

АБУЛҶОСИМ ФИРДАВСИЙ

ШОҲНОМА

ТАНЛАНГАН ДОСТОНЛАР

ТОШКЕНТ

Ғафур Ғулум номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1984

**«ЖАҲОН АДАБИЕТИ ДУРДОНАЛАРИ»
СЕРИЯСИНИНГ ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ**

Сарвар Азимов
Муҳаммад Али
Барот Бойқобилов
Одил Еқубов
Жуманиёз Жабборов
Зулфия
Саъдулла Кароматов
Мирмуҳсин
Асқад Мухтор
Марат Нурмуҳамедов
Назир Сафаров
Рубен Сафаров
Иззат Султон
Ҳасан Тўрабеков
Уйғун
Александр Удалов
Уктам Усмонов
Раҳмат Файзий
Нирмат Шермуҳамедов
Шонислом Шомуҳамедов
Комил Яшин
Азиз Ҳаюмов
Матқуб Қўшиқов
Ҳамид Гулом

Абулқосим Фирдавсий номи жаҳонга машҳур. Унинг Европа китобхонлари қалбини мафтун этганига ҳам икки асрдан ошди. Шарқда эса у минг йилдан бери кишилар завқи-шавқини кўзгаб, фикру ўйи, орзу-умидларига мадад бериб келмоқда. Шоирга боқий умр, номига безаволлик бахш этган асар унинг «Шоҳнома» сидир. У фақат форсий тилда сўзлашувчилар орасидагина эмас, балки бутун Ўрта ва Яқин Шарқ, бора-бора эса, бутун жаҳон шухратига муяссар бўлди.

«Шоҳнома» дунёдаги кўпгина тилларга тўлиқ ёки қисман таржима этилди. Унинг дostonлари асосида мўзика асарлари, драма ва либреттолар ёзилди, кинофильмлар қўйилди, тасвирий санъат асарлари яратилди.

Шуниси ажойибки, минг йил давомида кишилик жамияти бир неча марта тубдан ўзгаришларни бошидан кечирди, бўронли замонлар ўтди, кишилар бутунлай бошқа бўлиб қолди. Аммо «Шоҳнома»нинг шухрати сўнмади. Аксинча, бу шон-шухрат барқ уриб яшнаб бормоқда, у янги-янги тилларга таржима этилмоқда, ҳозирги замон санъат асарларига илҳом манбаи бўлмоқда.

Абулқосим Фирдавсий 940—941 йиллар атрофида Хуросонда Тус шаҳри яқинидаги Таборон қишлоғида дунёга келди. Унинг ота-боболари ер-сувини йўқотиб, камбағаллашиб қолган деҳқонлардан эдилар. Шундай қилиб, Фирдавсий эндиликда ўзининг иқтисодий қудрати билан бирга мамлакатда сийсий мавқеини ҳам қўлдан бериб бораётган феодал аристократиясининг вақили эди. Бу эса, «Шоҳнома»нинг гоъвий йўналишида доимо сезилиб туради.

Бу давр сомонийлар салтанати илқирозга юз тутган, унинг оғир қувлари бешланган давр эди. Бир тарафдан юксак даражада тараққий топган феодал давлатининг иқтисодий асосини ташкил этган деҳқончилик мулкларига кетма-кет бўлиб турган ҳужумдар аввонга минган бўлса, иккинчидан сомонийлар империясининг ўз ички қарама-қаршиликлари, жузладан ҳоким синфлар билан маҳкум синфлар — катта ер эгалари билан оддий қишлоқ меҳнатқилилари орасидаги муносабатлар кескин тус олиб бормоқда эди. Фирдавсий таъбири билан айтганда:

Замона бошидан оёқ жанг эди,
Тоғу тахт деганга жаҳон танг эди.

Фирдавсий дostonи мапа шу даврда Ўрта Осиё ва Хуросонда юз бериб турган тахт талашлари, синфий курашларнинг бадийи

ифодаси сифатида юзага келди ва шу даврнинг фалсафий мафкуравий устқурмасини ўзида тўлиқ ва чуқур инъикос эттирди.

Аммо «Шоҳнома»нинг бутун бадий бойлиги унинг ранг-баранглиги фақат ватанпарварлик ва оддий меҳнат аҳлига бўлган меҳру муҳаббатдангина иборат эмас. Фирдавсий яратган улкан дostonни турли-туман ғоявий, мафкуравий ва бадий жавоҳирларга бой улкан бир денгизга қиёс этгуликки, унга шўнгиган ҳар бир гаввос ўзига хос дурдона, ажиб жавоҳир олиб чиқади, аммо бу хазинанинг туби кўринмайди. Унинг афсонавий, тарихий ривоятлари, ишқий-романтик поэмалари, лирик чекившларидаги бадий бойликлар сон саноксиздир.

«Шоҳнома» қарийб тўрт минг йилни ташкил қилувчи жуда катта тарихий даврни ўз ичига олади. Бу даврда афсонавий ва тарихий шахслар «ҳарикат қиладилар.» Сўнгги бўлимда ифодаланган 500—700 йиллик тарихий воқеалар гойат катта аниқлик ва изчиллик билан тасвирланади.

Улуғ номис шоир Гўте ўзининг «Ғарби-шарқий девон»га ёзган шарҳларида Фирдавсий ҳақида ҳаёқон билан ниҳоятда юксак баҳо беради. Бу аса Фирдавсийнинг дунё миқёсида тугган мавқеининг кўрсатувчи бирини мисолдир.

Фирдавсий ўзининг бу ажойиб асарини ёзиб тамомлаган вақтда, ўз ички қарама-қаршиликлари натижасида заифлашган сомониёлар давлати қораконийлар ва гзнавийлар ҳужумига бардош беролмай, емирлган эди. Қариб қолган шоир, умрининг энг яхши даврини сарф қилиб ёзган бу асарини тортиқ қилиш учун муносиб кини қидириб йигирма йилча кутганини кўрсатиб:

Поёписиз чекиб раиж бисёр йил,
Бу ишни тугатган ҳамон шод дил.

Вале бахшт ётарга муносиб одам
Тоширмай, дилимни босиб қайту гам...

Йигирма эминистоп, йигирма баҳор
Қидирдим бу ганжга лойиқ тождор,—

дейди ва ортиқча кутинга тоқати қолмаган пайтда Ғазнада Маҳмуд шоҳнинг тахтга ўтирганини ёзади.

«Шоҳнома»даги буюк орзу ва умидларни, олжанобликни, инсонпарварликни, севаги ва биродарликни куйлаган сатрлар Маҳмуд Ғазнавийнинг талончилик сиёсатига қарши фoш қилувчи куч эди. Шунинг учун ҳам Маҳмуд бу асарни қарам билан эмас, алам билан кутиб оиди. Ривоятларда айтилишича, Фирдавсийга Маҳмуд гўё ваъда қилинган олтинлар ўрнига кумуш тангалар берган эмиш.

Улуғ шоир бутун умрини сарфлаб ёзган шоҳ асарининг қадрига етмаган Маҳмуднинг бундай пасткашлигига жавобан у берган пулларни учга бўлиб, бир бўлагини ҳаммом ходимига, бир бўлагини шербат сотувчига ва бир бўлагини хoшнинг пулини олиб келган мулозимларга тақсимлаб берган. Шунинг ўзи ҳам Маҳмуд шаҳнига катта ҳақорат эди. Аммо ривоятларга кўра меҳнати эвезига қаттиқ таҳқирланган шоир бунга ҳам қаноат

қилмай, Маҳмуд ҳақида ўткир ҳажв ёзади. Унда шоҳни наст-кашликда, хасисликда, зоти настликда айбонлайди ва у тахтга полоний эканлигини кўрсатади.

Ривоятда Маҳмуд бу ҳажв учун муаллифни фил оёғи остига ташлаш ҳақида фармон берганлиги айтилади. Умуман бу ҳажвдан сўнг Маҳмуд Гаънавий қўл остидаги жойларда қолтиш имконидан маҳрум бўлган шоир узоқ юрларда қочиб юришга мажбур бўлади.

Улуғ шоир умрининг сўнгги йиллари камбағалликда ўтгани маълум. Бу ҳақида «Шоҳнома»да Фирдавсийнинг ўзи ҳам гапирди.

Қариллик ва дарбадарликда янанига мажбур бўлгач, унинг аҳволи яна ҳам оғирлашади. Ватанига қайтиш орауси билан ёнган, 80 дан ошиб қолган ҳорғин шоир Бағдодда яшар экан, қуръондан олинган ривоятлар асосида «Юсуф ва Зулайхо» достонини ёзади. Бу достоннинг бошланғич қисми «Тавбаном» деб аталади. Унда шоир энди қадимий паҳлавонлар ҳақида ориз очмасликка қасамёд қилади. Бутун умрини сарф этиб вужудга келтирган фарзанди «Шоҳнома» ва ундаги ажойиб қаҳрамонлардан юз ўтириб:

Энди Фаридунни васф этмоқ қайда,
Заҳҳок тахтин олса, менга не фойда!

Ҳайқубод тожидан жонимга озор,
Ковус тахтидан ҳам қолмади осор.

Шоҳлардан ёзмайман энди мен асло,
Даргоҳи кўнглимга урди мутлақо,

Беҳуда гапларни айтмай энди ҳеч,
Ақл дер, беҳуда лоф урмоқдан кеч!

Бу достонлар бари қип-қизил ёлғон,
Бир сиқим тупроққа арзимас чунон,

каби мисраларини ёзади.

Агар бу сўзлар ҳақиқатдан ҳам Фирдавсийники бўлса¹ бундай оғир фожиа ҳеч кимнинг бошига тушмаган. Аммо бу мисралар Галилео Галилей инквизиция зуғуми остида ернинг сайёра эканлиги ҳақидаги ўз китобини тохтаб туриб, «Барибир ер айланади» деган гапларини эслатиб туради.

Кекса ва ҳорғин шоир умрининг охирида ўз ватанига келиб, Тусда вафот этган бўлса-да, руҳонийлар унинг жасадини қўйиш учун мусулмонлар қабристонидан жой бермадилар. Фирдавсийнинг жасади отасидан қолган боғнинг бир чеккасига кўмилди.

Халқ ўзининг севиқли шоирини унутмади. Жаҳон адабиётининг шоҳ асари бўлган «Шоҳнома» мана минг йилдан бери севилиб ўқилмоқда. Бундай муваффақиятга сабаб — унинг халқчиллигида, унда халқ орау-умидлари тараннум этилганлигидадир.

¹ Баъзи олимлар жумладан эрон олимлари А. Ғариб, М. Миповий ва Саид Нафисийлар бу достоннинг Фирдавсийники эканлигига шубҳа билдирадилар. Совет олимлари Е.Э.Вертельс ва А.Т.Тоҳиржонов унинг муаллифи Фирдавсий эканлигини айтадилар.

«Шоҳнома»даги одил шоҳлар образи, ёрларига ҳақиқий дўст, ваташларига содиқ фидойи хотишлар образи ва шууга ўхшашлиқ дostonлардаги ажойиб хислатлар бу китобни чинакам халқ мулкига айлантириб юборган.

Улуғ санъаткорларда ҳар доим бўлганидек, Фирдавсийнинг ҳам реализми, унинг ўз даври билан боғлиқ бўлган дostonларнинг чегарасидан чиқиб кетади. Ҳаёт ҳақиқати унинг тор синфий қарашлари доирасига сикмай қолади.

Шоҳномада эллик подшолик тасвир этилади ва дostonнинг композицион қурилиши шу билан белгиланади. Бунда баъзи шоҳликлар бир неча йил давом этган бўлса, баъзилари неча юз йиллаб давом этади, баъзиларига шоир 10-20 байт бағишласа, баъзиларига мишгаб байтлардан иборат айрим дostonлар бағишлайди. Масалан Сухроб ҳақидаги мишгаб байтдан ортиқ дoston, Сиёвуш ҳақидаги уч мишгаб байтдан ортиқ дoston, Кайковус шоҳлиги давридаги воқеаларни ўз ичига олса, бир неча мишгаб байтдан иборат бўлган Исфандиёр ҳақидаги дoston Гуштап шоҳлиги даврининг бир қисминини тасвирлайди. Ҳар бир шоҳлик даврининг тасвифи ҳам, ҳар бир дoston ҳам «Шоҳнома» учун қонулаштирилган услубда ёзилган бўлиб, уларнинг ҳар бири дебоча, асосий қисм ва хотимадан иборат.

Барча Урта Ёр адабиётида бўлганидек «Шоҳнома»да ҳам қисса муаллиф тилидан олиб борилади.

«Шоҳнома» қадим қабилалар тўқиган афсоналар, қаҳрамонлик дostonларини ва Эрон, Урта Осиёнинг Искандар Зулқарнайн давридан тортиб 10 араблар босиб келгунгача, яъни охириги сосонийлар шоҳи Яздигирд III нинг ўлимигача (651 йил) бўлган тарихни ўз ичига олади. «Шоҳнома»нинг ўзида кўрсатилган тарихга қараганда ҳам у тўрт мишгаб йилга яқин воқеаларни аке эттирган улкан солинома.

«Шоҳнома»га формал қараганда, ундаги қиссалар шоҳликларга бўлиниб олиб борилади. Ўзи ҳам «Шоҳлар ҳақида китоб» деб аталади, аммо унинг мазмунига ҳушёрроқ назар ташланса, унинг халқ ҳаёлида яратилган ва халқ қалбида ардоқланиб келаётган қадимий қаҳрамонлар, элик баҳодирлар, оддий меҳнат аҳли вакиллари ҳақидаги қиссалардан иборат эканлигини идрок этини унчалик мушкул эмас.

«Шоҳнома»нинг бош қаҳрамонлари — Рустам, Сухроб, Кова, Исфандиёр, Баҳром, Гив, Сиёвуш, Бежап, Маздак, Лумбак қабиладир. Шоҳлардан эса, фақат Искандар ва Баҳромнигина бу қаҳрамонлар сирасига киритиш мумкин. Қолган шоҳлар шоҳлик қиладилару, аммо ҳаракатда бўлмайдилар ва ҳикоя қилинаётган воқеаларга катта таъсир кўрсата олмайдилар, баъзан эса, фақат монелик қиладилар, холос.

Абулқосим Фирдавсий халқ яратган афсоналардан улардаги қудратли характерлардан ўз ғоясини очишга ёрдам берадиганларни танилаб олиб, батариб композицияли муавзам бир эпосга бушад этади.

«Шоҳнома»нинг бош қаҳрамони сейстонлик баҳодир Рустам Дostonдир. Рустам Эрон ҳарбий кучларининг таянчи, у ўз ватани ва шоҳига чексиз садоқати билан яққол кўзга ташланиб туради. Фирдавсий Рустам портретини ёрқин бўёқларда тасвирлайди, уни йиринк планда кўрсатади. Масалан, у бўкирса тоғлар ларзага келади, юртанида залворидан обги тошга ҳам ботиб кетади, ўтирган чоғида ҳам бўйи ҳаммадан баланд ва ҳоказо.

Рустам енгилмаз ва мағрур табиатли баҳодир, ammo ўз подшоҳига чин дилдан садоқатли, у ўз ватани, ўз халқининг балогардони. Бу йўлда у қаттол жангдан ҳам тап тортмайди.

Фирдавсий Рустамни қанчалик севмасин, уни фақат яхшиликлар йнғиндисин қилиб тасвирламайди, уни камчиликлардан холи бўлмаган жонли одам сифатида тасвирлайди. Рустамнинг олдида қўйган олий мақсади эзгу мақсад, бу — ватан истиқболи, халқининг эрк ва мустақиллиги.

Рустамнинг ҳар бир хатти-ҳаракатида биз инсон қадр-қимматининг, шахсий озодлик гоёларининг хорлик, ҳокимларга сўзсиз бўйсуниб гоёларидан устун турганлигини кўрамиз.

«Шоҳнома»нинг беш гоёси — ватанни улуғлаш, халқ қудратини кўз-кўз қилиш, халқ баҳодирларини васф этишдир.

«Шоҳнома»нинг халқчиллиги бирдан кўзга ташланмаслиги мумкин, унда бу гоё очиқдан-очиқ юзада ётмайди, бунда бутун ноъма халқчиллик руҳи билан сугорилган. Поэманинг айрим бўлаклари, айрим дoston ва байтларигина эмас, унинг руҳи халқчил.

Шоир подшоҳларни ўз раияти ҳолидан огоҳ бўлишга, унга меҳрибонлик кўрсатишга чақиради, халқни ортинча солиқлардан озод этиш, эolimлар зулмидан ҳимоя этиш лозимлигини уқтиради.

Фирдавсий халқ исбни бошида турган Маздак ва маздакийлар ҳаракатига ўзининг хайрихоҳлигини бекитмай, очиқ-ойдин ифода этади. Барча ўрта аср ёзувчилари, тарихчи olimлари Маздак ҳақида ёзар, уни «муттаҳамлик»да «кофир» ва «отинлик»да айблаб, лаънатлар экашлар, фақат икки улуғ шахс — Абу Райҳон Беруний ва Абулқосим Фирдавсийгина бу социал воқеага холис ижобий баҳо бера олдилар.

Дунёда яшарди Маздак помли зот,
Потиқу билимдон, тадбирли устод.

Улуғ, аслзода, донинманд киши,
Қубодга маслаҳат — хунари, иши...

Бу сўзлар ўрта аср тарихчиларнинг Маздакка берган баҳоларини батамом инкор этади.

Фирдавсийнинг ёзишига кўра, оч кишилар Маздак ёнига келиб, уларни ўз ҳимоясига олишни илтимос қиладилар. Маздак уларга ваъда бериб, шоҳ ёнига йўл олади. Маздак подшога шундай савол беради:

— Илон чаққан кишидан тарёкни аяб, бермаган кимсанинг мукофоти не бўлур?

— Бундай эolimнинг жавоби — ўлим! — дейди шоҳ Қубод. Бундай жавоб олган Маздак халқни тинчлантиради. Эртаси кун у яна шоҳга савол беради:

— Аё шоҳ, қўл-оёғи бoғлиқ кишига пен бермай, унинг очдан ўлишига сабаб бўлган кишининг мукофоти не бўлур?

— Бундайнинг жавоби — ўлим! — дейди шоҳ.

Бу сўзини эшитган Маздак саройдан чиқиб, очларга мурожат этади ва бадавлат кишилар, шу жумладан шоҳлик омборларидаги дони талаб олавериб кераклигини уқтиради.

Шоҳ Маздакни чақириб, уни жавобгарликка тортади.

Маздак шоҳга ўз савол-жавобини эслатади:

Маздак жавоб берди: «Саодатли шоҳ,
Ҳар сўзинг беқиёс ақлдаш гувоҳ.

Сенинг сўзларингни айтдим улусга,
Неки деган бўлсанг ҳар бир хусусда,

Дединги, бировни чақсаю илон,
Биров тарёкини гар тутса ниҳон,

Баробардир дединг, қотиллик билан,
Шундай ҳукм эдинг одиллик билан.

Оч қолган кишининг поддир тарёки,
Буни ҳис этганим тўқнинг идроки.

Шундай қилиб, Маздак келтирган масал ҳам, унинг қаҳраи сўзлари ҳам, меҳнаткаш халқ поинини тортиб олиб, ўзини очликка маҳкум этган волимларни фош қилувчи айбнома бўлиб жанранглайди.

Темирчи Кова ҳақидаги қисса ҳам «Шоҳнома»нинг энг яхши эпизодлари ҳисобига кириди.

Кова образи Фирдавсийнинг энг катта ижодий ютуғи деб ҳисобланса бўлади. Фирдавсий оз сўз билан йирик бўёқларда халқнинг улугвор образини чизиб беради.

Аммо бу сўзлар Фирдавсий ижодида қарама-қаршиликлар йўқ деган гап эмас. Бундай ижодий таҳлилининг ёрқин намунасини В. И. Ленин ўзининг Лев Толстой ҳақидаги мақолаларида кўрсатиб берган.

Тарих саҳнасида тушиб келишга маҳкум этилган ярим патриархал ва ярим феодал ер эгалари синфининг идеологи ва уларнинг гоявий ҳаммаслаги бўлган Абулқосим Фирдавсий ўзининг улкан эпопеясида халқ орау-умидлари билан бир қаторда, мана шу синф дунёқарашини ҳам илҳом эттирди. «Шоҳнома»нинг асосий гояларидан бири олий ҳокимият — подшоликнинг отадан болага мерослиги гоёсимки, Фирдавсий бу гоянинг илоҳийлигига, азалий ва абадийлигига асло шубҳа қилмайди ва бунга ҳеч шак келтирмайди. Фақат худо ито қилган шуъла (Фарр) эгасининг тилх вориси бўла олинганга унинг имони комил.

Шонр ҳокимиятнинг подшоликдан бошқа шакллари тап олмайди. У социал тузумнинг бойлар ва камбағалларга бўлинишидан ўзга шакллари кўра олмайди. Унинг фикрича, халқни феодал шоҳ илора қилиб туриши керак.

Аммо «Шоҳнома»нинг бугунги қиммати муаллифнинг тарихий ва синфий чекланганлигида эмас, балки инсон ҳаёти кўринишларининг моҳирона тасвирида, кишиларнинг ўзларига ҳоз өзгулик ва ёвузликлари, ижобий ва салбий характерлари тасвирладир.

«Шоҳнома»нинг асосий гоёси яхшилик ва ёмонлик орасидаги азалий ва абадий кураш гоёсидир. Мутахассислар бу гоё зардуштий динидаги халқларнинг «Авесто» китобига кирган қадимий диний ақидалар, Афсона ва ривоятларидан бошланганлигини қайд қиладилар.

Фирдавсий 50-60 минг байт, 100 мингдан ортиқ мисрадан иборат улкан эпопеясида жангу-жадал ҳақида ёзди, аммо меп

бу китобни тивичлик жарчиши деб атагим келади. Суҳроб ва Сиёнуш ҳақидаги дostonлар фикримиз гувоҳи бўла олади. Умуман «Шоҳнома»ни қанча ўқисанг урушга қарши кайфият шунча орта боради.

Рустам ўз ўғлининг қотили бўлганлигини билгач, Суҳробни кўтариб йиғлаб юрар экан, буни ўқиган китобхонда урушга қарши чуқур нафрат ҳислари уйғонади.

Кўп ҳолларда Фирдавсий урушга қарши чақириқлар яратади:

Ҳар кимнинг ўз номи, шон-орзуси бор,
Жангдан сулҳ афзалроқ келади мишг бор...

...Билиб қўй, яхшимас қон тўкиш асло,
Бегуноҳларга ҳеч келтирма бало!

Сабабсиз жанг бошлар экан қай инсон,
Бўлур жигари қон, ранги заъфарон...

...Инсондан яхшилик, нур ва равшанлик
Инсонсиз дунёда йўқ фаровонлик...

...Ким одамийликдан чекинса агар,
Уни дев, жин дегил, одаммас дигар.

Ана шундай инсоний ҳислари, ғоялари, фикр ва туйғулари учун унинг асарлари асрлар бўйи севилиб ўқилиб келинмоқда. Тилдан тилга таржима қилинмоқда.

«Шоҳнома» Эронда Сосонийлар ҳокимиятининг тор-мор келтирилиши Эрон шоҳи Ядигирд Ш нинг ҳалокати билан тугайди. Аммо китобхон дилида маҳкумлиг ва бадбинлик кайфияти чўкиб қолмайди.

«Шоҳнома» истиқболга чорловчи китоб. Уни ўқиган кишида одамзод ёмонлик, қоронғилик, зулмат панжасида узоқ қолмаслигига имон келтиради. Кеча орқасидан кундуз келиши, ёрунликнинг қоронғилик, эзгуликнинг ёвузлик устидан тантана қилишига ишонади.

«Шоҳнома»да:

Дилнинг шод этмаклик келса гар қўлдан,
Қўлингдан келганча қайтма бу йўлдан.

Кўрмайсанми, бойлик тўлиқ бу дунё,
Ҳар ёнда яхшилик, ҳар томон зиё.

Камайиб қолмагай эгам қарам,
Шод яша, эзмасин бору йўқ гами —

каби оптимистик мисралар кўп.

«Шоҳнома» муаллифи меҳнат аҳлига улкан меҳру муҳаббат билан қараб, одил шоҳлик ғояларини илғари суради. Барча шоҳлар тахтга чиқин мувосабати билан бўлган нутқларида ва ё ўлим олдидан ворисларга қилган васиятларида ҳукмдорларни қашшоқлар ва меҳнаткашларга зулм қилмасликка ундайдилар. Лашкарбосилар ҳарбий юришга отланар эканлар, уруш бўладиган жойларда экинзорларни пайҳон қилмаслик, оддий халқни равижитмасликни буюрадилар.

«Шоҳнома» олий даражада тартибга солинган асар. Ком-

позицияси жуда ҳам пухта. Фирдавсий ўзининг бу улкан асаридида жуда кўп фалсафий гоялар, социал проблемаларни илгари суради, кўп характерлар яратади, пейзажлар чизади. Жанг сахналарини тасвирлайди.

«Шоҳнома»— Урта Осиё ва Эрон халқларининг миллий ифтихори ўсиб келаётган даврда араб босқинчиларининг икки юз йиллик ҳукмронлигига қарши кураш галаба билан яқунланаётган даврда яратилди.

Бу давр Урта Осиё ва Эрон халқлари миллий марказлашган давлатини ташкил қила билган сомонийлар даврида ижтимоий ва маданий ҳаётнинг ҳамма соҳаларида жуда катта ютуқларга эришган замон эди. Бу вақтда илму фан ва фалсафий фикр юқори поғонага кўтарилди. Мамлакатнинг турли жойларида етишиб чиққан Муҳаммад ибни Закарийя Розий, Абу Наср Форобий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино каби Урта Осиё олимларининг фаолияти бунинг далилидир.

Бу олимлар реакцион фалсафа намонидалари, мутаассиб уламолар билан баҳслашадилар, ҳаёт ҳақиқатини излайдилар ва илгор гояларни тарғиб қиладилар, илм-фанини тараққий эттирадилар, ислом доғмаларига ҳам оркин қараб, уни иссоний маънавий ўлчови билан текшириб кўрадилар. Улар иссонини ҳурмат қилишга, диний эътиқодлардан қатъий назар, китиларни тинчлик ва ҳамкорликда яшашга, ҳорикий босқинчиларга қарши биргалашиб курашишга чиқирадилар. Бу олижаноб гоялар «Шоҳнома»да ҳам ўзининг ўрқин ифодасини топти.

Ана шундай юқори маданият медаларидан баҳраманд бўлган Фирдавсий ҳам замондошлари — буюк олимларнинг илмий жасоратига тонг келадиган улкан бадийий асар яратди. «Шоҳнома» бугунги кунда ҳам ўз актуаллигини йўқотмади. Тинчлик учун кураш ниҳоятда авж олган бизнинг кунларимизда улуг Фирдавсий ҳам бизнинг сафимизда туриб, эгуликнинг ёвузлик устидан галабаси учун курашмоқда.

Мана биргина мисол.

Афғон халқининг озодлиги учун кураш қизиб бораётган даврда Афғонистон демократик республикасида «Шоҳнома»дан таълашган парчалар алоҳида бир китоб ҳолида нашр этилди. Китоб муқовасида «Аз Фирдавсий биомузим» — «Фирдавсийдан ўрғанамиз» деб баълаган. Эрон революционерлари ўз матбуотида чет эл босқинчилари Америка империялигини «Заҳҳок» деб атадилар. Буларнинг ҳаммаси улуг Фирдавсий достонининг безаволигидан гуноҳлик беради.

«Шоҳнома» асарини кўн шеър ва адабиётшунослар бадийий фикр хазинаси. янги янги бадийий асарларининг ружудга келишида уммондек тубеиз манбаъ ҳисоблайдилар. Бу ҳақ гап албатта.

Умар Хайём, Саъдий, Ҳофиз, Низомий, Ҳомий, Навоий, Гёте, Жуковский ва бошқа улкан саръаткорлар асарларида бизни мафтун эттувчи кўнгина бадийий дурдоналар манбаини биз «Шоҳнома»дан тона оламиз. Бинобарин Ф. Ғулум номидаги Адабиёт ва саръат нашриёти жаҳон классиклари силсиласини бошлар экан, бу хайран ишини Фирдавсий «Шоҳнома»сидан бошлаши ҳам беэза эмас.

Шоислом Шомухамедов

Филология фанлари доктори, Халқаро Фирдавсий мукофоти лауреати.

КАЮМАРС

Нақлин бошлаб дейди сўзамол деҳқон,
Жаҳон тожин илк бор киймиш қай инсон?

Илк бор шоҳлик тожин кийган киши ким,
Тарихин эслолмас бирорта ҳаким.

Ота сўзин такрор этади ўғил,
Бобедан отага ўтади нақл.

Улуғлик аввало кимга бўлди ёр?
Ким бўлди бундайин номга сазовор?

Қадим номаларни ўқиган доно,
Ботирлик қиссасин айлабон ифшо,

Дейди: «Одат қилмиш тахту тож, кўлоҳ
Каюмарс номли шоҳ, саодатли шоҳ».

Ҳамал буржга кириб қолганда офтоб,
Жаҳон ёриб кетди, нурланарди об.

Осмон шодлигидан кулиб боқарди,
Ер юзи ёшариб, чечак тақарди.

Каюмарсга жаҳоншоҳлик буюрди,
Илк бора маъзилни тоғ ичра қурди.

Тахту бахтин топиб тоғдан фаровон,
Йўлбарс терисидан қиларди чопон.

У бошлаб инсонни қилди парварини,
Янгиланди кийим-кечак ва емини.

Ўттиз йил оламда шоҳлик қилди у,
Нур сочиб, қуёшу моҳлик қилди у.

Қаро тунда сарвоннинг учидаги ой
Мисоли олганди тахти узра жой.

Не турли жондор бор оламда, бари
Ором истаб келар Каюмарс сари.

Одамлар эгилиб ўпар тахтини,
Барчаси шу тахтдан топар бахтини.

Саждага эгилар барчанинг боши,
Чушми тахми узра бахти кўёши.

Бир ўғли бор эди чиройли юзи,
Хушарда, ақлда отасин ўзи.

Саодатманд номн Сиёмак эди,
Каюмарс дил-жони шу гўдак эди.

Дунёда шодлиги шунинг дийдори,
Дунёдан тонгани меваси бори.

Унинг меҳри билан гирён ҳам эди,
Жудаликми ўйлаб бирён ҳам эди.

**Бирин-кетин йиллар ўта бошлади,
Шахриёр давлати гуллаб, яшнади.**

Дунёда йўқ эди унинг душмани,
Аммо лашҳон эди дев — Ақримани.

Ақриман дилида ноёмсиз ҳасад,
Ёмонликка аста кўтарарди қад.

Бўри боласидек ўғли бор эди,
Талону йиртқичлик унга ёр эди.

Синюҳ тўшлади-ю юриш бошлади,
Кайноҳнинг тожига қуруш бошлади.

Кўрса Сиёмак ҳам, шюҳ ҳам бахтиёр,
Девбачча кўзига дунё бўлди тор.

Ким кўрибса дардин сўзларди тоза,
Жаҳонни тўлдирди бу шум овоза.

Ва лекти Каломаре саодатини шод,
Бу хил бадниятдан эмасди оғоҳ.

Шунда етиб келди Фариншта Суруш,
Парв суратида, ўзат каланинўи.

Каломарсга тўкиб содди бор сўзини,
Бадниятини очди ул бўринкўзини.

СИЁМАКНИНГ ДЕВ ҚЎЛИДА ҲАЛОК БЎЛГАНИ

Палид дев ишидан Сиёмакка ҳам
Бу мудҳиш овоза етингани дам,

Шаҳзоданинг дили хурушга келди,
Қўшинларини йирди, қулоқ динг бўлди.

Елкага ёнди барс тери, шер келбат,
Ҳали совет кийин эмасди одат.

Девни қаршилашга тайёр чиқар у,
Қўшинлар келишар шунда рў-барў

Ялангоч ташланди жангга Сиёмак,
Девбаччага тикка чиқди шерюрак.

Шаҳзодага чангал уриб Аҳриман,
Мижғиди, эзилди гулдайин бадан.

Ерга уриб бошин хок айлади, хок,
Панжа уриб, қилди дил жигарин чок.

Дев қўлида ҳалок бўлди Сиёмак,
Раҳнамосиз қолди черик лаку лак.

Ўрлиг ўлгимиздан хабар тоғниб шох,
Ел-ёруғ жаҳонни бўлди самселиҳ.

Додлаб тахтидан тушди ота бечора,
Тирноқлаб, тағасин айлар шинг шора.

Бетлар қин-қизил қон, дилида мотам,
Ҳасиди шодлигини ўрини босди гам.

Сипоҳда ҳар киши зор гирён бўлди,
Бу мотамда бари дил бийрон бўлди.

Сипоҳ келаверди йиғлаб зору зор,
Подшоҳ ҳувурига саф чекиб бисёр.

Нилдөк кўк либосда алар барчаси,
Кўзларда қонли ёш, вовайло саси.

Дарранда, парранда бўлиб тўпу тўп,
Кичқириб атрофни босиб келди хўп.

Бари жондор мотам тутар, дилда дард,
Кайшоҳ даргоҳидан кўтарилди гард.

Бир йил мотам тутди дардли подшоҳ,
Адолат пайғомин юборди илоҳ.

Сўзни олиб келди хўжаста Суруш,
Дед: «Тинчлан энди, йиғиб эсу ҳуш.

Сипоҳ йиғиб, қулоқ ос бу фармонга,
Ул тўда кулипи совур осмонга.

Бадкор дев нишонип ер юзидан қув,
Дилда ўч оловин ўчир, сениб сув».

Номдор Кай қўл чўзиб осмонга томон:
Емолик ёғилсин, дерди ким ёмон!

Шукрона қўяркан сайдага бошини,
Киприкдан ариғли аламли ёшини.

Кеча-кундуз тонмай орому уйқу,
Синёмак қасоси учуш шошди у.

ҲУШАНГ ВА КАЮМАРСНИНГ ҚОРА ДЕВГА ҚАРШИ ЮРИШ ҚИЛГАНИ

Синёмакнинг ёлғиз ўғли бор эди,
Бобоси ёнида ишга ёр эди.

Ҳушанг деб аталар эрди у ўғлон,
Ақлу ҳуш унга ёр, жуда билимдон.

Бобога ўрилдан бўлиб ёдигор,
Бобо этагида ўсар гулрухсор.

Ўғлин ўрнин босган йигитдан бобо
Бир дам кўзин узмас, қилур жон фидо.

Дили хоҳици этгач интиқом жангин,
Чақиртириб келди ўша Хушанггин.

Ўтган ишнинг бари сўзлади унга,
Асло жой қолмади дилда тугунга.

Деди: «Тўплаб аскар, юриш ниятим,
Жаҳонга гулгула қилиш ниятим.

Ўзинг бўл уларга энди бошу қош,
Менинг гўрим яқин, сен бахтиёр ёш».

Йигилди пари-ю, паланг, парранда,
Арслону қошлону шеру дарранда.

Бари йўлга тушди бўлиб аламон,
Бундай синоҳдорни кўрмаган жаҳон.

Лашкар орқасида Каюмарс подшоҳ
Набира олдинда, ўртада синоҳ.

Чанг-тўзон кўтариб юрган йўлида,
Қаро дев келарди қўрқув дилида.

Ҳайвонлар товушидан, шоҳ кўз ўпгида,
Дев сустлашиб қолди йўлин сўнгида.

Ҳар иккала лашкар уруш бошлади,
Жаҳондор девларга хуруш бошлади.

Папжа урди девга мисли шер Хушанг,
Қаро девга шул он жаҳон бўлди танг.

Бошдан-оёққача терисин шилди,
Бошин кесиб ерга баробар қилди.

Топтади тупроққа қориб лошини,
Узоққа ергитди чиркин бешини.

Уришлагач далада бари битиқом,
Каюмарс умри ҳам тугади тамом.

Ул кетди жаҳонни қолдириб сабиш,
Жаҳон инн асли ўтар шу зайил.

Фарибгар давлатни йиғиб подшо,
Фойда кутди, аммо этмади вафо.

Бошидан-оёғи афсона дунё,
Яхшию ёмон барк бебақо.

ХУШАНГ

(Подшолиги 40 йил давом этади)

Жаҳондор ул Хушанг адолатнамоҳ,
Бобоси ўрнига бўлди подишоҳ.

Бу гумбаз бошидан айланди қирқ йил,
Хушга тўлиқ боши, адолатга дил.

Улуғлик тахтига ўлтиргани он,
Шундай сўзни деди ул соҳибқирон:

«Етти иқлимга мен бўлдим подишо,
Ҳар жойда ғалаба менга раҳнамо.

Яздон хоҳиши-ла ёр бўлса зафар.
Адолат, карамга боғладим камар!»

Обод бўлди дунё бошидан аёқ,
Ҳаққу адолатга тўлди ҳамма ёқ.

Бир гавҳар киритди қўлга у бондан:
Илми-ла айирди темирви тошдан.

Ривожнинг мояси бўлди бирма-бир,
Қаро тошдан чиққан ярқироқ темир.

Темирчиликни шоҳ айлабон неша,
Ясаб берди болта, арра ва теша.

Сўнг чўлга дарёлар сувин чиқарди,
Ариқ қазиб чўллар сувин чиқарди.

Ариқларга йўллаб зилол сувни шоҳ,
Илсон уқубатин айлади кўтоҳ.

Мардум аҳтиёжин қопламоқ учуп,
Экинга, ўрнига ўргатди бутун.

Ҳар ким экиб топар энди ўз попип,
Кўчмапчилик энди қийнамас жонин.

Илгари бу ишлар эмасди одат,
Ёввойи мевадан ўзга йўқ овқат.

Бўлавермас доим киши қорин тўқ,
Бир теридан ўзга ёничиги йўқ.

Бобосидек эди дину одати,
Издонга суяинмоқ — чин саодати.

Йўқ эрди то бу дам отани хубранг,
Эронлик моҳроби эди оддий санг.

Тошдан ҳам чиқорди у отани-олов,
Жаҳонга равшанлик сочди бу партов.

САДА БАЙРАМИГА АСОС СОЛИНГАН

Подшоҳ бир гуруҳ кишилар билан
Тоғ сари борарди, шунда тўсатдан

Бир парса дуч келди, узун бағоят,
Танаси баҳайбат, қора касофат.

Икки кўзи ёнар, иккаласи қоп,
Даҳани лудидан қоронги жаҳон.

Унга назар танилаб шерюрак Ҳушанг,
Дадил чиқди целивоз кўтариб харсанг.

Каёний куч билан отди тошини,
Илон қочиб қолди сургаб лошини.

Қоя тошга тегди отган тош дадил,
Бу зарбадан тош ҳам бўлганди чил-чил.

Тошлар орасидан чиққанда учқун,
Учқундан ҳатто тош қин-қизил гулгун.

Илон ўлмадию аммо ўт сирин
Билиб олди Ҳушанг, бу нивдан кейин.

Энди билди тошга урилса темир,
Олов чақнар экан бундан ҳам ахир.

Жаҳондор яздонга дея офарин,
Шукрона саждага эгиб қоматин,

«Бу оловмас — деди — худо ҳадяси,
Энди шунга бўлсин юрак саждаси!»

Шундан бери оташ қибласи бўлди,
Шуъласидан дилга ёруғлик тўлди.

Кеч киргач, ўт ёқиб айлади гулхан,
Гулхан атрофида аъёнлар билан

Ўлтириб бошлади базм ва байрам,
Сада деб ном берди дилдан ариб ғам.

Сада базми ундан қолди ёдгор,
Хушангдек бўлсайди бари шахриёр.

Одоб этиб қилди жаҳонни у шод,
Жаҳон яхшилик-ла, этар уни ёд,

Ақлу ҳуш берганди унга хўп яздон,
Юртида не ҳайвон борки фаровон,

Барчасни ажратди биридан бирин,
Халққа тушунтириб миридан сириин,

Қулон, кийик, архар, қўй каби зотни,
Ажратди ҳўкизу эшак ва отни.

Кучи кўпини қўшга қўшинг, деди у,
Бир томон шудгор ер, бир томонда сув.

Жаҳондор Хушанг деди ҳуш билан:
«Сақланг ҳайвонларни жуфтин-жуфт билан.

Ҳайвон билан экинг, ҳайвон-ла ўринг,
Ҳазина божин ҳам топшириб туринг».

Қай жондор териси келур дидга мос,
Шилдириб ўргатди қилмоқни либос.

Савсану олмахон, тулки терисе,
Либосга ярайди шундан берисе.

Шу зайл жондорлар пўсти кийлиниб,
Ишга яраб қолди кийим қилиниб.

Барча яхшиликни айлади инъом,
Кетди, ундан қолди фақат яхши ном.

Кўп фикр юргузиб, кўрсатиб афсун,
Бу дувёда заҳмат чекти туну кун.

Энди этганида юртин фаровон,
Тахти сабил қолди, таслим этди жон.

Унга ҳам замонга этмади вафо,
Хушангдек хушми шоҳ қолмади бақо.

Жаҳон меҳри сенга бўлмас пайваста,
Сирин оча олмай кетурсан хаста.

ТАҲМУРАС

(Девбанд подшолиги 30 йил давом этади)

Бир ўғил бор эди оқил, хирадманд,
Дер эдилар уни Таҳмурас девбанд.

Отаси тахтига чиқди ёш ўғил,
Бел боғлаб, шоҳликда турди ўттиз йил.

Лашкардан йиғилди муъбад, бошлари
Мазмундор ва гўзал сўзлар бошлади:

Дедиким: «Бу тахту, бу бахту, бу шоҳ,
Менга ярашаркан гурзи-ю кўлоҳ,

Ёмонликдан ювай жаҳонни буткул,
Даргоҳим безатай, ёвни қилиб қул.

Девлар дастин кўтоҳ этай аввало,
Жаҳонга мен ўзим бўлиб раҳнамо.

Жаҳонда фойдали ҳар нимаки бор,
Банддан ечиб уни этайин ошкор!»

Сўнг халқни ўргатди қўй жуниин олиб,
Йигирмоққа уни урчуққа солиб.

Ўргатди йигирмоқ, тўқимоқни ҳам,
Жундан ясамоқни мато ё гилам.

Тез юрар жонивор бўлса боқинни,
Арпа, сули йиғиб ўтказмоқ қинни.

Хайвонлар таъбини ўрганиб аввал,
Кучук ва мушукни ажратди бу гал.

Тоғу даштдан чорлаб қўлига олди,
Тўдадан ажратиб йўлига солди.

Қушлардан қай бири яхши ишга соз,
Лочину қарчигаї, бургут ёки бол.

Тутиб келиб, сабоқ берарди султон,
Хайрат кўзи ила боқарди жаҳон.

Гоҳ илиқ сўз билан, гоҳ меҳр билан
Қушларни ўргатмоқ ишини этди фан.

Одамга ўрганди товуқ ҳам хўроэ,
Айниқса субҳидам чақирмоғи соз.

Неким келтираркан фойда оламга,
Барчасин ўргатиб берди одамга.

Деди: «Бу ишларни ёд олинган, ёд,
Шукр этиб, яздонши шод этилган, шод.

У бермин жондорлар раўйин инсонга,
Шукр этинг, раҳнамо холиқ яздонга».

Вазири бор эди покиза юрак,
Унда топилмасди ёмон хулқ андак.

Оти Шедас, элда топмин эътибор,
Қайга қадам босса, шунда ўнглик ёр.

Қундузи овқатга лаблари бекни,
Тушлар ибодатга қомати букни.

Барча дўст кўрарди уни бағоят
Намозу рўзани ул этмин одат.

Шоҳга ёруғ юлдуз — осмон эди у,
Ёмонларга банду тўғон эди у.

Шоҳни фақат яхши ишларга қистар,
Фақат ростликдан у уруғлик истар.

Шоҳга покизалик бўлгач муяссар
Бошига нур ёғиб бўлди мунаввар.

Ахриман девини енгиб у жангда,
Мишди жамлов қилиб ёлнин чангда.

Шундан сўнг эгарлаб хоҳлаган замон,
Мишиб кезар эди подшоҳи жаҳон.

Девлар, жинлар кўриб бу ажиб ишни,
Исён кўтардилар бошлаб хурушни.

Деву жин йиғилди бисёр, алҳазар,
Тортиб олмоқ бўлиб ундан тоғу зар.

Таҳмурас бу ишдан бўларкан огоҳ,
Жаҳли қайшаб, қилди бозорин кўтоҳ.

Бел боғлади подшо, худо унга ёр,
Елкасида оғир шоҳона чўқмор.

Нарра девлар билан жодугар жинлар,
Саф-саф чиқаверди улкан бир аскар.

Наъра тортиб келар Қора дев пешвоз,
Осмонга етарди гала-ғув овоз.

Ҳаво қоп-қоронғи, ер бўлди қаро,
Кўзлар хира бўлди, бу не можаро

Жаҳондор Таҳмурас, унга шон-шараф,
Камар боғлаб турар бўлиб бир тараф.

Бир тараф аскарини турар жангга шай,
Бир тараф деву жин бўкирар тинмай.

Кўп узоқ чўзилмай тамом бўлди жанг,
Шиддатли сўкиндан девлар боши ганг.

Учдан бир қисмининг боласи есир,
Қолганларин эса айлади асир.

Боғлаб, тортиб кетди барин хору зор,
Илтижо қилишар бари зору зор.

«Бизни ўлдирмасанг янги бир ҳунар
Ўргатиб қўярмиз, кунингга ярар».

Барчасига ҳаёт бахш айлади шоҳ,
Янги синоатдан бўлай деб огоҳ.

Фармон-ла ечилгач оёқдап занжар,
Ўтишар педдишоҳ томонга ахир.

Шоҳга ўргатинди хат ёзин сириш,
Дилига тўлдириб маърифат нуриш.

Биргина хат эмас ўттиз ёзувини,
Арабий ва румий, форсий ўқушни.

Сугдию, чини-ю, паҳлавийни ҳам,
Шоҳ ёзиб, ўқирди барчасин ялдам.

Фақат ўттиз йил у шоҳ бўлди охир,
Ким бунчалик ҳунар этолди зоҳир?!

Оламдан кўз юмиб кетди тожидор,
Яхши ишлар қолди ундап ёдигор.

Эй чарх, ўриб ташлаш гар бўлса одат,
Экмоқ, ўстирмоқлик бизни не ҳожат?!

Букуи кўтарарсап бировни юксак,
Эрта тупроқ аро жонсиз бир кесак.

ЖАМШИД

(Жамшид подшолиги 700 йил бўлган)

Асилзода Жамшид унинг фарзанди,
Бели боғлиқ, дилда отасин нафди.

Саодатли ота тахтига минди,
Каёний тож кийди, бахтига минди.

Шоҳлик шукуҳи-ла боғлади камар.
Унга тобе бўлди жаҳон сар-басар.

Хукмидан осуда жаҳоннинг бари,
Хукмида ваҳший, қуш, одам, дев, парв

Жаҳонда снарди сбрү кундан-кун,
Тахти ёриб кетди гүё чиқиб кун.

Дер: «Менга подшолик фарри эзаддан,
Кучим шоҳдан каммас, ақлли муъбаддан.

Ёмонлик-ла кесай ёмонлар қўлин,
Руҳимга ёр этай яхшилик йўлин».

Аввало ясатиб ҳарбий тиг-олат,
Ботирларга деди: «Илланг шон-шухрат.»

Каёний оловда юмшатиб темир,
Зирӣҳ, қалқон, қалпоқ ясарди бир-бир.

Сарбозлар, отларга совут ясарди,
Хунари кундан-кун раволашарди.

Бу соҳада ярим аср чекиб ранж,
Қўлига киритди қанча хунар-ганж.

Кийимни ўйлади яна эллик йил,
Разму базм либосин бичди хилма-хил.

Инакдану жуидап, канондан газмол
Тўқишни ихтиро этди у дарҳол.

Ип йиғириб қўйиб, ўришу арқоқ,
Матолар тўқишдан берди у сабоқ,

Бичиб-тикишни ҳам суида ювишни,
Халқ уидап ўрганди яна кў. ишни.

Сўнг бошқа ишларга ўгирди юзин,
Шодон замонида шод кўрди ўзин.

Ҳар табақа аҳли пимага мойил,
Уларни ажратиб ўтди эллик йил;

Қотузий аталмиш гуруҳ дунёда,
Тахламиш ибодат йўлини афтода.

Бу гуруҳни халқдап ажратиб подшо,
Жойларин кўрсатди тоғу тош аро.

Тоғларда яшайди ундайлар ҳамон,
Оҳу илтижода ўтказиб даврон.

Иккинчи гуруҳни сўнгра сафлар шоҳ,
Нисорий аталур баҳодир сишоҳ,

Жанговар қаҳрамон, паҳлавон шунда,
Лашкарлар шукуҳи, юртга шон шунда.

Шоҳлар тожи тахти шулар қўлида,
Мардлар шуҳрат бахти шулар қўлида.

Учинчи гуруҳни Насудий деди,
Қани, ким уларнинг гамини еди?

Ўян экиб, ўзи пиширар, ўрар,
Беминнат, бедакки ўз кунин кўрар.

Бировга қараммас, эғнида жанда,
Кўнгли тўқ, қулоқ тинч, лабида ханда.

Озод кекса демини деминманда оқил:
«Озодни танбаллик қул этмин нуқул».

Тўртинчи гуруҳни Ахтуҳуши дер,
Булар ҳунарига қойил осмон, ер.

Ҳунарда тинимсиз, ишчан, донишманд,
Тоза руҳи доим фикру ўйга банд.

Шоҳ бундан сўнг яна ярим аср шод,
Кўп нарса бахш этди, эл бўлди обод.

Шундай табақалаб халқини бўлди,
Мақсад — ҳар ким йўлин белгилаш бўлди.

Ҳар ким насибасин билсин кўпу кам,
Ўз андозаси-ла ташласин қадам.

Нопок девларга ҳам иш топди ҳумой,
Сувга тупроқ қориб, тегиб қилсин лой.

Сўнг лойни қолига урмоқ бўлсин иш,
Қуритиб, тахласин бир текисда ёиш.

Девлар тошу ганчдан қуришар девор,
Жаҳон ҳандасани билар илк бор.

Ҳаммом, уй, саройлар бўлади бунёд,
Халқи паноҳ топар, шаҳарлар обод.

Тошдан гавҳар излаб ўтди бир муддат,
Улардан равшанлик истарди фақат.

Қўлига киритди неча тур гавҳар,
Ёқуту забаржад, феруз, кумуш, зар.

Афсуи бирла тошдан ундирар барин,
Тугунлар калиди қўлда, офарин.

Яна хушбўйликлар истар кишилар,
Атру анбару мушк қидириб ишлар.

Атрлару кофур ҳамда мушк ноб.
Ихтиро қилинди уд, анбар, гулоб.

Табиблик очилди, касалга даво,
Ҳар иллатга чора, ҳар дардга шифо.

Табиблик сирин қам айлади онкор,
Унингдек сльчков йўқ жаҳонда бирор.

Сўнг неча ясади, сулиб четди у,
Кишвардал кишварга сувдан отди у.

Шу тахлит ўтқаади яна эллик йил,
Ақлдан, ҳунардан қирқ бўлинар қил.

Меҳнати мевасин фаровон олди,
Ўзидан бошқани кўролмаи қолди.

Ишлари гуриллаб, берганда мева,
Яна улудикини айлади шева.

Битта тахт қурдирди бари сийму зар,
Шукуҳи Каёний, безағи гавҳар.

«Дев кўтариб учсин», деб бўлди фармон,
Тахт кўтарилганда наст бўлди осмон.

Тахт кўкда чарх урар мисоли қуёш,
Фармондор ўтирар, унда ирғаб бош.

Барча жам, одамлар қарар тахтига,
Жаҳон қойил бўлиб шукуҳ-бахтига.

Жамшидга сочишар олтину гавҳар,
Шу кунин янги йил — байрам дейишар.

Йил боши Хурмузу ади фарвардин,
Дилда на ғам қолди, на адоват-кин.

Улуғлар шодлик-ла базм қурдилар,
Юзларин чолғуга, майга бурдилар.

Бу бахтиёр кунин ўшандан буён,
Шоҳлардан ёдгор деб билурлар ҳамон.

Яна ўтди уч юз йиллар бахтиёр,
На ўлим, на бир дард кўрмас бу диёр.

На дард, на ёмонлик кўрмас бир инсон,
Девларни ҳам банди қилганди султон.

Фармонига барча бўйсунарди шод,
Муסיқа, кулқудан ҳамма ёқ обод.

Шундай ўтар йиллар фаровон, масрур,
Шоҳ фарридан ҳар ёқ равшан, эмар нур.

Жаҳонгирдан ором топар ва шодмон,
Яздондан келади кетма-кетга айгон.

Неча йиллар шундай ўтади ҳаёт,
Эзгуликдан ўзга иш бу шоҳга ёт.

Жаҳонгирга тобеъ бўлди сар-басар.
Жаҳондор шукуҳ-ла тахтда ўлтирар.

Улуғлик тахтига кўз ташлаб гоҳ-гоҳ,
Ўздан бошқани кўрмай қолди шоҳ.

Ўзлигин улуғлаб яздоншунос шоҳ,
Хақдан юз ўгирди, ношукур, эй воҳ,

Казо-казоларни чорлаб лашкардан,
Улар ҳузурида бошлади сухан.

Кекса, улуғларга сўзларкан султон,
Дер: «Менсиз нимага арзир бу жаҳон.

Мендан ошқор бўлди жаҳонда ҳунар,
Тахт меннингдек шоҳни кўрмаган дигар.

Жаҳонни ҳунарга кўмиб ташладим,
Хоҳлаган йўлимга уни бошладим.

Емоқ, ичмоқ, уйқу, оромингиз — мен,
Кийим-кечак, орзу ва комингиз — мен.

Улуғлик шукуҳи ва шони — ўзим,
Жаҳоннинг ягона султони — ўзим.

Дору дармонимдан созланди дунё,
Инсондан чекинди, ўлим, дард, башо.

Ўлимни маҳв этгани мендан ўзга ким,
Қани ким бўлсагай дунёга ҳоким?

Бошда ҳуш, тандаги жонипгиздурмап,
Ким менга бўйсунмас ўша Аҳриман.

Ҳамон мендан кўриб бу ишлар барин,
Энди мени атапг жаҳонофарин».

Бошиң қуйи қолди муъбад ва аён,
Бирор суз дейишга ожиз тил — забон,

Бу сўздан шоҳ фарри, хип-хира бўлди,
Жаҳон бошдан-оёқ миш-мишга тўлди.

Барча кетди шоҳдан ўгириб юзин,
Улуғлар ҳам четга олишди ўзин.

Учу йигирма йил ўтмайин сипоҳ
Бари тарқаб кетди, бўш қолди боргоҳ.

Манманлик, такаббур келтирди ташвиш,
Шундан сўнг орқага кетаверди иш.

Демишки ширин тил кекса донишманд,
«Шоҳ бўлгач назаринг баланд тут, баланд.

Яратгувчига ким бўлмин ношукур,
Тинимсиз балодан дили тирналур».

Жамшидни тарк этди ҳаловат ҳузур,
Шоҳлик партавидан сўна бошлар нур.

Кўз ёшин тўкару, фойдасиз фақат,
Не тавбалар қилар тоқмас инобат.

Яздон фарри ундан кундан-кун жудо,
Кундан-кун сезилар яқиндир бало.

ЗАҲҲОК ВА УНИНГ ОТАСИ ҲАҚИДА ҚИССА

Бир ҳуқумдор яшар эрди ул замон,
Найзадорлар чўли унгадир макон.

Таги тоза, ўзи кўп яхши киши,
Шоҳликда яздондан чўчимоқ иши.

Мардос эрди унинг мусаффо номи,
Эҳсон, яхшиликка жўшар илҳоми.

Сут бергувчи эди чорваси ашинг,
Кундан-кунга ўсар фозоси апинг.

Шунигдек қўй, туя, эчки галасин,
Чўпонларга бериб қўйган ул покдин.

Сутли қора моллар бўлиқ ҳар ёқда,
Тоза арғумоқлар тўлиқ ҳар ёқда.

Кимда агар сутга бўлса эҳтиёж,
Олар керагича бебож, беҳирож.

Бир ўғли бор эди мисоли заҳра,
Меҳру муҳаббатдан дили бебаҳра.

Дунё излар эди номи ҳам Заҳҳок,
Дадил ва енгилтак эрди кўн понок.

Беварасп ҳам деяр эдилар ани,
Паҳлавий сўзи бу, нима дегани?

«Бевар» паҳлавийда, бўлсанг қулоқ-кўз,
Ўн минг дегавидир дарийда бу сўз.

Бадавий отлари бўлганчун ўн минг,
Номи ҳам Беварасп бўлганди унинг.

Туну кун агарлоқ учдан иккиси,
Жанг эмас, шухрат деб турар йилқиси.

Бир кун пок ният бир инсоцифат,
Даргоҳига келди иблис — касофат.

Ўсириш дилини тойдирди йўлдин,
Сўз билан бонини айлантирди жин.

Иблис сўзи унга жуда хуш ёқди,
Кир ниятин билмай, меҳр пла боқди.

Иблисга эс-хушин тошшириб Заҳҳок,
Ўз азиз бонига сочди қора хок.

Кўнгил берганини тушунгач иблис,
Шодланиб, авжига миёди галамис.

Уз ишпн қиларди иблис жоврани,
Илмдан холийди Заҳҳокнинг боши.

Деди: «Сена айтар бор неча сўзим,
Уш ҳеч ким билмас, айтурман ўзим».

Ишгит дер: «Тезроқ айт, айлагил кўтоҳ,
Мени барча сирдан айлагил оғоҳ».

Унга деди: «Аввал ёд айла қасам,
Сўнгра маъқул бўлур ростип сўйласам».

Дили пок ўспирип қасам этар ёд,
Иблис айтганларин ижро этиб бот.

Деди: «Сўзларингга солурман қулоқ,
Лек огиз очмасман ҳеч кимга ҳеч чоқ».

Иблис дер: «Эй помдор, оқил паҳлавон,
Не учун тахт узра бошқа бир инсон?»

Сенингдек ўғилга ота не ҳожат,
Қулоқ сол пандимга айтай бир ҳикмат.

Ҳа демай бу чолдан холидир замоп,
Сен эса қудратга тўлган навқирон.

Бу даргоҳ жиловин оягил қўлингга,
Тахту тож мунтазир сенинг йўлингга.

Менинг сўзим тинглаб, айласанг вафо,
Бўлурсан жаҳонга ягона подшо».

Яхши-ёмонликда фарзандга эсло,
Совуқ шаболаши кўрмасди раво.

Устирди неъматда чекиб қанча ранж,
Уғлидан шодланиб, бериб бойлик, ганж.

Ёмонликка кетди фарзанди ушинг,
Номусни ушутди пайванди ушинг.

Отаси қонига булғанди ўзи,
Дегга тушди доно кексанинг сўзи:

«Фарзанд бўлса ҳамки шер каби гушна,
Отасин қонига бўлмагай ташна.

Агар бошқачароқ бўлиб чиқса иш,
Сирин опасидан керакдир билиш».

Таги паст, адолат билмаган Заҳҳок,
Тахтга минди ота қалбин этиб чок.

Бошига қўндирди арабий тожин,
Кўзлаб юрт инқироз ёки ривожин.

Иблис кўриб нопок ишин ўнгини,
Яна ўйлаб кетди ҳийла сўнгини.

Иблис Заҳҳокка дер: «Мен томон чошиб,
Етдинг бу жаҳонда мақсудинг топиб.

Агар яна мен-ла қилсанг аҳд-наймон,
Сўзимдан беш тортмай, айласанг фармож

Бўлурсан саросар жаҳонга подшо,
Қуш, қумурсқа, ҳайвон, инсонга подшо».

Шуни деб жўнади бошқа ёқ қараб,
Бошқача иш тутиб кетди во ажаб.

ИБЛИСНИНГ ОШНАЗЛИК ҚИЛГАНИ

Йигитга айланди Иблис бир поктаи,
Зийрагу ҳушёр дил, сўзга ҳам чечан.

Бирдан пайдо бўлиб Заҳҳок ёшида,
Мақтовдан ўзга сўз йўқ забонида.

Деди: «Яраб қолсам, шоҳим, хизматга.
Дастурхонинг тўлар шаҳду лаззатга».

Заҳҳок бундай сўзни эшитган замон,
Ошхона солинсин, деб қилди фармон.

Ошхона калитин Иблисга берди,
Фақат ул пиширган таомин орди.

Ул вақт одам ўзин қилиб парвариш,
Одатмасди жондор гўштини ейиш.

Фақат мева-чева еярди одам,
Ила ердан чиққан кўкат, донни ҳам.

Сўнгра ўтказиб бадният Аҳриман,
Жонвор гўштин ишқи жой олди дилдан.

Иблис ошпаз турли қуш бирла ҳайвон
Гўшtidан пиширар овқат фаровон.

Қон ичган шерсиёқ кундан-кун подшо,
Кучга тўлсин деяр қиличи бурро.

Ошпаз ҳар не деса хўп десин дарров.
Иблисга дилини қўйсин у гаров.

Аввал боқди тухум сариги билан,
Ундан қудрат олар қўл, оёқ, бадан.

Подшога хуш келиб бундайин таом,
Ошпазга офарин ўқирди мудом.

Унга шундай дерди Иблис найрангбоз,
«Абадий омон бўл, шоҳим, сарафроз.

Эртага пиширай шундай бир овқат,
Ундав тонар тану коминг хўп лаззат»,

Қайтиб туви бўйи хаёлга толди.
Эрта не қилсам, деб ўйланиб қолди.

Эрта тонг ложуварл қўйнидан осмон
Ёқутин чиқориб кўрсатган замон,

Каклик, қирғовулдан пишириб таом,
Умид билан кириб айлади салом.

Қўлини таомга чўзиш билан шоҳ,
Ақлсиз бошидан чекди ўгли оҳ,

Учинчи кун Иблис қуш ва қўзидан,
Таом қилди безаб кўкат, сабзидан.

Тўртинчи кун шоҳки ёзди дастурхон,
Буқа гўшдан овқат келтирди чақдон.

Хурушига берди заъфарон гулоб.
Ёнида кўп йиллик ёқут ранг шароб

Шоҳ овқатдан олиб тотиган сари,
Эс-ҳушин оларди ошпаз ҳунари.

Унга деди: «Орзунг не? Қани, гашир
Не истагинг бўлса айлагум ҳозир».

Ошпаз унга аста дер: «Эй подшо,
Абадий яшайвер шод, фармонраво.

Ожиз юрагимга меҳринг тўлиқдир,
Фақат меҳринг ила тапим бўлиқдир.

Шоҳдан фақат битта истагим бордир,
Истак бажо бўлса, омадим ёрдир.

Фармон этсанг, шул он ўрнимдан қўлиб,
Кўзга суртсам икки кифтларинг ўлиб».

Заҳҳок эшитибоқ бундай гуфторни,
Тағига етмасдан бундай бозорни.

Деди: «Мен берайин комингни сенинг,
Кўкларга кўтарсин помингни сенинг».

Фармон этди Иблис жуфтидек келиб,
Икки кифтин ўнди, шодликдан кулиб.

Ўнди-ю, шу онда бўлди у гойиб,
Бундай ишни кўрган борми ғаройиб.

Икки елкасида икки чўнг илон,
Шоҳ чора тополмас ҳайрону нолон.

Қилич-ла иккисин кесиб ташлайди,
Илонлар қайтадан ўса бошлайди.

Дарахт шохи каби тебраниб турар,
Елкаларда икки қоп-қора аждаар.

Фарзона табиблар тўнланиб келди,
Чорасин билолмай ҳар томон елди.

Турли найраиғлар ҳам қилиб кўришди,
Илож топилмади, охир сўлишди.

Иблис яна келди шоҳ ҳузурига,
Бу гал табиб бўлиб чиқди тўрига.

Деди: «Бўлгапича бўлмиш энди иш,
Ҳезирламоқ лозим уларга емиш.

Тинчиттил вақтда берибон таом,
Бошқа ҳеч чора йўқ, топмассап ором.

Инсон миясидан хўрак бер фақат,
Уларни ўлдирса зора бу овқат».

Дев пима мақсадни кўзламиш, қара,
Қандай мақсадига изламиш чора.

Ё инсондан холи қолсин деб жаҳон,
Чора кўрмоқдами барчадан ниҳон?

ЖАМШИДНИНГ РУЗҒОРИ ҚАРО БУЛГАНИ

Эронда нима гап? Ҳар ёқда хуруш,
Ҳар томонни босиб кетди жангу жўш.

Жамшид ёруғ куни бўлганди қаро,
Уни ташлаб кетмиш фозил, умаро.

Эшик фарри энди нур сочмас сира,
Эгрини дер, ақли бўлганми хира?

Ҳар томондан чиқар янги-янги шоҳ,
Ҳар қабила боши кўтарар сипоҳ.

Ҳар бири жанг қилди, ё лашкар тузди,
Ҳаммаси Жамшиддан меҳрини узди.

Эрондан аскарлар чиқиб келди мўл,
Араб шоҳи томон барча олди йўл.

Эшитмишлар унда бор бир улуг зот,
Барча ҳайиқармиш, ул аждар сифот.

Шоҳ қидириб елган Эрон сипоҳи,
Заҳҳок томон тушди уларнинг роҳи.

Бари унга бориб «офарин» деди,
«Сенга бўлсин Эрон бу замин» деди.

Аждар сифатли шоҳ тез келди елиб,
Шоҳлик тожин кийди Эронга келиб.

Эрондан, арабдан йиғди чўнг лашкар,
Паҳлавон юборди унга ҳар кишвар.

Жамшид тахти томон у йўлга тушди,
Дунёни Жамшидга узундек қисди.

Жамшиддан юзиши ўғирди бахти,
Чора йўқ, қўлидан чиқмоқда тахти.

Чекинди, Заҳҳокка қолди тож-кўлоҳ,
Улуғлик, шон-шавкат, хазина, сипоҳ.

Бекинди, ҳаёти бўлди сим-сиёҳ,
Заҳҳокка буюрди тахту тож-кўлоҳ.

Юз йилча йўқолди, кўрмади инсон,
Барчанинг кўзидан бўлганди ниҳон.

Юзинчи йил Хитой дарёси ёқда,
Топилганмиш Жамшид, қариган чоқда.

Заҳҳок уни қўлга туширмиш ногоҳ,
Бир дам фурсат бермай унга нопок шоҳ,

Арра солиб қилмиш қоқ икки бўлак,
Жаҳон ундан холи, қасд олмиш фалак.

Аждаҳо домидан беркиниб чапдин,
Аммо тополмабди омонлик йўлин.

Шоҳлик дов-даскагин тортволди замон,
Сомон тортилгандек қаҳрабо тамон.

Тахтда ундап ортиқ ўлтирган ким бор?
Меҳнати бўлдими, қани унга ёр?

Етти юз йил бўлди Жамшид ҳукумрон,
Бошдан ўтказди кўп яхшию ёмон.

Не керак жаҳонда яшашлик узоқ,
Буюрмаса дунё сирини очмоқ?!

Парваришлар бериб гоҳ шаҳду шакар,
Қулоққа етишар юмшоқ овозлар.

«Меҳр ёр бўлди» деб этасан хаёл,
«Меҳр юз кўргузар» дейсан вқтимол.

Шодланиб кетасан бу шодлик чоғинг,
Юрак сиринг каби очиқ қучоғинг.

Бир ўюн кўрсатар бевафо фалак,
Дилинг хун, шодлигинг битар бедарак.

Беш қунлик дунёга ишончим барбод,
Худоё бу раиждан тезроқ қил озод.

ЗАҲҲОК

Миниб тахтга Заҳҳок, бўлиб шаҳриёр,
Давр сурди минг йил жуда бахтиёр.

Бўйсунди ул шоҳга гамоми жаҳон,
Шу аҳволда ўтди узун бир замон.

Тутиб ҳар томонни қаро деву жин,
Битиб яхши одат, олиб авж кин.

Хунар хору, жоду бўлиб аржуманд,
Адолат йўқолди, ёмонлик баланд.

Узайди ёвузлик — Аҳриман қўли,
Чин сўзга қисилди инсонлар тили.

Асира эдилар Жам авлодидан
Гўзал икки қизки, ларзон икки тап,

Иккиси Жамшидга сингил эдилар,
Аёллар тожи-ю, хушдил эдилар.

Ниқобли гўзалнинг бири — Шаҳринос,
Ўзгасининг исми эди Арнавоз.

Суриб келтиришиб Заҳҳок ёнига
Топшириб аждаҳо жиғилдонига,

Ёмонлар қўлида кўриб парвариш,
У қизларга жоду бўлиб қолди иш.

Илон шоҳ ишидир ёмонлик, хуруш,
Уруш қатлу, қирғин ҳам ғорат қилиш.

Илонларга ҳар кун луқма икки ёш
Ҳар кеч икки тутқун ёш кўзида ёш.

Агар мискин, ожиз ва гар паҳлавон,
Тутиб келтирурлар бериб шоҳга жон.

Кесиб бошларин ҳам чақиб миясин,
Пипирурлар таом илонлар учун.

Бор эрди бу алда икки ҳушёр,
Оқил, мурувватли ва покизакор.

Виттасининг номи Армонл покдин,
Яна бири эса, Гармоил пешбин.

Учрашиб ундану бундан, сўзлашиб,
Заҳҳок шоҳ зулмидан куйиб, бўзлашиб.

Бири деди: «Борсак ўшал даргоҳга,
Пазандалик қилсак у волим шоҳга

Бир режа тузармиз, қилармиз илож,
Иложи топилса, қулар қонли тоғ.

Қилурмиз биз унда халоскорлик,
Агар чора топсак, кетар хорлик.

Ҳар кун икки нафар бўлса гар асир
Бирин қутқаролсак, бул иш ҳам хайр».

Оҳиста бордилар қонли даргоҳга,
Ажойиб таомлар қилиб подшоҳга.

Ёлланиб пазанда бўлиб олдилар
Халоскорлик фикрини дилга солдилар.

Етишди яна қон тўкиш фурсати,
Қаро эрди икки гариб қисмати.

Икковини қўлич боғлаб жаллодлар,
Азиз умрини этмоқ бўлиб барбодлар.

Ошпазлар олдига олиб етдилар,
Юқори тешикдан тик иргитдилар.

Бу ишдан ошпазлар дилида алам,
Кўзи лиқ тўла нам, дилида чидам.

Шоҳинг қилмишидан кўпириб газаб,
Аммо бир-бирига жимгина қараб,

Асирлардан бирип омон қўйдилар,
На чора, бирини олиб сўйдилар,

Бирин ўрнига қўй миясин топиб
Қовурди, устига сенти ўт чопиб.

Бирига бериб эрк, дедилар: «Ўйигит,
Кўринма, ўзинг эл кўзидан бекит.

Шаҳру қишлоқ томон рост айлама йўл,
Сенинг баҳранг энди бўлур тоғу чўл».

Қўю эчки бошин чақиб, миясин
Таом этардилар, илонлар есин.

Ҳар ой тирик қолди ўттиз чоқ киши,
Уларни бекитмоқ ошпазлар иши.

Етиб икки юзга йиғилгач улар,
Ҳеч кимга билдирмай тоғ томон сурар.

Қўй эчкига чўпон қилиб барчасин,
Юбориб турар тоғ ичра, офарин.

Бу кун курд аҳлига жад-аждод улар
Шаҳарни қилишмас ҳечам ёд улар.

Намат уй макони, чўлу тоғ йўли,
Худодан ҳайиқмас уларнинг дили.

Заҳдонинг яна бир ёвуз хоҳиши:
Элда бўлса агар машҳур ҳар киши,

Тутиб келтирурлар, сарвинозми у,
Наҳлавон баҳодир, жилвасозми у.

Кесар бошин агар бўлса наҳлавон,
Элат ичра машҳур девбанди жаҳон.

Агар ёш гўзалдир, канизак қилур,
На Кай расми, на Кеш мақолин билур.

ЗАҲҲОКНИНГ ФАРИДУНИИ ТУШИДА КЎРГАНИ

Ҳаётидан яна қолганда қирқ йил,
Нималар бошига келди, энди бил:

Гўзал қаср ичида ётар, уйқу соз,
Қўйпида нозланиб ётар Арнавоз.

Уйқу аро кўрди кўрқинчли бир туш,
Қилур қасдида уч баҳодир уруш.

Иккиси кексамини, бириси ёшроқ,
Каёний чеҳрада кўзлари чироқ.

Белин боғлаган шоҳ мисол паҳлавон,
Қўлида ҳўкиз бош гурзиси равон.

Келар эди золим бошига шигаб,
Урарди Заҳҳокни аёвсиз саваб.

Кичик ёшли ботир келиб устидан,
Қолдирмайини шилиб олди нўстидан.

Кейин икки қўлин кесиб, боғлашиб,
Каманд бўйнида, тоғ йўлини чоғлашиб.

Кишан солиб, қийнаб уни хору зор,
Этиб гарду гард ул кичик шоҳеувор,

Илошшоҳни судраб, бермайин омон
Юрармиш Демованд чўққиси томон.

Хиёнатчи Заҳҳок инграб шул замон,
Жигар қони теңди бошига чунон.

Чўчиб уйғониб шоҳ, тортди ўтли оҳ,
Келди ларзага юз устулли даргоҳ.

Товушидан чўчиб уйғонди шу дам
Шан уйқуда ётиан Арнавоз садам.

Инграган Заҳҳокка деди Арнавоз:
«Аё шоҳ, не бўлди, сўзла, очиб роз!»

Ором ётар эдинг пар тўшакда хуш,
Нелар пайдо бўлди? Кўрдинг нечук туш?

Сенинг фармонингда букун кенг жаҳон,
Қуш, йиртқич, деуу жин сенга посибон.

Бу етти иқлимга ўзинг шаҳаншоҳ
Балиқдан ойгача сен пушти папоҳ.

Нечун чўчиб турдинг ором уйқудан,
Сўзлаб бергил; шоҳим, сабаб не экан».

Ой юзли гўзалга дер шоҳи жаҳон:
«Лозимдир бу тушни тутмоғим ниҳон!

Бул тушим мазмунин эшитсанг агар,
Жонимдан умидинг бутун узилар».

Шунда жаҳоншоҳга деяр Арнавоз:
«Жонинг бизга азиз, сўйла, очиб роз!

Жаҳонда ҳеч иш йўқ бўлмасин тадбир,
Бир чора топармиз, сўйласанг бир-бир».

Юрак сирини шоҳ очиб ташлади,
Тушини бир-бир айтиб, дилин ғашлади.

Шунда подишоҳга деди парирўй:
«Буни шундай қўйма, бўлгил чоражўй.

Узугинг муҳрида жаҳон қисмати,
Қуш-ҳайвон, пари-дев, одам исмати.

Ҳар кишвар юборсин олиму доно,
Табирчи, муъбадлар берсинлар фатво.

Уларга тушинини айт, изла чора,
Буида не сирлар бор, нечун дил ёра.

Ҳушинг олмоқ бўлган ким, билиб олгин,
Одам наслиданми, дев, пари ё жин?

Билиб олиб, сўнгра чорага кириш,
Ҳадикни дилингдан қувиб, бошла иш».

Не демиш сарви қад, сочлари сунбул,
Бададиша шоҳга бўлганди мақбул.

Зоғ қаноти мисол жаҳон ҳам шу чор
Тоғ ортидан аста кўрсатиб чирег.

Ложувард осмонга гўёки қуён
Зар сочиб, айлади ёқутга подеш.

Қайда бўлса агар муъбади зукко
Билимдон, ақлу дил уйғоқ ҳар дено

Барин ҳузурига чорлади подно,
Мудҳин туши билан айлади ошно.

Барини сўзлади подшоҳи жаҳон,
Улардан излади дардига дармон.

Ва деди: «Сирдан тез огоҳ айлангиз,
Тўғри йўлга мени ҳамроҳ айлангиз».

Улардан туш сирин талаб айлади,
Яхшидан, ёмондан сўраб, сўйлади:

«Айтинг, қачон, нечук бўлгуси бахтим,
Кимга насиб этар бу тожу тахтим?»

Ё бу сирин менга очиб соласиз,
Ё хор бўлиб, бунда бешспз қоласиз!»

Муъбадлар юзи ҳўл, лаби қуруқшоқ,
Ничир-ничир гандаи сасиди қулоқ.

«Агар ростин айтсак, бу ҳам бир бало,
Жонимиз биргина, ҳаёт бебаҳо.

Яширин маънони этмасанг зуҳур,
Ҳаётдан қўл ювиб, қўлтиғинга ур!»

Ҳеч кимса сўзини этолмай ошкор,
Уч кун ўтиб кетди, қандай чора бөр?

Муъбадларга шоҳнинг газаб учқуни
Алангалаб кетди тўртинчи кун.

Деди: «Этмасангиз туш сирип ошкор,
Барчага еткулик қурдираман дор».

Муъбадлар бош эгган, чиқмасди бир ун,
Дил икки бўлинган, кўздан оқар хун.

Бор эрди донолар ичра бир қари,
Эс-хуш бутун, ростлик эрди хунари.

Билимда, ақлда барчадан илдам,
Доно, зийрак турди ўрнидан шул дам,

Дил жўш уриб, қадам ташлади бебоқ,
Доно қаршисида турарди Заҳҳок.

Деди: «Ёмонликни унут шахриёр,
Туғилишнинг охир ўлими ҳам бор.

Сендан олдин қанча жаҳондор ўтди,
Улуғ тахт соҳиби хўш бисёр ўтди.

Ғаму шодлик кунин кўриб, ҳар бири,
Узоқ умри охир бўлди охири.

Пўлатдан бўлсанг ҳам асло қилма дов.
Кемириб, йўқотар фалак беаёв.

Бошқаларга қолар тахтинг охири
Қаро ерга кирар бахтинг охири.

Номини сўрасанг, Фаридун бўлур,
Ер юзи ул била хумоюн бўлур.

Онадан ҳали у туғилганча йўқ,
Ҳали сенинг бахтинг бўғилганча йўқ,

Пурҳунар онадан туғилган замон
Мевадор дарахтдек юксалар чунон.

Мардлик билан боши ойга етади,
Тоқу тахту камар истаб кетади.

Чипордек қомати, бўйи лақ осмон,
Елкасида пўлат гурзиси гарон.

Хўкиз бош гурзиси тушар бошинга,
Тахтдан улоқтирар боқмай ёшинга».

Нопок Заҳҳок унга беради савол
«Нечун у менга ёв бўлади қаттол?»

Диловар унга дер: «Бўлса эс-хуши,
Сабабсиз ёмонлиқ истамас киши.

Кипа-адовати сабаб бўлгуси,
Дастингдан отаси бир кун ўлгуси,

Отасин отарсан қўлингда ҳалок,
Шувдан у ёв бўлур, дили дардинок.

Бир сигир келади уни боққали,
Доя — она бўлиб жонга ёққали.

Фаридунга келгай муқаддас сигир,
Сутидан парвариш топар жаҳонир.

Дастингдан муқаддас сигир ҳам ўлур
Хўкиз бошли гурзи насибанг бўлур».

Заҳҳок хабар топиб фалак ишидан,
Тахтидан йиқилди, кетди ҳушидан.

Зийрак бу даҳшатни кўрган замони,
Тура қочди ширин кўриниб жони.

Бўлди қайтиб келгач, подишо ҳуши,
Кабний тахтига чиқмоқлик иши.

Оламда Фаридун хотидан нишон
Кеча-кувдуз излар ошкору ниҳон.

Оромин йўқотди, ўзмайди емин,
Равшан куни бўлди қаро; серташвиш.

ФАРИДУННИНГ ТУГИЛГАНИ

Узун қаро йиллар сўнгига етди,
Аждаҳо подшонинг хяёти битди.

Фаридун ҳаётга қўйдию қадам,
Еришиб кетгандай бўлди бу олам.

Ўсар қомати, тик бир сарви равон,
Чехрасида шоҳлик муҳри намоён.

Улуғликда мисли жаҳондор Жамшид,
Нур сочишда худди кўкдаги хуршид.

Жаҳонга ёмғирдек хуш ёқар эди,
Кишига билимдек муътабар эди.

Фаридунда эди фалак меҳри ҳам,
Лутфи эҳсони ҳам, севги сеҳри ҳам.

Кўринди Бармоё исмли сигир,
Сигирлар ичра ул эди беназир.

Опадан туғилган мисоли товус,
Товланар ҳар мўйда ўзгача бир тус.

Муъбадлар йиғилди, оқил ва зарапг,
Юлдузшунослар ҳам бўлди ҳангу манг.

Бундай сиириин ҳеч кўрмагай олам,
Е қариялардан эшитмас одам.

Бу ҳақда ҳар томон таралди миш-миш.
Шум Заҳҳок: «изланг» деб берди фармойиш.

Фаридун отасин номи Отибин,
Отибинга ҳам тор бўлди бу замин.

Қочиб юрвш унга куч келди охир,
Аждарнинг домига дуч келди охир.

Илон подишонинг шум кишилари,
Изгишар тушу куп, шумлик иплари.

Отибини тутиб, бойлашиб, попок
Заҳҳокка элтдилар, айлади ҳалок.

Фаридун онаси — Фаронак шу дам,
Ўз жуфти бошига тушган бу алам,

Фалокатдан огоҳ бўлиш билапоқ,
Ўйлаб кетди ўғлини асрасин қандоқ?!

Ўғлини яшириб оқила хотун,
Тўқайзорга кетди, кўздан оқар хун

Шухратли Бармоё шу ерда эди,
Фаридуи ризқи шу сигирда эди.

Фаронак чорвадор ёнига борди,
Жигару бағри хун, дардини ёрди.

Деди: «Сутга тўймай қолур бу гўдан,
Бир муддат сен асраб бермоғинг керак.

Бармоё сути-ла этиб парвариш,
Кўрсатгил бир муддат оталарча иш.

Агар ҳақ истасанг тиккапман жоним,
Шунга аталгандир бор хонумошим».

Яйлов ва тўқайлар эгаси молдор:
Пок дилли аёлга хизматга тайёр,

Деди: «Қолсин бунда сенинг фарзандинг,
Оғишмай бажарай ўгити пандинг».

Фаронак тоштириб унга фарзандин,
Бирма-бир сўзлади ўгити пандин.

Меҳр билан боқиб, уч йил кечирди,
Муқаддас сигирнинг сутини ичирди.

Хамон қидирмоқдап тўймасди Заҳҳок,
Ёвуз пиятини қўймасди Заҳҳок.

Оламга ёйилиб кетганди миш-миш:
«Фалончида бормиш, муқаддас говмиш!»

Фаронак яйловга югуриб келди,
Чорвадор ва говга югуриб келди.

Деди: «Яздон солди дилимга гулув,
Бирор кун тишмас бу оламинг тинтув.

Ўғлим бу дунёда жопу дилимдур,
Ўғлимдан айрилмоқ менга ўлимдур.

Чора излай, сабил қолсин Ҳодустоп,
Ўғлим олиб, қилай азми Ҳиндустоп.

Кўздан ғойиб бўлиб кетганим чоғи
Мақонимиз бўлғай Элбурс тоғи».

Тез чопар кийикдек она ҳам бола,
Тоғ томон жўнашди нақ азон палла.

Тоғ аро яшарди тақводор киши,
Ибодатдан ўзга йўқ эди иши.

Фаронак у чолга дер: «Эй покдин,
Мен ҳам гамгин она, нақ Эроизамиш.

Бу ўғилдир менинг, қимматли болам,
Бунга тобе бўлур бир купи олам.

Кесар бу Заҳҳокнинг машъум бошини,
Тупроққа тижажак жирқанч лошини.

Сеп бўлсанг болага меҳрибон посбон,
Бағрингда бир муддат асраса ул жон».

Пок киши болани бағрига олди,
Шамол ҳам теккизмай қаровлаб қолди.

Заҳҳок шум яйловдан топганди хабар,
Муқаддас ул говдан тонганди хабар.

Келди у маст филдек адоват билан,
Бармоғини ҳалок этди аввалан.

Сўнг бутун қўтоғини айлади яксон,
На унда мол қолди, на молдор чўпон.

Фаридун уйига айлади шитоб,
Бирор зот тополмай бўлди хун хуноб.

Аламдан ўт қўйиб барин қилди жул,
Хоки туроб бўлди сарғойи бутқул.

ФАРИДУННИНГ УЗ АЖДОДЛАРИ
КИМЛИГИНИ ОНАСИДАН
СЎРАГАНИ

Икки саккиз бўлгач Фаридун ёши,
Тоғдан пастга тушди битиб бардоши.

Опасин қидириб топиб, унга дер:
Яширган сиригги энди очиб бер.

Аждодларим ким, айт, кимдур падарим,
Қайси тухумданман, недур гавҳарим.

Ҳикоя қилиб бер аслимдан, кимман?
Сўраса не жавоб берай анжуман?»

Фаронак ўғлига дер: «Номдор болам,
Сўзлаб берай, дилдан кўтарилсин ғам.

Сеп дунёга келган шу Эронзамин,
Бунда яшар эрди помдор Отибин.

Қаёний тухмидан эди у ҳушёр,
Хирадманд қаҳрамон, аммо беозор.

Паҳлавон Таҳмурад унгадур аждод,
Ота-боболарин қилар эди ёд.

Сенга ота, менга, ёри жонона,
Усиз кеча-куним нурдан бегона.

Илондор подишоҳ Заҳҳок, жодугар,
Жонингга қасд этиб, қувди ситамгар.

Мен юрдим дарбадар сени яшириб,
Дил ўтин сўндириб, кўздан ёш уриб,

Сени деб навқирён баҳодир отанг,
Ширин жондан ажраб, кетди, юз аттанг.

Заҳҳок елкасида икки аждаҳо,
Эронли бошига битган бир бало.

Отанг миясини олиб бетоқат,
Илонларга ундан қилдилар овқат.

...ниг сени олдимү қочдим тўқайга,
Беркини б, етказдим одамсиз жойга.

Бир сигир учратдим хўп анвойи ранг,
Баҳордек гўзалу, баҳордек башанг,

Сигирнинг эгаси кўп жўмард экан,
Фаросатли соқчи, ботир, мард экан.

Сени унга бердим, неча йил ўтди,
Сенга неъмат берди, парвариш этди.

Товус ранг сигирнинг сутидан башанг,
Ичиб тез ўсардинг мисоли наҳанг.

Ййлову сигирдан шоҳ топди хабар,
Умрингга хавф солди яна жодугар.

Ундан олиб қочдим сени ногаҳон,
Эрон қолди, қолди бутун хонумон.

Келиб қирибди шоҳ унда ҳаммани,
Безабон энаганг сигир момани.

Сўнгра уйимизга уриб шум чапғиц,
Қаро гўр қилибди, чиқариб чапғицн».

Фарид қулоғига бу сўзки етар,
Қони қайнаб, бирдан тутоқиб кетар.

Бошида қасосу дилида ғазаб,
Қовоғи уюлган, кўзлар хувталаб.

Фаридун опасин жавобига дер:
«Жангга кириномаса, чиниқмайди шер.

Жодугар шумлигин қилар эрта-кеч,
Энди интиқомга мен олай қилич.

Яздон ёзмишига борайин тикка,
Заҳҳок тахти кулин совурай кўкка!»

Она аста сўзлар жигарбандига:
«Қулоқ сол, азизим, онаңг пандига.

Заҳҳокнинг қўлига тобеъдир жаҳон,
Лак-лак сипоҳ ундан кутади фармон.

Ҳар кишварда минглаб қўниш муҳайё,
Жанг ястаб келишар, қилса бир имо.

Бундаймас адоват, интиқом йўли,
Кўз ўнгинг тўсмасин ёшлиқинг гўли.

Ким ёшлик майини ичар чаманда,
Ўзида бошқани билмас арзанда.

Шу мастликда бошин берар шамолга,
Азизим, ёш умринг тутма заволга,

Дилбақдим, азиз тут опанг пақдани,
Машварат билан еч жаҳон бақдини».

ЗАҲҲОК ВА ТЕМИРЧИ КОВА ДОСТОНИ

Илон шоҳи Заҳҳок даҳшатда тун-кун,
Тинмай қайтарарди: «қайда Фаридун?»

Тоҷу тахт эгаси, ҳисобсиз қудрат,
Лек Фаридун номи соларди даҳшат.

Бошига қўйибон ферузани тоғ,
Фил суяк тахт узра қидириб илож,

Улуғларни чорлаб ҳамма томондан,
Шоҳлигига паноҳ излаб ҳар ёндан.

Муъбадларга деди: «Аё, номдорлар,
Сизларга маълумдир барча бор ҳунар.

Менда бор яширин, хавfli бир душман,
Бу гап дополарга кундан ҳам равшан:

Ёвни кичик билиб, кутма омонлик,
Кунинг битар, тақдир қилса ёмонлик.

Шуниг-чуп беҳисоб лашкар қилдим жам,
Унда одам ҳам бор, дев ҳам, пари ҳам.

Бир лашкар тузайин, дев билан мардум —
Биргалашиб қилсин ёвларимни гум.

Бу ишда сиз менга бўлгайсиз таянч,
Бўлмаса хатардан аҳволим аянч.

Халққа қараб ёзинг бу кун бир нидо:
Эзгулик тухмини сечар подино.

Сўзласа, сўзлари рөстликдир фақат,
Хукмдор мулкида ҳоким адолат!»

Илоншоҳ бўлса-да қанчалар жирканч,
Катталар қўрқувдан бўлдилар таянч.

Мақтов ёрлиғига имзо чекдилар.
Қари-ёш динга гап тухмин экидилар.

Шу топда эшикдан фарёд-ла кирди,
Бир киши дод дерди, адолат дерди.

Уни яқин суриб шоҳ ҳузурига,
Ўтказиб қўйдилар сарой тўрига.

Шоҳ унга юзланди осилиб қабоқ:
«Ким ситам қилди?» — деб айлади сўроқ.

Қўллари бошига уриб, дер: «Эй шоҳ,
Менинг номим Кова, адолат, додхоҳ.

Сендан ситам кўрдим, сендангиз раво.
Одил бўлсанг қилмоқ дардимга даво.

Адолат кўргазмоқ бўлса кор-боринг
Билки, бу дунёда ошар миқдоринг.

Менга сендан етди зулм, ҳам ташвиш,
Жонимга кетма-кет санчавердинг ниш.

Гар менга зулм қилмоқ бўлмаса ишинг,
Недур фарзандларим тортиб олишинг?!

Ўн саккиз ўғлимдан тўлганди жаҳон,
Шулардан биттаси колмиш бу замон.

Уша бирини ҳам қўймасанг агар,
Дилимда аланга, эзилмин жигар.

Аё шўҳ, гуноҳим нимадир, гапир.
Бўлмаса баҳона қидирма, ахир.

Эй тождор, айлагил дардимга даво,
Келтирмагил яна бошимга бало.

Тақдир меши шундай эзиб ташлади,
Дил ноумид, гамдан кўзим ёшлади.

Ёшлигим ўтдию қолмади фарзанд,
Жаҳонда фарзанддан ўзга йўқ пайванд,

Ситамга ҳам чегу карона бордир,
Ҳар зулм, ҳар ишга баҳона бордир.

Қани, келтир, кўрай — қандай баҳонанг,
Тақдир-ку мен билан қилур қаттол жанг.

Мен бир темирчиман безарар, беғаш,
Сен шоҳдан бошимга ёғар бу оташ.

Сен шоҳсан, бўлсанг-да аждаҳо пайкар,
Шоҳ бўлиши керак адолатпарвар.

Агар етти иқлим шоҳлигингда жам,
Нечун бизга қисмат фақат дарду гам.

Энди ишларингдан менга бер ҳисоб,
Жаҳон ҳайратидан танг қолсин шу топ.

Магар ҳисобингдап бўлади маълум,
Фарзандимдан нечук айладинг маҳрум.

Нечук фармон этдинг, илонлар есин,
Гуноҳсиз ўғиллар тоза миясин?»

Темирчи сўзига шоҳ қулоқ солди,
Бу сўзларни тинглаб, ҳайратда қолди.

Қайтарилсин деди унга фарзанди,
Отага қўшилсин дилин пайванди.

Бу яхшилиқ билан мугамбир подшоҳ,
Қилмоқ бўлди уни ўзига ҳамроҳ.

Сўнг Ковага қараб деди подшо: «Қани, бу номага сен ҳам чек имзо!»

Ерлиқни ўқигач Кова темирчи,
Кўзидан ўт чақнаб, ўртанди ичи.

Кексаларга деди: «Худо беҳабар
Девга малай бўлиб қолибсиз аксар.

Аҳриман сўзига берибсиз дилни,
Дўзахга тўп-тўғри олибсиз йўлни.

Бу номага исмим чекмасман асло,
Ҳеч қўрқув солалмас менга аждаҳо».

Ҳазабидан қалт-қалт титрай бошлади,
Ерлиқни йиртдию ерга ташлади.

Арзанда фарзанди билан икковлон
Ҳазаб билан чиқди кўчага шул он.

Аъёнлар подшога айтиб офарин,
Дедилар: «Сендурсан Султони замин.

Бонингдан ўтолмас жанг куни ҳатто,
Фалак бўронлари вале, ажабо,

Нечун ҳузурингда қизишиб Кова,
Тенгдошлардек қилур хом сўз илова.

Сенга садоқатдан аҳд-поймонимиз —
Номани топтади, куйди жонимиз.

Дил тўла адоват югура кетди,
Фаридга садоқат югура кетди.

Кўрмадик оламда бундай хунук иш,
Қотиб қолдик, дилу жонда зўр ташвиш!»

Номдор подшо бериб буларга жавоб,
Деди: «Ҳолим ажаб бўлди, дилим об.

Кова бу эшикдан кириши билан,
Овозини қулогим туйини билан,

Мен билан темирчи ўртада бирдан
Бир тоғ пайдо бўлди гўё темирдан.

Ура бошлаганда бошига мунтин,
Кўчириб юборди нақ дилим гиштин.

Билолмам не кечар бунда сўнг ҳолим,
Киши била олмас фалакнинг фолини.

Шоҳ олдида Кова чиққани ҳамон
Ўраб олди уни бозор, аламон.

У ҳамон хурушда, фарёд деб борар,
Адолатга қўзғал, ҳар зот, деб борар.

Дош берар пешбандин олов учига,
Юлдию боғлади пайза учига.

Байроқни кўтариб юргани ҳамон,
Бозор жойда чиқди фалакка тўзон.

Ўкириб темирчи дер: «Эй аламон,
Эй дилда яхшилик, кўнглида яздон —

Бор киши Фаридун помини десун,
Бош кўтариб, Заҳҳок шомини десун.

Фаридун қонига йиғилиб бир-бир,
Унинг соясидан топайлик ҳузур.

Қўзғалинг бу подшо асли Аҳриман
Яратувчига у дилида душман!»

Тенгсиз ўша пешбанд, ўша чарм байроқ,
Ажратарди ким ёв, ким дўсту ўртоқ.

Баҳодир темирчи босар илгари,
Қўшуи тўдлаиар мўр-малах сингари.

Фаридун йўлини билди тусмоллаб,
Ўшал томон қадам сурди жадаллаб.

Янги раҳбар томон келишди етиб,
Уни офарин-ла олишди кутиб.

Найза учигаги Кова пешбанди,
Шоҳ байроқ атади, ясадиб чанди.

Дебога ўради, зардан безатди,
Гавҳару олмосдан мунчоқ қадатди.

Тўлини ойдек балққан бу тугдан иқбол
Ва бахт бўлиб боқди шоҳга истиқбол.

Бир томон сариқ, кўк, қизил бир ёғи,
Шоҳ уни атамши «Кова байроғи».

Бундан буён кимда тож киймоқ бахти,
Кимга насиб этса Каёний тахти,

Чатар бу байроққа анвойи гавҳар,
Дурри самин билан уни безатар.

Темирчи пешбанди — бу оддий байроқ
Қундан қунга янги гавҳардан порлоқ.

Дебодан ялтираб, порлаб олтиндан,
Каёний юлдузи бўлди у чиндан.

Қоронғи кечалар мисоли хуршид,
Жаҳонга нур берар, қўнғилга умид.

Яна қушлар ўтди истиқбол ниҳон,
Ҳеч кимга сирини сўйламас жаҳон,

Фаридун наздида бу янги олам,
Заҳдок шоҳ зулмига қўзғалмиш боқсам.

Она ҳузурига келди бел боғлаб,
Каёний кулоҳин бошига чоғлаб.

Деди: «Мен кетарман, майдон муддао,
Сенинг ишинг бўлсин қуну тун дуо.

Жаҳон эгасидан бошқани унут,
Ҳар яхши-ёмон қун унинг бариш тут.

Она дили қону кўзида ёши,
Пок яздон ёдида эгилди боши.

Таширига дедиким: «Ўғлимни зинҳор
Сенга тонширдим, эй пок нарвардигор.

Жошини узоқ тут хавфу хатардан,
Дунёни поклагил ақлсизлардан».

Оламга овоза қилмайин, беуи,
Юриш ҳозирлигин кўрар Фаридун.

Фаридуни икки ака бор эди,
Иккисига бахту иқбол ёр эди.

Каёнуш улардан бирининг номи,
Бошқаси Пурмой, шодликдур коми.

Фаридун уларга лаб очиб кунод,
Деди: «Бўлаверинг, баҳодирлар, шод.

Бизга саводатдан келмоқда дарак,
Улуғлик кўлоҳин атамин фалак.

Чорланг, темирчилар келсин билимдон,
Бизга ясаб берсин гурзийи гарон».

Акалар бу сўзни эшитган ҳамон,
Югурар темирчи растаси томон.

Ким эди жаҳонга шон солмоқ бўлди,
Фаридун томонга йўл олмоқ бўлди.

Жаҳонгир қўлига олиб тез нарғор,
Гурзи шаклини қилди туироққа ниғор.

Текис ерда расми бўлганди пайдо
Хўкиз бошли гурзи, баҳайбат бало.

Темирчилар бериб қўлини қўлга,
Ботир буюртмасин солинар йўлга.

Келтирилди гурзи помдор қонига,
Порлаши дов солар кўк қуёшига.

Гурзи маъқул тушди маҳкам ва зебо,
Туҳфа берди олтин, кумуш ва сарпо.

Уларга ваъдалар берди диловар,
Улуғлик, хуррамлик, фаровонлик, зар.

Деди: «Аждаҳони тупроққа қувай,
Дилингиздан алам гардини ювай.

Яздон номин дилда қайтариб такрор,
Жаҳонда адолат этай барқарор».

ФАРИДУННИНГ ЗАҲҲОКГА ҚАРШИ ЖАНГГА ЧИҚҚАНИ

Фаридун боши тик, қуёшни чорлар,
Ота қасди учун белини боғлар.

Хўрдод куни жангга отланиб шодон,
Бўлди нек фол ила йўлига равон.

Қўшин билан тўлиб кетди даргоҳи,
Бурутга етарди унинг боргоҳи.

Карвон бўлиб борар туя, фил, ҳўкиз
Қўшун ризқи рўзи, озиқ-овқат, туз.

Каёнуш, Пурмой шоҳнинг ёнида,
Кичик укаларин меҳри жонда.

Шамолдек ўтишар манзил-баманзил,
Қасос дея йўлни босишар енгил.

Арабий отларда ҳўн шитоб этиб,
Художўй бир жойга келишди етиб.

Яхшилар жойида тўхтаб аввало
Офарин сўзини йўллади подшо.

Қон-қаро чодирга буркангач олам,
Яхшилик кўзлабон келди бир одам.

Обҳқа тушадди қаро мушк мўйи,
Жиннат ҳури эди унинг ранг-рўйи.

Бу осмондан тушган суруш фаришта,
Яхши-ю ёмонни билар ҳар ишда.

Пари қиёфада учради шўҳга,
Сир афсун ўргатди заррин кўлўҳга.

Таки-туғушларини ечолсин осон,
Яширин сирларини очолсин осон.

Фаридун тушунди бу яздон иши,
На Аҳриман ва на ёмон қилмиши.

Фаридун юзлари ёнар, арғувон,
Ўзи шоду таши, бахти навқирон.

Дастурхон ёздирди гўзал, фаровон,
Асилзодалардан чорлади меҳмон.

Еб-ичиб қувонди, кайфи ҳам ортди,
Ҳорғишлик шўҳ раъийи уйқуга тортди.

Кўрдилар, ҳалитдан яздон унга ёр,
Кўрдилар, Фаридун шўҳ бахти бедор.

Акалар уйқуси қочиб турдилар,
Ёмонликни ўйлаб секин юрдилар.

Жойнинг бир томони Бурзкуҳ помли тоғ,
Иккови тоғ томон кетди дили доғ.

Тоғ этакда ётар ноз уйқуда шўҳ,
Тун ярмидан оққан, кеча симсиёҳ.

Яқин келди ёвуз икки биродар,
Ҳеч ким топмас эди булардан хабар.

Тоғдан қўпоришди катта бир харсанг,
Шўҳ бошини яшмоқчи бу икки даванг.

Қулатдилар шўҳни мўлжалга олиб,
Бутун тоғ, дарага гўлгула солиб.

Энди шўҳни ўлган ҳисоб атдилар,
Мажақ-мажақ бўлган ҳисоб атдилар.

Қасир-қусиридан шоҳ бўлди бедор,
Ўзин сақлаб қолди пок парвардигор.

Афсуи билан ул тош ўз жойин олди,
Юмалаб тушмади ёпишиб қолди.

Акалар тушунди: бупга худо ёр,
Энди қанча қилма, бариси бекор.

Фаридуи дашномдан тийиб тилғиви,
Йўлга ҳозирланди боглаб белғиви.

Синоҳни суринди, олинда Кова,
Илғари юришиди, олинда Кова.

Баландда ҳилширар Қовийн ялов,
Шоҳона; ҳумоюн, нурафшон ялов.

Арвандруд томонга мардона қараб,
Ташлади шиддатли қадам тожталаб.

Паҳлавий сўз сенга бўлса гар дудмол,
Арвандни арабча — Дожла дея қол.

Бу озод шоҳ Дожла қирғоғидан тез
Богдодга от суриб етади шу кез.

Арванд қирғоғига етгани ҳангом
Дарёчиларга у йўллади салом.

Арабча: «Барчани ишга сол, деди
Қолмасин битта ҳам кема, сол, деди.

Ҳаммасини суриб келиб қирғоққа,
Барчани ўтказинг нариги ёққа!»

Дарёбон бу сўзга қулоқ илмади,
Шаҳаншоҳ сўзига нарво қилмади.

Жавоб бериб деди: «Менга нинҳона
Шупдай фармон келиб етган шоҳона:

Менинг муҳрим билан келмаса фармон,
Бундан сурилмасин кема ҳеч қачон!»

Фаридун ғазабдан ботди ғарқ терга,
Ваҳший дарё ваҳм сололмас эрга.

Шоҳона бел боғлаб, яроғин осди,
Шер сийёқ отига қамчини босди.

Сардори кетидан барча лашқари,
Ўзин сувга урди ҳамма яксари.

Отлар бўронидан дарё ҳам тошиб,
Сув гоҳ от боши, гоҳ эгардан ошиб.

Ўқдек кетар отлар, сувга тегмас ёл,
Отлардан ҳам тезроқ учади хаёл.

Қиргоққа чиқишди, қуритиб хўлини,
Байтул муқаддасга буришди йўлини.

Паҳлавийда этсанг изохотини,
Дижхухт дейишарди унинг отини.

Араблар муқаддас уй дерлар уни,
Заҳҳок қурган эди аслида буни.

Чўл босиб шаҳарга яқин келдилар,
Зафар истаб, мисли чақин келдилар.

Бир мил жойдан ташлаб Фаридун нигоҳ,
Шаҳар ўртасида сарой кўрди шоҳ.

Айвони, пештоқи Қайвондан баланд,
Гўёки қилмоқчи юлдузларни банд.

Осмонда муштарий каби нур сочар,
Орому шодликлар йўлини очар.

Шоҳ билди: аждахо саройи шуида,
Улуғлик тожу тахт чиройи шуида.

Дўстларига деди: «Қаро гуивроқдан
Шуидай даңгиллама уй қурган экан.

Қўрқаменки унинг бирла бу жаҳон,
Бирор сирни сақлар жаҳонда ваҳон.

Демаи бунда турмай жанг қилмоқ керак,
Зуд бориб ёв ҳолин танг қилмоқ керак!»

Шундай деб қўлини гурзига урди,
Жилов қўйиб, отин йўлга тез бурди.

Саройбонлар ҳайрон, бу қандай ялов,
Бирдан пайдо бўлди гўё зўр олов.

Гурзиси зарбидан қиёмат қўпти,
Қанчаки соқчи бор бари ер ўпди.

Ёш подшо от билан кирди саройга,
Дунё кўрмаган эр етди бу жойга.

Эшикда соқчидан ҳеч ким қолмади,
Шукрдан Фаридун тили толмади.

ФАРИДУНИНИНГ ЖАМШИД СИНГИЛЛАРИГА ДУЧ КЕЛГАНИ

Заҳҳок қурган мудҳиш соҳрли тилсим,
Осмонга бўй чўзиб турар эди жим.

Ядони номи унда этилмасди ёд,
Фаридун этди бу қасрни барбод.

Бирор ким шоҳ йўлин тўсмоқ бўлган чоқ,
Хўкиз бош гурзи-ла айларди начоқ.

Соҳргарлар тўлиқ эди саройда,
Нарра девлар қуюқ эди бу жойда.

Оғир гурзи билан бошларин эзди,
Жодугар тахтига оёғин чўзди.

Заҳҳок шоҳ тахтига қўйганида пой,
Касиний тож истаб топгани бу жой.

Заҳҳокдан бўш эди, нишони аскар
Кўринмасди, ҳар ён ташларди назар.

Унинг ётоғидан чиқди икки қиз
Кўчалари сиссиёҳ, офтоб эди юз.

Қизлар танасини ювдириб аввал,
Сўнг бердилар хира руҳига сайқал.

Уларга ҳақ йўлини намойиш этди,
Соҳру жоду йўлини қатогош этди.

Уларни ўстирган эди бутпараст,
Доим саросима, мисоли бадмаст.

Жамшид сингилларин иккаласи ҳам,
Наргисдан оқизди қизил гулга нам.

Фаридга дедилар лаб очиб хапдон:
«Кекса жаҳон борки, сен тур навқирон.

Юлдузинг қайқдап чиқди, эй некбахт,
Бул мевани бермиш қайси бир дарахт?

Йиртқич уясига сен дадил келдинг,
Ситамгар ўришга равшан дил келдинг.

Қисматимиз эди бунда ранж, бало,
Эгамиз жинзода, эolim аждаҳо.

Ақлсиз, девзода бермай омонлик,
Жаҳон иши бўлди бизга ёмонлик.

Кўрмагандик сендек диловар киши,
Сенингдек баҳодир, пурҳунар киши.

Ҳеч қила олмасдик тожи орзусин
Аждаҳо юртининг божи орзусин!»

Фаридун дер: «Қолмас ҳеч кимсага тахт,
Кимга насиб этмиш ул абадий бахт?

Менинг отам эди некбахт Отибни,
Заҳҳокка ром бўлди бу Эронзамин.

Бармоқ — анага-онам эди у,
Таваси ялтироқ алвойи кижу.

Тилсиз шу жонивор қони билан хок
Қизил бўлди, бундан не топди попок?

Охир жанг қидириб боғладим белим,
Эрондан бул томон йўлладим йўлим,

Хўкиз бошли гурзим янчар бошини,
Шафқатсиз оқизай кўздан ёштини!»

Сўзларин тинглагач, гўзал Арнавоз
Лаб очди, қуйилди пок дилидан роз.

Унга дер: «Сенмасми Офаридун шоҳ,
Жодугар рўзгорин этгувчи табоҳ.

Заҳҳок салтапатин этурсан барбод,
Корингдап жаҳоннинг иқболи кушод.

Каёний тухмидан қўш покиза гул,
Қўрқувдан аждарга бўлган эдик қул.

Бўлмаса илонга ёстиқдошликни
Ким орзу қиладур бу бебошликни».

Фаридун жавобда деди: «Аввало
Менга гардун мадад айласа ато.

Аждаҳо қадамин қуритай ердан,
Жаҳон покизалик топсин бу эрдан.

Энди ростин айтинг, қайда жафогар,
Қайдан топиб этай мен зеру забар».

Аждаҳо заволин этиб ихтиёр,
Гўзаллар бор сирни этишди ошкор.

Дедилар: «Танлаган йўли Ҳиндустон,
Ҳинд ерин айламин энди жодустон.

Замон инларидан дилида қўрқув,
Минг-минглаб бегуноҳ боини кесар у.

Бир доно қилганди унга башорат;
«Сендан бўшаб қолар тахту иморат,

Фаридун олажак сендан тахтингни,
Сўлдирар ул куни қулган бахтингни.

Дилин отаин ўртар бу мудҳини фолдап,
Ўртанар истиқбол, ачкиқ заволдан.

Парранда, дарранда, одам қонини
Тўкиб у сақламоқ бўлур жонини.

Бадан, юз-кўзини ювиб хуп билан,
Ўзгартирмоқ бўлди фолини тубдан.

Яна елкасида икки аждаҳо,
Дуёда ҳеч кимса кўрмаган бало.

Юртдан-юртга кўчар, уйқу ҳам ҳаром,
Илонлар жабридан тополмас ором.

Яқин келиб қолди қайтиш фурсати,
Бир жойда турмоққа йўқ қапоати».

Шул эди аёллар нақли бирма-бир,
Сўзларига қулоқ осди баҳодир.

ФАРИДУН ВА ЗАҲҲОК НОЗИРИ ҲАҚИДА ҚИССА

Заҳҳок кишваридан қилганда сафар,
Бир вакил қолдирар эди ҳар сафар.

Жонин аямасди Заҳҳок йўлида,
Тахту газна қолар унинг қўлида,

Кундарав дейишар эди номин ҳам,
Евузликка дилдан қўярди қадам.

Саройга югуриб келди, Кундарав,
Янги подшо турар унда баҳарнаф.

Тахт узра хотиржам олган эрди жой,
Гўё сарв учуда ўп тўрт куплик ой.

Бир ёқда қомати арар Шаҳриноз,
Бир ёқда юзлари ойбек Арнавоз.

Шаҳарни босибди унинг лашкари,
Эшикда туришар бет бэглаб бари.

На ваҳима қилди, на сўради роз,
Шукроналар айтиб, бошлади намоз.

Фаридунни қутлаб дер: «Эй шаҳриёр,
Дунё тургунча тур, зафар бахти ёр!

Фаридун, жаҳонга таратавер нур,
Шоҳлик сенга лойиқ, абад порлаб тур,

Етти иқлим этгай сени интихоб,
Баҳор булутидек сероб бўл, сероб!»

Фаридун буюрди, яқинроқ келди,
Не синоат ўтди, барини билди.

Диловар шоҳ берди каёний фармон;
«Ҳозирла шоҳона базму дастурхон!»

Йиғилсин раққоса, машшоқ, хонанда,
Ҳар нарса мўл бўлсин чўнг дастурхонда.

Сўнгра донгдорларни базмга чорла,
Менга теги борларни базмга чорла.

Барин йиғиб келтир менинг тахтимга,
Қувшаб, қўшилишсин менинг бахтимга!»

Унинг фармони тинглаб Қундарав,
Сўзин икки қилмай бажарди дарров.

Ноз-неъмат, май, машшоқ муҳайё қилди,
Шоҳ базмга лойиқ киши йиғилди.

Фаридун май ичиб, чалгу тинглади,
Тошгача шоҳона базм тинмади.

Тонг отар-отмасоқ чиқиб Қундарав,
Йўлга равон бўлди, остида бедов.

Отини қамчилаб, шошириб баттол,
Заҳҳок сари елди мисоли шамол.

Заҳҳок ҳузурига бориб, сар-басар,
Бутун кўрганидан еткурди хабар.

Деди: «Эй шоҳимиз, шоҳлар дурқуни,
Орқага кетмасму ишинг бул куни

Уч сарафроз киши пойи тахтинга
Келиб чанг солмишлар тахту бахтинга.

Улардан кичиги сарви қомат шер
Чехраси каёнй, шерии этар зер.

Ёшда кичик, аммо нуфузи ортиқ,
Фалак улуғликни айламиш тортиқ.

Гурзиси мисоли тоғдан бир парча,
Унинг зарбига тоб беролмас барча.

Унинг билан яна икки баҳодир,
От бостириб келди, ҳар ишга қодир.

Тахтинга ўтирди, тожингни қийди,
Сехру найрагингни қиймалаб қийди.

Саройингда ким бор — ботир-баҳодир,
Барчаси жойидан қулатиб бир-бир,

Бошларини кесиб, урди қўргонга,
Мияларин қоқиб, белади қонга!»

Заҳҳок деди: «Шояд меҳмондур улар,
Меҳмон бўлгач, бахтдан нишондур улар».

Кундарав жавобда дер, «Эй шаҳриёр,
Не меҳмонки қўлда ҳўкиз бош чўқмор?

Тахтинга мардона келиб ўтирди,
Тожу камариндан номинг ўчирди.

Кинваринг юргизар ўз райига шер,
Шундан сўнг сен «меҳмон» десаиғ, деявер».

Унга Заҳҳок дейди: «Нолима кўнам,
Гўстоҳ меҳмон фолда келар неққадам».

«Сўзларинг эшитдим, — дейди Кундарав,
Сўзимга қулоқ ос сен ҳам, эй хусрав,

Бу баҳодир бўлса меҳмонинг агар,
Ичкари хонагдан эшит бу сафар,

Жаҳондор Жамшиднинг сингиллари ҳам
Унинг буйруғида бўйинлари ҳам.

Бир қўлида силар, Шаҳриозинг у,
Бирида эркалар Арнавозинг у.

Қаро тун келганда бундан ҳам баттар,
Ёстугини тоза мушкиндан қилар.

Не мушк, ул, жононинг қаро зулфи у,
Севган эрканг, жонинг қаро зулфи у».

Заҳҳок газабидан мисли каркидон,
Бу сўзлардан ўлим кўринди осон.

Бу шўрбахт шоҳга не ёмонлик этди,
Устига сўқишлар ёғила кетди:

«Саройимда энди номинг бўлмасин,
Қадамнинг қирқилсин, жоминг тўлмасин!»

Унга сарой ога дерди ошикор:
«Гумонимни эшит энди шаҳриёр,

Ўзинг тополмасанг шаҳрингдан нишон,
Нечук қилгунг мени унда шаҳарбон?

Хазинаг хамирдан қил суғургандай
Кетса, мен газначи бўламан қаандай?

Букуи немонангга ёғилибди шўр,
Давлатинг кетмоқда, ўз чорангни кўр.

Ўа чоранг кўр, дея келдим қонингга,
Йўқса, мудҳиш ишлар тушар бошингга!»

ФАРИДУШНИНГ ЗАҲҲОКНИ БАНДИ ҚИЛГАНИ

Заҳҳок қулоғига етиб бундай сўз,
Газабга келди-ю ишга бурди юз.

Деди: «Отларга тез эгар урилсин!»
Отларки тезликда мисоли чақин.

Аскарин тезликда йигди Заҳҳок шоҳ,
Барчаси нарра дев, жанговар сипоҳ.

Аскари бошида жангга йўл олди,
Аскарин шоширди, ўр-қирга солди».

Фаридун сипоҳи топганда хабар,
Йўлсиз адрларга тўпланди аскар.

Жанг, бошланди бошлар тўкилар дўлдек,
Тапг жойда ўликлар, қон мавжи кўлдек.

Кимга жанговарлик руҳи бўлса ёр,
Деворда, томларда шаҳр аҳли бисёр.

Ҳаммаси Заҳҳокдап бўлмиш жигархун,
Барчасин орзуси, ратийи Фаридун!

Кўчаларда ўткир қилич кесар бош,
Томлардан ёғилар ёвга кесак-тош.

Ёғилар мисоли баҳордаги дўл,
Ёғилади бермай ҳеч кишига йўл.

Шаҳарда неча ёш барнолар бўлса,
Жангни билган кекса донолар бўлса,

Заҳҳок пайрапгидан чиқиб шул замон,
Келдилар Фаридун ланкари томон.

Гурдлар товушидан тоғларда ларза,
Отлар туёғидан куқун ер, марза.

Бошда қаро булут гард-чанг қуюни,
Ҳатто тош дилларда найза ўйини.

Бир овоз янгради оташкадада:
«Фаридун» деяр халқ, Заҳҳокдан зада.

«Фаридунга тобеъ бўлур кекса ёш,
Ҳеч ким фармонидан товламайди бош.

Истамаймиз Заҳҳок салтанатини,
Илон шоҳ офати, касофатини».

Шаҳр аҳлию аскар бирлашиб яхлит,
Қилт этмай жанг қилди қоя тош тахлит.

Ёруғ шаҳар бўлди чангдан қоронғу,
Қуёш юзи хира, кўринмас ёғду.

Барча интиқом дер, барча газабноқ,
Лашкарини ташлаб қочди шоҳ Заҳҳоқ.

Совут, дубулғага ўралиб олди,
Кўрган кичи уни танимай қолди.

Олтмиш қулоч арқон олиб қўлига,
Пинҳона тушади қалъа йўлига.

Девор тепасида кўрди Шаҳрнос,
Кўзларида жоду, чехрасида ноз.

Икки ёноқ кундуз, икки зулфи тун,
Лаб очиб Заҳҳокни қарғади маҳзун.

Яздон ишин қилиб ўзича идрок,
Қутилолмаслигин тушунди Заҳҳок.

Рашкдан ёниб кетди кўзларида қон,
Сарой деворидан ташлади арқон.

На тахти ёдида, на азиз жони,
Арқонидан шуваб тушди шул они.

Кескир ханжарини суғуриб қиндан,
Номин айтмай, парда очмай юзиндан.

Паричсҳраларнинг қонига ташна,
Танланди газабноқ, пошок ва гушна.

Аmmo оёқ ерга тегмасдан бурун,
Қоплондек ташланди унга Фаридун.

Бошига гурзи тушиб, дубулғаси чок,
Ўзин ўнглаёлмай қулади Заҳҳок.

Пайдо бўлди Суруш кужаста шул он,
Дедики: «ўлдирма, етмади замон.

Яхшилаб боғласанг, тоққа сургасанг,
Икки тоғ ораси келур тору ташг.

Ўша ерда уни айласанг банди,
Йўл тошиб беролмас хешу пайвалди».

Фаридун бу сўзни эшитган ҳамон,
Йўлбарс терисидан эшдирди арқон.

Сиртмоқлаб боёланди қўл, гардан, бел ҳам,
Ечолмасди ҳатто қутирган фили ҳам.

Шавкатли Фаридун зар тахтга чиқди,
Нопок қонунларин тупроққа тиқди.

Буюрди жарчилар шундай солсин жар:
«Эй оқил халойиқ, помдору лобар,

Уруш аслаҳасин ирғитинг — ўйтам,
Урушдан яхши ном қозонмас одам.

Аскар ва ҳунарманд бир килда ҳунар
Изласа, уларга нима ҳам унар?

Барида ҳунару бари гурзидор,
Ҳар кимнинг ўзига яраниқ иш бор.

Бул қилса ул ишин, ул бушинг ишин,
Ости-уст бўларди саросар замин.

Буқун банди бўлди жодугар Заҳҳок,
Халойиққа кўрқув солган ул номок.

Абад омон бўлинг, яшагиз хуррам,
Ишингизга қайтинг барчангиз боҳам!»

Мардум қулоқ осиб шоҳнинг сўзига,
Дуо қилди, мизин суртиб юзига,

Кейин шаҳардаги барча аъёнлар,
Кумуш-зар ағаси барча боёнлар,

Ҳар томондан келди фармонига зор,
Барчасин қўлида тухфа-тортиқ бор.

Фаридун уларни кутар, қўйиб иқ,
Барчасин эркалар ақлга жойиқ.

Ҳаммага панд этар, дилдан шод ҳамма,
Яратгувчи номин қилар ёд ҳамма.

Деди: «Бундан буён жойимдур бу тахт,
Бундан сўнг чарақлаб боқар сизга бахт.

Кўп ичидан мени жаҳонофарин,
Албурадан ташлаб айламини тайин.

Яздон фармонини мен этиб бажо,
Жаҳонни покладим сизга, фуқаро.

Яхшилж юбормиш бизга пок эгам,
Фақат яхшиликка қўйилж қадам.

Жаҳонга сар-басар бўлсам шаҳаншоҳ,
Доимо бир жойда бўлмас қароргоҳ.

Сиз билан бўлмоқни истар ҳамон дил,
Аммо туролмасман бунда муттасил».

Улуғлар таъзимда, барча ер ўпди.
Атрофдан ногора товуши кўпди.

Бутун шаҳар аҳли хурушга келди,
Саройга шох-ла хайр ва хўшга келди.

Илон шохни олиб чиқиб ташқари,
Маҳкам боғладилар, этиб сарсари,

Шаҳардан-шаҳарга олиб ўтдилар,
Охири тоғ сари суриб кетдилар.

Заҳҳок борар, бўйин-қўли боғлиқ, хор,
Тева орқасидан сурғалиб зор-зор.

Бир жойга боришди Шерхон аталур,
Нечук жаҳон, кўнжа ақл танг қолур...

Дашту сахро узра неча туну кун
Ўтмиш, яна қанча ўтмоғи мумкип,

Боғлоқлик Заҳҳокни қилишиб улоқ,
Шерхонга келтирди ул бахти уйгоқ.

Дара ичра олиб кириб жо-бажо,
Бошин қилмоқ бўлди танидан жудо.

Яна товуш келди юксак самодан,
Қулоғига бир сир ташиб қазодан.

Деди: «Бу бандини Демовандга сур,
Қўшунни қолдириб, ёлғиз ўзинг юр.

Ишончли бир гуруҳ киши ол фақат,
Қаттиқ кунда бунга қилмасин шафқат».

Чопардек тез елиб кетди шаҳашшоҳ,
Бандини сурдилар бир печа ҳамроҳ.

Боғларин қилдилар яна чамбарчас,
Дунёда топилмас бундан бадбахт кас.

Ному нишонаси итиб, бўлди хок,
Бадхоҳ, ишларидап жаҳон бўлди пок.

Қариндош-уруғдан бўлиб мосиво,
Бацда якка қолди золим тоғ аро.

Дарадан топибди бир жой, тору тап,
Таги кўринмасди қанча боқмасанг.

Мия йўқ жойидан михлади бошин,
Сўндириб кўзидан ҳаёт қуёшин.

Қўлларни михлади катта харсангга,
Қоя тошини бўяб қоп-қаро рангга.

Тубсиз жар устида осилиб қолди,
Дил қони чакиллаб, замин бўялди.

Жаҳонни бермайлик, келинг, ёмонга,
Барчани бошлайлик яхши томонга.

Яхши ҳам, ёмон ҳам қолмас пойидор,
Яхшиси: «яхшилик қолсин ёдигор.

Муҳташам саройинг, хазинанг, пулинг
Бефойда ул томон тушганда йўлинг.

Ниҳоят яхши сўз қолур ёдгор,
Сўзни хўп авайла, хор айлама, хор!»

Фаришта эмасди Фаридун шунқор,
Мушку анбардан ҳам эмасди, зинқор.

Саховат, адолат кўтармиш уни,
Фаридун сендирсан қилолсанг шуни.

Бўлди у саховат билан раҳнамун,
Саховатли бўлсанг, сен ҳам Фаридун.

Яратгувчи измин тутиб шоҳ Фарид,
Ёвузликни сурди жаҳондан муфид.

Аввало: банд этиб ташланди Заҳҳок,
Азобда кўз юмди у золим ношок.

Иккиламчи: ота ўчини олди,
Адлдан жаҳонни пок йўлга солди.

Учламчи: кўп ишдан дунё ювилди,
Ёвузлик, жаҳолат пари қувилди.

Эй дунё, ишларинг нечук беўхшов,
Ўзинг парваришлаб, ўзинг қилсанг ов.

Қани ул Фаридун, қайда, кўзинг оч,
Қариган Заҳҳокдан тортволганди тож.

Жаҳонга шоҳ бўлиб турди беш юз йил,
Охири ундан ҳам тахт қолди сабил.

Кетди-ю дунёни ўзгага берди,
Элтгани ҳасратдан ўзда не эрди?

Кетарсан гадо бўл ва ё султон бўл,
Хоҳ гала бўлгилу хоҳи чўпон бўл.

Шундан сўнг, Фаридун адолат билан давлатни бошқариб
бахтли ва фаровон умр кечиради. У беш юз йил шоҳлик қилади.

РУСТАМ ДОСТОННИНГ ОНАДАН ТУГИЛГАНИ

Шоду хуррамликда вақт ўтарди соз,
Бошқоронди бўлиб қолди сарвинос.

Хусни баҳорига тушгудек хазон,
Дилини алам босди, рашик этди макон.

Фавқулодда оғир эрдими юки,
Қон йиғлар, машаққат чекар қар тукни.

Кундан-кунга оғир аҳволи чунон,
Юзлар аргувони энди заъфарон.

Онаси кўриб дер: «Айтчи, жон қизим,
Нима бўлди, нечун сўлди туя юзинг.

Рудоба беради онага жавоб:
«Онажон, сўрама, ҳозим кўп хароб.

Уйқусиз сўлгувман, тамам шажмурда,
Тирик кўрипсам-да, мурдаман, мурда!

Хаёлимда умрим тугаб қолгудек,
Юким оқибатда жоним олгудек!»

Азобда, уйқусиз ўтиб туну кун,
Ниҳоят ой-кунни етишди яқин.

Қорнидаги тошми ё катта харсанг,
Ё қуйилган яхлит темирдан яланг.

Қийнала-қийнала ҳушидан кетди,
Сарой оху войи фалакка етди.

Сиядўхт қиз бошида фиғон бошлади,
Юз тирнаб, мушк мўйини юлиб ташлади.

Достонга етишди қайғу овози,
Қовжираб қолмоқда ул саръинози.

Рудоба ёнига келди Золи зар,
Қўзда ёш, дили гаш, хун тўла жигар.

Мотам ичра қолди яншаган ҳарам,
Соч юлиб, додлашар, дилда дард-алам.

Бир нарсани эсга туширди Достон,
Бу фикрдан бўлди мушқули осон.

Ул Симури патини айламини ёд,
Синдўхта ҳам айтди, ич-ичидан шод.

Олов олдиринди, келтириб манқол,
Симури патин ўтга туташтирди Зол.

Қоронғилик бўлди зум ўтмай ҳаво,
Симури учиб келди у фармонраво.

Булути, томчиси дур маржон эрур,
Маржон эмас, балки шавқи жон эрур.

Тавозе билан Зол айлади салом,
Анга кўрсатиб кўн иззату икром.

Симури унга дейди: «Бу алам недур,
Шер баччасин кўзи ичра нам недур?»

Бу кумуш танали моҳилиқодан
Бир ўғил тутулгай шер қорак, фелган.

Шер унинг ўнажак хоки пойлини,
Чиқарар булутининг оху войини.

Чангални тигратган йиртқи арслон,
Панжа тишлаб қолар бу бўкирган он.

Елкасини кериб келса паҳлавон,
Кўтарса зарбага гурзи ё гаврон,

Жойидан туролмас ботирлар ларзон,
Ўзин эплаблмас қорак-бағри қон.

Ақида мисоли Соми санг бўлур,
Қаҳрда мисоли шери жанг бўлур.

Қомати сарв бўлур, аммо кучи фил,
Найза отса, учиб борар икки мил.

Эл қатори келмас дунёга аммо,
Унга мадад бергай раҳмдил худо.

Тоғиб келтиринглар олмосдек пичоқ,
Билимдон кимсани тоғингиз шу чоқ.

Санамни май билан аввал маст қилинг.
Дилидаги алам шаштин паст қилинг.

Табиб ул тиг билан афсуи айласин,
Сандуқдаги шерни берун айласин.

Она қорни тадбир ила чоқ ўлур,
Оғригин ўзи ҳам туймай пок ўлур.

Бир муддат бўялгай қонига тани,
Қориндан олурлар у шербаччани.

Сўнг кесилган жойни тикиб солар чоқ,
Дилингдан қувилсин қўрқув, ваҳму бек.

Бир гиёҳ этаман, мушк ҳамда оқ сут
Билан қўшиб, туйиб сояда қурут.

Эзиб, суртиб турсанг яра жойига,
Қўрарсан, жуда тез келур жойига.

Сўнг менинг патимдан сурт ўна жойга,
Соимдан сиҳатлик етар ул ойга.

Ғам ема, камдан-кам сендек бахтиёр,
Сўнг шоҳ Манучеҳр ҳузурига бор.

Чунки у бермишдир сенга тожу тахт,
Қундан-қун қулф уриб, гуллаган дарахт.

Асло ғам солмасин дилингга бу қор,
Дарахтинг шоҳлари бўлур мевадор».

Шундай дебон узди елкасидан пат,
Қанот қоқиб учди, сочиб шарофат.

Ул патни олдию бориб Золи Сом,
Бажо қилди Симури амрин батамом.

Барча кузатарди даволаш ишин.
Кўзлари пурхуну кўнгиллар ҳазин.

Синдўхт кўзларидан тўкар қаро қон:
«Нечук чиқар, дея, биқиндан инсон?»

Етиб келди шул он бир доно ҳақим,
Рудобага май-ла берди у тиним.

Маҳлиқо биқинин ёрди оғритмай,
Чақалоқни олди аста ранжитмай.

Бола туғилганди безарар, осон,
Таажжубда қолди бутун хонадон.

Ажойиб ўғилки, шер сиёқли шер,
Кўрганлар: «қуёшдан равшан чехра» дер.

Таажжуб қиларди мардум кашизак,
Ҳеч ким кўрмаганди филтанли гўдак.

Она ухлар тун-кун шаробдан сархуш,
Юраги сезилмай ётарди беҳуш.

Ярасини тикиб, даво қилдилар.
Симури айтганларини бажо қилдилар.

Ўйқудан кўз очиб у сарви сумаи,
Лаб очиб Синдўхтга бошлади сухан.

Сочқилар сочинди гавҳару тилло,
Шукрона ўқинди, сақла, раббапо.

Онага бердилар у шербаччани,
Бола эмас, балки само гулшани.

Бир кунда бўлибдур бир яшар бола,
Гўё бир гулдаста, совсану дила.

Қўлдн, кўринди тишлар садафи,
Чехрада намоён шоҳлик шарафи.

Бирустам — қутидим — бирустам деяр,
Шу боис ўғил исми Рустам деяр.

Бир қўрчоқ тикишар, атласдан тоза,
Шербачча бўйидан олиб андоза.

Ичи совсап жуни, манглайда ноҳид,
Нур сочиб туради ёноғи хуршид.

Билакда аждаҳо зўри муҳайё
Қўлда шер панжаси тополмас даво.

Қўлтуғига олган найзаю, ялов,
Бир қўлида гурзи бирида жилов.

Остида саман от гўё ўйноқлар,
Кетидап саф чекиб кетмоқда лашкар.

Ишлар тугаллангач суратга кўра,
Аждодлардан қолган одатга кўра,

Тева миниб йўлга тушди бир чонар,
Халойиққа сочиб жавоҳиру зар.

Рустамнинг гурзидор сувратип шул он
Олиб кетишдилар Сом бобо томон.

Улуғ бир байрамга тўлди гулистон,
Кобул ерларидан то Зобулистон.

Ҳар даштда хонанда пай, чангу рубоб,
Тўкин позу неъмат, шаробу кабоб.

Кириб келди Меҳроб Кобулга хўп шод,
Дарвешларга динор, нул сочар зиёд.

Зобулнинг четидан-четига қадар,
Созанда, хонанда ҳам ўйинчплар.

Каттаю кичикни йўқдир фарқ қилиш,
Барн бир ўлтирар арқоғу ўриш.

Сўнг Рустам тимсоли бўлган қўғирчоқ,
Сом бобога олиб келинди қувноқ.

Бу тимсолини кўриб, кекса ботир Сом,
Ниҳоятда бўлди хурраму шодком.

Ирғиб туриб, ундан узмайин кўзин,
Дер эди: «Бу бола нақ менинг ўзим.

Келса ҳам гар бунинг ярим белидан,
Булутлар қутулмас унинг қўлидан».

Хабарчини чорлаб келтирди шул дам,
Бўйини кўмгунча сочдилар дирҳам.

Даргоҳни безашди мисоли хўроз.
Чалинди погора, ҳар томонда соз.

Сангсоридап тортиб то Мозандарон,
Буюрди безансин, хурраму шодон.

Шаробу хонанда, созандалар жам,
Барчаси сочдилар жавоҳир, дирҳам.

Базму тўй бир ҳафта этади давом,
Сўнгра бош хатотни чақиртирар Сом.

Бахтиёр Золига ёзар жавоб хат,
Мактубни безатар мисоли жаннат.

Аввало тангрига деяр офарин,
Айламин шод-хуррам бандаси дилин.

Сўнг паҳлавон Золга деяр шон-шараф,
Ул ўзи бир тараф, лашкар бир тараф.

Сўнгра чақалоққа етади павбат,
Нуру файз шоҳона, паҳлавон келбат.

Буюрди: «Сақлангиз фидо айлаб жон,
Бир шикаст кўрмасин гўдак ногаҳон.

Туну кун худога сиғинган эдим,
Ўғилга ўғил сен ато қил, дедим.

Кўрай дедим Золнинг фарзандини ман,
Ўзим сингари мард дилбандини ман.

Буқун белимиз рост, бағримиз бутун,
Қилсин худо унинг умрини узун!»

Чонар уча кетди мисоли бўрон,
Золга етиб келди равшандил, шодмон.

Сомнинг шодлигидан сўзлади бир-бир,
Нечук тўй-томошо қилди баҳодир.

Хатин берди ота хирадмандининг,
Бир-бир айтиб берди унинг пандини.

Бу яхши сўзларни эшитгани чоқ,
Терисига сигмас, Зол димоғи чор.

Шодлигига шодлик қўшилиб кетди,
Шодлигидан боши осмонга етди.

Талай ою қушлар ўтиб галма-гал,
Неча сирлар ошкор, неча жумбоқ ҳал.

Рустамга сут берди ўн доя бирдан,
Гўдакнинг моёси жапговар шердан.

Охир етди сутдан ажралминн вақти,
Шербаччасини эди пон-гўнитга боқди.

Бир йўла бўшатар элликта товоқ,
Одамлар ҳайратдан деяр: «Ё халлоқ!»

Саккиздан-тўққизга қўйганда қадам,
Бир сарви озода бўлганда Рустам.

Ё нур сочиб турган ситора бўлди,
Жаҳон аҳли унга назвора бўлди.

Набира бобосига фарзанд эди,
Қоматда, билимда Сом монанд эди.

СОМНИНГ РУСТАМНИ КЎРГАНИ КЕЛГАНИ

Сом эшитган сайин хушлар дилини,
Шерсиёқ бўлганин Золнинг ўглини.

Ундек чақалоқни инсон кўрмаган,
Бундай шерсиёқни жаҳон кўрмаган.

Эшитгани сайин ортарди завқи,
Дилда набирасин кўрмаклик шавқи.

Лашкарин топшириб кўмондонига,
Неча навкарларин олиб ёнига,

Зол ўглининг меҳри тортиб Зобулга,
Йўлга тушди, илҳақ у кичик филга.

Достон огоҳ бўлди, чалди ногора,
Лашкардан ер юзи бўлди қоп-қора.

Зол билан бирликда паҳлавон Меҳроб,
Сом истиқболига айлади шитоб.

Карнаю сурнаю ногора, довул
Товуши билан тўлиқ шаҳару овул.

Тоғдан тоққа қадар лашкару камон,
Қаёққа қарамай: қизил, зард қалқон,

Филлар бўкириши, отлар кишпаши,
Беш милдан эшитилар, йўқдир ўхшаши.

Бир жанговар филга бердилар оро,
Устига қўйилган тахти соф тилло.

Тахтига ўтқазилди Зол ўгли Рустам,
Ана қомату ёл, кифт ҳам билак ҳам.

Бошида гавҳар тож, белида камар,
Қўлда заррин камон, олдида синар.

Сом уни узоқдан кўрибоқ ашраф
Ва қўшинларини қилди икки саф.

Пиёда бўлинди Меҳроб билан Зол
Ва барча ақобир, ёшу қари чол.

Барчаси саломда ўпдилар замин,
Дил Сомни шарафлаб, дерлар: «Офарин».

Баҳодир фарзандин кўргач бобо Сом,
Гулдек яшнаб кетди чехраси тамом.

Фил устида кўриб ёлдор бир йигит,
Ханда қилди, гумон дилидан соқит.

Филни яқинига олиб келдилар,
Кўрди ёқут тожу, тахти бутун зар.

Шарафлар ва дуо қилар кекса Сом:
«Шербачча паҳлавон, яша бар давом!»

Бобо тахтин ўниб, саломда Рустам,
Бобосин шарафлай бошгади бул ҳам:

«Жаҳон паҳлавони бобожон, шод бўл,
Мен сенинг ниҳолинг, асл — бунёд бўл.

Сенинг содиқ қулинг бўла олсам бас,
Ором, ётавериш менга келинмас.

Менга зирх бўлсаю, найзаю қалқон,
Садоқ тўла ўку, от, камон, арқон.

Барча душманларни этай тору мор,
Одил яздон бўлсин менга мададкор.

Сенга монанд менинг қоматим, чехрам,
Сеникидек бўлса кошквийди эаҳрам».

Сўнг пиёда бўлиб, қўйиб Филнини,
Бобо набирасин олди қўлини.

Бобо тўнмай ўнар кўзи-қолини,
Барча ҳайрон, катта очиб кўзини.

Сўнгра йўл олишди Гуроба сари,
Суҳбат қизиқ, шодон борарди бари.

Сарой безатилган, жавоҳирли тахт,
Ҳамма шоду хандон, ажаб тахту бахт.

Базму суҳбат қизиқ ўтиб кетди ой,
Барча дили хуррам, барча хушчирой.

Барча тинглар эди най, чангу рубоб,
Барча куйлар эрди хурсанду шодоб.

Тахтнинг бир ёғида ўтирар Достон,
Бир ёқда гурзили Рустам паҳлавон.

Ўртада Сом бобо дошшаманд қари,
Бошдаги тожида ҳумонинг нари.

Бобо ҳушии олган Рустам паҳлавон,
Ҳар замон деб қўяр, «Ё халлоқ, яздон!»

Бу қандай билаго, қад мисли алам,
Бу не кенг кўкрагу, бел нозик қалам.

Оёқларда бузрук туя қуввати,
Дилда шер қудрати, йўлбарс шиддати.

Чехра шундай бўлса, бундай фарру ёл,
Оламда тенги йўқ, ўзи бемисол.

Сўнг Сом Золга дейди: «Ўтиб юз авлод,
Ҳеч ким бундай ишни қилолурми ёд.

Гўдакни биқиндан олсалар тешиб,
У бўлса шундай бир баҳодир ўсиб,

Минг офарин бўлсин Симуракқа абад,
Яздонга минг шукр, айлади мадад.

Буқун май ичамиз, дилимиз обод,
Май пла андуҳни қизурмиз барбод».

Шундайдир аслида беш кунлик жаҳон,
Бир қарир, бири келар навқирон.

Маст бўлишди ичиб шароб пайдар-пай,
Гоҳ Рустам, гоҳ Золга кўтаришар май.

Сурунка сипқарди Мехроб тоза май,
Ўзидан бошқани қолди танимай.

Деди: «Тап тортмайман Золу сипоҳдан,
Дилда зарра қўрқув йўқ Сому шоҳдан.

Тиғу от бўлсаю, набирам Рустам,
Соя сола олмас бизга булут ҳам,

Буқун тиргизайин бобом Заҳҳокни,
Туёқдан мушк мисол қилайин хокни

Рустамга аслаҳа ясатай шу тоб...»
Шундай мазах сўзлар деярди Мехроб.

Кула-кула ўлди Золи вару, Сом,
Кайфи чоқ Мехробнинг сўзидан тамом.

Бошлангани чоқда янги ой боши,
Сом сафарга чиқди, ўғли йўлдоши.

Отасин кузатиб Зол борди манзил,
Навкарлари берар сафарга табдил.

Фил устида борар паҳлавон Рустам,
Бобо ҳижронидан дилида алам.

Сом ўғлига дейди: «Кўрма фалокат,
Дилинг мулки бўлсин доим адолат.

Шоҳлар фармонидан чиқмайин андак,
Илму допинни эт ақлингга безак.

Емонликдан қўлинг тортилсин мутлоқ,
Йўлингни ёритсин доимо халлоқ.

Ҳеч кимга қолмагай охир бу дунё,
Ичу тошинг бир хил бўлсин доимо.

Панду насиҳатим ҳамон этиб ёд,
Тўғри йўлдан асло тойма умрбол.

Сенга очиқ айтсам гумоним менинг,
Охирга етмоқда замоним менинг».

Унутмангиз дея ота пандини
Қучоқлаб ўпар у қўш фарзандини.

Карнайлар чалинди, қоқилди довул,
Юришга чорлади, сипоҳдорни ул.

Садо берди карнай, ногора ва занг,
Ердан осмонгача кўтарилди чанг.

Дили тўла ҳикмат, тилда ширин сўз,
Сипоҳдор ўғирди мағриб томон юз.

Икки фарзанд борар у билан боҳам,
Дилда бобо панди, кўзларида нам.

Уч манзил кузатиб сўнг ажралишди,
Сом йўли узундан-узоққа тушди.

Рустам ўғли билан сипоҳдор Достон
Сипоҳ билан етиб келди Сейистон.

Қўлда қадаҳ, ёнда шердек Рустами,
Зол яшар, дилида йўқ дунё ғами.

РУСТАМНИНГ ОҚ ФИЛНИ УЛДИРГАНИ

Бир кун дўстлар билан йиғилди улфат,
Бода ичиб, богда қизиди суҳбат.

Созанда, хонанда, кабобу рубоб,
Дилларда хурсандлик, қўлларда шароб.

Биллур қадаҳларга қуйиб лалъин май,
Бошлар айлангунча ичиб пайдар-пай.

Фарзандига шундай дейди Золи зар:
«Эй номдор, бошингда ярақлайди фар.

Баҳодирларингга созла мукофот,
Ҳар гарданфарозга улаш молу от».

Рустам совға қилди жавоҳиру мол,
Арабий отларки, рози қолди Зол.

Тухфаю совғалар олиб бирма-бир,
Қайф билан тарқалди барча баҳодир.

Достон ҳам йўл олди шабистонига,
Қуюқ жимлик чўкди бог-бўстонига.

Таҳамтан ҳам майдап кўзида уйқу,
Ётоғига кетди, тўшаги нарқу.

Уйқу олди бошга тегмаёқ ёстук,
Шул замон ҳовлидан келди қичқирёқ.

Банддан бўшаб кетмиш шоҳнинг оқ фили,
Ҳар ёқни мажақлар унинг ҳазили.

Қулоғига етгач бундай шум хабар,
Қони қайнаб кетди Рустами лобар.

Сакраб туриб олди бобо гурзисин,
Эшикка уринди, қўймади зулфин.

Ғуломлар, чокарлар тўсиб йўлини,
Қўйишмас, ушланиб енгу қўлини.

Ваҳима қилишар қутурган филдан,
Ваҳимамас, қўрқув бор сидқи дилдан.

«Қаро тун, сен филга бўлсанг рў-барў,
Шоҳ бизга чақирар шул он мурдашў!»

Бу сўздан Таҳамтан қайнаб зардаси,
Мушт урди кимгадир тушди зарбаси.

Гардандан узулиб боши гувалак,
Юмалаб кетганди мисоли контакт.

Сўнгра бошқаларга ўғирди юзин,
Кутди, не бўлар деб бошқалар сўзин.

Бирин ҳам келишга этмай шижоат,
Паҳлавон эшикка келди шу соат.

Гурзи уриб, пора қилди зашжирин,
Майдаланиб ерга тўкилди зулфин.

Ховлига югурди мисоли шамол,
Гарданида гурзи, яхшилик хаёл.

Қаршисида пайдо бўлди жанда фил,
Ғайрати жўш урар нақ дарёи Нил.

Олдида қимирлаб турган тоғ кўрди,
Қозондек қайнаган ҳовли боғ кўрди.

Кўрган ботирлар ҳам қочар паноҳжўй,
Мисоли бўридан қочган гала қўй.

Бўкириб, қутурган шердек Таҳамтан,
Оқ филга ташланди ҳадиқ билмасдан.

Маст фил Таҳамтанни кўргани замон,
Унга босиб келди улкан тоғсимон.

Фил етказгунча Рустамга зиён,
Хартумидан ушлаб силтар паҳлавон.

Сўнг бошига солар гурзиси билан,
Зарбдан букчайиб тушар тоғдек тан.

Ларзага келгандек бўлди Бехистун
Фил ерда ётарди жонсиз, хор, забун.

Қимирламай қолгач қутурган оқ фил,
Еш баҳодир қайтар ётоқда енгил.

Мамнун ухлаб қолди, Шарқдан офтоб
Кулиб боқди дилбар юздек бешиқоб.

Золга хабар етди — не қилди Рустам,
Гардини чиқорди жанда филни ҳам.

Бир зарбда букибдир унинг гардини,
Қаро ер қилибдир ошноқ фил танин.

Бу гапни эшитиб Зобул сардори,
Дилдан ошиб унинг шон ифтихори,

Деди: «Хайф кетибдур ошноқ жанда фил,
Жангларда жўшарди бир дарёи Нил,

Жуда кўп жанггоҳда бу фил бўлиб маст,
Ғанимлар сафига берганди шикаст.

Талашу савашда бўлмаи буйни хам,
Уни наст айламини ўспирии Рустам».

Рустамни чақириб, ўрнидан қўнди,
Кифтига қоқди, юз манглайини ўнди.

Унга дер: «Эй ботир, нарра шер бола,
Чангалинг қудратга тўлмиш, эр бола.

Еш бўлсанг ҳам келмас сенга баробар
Ҳеч кимса мардликда, кучда, эй лобар.

Дунёни тутмасдан букуи овозанг,
Ошкор бўлмасидан мақсад, мавозанг,

Наримон хунини сен этиб талаб,
Отинг қўйсанг Синаид тоғига қараб.

Бир қалъа кўрарсан боши осмонда,
Бургут ҳам етолмас, қанот қоққанда.

Тўрт фарсанг келади буйин ўлчасанг,
Кенглиги ҳам келар худди тўрт фарсанг.

Унда тўлиқ кўкат, сув, динору зар,
Унда кўп мардуму анвойи жонвор.

Дарахтлари бисёр, кенг-кенг экинзор,
Ҳеч ким кўрмагандир бундайин диёр».

Ҳар мева дарахти, ҳар хувардаи бор,
Барчасин яратган пок парвардигор.

Чиқадиган йўли битта тангу тор,
Осмон буйи унинг дарвозаси бор.

Биринчи наҳлавон, ботир Наримон
Борида Фаридуи берганди фармон.

Қалъага бостириб қўйганди қадам,
Аммо ундан бўшаб қолганди олам.

Жанг қилди унда у баҳодиропа,
Ҳийлалар ишлатиб ошкор, пинҳона.

Уруш давом этди кўп йил, кўп замоц
Қалъани қуршовда тутар Наримон.

Қўрғон тепасидан ташладилар тош,
Синоҳдор дунёдан олиб кетди бош.

Сардорсиз орқага қайтди зўр қўшин,
Шоҳ олдига келди, мотамда беун:

Наримон урушдан бўлибди сероб,
Бу хабар келганда, Сом бағри кабоб.

Додлаб йиғлар эди, йиғлар зори зор,
Кўз ёшин тўкарди абу навбаҳор.

Бир ҳафта мотамда қилди оҳу воҳ,
Кейинги ҳафтада жамлаб зўр синоҳ,

Мустаҳкам қўрғонга юриш бошлади.
Лашикарин ҳар томон ёйиб ташлади.

Ураб ётди уни неча ою йил,
Аммо тополмади қалъа ичра йўл.

На қалъага кирар бирор тирик жоп,
На ундан чиқарди, вақт ўтар ҳамон.

Йиллаб берк бўлса-да, қалъа мутлақо,
Муҳтожлик сезишмас бир донга ҳатто.

Ота қасосини ололмай ноком,
Қайтиб келган эди шунда бобонг Сом.

Энди сенга навбат етди, жоп ўғлим,
Бир чора тонасап, ишлатиб билим.

Сен хуррам етаклаб борсанг гар карвон,
Сени танимайди бирорта посбон.

Кириб олгач, кучинг намойн қилғил,
Ул баттоллар шоҳу томири юлғил.

Ҳали ҳеч ким билмас сенинг помингни,
Балки бу иш берар юрак комингни».

«Бош устига — дейди Рустам — бу фармон
Албатта тошарман бу дардга дармон».

Унга Зол дер: «Ўғлим, йиғиб эс-хушинг,
Сўзимдан чиқмаслик бўйсин ҳар ишинг.

Даштдан туя чиқар, жам айла карвон,
Ўзинг либос кийиб, унга бўл сарбон.

Туялар барига туз юкласанг бас,
Ҳақиқий кимлигинг билмасин ҳеч кас.

Унда ҳеч нима йўқ ош туздан азиз,
Унда ҳар нарсадан қиммат турар туз.

Қалъа эшиклари ёшиқ кўн маҳал,
Емишлари тузсиз, бўлганда қамал.

Кўрсаларким карвон юки туз-намак,
Югуриб чиқишар ёш, қари бирдак».

РУСТАМНИНГ СИНАНД ТОҒИГА БОРГАНИ

Зол сўзларин бир-бир эшитган ҳамон,
Юришга ҳозирлик кўрар паҳлавон.

Кўтарар бошини, ёр кифту ёл,
Туз ичра беркитар гурзию қурол.

Хешларидан олар бир неча киши,
Бари ҳушёр, марду ботирлик иши.

Улар яроғи ҳам туз ичра ниҳон,
Яшириб қўйганди номдор паҳлавон.

Тонган чорасидан лабида кулку,
Синанд томонга от қўйди беуйқу.

Етиб боргач қалъа остонасига,
Посбон кўриб кирди ўз хонасига.

Бошлигига деди: «Келур бир карвон,
Өлдида келадур ажойиб сарбон.

Агар сўрасангиз, гумоним шуки,
Туз бўлса эҳтимол унинг бор юки».

Бошлиқ юборади карвонга чопар:
Дер: «Бориб билгил, ким карвонга раҳбар.

Унинг юки недур тезроқ билиб кел.
Анқайма, мисоли бўрон елиб кел!»

Қалъадан шамолдек тушади чопар,
Чангдек босиб келиб, Рустамни топар.

Ва унга дейди ким: «Эй карвонбоши,
Недур ортган юкинг ниҳону фоши?»

Билиб, бориб айтай бошлиққа шул он,
Сўнг олиб келурмен не бўлса фармон».

Рустам дер: «Бориб айт номдор бошлиққа,
Қопларим туз билан тўладур лиққа.

Лашкарбошингга айт, барисин бир-бир,
Теваларнинг юки фақат ош туздир».

Чопар қайтиб кетди, чиқди баландга,
Етиб борди бошлиқ турган дарбандга:

«Карвон юкин бориб кўрдим, эй сардор,
Туздан бошиқа парса йўқ унда зиндор».

Бошлиқ эшитибоқ жойидан турди,
Жилмайди, юзини подликка бурди.

«Дарвоза очилсин!» деб берди фармон,
Токи кўтарилсин қўрғонга карвон!»

Жанжў Рустам буни эшитган замон,
«Юр!» деди, юқори ўрлади карвон.

Карвон дарвозадан кирсин биланок,
Халққа тўлиб кетди яқину йироқ.

Бошлиқнинг ёнига кириб Таҳамтан
Ер ўпиб, қутлади тавозеъ билан.

Совға қилиб қўйди неча қопда туз,
Барчасига бир-бир деди илиқ сўз.

Сардор: «Абад омон бўлсин, — дер, — бошинг,
Доимо ярақлаб турсин қуёшинг!

Совғанг қабул этай ташаккур билан,
Художўй кишининг ўгли экансан».

Бозорига кириб келди цаҳлавон,
Паҳлавон кетидан бутуп бир карвон.

Ҳар тарафдан уни ўрашди дарҳол,
Гўдак болалару эркагу аёл.

Бири кийим берар, бири сийму зар,
Ҳадиксиз булардан туз харид қилар.

Қош қорайиш билан Рустами тезчанг,
Қўрғоннинг ичидан барпо этди жанг.

Посбонбоши томон тунда суриб от,
Жангчилари билан босиб кирди бот.

Хабар топиб, хобдан очганида кўз,
Рустамга ташлапди бир ўзи ёлғиз.

Бошига туширди гурзи Таҳамтан,
Ер билан баробар бўлди бошу тан.

Қўрғон аҳли бари топшииб хабар,
Бадхоҳ ёвга қарши бари қўзгалар.

Қаро тунда тиглар дарахшон бўлди.
Ернинг сатҳи лаъли бадахшон бўлди.

Қон мавжидан қизил тена-ю халдақ,
Гўё кўкдан ерга тушганди шафақ.

Таҳамтан гурзи-ю, тиг, каманд билан
Ботирлар бошини узарди тандан.

Қуён бoш чиқариб кўкка йўл олди,
Ердан юлдузгача ёришиб қолди.

Қалъада қолмади бирор соғлом тан,
Жондан айрилмаган, яра бўлмаган.

Ботирлари ҳар ён қочиб кетишди,
Қўлга тушганларин қатл этишди.

Рустам бир уй кўрди, девор, том харсанг,
Тоғ оралигида йўли тору танг.

Биргина эшиги темирдан ул ҳам,
Муҳандис беркитиб қўйибди маҳкам.

Гурзи билан уриб эшигин ўйди,
Сўнг хона ичига оёгин қўйди.

Шинин кўрди, гумбаз жуда ҳам балад,
Ердан-шинигача жавоҳир тирбанд.

Қотиб қолди Рустам ҳайратидан лол,
Лабни тишлаб турар, бу қандай сир — ҳол.

Ваҳодирларга дер: «Бундай мўъжиза
Кўрармиз деб хаёл қилмовдим сира.

Гўёки конларда ҳеч зар қолмабди,
Денгизларда дурру гавҳар қолмабди.

Қайда агар бўлса қандай жавоҳир,
Барин йиғиб шунда қўймишлар бир-бир».

РУСТАМИНИҒ ЗОЛГА ЗАФАРНОМА ЕЗИБ ЮБОРГАНИ

Отасига Рустам юборди хабар,
Номада бор ишини ёзиб сар-басар.

Аввал васф этилди покиза яздоп,
Барчанинғ эгаси — хоҳ мўр, хоҳ илоп.

Хоҳ Ноҳиду Баҳром, хоҳ қуёшу меҳр,
Хоҳ ёстаниб ётган замин у спехр.

Сўнгра офаришлар ёғилар Золга,
Зобул наҳлавони, бемисол «чолга».

Қўтослар паноҳи, Эронга фарзаид,
Каёний туғини кўтарган баланд.

Тахту тож, шоҳликлар этади эҳсон,
Фармони ой-қуёш каби пурафшон:

«Фармониинг-ла келдим Сипанд тоғига,
Ер юзин осмондек баланд тоғига.

Тоғнинг этагига етганим ҳангом,
Нособлар амира йўлади салом.

Амир фармони-ла кирдим ичкари,
Хоҳишимдек бўлди ишларим барри.

Тунда баҳодирлар билан бошлаб жапг,
Битта қўймай, барин айладим саранг.

Ким ўлди, ким қочди судраб оёғин,
Йўл-йўлакай ташлаб қурол-яроғин.

Ўлжамиз бўлади беш юз минг харвор,
Унда тоза кумуш, ёмби, жавҳар бор.

Гилам, полос, мато ё кийим-кечак,
Барчасини агар ҳисоб айласак,

Ҳисобласак ётиб йил, ой туну кун,
Ҳисобига етмоқ эмасдир мумкин.

Буқун қандай фармон этар наҳлавон,
Сўзи қутлуғ, ўзи равшан дил инсон».

Чонар етиб келди мисоли бўрон,
Мактубни топширди Достонга шодон.

Хатни ўқиб Достон ёноғи гулгун,
Офарини ўқиди, ўғлидан мамнун.

Муждадан қувончга тўлди наҳлавон,
Гўё у қайтадан бўлди навқирон.

Жавобига бир хат ёздирди Достон,
Мақтов, офаринлар унда фаровон.

Худо номига наът ҳаммадан олдин,
Сўнг ёзар: «Дилкушо хатингни олдим,

Саодатли онда ўқидим хатинг,
Менга жон бағишлар бахт-саодатинг.

Сенга ярашиқдир шундай кори зор,
Гўдакликдан мардлик қилдинг ошкор.

Наримон руҳини шод айладинг, шод,
Душманларин этдинг барчасин барбод.

Энди ўлжаларни ташимоқ учун
Минг тева юбордим, борар туну кун,

Хатимни олибоқ енгил отга мин,
Сенсиз паришон дил, юрагим гамгин.

Теваларга ортгил яроқли не бор,
Сўнгра ҳисорига ўт қўй қасоскор».

Бу номани олиб ўқиғач Рустам,
Қувонч ошди, дилдан кетди қайғу-гам.

Нимагим керакли кўринса агар,
Муҳрми, қиличми, кўлоҳми, камар,

Марварид, гавҳарми, кумушми, олтин,
Ё Хитой шоҳисн, бош-оёқ нақшин,

Ташлаб отасига жўнатди сиртлон,
Йўлга равон айлаб улкан бир карвон.

Ўт қўйиб юборди, ёнарди Сипанд,
Тутун кўтарилди фалакка баланд.

Қайтиб йўлга тушди, дили шодмон,
Йўлда учиб борар мисоли бўрон,

Хабар топиш билан Нимрўз султони,
Оламни ёритиб қайтар ўғлони,

Ғолибни кутмоққа барча шайтанди,
Кўчалар ясанди, алам бойлапти.

Карнайлар чалинди, қоқилди довул,
Қўзғолди шаҳару қишлоғу овул.

Тўғри келиб тушди Зол айвонига,
Йўл ойдин, комиёб паҳлавонига.

Азвало онаси Рудоба томон,
Келиб юзин ерга суркади ўғлон.

Кифту юзларидан ўпарди она,
Мартига офарин деярди яна.

Ўғлин маҳкам қучиб ўпарди сардор,
Халққа совға бериб, деяр, неки бор!»

ЗОЛНИНГ СОМГА МАКТУБ ЕЗГАНИ

Жангчи Сомга мужда юборди бу гал,
Мақтаб ёзиб, сўзга Зол бериб сайқал.

Яздон номи билан бошладди нома,
Сўнг баён этилди барча ҳаптома.

Нома билан чопар юборди елдек,
Совғолар жўнатди, қуюлар селдек.

Найрам ўғли Сомга нома етган кун,
Шодликдан яшнади юзлари гулгун.

Ута шодлигидан паҳлавон номдор,
Бир базм йиғдирди, қулф ургаи баҳор.

Чопарга ҳам сарпо айлади инъом,
Тўхтовсиз Рустамдан сўзлар эди Сом.

Котибларга бериб мукофот, жома,
Музаффар ўғлига ёздирди нома

Золга шундай сўзлар айлади рақам:
«Ажабмас шердан шер туғилса ўктам.

Уни гўдакликда олиб кетсалар,
Қўй галаси ичра муқим этсалар.

Аммо чиққанидан кейин тишлари,
Шерсийёқ бўлади унинг ишлари.

Кўрмаган бўлса-да она кўкрагин,
Худди отасидек керар кўкрагин.

Ажаб эмас Рустам бўлса паҳлавон,
Зероким отаси номдор Достон.

Куч тўлиб, вояга етганда гўдак,
Шернинг ўзи ундан сўрайди кўмак».

Мақтубга муҳриши босганда Сом ял,
Чопар турар эди жўнашга маҳтал.

Олиб елдек учиб, йўл босди чопар,
Сарпо ва мақтубни олди Золи зар.

Навқирон ишидан барча шодмон,
Ўғлига суқланиб қарар паҳлавон.

Умид билан боқар унга ер юзи,
Ерию осмони, денгиз, юлдузи.

Бу кун сўз юритай, Манучеҳрдан,
Адолатли подшо, ишқу меҳрдан.

Кўз юмиб кетмоқда етганда фурсат,
Ўғлига қилмиш у қандай насиҳат.

МАНУЧЕХРНИНГ ЎЗ ЎҒЛИГА ВАСИЯТ ҚИЛГАНИ

Манучеҳр ёши якки бор олтмиш,
Шоҳ ўзи тушунди — йўл тугаб қолмиш.

Атрофин ўраган муъбад — мунажжим,
Осмон сирларига изланиб ечим,

Кўрдилар шоҳ умри сўнар шу йўсин,
Дунёдан кўз юймоқ муддати яқин.

Хабар бердиларки: «Яқин қаро кув,
Ярқироқ пешонанг босар қаро тув.

Яқин қолмиш ўзга саройга сафар,
Яздон жойнинг аъло қилсин бу сафар.

Букуи ишларингни ўтказ назардан,
Ўлим келса, шошиб қолма хатардан.

Ишларинг битмасдан — кўпинг битгуси,
Қаро ер остида тананг йитгуси».

Доволар сўзини эшитиб подшо,
Иш измиш ўзгартди, ажал бедаво.

Муъбадлар барчасини чорлаб қошига,
Дил розини очди қариндошига.

Катта ўгли Наузар паҳлавонига,
Васийг бешлади шер ўғлонига,

Деди: «Шоҳлик тахти елдек, бебақо
Ушга абад меҳр қўймоқлик хато.

Яшадим дунёда юз йигирма йил,
Яхши-ёмонига маҳкам боғлаб бел,

Кўн орзуга етдим, шодлик кўрдим ман,
Қаршимда титрарди баднийат душман.

Фаридун сўзларини ёд тутганим он,
Фойдага айланди ҳар қандай зиён.

Шиширдим Салму Тур бушёд асосин,
Евдан олдим бобом Эракж қасосин.

Емоилардан холи айладим жаҳон,
Ерда қурдим қанча қалъаю қўрғон,

Лек яшамагандек дунёда бир он,
Ўтган йиллар зумда бўлдилар ниҳон.

Аччиқ бўлса охир дарахт меваси,
Нимага арзийди ўсмоқ шеваси.

Бошимдан ўтказгач баче дарду ранж,
Сенга бермоқдамен шоҳлик, тахту ганж,

Бир замон Фаридун бергандек менга,
Синалган бу тожни берурмен сенга.

Шуни бил, тотирсан баче ширинлик,
Аммо ўтажакдир бари беҳадик.

Агар яхшиликдан қолдирсанг нишон,
Элда поминг порлаб турар кўп замон,

Кетингдан десинлар фақат офарин,
Эй, пок аждодлардан тарқалган покдин.

Имонингдан тойиб кетмагил, ўғлон,
Эзгуликка бошлар кишини имон,

Адолат янгида бўлур жилвагар,
Жаҳонга келажак янги пайгамбар.

Маприкдан чиқажак бу ганий сийна,
Ҳушёр бўл, қўзгатма адоват-кийна.

Унга эргаш, ўшал яздон динидур,
Эзгулик асоси, дин заминидур.

Яздон чизигидан чиқма ҳеч замон,
Унинг ҳукмидадур яхшию ёмон.

Кейинроқ Турондан келур зўр сишоҳ,
Эрон тахт-тожига кўтаргай салоҳ.

Кўп қийин даврлар олдингда, ўғлим,
Гоҳ бўридек голиб, гоҳи қўйдек жим.

Турондан зўр чиқар отаси Пашанг,
Ўшандан бўлажак дунё сенга таиғ.

Ўғлим, неча келса қўшин беадад,
Фақат Золу Сомдан истагил мадад.

Ҳам Зол илдизидан унган навниҳол,
Корингга ярайди, истаганча ол.

Турон ери унинг ётар пойида,
Евларинг жазосин берар жойида».

Шу сўзларни дея, юзи нам бўлди,
Устида ёш тўкиб, ўғли ҳам бўлди.

Подшо дард тортмади, бўлмади бемор,
Касаллик бермади унга ҳеч озор.

Оҳиста тугатиб Каён сўзини,
Бир совуқ оҳ чекиб юмди кўзини.

Ўтиб кетди шундай номдор шахриёр,
Жаҳонда сўз ундан қолди ёдгёр.

РУСТАМНИНГ ЕТТИ САРГУЗАШТИ

БИРИНЧИ САРГУЗАШТ

РАХШНИНГ ШЕР ИЛА ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Паҳлавон отасин бу оламга нур,
Нимрузда қолдириб Рустам қўзғалур.

Тушси-кундув билиб, от чопар эди,
Ҳар кун икки кунлик йўл босар эди.

Шундай йўл босар Рахш, тўхтамас инча,
Ёруғ кундузлару, қоронғи кеча.

Очликдан меъдаси қилганда нолоп,
Бир даштга етганиди, атрофда қулоп.

Рахшнинг тезлаб, шундай бир қамчи солди,
Чонишда қулоплар етолмай қолди.

Камон, Рахш тўғи ва Рустам сувор,
Ваҳшийлар қутула олмасди зинҳор.

Шоҳона арқонин отиб узоқа,
Дадил бир қулони соли тузоққа.

Олов чиқариб ўз найзаси билан,
Шоҳу шабба йиғиб, ёндирди гулхан.

Қулонни бепўсту бежон айлади,
Сўнг гулханга тутиб, бирён айлади.

Егач, ҳар томонга отди устихон,
Шул эди қозону ҳамда дастурхон.

Рахш бошидан олди юганин поққа,
Сўнг қўйиб юборди яқин ўтлоққа.

Ўзига тўқайда ётоқ жой қилди,
Фалокат эшигин омонлик билди.

Шер гўшаси эрди ушбу қамишзор,
Хатто фил бир қамиш узмоғи душвор.

Бир палладан кейин бир дарранда шер
Борарди ўз ини томонга абжир.

Кўрди, қамиш аро ётар бир филтан,
Атрофида бир от, ошуфта саман.

«Аввал ўзим урай, деди, дулдулга,
Сўнг суворий ўзи тушади қўлга».

Яшивдек ўзини урди Рахш томон,
Рахш ҳам ўтдек ёниб кетди шул замон.

Иккала оёғин даст кўтариб от
Шер бошига солди шер каби, ҳайҳот.

Гардонига солди ўткир тишини,
Бир ўзи бажарди шернинг ишини.

Ерга уриб, уриб юз нора қилди,
Даррандани шундай бечора қилди.

Уйқудан уйғониб Рустами тевчанг,
Кўрдикки, ваҳшийга жаҳон бўлмиш танг.

Деди: «Эй Рахш, ақлинг экан бунча хом,
Ким айтди шер билан жанг қил бу айём?»!

Агар шер қўлида сен бўлсанг абжақ,
Бу йўлбарс териси, дубулга садақ,

Гурзи, арқон, қилич, найзаю камон,
Мозандарон томон элтардим қай сон?»

Шу сўзларни айтиб номдор баҳодир,
Анча вақт ухлади, бамайлихотир,

Тоғ ортидан бошини кўтарганда кун,
Рустам хуш уйқудан уйғонди гулгун.

Рахш танин сийпалаб, эгарин урди,
Худони ёд этиб, ўрпидан турди.

ИККИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ БУЛОҚ СУВИГА ЕТИШГАНИ

Зарурат йўлидир олдида пайдо,
Кўр-кўрона борар бенур, безиб.

Биёбон, кўринмас жонивор зоти,
Қуш учса, куяди пару қаноти.

Жазирама, куяр чўлу биёбон,
Устидан ўтгандек оловли бўрон.

Рахш ва отлиқ тили бундай ташвишда
Осилиб тупгану чиққанди шидан,

Отдан тушиб, қўлда пайзаси билан,
Гандираклар борар, сув деб Таҳамтап.

Ер юзидан петаб, тонмай йўлини,
Осмонга кўз тикиб, очди қўлини.

Деди: «Парвардигор, эй одил худо,
Бошимга келтирдинг печоғлиқ бало.

Гар бўлмасанг шунча қийноқдан рози.
Тоқатим тоқ бўлди энди, эй қози.

Лек йўлдан толмайман, то, парвардигор,
Шоҳ Ковусни озод этмасанг, зинҳор.

Дев чангалидаги эронларни ҳам
Қутқариб бермасанг, эй холиқ эгам!

Сен юзинг ўгирган гуноҳкор улар,
Сенга банда, мутеъ бемадор улар».

Шу сўзларни айтиб филтап йиқилди,
Ташналик алпга ҳам ўз ишин қилди.

Оловдек тунроққа йиқилди Рустам,
Ёрилиб кетганди лаби, тили ҳам.

Ўша пайт думбадор чиройли бир қўй
Кўрсатиб ўтарди Таҳамтанга бўй.

Ёввойи қўй йўлиб кўриб Таҳамтан,
Сувлоғи қайда, деб ўйлади бирдан.

Яздон инояти — атоий худо,
Худди шу маҳалда бўлди ҳувайдо.

Қиличи дастасини ушлади маҳкам,
Жаҳондор зўр ила тикланди шахдам.

Бир қўлида қилич, бирида жилов,
Қўй йўлига ўнглаб тушволди дарров.

Йўлда пайдо бўлди бир зилол чашма,
Мағрур қўй ҳам шунга югурди ташна.

Таҳамтан кўзини тикиб осмонга,
Деди: «Эй адолат сочган жаҳонга,

Бу ерда кўринмас ҳеч қўйлар изи,
Менга ҳеш эмас бу ёввойи кўзи.

Танг аҳволга тушиб қолсанг баногоҳ,
Фарат пок яздондан излагил паноҳ.

Қим юсин ўгирса одил худодан,
Ақли жойидамас, буни олсин тан».

Алқорни ҳам чандон айлади дуо,
Деди: «Чарх бошингга солмасин бало.

Йўлингга ўт кўм-кўк бўлсин, илойим.
Бўри юзи сендан терс бўлсин доим.

Қим сенга ўқталса ўқ ила камон,
Қамони синсину дили бўлсин қон.

Сеп туфайли тирик қолди Таҳамташ,
Бўлмаса хаёли бўларди қафан.

Аждаҳо кўкси жой бўлмаса агар
Бўри чангалига мубтало бўлар

Либос пора-пора, сургалиб бежон,
Ёв топарди шуида Рустамдан нишон».

Забони бўшади чу шукронадан,
Эгарни бўшатди Рахш дурдонадан.

Покиза сув билан танин ювди пок,
Баҳор қуёшидек бўлди у тобнок.

Ташпасин қондириб, овни пойлади,
Қамонини тортиб, ўқин жойлади.

Йиқитди қутурган филдек бир қулон,
Бошин кесди, пўстин сидирди чаққон.

Вақт ўтказмай ёқди қуёшдек гулхан,
Ўтда кабоб қилди, чиқариб сувдан.

Ҳозирлаб гўштларин ея бошлади,
Ҳатто иликларин қоқиб ташлади.

Пок булоқдан яна қониб ичди сув,
Сероб бўлгач, босди кўзини уйқу.

Жапговар Рахшига деди Таҳамташ:
«Дўстлашма, урушма ҳеч кимса билан,

Агар ёв кўрипса, мен тёмон югур,
Шеру девлар билан кўтарма душур».

Сўнг хотиржам кетди уйқуга бадар,
Рахш айланиб, ўглаб юрди то саҳар.

УЧИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ АЖДАҲО БИЛАН ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Фил ҳам омон топмас чўнг бир аждаҳо
Дашт томондан ярим тун бўлди пайдо,

Шу жойларда ором олар эди у,
Ҳатто дев келолмас эди рў-барў,

Келиб кўрди, ухлар бир бегона зот,
Ёнида турибди ҳаяжонли от.

«Нима бўлди» дея фикрга толди:
Қандай журъат билан бунга келолди.

Журъат этмас эди келмоққа ҳеч эр,
Хоҳ филу, хоҳ деғу, хоҳи нарра шеғ

Бу ерга ҳар кимки келибдур ҳамон
Қонхўр аждаҳодан тополмас омон.

Аввало Рахш томон юзини бурди,
Рахш ҳам тоғғир томон ўзини урди.

Депсинди, ер ёрди у руйин туёқ,
Киннади, овози момақалди роқ.

Таҳамтан уйқудан кўзини очди,
Билимдон бошда жанг, хаёли қочди.

Биёбон гирдига ташлади назар,
Кўринмай қолганди девсифат аждар.

Қаттиқ қичқирди у Рахшга: «Бекор!
Бекор айладинг деб уйқудан бедор».

Қайтадан уйқуга ботди Таҳамтан,
Аждаҳо кўрипти қоронғи чўлдан.

Рустам ёстугига Рахш келиб тепди,
Тупроқни тепкилаб, юзига сенди.

Уйқудан дубора уйғонди арап,
Ғазабдан юзлари олди гулгун рап.

Чўлни бошдан-оёқ айлади назар,
Қаро тунда бир шай кўрмади дигар.

Меҳрибон Рахш эса, устида бедор,
Деди: «Тун қаросини йўқотмоқ душвор.

Уйқумини печа бор айладинг хароб,
Мени уйғотмоққа этурсан шитоб.

Ғар яна кўтарсанг, шундай қиёмат.
Ўткир шамшир бўйининг узар оқибат.

Мезандарон йўлини тутгум ниёда,
Майли гурзи оғир, ўзим афтода.

Сенга дедим, агар жангга келса шер,
Сен туфайли унга солурман шамшир.

Демовдим-ку ҳар дам менга эт шитоб
Шундай юрки, уйқум бўлмасин хароб».

Учинчи бор уйқу кўз ўнгини тўсди.
Кўкракда ёнқичи — йўлбарсининг пўсти.

Наъра тортиб келди аждар басма-бас,
Оташ уфурарди олганда нафас.

Алсини уйғотмоққа этмай жасорат,
Ўтлоқда югурар Рахш беҳаловат.

Бундай ҳаяжондан дил тилим-тилим,
Аждардан, Рустамдан қўрқув лиммо-лим.

Яна хавотирда Рустамхошдан,
Рустам томон олиб кетди жопшдан.

Хуружга келдию тепиб, сочди хөк,
Тақосидан замин бўлди чок-чок.

Рустам уйқусидан уйғониб, бехос,
Яна отга ғазаб қўзғалди паққос.

Ҳатто отга раззоқ раҳмин қўзғатди,
Бу сафар аждарни унга кўрсатди.

Қаро тунда уни пайқаб паҳлавон,
Ўткир тиғин қиндан чиқарди чаққон.

Баҳор булутидек наъра тортган чоқ,
Замин жанг майдони, ўт бўлди тупроқ.

Аждаҳога деди: «Айтиб қол номинг,
Бундан сўнг жаҳонни кўролмас коминг.

Яхшимас, ажралса менинг дастимдан
Ширин жонидан гар бундай қаро тан».

Хурушга келиб нарра аждар чунон,
Деди: «Қимса мендан топмади омон.

Бу дашт бошдан-оёқ менинг жойимдир,
Баланд осмони ҳам соф ҳавойимдир.

Бунда йўл йўқ бургут наст учишига,
Бу чўл кирмас ҳатто юлдуз тушига».

Сўнг паҳлавонга дер: «Номингни билай,
Туққанинг тепангда не деб йиғлагай».

Жавоб бериб деди: «Отимдур Рустам,
Аждодларим Достон, Сом ҳамда Найрам.

Бир ўзим татийман бутун лашкарга,
Жаҳонни тенг этгум рўзи маҳшарга.

Кўурсан нечук мен қилурмен набард,
Жирканч бошинг букуи отай гард-гард».

Манфур аждар унга ташланди ёмон
Ва лекин оқибат топмади омон

Филтанга ёнишди шундай аждаҳо.
Рустам мажақланган кўрниар гўё.

Аждаҳо пиддатин кўриб қолди Раҳш,
Остида қолганди баҳодир тожбахш.

Қулоғин чимирди Раҳш, бу не ажаб,
Аждар пўстиян шилди тепиб ва тиллаб.

Терисини шуидай шилди, ҳатто шер,
Баҳодирлар ушга миғт тасалло дер.

Шамшир-ла бошини танидан жудо
Айлади Таҳамтан, қон оқди дарё.

Гавдаси тағида кўринмас тупроқ,
Фақат хун отилиб турган бир булоқ.

Рустам нигоҳ ташлар ул аждаҳога,
Тиф дандон, тап жирканч ичи қарога.

Танаси остида қолмиш биёбон,
Тупроқни бўямиш иссиқ қизил қон,

Таҳамтан ҳайратда: қотиб қолди мол,
Худо номин тилга олди у дарҳол.

Сувга тушиб юз-қўл ювди аввало,
Надон кўмағисиз татимас дунё,

Сўнг худога деди: «Эй одил ағам,
Сен бердинг менга куч, билим, шухрат ҳам.

Олдимга не келса шеру деву фил,
Қақраган биёбон ё дарёйи Нил,

Ёвларим биттами ё кўпми охир,
Қаҳрим қўзиб кетса, менга бари бир».

ТУРТИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ ЖОДУГАРНИ ЎЛДИРГАНИ

Тамомлаб шукрона ибодатини,
Келтирди агармоқ Раҳши отини,

Отга миниб, йўлга бўлди равона,
Шоду диврига кирди мардона.

Узоқ йўлга жадал қўйди от бошин,
То уфқда кўрди осмон қуёшин.

Дарахт, гиёҳ кўрди ва оби равон,
Мардоналар юрти дегудек макон.

Қирговул кўзидек бир чашма — кўлоб,
Кўрди қиргогида заррич жом шароб.

Қовурилган кийик гўшти ила нон,
Атрофда пишлогу ёнида туздон.

Рустам кўриб шундай мувофиқ жойни,
Минг шукр билан ёд олди худойни.

Отдан сакраб тушди, эгарни олди,
Нову гўштга қараб лол бўлиб қолди.

Овқат вақти эди, Рустам келган чоқ,
Дев беркипган эди уни кўрибоқ.

Чашма атрофига чўкди тап тортмай,
Йўлга олди ёқут коса тўла май.

Май ёнида кўрди бир ажаб таубур,
Гўё блёбонда базм уйи машхур.

Таҳамтаи қўлига олиб торини,
Куйга соляб деди дилда борини:

«Ёмон вабоси Рустамдир, Рустам,
Хуррамлик кунлар унда жуда кам.

Жанг майдонидир унинг майдони,
Блёбон, тоғлар унинг бўстони.

Рақибни деву нарра аждаҳо,
Дев, блёбондан бўшамас асло.

Маю жому тул ва кўкаламзор
Бахия отмагандир менга рўзгор.

Ҳамиша паҳанг бирла қилдим жанг,
Ёки палангга солдим дадил чапг...»

Ашулани тинглаб жодугар кампир,
Рустам овози, тор куйини бир-бир,

Юзи бозатди мисоли баҳор,
Бўлмаса ҳамки унча гулрухсор.

Таҳамтан худога сано бошлади,
Унга офарину дуо бошлади.

Упа-элик бурқеиб, сўраб ижозат,
Рустамнинг ёнига келди касофат.

«Мозандарон чўли ичра дастурхон,
Топмадим май, чапгу ёш соқий» дебон.

РАНГУ БУЙ ТЕГИДА ИФЛОС ЖОДУГАР,
АХРИМАНЛИГИДАН РУСТАМ БЕХАБАР.

Қўлига бир коса май олиб кушод,
Айлади ул одил қези номин ёд.

Қулоғига яздон номики етди,
Шу онда чехраси ўзгариб кетди.

Дилида шукрона, гумони қайда,
Тилида мадҳона, дармони қайда.

Худонинг номидан ранги қув ўчди,
Рустамнинг нигоҳи тез унга кўчди,

Таҳамтан ногаҳон ташлади каманд,
Жодугар бошини этиб олди банд.

Деди: «Кимсан ўзинг, ҳозир бер жавоб,
Ҳақиқий башаранг кўрсат, иш хароб...»

Камандда кўринди жирканч бир хотин,
Тургани ҳийлаю, пайрапгу, ақмин.

Ханжар-ла белдан қоқ икки бўлди,
Жодугарлар дили қўрқувга тўлди.

РУСТАМНИНГ АВЛОДНИ АСИР
ОЛГАНИ

Ҳаётда йўл излар кишилардек у,
Йўл томон беҳадик яна бурди рў.

От сакратиб етди охир бир жойга,
Билмас жаҳон нури йўқолмиш қайга.

Зангилар юзидек ҳар ён қоп-қора,
На ой кўринади, на бир ситора.

Гўёки офтоб ҳам тушмиш арқонга,
Юлдузлар йўқолмиш қай бир томонга.

Рахш жиловин қўйиб, олга югурди,
Зим-зиё! На тепа, на ариқ кўрди.

Қаро тунга келди ёруғлик бадал,
Яшил экинзорлар мисоли бахмал.

Жаҳон кексаликдан бўлди навқирон,
Ҳар томон кўкалам, ариқлар равон.

Устида либоси бўлиб кетди сув,
Кўзларини босди чарчоқдан уйқу.

Йўлбарс терисини ечиб солди шер,
Босиб кетмиш ҳатто дубулғасин тер.

Ҳар иккисин ёйди офтобга шу топ,
Ўзи дам олмоққа, уйқуга шитоб.

Рахшидан олинган югану эгар,
Боши оққанича ўт чимдиб юрар.

Шамоллагач, кийди йўлбарс пўстинин,
Йўлбарсдек гиёҳдан этди ёстуғин.

Бош остида қалқон, олдида қилич,
Қилич дастасидан олмас қўлин ҳеч.

Кўкат узра отни кўриб посибон,
Дўқ уриб сўкарди, алвону алвон.

Югуриб келди Рахн ва Рустам сари,
Аёққа чўп урди, қолди асари.

Уйқудан уйғонган замоми филтап
Богбон унга деди: «Аё Аҳриман,

Нечун экинзорга отингни қўйдинг,
Меҳнатин қилмайини ҳосилга тўйдинг?»

Оқил мард ғазабга келса ҳам тўзди,
Қўриқчининг икки қулоғин чўзди.

Яхши-ёмонликдан бир сўз демаёқ,
Қулоқларин узиб айлади чиноқ.

Посбон қулоқларин олиб қўлига,
Ҳайратда дод солиб, тушди йўлига.

У жой наҳлавонини даярди Авлод,
Шухрати таралган, навқирон, шадлод.

Посбон борди Авлод олдига шул чоқ,
Қўлида узилган иккала қулоқ.

Унга деди: «Девдек одам келмиш бир,
Совути теридан, қалноғи темир.

Аҳриманнинг ўзи у бондан-оёқ,
Ё совутли аждар қилибди ётоқ.

Бордим, экинзордан ҳайдай деб отиз,
Йўлимга бўлди у тоғлайин тўсқин.

Турди, қулоқларин узди бепида,
Яна уйқусига кетди аждаҳо.

Авлод сайилгоҳи эди бу ўтзор,
Баҳодирлар бунда қиларди шикор».

Ҳайратда эшитди қўриқчи сўзини
Ҳам ўтлоқда кўрди паррашер ваши.

Ботирлар билан от жипловин бурди,
Таҳамган шишоин томонга юрди.

Билмоқ бўлди, келмиш қандай зўравор,
Ёмонлиқ, газабга нима сабаб бор?

Жилов тортиб, кескир қиличин олди,
Момақалди роқдек бир шовқин солди.

Яқинлашиб келгач бу икки сарбоз,
Лаб очиб, сўради бир-биридан роз.

«— Номинг недур,— аввал сўради Авлод,—
Паноҳингни айт, ким сени этар ёд?

Бу ерга келибсан, валламат, нечук?
Девлар маконига бу журъат нечук?

Посбон қулоқларин юлмоғинг недур?
Отинг экинзорга қўймоғинг недур?

Дар-дунёинг қилсам қаро, не бўлур,
Бўркинг қолса тупроқ аро, не бўлур?»

«Номим булут,— деди, жавобан Рустам,—
Гар булутда бўлса шер чапгали ҳам.

Бошлиқлар бошини эгадур ерга,
Ўқ, найза ёғдирар жанговар эрга.

Қулоғингга номим етиб борса гар,
Қонинг тўпгиб, муздек нафасинг ўчар.

Ҳар бир анжуманда филтанли шаҳбоз
Ҳамон, камандидан тарқалмиш овоз.

Энди сени туққан онанг бечора,
Кафан бичиб, сочин юлса, не чора?

Қошимга келибсан қўшин-ла бу чоқ
Осмон гумбазига сочибсан ёнгоқ».

Шундай деб суғурди қиличин қиндан,
Бало наҳангини чиқарди индан.

Арқони, сиртмоғи эгар қошида,
Кўзларида олов, газаб бошида.

Кўй сурувига шер ўзини урди,
Атрофда ким бўлса, барини қирди.

Қаттол қиличини сизатган ҳамон,
Қўш-қўш бонг узарди гулқайчиси мон.

Бошлиқлар кўзидаи тўкиб ёнларин,
Оёқ ости қилди мағрур бошларин.

Баҳодир дастидан қўшин тору мор.
Бари қочди қар ёл, дилида нубор.

Отлиқлар чапгидан ҳаво тим қора,
Тумтарақай бўлди, тўлди тоғ, дара.

Қутурган фил -- Рустам сураб яна от,
Қўлида арқони, остда тулпор зот.

Рахш Авлодга етиб борганда яқин,
Жиғадор бошига тунди қаро кун.

Узун арқонини отганда Рустам,
Авлод мағрур боши ерга бўлди хам.

Отдан сакраб тушиб, боғлади қўлин,
Ўзи миниб, унга кўрсатди йўлин...

Дедик: «Кўргузсанг сен менга ростлик,
Сўзингда бўлмаса ҳеч каму кўстлик,

Менга берсанг Оқ дев жойидаи шишон,
Қайда тутмиш Рағди, Шўлод, Бед макон,

Ковус қайда банди бўлганин охир,
(Бу балолар шундан бўлганди зоҳир)

Кўрсатиб, ростликни қилсанг ихтиёр,
Сўзингда тўғрилиқ бўлса сенга ёр.

Мозандарон шохли гуран, тожани,
Тортиб олажакман бейлик, божини,

Садоқатли бўлсанг, адолатга ёр,
Пасибанг бўлур тахт ва тожу двёр.

Агар сўзларингда бўларкан риё,
Кўзларингдан оқар қип-қизил дарё».

Авлод унга деди: «Ҳаҳолатдан қоч,
Хушнинг йиғиб олиб, кўзинг катта оч.

Ғазабдан кўр бўлиб тўкма қонимни,
Истасанг, берурман сенга жонимни.

Этай сенга қайда Ковус шоҳ асир,
Кўрсатай бу ўлка йўлин бирма-бир.

Дилим айласанг шод, ул Оқ дев уйин,
Кўрсатай Пўлод, Бед ва Санжа йўлин.

Ковус маконига етмоқлик гумон,
Юз фарсангга чидам бермаса раҳмон.

Ул жойдан Девгача яна юз фарсанг,
Етарсан кўп қийин йўлни ўтолсанг.

Икки тоғ ораси — ваҳимали жой,
Кўкидан ўтолмас ҳаттоки хумой.

Икки қоя аро танг қоларли жар,
Тагига қарасанг, бошдан хуш учар.

Ҳанговар девлардан ўн икки минги
Тоғу дараларда пойлоқчи тунги.

Пўлод, Ғафди улар сипоҳдоридур,
Беду Санжа эрса нигоҳдоридур.

Барча нарра девга Оқ дев қўмондон,
Тоғ ундан теракнинг баргидек ларзон.

Кўрсанг азим тоғдек баҳайбат бадап,
Яғришин кенглиги келар ўн расап».

Бу гардан, бу бозу, бу отинг билан,
Бу найза, бу гурзи ғиротинг билан.

Неча паҳлавонлар ҳолин этдинг танг,
Аммо яхши бўлмас Оқ дев билан жанг.

Ундаи нари тошлоқ, йўлсизлик қил,
Еввойи такалар ўтолмас ҳатто.

Ундаи ўтсанг келар мавжли бир дарё
Саҳни икки фарсанг, ундаи ортиқ ё.

У ерда шиддаткор соқчи бир дев бор,
Печа нарра девга ўша фармондор.

Уч юз фарсанг юргач, келади бир жой,
У жойларнинг оти Бузғўшт, Нармшой.

Бузғўшадан ўтади Мозандарон йўл,
Бу ҳам жуда оғир, машаққати мўл.

Хар ёқ кезиб юрар суворий аскар.
Минг-мингдур сонига етолсанг агар.

Тиш-тирноғи қурол, чўнтакда диврам,
Бўлмас бирортасин дилида алам.

Жаида филлар билан лиммо-лим шаҳар,
Уларнинг сони ҳам бир мингдан ошар.

Ёлғизсан, бўлсанг ҳам гар темир бадан,
Аҳриман эгови айлагай шикан».

Кулди бу сўзлардан Рустам хахонаб
Ва Авлодга шундай деди очиб лаб:

«Агар чидаи бўлсанг сен менга йўлдон,
Аён кўрадурсанки, бу сўққабон.

Ва филтан жаҳонда неларга қодир,
Алпларнинг бонига нелар солодир.

У зафарбахш яздон этса гар кўмак,
Хунару тин ила ушалур тилак.

Бир бор кўрса агар десту зарбимни,
Гурзиму, шамширим, моҳир ҳарбимни.

Юраги ёрилиб балар қолар ёв,
Ажратолмай қайда узанги-яшиллов.

Қани, Ковус қайда, кутар зориқиб,
Бошлағил, қолмасин пойинг толиқиб».

Шуидай деб Рахшига миниб олди шод,
Шамолдан тез учиб борарди Авлод.

Тўхтамай қаро тун ё ёруғ кундуз,
Етишди бир тоққа номн Испаруз.

Шу ерга Ковус шоҳ тортганда лашкар,
Шуидай малъун девлар топганди зафар.

Ярим тундан оғиб, яқишлашди тонг,
Чўл жумбушга кирди, эшитилди бонг.

Зўр гулхан ёқилди Мозандаронла
Шағамлар ёқилди ҳамма томонда.

«Бу қандай жой экан,— деди Таҳамтан,—
Ўт шуъла кўринар ҳамма томондан».

Авлод жавоб бериб, дер: «Мозандарон,
Тун бўйи сергакдир унда посибон.

У ерда Аржанг дев то отгунча тонг,
Ўкириб чиқади, урар кучли бонг».

Ётиб уйқу олди урушқоқ Рустам,
То офтоб ярқираб чиққанда бу ҳам,

Ўрнидан турдию йўлни чоғлади,
Авлодни дарахтга маҳкам боғлади.

Бобосин чўқмори қўлда муҳайё.
Тушар йўлга, дилда жасорат зиё.

ОЛТИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ АРЖАНГ ДЕВ ИЛА ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Бошда дубулғаси, қўлда амули,
Йўлбарсининг териси, ҳарбу зарб дуди.

Аржанг дев томонга буриб юзини,
Ёв лашкаргоҳида кўриб ўзини,

Жанговар наърасин тортганда гўё,
Тоғлар ағдарилди, кўпирди дарё.

Қулогига етгач бундайин сурою,
Аржанг чодиридан чиқди шул замон,

Рустам отин кўйди мисоли чақин,
Бир зумда Аржанга етди у яқин.

Қулоқ, бош, гарданга солиб у чапгал,
Шердек узиб олди бошини дангал.

Қаро қонга ботган девнинг бошини
Ирритди тўдага, йиқиб лошини.

Даҳшат солди дегга Рустам билаги,
Чўхморини кўриб чиқди юраги.

Қочишарди ўсган ерин этмай ёд,
Ота этар ўгли устида фарёд.

Ер, сувни унутиб, қочишар полон,
Отаси ўглига қидирар омон.

Таҳамтан сугуриб қасос шамширин,
Девдан тозалани шу элат ерин.

Ботганда жаҳонни ёритган талъат,
Испаруз тоғига келди валламат.

Авлоддан арқонни ечиб ташлади,
Яна ундан савол сўрай бошлади.

Ковус жойин билиб, Рустами номдор,
Югурди вақтини кетказмай бекор,

Олдинда югуриб борарди Авлод,
Унга йўл кўрсатиб дамодам девзод.

Шаҳар эшигидан кирганда тоғбахш,
Момақалдироқдек овоз берди Рахш.

Қулогига етгач бу таниш товуш,
Ишлари анжомин пайқадн Ковус.

Эронийларга дер: «Бўлинг хотиржам,
Тақдир ёвузлиги топмоқда барҳам.

Қулогимга Рахшдан етди сөзга,
Овозадан бўлди руҳ-диллим тоза.

Шундай кишилар эди Қубод замони,
Рустам Турон ила сурунган оини».

Эрон лашкарида кетди дув-дув гап,
Шоҳ бу асирликка беролмабди тоб.

Қийноқлар олганми гурур, эс-хушин,
Ё сувга айтарми шохимиз тушин.

Бу оғир аҳволдан қутулмоқ қайда,
Бахт тескари бўлса, бари бефойда.

Аmmo ўқдек етиб келди шул замон
Ёвни ёндирувчи филтан паҳлавон.

Шоҳ ёнига етиб келганда қайсар,
Севиниб, йирилди барча сараскар.

Гударзу Тусу Гев, Баҳром шерюрак,
Густахму Шедушлар олди тўғарак.

Рустам кўп ўкириб, шоҳга урди бош,
Ҳол-аҳвол сўради, кўзда жиққа ёш.

Ковус шоҳ Рустамни қучоқлаб дарҳол,
Йўл машаққатидан айлади савол.

«Жодугарлар гиж-гиж қайнар бу даргоҳ,
Рахшишгни беркитмоқ зарур, — деди шоҳ, —

Аркангдан бўшади дунё деб хабар,
Оқ дев қулогига етиб борса гар,

Филтан келди деса Ковус ёнига,
Ўт туташар барча девлар жонига.

Жаҳонни тўлдирад девлар аскари,
Бекор кетар қилган ишинг аксари.

Шу ондаёқ йўл ол дев маконига,
Ўқу пайза бирла бориб ёнига,

Худо ёринг ўлса, ол ундан қасос,
Жодугар бошини қаро ерга бос.

Ўтмоқ керак бўлур қанча тоғ-дала,
Ҳар ерда учрагай дев гала-гала.

Олдингдан чиқади қўрқинчли бир гор
Эшитдимки, унда хавfli ер бисёр.

Посбон девлар жилмас горнинг оғзидан,
Ким келса, қоплондек олар бўғзидан.

Шу гор ичида оқ девнинг даргоҳи,
Қора дев лашкарини пушти паноҳи.

Балки пасиб этар сепга бу зафар,
У ўлса сардорсиз қолади аскар.

Сипоҳим кўзи кўр бўлди аламдан,
Менинг кўзим хира бу қайғу-ғамдан,

Табиблар дедилар бу дард дармони —
Оқ девнинг юраги, мияси, қони.

Шундай деган эди Фарзона табиб:
Оқ девни ўлдириб қонидан тотиб,

Томизсанг уч қатра кўз ичра агар
Хираликдан асло қолмагай асар».

Жангга ҳозирланди филташли қўтос,
Жойидан жилиди алпларга хос.

Эронийларга дер: «Бўлингиз ҳушёр,
Оқ дев қасдин бу куп қилгум ихтиёр.

У жанговар филу уста жодугар
Атрофини ўрамини бесаноқ лашкар.

Гарданим қўлида эгилса ногоҳ,
Сиз узоқ қолурсиз тақдири сиёҳ.

Агарда пок яздон бўлса мададкор,
Менга бахт юлдузин айласа у ёр,

Қайта насиб этар бизга еру тахт,
Қайта барг ёзади шоҳона дарахт.

ЕТТИНЧИ САРГУЗАШТ.

РУСТАМНИНГ ОҚ ДЕВНИ УЛДИРГАНИ

Жанговар камарин борлабон маҳкам,
Жанг хаёли ила йўл олди Рустам.

Олдида борар йўл кўрсатиб Авлод,
Рахши елиб борар эди мисли бод.

Рахши етиб келган жойи Ҳафти куҳ,
Атрофида девлар гуруҳу гуруҳ.

Тағсиз горга етиб келганда Рустам,
Кўрди, дев ланкари атрофида жам.

«Эй Авлод, ҳар неки сўраган бўлсам,
Жавобинг рост чиқди,— дер эди Рустам,—

Йўл кўрсатиб, сирини очиб бер Авлод,
Энди Оқ девни ҳам этайлик барбод».

Авлод аста деди: «Қачонки офтоб
Кўтарилса Оқ дев кўзин босар хоб.

Сен Оқ дев устидан топурсан зафар,
Бир оз сабр қилиб, туролсанг агар.

Шунда ёринг ўлса гар парвардигор,
Шубҳасиз зафар ҳам бўлур сенга ёр».

То кўтарилгунча баланд офтоб,
Рустам ҳам ҳамлага қилмади шитоб.

Дарахтга боғлади Авлодни маҳкам,
Раҳишга ортиди камон, камандини ҳам.

Наъра тортди номми айтиб, раъд мисол,
Қилдан сугурилди наҳашги қаттол.

Сивоҳга гирдибод шамодек қирди,
Кескир нўлат шла бошларини қирди.

Ҳеч бири келолмай қолди рў-барў,
Дуч келгани ундан теволмай обрў.

Бундан Оқ дев сари айлади шитоб.
Мисоли мунаввар оловли офтоб.

Бир чоҳга дуч келди худди жаҳаннам,
Девлар кўринмасди қоронги, пастқам.

Бир дам ҳайрон турди қўлида қурол,
Бунда на урушмоқ, на қочмоқ маҳол.

Киприкларин ишқаб ювиб кўзини,
Ғор эшигин тонди ростлаб ўзини.

Қоронғуда кўрди тоғдек бир тана,
Ғор йўлини тўсиб, ётар росмана.

Тани тундек қора, сутдек оқ сочи,
Жаҳонни тўлдириб, ётар қулочи.

Ғор ичида ухлаб ётарди сокин,
Рустам ўлдирмоққа шошмади, локин.

Наъра тортди Рустам мисоли паланг,
Дев чўчиб уйғонди ва бошлади жанг.

Рустамга ташланди қаро тоғсимон,
Темирдан қулоҳи, темирдан қалқон.

Тегирмон тошидек тош юлиб азот,
Булутдек сурилди Рустам сари бот.

Филтаниниг юраги шигиллаб кетди,
Гўёки ҳаёти сўнгига етди.

Ғазаб ўраб олди гушна шер дилин,
Қилич солди девга, мўлжаллаб белин.

Таҳамтан зарбидан узўлиб тушди,
Бир оёғи яна бўкесин гўшти.

Олишаверди у жароҳат билан,
Қутурган фил, шердек важоҳат билан.

Бир оёқда туриб чунон жанг қилар,
Бутун горни айлаб у зеру забар.

Таҳамтанни йиқмоқ бўлиб пойидан,
Сиқиб олди маҳкам гардан жойидан.

Ваҳшиёна гўштигин узар бир-биринь,
Бўлиб кетди балчиқ саросар замин.

Таҳамтан дер: «Агар қололсам омон,
Абад кўрмагайдур завол жисму жон».

Ўзича дер эди у девни Сафид:
«Наҳотки узармен ҳаётдан умид!

Ўзилган оёғим, пора пўст билан,
Бўшатса эди гар мени филбадан,

Мени катта-кичик, қилса ҳам ҳавас,
Қочардим, тополмас эди бирор кас».

Шу сўзларни Оқ дев зикр этиб секин,
Сикиқ дилга таскин берар шу йўсин.

Қизиндан-қизирди ҳамон олишув,
Қизил қони дарё, тер оқар дув-дув.

Таҳамтанга мадад худо қуввати,
Узоқ вақт олишди, ёниб нафрати

Ва охир бу нафрат, бу қувват бари
Қизитди Таҳамтан балоқуш сарин.

Ўзидан аччиги келиб парра шер,
Девни узди ердан ва тишлатди ёр.

Суғурди қинидап пўлат ханжарин,
Ўйиб олди девнинг сиёҳ жигарин.

Тўлиб кетди ғорнинг ичи лошига,
Ва айланди қонли булоқ бошига.

Келиб ечди Авлод қўлин бандини,
Ўраб жойлади Кай шоҳ камандини.

Бериб дев жигарин Авлод қўлига,
Тушиб кетди Ковус шоҳи йўлига.

Шу пайт Авлод деди: «Ки эй нарра шер,
Тиг бирла жаҳонни забт этолган эр,

Тамамда арқоннинг нишонаси бор,
Борурман сиртмоғинг судраб бемадор.

Мени эзгу ишга чорлаган эдинг,
Дилимни умидга ёрлаган эдинг.

Уришқоқ арслон изидан тоймас,
Сенингдек, шоҳсиёқ сўзидан тоймас».

«Мозандарон ерин, — дер эди Рустам, —
Сенга топшираман, бўлғил хотиржам.

Билдиб қўйки шернинг яна қасди бор,
Бу ишнинг ҳали кўп балад-пасти бор.

Мозандарон шоҳин тахтидан йиқиб,
Қаро гавдасин ҳам чуқурга тиқиб,

Ҳазор-ҳазор девлар уйини бузиб,
Қилич бирла зор-зор бошини узиб.

Кейин сени бунда ҳукмрон этай,
Ўз сўзимни бажо айлабон кетай».

Кейин борди Ковус подшоҳ томон,
Наи бахт ташувчи бу шери жаён.

Алилар тортди қувонч наърасини боз,
Сог-омон келди, деб Рустами шаҳбоз.

Уни мақтаб бари чопди қошига
Сухан дурларини сочди бошига.

Баҳодир деди: «Шоҳи дониш назир,
Жазосини олди ёмонлар ахир.

Ўйиб олдим ўшал Оқ девдан жигар,
Шоҳи энди ундан умидин узар.

Жигарни келтирдим, ҳашаматли шоҳ,
Не фармон бўлур эмди, эй додхоҳ».

Деяр офарин унга Қовус шоҳ:
«Сенингсиз кетиб эрди тожу синоҳ,

Сенингдек ўғилни этолган ато,
Онангинг бошига нур сочсин худо.

Ҳазор офаринким, отанг Золи зар,
Тутар Зобулистон ерин безарар.

Сенингдек баҳодир топилмас чунон,
Агар тардиш этсанг, саросар жаҳон.

Равон ўзгалардан бу бахтим меним,
Жаён филдан обод шу тахтим меним».

Қачон офариндан халос ўлди Қай,
Деди: «Энди кел, эй баҳодир атай.

Ўшал девнинг қонин кўзимга кетур,
Бутун анжуманининг кўзлари сўқур.

Агар кўролсак биз дийдоринг яна,
Жаҳондор бўлгайдир ҳамкоринг яна,

Кўзга суртиб девнинг хуни кекса-ёш,
Ярақлар нигоҳи мисоли қуён.

Тагига қўйилган баланд тахти ож,
Тахт узра нур сочиб ёнар зарли тож.

Мана Қай Қовус боз етди бахтига,
Чиқиб олди Мозандарон тахтига.

Фарибурзу Гударз, Тусу Гев, Баҳром
Ва Гўргину, Гиву, Фарҳоду, Руҳҳом

Бутун ҳафта қурди базм шоҳи Кай,
Бутун ҳафта тору қўниқ ҳамда май.

Кейин барча минди эгарга чунон,
Жаҳонжўй баҳодир, черик беомон.

Тутиб бари қўлда гурзию гарон
Бўлур Мозандарон йўлига равон.

Чу шоҳ буйруғи-ла кўчиб от-улов,
Қуруқ тўқай ичра тушганди олов.

Аёвсиз қиличлар тилин қондириб,
Шаҳру қишлоқ қўймай, барин ёндириб.

Ҳамон тигдан ўтди печа жодугар,
Хунидан шариллаб ариқлар оқар.

Қоронғу тушиб бу жаҳон бўлди танг,
Аллалар дам олди, тиниб қолди жанг.

Черикка деди: «Шоҳ фармониға хос
Золимларга етди бу вақти қасос.

Бари бошқаларга не қилди, кўриб,
Жаҳон арсастиға не эқди, ўриб.

Қасоскор қиличидан қирилди кўни,
Қириш тўхтатилсин оломон тўпин.

Керак битга оқил ботадбир киши,
Шитоб ва секинлик бўлур қилмиши,

Бориб шоҳи Мозандарон ёнига,
Оро кирсин унинг ҳушу жонига.

Бу иш маъқул ўлди Зол ўғлига ҳам,
Алёнлар, яқинлар шод бўлди бирам.

Жўнатмоқ керак ул ёвуз шоҳга хат,
Дилидан жой олсин надомат фақат.

**КОВУСНИНГ МОЗАНДАРОН ШОҲИГА
МАҚТУЪ ЁЗБОРГАНИ**

Оқ шоҳига қаро ҳарфлар қалаб,
Насиҳат битилди, ўмиқ ҳам талаб.

Битиб берди хатни ақлли дабир,
Этиб чиқди насту баландни зикр.

«Ул одил яздонга минг-минг офарен,
Унинг қудрати-ла яралмиш замин.

Хунар ҳам баланд-наст, ақл ҳам само
Яралмиш унинг зотидан мутлақо.

Қуёш, ойни кўкда юритар худой,
Ато этди бизга ёмон яхши рой.

Адолатли бўлсанг ва имони пок
Дилинг бўлмагай ҳеч маҳал чок-чок.

Агар бадқилиқсан, заҳар бедаво,
Фалақдан бошингга келар минг бало.

Адолатли бўлса, жаҳондор агар,
Унинг буйруғин ҳамма бирдек ўтар.

Ёвузлик касофатга яздони фард
Ҳазо берди, девлар бўлиб гарду гард.

Фалак ишларидан бўлса хабаринг,
Ақлу хуш бўлажак сенинг раҳбаринг.

Буюрсин ўзингга диёр, тахту тож,
Буқун бизга бўйсун ва келтир хирож.

Қилолмайди кимсанг Таҳамтаи дов,
Демак айтганимча тўларсан тўлов.

Агар Мозандарон тахтин қилсанг ўй
Бизлар айтган йўлга буқун қадам қўй.

Йўқ десанг, қўшилур қон кўз ёшингга,
Оқ дев куни тушур подон бошингга!»

Битирганда хаттот тўкиб меҳрини,
Шоҳлар шоҳи босди амир муҳриши.

Шаҳаншоҳ чақирди, етушди ботир,
Ўзи ел каби тез, ҳар ишга қодир,

Исми эди Фарҳод, табиати соз,
Юрти улуғлари ичинда мумтоз.

«Бу мактубни элит девбошга дарров,
Насиҳату пандин ўқисин ул ёв!»

Шаҳаншоҳ сўзларин эшитган замон,
Униб ерни, бўлди йўлига равон.

Етар бир жойга у Нармпой шаҳри,
Пўлатин чайнашар, гар келса қаҳри.

Аёқлар суяксиз ва ё тасма пой,
Шуниинг чуи лақаби эди Нармпой.

Мозандарон шоҳин макони шунда,
Урушқоқ паланг шер фаррони шунда.

Бир кишини олдин юбориб Фарҳод,
Келиши хабарин этур шоҳга ёд.

Ковус шоҳ олдидан ақлли чопар
Келганин эшитиб шоҳи жодугар,

Мозандарон шери паҳлавонидан,
Қўшинини сафлади, бари алп бадан.

Улардан танлади ўзи бирма-бир:
«Хунар кўрсатинг, деб буюрди амир,

Деди, энди кетмас ҳеч бегошалик,
Кўрсатингиз бугун бир мардоналик.

Кўрсатингиз энди паланг одатиц,
Ушал ақли бўшининг букинг қоматиц!»

Қовоқ уйиб, кутиб олиди Фарҳод,
Мозандарондан ҳам у бўлмади шод.

Бир баҳодир олиб қўлини чунон,
Сиқдини, сингудек бўлди устихон.

Фарҳод бу синовга этолди тоқат,
Ранги ўзгармади, букилмас қомат.

Шоҳ ёнига олиб боришди дарҳол,
Йўлдан ва Ковусдан айлади савол.

Сўнг номани олиб очганда дабир,
Мушн иси тарқади, шоҳиси ҳарир.

Муъбад хатни ўқиб, эшитдирган чоқ,
Шоҳ юзи ғазабдан бўлганди опшоқ.

Таҳамтан ишидан бўлиб у огоҳ,
Кўзидан тўкиб қон, чекди ўтли оҳ.

Дилида дедики, ботар офтоб,
Кеч кириб, босар-ку ҳамма кўзни хоб.

Вале ҳеч тинчимас Рустамдан жаҳон,
Унинг номи ўчмас ва бўлмас пиҳон.

Дилида Аржангу Опшоқ дев ғами,
Пўлоди Ғандию Бед дев мотами.

Ковусе номасини ўқитди япа,
Кўзда ёш, дилда ғам гўё пўртана,

Уч кунгача тутди элчини меҳмон
Шунда казо-казо кичигу калон

Тўртинчи кун деди: «Энди жўнаб қол,
Уштал ақли ожиз шоҳинг йўли ол.

Билиб қўйсин ўша шоҳи беҳаё,
Хира шинна ичра май ҳам бешиё.

Агар тожу тахтдан менингдек киши
Кечиб сента бошин урса не иши?

Биласенми менинг қайда боргоҳим,
Сонсиз-саноқсиздир менинг сипоҳим.

Қаён гар урушга бурар юзини,
Қолдирмас на рангу бўю изини.

Ҳозирлик кўравер, ўтирма беғам,
Уруш бошламоққа кўтардик алам.

Шерифат суворий солса алоло,
Уйқингдан уйғотар бундайин ғавго.

Фақат урушқоқ фил мингу икки юз,
Сенда бир нафари тошилмас ҳануз.

Кўтарай Эроннинг хоку губорин,
Билолмай қолурсан тепаю ғорни».

Бу даъвони Фарҳод эшитган ҳамон,
Хат жавобин олиб, чоңди шоҳ томон.

Келиб Фарҳод, айтиб берди бирма-бир,
Не кўриб, эшитди — ҳеч қолмади сир.

«Осмон фаҳмлайди ўзини бу хас,
Аммо иши пастлик, раъйи ундан паст.

Сўзим эшитмади бир дам бериб тоб,
Назарида жаҳон ҳеч нарса ҳисоб».

Жаҳондор тўплаб бор баҳодирларин,
Етиштирди Фарҳод берган хабарин,

Юзи бурди Ковус томонга филтан:
«Уятдан қутулсин букун анижуман,

Ўзим элчи бўлай, элнтай наём,
Қиличим қинидан чиқарай тамом.

Бир нома битилсин, шаҳаншоҳга хос
Ҳар сўзи яшиндек ё кескир олмос.

Букун элчиликка жўнайини ўзим,
Арқдек оқизсин хупин ҳар сўзим».

Жавобида шундай деди Ковус шоҳ:
«Сен вла жилвадор тожу тахт, сипоҳ.

Ҳам элчим ўзинг сен, ҳам урушқоқ шер,
Курашда чиниққан сен — сарафроз эр».

Буюрди: «Боринг, тез дабир ёнига,
Қаламин ўгирсин ўқ пайконига.

Десинким: бундайин сўзни, нобакор,
Гапирмайди ҳеч ким, агар ақли бор.

Букун буйруғимга итоат этиб,
Бўйин товламасдан ишорат этиб,

Бўйин эгмас бўлсанг, қўшин тортаман,
Черик ила бошга бало ортаман.

Ўлиб ётар Оқ дев тани мисли тоғ,
Сенинг миянгни ҳам чўқир энди зор!»

РУСТАМНИНГ МОЗАНДАРОН ШОҲИ
ҲУЗУРИГА
ЭЛЧИЛИККА КЕЛГАНИ

Хатни шоҳ муҳурлаб бергач қўлига,
Жаҳонжўй Рустам ҳам тушди йўлига.

Эгари қошида гурзиси гарон,
Йўл мақсади тўғри у Мозандарон.

Хабар шоҳга етмиш, Қайковус яна
Юборганмин элчи, қўлида пома.

Элчи — бамисоли қутурган паланг,
Олтмиш ҳалқа арқон эгарда башанг.

Остида кенг қадам аргумоқ оти,
Шиддатда шер мисол, қилдек қомати.

Етгач Мозандарон шоҳига хабар,
Ажратилди печа ботир, диловар:

«Биз томон йўл олмиш жанговар тимсоҳ,
Тўпланиб қаршилаб олинг», деди шоҳ.

Қатта қўшин шайлаб мисоли баҳор,
Истиқболга чиқди ўзи ҳам бедор.

Таҳамтан уларни кўриб кўзғолди,
Улкан бир дарахтни қучоқлаб олди.

Дарахтни тагидан узиб олди даст,
Етмайин ўзига бу индан шикаст.

Азим дарахт унинг қўлида хаданг,
Бутун ланкаар қотиб қолди, ҳангу манг.

Яқин келиб, аскар устига солди,
Қанча суворийни шох босиб қолди.

Мозандаронлик бир саркарда, полвон,
Келиб сиқди Рустам қўлини чунон.

Шу йўсин синамоқ бўлди Рустамни,
Шиддатли арслон гурди аъзамни.

Ундап кулар эди филташди Рустам,
Бутун саф олдида сардори мулзам.

Рустам кўла-кула қўлини сиқди,
Пайлари узулди, рағи синиқди.

Чиданш беролмади куч синаган зўр,
Тушди ерга отдан судралиб базўр.

Подшо ҳузурига бири тез қайтди,
Бўлган воқеани бирма-бир айтди.

Бир отлиқ бор эди исми Калоҳўр,
Мозандароннинг энг зўрларидан зўр.

Феъли-хуйи билан қутурган паланг,
Орузи доимо ҳарбу зарбу жанг.

Уни шох қошига чақирди навкар,
Мақтовин чиқарди осмонга қадар:

«Кутиб чиқ, келибдур Эрон паҳанги,
Хувар намойиш эт, янги ва янги.

Шундай қилки, бўлсин элда шармада,
Кўзидан ёш тўкиб, қайтсин зормада.

Калохўр ҳам келди бу шер қошига,
Балолар солай деб унинг бошига.

Аввал берди унга одатий савол,
Сўнг қовоғин уюб, қўл олди баттол.

Жаҳди билан сиқди Рустам панжасин,
Нилдек кўкарса ҳам панжа ҳаммаси,

Аmmo қилт этмайин бера олди тоб,
Чидам ва мардликда худди офтоб.

Калохўр панжасин сиқди у қувноқ,
Кузги япроқ каби тўкилди тирноқ.

Калохўр осилиб қолган қўл билан,
Шоҳ олдига етди таҳаммул билан.

Қўлин чўзиб деди: «Эй шоҳи жаҳон,
Энди тутолмайман оғриқни ниҳон.

У билан истама адовату жанг,
Яраш яхшироқдур, дилинг этма танг.

Бундай паҳлавонга дош бериш мушкул,
Яхниси қутқарсин бизни божу пул.

Йиғармиз ўлкамиз фуқаросидан.
Катта-кичигидан, оқ-қаросидан.

Тадбир ила осон қутулмоқ мумкин,—
Ахир жонни хавфга солмоқлик печун?»

Таҳамтан етиб ҳам келди шу замон,
Шаҳаншоҳ ёнига ул фили жаён.

Кўришиб, ўтқазди ҳурмати билан,
Сўроқлаб қўшини ҳам Ковус ҳолидан.

Сўзлаб олис йўлнинг жонга қасдидан,
Тоғидан, даштидан, баланд-пастидан.

Кейин деди: «Сенми Рустами Достов,
Елкаси ёр кўрмас ўна паҳлавон?»

Рустам жавоб берди: «Мен битта навкар,
Унга навкарликка ярасам агар.

Қайдаким у бўлса, менга йўл бўлсин,
Улуғ паҳлавоннинг умри мўл бўлсин».

Кейин берди унга Ковус помасин,
Етурди наёмин ва ҳангомасин.

Деди: «Инга тушар бўлса гар шамшир,
Кеккайган бошларни узар бирма-бир».

Бу сўзу номадан шоҳ бўлиб тажап,
Қаҳри келиб, қотиб қолди ҳангу манг.

Рустамга дедиким: «Маълум сир-асрор,
Ади-бади сўзнинг не кераги бор?

Бориб айтки, бўлса у Эрон шоҳи,
Шер юрак, шер панжа, бўлса сипоҳи,

Мепаи Мозандарон подишоҳимаи,
Сипоҳим, кулоҳим, тож-тахтим билан.

Қаршинга чорламоқ беҳуда юмиш,
Шоҳлар одатига тўғримас бу иш.

Улуғлар тахтини бекор истама,
Хўрлик келур ишга раъйнинг қистама.

Эрон тараф бургил жиловнинг алҳол,
Бўлмаса тақдиринг ҳал этгай қурол.

Гар устинга лашкар тортсак бесаноқ,
Тополмай қолурсан қайда бош-оёқ.

Бекорчи хаёлинг, орзу, гумошинг,
Тузукроқ ўйлаб кўр, ташла камошинг.

Агар етиб борсам бошинга бу кун,
Гуруру лофнинг кул босар бутуи».

Таҳамтаи ташлади равнан бир нигоҳ,
Қаринида не бор: тахту тож, сипоҳ.

Сўзлари келмади Рустамга маъқул,
Унинг озорини ўйларди нуқул.

Ҳозирлашган эди бир зарбофт хилъат,
Қайрилиб боқмади бу азиз хилқат.

Кўнглига сиғмади тухфа, аспу зар,
Ғашига тегарди кулоҳу камар.

Ғазабин кўзгатди олий саройи,
Нурсиз кўринарди юлдузи, ойи.

Бу гапдан баҳодир дилида зилтош,
Девлар шаҳаридан олиб кетди бош.

Ковусе шоҳ ёнига кириб келган кув,
Адоватли дилда қайнар тоза хун.

Не кўриб, эшитди, барип паҳлавон
Шоҳи ҳузурида айлади баён.

Сўнг дедики: «Энди қилмай юз-хотир,
Девлар билан жангга бўлайлик ҳозир.

Улда неча бўлса гурди паҳлавон,
Назаримда бари заифу нимжон,

Наздимда барчаси бир кафтгина ҳок,
Оғир гурзим зарби айлагай ҳалок».

КОВУСНИНГ МОЗАНДАРОН ПРОҶИ ИЛА ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Ҳузурдан Рустам кетгани замон,
Уруш ҳозирлади жодугар султон.

Боргоҳи шаҳардан ташқари сурди,
Бутун лашкарини саҳрога бурди.

Лашкар чувиб, чўлда кўтаргач тўзон,
Ҳатто қуёш кўздан бўлганди ниҳон.

На дашт кўринарди, на ёбон, на тоғ,
Филлар залваридан замин кўкси доғ.

Қўшин суриб келар мисоли бўрон,
Хатто дам олмоққа тўхтамас бир он.

Яқин етиб келгач девлар сипоҳи,
Огоҳ бўлини билан Эроннинг шоҳи,

Фармон айладиким, Рустам Золи зар,
Энг аввал урушга боғласин камар.

Ҳам, Тусу ҳам Гударз ва Гошводалар,
Гургину Гив каби асилзодалар

Урушга сафлансин отлиқ сипоҳим,
Жангга ҳозирлансин жиҳоз, салоҳим.

Подшоҳ чодирин ҳам илдам қўзғатди,
Мозандарон дашти узра ўрнатди.

Унг қанотда турар Навзар ўгли Тус,
Карнай овозига тўлди тоғ, улус.

Тоғни темир қоплаб олмишдир гўё,
Чап қанотда Қашвод, Гударз муҳайё.

Марказдан жой олмиш Ковус сипоҳдор,
Унинг ҳар ёнида қўшин сафи бор.

Қўшиннинг олдида валлакат филтан,
Жангларда елкаси ҳеч ер кўрмаган.

Мозандаронликлар ичра наҳлавон,
Бир зўр бўлар эди, гурзиси гарон.

Исми Жўё эди, ўзи жўянда,
Гурзиси кушанда, тили гўянда.

Шоҳ фармони-ла Жўё от чопиб,
Келганди шаҳаншоҳ Ковусни топиб,

Совутин кўрганлар оловшамо дер,
Қиличтин тафтидан ёпар қаро ер.

Бўкириб эронлар ерига етди,
Овозидан дашту тоғлар дарз кетди.

Деди: «Ким истайди меннинг билан жанг,
Қани ким қўзгатар сув юзидан чанг?»

Эрон лашкаридан чиқмас бирор зот,
Ётирлар жумбушга келмади, ҳайҳот.

Баланд овоз билан деди шахриёр:
«Довюрраклар, печун қолдибгиз почор?»

Нечун дилда яра девнинг сўзидаи,
Не учун қон қочди кўплар юзидан?»

Аммо жавоб сўзин эшитмади шоҳ,
Гўё қаршисида сўлмишди сипоҳ.

Рахш жиловин бирдан тортди Таҳамтан,
Шоҳ ёнида пайдо бўлди тўсатдан:

«Фармон этгил энди менга, шахриёр,
Бу мурдор дев ила бошлай кори зор».

Ковус унга деди: «Бу иш сенга хос,
Биздан чиққани йўқ биров ёвга мос.

Майли, парвардигор чин ёрнинг бўлсин,
Жодугару девлар шикоринг бўлсин».

От бошини қўйди Рустам баҳодир,
Қўлида боштешар найзаси ҳозир.

Майдонга от сурди сармаст фил гўё,
Остида палангу қўлда аждаҳо.

От жиловин тортди, кўтарилди чанг,
Бонгидан ларзага келди тоғу санг.

Жўёга ул деди: «Эй тухми фосид,
Учар энди поминг, бўлурсан нобуд.

Хотиржам ўтирма, солур дилга ғаш,
Фурсатинг борида садақанг улаш.

Мотаминг тутажак букуп туққанинг,
Ўстиргунча сени суюб-суққанинг».

Жўё унга деди: «Бўлма хотиржам,
Жўёдан, бошкесар ханжаридан ҳам

Энди пора бўлур онанг жигари,
Сабил қолгач ўглини гурзи, сипари».

Таҳамтап эшитиб Жўё каломин,
Бир наъра тортдию айтди ўз номин.

Қўзгалди, тоғ каби бошлади хужум,
Жўё кайфи учиб, қотиб қолди зум.

Жиловини буриб, терс ўгрилди у,
Таҳамтан урушин қилмасди орзу.

Белига ўқталиб найзасини чунон,
Кетидан қуварди ел ёки бўрон,

Зирҳига найзасини уриб як бора,
Совут ҳалқаларини қилди юз пора.

Эгаридан узиб, кўтарди азот,
Сихига тортилган бир жўжасифат.

Отдан олиб ерга урган кезида
Совут пора-пора, тупроқ бўғзида.

Мозандарон гушна гурдлари алҳол,
Хафақон қолдилар ва паршинон ҳол

Сипоҳ юзи сўлғуш, шикаста кўпгил,
Қўшинда миш-миш ган, дилларда табдил.

Этди Мозандарон сардори фармон:
«Бутун жабҳам бўйлаб қўшинлар чунон,

Бош кўтариб, мағрур бошласинлар жанг,
Бу шер жанги бўлсин ва ёки паланг».

Барча бирдек қилч сугуриб қиндан,
Бир-бирга ташланди адоват-қиндан.

Ҳар икки қўшинда ноғора саси,
Ҳаво нил, кўринмас ернинг қораси.

Ўт ёғдирар гурзи, қилич ва совут,
Гўё баҳордаги чақинли булут.

Кўтарилиб байроқ, найза хилма-хил,
Ҳаво бўлди қаро, қирмизи, яшил.

Олам тўлди девлар наъра сасига,
От кишнаши, уруш ногорасига.

Ер ёрилиб, тоғлар дарз кетар чандон,
Жаҳон ҳеч кўрмаган бундайин сурон.

Ханжару гурздан чако-чўк садо,
Бетирлар қонидан кўл бўлди пайдо.

Отлар дарё ичра бир кема ҳисоб,
Ғарқ бўлаётгандек этишар шитоб.

Дубулғага дўлдек ёғилар яроқ,
Гўё хазонрезги пайтида япроқ,

Икки лашкар сочиб дунёга ўлим,
Бир ҳафта жанг қилди, бўлмади ажрим.

Саккизинчи куни Ковусе подишоҳ,
Ечиб ўз бошидан каёний кулоҳ,

Жаҳонни яратган қудратли худо
Номин олиб тилга, қилур илтижо.

Юзин ерга суртар, саждада бонни,
Эй оқил қози дер; кўзида ёши.

Амринг-ла яралмиш сув, олов ва, хок,
Юзсиз бу девларнинг бонини айла чок,

Бахш айлагил менга шукуҳу зафар,
Шаҳаншоҳлик тахтин ато қил дигар.

Сўнг яна бонига кийиб зар кулоҳ,
Қўшинлар сафига етиб келди шох.

Яна ноғораю карнай зўр олди,
Яна бутун лашкар тоғдай кўзголди.

Геву Тусга қилди сипоҳдор тайин:
«Қўш погора борсин қўшиндан кейин».

Жанговар Гударзу, Шоворон Гўргиц,
Зангию Рухҳому Гуроza Барзин,

От қўйиб келишди қуёшдек бақиб,
Саккиз қулоч байроқ қўлларда қалқиб.

Мубориз Густахму, Гев ҳамда Фарҳод,
Сарафроз Баҳрому баҳодир Ҳаррод —

Майдопга киришди авбош шамолдек,
Жанг истаб келишди, кўкрагида кек.

Қўшиннинг қалбидан Рустам олди жой,
Дадиллар қонидан ерни қилди лой.

Унг қанотда Гударз, Кешвод бор яна,
Олиб борар салоҳ, ногора бўна.

Гив жойи майсара, гоҳи маймана,
Қўй ичра бўридек югурар ана.

Эрта топдан токи ботгунича қуш,
Ариқ-ариқ бўлиб, сувдек оқди хуш.

Раҳму шафқат кетди, ҳаё охири,
Кўкдан ёғар фақат гурзи ёмгири.

Тена-тена ётар ўликлар лони,
Мия қатинида гилёҳлар боши.

Осмоний гулдирак — ногора карнай,
Қуёш юзини қаро парда тўсгандай.

Қайда девлар шоҳи тутмишди макон,
Қўшин-ла йўл олди Рустами Достон.

Шоввозлар сафин тарк этмай бирор он,
Ев истаб, майдопга кирди наҳлавон.

Барча филу девки, қиличи заққум,
Таҳамтан томонга бурилади шу зум.

Бошлиқлар чиқарди гурзи ва тигип,
Кўшинлар қорилиб, бўлди бир йиғин.

Парвардигор номин ёд этиб Рустам,
Найзасин маҳрамга тутқазиб шул дам.

Гурзисин кўтарди, ёвга бурди юз,
Бонг урди, титради дала, тоғу туз.

Наъра тортганида сардоркўш полвон,
На филда ҳуш қолди, на девларда жон.

Ҳар ёнда қалашган филлар хартуми,
Уликлар ҳисобсиз, гўё чўл қуми.

Сўнг Рустам қўлига найзасин олди,
Мозандарон шоҳи томон от солди.

Иккисин наъраси момақалдироқ,
Жодулар шоҳию Рустам шерсийёқ.

Рустам найзасига тушгач назари,
Ўзипи йўқотди девлар сарлори.

Дилига гаш солиб қасос хоҳиши,
Ўқирди, қутурган шердек товуши.

Найза солди, пойлаб камарбандини,
Пора-нора қилди соғут бандини.

Тоғ қояси бўлиб қолди жодугар,
Ҳайратда боқарди эроний лашкар.

Таҳамтан бу ҳолдан бўлиб ангу танг,
Найзаси елкада турарди саранг.

Етиб келди бунга Ковус подшоҳ,
Кетида ногора, байроғу сншоҳ.

Келиб Таҳамтанга дер: «Эй Гулёнок,
Нечун бунда қолдинг узундап-узок?»

Деди Рустам унга: «Сўқини бўлди сахт,
Вале бу қулингга кулиб боқди бахт.

Мезандарон шехи жодугар, олчои,
Оғир гурзи билан дуч келгани чоғ.

Диловар Рахшимнинг жиловин олдим,
Шоҳ камарбандига найзамни солдим.

Отдан ағдарилиб, қулар дегандим,
Боши тупроққа тенг бўлар дегандим,

Менинг нам-кўстимдан топмайин хабар,
Қаршимда тош бўлиб қолди жодугар.

Ланкаргоҳга шувдай элитгум уни,
Бу тошдан чиқар-ку ахир бир куми.

Шоҳ буюрди қўшин оломонига,
Элтинг, деди, буни чодир ёнига.

Қўшин ичра кимки бўлса зўравор,
Келиб, кучин синаб боқди неча бор.

Бош бермади қоя алилар кучига,
Тош жилмас, жодугар подшо ичида.

Келиб даст кўтарди филтавли буқа,
Барча ҳайратидан ушлади ёқа.

Пиёда кетарди кўёсида қом,
Қўшин қий-чувга қилмай рюя.

Дерлар: «**ми**нг ташакур» э тангри додгар!»
Таҳамтан устидан сочишарди зар.

Келтириб ташлади боргоҳ пойига
Эрон соқчилари турган жойига.

Деди: «**Е** сен тошдан чиқасан ҳозир,
Ҳийладан кечасан, жодугар-соҳир.

Е бўлмаса нўлас, болта ва босқон
Реза-реза қилгай тошингни осон».

Эшитибоқ бўлди у нарча булут,
Бошида нўлат қалқон, танида совут.

Таҳамтан қўлидан маҳкам ушлади,
Шоҳга қараб қулиб, кўнглини хушлади.

Дедики: «Келтирдим бу қоя тошини,
Босқонимдан кўрқиб чиқарди бошини».

Унга разм солиб, боқди Навус шоҳ,
Лойиқ эмас унга на тахт, на қулоҳ.

Юзи бир таъвия, бўйи кўн найнов,
Бўйини, тиши тўнғиз, ўзи беўхиров.

Кўрган ташвишларин этганида ёд,
Дилдан оҳ, оғзидан чиқди совуқ бод.

Жаллодга буюрди, олиб тиғи тез,
Танасин қиймалаб, этсин реза-рез.

Соқолидан тугиб шунда Таҳамтан,
Суриб кетди уни подшо ёнидан.

Шукуҳли подшо амрига кўра,
Танасин қилдилар дарҳол юз иора.

Дев ланкаргоҳига юбориб чонар:
«Бойлигин тўпланг» деб берилди хабар.

Ҳар не бор — хазина, тожу, тахт, камар,
Оту тиғ, аслаҳа, зар, қумуш, гавҳар,

Тепа-тепа қилиб уюлсин бари,
Тарқалмай, тўп юрсин подшо ланкари.

Барчага яраша берилди тортиқ,
Кўпроқ шш берганга мукофот ортиқ.

Ашаддий, девларни йигиб барчасин,
Одамларга кўрқув солган қанчасин.

Калласи олинди, шу бўлди фармон
Ва элтиб ташланди катта йўл темон.

Сўнг бориб, бошлади ибодат-намоз,
Пок яздонга очди дилдан бутун роз;

«Поко-парвардигор, халоскор ўзинг,
Балодан сақловчи ва созкор ўзинг.

Сен ошно айладиң бу қийиц фатхим,
Қайтадан ёшарди қариган бахтим.

Бутун ҳафта давом этди ибодат,
Бир ҳафта саждага эгилди қомат.

Хазинасин очди саккизинчи кун,
Садақа улашди, ким ҳоли забун.

Яна ҳафта ўтиб, кетди шу зайил,
Барчага улашди туҳфа хилма-хил.

Учинчи ҳафта иш бўлгач саранжом,
Талаб қилди соф май тўла ёқут жом.

Мозандарон ичра яна етти кун
Туриб қолди, қўлда қадаҳ лолагун.

Ковус ўз тахтига ўлтираркан боз,
Сарафроз Рустамга деди: «Ҳей шоввоз,

Жаҳон паҳлавони, мана сар-басар),
Ҳар жабҳада этдинг намоиш ҳунар.

Сен туфайли топдим бул куни тахтим,
Сен туфайли равшан дил, дилу бахтим».

Таҳамтан дедиким: «Аё шахриёр,
Ҳар ким ишга яраб қолса, бахтиёр.

Бу ҳунарни мешга ўргатди Авлод,
Ҳар ишда тўғри йўл кўрсатди Авлод.

Мозандарон — дилда ғулуси унинг,
Ваъда берганим, шу орауси унинг.

Букуи унга лозим шоҳона либос,
Муҳр бирла ёрлиқ, подишоларга хос.

Бўлса Мозандарон шоҳи сарвари,
Катта-кичик бўлсин унинг чокари».

Шоҳпараст сўзларин эшитган замон,
Шоҳ қўли кўксига қовушди чапдон.

Йилди Мозандарон савдогарларин,
Авлоддан сўз очиб, сўзлади барин.

Сўнгра бошига тож қўйди шоҳона,
Ундан бўлди тўғри Форсга равона.

КОВУСНИНГ ЭРОНЗАМИНГА ҚАЙТГАНИ ВА РУСТАМНИНГ НИМРУЗ ВИЛОЯТИГА КЕТГАНИ

Ковус шоҳин қайта кўрганда Эрон,
Кўринмасди қўшин гардидан жаҳон.

Кишилар севинчи қуёшдек юксак,
Шодликдан қичқирар аёлу эркак.

Келиндек ясаган бутун мамлакат,
Ҳар ёқда шаробу чолғу зифат.

Ёш шоҳдан бутун эл ёшарган мисол,
Эрон осмонида чиққандек ҳиллол.

Тахтига ўтиргач музаффару шод,
Хазина эшигин ланг очди кушод.

Хазиначқларин қўйдириб қатор,
Барчага тарқатар дирҳаму динар.

Фидтан эшигидан наъра келади,
Сардорлар тўдаси сара келади.

Тахт ёнига бари подмон келур,
Шоҳин қутлай-қутлай, хиромон келур.

Таҳамтан бошида шуқуҳли кўлоҳ,
Ёнига ўтказди уни подишоҳ.

«Э ҳумоюн тожвар,— дер эди Рустам,
Рухсат бўлса, Зол-зар ёнига қайтсам».

Лейиң тухфа бериб подшоҳи замани,
Немин такрор этиб, деяр, офарини.

Тоға Фирӯзадан қўй бошлик бир тахт
Битла шохота тоғ, дурри гавҳар рахт.

Сарунг зарбофт тўн, подшоҳларга хос,
Баҳор қуёшидек нур соҳар олмос.

Хинча белда камар юз нафар моҳруй,
Ясаниб-безанган юзта мушкки мўй.

Қўкка сапчир юз от, олтидан эгар,
Яна юз бош хачир, юганлари зар.

Бартаспилат юки шохота дебо,
Хитойи, Румий ва шаҳлавий ашё.

Бир хуми ёқутдан тўла мушкки ноб,
Бошқаси забаржад, лиммо-лим гулоб.

Яна келтирилди юз халта диндор,
Хуллас, атир, бўёқ ҳар парсадан бор.

Бир ёрлиқ ёзилди, қоғоз шох,
Анбардан муаттар мушкки спёҳи.

Ботирлар сардорит Рустамга абад,
Мукофот этилди Нимруздек сарҳад.

«Рустамдан ўзга ҳеч, деди Ковус шох
Бу тахтга чиқмагай, киймагай қуллоҳ».

Сўнг яна офарин ёғдиреди шох,
Сенсиз нур сочмасин на қуёни, на моҳ.

Номдорулар меҳри сешга умробо,
Рухинг доғи тоға, дил бўлсин ободо.

Рустам туриб ўшди тахт поёни секин,
Қўшини айланиб, йиғди йўл юкин.

Қоқилди ҳар ёқда мотора, довул,
Шодланарди ҳар дил, шодлаттар қўнғил.

**Жаҳонда мислсиз шаҳар нардози,
Хар томонда дафу қарнай овози.**

**Рустам жўнаб кетди, шоҳ Ковус қолди,
Адолат-ла халқин кўнглини олди.**

**Мозандарон юкин ким тортди боҳам,
Иньом этди ер-сув барчасига ҳам.**

**Тусга тонширилди қўшину қалқон,
Шоҳ деди: Эронга бўл балогардон.**

**Гударзга берилди Исфаҳон ери,
Бунда ҳоким бўлсин шерларнинг шери.**

**Сўнгра май ҳавоси кўнглида голиб,
Тантана зафарин шарафлар голиб.**

**Адолат шамшири ғам бошин кесди,
Улим эрдан чиқди, бахт ели эсди.**

**Ер юзи яшнади худди кўкламдек,
Ҳамма ёқ ясанган боғи Эрамдек.**

**Адолат-тишчиликдан қувватга тўлди,
Емонлиқ йўқолди, Аҳриман ўлди.**

**Мозандарон тахтин Ковус сар-басар
Олди, деб дунёга тарқалди хабар.**

**Барча бу хабардан ҳайратга тушди:
«Бу улугликка Қай қандай эришди?!»**

**Барча пок кишилар ҳадя ва табрик
Билан турар Ковус энигида тик.**

**Хар томонга тўлди ҳиммат, адолат,
Жаҳон обод бўлди мисоли жаннат.**

**Мозандарон жангин этдим ҳикоят,
Ҳамоварон жангин қилай ривоят.**

Рустам Кайковусни қутқариб олиб келади. Кову^с япа тахтга ўлтириб, мамлакатни идора қилади. Аммо унинг турури ҳали ҳам босилмаган янги-янги ҳарбий юришлар режасини тузади. У Ҳамоваронга юриш қилади ва шоҳ қизи Судобага уйланади. Аммо қайиотаси уни алдаб чақириб, асир тушириб олади. Бу сафар ҳам наҳлавон Рустам қўшини тортиб бориб, уни бандиликдан қутқариб келади.

Аммо мутакаббир ва очкўз Ковус осмонга учиб чиқиб ўз ҳокимиятини ўрнатин, шон-шухратини ошириш фикрига тушиб қолади. Кайкова ясаб, тўрт чеккасига тўрт оч бургутни бойлатади, улар устига тўрт бўлак гўшт осдиради, гўштга интилган бургутлар кайковани осмонга кўтарадилар. Лекин ҳолдан тойиб бир ўрмон устига йиқилдилар. Ковусни у ердан ҳам Рустам тоғиб келиб тахтга ўтказди.

СУҲРОВ

Недур жавгу Сўҳроб ва Рустам,— эшит,
Кўп эшитдинг, энди буни ҳам эшит.

Бу шундоқ дostonким, тўлуру кўзга ёш,
Ва Рустам ишидан дил бўлуру харош.

Изгирин горати бўлсаю тайин,
Юлса гўр мевани ҳали пишмайин,

Ситамкор десамми, ёхуд додгар,
Ҳунарманд десамми ва ё беҳунар?

Улим-шафқат бўлса, недур гам-ситам?
Недур доду фарёд, не оҳу алам?

Бу сирдан жонгинанг то огоҳ эмас,
Парда орти сирин этмагил ҳавас.

Бул эшик олдиға киши борди кўп
Ва лекин очилмай, солар кўзга чўп.

Улим яхшироқми, магарким йўлинг,
Дигар жойда ором тополмас дилинг.

Ажал кишиларни олмаса нари,
Ер узра сигарми жавону қари.

Баногоҳ авж олса оташ ва тутун,
Ажабмас, чор атроф бўлса кул-кукун.

Куяр қўнса ўрмон ичинда бу ҳол,
Ундаги тўнгаку яна навниҳол.

Улим вақти эсса ажалнинг ели,
Қари-ёшни элтар аёвсиз сели.

Бу дунёда ёшлар қувончи нечун,
Кексалик ўлимга сабабмас бутун.

На тулки қоладир ва на парра шер,
У на кўрқоқни дер, на ботирни дер.

Кетар жойинг охир ўшал жой башанг,
Қазо отига мин, дилинг этма танг.

Билиб қўй ўлим ҳақ, билиб қўй: бу чин,
Агар ҳақ бўлса дод-надомат нечун?

Қарими, ёшгами етгани маҳал,
Барин битта билгай аёвсиз ажал.

Имоп бўлса кўксинг гар арзандаси,
Надомат недур, эй худо бандаси?

Бу олам тақозо қилур ишни бил,
Неки лозим эрса, сен ўшани қил.

Қазонинг ишига тушунмоқ қийин,
Агар кўксинг ичра киролмабди жин.

Бу дунёда шунга этиб қол жадал,
Элит яхши номинг, элитса ажал.

РУСТАМНИНГ ОВГА ЧИҚҚАНИ

Азалдан етмишдир бизга бу дoston,
Айтиб берган эди кекса бир деҳқон:

Бериб эрди муъбад бу ҳақда хабар:
Таҳамтап кўзини очиб тонг — саҳар,

Кўнглида кўзгалди овга иштиёқ,
Бел боғлади, ўққа лиқ тўлди садоқ.

Филдек отга миниб, қамчи уриб тез,
Тушиб Рахши йўлга этарди ситез.

У дарранда шердек қидирмишди ов,
Туронлар ерига бориб қолди дов.

**Етиб борганида Турон ерига,
Кулонлар келиб дуч эрон шерига.**

**Тахамтан юзи гул каби яшнади,
Кувиб Рахшани, ов қила бошлади.**

**Қўлда камону ўқ, найза-ю каманд,
Неча-неча овни этиб олди банд.**

**Йиғиб хору хошок, шоху шаббани,
Чақиб чақмоғини ёқди гулхани,**

**Кўриб бир дарахтни ўшал филгап,
Юлиб олди тагу томири билан.**

**Ани сих этдию тортилди қулон,
Кабоб қилди ўтга тутиб бир замон.**

**Еди устихондан этин ажратиб,
Иликларин ютди бирма-бир чақиб.**

**Етиб еув лабига, бўлиб хўн сероб,
Қониб ташпалиги, тортди уйқу-хоб.**

**Хабарсизди ширин уйқуда тожбахш,
Чаман ичра ўтлаб юрар эрди Рахш.**

**Бундан ўтиб қолди нақ саккиз нафар,
Туркий суворийлар эрди бу сафар.**

**Кўриб ўтлоқ узра Рахшнинг изини,
Қўлга олмоқ бўлиб отнинг ўзини,**

**Дангта қуршаб унга каманд отдилар,
Тутарга этиб азм, от ўйнатдилар.**

**От улар сиртмоғини кўрябоқ бу дам,
Қутурган арслондай урар эрди дам.**

**Тенгб иккисин айлаб ерга даст,
Бирин бошин узди тини бирла даст**

**Ўлди от зарбидан зумда уч киши,
Бароридан келмай туркларнинг иши.**

Улардан учтасин қучдию ажал,
Рахшни мушқул эди этмоқлик қамал.

Яна ҳар томондап отишди каманд,
То сиртмоғи Рахшни этгунича банд.

Шаҳарга тутиб юз, суриндилар от,
Кутарди ҳар бирип улкан мукофот.

Кўзин очиб Рустам уйқудан шул он,
Билолмасди Рахши кетибдур қаён.

Атрофин айланди туриб паҳлавон,
Топмади отидан бир пому пинпон.

Таҳамтан алашгаб саросимавор,
Самонган йўлини этди ихтиёр.

Ўзига дер: «Бул кун ниёда равон,
Уятдап қутулгум қочибмен қаси?»

Кўп оғир юк — гурзи, пайзаю қурол,
Ниёда элтмоғим маҳолдир, маҳол.

Биёбон кезарди не ёро қилай,
Йўлиқса агар ёв не чора қилай?

Дегайларми, Рахшип бериб қўлидан,
Наҳот кетди Рустам уйқу йўлидан?

Не чора-ки, йўқсул керак кетмоғим,
Алам бирла маъзил сари етмоғим.

Тақиб белга гурзи, қилич ва камар,
Юрай то толайип Рахшимдан асар.

Шу ўйлар билан дил-жигар лахта қон,
Самонганга бўлди букик қад равон.

РУСТАМНИНГ САМОНГАН ШАҲРИГА КЕЛИШИ

Яқин етди Рустам Самонган томон,
Хабар топди ундап аъёнлар ва хош.

Келармиш пиёда ўшал тожбахш
Чамандан қочганмиш тулпар оти — Рахш.

Улуғлар чиқишди кутиб олгали,
Таҳамтап дилига меҳр солгали.

Дерди паҳлавонни кўриб кекса-ёш,
«Бу Рустамми ёхуд балқиган қуёш?»

Яёв чиқиб кутди Таҳамтани шоҳ,
Қутлади чекиб саф упи кўп сипоҳ.

Самонган шоҳи дер: «Бу нечук аҳвол,
Ким этмиш сенинг-ла олишмоқ хаёл?»

Бу юрт аҳли сенга бари хайрихоҳ,
Йўруғинг кутингай, кутингай паноҳ.

Буларнинг барчаси сенга мунтазир,
Мағрур бу тап, бу бош асириг, асир!»

Бу ганини баҳодир эшитган замон,
Дилидан йўқолди шаку бадгумон.

Деди шоҳга таъзим ила паҳлавон:
Қўлдан чиқиб кетмиш отим ногаҳон.

Унда на эгар бор, на бордир юган,
Сўлиқ ҳам қолибдур, тўқим ҳам кишан.

Ариқ ва тўқайдан изи аҳсани,
Самонган етаклаб келибдур мани.

Қилиб ошнолик, топилса гар от,
Тегар ҳаммашизга лойиқ мукофот.

Тополмас экавман агарда Рахшни,
Кимнинг боши бор, кутмасин бахшни».

Шоҳ унга демиш: «Эй сарафроз киши,
Раъйингсиз бўлурми кимсанинг иши.

Бўлиб бизга меҳмон, сен қўреликни қўй,
Сенинг раъйинг билан янграп созу куй.

Бу кеч дилин майдан зап шод этайлик,
Юракни аламдан кушод этайлик,

Беролмайди шонмоқ ишнингга ривож,
Илон чиққай индан топилса илож.

Печук Рустам оти қолар ёширин,
Номин айтар эди эл бирин-бирин.

Аё эй ҳунарманд, эй зўр паҳлавон,
Бил, отингни топиб берурмиз амон».

Инонди бу сўзга шу дам Рустам ҳам,
Дилидан ғам кетиб, бўлди хуррам ҳам.

Қабул этди шоҳнинг даъватин ўғлон
Ва хуррам баэмга бўлишди равон.

Сарой эрди бул кун баҳодирга жой,
Турарди оёқда тамоми сарой.

Шаҳар ҳам қўшиқдан келишди чандон
Қўноққа муносиб бузурги замон.

Улуғлар бир ажиб мажлис қурдилар,
Ёмонларни буздан нари сурдилар.

Хуш айлаб Таҳамтап дилин руду сөз,
Жаранглар ўйинда Турону Тароз.

Паричеҳраларки тутса жоми май,
Тароз қизлари рақс этар тўхтамай.

Баҳодирни охир босиб кайф, уйқу,
Қўзғолди жойидан аста-аста у.

Муҳайё этишди бир жой мишам, бон,
Сепиб тўшакларга мушик шла гулөб.

САМОНГАН ШОҲИНИНГ ҚИЗИ ТАҲМИНАНИНГ РУСТАМ БЕНИГА КЕЛГАНИ

Тун оғиб яримдан, нақ саҳар кези,
Чақнаб чиққанида ул тонг юлдузи,

Қулоққа чалинди майин бир нивир,
Эшик ҳам очилди, эвоҳ қандай сир?

Ғуломбачча олдда шам бор қўлида,
Етиб келди анбар сочиб йўлида.

Кетидап келарди гўзал моҳрўй,
Қуёшдек ярақлаб келар ҳусну бўй.

Ғажак соч каманду яна қош камон,
Балаид қадли эрди у сарви равон.

Явоқлар Ямандин олинган ақиқ,
Даҳан эса эшиқ дилидек сиқиқ,

Санам бошдан-оёқ ақл-идрок эди,
Яралганми нурдан, чунон пок эди.

Қўриб ҳайрон қолди, лол қолди Рустам,
Худо номин олди тилига шу дам.

Деди қизга шунда: «Номинг недур, айт,
Бу қаро тун ичра, коминг недур, айт!»

Қиз дерки: «Ғаҳмина — исмиmdir маним,
Қуяр ишқ ўтида жон ила таним.

Самонган дидори шоҳидур отам,
Налаиғ наслиданур менинг бувам ҳам.

Бу оламда йўқдир менингдак санам,
Малаклар сафида менга тенги кам.

Мени пардасиз ҳеч кўрмаган одам,
Овозим эшитган топилмагай ҳам.

Фасона помингни эшитган эдим,
Сенинг достонингни эшитган эдим.

Налаиғу деғу жин, шер, аждаб, наҳанг
Қилиб жанг барчасин этмишдирсан танг,

Қоронғу кечада бу Турона сен,
Келибдурсан танҳо ва мардона сен.

Қулонларни овлаб ва бирён этиб,
Қиличинг фалақни ҳам гирён этиб,

Тилиб шер дилни ҳам палапг пўстини,
Кўтарганда гурзинг само устини.

Ялангоч кўраркан қиличинг уқоб,
Қилолмайди овга мутлақ у шитоб.

Камандинга бўлиб шер доим нишон,
Тигиндан булут ҳам тўқар лахта қон,

Эшитдим ҳақингда шу хилда дoston,
Лабим тишлаб, ўйлаб юрдим кўп замон.

Кўксимда хаёлинг эди доимо,
Насибанг бу ердан қилибдур худо.

На бир қуш кўрибдур мени, на балиқ
Буқун мен сенингмен, истасанг, аниқ.

Келдим ишқингга ман бўлиб мубтало,
Олиб ақл-идрокни ушбу можаро.

Агарда замона этса лутф ажаб,
Келдим хузурингга мен фарзанд талаб.

Бўлур сендек балки бир соҳиб ҳунар,
Сенингдек анинг ҳам нуҷуми унар.

Яна бир сўзим шул, эшит, наҳлавон,
Раҳнинг топиб бергум албатта, инон».

Ул ой сўзи бўлди шу тахлит адоқ,
Таҳамтан эшитди бошидан-оёқ.

Баҳодир тушунди, пари дилрабо,
Ҳамма бобда буту ақли ҳам расо.

Яна чеҳрасидан тозаллик аён,
Ҳам топар Раҳнидан аниқ, бир нишон.

Буюрди: «Бир муъбад айтиб келингиз,
Бўлиб қизга завчи, қуллуқ қилингиз!

Бу сўздан гоят шод бўлди подишо,
Дегил сарви озод бўлди подишо.

Расм-русми бирла бериб ош-тузиш,
Ўшал Достонга узатди қизин.

Бўлиб тўй, фазлидан обод бу жаҳон,
Бўлиб юрт чароғон, элат шодмон.

Бажо ўтказишди никоҳ тўйларин,
Ҳамма паҳлавонга айтар офарин.

«Рустамга муборак бу моҳилиқо,
Дейишди, — ёвлари бўлишсин фано».

Чўкиб тун, қолдилар келиш ва куёв,
Қаро тунда гўё ой — офтоб — иков.

Бўлди у гунчайи гул шабнамга нур,
Ё лаъли ҳуққага тўлган эрди дур.

Садаф коми ичра тўлиб қатралар,
Пайдо бўлди унинг бағрида гавҳар.

Қачон тонди Рустам бу сирдан хабар,
Юракка меҳр тўлди, дили ямивагар.

Ниҳоят камандин ташлагач қуёш,
Уфқдан қизил нур этганида фош,

Баҳодир бўшатди билакдан гавҳар,
Гавҳарким, жаҳонни безаб нур тўкар,

Бериб унга айтди: «Буни ол гул юз,
Агар ато қилса даврон бизга қиз.

Тақиб қўй буни сен унинг зулфига,
Фароғат етургай дилиш қулфига.

Билакна тақиб қўй, ўғил бўлса гар,
Қўлидан сочар нур нишони падар.

У Сому Наримон сифат бўлғуси,
Саваш шуҳратига жаҳон тўлғуси.

Хавода бургутни у қўймаёс тирик,
Қуёш шуъласига бўлур у шерик...»

Бу сўзлар ила тоғ отиб, кедди кун.
Ширин ўтди суҳбат ила бахтли тун.

Қуёш ҳам ярақлаб чиқиб кўк тавон,
Замин сари қилди меҳрини равон.

Қизни оғушига олиб наҳлавон,
Улар юзу кўзин қўймай ҳар замон.

Паричехра йиғлар ўқиб, ёш солиб,
Бу ҳижрон юрагин-бағрини тилиб.

Келиб ул наҳлавон қопшига подшоҳ,
Ҳол-аҳвол сўрарди у олампапоҳ.

Бериб Раҳшидам ҳам анга хушхабар,
Рустам дилин равшан айлади надар.

Тўғрилаб жабдуғу эгар наҳлавон,
Севинчидан етиб боши то осмон,

У ердан Сейистон сари йўл олиб,
У дostonи кўп вақт эсида қолиб,

Сейистонга етган дамлар ул асраод
Бу ишдан кўп дoston этар эрди ёд.

Бўлган ишми дилда тутиб ниҳон сир,
Зобул сарига йўл олганди, бир-бир.

СУҲРОБНИНГ ТУҒИЛГАНИ

Тўққиз ой ўтганда туғди шоҳ қиз,
Бир ўғлонки, тўлин ой эрди юзи.

Киши кўрса дерки, «Рустаммидир бу
Ва ё Сомми, ёки Найраммидир бу?»

Юзи тоза гулдек, кулумсар мудом,
Шу бобдан бўлганми балки Сўхроб ном.

Бир ой үлсө бир ёш улгайди үгил,
Мисоли Рустаму Сом ё Золти эил.

Уч ёшда майдонны элди у талаб,
Бешида пашаыкта чыңар тил қараб.

Ким билаш үн ёшда алар қилса жанг,
Бүлди ҳар паҳлавон ҳоли қоил танг.

Онаси ёшга келиб бир куни
Деди: «Менга айтынг, оямажон инуни,

Нечун бошиқалардан ўсмантой буйим,
Етар осмонга ҳам узатсам қўшим.

Ойи, айт-чи, қай бир гаҳқардан ўзим,
Дадан ким деганга не бўлмай сўзим.

Қачонки, этарлар оламдан савол,
Жавобин беролмай тилим бўлур лол.

Агар қолар эрса сир меҳдан ниҳон,
Қошур сепдан холи, аниқ, бу жаҳон».

«Қулоқ сол, сўзимга, — деди Таҳмина, —
Қувон, бўвам, дилда қосидирмай гина.

Отан эрур сенинг Рустам Достон,
Ақдодинг Сом, Найрам каби паҳлавон.

Сеп ул Рустам ўли ва беҳзоди сен,
Наримон, Сомларинг чин авроди сен.

Шунингчун осмонга етар бошиени, бил,
Алар ном ила арыр, фахр қил.

Бу олам то били бўлганди буён,
Отангдек паҳлавон кўртамас жаҳон.

Фалак кўрмаган Сом ва Найрамни ҳеч,
Улардек сен ҳам бил бу оламни ҳеч!»

У шундан сўн берди ажаб номани,
Юборганди Рустам ўзига ани.

Хат бирла уч ёқут ва уч халта зар,
Эрондин юборди ўғлига падар.

Эшитганда ўғил туққанин хотин,
Юборган совғалар бирла бу хатин.

«Азизим, сен буни сақлагил ёдгор,
Юбормишдир сенга Рустами номдор.

Азиз тутсанг арзир тумордек буни,
Қунишга ярагай охир бир куни.

Яна бир сўзим бор, эшит бобма-боб,
Хабар топмасин бундан Афросиёб.

У Рустамга душман, абад ёв эрур.
Турон иши ушдан дод, шигров эрур.

Мабодо у сенга бўлсаю ғаним,
Бошинга ғам сенга, менинг ўлганим.

Яна гар хабар топса мевдин отанг,
Ки, бўлмиш ишингдан хариф ҳоли танг,

Сени чорлаб олгай, менинг жон-дилим,
Дилимни ҳижрониш қилур юз тилим».

Деди унга Сўҳроб: «Бу дунё аро,
Буни сир тутмоқдан педур мудлао?

Улуғлар қилурлар қадимдин баён,
Отан ишларидин талай дoston.

Муяссар экан бу баҳодир насаб,
Буни беркитишга, она, не сабаб?

Букун мен баҳодир Турон эрларин,
Йигиб, лашкар эткум жаён шерларин.

Этай холи тахтдан ўшал Ковусин,
Эрондан найини қирқай у Тусин.

На Гўргини қолгай, на Баҳром, Гударз,
Этай Густаҳаму Гев бошини дарз.

Саройдан қувилгай Кай Ковус шоҳ ҳам,
Отам насибаси тож ҳам — кўлоҳ ҳам.

Бундан кейин азми Турон қилайин,
Шоҳга қараб жазми майдон қилайин.

Зўримдан қулагай тахт, Афросиёб,
Тигим олдида паст бўлур офтоб.

Қилиб мисли шер жанг, йиқиб барчани,
Эронга мен бекач айлағум сани.

Мен ўғил ва отам Ғустами номдор.
Бу оламда қолмас бирор тождор.

Чиқар эрса равшан ой бирла қуёш,
Кўринмайди юлдуз, беролмайди дош».

СУҲРОВНИНГ ОТ ТАНЛАГАНИ

Шунда Сўҳроби гурд деди, «Онажон,
Гал келибдур охир мешга бул замон

Демак бир яхши от лозимдур бу чоқ,
Тондан ўт чақпатар тўрт пўлат туёқ.

Чиқолсин баланд тоғ сари ел каби,
Адирлардан ўтсин бўрон, сел каби.

Ҳавода — учар қуш, сув ичра балиқ,
Саҳрода югурсин мисоли кийик.

Кўтарсин гурзимни фил каби бадан,
Кўтарсин мени ҳам камоним билан.

Пиёда қилай мен печук гушна жанг,
Ёв келса юзма-юз печук ташна жанг».

Эшитгач ўғилдан бу сўзни она,
Қуёшдан баландроқ бўлди бош яна.

Чўпонларга буйруқ юборди шул кун,
Йилқи келсин босиб мисоли тутун.

Ўғил тапласин от, синаб бемалол,
Миниб жангга кирсин Таҳамтан мисол.

Чўлу тоғу саҳро аро ҳар на бор,
Ҳамма йилқиларни қувиб азмикор

Шаҳар сурдилар, бунда Сўҳроби шер,
Камандини ташлаб, «қаёнда от?» дер.

Қаю отга ташлар эди у каманд,
Бўлур эрди шул он арқонига банд.

Қўйиб кўрса отга қўлин ногаҳон
От бели қайишар мисоли камон.

Зўридан қилиб у майиб отни кўн,
Топмади лойиқни синаб, миниб хўп.

Чиқмади йилқидин бирор лойиқ от,
Туриб қолди Сўҳроб ҳам ҳайрону мот.

Орадан чиқиб бир қари йилқибон,
Келиб паҳлавонга йўлиқди шул он.

Деди: «Рахш зотидан бордир бир қулун,
Қудратда ўтади шердан у бутун.

Қулунким, келбати улкан тоғ сифот,
Учар қуш столмас, қоқиб қўш қапот.

Унинг зўридан сўз юритмоқ қийин,
Унингдекни ҳеч ким этолмас тайин.

Туёғи пўлатдан, кўкси тоғ магар,
Чақмоқ чақар, кўкка сакраган сафар.

Учар елдек озод биёбонда у,
Балиқдек сузадур гар уммонда у.

Учар ўқдек у чўл ва саҳро аро,
Ёв бошига солиб ажаб можаро».

Эшитиб бу сўзни бўлди Сўҳроб шод,
Дилга қувонч тўлиб ҳаддидан зиёд.

Дарҳол келтирдилар ботир Сўҳробга,
Ушал марди майдон ва комёбга.

Шул ондаёқ синаб кўрди тойни бот,
Неча босмасин ҳеч эгилмасди от.

Навозиш-ла урди жабдуғин силаб,
Эгар қўйди, минди анга шон тилаб.

Эгар узра чиқди кўҳи Бесутун,
Қўлга олиб найза мисоли устун.

Севинчидан Сўҳроб ўқир офарин,
Букун қўлга кирди бунингдек қулин.

Раводурки отга минай бул замон,
Ковус шоҳга айлай тангу тор жаҳон.

Шу сўзларни айтиб, уйига келиб,
Уруш аслаҳасин муҳайё қилиб.

Келур ҳар томондан сонсиз сипоҳи,
Гавҳари ҳам бордир, бордир салоҳи.

Бобо ҳузурига келди ул етиб,
Сўроқлаб йўл-йўриқ, ҳам иззат этиб.

«Фотиҳа берсангиз,— деди,— бобожон,
Бу черик-ла юрай мен Эрон тамон».

Самонган шоҳ кўрди, ҳақлидур бу ком,
Офарин деб, берди савгою салом.

Кўлоҳу тожу тахт ҳам олтин камар
Ҳамда оту улов, ҳам ёқуту зар.

Яна берди қанча қуролу яроқ,
Йигит кайфи бўлди ниҳоятда чоқ.

Мукофоти бирла шоҳлигин аён —
Этиб, ланкарини қилди шодмон.

АФРОСИЁБНИНГ БАРМОН ВА ҲУММОННИ СЌХРОБ ҲУЗУРИГА ЮБОРГАНИ

Афросиёб хабар топдики, шитоб
Сўхроб йиғар эмиш черик беҳисоб.

Унинг лашкари-ла тўлибдир ватап,
Бари шоду мағрур ва сарви чаман.

Оғзидан кетмайни ҳануз сун ҳиди,
Қилич, тиг, урушда баҳодир диди.

Титар ханжари-ла букун ер юзини,
Ҳалитдан қувармиш у Ковус изини.

Йиғилмиш адалсиз сипоҳу черик,
Бирор ботир унга бўлалмас шерик.

Асил сўз доимо бўлур мухтасар,
Гавҳардан асилроқ эмасми ҳупар.

Эшитгач бу хилда сўз Афросиёб,
Бўлиб шод, қилди қўшини питиҳоб.

Қўшинидан таплаб хўп олди паҳлавон,
Диловар, ҳадиксиз қилич беамон.

Сипоҳнинг бошлиғи эрди Ҳуммон мард
Ва Бармонки, шерни ётар жангда гарф.

Қўшини ўн икки минггача етиб,
Йиғилди алар ер ва кўкни тутиб.

Деди: «Чора айланг шоҳи турк ҳамон,
Бу гапларни тутгил шўхон, эй Ҳуммон!»

Ўғил тополмасин отадан хабар,
Зурётидан хабар билмасин падар.

Агар жангда бўлса булар рў-барў,
Гумон йўқ, Таҳамтан бўлар чоражў.

Ажаб эмаски, ул Рустами достон,
Шербачча дастидан таслим этса йон.

Агар кетса Рустам Эрондин йитиб,
Ажамни олурмиз шул он жанг этиб.

Сўнгра Сўҳробга ҳам топиб бир илож,
Уйқуда гум айлаб, этурмиз тарож.

Ота фарзандини гар этса ҳалок,
Бу ҳам яхши, Рустам бўлур спиначок».

Шу мақсадда туркдан икки паҳлавон,
Самонгаи тарафга бўлиниди равон.

Юриб икки хоин Сўҳроб гурд тамон,
Етиб келдилар нақ тонг отган замон.

Ўн оту, ўн хачир юки сийму зар,
Юбормишиди Сўҳроб учун тожвар.

Яна тахт, фируза ила флл тиши,
Яна тожки, олтин, гавҳардан иши.

Булар ёнида бор эди неча ҳам,
Анда этмини неча сафсата рақам:

«Агар қўлга олесанг Эрон тахтини,
Жаҳон тенгай тинчлик ҳамда бахтини.

Бу ердан у ерга масофа яқин,
Самонгаи Турон, Эрон бир замин.

Кийиб тож, ўлтир тахт узра шодон,
Кераклича лашкар юборгум ал он.

Бу Турон элида Хуммону Бармон,
Тоймас қаҳрамон йўқ эрур беғумон.

Юбордим уларни идораиғ учун,
Меҳмонинг бўлгуси улар неча кун.

Улар жанг деганлар билан жанг қилур,
Жаҳонни ёмонлар учун танг қилур».

Бу тухфалар ила мактуб ҳаммаси,
От-улов устида юкнинг барчаси,

Етиб келди, Сўҳроб чу тонди хабар,
Қутиб олди, маҳкам қиличу камар.

Бобоси ила у чиқиб мисли бод,
Сипоҳларни кўрди, дили бўлди шод.

Хуммон кўрди яғринли али паҳлавон,
Туриб қолди ҳайрат ила бир замон.

Берди шоҳнинг хатин, қилиб эҳтиром,
Кейин ҳаҳьяларни бирма-бир тамом.

Ҳам ул икки ботир — Хуммону Бармон,
Подшоҳ саломин етказди шул он.

Уқиб кўргач ул номани паҳлавон,
Суриб аскар, бўлди тез йўлга равон.

Довул қоқиб, йўлга бурганда юзин,
Жаҳон сиздиролмас лашкари изин.

Қилолмасди ҳеч ким унинг бирла жанг,
Магар барси келсин ва ёки паҳланг

Қўйиб ўт, ободни айлашиб кукуп
Тортди Сўҳроб Эрон ҳаддига қўшин.

СУҲРОБНИНГ ОҚ ҚАЛЪАГА ЕТИБ КЕЛГАНИ

Бу қўргонни «Оқ» деб, айтишар эди,
Эронийлар умид тутишар эди.

Ҳажир номли одам эди қалъабон
Тирандозу оқил, жўмард, паҳлавон.

Гайдаҳам ул замон ҳали бор эди,
Адолат, важоҳат, пўлат ёр эди.

Қизи бор — кўп гушна, баҳодир, гўзал,
Нақ учар ел эди от минган маҳал.

Етиб келди Сўҳроб оқ қалъа тамон,
Ҳажир бул қўшиндан хабар тошган он,

Ўзин олди елдек учар отга тез,
Чиқиб бўлди Сўҳроб. билан юзма-юз.

Кўриб гурд Сўҳробни, Ҳажир этди дов,
Ғазаб тигин чекди унда беаёв.

Шамолдек чиқиб у ўз сафидан бот,
«Ўлим истаган ким?!» дея солди от.

Келибсанми танҳо талапи истабон,
Буқун тақдиринг сахт, сен бунга ишон.

Насибанг не, исминг, айтгил, не деяй,
Ўлик лошинг узра киминг йирлагай.

Ҳажир найза солди хўн көр жойига,
Вале найза тушди унинг пойига.

Қайтариб найзасин дадил, мисли шер,
Ҳажирнинг белига суқуб найза эр,

Эгардан юлиб олди мисли шамол,
Уриб ерга солди буюқ тоғ мисол.

Нафас ростлаёлмай Ҳажирдек ганим,
Дилу жон аламда ётиб қолди яким.

Тушиб Сўҳроб отдан, кесай деб бошин,
Кўриб қолди ётган Ҳажир кўз ёшин.

Ҳажир зор тўлганиб, ағанаб ўнг тамон,
Дейди: «Эй паҳлавон, бер менга омон!»

Қўлин тортди тигдин бу Сўҳробни ял,
Ўлимдан бўшатди, насиҳатга гал...

Қўлу бўйини боглаб, юборди шул он,
Узоқдаги аскар ва Хуммон тамон.

«Оқ» қалъа ҳам билди: посибон Ҳажир
Тушубдур ганимлар қўлига асир.

Бутун қалъа аҳли бари эр-аёл,
Хуришга келиб, дод айлашар беҳол.

СУҲРОБНИНГ ГУРДОФАРИД
БИЛАН ОЛИШГАНИ

Бундан хабар топди Гаждаҳам қизи,
Ҳажир паҳлавоннинг йўқолмиш изи.

Қайгу ҳасрат этиб қаддини камон,
Дилидан чиқарди совуқ оҳ-фиғон.

Чавандозу ботир эди бу аёл,
Урушда қилур жанг арслон мисол,

Ўз исмига монанд у Гурдофарид,
Бутун қалъа ушда қиларди умид.

Ҳажир қисматида газабда шу чоқ,
Сафсарга айланди лоларанг ёпоқ.

У жангга кирмоққа ҳозир турдию,
Либосин эркакча ўзгартирдию,

Бекитди дубулға аро сочларин,
Қалам қошлар узра неча солди чин.

Шамолдек саманга миниб олди «эр»,
Чиқиб келди қалъа ичиндан чу шер.

Яшин янглиғ тушиб бу майдон аро,
Чекиб наъра, бошлаб буюк можаро,

Деди: «Қайда аскар ва сардор қани?
Қани жангчи номдор ҳам агёр қани?»

Келур ким меншиг-ла айламоққа жанг,
Агар бўлса шери жаён ё паҳанг?

Сарафроз қўшиндан қаңц бир киши,
Чиқиб кўрсатарми эронлар ишин?»

Ани кўрди Сўҳроб, ул шери жаён,
Тутар кулкисини лаб тишлаб аён.

Деди: «Яхши, келмиш яна бир қулон,
Қилич домига ўз аёғи билан».

Совутин кийди-ю белин бойлади,
Дубулгасин кийиб отип шайлади.

Гурдофарид тамон етиб келди тез,
Кўрибоқ камонин тарап қилди қиз.

Камон ичра жойлаб ўқин шу замон,
Тополмасди бирор қуш ундан омон.

У Сўхробга айлаб тирандозлик,
Қилур ҳар томондан чавандозлик,

Буни кўрди Сўхроб кўп келди гаши,
Қўйди зўр талониға тулпори бошин.

Юзга тутиб олди қалқонини тез,
«Йанг» излаган қизга бўлиб юзма-юз.

Жаҳолатдан ёниб ул Гурдофарид,
Деди: «Ўзгил, эй мард, жонингдан умид!»

Қўлида этиб шай камону каманд,
Отини ўйшатиб булутдан баланд,

Найзасини базарб урди Сўхробга,
Ярақлаган учи ўхшар офтобга.

Ғазабдан тутоқди Сўхроб ҳам шу чоқ,
Кириб жангга шердек суриб аргумоқ.

Тутиб қўлда найза, қалқону қурол,
Шитоб этди ўзга бир чақмоқ мисол.

Камарбандига урди шаддат бешан,
Сўкилди совутин, кетди чокидан.

Эгардан кўтарди ани мисли тўп,
Деярдинг чақонга уста экаи хўп.

Қўлига олибон тиг Гурдофарид,
Эгардан узилмай, соларди шадид.

Урди, найза бўлди нақ икки бўлак,
Учиб кетди отдин мисоли кесақ.

Гурдофарид яна миңди отига,
Уриб найза Сўҳроб шерзотига,

Билдиким, бу жангда толгай шербилак,
Мишиб қочди отга, чаңг ичра фалак.

Бериб тизгинини аждар қўлига,
Сурди отин Сўҳроб қизнинг йўлига,

Унинг жаҳлидан қоп-қаро бўлди кун,
Дубулгасин бошдан юлиб олди чун,

Бўшаб қизнинг зулфи ёйилган замон,
Юзидан ёриди қаронги жаҳоп.

Кўриб қизнинг Сўҳроб гул каби юзин,
Учиб ақли бошдан йўқотди ўзин.

Таажжубда Сўҳроб деди, бу сипоҳ,
Қизи шундай бўлса, эрилар печук, воҳ.

Чавандозлари гар қилар эрса жанг,
Булутдин офтобга кўтаргайму чаңг?!
Эгари қошидан олди-ю камаңд,
Жангчи қиз бўйнига ташлаб қилди банд.

Деди: «Энди мендан топмассаң раҳол
Нечун жангга кирдинг, айт, эй маҳлиқо?»

Сенингдек кийикни кўрмаган камаңд,
Қимир этма, бўлдинг, камаңдимга банд».

Охир қутулмоқдин узилгач умид,
Юзин очди офтоб қиз Гурдофарид.

Юзланиб дедик: «Эй мардона шер,
Баҳодирлар ичра шер чаңгалли эр.

Ҳар икки томонда қўшин туг тикиб,
Жангимиз тамоно қилур энтикиб,

Юзим очиб қилдим намоён сочим,
Бўлур дув-дув гап-сўз қўшин ичраким,

Қилай деб ну бир қиз бола бирла, жанг
Кўтармишими Сўҳроб булут сори чанг?..

Агар бу урушда камон тортасен,
Елкага уятлиқ юкин ортасен.

Бекит сирни, билмай бирор чет киши,
Ақл-ла иш тутмоқ оқиллар иши.

Кетимдан этмагил ҳечам оҳу воҳ,
Биз-ку бу майдонда, икки ёқ сипоҳ.

Бу қўрғону аскар кутар бўйруғинг,
Уришмай, ярашга ярат бор-йўғинг.

Хазина, дафина ва ҳам қалъабон,
Барини измингда бил бундан буён».

Қараб қолди Сўҳроб, кетар маҳлиқо,
Усмаган бунингдек сарв боғ аро.

Чирой беҳиштли, рўйи офтобми?
Бу тиниқ ёноқми ва ё унобми?

Кийик кўзи шаҳло, қалам қош камон,
Чарақларди худди тонг Зухросимон.

Деди унга Сўҳроб: «Аё дилрабо,
Синаб боқдинг энди мени жанг аро.

Қалъанга ишониб ема тагин панд,
Бу қалъанг бўлолмас фалакдан баланд,

Менинг гурзим они қилур гарду гард,
Уролмайди найза менга бирор мард».

Гурдофарид жилав тортди шу замон,
Сарафроз от бурди қўрғони томон.

Унинг бирла юрган эди Сўҳроб ҳам,
Дарбозага келиб етди Гаждаҳам.

Дарбон дарбозани очгани замон,
Гурдофарид кириб елди хастажон.

Яна ёпдилар зич дарбозани,
Қари-ёш эшитди бул овозани.

Гурдофарид Ҳажир бирла ҳолидан,
Аларнинг бунингдек ёмон фолидан,

Қари-ёш дили хун лиммо-лим чунон,
Бари дард-аламдин ютиб лахта қон.

Қизининг бошига келди Гаждаҳам,
Яна қанча ботир паҳлавон боҳам.

Деди: «Тозарў, пок кўнгил, шерсиёқ,
Дилим ғамга тўлди сени пойлабоқ.

Сеҳр, жоду, қудрат намоён қилиб,
Қабиланг иснодин сен гумдон қилиб,

Ажиб қаҳрамонлик айладинг аён,
Худога шукур қил, қололдинг омон».

Бу гапларга кулиб аёл паҳлавон,
Қўшинини кўрмакка бўлди тез равон.

Чиқиб қалъа узра, боқиб кўрди жим,
Турар эрди Сўҳроб тўбанда муқим.

Дедиким: «Туронлик паҳлавон, эшит,
Нечун бунчалик ранж чекибсан ушит.

Қамал фикрини қўй, йўлинг топ, жўна,
Бу ерга ёпинма мисоли сўна!»

Деди унга Сўҳроб: «Аё маҳлиқо,
Бутун тожи-тахтинг билан мутлақо,

Баробар атурман бу гал ер билан,
Тушарсан қўлимга, ситамқора сан,

Тўлғанурсан бўлиб чорасиз эсиз,
Пушаймонинг ичта тушар, бетамиз.

Қўлоҳинг юлиб олса гардун шу чоқ,
Пушаймон бермагай унда фойда, боқ.

Ҳаёсиз, ваъдани бузиб бевафо,
Ўзингдин кўр эмди, кўрарсен жаво!

Гурдофарид деди унга шод кулиб:
«Эронлик оларму сени жуфт қилиб,

Мени этмай орзу, кетинга бурил,
Аламин босмайин, тўлмай қонга дил.

Е сен эмасмисан турк авлодидин,
Туғилдингму ашлар чўнг аждодидин?!

Бу қудрат, бу шиддат, бу кифту бу жон,
Сенга тенг келолмас бирор паҳлавон.

Вале тонса буцдан хабар подшоҳ,
Ки Туронзаминдан келибдур сипоҳ,

Шаҳаншоҳ аъёнлар тинчимас туриб,
Рустам етиб келур тез ланкар суриб.

Аскаринг қолмагай тирик битта ҳам,
Билолмам бошинга тушар не алам.

Бу қудрат, бу шиддат, бу ҳиммат билан
Паланг чапғалидан қоч, ҳали ёнсан.

Кучим-қудратим деб, юриб бетамиз,
Тешар ўз ёнин, бил, қутурган ҳўкиз.

Ақл бўлса Сўҳроб, бергил йўригинг,
Турон ёққа бурсин йўлин черягинг».

Бу сўздин баҳодир дили шармисор,
Нақ қўлга кирганди қиз ҳамда Ҳисор.

Ҳисор ости обод жуда гўзал жой,
Ҳисор худди шунда бўлганди барпой.

Буриб юзни Сўҳроб ёмонлик сари,
Деди: «Торож айланг буларнинг барин...

Бир оздан кейин дер: «Қўй, беғоҳ букун,
Талошда ҳам жангда қўй кўтоҳ букун.

Туриб эрта қилғум буюк бир набард,
Бу ерларни гурзим қилур гарду гард».

Кейин бурди тизгиң чодири томон,
Елиб кетди-ю зуд етушди равон.

ГАЖДАҲАМНИНГ КОВУСГА МАКТУБ ЁЗГАНИ

Қачон қайтди Сўҳроб, Гаждаҳами шир
Хузурига чорлаб келишди дабир,

Битиб нома Эрон шаҳаншоҳига,
Чопар олиб кетди шоҳ даргоҳига.

Хат бошида шоҳга дуойи салом,
Кейин барча ишлар баён тамом.

Баён этди улкан сипоҳ келганин,
Бари кўп уришқоқ, салоҳ келганин.

«Келиб қаршимизда турар паҳлавон,
Ўну тўртда ёши, ҳали навқирон.

Қомати мисоли бир сарви равон,
Қуёшдан ёругдир чеҳра бегумон.

Унинг паникаси шер ва чўқморц тоғ,
Эрон ичра йўқдур бу даст, бу ироқ.

Ҳиндий қилич бирла ул жангга келур,
У чоқ тоғми, денгиз хўн тангга келур.

Сасидек унинг йўқ момақалдироқ,
Топилмас қўлидек ўлимга иноқ.

Унингдекни билмас Эрон ҳам Турон,
Йўқ асло унга тенг келар паҳлавон.

Унинг поми Сўҳроб, урушда тетик,
На шеру на девдан отар ул ҳадик.

Уни сен мисоли Рустам деявер,
Аждодини худди Найрам деявер.

Жадалу жангига Хажир бел бөглаб,
От миниб майдонга тушди ёни чоғлаб,

Етиб унга солмоқ эди можаро,
Ва лекин бермади фурсат аждаҳо.

От устида кўрдим уни лаҳза ман,
Бўлиб чирширак шул замон учди тан.

Эгардан юлиб олди Сўҳроб уни,
Тушиб бошига энг қаронги куни.

Букун ул ганимлар қўлида асир,
Аламли дилидин чекар оҳ Хажир.

Турондан жуда кўп суворий кўриб,
Бундекни билмадим ҳечам ўй суриб...

Йўқ оламда ундек урушқоқ киши,
Таби фил кабидур рушнолик иши.

Бу оламда унинг аждоди магар,
Бўлмасмикан Сому, Рустам, Золи зар.

Агар икки сафда турар қўшсиноҳ,
Бу қонлон дастидан барча кўри оҳ!

Тоғу сахро унинг зарбидин баҳам
Чекар оҳу афғон, чекар нола ҳам.

У бир тоғ кабидур минса от магар,
Тўлганар замин йўл бериб сар-басар.

Ишин солса пайсалга гар подишоҳ,
Агар йўлламаса вақтида синоҳ.

Эрон бошига бул қиёмат дегил,
Тигидан ҷаҳонда надомат дегил.

Агар бермасак биз ўлим зарбани,
Бу қўлни букарга баҳодир қани?!

Ундек жилавдорни билмас ҳеч киши,
Наримон, Сом эрур туриш-турмуши.

Саваш қилса Сўҳроб бермайдир омон,
Унинг гурзиси ҳам, тиги ҳам ёмон.

Жангида ботирлар бошин тош деғил,
Унинг бахти ёрқин ёш қуёш деғил.

Буқун қаро тунда чекинмоқчимиз,
Диёр қўйнида жим бекинмоқчимиз.

Кечиксак бу ерда агар биз бир оз,
Келиб барчамизни қираб шоҳбоз,

Кечикмоқ бу онда ўлимдур, ўлим,
Чекинмоқдин ўзга кўринмас йўлим...».

Ярим тунда битди, муҳрлади хат,
Чопарни юборди бекатма-бекат.

Деди: «Бор авайлаб азон паллада,
Сени сезмасин ёв, сипоҳ толада».

Хатин йўллаб, қилди буйруқ ҳам равон,
Қўшин йўлга тушсин кечикмай шул он!»

Хисор остида борди шиҳона йўл,
Бу йўл Гаждаҳамга келиб қолди қўл

Бўлдилар ўшандаи чиқиб гум алар,
Сабр бирла тонмоқ бўлишди зафар.

Тун оққанда шул йўл ила Гаждаҳам
Чиқиб кетди, лашкар унинг-ла баҳам.

СУҲРОБНИНГ ОҚ ҚАЛЪАНИ СЛГАШИ

Чиқорганда офтоб уфқдан бошин,
Бор ёқни ўради туроний қўшин.

У сипоҳдор Сўҳроб қўлида тиги,
Тагида тезоб от, кумуш сувлиги.

Хаёлида қалъа баҳодирларин
Асир айлаб олса бирма-бир барин...

Келибоқ кўрмайин қалъада касе,
Кутурган қоплондек бўқирди басе.

Келиб очди қалъа эшигини кушод,
Кўринмади унда бирор жағчи зот.

Бари кетган эрди, ўжар Гаждаҳам
Олиб кетди ботир суворийни ҳам.

Қалъанинг йўли бор эди бир ниҳон,
Вбрилигин билмасди ҳеч аҳли Турон.

Этиб келди Сўҳроб оқ қалъа тамон,
Гаждаҳамдан асар топмади ҳамон.

Ҳисорда ким бўлса этиб оҳу воҳ,
Гуноҳқорми майли ва ё бегуноҳ.

Барчасин йиғдилар ботир қошига,
Не қунларни солгай алар бошига.

Гурдофаридни ул излар беннишон,
Упинг ишқидин жон тополмас омон.

Кўнглида деярди юз минг дарду вой:
«Булут ичра биздин беқимини ул ой.

Дилим сайдини бу фалак ногаҳон,
Кўз ўнгимдан тартиб олмиш беомон.

Камандимга тушди бир оҳу ағиб,
Мени банди қилди ул ўзи қочиб,

Ҳамолин кўрсатиб ногаҳ ул пари,
Дилим олди, кўнглим суриб гам сари.

Мени доғи ғамга этиб мубтало,
Баногоҳ йўқолди қаён дилрабо.

Қириқларин фусун бирла тиг этиб,
Тигин қиндин олмай, қонимни тўкиб,

Ҳаётим этиб шўр, танамни асир,
Қилибдур шакарлаб, тани сийм ҳарир.

Фусунгар на қилди билолмам не ҳол,
Тилим сўзга келмас, бўлиб қолди лол.

Ул жангу, ул чехра, ҳам ўшал суҳан,
Эсимда, ундекни тонарманмикан?

Эсимга тушар ҳар сўзи дам-бадам,
Ёдидан дилимда ўсар доғу ғам.

Раво йигласам бул кунн зору зор,
Билолмай қолибмен ким ул ёр, ёр!»

Шу сўзлар дилда куярди баче,
Билмасин дардини деяр бир касе.

Вале ишқи дардин туголмас ниҳон,
Кўзи ёғда бўлса, фиғонда забон...

Ишқида куярди кўнгил ҳам жигар,
Зийрак Хуммон топди бу ҳолдан хабар.

Фаросат-ла билди Сўҳробла тугал
Хаёли паршон, фикрлар чигал.

Қилибдурку тутқун уни бир каманд,
Сапам зулфи бўлмиш оёғига банд.

Дили хушу дардин яширган билан
Ҳавас йўлга бошлар, оёқда кишан.

Хуммон топди фурсат ва сўз бошлади,
Не бор дилда барин тўкиб ташлади:

«Боболар одатда бегоналардан
Қариндош-уругни яқинроқ деган.

Бекор ҳар кишига кўнгил қўймайин,
Меҳр бодаси маст қилиб, тўймайин.

Юз оҳуйи мушқинни айлаб каманд,
Ва лекин қилишмай юракларни банд.

Парилар фириби этолмас зиён;
Агар кимки бўлса дадил, паҳлавон.

Магар кимки сарвар, баҳодир эрур,
Фалак меҳри унга бадастир эрур.

Жаҳонгиру сарвар ва ботир киши,
Гўзаллар ишқида куймоқмас иши.

Сени чин «фарзандим» дер Афросиёб,
Хукмингдадир бул кун қуруқлик ва об.

Улуғ ишга Турон заминдан чиқиб,
Бу жойга келибмиз неча қон кечиб.

Тапг этиб Эронинг ичу тошини,
Олиб қўрғонин жўн, эгиб бошини.

Вале бу билан иш бўлурми тамом,
Хамон олдимизда бутун ранжу ком.

Келур шехи Ковус туман лашкари,
Етиб келур Рустам, Достон сарвари.

Сипаҳдор Гударзу Геву биз сари,
Фаромурзу Баҳром, Рухҳоми бари.

Етиб келур Гўргин, Мелоду Фарҳод,
Гурозаси келса филдан ҳам зиёд.

Келишар барчаси жанг қилгали кўп,
Келиб ҳолимизни танг қилгали хўп.

Булар ичида сен мард-майдон эсанг,
Ҳайфдур парилар фирибин есанг.

Гар эрта шарманда бўлмаин десанг,
Бул оташни дилдан ўчир, эй паҳанг.

Сен эй навқироним, дадиллик билан,
Қийин ишни осон бу деб ўйлаган.

Билиб қўйки, бу иш этар кўп давом,
Шараф тонгай исминг бу ишдан тамом.

Ниҳоятга етмай сенинг ўз ишинг.
Бировнинг ишига недур қилмишинг?

Салобат, қудрат-ла бу дунёни ол,
Шаҳаншоҳлар тахти сенга ҳам ҳалол.

Бўлиб ўлка номинг билла сарафрўз,
Ўқир барча номингга хутба — намоз

Дилбар кимнинг дилин овласа агар,
Топгай унинг тоқат ва қурби зараф.

Каттаю кичикка этса, эътибор,
Ғақат ўшандоққа бахт бўлади ёр».

Хуммондан бу сўзларни Сўҳробни ял
Чуқур ўйга толди эшитган маҳал.

Бундай сўзлар билан бўлди белор ул,
Адашганлигидан этиб хўп ор ул.

Деди: «Эй, ботирлар пири-сарвари,
Ғазор офариним, сўзинг чин бари.

Оқил гапинг бўлди дору дармоним,
Бу кун янгиланди аҳду паймоним»

Жаҳонда неча бор эса еру сув,
Афросиёб учун солай шову-шув».

Аритди дилин ишқ савдосидин, у,
Қутулди паричеҳр ғавосидин у.

Чиқиб, тахтга ўтди ва Афросиёб
Тараф фатхидин хат юборди шибоб.

Мактуб олди шоҳи Турони замин,
Деди гурд Сўҳробга минг-минг офарин.

Бу аснода келди Козусга ҳам хат,
Ўқиб дилда бўлди алам қатма-қат.

Чақирди лашкарда кимлар каттакоп,
Хабар бердиким, не бўлди бу дoston.

Эрон шоҳ ёнига бўлишдилар жам,
Қанча лашкарбоши бўлса кўпу кам.

Ушал Тусу Гударз ва Кашвөду Гев,
Гўргину Баҳрому Фарҳод каби дев.

Сипоҳдор ўқитди ул мактубчани,
Аҳволидан огоҳ этиб барчани.

Деди-ки ботирларга: «Турон тамон
Юбормишдир букун янги паҳлавон.

Агар Гаждаҳамшиг сўзи бўлса чин,
Дил куйиб, пешонам босмишдир ажин,

На қилгаймиз эмди, нечук чора денг,
Эронда баҳодир қани унга тенг?»

Дедиларки: «Алшон Геву паҳлавон
Жадаллик-ла олсин йўл Зобул тамон.

Бориб Таҳамтанга етурсин хабар,
Шаҳаншоҳ тахтига тушиди деб хатар.

Кутар бунда уни қизиқ размгоҳ,
Эронга фақат ул таянчу паноҳ?»

Котибин чақирди. Чўкиб ёнма-ён,
Тутивди ёзарга қоров ул тамон.

КОВУСНИНГ РУСТАМГА МАКТУБ ИУЛАГАНИ ВА УНИ ЗОБУЛИСТОНДАН ЧОРЛАГАНИ

Битинг нома тезроқ деди шаҳриёр,
Хабар топсин бундан Рустамӣ номдор.

Мактуби бошида офарин дебон,
Ёзди: «Бул бедор дил ва равшанравон.

Яна бил, биз ёққа Турон элидин
Чекиб келди лашкар адув йўлидан.

Сипоҳ бирла қалъа ичра кирди ул,
Эронликларга ҳеч қолдирмади йўл.

Чиқиб Турондин бир янги ботир эр,
Тани жанда Филдур, дили варра шер.

Эрон мулкыдаш бас келелмас киши
Фақат сен қилурсан у сиртлон ишин.

Вилиб қўй, жаҳонда сенингсиз бирар
Киши йўқ Эронга навоҳу падар.

Эрон ботирларни навоҳи ўзинг
Шеру ваҳшилар дил сиеҳи ўзинг.

Қўлингда фатх ўлди Мозандарон ҳам,
Йўлингда кашф ўлди Хомоварон ҳам.

Агар гуран урсанг қуёш бағри об
Тиғингда Аторуд ва Миррих кабоб.

Рахш кўтарса тўзон бўлур қаро Нил
Сенинг зарварингни кўтаргайми фил?!

Командингга бавди неча шери вар,
Пўлатинг тешадир тоққа урсанг гар.

Қийин кун Эронга ўзингсан навоҳ,
Сени кўп донгдорлар билар хайрихоҳ,

Букуп оғир ишлар келиб бошима
Дили гаш алилар келиб қошима.

Не ёзиб юбормиш жасур Гаждаҳам
Ўқиндик, буюклар менинг-ла баҳам.

Дедлар жаҳонда йўқ сендек зўри,
Келмасанг қурийди Эроннинг шўри.

Баҳодирлар ўйлаб, қилиб маслаҳат,
Жасур Гевга бердик йўл анжом ва хат.

Ҳузурингга боргай олиб номани,
Балолардан этгай хабардор сани.

Ярим тунми, кундуз етар бу хитоб,
Суриштирма ҳеч, эт бу ёққа шитоб.

Мабодо қўлинигда шу тон даста гул,
Ани искамай кел, шитоб эт нуқул.

Келтир Зобулистон қўшинин бу ёқ
Мубориз чавадоз арслон сиёқ.

Чунон Гаждоҳам хат ила ёд этар.
Келмасант Эронни ёв барбод этар».

Уриб нома узра муҳр мухтасар,
Шамолдек учар Гев қўлига тутар.

Дейди шоҳ: «Жилов қўй бундан буёғи,
Ейилиб кетса ҳам отинг туёғи.

Етушсанг Таҳамтан ёнига омон
Дам олма у ерда, ўтирма бир он.

Кечин тар етурсан, йўл ол эрталаб,
Тушунтир Рустамга бу ишлар — ажаб.

Дегил ёв қўшини жуда ҳам яқин,
Кетур гушна шерни мисоли чақин.

Ғанимни заиф деб ўйламоқ хато,
Кичик бир хатодан қўпар зўр бало».

Тутиб номани Гев этарди шитоб,
Бу йўлда на ором биларди, на хоб

Туну кун югурди мисоли бўрон,
На сув истарди у, на хўрак, на нон.

Зобулга келди у нақ вақти саҳар,
Таҳамтанга етди шу пайти хабар.

Рустам хабар берди, аъёнлар бар,
Чиқиб кутди Гевни қўшини сарвари.

Гев отидан тушиб қилди эҳтиром,
Тушиб отдан барча беришди салом.

Рахшдан тушди сакраб Рустами номдор.
Суриштирди Эрон тарафда не бор?

Келдилар Рустамнинг шап айвошига,
Дўстлари сўзи жон қўшиб жонига

Нафас ростлагач Гев, унга бериб хат,
Сўхроб ишин қилди тугал ҳикоят.

Гевга кулоқ солиб, қараб номага,
Кулди, бўлди ҳайрон бу ҳангомага.

Деди: «Сомга ўхшар бу ёш паҳлавон,
Жаҳон ичра пайдо бўлиб ногаҳон.

Бу озодалардан ва олий пасаб,
Қаён келди Турон ерига ажаб?

Самонган шоҳ қизи у Таҳминадан
Бир ўғлим бўларди, ҳали ёш гунаҳ,

Ҳапуз билмаган ул уруш не ўзи,
Қўшпларни ҳар ёқ суруш не ўзи.

Самонганга борган эди бир навқар.
Унинг-ла юбордим елтин ва гавҳар.

Келтирди онаси сўзин аржуманд,
Ўсар тез, қаддию қомати баланд.

Сути оғзида, лек сўрайди шароб,
Зарбига дўстлари беролмайди тоб.

Келиб вақти овга чиқар мисли шер.
Паҳлавонларни жўн ул айлайди зер.

Сўзингга мувефиқ, аё паҳлавон,
Агар жапга келса Эронлар тамон.

Агар этмаса ул Ҳажирни писанд,
Йиқиб отдан отса саросар каманд.

Печук удда қилгай шер ўғлон буни,
Печоглига ўсимтой бўлса бул кунни.

Юр эмди кирайлик сарой ичра биз,
Муҳтарам падар Зол ҳузурига тез.

Билайлик бул ишлар элтар қай тамон,
Ким экан Турондан ўшал паҳлавон?»

Кириб келди Достон кенг саройига,
Сипоҳдор, жавонмард ўз-ўз жойига.

У Найрам саройи ичинда шинам,
Вақт ўтди, эсидан чиқиб қайғу ғам.

Эсига Тушиб, Гев Таҳамтаиға дер:
«Жаҳон паҳлавони, эй забардаст шер,

Тахту тож безаги, Рустами неқбахт,
Яна бор, мунаввар этиб тожу тахт.

Мени йўллаб деган эди шоҳ Ковус:
— Зобулда ухлама, сўнг ема афсус.

Агар тоғда борсанг, кечин қайт деган
Уруш вақти яқин келган, айт» деган.

Букун, эй сарафроз, букун бообрў —
Ўша ёвга бўлсанг эди рў-барў».

Деди Рустам унга: «Абас қайғурини,
Ерга киргачгина саранжом ҳар иш.

Букун ўлтирайлик зиёфатда шод,
Этмайлик на Ковус, на иблисини ёд.

Бирор кун бу еда олайликчи дам,
Қуруқшоқ даҳанга берайликчи нам.

Кейин тез кетурмиз, кутар бизни шоҳ,
Кутар бизни йўлдан адашган сипоҳ.

Агар рафлат ичра эмас бизнинг бахт,
Бунингдек урушлар кўнам эмас сахт.

Агар тўлқин урса, қутурса нахр,
Жаҳонни ўт олса, босолмас ахир.

Узоқдан кўринса менинг яловим,
Тўй куни ҳам мотам тутадир ёвним.

Агар жангда бўлса у Рустам сифат,
Ё шамшир худоси, ё Найрам сифат.

Агар Сом каби ул урушқоқ экан,
Баҳодир, ақлли тиришқоқ экан.

Ҳеч кирмайди жангга шошиб, бемаҳал,
Сену биз жадаллаб бўлурмиз ўсал.

Бу ишда жадаллик келишмас эрга,
Масал бор, шошилган ёлчимас эрга».

Қадаҳлар қуйилди, ичиб пайдар-пай,
Сому Зол шаънига кўтаришар май.

Саҳар уйқусидан турибоқ хумор,
Таҳамтан яна май қилур ихтиёр.

Букун ҳам ўтар май тутиб кўнгил шод,
Яна айламай тоҳ сўзин асти ёд.

Ўтиб кетди уч кун зиёфат қуюқ,
Қуёшдай ярақлар дастурхон тўлиқ,

Ўтиб кетди уч кун беўй, беқайғу,
Қадаҳ қўлда пайваст, қулоқда чолғу.

Тушмас эрди унинг ёдига ҳамон,
На Эрон, на Турон, на шоҳи жаҳон.

Яна ўтди, бир кун, зиёфат қизиқ,
Гев деди Рустамга: «Вақт жуда зиқ!

Шоҳ эса ҳаволи, ҳуши ёр эмас,
Агар чиқса жаҳли севу мен демас,

Бўлиб Гев кўп хомуш, дилни олди ғам,
Унутди емакни ва уйқуни ҳам.

Узоқ қолма, деган эди, Зобулда,
Сиқилиш, ваҳима кўпаяр дилда.

Эрон шоҳи биздан ғазабнок бўлур,
Адоватга ўтса, жигар чок бўлур».

Деди: «Этма қайғу жаҳон ичра кас
Менинг-ла олишмоқ этарми ҳавас!»

Буюрди Рахшига қўйилсин эгар,
Довуллар садосин эшитсин шаҳар.

Чақириқ таралган замон довиорак
Баҳодирлар сафга келишди бирдек.

Синоҳ бирла Рустам чиқар бахтиёр,
Синоҳ бош — укаси баҳодир Завор.

КОВУСНИНГ РУСТАМГА ҒАЗАБ ҚИЛГАНИ

Етиб келмагига қолганда бир кун,
Истиқболга чиқди алшлар ва қўшин.

Гударз, Кашводу Тус ва кўн олий зот,
Пиёда бўлишиб, етаклашиб от.

Таҳамтан ҳам отдан пиёда бўлиб,
Хол-аҳвол сўрашди меҳрга тўлиб.

Жадал кетдилар шоҳ даргоҳига,
Севишча ила Ковус қароргоҳига.

Келиб эгдилар шоҳ ҳузурида бош,
Ғазабидан жавоб бермас бағри тош.

Подишо ғазабнок, пешона тириш,
Қутурган арслондек тажаанг, гичир тиш.

Кўриб Гевни аввал тутолмай ўзин,
Ҳаёдан, уитдан ювиб оқ юзин.

Деди: «Ким у Рустам, бузиб паймонни
Оёқ ости қилур олий фармонни.

Қилич бўлса эрди қўлимда шу дам,
Кесардим бошини нақ пишган карам.

Тутиб ол-да, ҳозир тирик дорга ос,
Унинг ёдидан сен бизни эт халос!»

Гев деди бу сўздан бўлиб хаста дил:
«Этмагил Рустамни бекорга хижил».

Ғазабга йўлиқди Геву Таҳамтан,
Бу ишга бўлмади ризо анжуман.

Баҳодир Тусга Кай беради фармон,
Икковни ҳам осин дорга шул замон.

Тахтдан иргиб-иргиб кетарди Ковус,
Худди тўқайда ўт, тутарди Ковус.

Тус келиб Таҳамтан қўлини олди,
Атроф сув қуйгандек жимиб, танг қолди.

Рустамни чиқариб шоҳ ҳузуридан,
Келиштирмоқ бўлган эди Тус зимдан.

Лек шоҳга ғазаби қўзғаб Таҳамтан,
Деди: «Бекор бунча тутаб ёнасан.

Ишларинг бирдан-биридур баттар,
Расволлик шоҳликка нечук ярашар?!

Бор, тирик Сўҳробни тутиб, дор қил!
Жаҳлинг чиқса ёвинг осиб, хор қил!

Бутун Руму Саксор ва Мозандарон
Миср бирла Чину ул Ҳомоварон,

Бари менинг Раҳшим олдида банда,
Кескир қилшимдан бари шарманда.

Ўзинг мен туфайли жаҳонда ҳаёт,
Нечун адоватда бунча хурофот?»

Бир уриб Тус қўлин узиб юборди,
Жанг довулин гўё фил тешиб ёрди.

Ётган Тус устидан бир сакраб ўтди,
Рустам қовоқ солиб Раҳш сори кетди.

Отга миниб, жаҳли билан дер: «Эй Раҳш,
Мен ким, иер сайёди, мен ким, тоғбахш!

Ғазабин кўтарай?! Шоҳ Ковуси ким?!
Менга қўл кўтарган ўшал Туси ким?!

Билагим кучидан меним зафарим,
Шоҳлигимдан эмас, ҳам йўқ лашкарим.

Рахш эгари тахтим, фуқарам — замин,
Дубулға тожиму чўқморим — нигин.

Найза, ўқ-ёй, гурзим — паноҳим менинг,
Қўшбилагим, дилим — подшоҳим менинг.

Қаро тунни тивим қилур шуъладор,
Бош экиб, бош ўриб, этаман шудгор.

Мен асилзодаман, қулмас, арзанда,
Фақат яратганга эрурман банда.

Баҳодирлар менга «шоҳ бўл» дедилар,
Эрон тахту тожи ғамин едилар.

Мени қизиқтирмас тожу тахти шоҳ,
Одобу одатни этурман нигоҳ.

Қабул этганимда агар тожу тахт,
Қаёқдайди сенга бу шукуҳ, бу бахт.

Вале ҳар не дединг менга сазоми?
Яхшилигим учун шулар равоми?

Шу тахтин Қубодга тошширган ўзим,
Назарга илайми Қай Ковус сўзин?!

Ул ўзи нимаю ғазаби нима?
Унинг роҳатию азоби нима?

У чоқ Элбурздан ўшал Қубод шоҳ,
Атрофида сарсон-саргардон сипоҳ,

Ғар бошлаб келмасам Эронзаминга,
Қилич кўтармасам адоват-кинга,

Бу шукуҳ қайдаю қайдайди Ковус,
Энди мени койиб турар беномус!»

Эровийларга дер: «Сўҳроб келса гар,
На кексани қўяр, на ёшни аяр.

Ўз бошингиз ўйланг, ҳолингиз аянч,
Бу ишда ақлингиз этингиз таянч.

Тополмассиз мени Эронзаминда,
Энди мен ҳавода, сизлар заминда».

Ғазабдан пўстига сирмайин қолди,
Отга қамчи уриб кўздан йўқолди.

Дилида дард билан ботирлар ҳайрон,
Бу галага эрди Таҳамтан чўпон.

Дерлар: «Таважжух эт, валламаат Гударз,
Ғақат сен уларсан кўнгил кетса дарз.

Рустам ғақат сенга солмасми қулоқ,
Бу иш чорасези сен бундан буёқ.

Аввал у девона шоҳ ёнига бор,
Керак эса, айла сўзимиз такрор.

Тушунтир хатарда тожу тахтимиз,
Зора қайтаролсанг гумдон бахтимиз».

Улуғлар ўтирар қилиб машварат,
Саросар баҳодир, бари басавлат.

Хирадманд Гударз, Гев, шерюрак Баҳром,
Дадил суворийлар Гўргиву Рухҳом,

Ғаширишар бир-бир ёмонлаб шоҳни:
«Қадр этмас на ботир ва на сипоҳни.

Ботирлар султони Рустами Достон,
Маҳкум Кай Ковусга аямовди жон.

Оғир кун жон фидо этган ким эди,
Доду фарёдига етган ким эди?!

Мозандаронда у қасоскоримиз,
Оғир асирликда халоскоримиз.

Не хавфу хатарда девларни боғлаб,
Жигарин кетурди шоҳни сўроғлаб.

Севиниб ўтказди тахтига уни,
Улуғлар саломга келди шул куни.

Ҳомоваронда ҳам шоҳ тушди асир,
Рустамни билмаса бўлғуси басир.

Шоҳни деб у қанча қайсарни қирди,
Елкаси ер кўрмай жангларга кирди.

Ўтказди Ковусни тахт устига боз,
Подшога сажда ҳам қилганди шоввоз.

Энди барчасининг мукофоти дор,
Биз ҳам кетайликми? Ўзга не йўл бор?

Лекин бу кун бошга иш тушган вақти,
Бизнинг уҳдамизда ватаннинг бакти...»

Шундоқ Гударз кириб шоҳ ҳузурига
Зиёлар қўшолди қалби нурига.

Шоҳга дер: «Рустамни не айби учун
Бул замон чиқардинг Эрондан тутун?

Эсингдан чиқдим ил Мозандарон,
Унда девлар иши ё Ҳомоварон?

Рустамни осмоққа буюрдинг, абас,
Лоф сўзу қаллоблик доҳга келишмас.

У кетди атрофда лашкар беҳисоб,
Турон, паҳлавони бир бўри ҳисоб.

Киминг бордир яна бақувват бебоб,
Уни ерга уриб айласа ҳалок?

Ботирларнинг барин ўшал Гаждаҳам,
Яхши билади-ку барчасини ҳам.

Гаждаҳам сўзларин эсингга солгум:
«Сўхробга дуч келган ўлимга маҳкум.

Рустамдек жангчига ким берар озор,
Ундай киши ақл ва идрокка зор».

Гударэни гижиниб эшитди Ковус,
Кўрди бу сўзларда ҳақиқат, номус.

Айтган сўзларидан бўлди хижолат,
Билди хира қилмиш ақлин жаҳолат.

«Сўзинг ҳақ — деди — эй, пири хирадманд,
Не ҳушдир оламда кексалардан панд.

Шоҳ бошида ақл ҳаммадан керак,
Сервардалик ишга бўлолмас тирак.

Сиз энди Таҳамтан ёнига етинг,
Меҳрибонлик билан хун сўзлар этинг.

Ёдидан чиқарсин шоҳ тезлигини,
Яхшиликка жўйсин тунд сўзлигини,

Яраштир, олиб кел уни қошима,
Кўнглим ёрит, сочгил ёрду бошима!»

Гударэ аста чиқди кўкёсида қўли,
Таҳамтан тарафга бурилди йўли.

Саркардалар борар атрофин ўраб,
Бари йўлга чиққан Рустамни сўраб.

Йўлда борар эди филтапли Рустам,
Бутун помдор зодлар келиб жамулякам.

Паҳлавонга мақтов сўз бошладилар;
«Умринг боқий бўлсин, ўзинг музаффар.

Зери пойинг бўлсин сар-басар дунё,
Зафар тахти узра жойинг муҳайё,

Биласан, Ковуснинг ақли сал оқсоқ,
Ғазабда сўзлари худди пуч ёнгоқ.

Сўз айтиб, кегидан бўлар нушаймон,
Яна яхшиликка қилади паймон.

Таҳамтанки хафа этган эрса шоҳ,
Биздаю Эронда, айт-чи, не гуноҳ?

Наҳотки Эронинг ташлаб кетарсен,
Еруг юздан бизни маҳрум этарсен?

Ковус пушаймондан бошини қашиб,
Ўлтиролмас ҳатто тахтада ўрнашиб».

Жавобида деди Рустами номдор:
«Менинг Ковус билан нима ишим бор?

Эгарим менга тахт, тўғрилиқ йўлим,
Тўним совут, дилда йўқ ваҳми ўлим.

Менга Ковус недур, бир ҳовуч тупроқ
Ким қўрқар ғазабда бўлса бебошвоқ?

Дурустми Ковуснинг деган сўзлари,
Менга ғазабдан ёчиб кўзлари?

Неча бор бўшатдим асирлик куни,
Неча бор тахтига қайтардим уни.

Гоҳи Мозандарон девларин урдим,
Гоҳи Ҳомоварон томонга юрдим.

Қачон шоҳни асир айласа душман,
Уни қутқармоққа чопар Таҳамтан.

Кўнглим қолди эмди, баридан тўйдим,
Худодан бошқадан қўрқмаёқ қўйдим».

Ҳасратини тўкиб солгач Таҳамтан,
Филтаиллига Гударз бошлади суҳан:

«Кетсанг, подшоҳу бари наҳлавон,
Бошқа бир парсани этмасин гумон.

Сўҳробдан чўчиди саркарда Рустам,
Миш-миш таралмасин қўшинларда ҳам.

Гаждаҳам сўзларин эсласак агар,
Ўлимга маҳкумдир барча сар-басар.

Гар Рустамнинг дили қўрқувга тўлсин,
Бошқалар дер: «Энди бизга йўл бўлсин!»

Сенинг кетишинггу шохнинг ғазаби,
Бўлмоқда саройда ган-сўз сабаби.

Сўхроб ял ҳақида сўз кетган маҳал,
Шохдан юз буришга айлама жадал.

Шухратга эгадир номинг жаҳонда,
Бул иш-ла маҳв этма уни бир онда.

Яна шуни билки, яқин ёв — бало,
Айлама салтанат қисматин қаро.

Турон тамонидан келса фалокат,
Кимдаки бут имон, бўйсунмоқ уят».

Гударв тугатаркан бу достонин,
Таҳамтан эшитиб ўртарди жонин.

Деди: «Дилда қўрқув гар бўлса андак,
Ҳозир тандан чиқсин бу жон, не керак!

Билурсен, мен жангдан тоймас аждаҳо,
Лекин мени ерга урди подишо...»

Вале билди Рустам бундай новик он —
Саройга қайтмаса имкон йўқ, имкон.

Номус кучли келиб ортига қайтди,
Қовус саройига бормоғин айтди.

Шох уни узоқдан кўриши билан,
Пешвоз чиқди сакраб — тушиб тахтидан.

«Афв айлай қизитдим», деди унга шох,
Ладон шундай қормин лойимни, эвоҳ!

Бошимда қаттол ёв бир қилгич мисол,
Юрагим емирилди мисоли ҳиллол.

Сендан чора кутдим, титроқ асабим,
Кечикдинг-ку, голиб келди ғазабим.

Дил тейдими овор, филтап шерсийё,
Пушмоним ичимда, оғзимда тунроқ».

Жавоб берди Рустам: «Шаҳриёр ўзинг,
Бизлар чокарингмиз, ҳукмдор ўзинг.

Бошқалар қатори навқаринг мен ҳам,
Агар навқарликка қиттак арзисам.

Турарман амрингга букун мунтазир,
Ақл, қудрат сенда ва сўз сендадир».

Шоҳ Ковус дедик: «Балли, эй шоввоз,
Юзинг ёруғ бўлсин, умринг кўп дароз.

Яхшиси, бул кеча базм қурайлик,
Эрта қаттол ёвга қарши юрайлик».

Оқшомда қурилди базми шохона,
Баҳор боғи эрди бушда ҳар хона.

Йигилди акобчир, толғучи, раққос,
Подшо шодлигидан сочар дур, олмос.

Чиқар авжига пай, чилдирма саси,
Чириллаб айланар қизлар галаси.

Улуғлар шайхита қадаҳ найдар-пай,
Саҳаргача тилмае таибур, рубоб, пай.

Ичдилар то-жаҳон бўлди кўп хира,
Ичдилар ссу ҳуш қолмади сира.

Ботирлар тарқалди суяб жисмини,
Уйқу олди туннинг қолган қисмини.

КОВУС БИЛАП РУСТАМНИНГ ЛАШКАР ТОРТГАНИ

Қатрон нардасини поралаб қуён,
Жаҳонга юз очиб чиқарганда бош:

«Довуллар қоқилсин!» деди Кай Ковус,
Кўшиклар бошида турар Геву Тус.

Лашкарга сарф ўлди анча дафина,
Қўшинлар кетида каттакон бўна.

Очиб хазинани, ҳашлади сийм, зар,
Қўшинлар отланиб йўлга тушдилар.

Юз минг аскар келди совути пўлот,
Барчасин остида ўйнар тулпор от.

Катта лашкар келди яна чап ёндан,
Кун кўринмай қолди гарду тўзондан.

Икки мил жойгача қурилди чодир,
Ер юзин қоплади оту фил, хачир.

Ҳаво хираланган, дашт ола-була,
Довул овозидан ерда zilзила.

Манзилдан-манзилга кўчади сипоҳ,
Ҳатто қўш юзин этар симсиёҳ.

Тўзон ичра қилич, ойболта, ялов.
Гўё тим-кўк парда ортида олов.

Анвойи найза-ю анвойи байроқ,
Заррин совутлару анвойи садоқ.

Бир қарасанг, қаро қатрон булутлар
Егдираётгандек гўё сариқ зар.

Билиб бўлмас эди кечами, кундуз,
Қайда кўм-кўк осмон ва қайда юлдуз.

Малахдек қўшиндан ер-кўк кўринмай,
Қалъага ҳам етиб келди қўшин шай.

Турон соқчилари пайқаб қолдилар,
Шу онда Сўҳробга беришди хабар.

Сўҳроб бу хабарни эшитиш билан,
Чиқиб назар солди қалъа буржидан.

Қўл чўзиб Хуммоғга кўрсатди қайсар,
Мавжланиб турарди саноқсиз лашкар.

Хуммонга кўринди кўшин ҳаммаси,
Кўрқувдан ичига тушди нафаси.

Хуммонга дер эди Сўҳроб баҳодир,
«Андиша, кўрқувни дилингдан сидир.

Кўрмайсанми, кети узилмас лашкар,
Ичинда йўқ бирор марди жанговар.

Оғир гурзи билан чиқиб майдонга,
Ким келар баробар мен паҳлавонга.

Дуч келганин қилай кўзин жиққа ёш,
Ҳатто ёрдамига келса ой-қуёш.

Салоҳу сипар кўп, кўп камону ўқ,
Лек минглаб аскарда сарафрази йўқ.

Бахтдан ризо бўлсин шоҳ Афросиёб,
Бу кун бу чўл багрин айлагум хуноб».

Ғамга жой бермайди дилидан Сўҳроб,
Бурждан тушар пасга енгил ва шодоб.

Соқийга буюрди: «Бир жом май кетир!»
Ҳайиқмасди майдон недур, жанг недур.

Ул томонда қалъа қаршисида шоҳ
Курди ўз чодирин, агроф лашкароғ.

Ҳар томонда чодир, хийма — пойма-пой.
Тоғ, чўлда қолмади бир энлик бўш жой.

РУСТАМНИНГ ЖАНДАРАЗМНИ УЛДИРГАНИ

Кун бетига қаро тун ёйиб домон,
Қуёш кўзин кўрмай қолганда жаҳон,

Шоҳ ёнига келди Рустам номвар,
Дилида ёв қасди, белида камар.

Деди: «Ижозат бер, эй шавкатли шоҳ,
Ез ўрдугоҳига кирай бесалоҳ.

Ўзим бир кўрай-чи, ёш жаҳондор ким?
Улуғлари киму унда сардор ким?»

Шоҳ деди: «Эй ҳушёр қўрқув билмас мард,
Ихтиёр ўзингда, кўрма гаму дард.

Яздон бўлсин доим паноҳинг сенинг,
Ниятинг йўлдошу ҳамроҳинг сенинг».

Таҳамтан либосин қилиб туркона,
Ҳисор тараф аста бўлди равона.

Биқиниб қалъага кирди, турклар маст,
Сўҳроб базми авжда, ҳар ёқда куй, сас.

Ичқариоқ кирди ваҳм билмас эр,
Охулар ичинда гўё нарра шер.

Номдорлар барини кўрар бирма-бир,
Шод эди, мақсадга етди нафсамбир.

Ўшал дамки, Сўҳроб жангга отланди,
Бу иштиёқда ёш шер қанотланди,

Таҳмина чақиртиб деди: «Эй Жанда,
Рустамши кўргансен базм-анжуманда,

(Жанда Таҳминага туғинган оға,
Паҳлавон Гўҳробга бўлади тоға)

Ёш ботир билан эт сафар ихтиёр,
Ёнидан жилма ҳеч, ҳушёр бўл, ҳушёр!

Қачон навқар бориб етса Эронга,
Дуч келганда хил-хил жангчи полвонга,

Сен яқинида бўл бошлаганда разм,
Отасин ўғлига кўрсат, Жандаразм».

Алқисса Таҳамтан кўрди қизиқ базм,
Тўрда Сўҳроб, ёнда ботир Жандаразм.

Бир ёнда ўлтирар чавандоз Ҳуммон,
Ундан сал нарида шерюрак Бармон.

Гўё бутун уйни тўлдириб шодоб,
Офтобдек ярқираб ўтирар Сўҳроб.

Оёқ-қўли отдек, филдек муаззам,
Чехраси тоза гул, юз тарам-тарам.

Атрофида юзга яқин ботир эр,
Бари ёш, сарафроз мисли нарра шер.

Кийими келишган эллик ёш ғулом,
Ерқин тахт ёнида хизматда мудом.

Барча қўлга олиб май бирин-кетин,
Мухру гурзисига айтар офарин.

Туронлик базмини бир-бир узоқдан
Кузатиб туради нусиб Таҳамтан.

Ҳожатга равона бўлиб чиқди Жанд,
Эшикда турарди бир қадди баланд...

Лашкарда ҳеч бундай киши йўқ эди,
Унинг бу эшиклик иши йўқ эди.

Жанда ушлаб унинг ёқасин маҳкам,
Савол берди, қайдан билсинки Рустам.

Деди: «Кимсан? Бизга бир қандай сўзинг?
Номинг айту очиб, кўрсатгил юзинг».

Таҳамтан туширди мушт гарданига,
Шу заҳот жон сабил бўлди танига.

Тупроққа қорилиб ётар Жаидаразм,
Унингчун энди йўқ на разм ва на базм.

Анча вақт ҳам ўтар, кейин Сўҳроб дер;
«Нечун узоқ қолиб кетди Жанда шер?»

Баэм гули қайда санғираб юрар?
Баэм ичра унинг жойи бўш турар?»

Чиқиб қарасалар, йиқилиб ётар,
Баэму ҳангомадин қутулиб ётар.

Қайтишиб келдилар, йиғлаб, дод солиб,
Аламдан дил-жонни ўт-оташ олиб.

Сўҳробга дедилар: «Кетмиш Жандаразм,
Энди унга бефарқ разм ёки базм».

Сўҳроб эшитибоқ сапчиб турди зуд,
Тоғаси бошига келди мисли дуд.

Ғуломлар келишди шам тутиб қўлда,
Ўлиб ётар эди Жанда қоқ йўлда.

Буни кўриб дили чўчиган Сўҳроб,
Ботирларни чорлаб айлади хитоб:

Эй баҳодирларим, ақли бутунлар,
Садоқатли дўстлар, бахти гулгунлар,

Бу тун бўлсин уйқу кўзларга ҳаром,
Қўлларда шай турсин аслаҳа-анжом.

Қўтанга оралиб кирганда бўри,
Соқчи ит ухласа, барчанинг шўри.

Хайф кетди сафимиз қўчқор аркони,
Бўлди бу ҳийлаю найранг қурбони.

Парвардигор бўлса наноҳим маним,
Ер хокии ўйнатса наъли саманим,

Ўлим камадини иргитиб қийғос,
Жандаразм учун олайин қасос!»

Қайтиб кирди Сўҳроб саройга карахт,
Паришон жўралар йиғилишди тахт.

Деди: «Саф бўш қолди Жандаразмдан,
Аммо дил тўймади ҳали базмдан».

Таҳамтан борар шоҳ чодирн томон,
Бул томонда шердил Гев турар посбон.

Филтанли соясини кўрибоқ йўлда,
Маст филдек ташлавар қиличи қўлда.

Қоровулда Гевни таниб Таҳамтан,
Рустамона кулиб боиғ урди бирдан.

Гев ҳам таниб наъра саломатидан,
Қаршисига келди тушиб отидан.

Деди: «Эй бемисол жанчи дунёда,
Қаро тун келурсан қайдин пиёда?»

Сўзлади ярим тун қайда бўлганин,
Кимларни кўрганин, нелар қилганин.

Гев яна Рустамга ўқиб офарин,
Деди: «От, аслаҳанг доим бор бўлсин».

Келиб шоҳга бир-бир айлади баён,
Не кўриб, не билди жаҳон паҳлавон.

Гапирди Сўҳробнинг зўр қоматидан,
Унинг билак, кифти ва суратидан.

Турон кўрмаганди бундай бўйи, савлат,
Паҳлавон жуссаю сарвдек тик қомат.

Эрону Туронда ўхшамас ҳеч кас,
Гўё Сомнинг ўзи от мингану бас.

Мушт ила Жандашнинг йиқилганидан,
Энди базму жангни тарк қилганидан.

Сўзлаб бўлиб талаб этди чалғу, май,
Тун бўйи этдилар қўшинларни шай.

СУҲРОБНИНГ ҲАЖИРДАН ЭРОН БАҲОДИРЛАРИ НОМИНИ СУРАГАНИ

Қуёш кўтарганда заррини қалқон,
Чархдан бош чиқориб ёришгач замон,

Жанг жомасин кийиб, шайланиб Сўҳроб,
От ўйнатиб чиқди мисоли офтоб.

Ёнда кескир пўлот, ҳиндавий ханжар,
Бошида ярақлар шоҳона мигфар.

Олтмиш ҳалқа арқон, учида сиртмоқ,
Қошлари чимирилган, уйилган қавоқ.

Бир тепага чиқди, эрон ўрдаси
Кафтдек кўринарди лашкар тўдаси.

Ҳажирни чақирди. Келгач қилди дўқ:
«Нишонга етмайди эгри бўлса ўқ.

Балодан қочайин десанг аввало,
Тўғри айт, бўлмаса бошингда бало.

Қутулмоққа чора истасанг агар,
Мени ҳақиқатдан айла бохабар.

Қутулмоқ истасанг менинг дастимдан,
Сарафроз айласин десанг ажуман,

Эрондан сўрарман, дегил рост сўзинг,
Тўғрилиқдан бир дам ўғирма юзинг.

Гар тўғри сўзласанг инъом олурсан,
Бойлик, сархил сарпо тамон олурсан.

Агар эгрилигу ёлгондир ройинг,
Абад асирлигу зиндондир жойинг!»

Ҳажир дойди: «Истар эрса шоҳ агар,
Эрон ўрдусидан берайин хабар.

Бариш сўзлаб берай ҳар на билсам ёд,
Ёлгондан бўлурми суҳбат ҳеч обод.

Менга бўлур фақат тўғрилиқ пеша,
Эгриликни дилим қилмас андеша.

Исаҳонда ростликдан соз иш бўлурми?
Эгриликдан баттар юмуш бўлурми?!»

Деди: «Бор саволим сенга ҳар ёқдан,
Шаҳ, аскар, саркарда, яқин-йироқдан.

Сўзлаб бер менга сен шоҳ Кай Ковусдан,
Хабар бер Гевдану Гударзу Тусдан.

Бахрому барчасин кўрсат нишонин,
Санаб бер Кашводу Рустам Достонин.

Анов катта чодир нечун ранго-ранг,
Бошқалар аро ул мисоли паланг?

Атрофида юз фил турар таппа-тахт,
Кўзини қамаштирар нилдек феруз тахт?

Қуёш нақш ялови, матоси зарбофт,
Бошида қизил ой, гунафша ғилоф.

Сипоҳ марказида адирдаги ким?
Барчадан шукуҳли чодирдаги ким?

Ҳажир жавоб берди: «Эрон шоҳидур»,
Филу шерлар аро шоҳ даргоҳидур».

Қониқ бўлиб деди: «Баён эт яна,
Маймана тарафда бисёр фил, бўна,

Унда катта чодир, ранги симсиёҳ,
Атрофин ўрамини ҳисобсиз сипоҳ.

Теграсида катта-кичик кўп ўтов,
Ёнида филлари, ортда шери дов.

Пештоқиға илган филсурат байроқ,
Барча навқарида тиллораг бошмоқ?»

Деди: «Туси Навзар эрур у номдор,
Унинг байроғида фил сурати бор».

Деди: «Боқчи, анов чодир долагун,
Атрофин ўрамини отли кўп қўшин.

Шерсурат бинафша байроқ ҳилпирар,
Байроқ ўртасида шуъладор гавҳар.

Чодир орқасида катгакон черик,
Бири найза тутган, шуҳратга шерик

У кимнинг чодир, номин менга айт,
Фақат тўғриси айт, эгриликдан қайт!»

Деди: «Ул чодирни айламиш макон,
Озодалар боши Гударз паҳлавон.

У тарбият қилмиш кўп ботир ўғлон,
Қирқтаси фил бўлса, яна қирқ қоплон.

Тушар эрса майдон филлар ҳоли танг,
Бас келолмас унга на шер, на паланг».

Суриштирди сабза чодир соҳибин:
«Олдида тик турар бутун бир қўшин.

Уртада безакли тахти бор ёлғиз,
Пештоққа урилган каёний юлдуз.

Тахт узра ўлтирур ажиб паҳлавон,
Бор шер шижоати, виқордан нишон.

Енида навкарлар тик туришар, боқ,
Ўлтирса ҳам бўйи бир бош ортиқроқ.

Ўзи боп оти ҳам турар қошида,
Олтмиш қулоч арқон эгар қошида.

Ҳар замонки кишнаб айласа нола,
Гўё баданд тоғдан тушар шалола.

Филлар устида ҳам ўқ ўтмас совут,
Паҳлавон кўзлари худди ёнар ўт,

На Эронда кўрдим бундай навча зот,
На бошқа бир ерда бундай катта от.

Аждарсурат байроқ унинг йўлдоши,
Найзаси учиди олтин шер боши».

Бу орада Ҳажир ўтказар дилдан:
«Ундаги паҳлавон Рустами филтан.

Ростини айтсам, ногоҳ Сўхроби шерманд
Авалло Рустамни этса гарду гард.

Яхши бўлмасмикан номин беркитсам,
Ҳолимиз не кечар маҳв ўлса Рустам?!»

Деди: «У ёлланиб келган бир номдор,
Чин тарафдан эмиш, ҳа, хабарим бор».

Исмини сўрарди, айтмасди Ҳажир.
«Эсимда йўқ» дерди бамайлихотир.

«Уни ҳузурига чорлаганда шоҳ,
Мен бу узоқ қўрғон ичра эрдим, оҳ»

Ҳеч ердан тополмай ота нишонин,
Ғам-алам ўртади Сўҳробнинг жонин.

Отаси нишонин айтган-ку модар,
Ҳозир кўриб туриб қилолмас бовар.

Ҳажирнинг оғзидаи кутгани ул ном,
Дили жигарини ўртарди тамом.

Аммо ўзга эди қазо ёзмиши,
Тақдирини озу кўп қилолмас киши.

Лекин дилдаи ўчмай умид учқуни,
Яна савоҳ этди жўшиб дил хуни:

«Жонингдан умиднинг бўлса, баҳодир,
Ростин айт, кимники четдаги чодир?»

Атрофида филлар, фил минган сарбоз,
Карнайлар таратур ҳар тараф овоз.

Булутни тешгудек байроқ тикилган,
Унда бўри боши зардан тикилган

Тахти теғрасида чекиб саф-қатор,
Ғуломлар туришар мисоли баҳор?»

Деди: « У Гударзнинг севган ўгли Гев,
Уни баҳодирлар дейди асл нев.

Гударзлар авлодин мардонавори,
Учдан икки қисм лашкар сардори.

Бахтиёрни куёв қилгандир Рустам,
Бундайлар Эронда кам топилаур, кам».

Деди: «Ху кунчиқар томонда опноқ
Бир чодир турибдур парчадан қуроқ.

Олдида аскарлар пиёда, сувор,
Саф чекиб туришар ҳазору ҳазор.

Сардор ўлтирибди, тахти филсуяк,
Курси сандал ёғоч, гавҳардан безак.

Ҳарир пардаларда товланур садаф,
Хизматда гуломлар турар чекиб саф».

Деди: «Унинг асл исми Фаребурыз,
Шаҳзода, жанг чоғи қутурган хўкиз».

Деди: «Шоҳ ўғлими, улкан наслдан,
Бахт учун тугилган дегил аслдан».

Яна деди: «Анов сап-сариқ чодир,
Унгида ярқироқ байроғи ҳозир.

Атрофда бинафша, сариқ, қизил, оқ,
Ҳилпираб туради анвойи байроқ.

Энг увун байроқда ёнвойи қобон,
Учда ярим ой бор кумушсимон?»

Деди: «Унинг номи алда Гуроз дов,
Жангда ҳатто шерга бермайди жаловз».

Отаси нишонин истарди ўғил,
Ҳажир эса ундаи яширар нуқул.

Нима истасанг ҳам ул парвардигор
Узи истаганин қилади ошкор.

Башқачароқ эди замон хоҳиши,
Узгарта олурми уни ҳеч киши.

Беш кунлик дунёга бино қўйсанг гар,
Кўрганинг дарду ғам, ҳаётинг заҳар.

Сўҳроб ота юзин кўрмоққа муштоқ,
Муштоқликдан яна айларди сўроқ:

Яна ул кўк чодир ва аспи баланд,
Яна ул улкан шахс, яна ул каманд.

Шунда ҳам сардорга дер эрди Ҳажир:
«Сендан сир беркитиб бўлурми ахир.

Айтмасмидим сенга агарда билсам,
Кимлигин билмайман менинг ўзим ҳам».

Сўҳроб дерди: «Инсоф бўлганми барбод,
Айламадинг Рустам номин бир бор ёд.

Кимки, бўлса агар жаҳон наҳлавон,
Шунча қўшин келса, бўлмас у гумдон.

Айтганингдек қўшин султони, қани?
Юрт паноҳи, кишвар посбони қани?

Ковус фил устида, тахти равонда,
Лашкар тортса мисли йўқ ҳеч жаҳонда.

Рустам Достон пешрав бўлмоғи лозим,
Бу ҳангомда ялов бўлмоғи лозим».

Бунга шундай жавоб топганди Ҳажир:
«Эҳтимол, вақтинча кетган ул шергир,

Балки, ўлтиргандир Зобулистонда,
Ё бирар базмда ё гулистонда».

Унга Сўҳроб деди: «Ўйлаб кўр ўзинг,
Қандай сардор жангдан ўгирар юзин?»

Шаҳаншоҳ ҳурмати ҳар бир музофот,
Юбормиш саркарда, сарбоз, фил ва от.

Базм этиб, товласа маъракадан бош,
Ундайдан кулмасми барча қари-ёш.

Узоқ сўзга йўқдир букун вақтимиз,
Қулоқ сол, бир бўлсин паймон-аҳдимиз.

Таҳамтани менга кўрсатсанг агар,
Сарафроз этайин, бошга сочиб зар.

Жаҳонда муҳтожлик кўрмагайсан ҳеч,
Газнам очиб берай, сарф эт эрта-кеч.

Фақат Таҳамтандан айла бохабар,
Хазина сеники — гавҳар сийму зар.

Бу сирни беркитсанг мандан ва лекин,
Дилингда сақласанг адовату кин,

Тандан бошинг кетар, онанг бағри хун,
Икки йўлдан бирин танлаб ол бу кун».

Шоҳга муъбад бир сўз баён айламин,
Сўз ҳикмати сиррин аён айламин:

Айтмаган сўз дилда гавҳари ноёб,
Тош қобиқ ичида олмасдир бсоб.

Қобигин парчалаб кўрсатса дийдор,
Қуёшдек дарахшон, қиличдек обдор».

Ҳажир унга дерди: «Эй озода шоҳ,
Кўнгилга урдими тожу тахт, боргоҳ?»

Истарсен шундайини қўтос ила жанг,
Жангда қилур ҳарбий филлар ҳолин танг.

Сапоншикан гурзи зарбидан осон,
Икки юз аскарин этадур бежон.

Ким Рустам жангини қиладур армон,
Баланд бошин этар ер билан яксон.

Унга дуч келмоқдан қочар жангда фил,
Оти туёгининг тўзони юз Нил.

Агар қаҳр айласа жанг куни бу эр,
Зарбига чидолмас на филу на шер».

Сўҳроб деди: Отанг бахти қародур,
Агар сендек ўғил унга атодур.

Шу билим, шу қудрат, шу ҳунар билан
Сенга ота бўлган қалбида тикан.

Сен қайдан биласан мардлар жангини,
Айт, қачон кўргансан бедов чангини?

Шундай али кўринса сенга Рустаминг,
Эрта-кеч ўшани мақтамоқ ғаминг?

Агар денгиз турса секин шовуллаб,
Ўт-ўлов қутуриб кетар ловуллаб.

Гупириб келганда тўлқинли денгиз,
Қутурган оловдан қолармиди из?

Шуъласи тигини чиқорса офтоб,
Қоронғулик қочар чаққону шитоб».

Иш кўрмаган Ҳажир сирдан беҳабар,
Ўйларди: «Ростини айтсам мен агар,

Шундай маҳобатли қомати билан
Тенг кела олурми бунга Таҳамтан?

Рустам чодирига лашкар тортмасми;
Филдек отин сурса, ситам ортмасми?

Бу кифту бу билак, бу ёлини кўр,
Рустамни гин бўғар, чанголини кўр!

Ким келар рў-барў гар ўлса Рустам,
Чўчиб қолар унда бошқалари ҳам.

Ким жангга кирарди қўриқлаб бахти,
Осон босиб олар бу Ковус тахти.

Яхшимасми шараф билан ўлганим,
Тирек қолиб, шодон бўлгандан ганим.

Бир мен ўлсам кундуз тун бўлармиди,
Ё мени деб дарё хун бўлармиди.

Отам ҳам бу дардни кўтарар дадил,
Яна етмиш олти ўғли бор шердил.

Бир Гев баҳодир ўзи бир лашкар,
Хар жангда қўшинлар олдида борар.

Яна Шергир, Шердўш, баҳодир Баҳром,
Яна қўрқув билмас сарафтоз Рухҳом.

Мен ўлсам отамга шулар меҳрибон,
Менинг қасдим учун ёвдан олур жон.

Гударздек паҳлавон ўғиллар билан,
Ёв қўлига тушиб ўлиб кетгандан,

Майли менинг бошим олсин бу жаллод,
Пок муъбад сўзлари юрагимда ёд:

«Сарв бошин кўтарса, кўрсатиб виқор,
Ерда хор-хашакка кимнинг иши бор».

Сўнг Сўҳробга деди: «Бунчалик алам,
Ўзингдан аримас Рустаму Рустам!

Фосид юрагинга адоват пенна,
Беҳуда нарсани қилма андишна.

Мақсадинг жонимни тандан сидирин,
Бошим кес! Не даркор далил қидириш?!

Қон тўкишга топмоқ бўлиб баҳона,
Хуноб бўлаверма, ўлдир мардона.

Билиб қўй, сен киму ким Рустам Достон?
Ундай шер тушарми қўлигага осон?!»

СУҲРОБНИНГ КОВУС ЛАШКАРГОҲИГА ҲУЖУМИ

Эшитиб Ҳажирдан бунча кескин сўз,
Бетирлар сардори бурди ундай юз.

Бир нима демади Ҳажирга охир,
Энди у на даркор, очилмади сир.

Айланиб Ҳажирга тушурди бир мушт,
Оғдириб, чодирга йўл олди хомуш...

Үйлари чалғиди узундан узоқ,
Нечук жанг бошлагай... шубҳа бесаноқ.

Бир фикр пайида боғлади камар,
Бошдан заррин тожин айлади бадар.

Танига зерихли совут кийди шод,
Дубулғасин қўйди бошига шерзоқ.

Қўлга олди найза камону каманд,
Оғир пўлат гурзи, арқони девбанд.

Ғазабдан танида қўйналиб жони,
Тугёндан жўш урар томирда қони.

Отга миниб, найза олди қўлига,
Маст фил каби тушди душман йўлига.

Ҳисордан чиқди у шиддат-ла учиб,
От туёғин гарди нақ ойни қучиб.

Отин қўйиб келди шоҳ боргоҳига,
Найза ниқтаб кирди қароргоҳига.

Шер чангалзоридан чиққан эр каби,
Ботирларни жангга чорлар шер-каби.

Аммо эронликдан бирор бөөбрў
Баҳодир келолмас унга рў-барў.

Узапгида оёқ, қўлида жилёв,
Ҳайбатидан яқин келолмас биров.

Ботирлар йиғилиб тузиб анжуман,
Дердилар: «Мана бу ҳақиқий филтан.

Бунга дуч келмоқдан асрасин худо,
Бир ҳамлада қилур жонингдан жудо».

Наъра тортиб келиб Сўҳроб бу маҳал,
Ковус шоҳни тошиб, сўз бошлар дағал:

«Эй шаҳаншоҳ, қани наҳлавонларинг,
Қани майдонга туш, кўрсат ҳунаринг!

Агар қочар эсанг мардлар жангидан,
Номингни ўзгартир, қўйгил янгидан.

Агар найза солсам, эй Ковуси Қай,
Шул онда лашкаринг кўр тумтарақай.

Ўшал тунки, фидо бўлди Жаандаразм,
Қасамим шоҳиди бўлди бутун базм.

Эронликдан қолмас бирар найзадор,
Ковусини тирик дор қиламан, дор!»

Қани, ишонурсан қай паҳлавонга,
Мана мен, қай бири тушар майдонга?»

Шундай деди Сўҳроб, сўзин қилди бас,
Эрон томонидан чиқмасди бир сас.

Шоҳчодирга Сўҳроб найзасин урди,
Етмиш бир қозини бирдан суғурди.

Шоҳ чодир қулаб тушди оёқдан,
Қарнайлар овози келди ҳар ёқдан.

Ковус ҳар томонга дод солди забун:
«Эй ботирлик даъво этганлар, нечун,

Бу туркни кўрибоқ учди ҳушингиз,
Рустамга югурмоқ бўлди ишингиз.

Паҳлавоним йўқми бунга келур бас,
Наҳот бас келолмас бу туркка ҳеч кас!»

Эшитиб равона бўлди йўлга Тус,
Бориб айтди ҳар не демишди Ковус.

Рустам унга деди: «Ҳар бир шаҳриёр,
Мендек паҳлавонни чорлашга тайёр,

Ҳоҳи разм чоғи ва хоҳи базм,
Ковус мени эслар бўлса фақат разм».

Сайсларга деди: «Рахшим эгарланг!»
Сарбозларга деди: «Яқин қаттол жанг».

Чодиридан чўлга ташлади назар,
Гевнинг ўзи отга урарди эгар.

Уни бўл-бўл қилиб турарди Гўргин,
Руҳҳом отга ортар оғир гурзисин.

Тус берар зирҳ ила Рахшга пардоз,
Рустамга етишар бу шов-шув овоз.

«Қиёмат қўпармиш шу биргина тан,
Бу оддий жангчимас, бу бир Аҳриман».

Деб йўлбарс терисин кўксига ташлар,
Белига боғлайди каёний камар.

Йўлга тушди миҳиб Рахши отига,
Завора бош бўлди қўшин зотига.

Унга деди: «Осгил сўзимга қулоқ,
Жойингдан қўзғолма мендан бесўроқ».

Олдида боради каёний ялов,
Қаҳри олиб борар аланга, олов.

Сўҳроб ялни кўрди, ҳайратда Рустам,
Яғрини эмасди Сомшикидан кам.

Рустам унга деди: «Чиқайлик бир ёп,
Олишайлик олиб ёки бериб жон».

«Сўҳроб ҳам ишқалаб кафияни кафга,
Бир чеккага юрди қарамай сафга.

У ҳам Рустамга дер: «Четга чиқамиз,
Бунда фақат сен, мен — икки мард хўкиз».

Эрону Турондан ҳеч ким керакмас,
Бу жангда сену мен бўлсак стар, бас.

Аmmo сен бекорга жангга чопасан,
Бир мушт урсам, абад туфроқ қопасан.

Қифтинг кенг, бўй узун, осмонда бошинг,
Аmmo анча ўтиб қолибди ёшинг».

Рустам бөкөр, отда турар барзанги
Рисоладан анча узун узанги.

Рустам дер: «Эй йитит, сўзла секинроқ
Ер қаттиқдир, осмон илиқ ва юмшоқ.

Қанча жанг кўрдим ман кексаликда ҳам,
Қанча паҳлавонлар бўйинин қилдим ҳам.

Дастимдан етиб кўп девлар ажали,
Енгилни томон йўл олмадим ҳали.

Яхши бөк, ман қандоқ қиладурман жанг,
Тирик қол, сўнг кўрқма дуч келса паланг,

Турон номдорлари билан жанг қилдим,
Тоғу дарё гувоҳ, нечук танг қилдим.

Яна шохдешдур кўкдаги юлдуз,
Бу дувё жардларин тўктиролдим тиз.

Ёш жонингга раҳмим келадир, аммо
Сени ўлдирмоқлик эмас муддао.

Туронда йўқ сендек паҳлавон бир кас,
Эронда ҳам сенга тенги топишмас».

Рустамдан бу сўзни эшитиб Сўҳроб,
Юраги шигиллаб, жигар бўлди об.

Деди: «Бир сўзим бор, очигини айт,
Очиқ гаплашмоққа келмадими пайт,

Аждодларинг менга бирма-бир ёд эт,
Эгу сўзлар билан дилимни шод эт.

Букун гумоним шу: сенмасми Рустам,
Аждодинг эмасми шарафли Найрам?»

Жавоб берди: «Мену у Рустам қайда,
Бизнинг аждод қайда ва Найрам қайда.

Мисли йўқ ботир у, мен оддий сарбоз,
Ундаги тахту тож менда йўқ, шаввоз».

Сўҳробнинг охирги умиди сўнди,
Тонги тун бўлди-ю тақдирга кўнди.

РУСТАМНИНГ СУҲРОБ БИЛАН ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Бориб найза олди сўниқ журъати,
Она сўзин эслаб ортар ҳайрати.

Тўқнашув майдонин танлаб тору танг,
Қисқа найза билан бошладилар жанг.

Найзалардан қўлда қолганда даста,
От жиловин чапга бурди бир пасда.

Энди ишга солиб ҳинду қиличин,
Ҳарён сочишарди оловли учқун.

Бир-бирин емириб тиг темир тўкар.
Гўёки жаҳонда қиёмат қўпар.

Сўнгра қўлга олиб залварли гурзи,
Бир-бирин савади, бир-бирин эзди.

Гурзилар ушалиб кетди бу зарбдан,
Отлар ҳолдан тойди бемисол ҳарбдан.

Гандираклаб қолди отлар бечора,
Совутлар йиртилди, зирҳлар пора.

Аммо совумади гурдлар ғайрати,
Натижа бермади бари шиддати.

Тана терга гарқу даҳан тўла хок,
Ташналикдан тиллар бўлиб чоку чок,

Ахир ажралишди икки муқобил,
Дард тўла отаю, аламли ўғил.

Ажиб ишларингга дилим лоя, жаҳон,
Ўзинг бор этасан ҳам ўзинг ниҳон!

Нечун бу диллардан муҳаббат йироқ,
Ақл юз кўргизмас, ҳақиқат йироқ...

Бисбонда ваҳший, дарёда балиқ,
Таний биладику фарзадин аниқ.

Фақат одам кўзин ҳирс номли олов,
Кўр қилиб, танитмас ким ўғил, ким ёв.

Кўнглидан ўтказар Рустам: «Ҳеч наҳанг
Кўрмадим бунингдек эта олсин жанг.

Кўкка чирмашганда оқ дев ноласи,
Бу кун ҳушим олди инсон боласи.

Ҳали таралмаган бунинг шуҳрати,
Ҳали маълум эмас ҳеч кимга оти.

Ўлим яхши бундан енгилсам агар,
Қараб турар икки тарафдан лашкар».

Ҳар иккисин оти олсада ором,
Уруш топмаганди ҳали саранжом,

Ҳар иккиси тенгдан тортишди камон,
Кекса жангчи билан гурди навқирон.

Иккисига ҳам ўқ дўлдек тўкилди,
На барс тўп тешилди, на зирҳ сўкилди.

Иккисин ғазаби қайнади, тошди,
Бир-бирин белидан олишга шошди.

Таҳамтан қўлини узатса тоққа,
Тош қўпарар эди, урди белбоққа.

Сўҳроб пўтасидан кўтарди азот,
На Сўҳроб қўзғалди ва на жилди от.

Қилт этмагач Сўҳроб паҳлавон бели,
Шалвиради қолди Таҳамтан қўли.

Сўҳробнинг белидан қўлини олди
Дилига яна кўп шубҳалар солди.

Курашдан мириқди икки шери мард,
Тапада хасталик, юзларида гард.

Сўҳроб оғир гурзи олиб эгардан,
Тушурди мўлжалга олиб нақ гардан.

Қаттиқ зарбдан қалқиб кетганди Рустам,
Ўзин тутди кифти зирқираса ҳам.

Кулиб, «Эй баҳодир!— дер эди Сўҳроб,
Мардона зарбага беролмадинг тоб!

Чол қадди сарвдек тик бўлса ҳам гар,
Ёш қилигин қилса бетамиз, овсар!»

Иккиси бир-бирин этди ҳақорат,
Жаҳон тор келганди буларга ғоят.

Бирдан иккаласи ўгириб юзин,
Ҳариф қўшинига уришди ўзин.

Таҳамтан кўтариб тиг Турон томон,
Соларди овдаги қоплондек қирон.

Эрон сипоҳига бостирди Сўҳроб,
От жilовин қўйди, тортилди рикоб

Сипоҳга ўзини урганда бу шер,
Несу нобод бўлди қанча номдор эр.

Бўридек лашкарга кириб келган чоқ,
Катта-кичик бари бўлди тумтароқ.

Охир Рустам ўйлаб қолди баногоҳ,
Унга дуч келмасин тагин Ковус шоҳ.

Хунари баркамол турки навниҳол,
Қўлидап қутулмоқ шоҳга кўп маҳол.

От бошин бурди ўз лашкароҳига,
Дил амри шул: яқин тургай шоҳига.

Сипоҳ ўртасида Сўҳробни кўрди,
У тўккан қонидан замин лой эрди.

Найзаси учидан томар эрди қон,
Гўё ови барор келган бир қоплон.

Қаҳри келди Рустам уни кўрибоқ,
Наъра тортди, титраб кетди дашту тор.

Унга деди: «Эй турк, беақл хунхор,
Будардан ким сен-ла уришгани бор?!

Нечун бор кучингни менга кўрсатмай;
Қон тўкасан қўтан ичра бўридай?»

Унга деди Сўҳроб: «Туроний сипоҳ
Бу жангдан узоқда эди бегуноҳ.

Ҳеч ким истамайин сен билан уруш,
Сендан бошланди-ку устига юриш».

Рустам деди: «Майли, энди бўлди кеч,
Эрта тиг чеккада олам ёритгич,

Бу майдонда бўлгай ҳам минбар, ҳам дор,
Тақдиримиз ечар шок парвардигор.

Она сут оғзингда, қўлингда қурол,
Хунарингга балли, кўрмагил завол!

Энди кетдик, эрта тонг отган замон
Яздон иродаси бўлур намоён».

РУСТАМ ВА СУҲРОБНИНГ ЎЗ УРДАЛАРИГА ҚАЙТГАНЛАРИ

Шом чўкди кетганда улар ҳар тараф,
Гардун ҳайрон эди Сўҳробга қараб.

Гўё фақат жанг деб яралмиш осмон,
Чопгани чопган у тинмас бирор он:

Тинмай чаққон елар остидаги от,
Ҳеч нима ўтмайди танаси пўлот.

Лашкаргоҳга келди тун чўккани чоқ,
Бели жангда толган, билаклар чарчоқ.

Хуммонга дедиким: «Бу эрта қуёш
Чиқибоқ бошланди қиёмат талош.

Нима иш кўрсатди шердиз баҳодир,
Нелар қилди бунда нимага қодир?

У кўн етказдим бунда талофат,
Менга тенг келарш фақат шу, фақат.

Эрон сипоҳини кўриб сар-басар,
Унингдек қонлонни толмадим дигар.

Худди қутурган шер, овин қўймайди,
Кексайиб қолгану жангга тўймайди.

Қидирсанг жаҳонни кезиб саросар,
Ҳеч ким жангга ундек боғлолмас камар!»

Хуммон унга деди: «Ба фармони шоҳ
Жойидан қўзғалмай турганди сипоҳ.

Мустаҳкам турарди сафда қилт этмай,
Лозим эрса қаттол жангга бари шай.

Рақиб томонидан чиқиб бир тимсоҳ,
Маст шердек ташланди биз томон ногоҳ.

Бутун бир қўшинга қарши бир ўзи,
Маст қонлондек қонга тўлганди кўзи.

Ҳар томон ташланди, қилмай ҳеч писанд,
Бир зумда ҳар ёқда мурдалар тирбанд.

Яна бирдан қўйиб от жилловини,
Қайтиб чопа кетди, ташлаб ёвини».

«Бизнинг сардорлардан, — деди паҳлавон, —
Қурбон бўлмадим ҳеч ким ногаҳон?»

Эронликни мен ҳам қирдим пойма-пой,
Тупроғин қонига қориб қилдим лой.

Буни кўрибоқ тез қайтди ул қўтас,
Йўлимни тўсарга йўқ эрди бир кас.

Агар шер дуч келса менга ногоҳон,
Оғир чўқморимга таслим этар жон.

Қоплону йўлбарсни қилмайман қиров,
Найзам-ла булутдан чиқаргум олов.

Ботирлар қахрамон кўрганлари кез,
Совут, зирҳлари бўлур реза-рез.

Кунларнинг улуғи бўлур эрта кун,
Ёғолиб келурмиз, ё кунпаякун.

Ичай парвардигор номига қасам,
Мен бўлмай бирорта ёвни қолдирсам.

Энди, соқий, чорла, базм қурайлик,
Май ила дилимиз доғин ювайлик».

Унда ўрдусига етишди Рустам,
Гёви билан суҳбат айлади ул ҳам.

«Қани, айт, не қилди урушқоқ қассоб,
Унинг зарбасига ким беролди тоб?»

Гев деди: «Сўрама, Рустами Достон,
Бундай зўрни асло кўрмамиш жаҳон.

Қўшин ичра кирди мисоли шамол,
Тус йўлда турарди қўлида қурол.

Чаққонликда йўлбарс, қудратда шер-да,
Бир зумда эгарда, бир зумда ерда.

Келиб Тусни найза тутганин кўрди,
Қутурган қоплондек сапчиб, бўкирди.

Эгилиб, гурзисин эгар қошидан
Олиб урди, учди қулоқ бошидан.

Тоб беролмай чекинди Тус беҳаловат,
Сўнг ҳеч ким чиқишга этмади журъат.

Унга тенг чиқмади ҳеч ким сипоҳдан,
Унга бас келадур фақат Таҳамтан.

Ҳам қадим одатин тутиб мўътабар,
Ёлғиз гурдга қарши сурмадим лашкар.

Майдон ичра жавлон уриб у таңхо,
Қанча бошни қилди танидан жудо.

Қаршисида кўрмай бирон паҳлавон,
Гоҳ чапга югурди, гоҳи ўнг томон.

Ким унга дуч келар ажал қучарди,
Остида оти ҳам ўқдек учарди».

Бу хабардан Рустам бўлди кўп ғамгин,
Ковус томон юрди кўзида ғам, кин.

Очиқ чирой билан кутиб олди шоҳ,
Ёнида жойи билан кутиб олди шоҳ.

Таҳамтан Сўҳробдан очаркан оғиз,
Дер эди: «Оламда бу ботир ёлғиз.

Она сут оғзидан аримай тамом,
Этмоқда не ашлар ишин сарапжом.

Боши етиб борар юлдузга яқин,
Ер инграб, кўтарар ўшшовсиз танин.

Оламга ваҳима солар чапгали,
Тева келур ундаи кучга қонгали.

Қиличим, камандим, гурзим бериб иш,
Уни ҳар тарафдан қилдим азмойиш.

Шунда ўйлаб-ўйлаб ўзимга дедим,
Қанчаларни отдан ирғитган эдим,

Шу хаёлда тутдим камарбандидан,
Қисдим ажратгудак банди-бандидан,

Эгаридан узиб олмоқчи эдим,
Бошқалардек ерга солмоқчи эдим.

Бўрондан қимирлаб кетар азим тоғ,
Аммо у қилт этмай узулди белбор.

Ажралишиб кетдик кирганида кеч,
Осмон ойсиз эди, нур кўринмас ҳеч.

Эрта тонгда яна дуч келармиз, дуч,
Якка олишувда куч синармиз, куч.

Эрта маълум бўлар, зафар кимга ёр,
Тақдирга не битган пок шарвардигор,

Ҳаётга, мамотга қаратган ўзи,
Қуёшни ҳам ойни яратган ўзи».

Ковус шоҳ дедим: «Ул яздони пок
Емонлар дилини этур чоку чок.

Бу тунни ўтказгум саждада бошим,
Пок тангрим олдида имон йўздошим.

Гумроҳ турк устидан волиблик тилий,
Сенинг зафарингни илғизио қилай,

Бу гал ҳам лиммо-лим тўлсин дил коминг,
Қуёшдин ҳам баланд порласин номинг!»

Унга Рустам деди: «Улуғ шоҳ номин
Ёр бўлса ўринлар яхшилар коминг».

Лашкаргоҳга қадам танлар басафлат,
Боши фик-ғиж хаёл, дилда адоват.

Завора қаршилаб беради савол:
«Ҳаҳон паҳлавоним, недур ҳол-аҳвол!»

Аввал ундан оғдат сўрайди Рустам,
Сўнг ювилиб кетар дилдан алам.

Ва биродарига дерки: «Бўл бедор,
Шошалоқлик қилма, хушёр бўл, хушёр.

Қуёш тизин ургач кеча жонига,
Борурман ўшал он фаним ёнига.

Сипоҳимни сафлаб, туғим эт ҳозир,
Тахтим, зар этигим, аслаҳам бир-бир.

Оламга илк шуъла ёйганда қуёш,
Чодирим ёнида бўлгил бошу қош.

Агар раббим зафар бахш этса ул чоқ
Уруш майдонида қолмағум узоқ.

Агарда бошқача бўлиб кетса инч,
Оҳу воҳ айлама, қилма ҳеч нолиш.

Майдонга ҳеч кимни юборма бекор,
Бекор чўшмасин қонли қору зор.

Зобулистон сари йўл олинг бир-бир,
Достон ҳузурда бамайлихотир.

Сабр сувин сешиб, отам совутинг,
Юмшоқ сўзлар билан онам овутинг.

Ўлимим доғида дили чўкмасин,
Тинимсиз беҳуда кўз ёш тўкмасин.

Дунёда барчага шудир паймона,
Рустам ўлимига топмас баҳона.

Қанча дев, шер, йўлбарс, қоплону наҳанг
Нобуд бўлиб жетди қилганимда жанг.

Қанча қўрғонларни этганимда наст,
Ҳеч ~~ким~~ ~~этолмади~~ мени зери даст.

Ким жангга шошилса агар миниб от,
Ўлим ~~энигини~~ тақиллатар бот.

Агар яшасанг-да минг йилдан ортиқ,
Охири шу бўлур фалақдан тортиқ.

Назар сол Жамшиддек подшоҳи баланд,
Ёки Тахмурасдек ҳадиксиз девбанд.

Дунёда улардек бўлганмиди шоҳ,
Уларни ҳам ўлим тинчитди, э воҳ!

Уларсиз айланур вафосиз фалақ,
Ноҳақлик бўлурми биз ҳам жўнасақ!

Дунё ўртанмасин Достон оҳидан,
Юзин ўгирмасин жанҳон шоҳидан.

Сусткашлик айлама, бошласа уруш,
Яхшимас шоҳ сўзин иккита қилиш.

Қарими-ёш, охир ютадур лаҳад,
Ҳеч ким бу дунёда қолмагай абад».

Ярим тун Сўҳробдан қизиди суҳбат
Қолган ярмида уйқу — ҳаловат.

СУҲРОБНИНГ РУСТАМНИ ЙИҚИТГАНИ

Қанотин ёзганда олам қуёши,
Қуйига эгилди тун зоғин боши.

Барс тўниш барига илди Таҳамтан,
Аждар эгариди ўлтирар бўйчап.

Сипоҳдан уч фарсанг парида майдон,
Орада кўринмас бирор тирик жон.

Жанггоҳга етишди ботирлар шоҳи,
Қўлда гурзи, бошда пўлот кулоҳи.

Беҳад орзу дилга бўлмасин йўлдош,
Дил-ҳирсияга бало келадур подош.

Ул тамон базм этиб Сўҳроби гулру
Ақиқ шароб ичиб, тингларди чалғу.

Ҳуммонга дер эди: «Ажиб шери мард,
Мен билан баробар қиладур набард.

Бўйи меникидан кам эмасдур, кам,
Қўрқув нима билмас, қаттол жангда ҳам.

Менингдек кенг елка, менингдек ёлдор,
Қолипимиз бирдек, ё парвардигор!

Бошдан-оёқ мени ўйга солади,
Синчиклаб қарасам, ақлим толади.

Онам айтган эрса не турли нишон,
Дилим туяр бари бунда намоён.

Гумоним шулдирки, балки у Рустам,
Оламда бунингдек жанг қилувчи кам.

Ўз отам билан жанг қилсам, не бўлур?
Юзи қаро бўлиб, ўлсам не бўлур?!»

Хуммон унга дер: «Жанг қурганда бозор,
Кўп марта Рустамга дуч келганим бор.

Мозандаронда у нечук жанг қилди,
Гурзиси барчанинг ҳолин танг қилди.

Рахшин ҳам бу отга ўхшашлиги бор,
Аммо Рахш ғайрати бунга эмас ёр».

Саҳар билан офтоб урганида дам,
Баҳодирлар турди уйқудан бардам.

Сўҳроб жанг либосин кийгани дами,
Бошда уруш ғами, дилда базм нами.

Гуркираб майдонга кириб келди тез,
Қўлдаги гурзиси зарби миселсиз.

Рустамга гап қотар, лабида кулқу,
Гўё ўтказганлар туши тинч, тотув:

«Исчанг қандай ўтди, кундан не мурод?
Жангга киришарсен кўнглингда не ёд?

Балки ирғитарсен чўқморинг осон,
Адоват панжасин ер билан яксон.

Бир коса май тутиб, ўлтирсак боҳам,
Базм этиб унутсак қаҳру кинни ҳам.

Жаҳондор олдида қилиб аҳд-паймон,
Кечаги суришдан қилиб пушаймон.

Майли гар бошқалар қилса ҳамки разм,
Сен билан ўлтириб, биз тузайлик базм.

Дилим меҳри сенга тушмиш бағоят,
Сен-ла олишмоққа қўймас диёнат.

Пахлавонлар бўлса гар сенга аялдод,
Қаршимда айлагил барин бир-бир ёд.

Менинг ила бул кун бўлдинг ҳамнабард,
Номингни беркитмоқ нечун, бўлсанг мард.

Бобонг Сом эмасми, падаринг Достон,
Сенмасми Зобуллиқ Рустам пахлавон?»

Унга Рустам дер: «Эй шухрат қувган эр,
Қай баходир бундай бекор гапни дер,

Очиқ беллашмоққа келган эрдим мен,
Менга фириб йўлинг ахварурсен сен.

Мен гўдак эмасман, сен ёш бўлсанг гар,
Гушналикка боғлаб келганман камар.

Талош майдонда райрат қилмайлик,
Таъгри хоҳлагани недур, билайлик.

Хўн кезиб кўрганмен кўп пасту балавд,
Лоф сўзлаб, ҳеч кимса беролмади панд».

Сўхроб унга деди: «Эй кекса одам,
Сўзимни олмасанг, жойинг ол шул дам.

Ҳаётингни қонли урушда эмас,
Тинчликда тугат деб қилгандим ҳавае.

Сендекларни қабр ютар бир онда,
Руҳинг учиб кетар, тапанг зипдонда.

Найлай, бу кун жонинг қўлимда тиндан,
Чиқариб юборгум, тақдир шул эган».

Жангевар отлардан тушдилар ерга,
Совут пўлотларда тушдилар ерга.

Отларини тошга боғлаб келдилар,
Адоватдан дилини доғлаб келдилар.

Олиша кетдилар нақ қутурган шер.
Терга қон қотдилар, қаро қонга тер.

Сахардаи тунгача тоҳ бу, тоҳи у
Зӯр келиб, олишиди қилиб ҳою ҳу.

Бир замон маст фишдек ташланди Сӯҳроб,
Сапчиди, зӯрига шер беролмас тоб.

Рустам босибонидан азот кутарди,
Зӯридан гӯеки ер дарз кетарди.

Сӯҳроб назара тортиди, овозида кин,
Рустамни иргитди айлаб ерпарчин.

Шер зарбидан ерда куллаган қуллон,
Мажолсиз ётарди ерда Таҳамтан.

Фишдек босиб Сӯҳроб ётар устида,
Ханжар олар жонин олмоқ қасдида.

Рустам назар ташлаб сўз очар базӯр:
«Сен ҳали навқирон, ҳали кўзинг кӯр.

Мен сенга омайини, шеранг баҳодир,
Жавонмардлар аро бор қандайин сир.

Бошқача биздаги ошину одат,
Таштиликдан имон топадур зийнат.

Якка олишувда биринчи бора
Ёвни йиқса, ерда ётса бечора,

Биринчи бөр ерда урса лонини,
Адоватдан дарров кесмас бошини.

Агар яна бир бөр йиқса яери маст,
Қаро тупроқ ичра яна ётса наст,

Майли бошини қилсин ташдан жудо,
Расму одат шуни этар тақозо».

Шундай ҳийла бизан ақдлар комидан
Омонлик тополди ночор Таҳамтан.

Ёшни имонтирди синх ёрган кекса,
Бу сўзлар беҳуда эдику йўқса.

Ешлик бу на ажиб мардлик ва поклик
Ешликка йўлдошдир софлик бебоклик.

Бўшатиб юбориб, кетди дашт тамон,
Ўтлаб юришарди оҳу ва қулон.

Шикорга берилди, чиқди ёдидан,
Кўкси кинга тўлиқ, ер қучган душман.

Кўпгина вақт ўтди Хуммон мисли чанг,
Пайдо бўлиб деди: «Нима бўлди жанг?»

Хуммонга айтаркан жанг тафсилотин,
Бирма-бир сўзлади рақиб нажотин.

Хуммон деди: «Дариг, эсиз навқирон,
Жонингдан тўйибсан, сабил бўлиб жон!

Эсиз, бу бую баст, эсиз дасту но,
Эсиз бу яғрину бу тиги бурро.

Йўлбарсга қўйибсан моҳирона дом,
Лек бўшатмоқ нечуи? Бу иш жуда хом.

Боқ, бундай беҳуда ишингдан тагин
Бошингга келмасин балодан ёгин.

Доно шоҳ сўзлари ёдимда ҳамон:
«Заиф ёвни писанд қилмаслик ёмон».

Шуни деб жим қолди юраги куйиб,
Ғам чекди, балони олдиндан туйиб.

Унга дер бепарво Сўҳроб паҳлавон:
«Хушвақт бўл, дилингда қолдирма гумон.

Эртага жанг чоғи етган маҳали,
Чилвирим бўйнида кўрарсан ҳали».

Лашкаргоҳи тамон елиб борарди,
Ғанимга ғазабдан дили ёнарди.

Рақибин қўлидан қутулгани дам.
Пўлот тоғдек оғир қўзғалди Рустам.

Тўппа-тўғри юрди оқар сув тамон,
Қайтиб келган эди чиқиб кетган жон.

Сув ичди, сўнг ювиб юз-кўз, қошини,
Тангри саждасига қўйди бошини.

«Ев устидан зафар тилар, кўзда ёш,
Билмас не «мукофот» берар ой, қуёш.

Қўйнидан қуёши кетишин билмас,
Бошидаги тожи итишин билмас.

Эшитгандим унга ёшликдан худо
Қувват берган экан тенги йўқ асло.

Агар тошга оёқ қўяр бўлса ҳам
Залвордан оёғи ботарди маҳкам.

Юришга қийналиб, жондан тўярди,
Ҳар қандай орзуни четга қўярди.

Худога ёлворди, қидириб даво,
Фақат бир орзуни қилди илтижо:

Кучин бир қисмини қайтариб олсин,
Бу ҳам бошқалардек осон юролсин.

Шунда илтижоси бўлиб ижобат,
Анча камайганди ундаги қудрат.

Мана энди бошга тушиб мушқул иш,
Сўҳроб ваҳмасидан дили рину риш.

Ёлвориб дер эди: «Қудратли илоҳ!
Бу бандангга ўзинг бўл пушту паноҳ.

Букун истагим шул, пок парвардигор,
Илк кучим қайтмаса аҳволим душвор».

Яна илтимоси тангрига мақбул,
Йигитлик кучига тўлди оёқ-қўл.

Ариқбошдан келди жанггоҳга тўғри,
Ранг сариқ, хаёлчан, ёнарди бағри.

Маст филдек Сўҳроб ҳам келди қўйиб от,
Бир қўлда камону бирида пўлот.

Шердек наъра тортиб келар паҳлавон,
Отидан ярзада замину осмон.

Рустам уни кўриб, тикилиб қолди,
Сўҳробдан ажабда хаёлга толди.

Яна қоматидан олиб андоза,
Ҳайратда, паришон гам чекар тоза...

Сўҳроб эса уни кўрган замони
Шўх кулар, қулф уриб ёшлик жавлони.

Кўрди ўзгаргандек Рустам ўзаги,
Шукуҳи, келбати, савлат, билаги.

Деди: «Шернашжамдан базўр қутилдинг,
Бу не журъат, келиб қайта тутилдинг?»

Айтчи, келдинг яна не хаёл билап,
Ҳа, айтмоқчи рост сўз чиқмайди сендан».

СУҲРОБНИНГ РУСТАМ ҚУЛИДА ҲАЛОҚ БУЛИШИ

Яна отларини боғлашиб маҳкам,
Толе синамоққа қўйдилар қадам.

Қачонки қаҳр этса гар тақдири шум,
Қаршисида ҳатто харсанг бўлур мум.

Яна бел ушлашиб бошладилар жанг,
Бел боғлаб, бир-бирин ҳолин этиб танг.

Сипоҳдор Сўҳробнинг қудрати қўлин,
Фалак боғлаб қўйган кўринар йўлин.

Қаҳрли чўзилди Рустам чапгали,
Гарданидан олди қонга қонгали.

Ёш қаддини эгди Рустам бехалая,
Кунн битгач тақдир тополмас бадал.

Өлиб ерга урди нарра шерсиёқ,
Аmmo билар Сўҳроб, жим ётмас узоқ.

Қиндан тез чиқариб мисоми аждар,
Ота урди ўғил кўксига ханжар!

Кимки тиз кўтарса биров жонига,
Замон ташна бўлур унинг қонига.

Сўҳроб бир тўлганиб тортиди сарин оқ,
Унга энди бирдек савобу гуноҳ.

Пичирлар: «Не бўлса ўзимдан кўрдим,
Фалокат калитин қўлингга бердим.

Сенда ҳеч гуноҳ йўқ, бу қинғир фалак,
Ўлимимга сени айламин дастак.

Ўйнаб юришади барча тенгдошим,
Тунроққа кўмилур навқирон бошим.

Отам нишонасин айтганда онам,
Бу муҳаббат солди бошимга алам.

Падарим дийдори жонимга армон,
Шу армон деб тандан кетар ширин жон.

Минг афсус заҳматим бермади ҳосил,
Отам дийдорига бўлмадим восил.

Энди сен дарёда балиқ бўлсанг ҳам,
Қаро тундек гар ноаниқ бўлсанг ҳам.

Ё осмонга чиқиб, бўлсанг-да, юлдуз,
Покиза бул ердан умидингни уз.

Отам билса — тунроқ менинг ёстугим,
Хуним истаб келар, кўтарар тугим.

Шунча номдорлардан бирорта одам,
Бориб айтса, хабар топарку Рустам

Деярку «номингни тилида такрор,
Такрор айтиб ҳалок бўлди у саркор».

Ғангиб қолди буни эшитиб Рустам,
Қоп-қоронғу бўлди кўзин ўнги ҳам.

Қўл-оёқ бўшашиб тоби ҳам қочди,
Хушдан кетиб ётди, сўнг кўзин очди.

Қайта ҳушга келгач, айлади савол,
Нола билан деди: «Қани айта қол,

Борми Таҳамтандан сенда бир нишон?
Номи ўчсин унинг бу кундан буён!

Мен Рустам, ер ютсин мени шул замон,
Мотамимни тутсин Сом ўғли — Достон!»

Наъра тортиб, қони қайнаб, чекар оҳ,
Сочларини юлиб айлар оҳу воҳ.

Рустамни бу ҳолда кўрибоқ Сўҳроб,
Яна ҳушдан кетди юрак-бағри об.

Сўнг оҳиста деди: «Сен бўлсанг Рустам,
Бадхулқингдан ўлдим, дилимда алам.

Неча кўшиш айлаб бўлдим раҳнамо,
Меҳр уйғонмади дилингда асло.

Энди еч тапамда совут богичин,
Сипчиклаб қараб, топ калава учин

Уруш ноғараси чалинган замон,
Онам етиб келди юрак-бағри қон.

Билагимга боғлаб қўйди бир гавҳар,
Дедиким: «Мапа бу отангдан асар.

Сенинг билан кетар руҳи равоним,
Керак бўлар, уни асра, ўғлоним.

Буқун тақдир экан қолди бу бекор,
Ўғил ўз отасин оёғида хор!»

Ечиб тошни кўрди Рустам бечора,
Ўз кийимларин ҳам айлади пора.

Дод солар: «О, ўғлим, жону жаҳоним,
Дастимдан ўлдингми, гурд паҳлавоним!»

Юзларин юмдалар, туироқ ичра бош,
Сочин юлиб, кўздан тўкар қонли ёш.

Сўхроб дер: «Йиғлама бундай, жон отам,
Фарёдинг дилимни ўртар яна ҳам.

Энди ғамдан ўзни ўлдирмоқ нечун,
Тақдир шундай экан, бўлма жигар хун».

Кўкни тарк этса-да хуринди тобон,
Таҳамтан майдондан қайтмасди ҳамон

Йигирма айғоқчи келди шу замон,
Билайлик, майдонда не хабар дебон.

Икки от турарди, усти чанг, туироқ,
Рустам кўринмасди ҳеч ерда бироқ.

На эгар устида, на майдон аро,
Кўринмасди филтап, бу не можаро.

Ўлган ҳисоб этиб тўғиб кўз ёши,
Келган сарбозларнинг айланди боши.

Югуриб Ковусга бердилар хабар:
«Тахтинг бўшаб қолди Рустамдан дегар?»

Лашкарнинг фйғони чиқди фалакка,
Алами ўт солиб лак-лак юракка.

Довулар чалинсин! — деди шоҳ Ковус, —
Кўшинлар саф тортсин, етиб келсин Тус.

Айёрлар юборинг жанг майдонига,
Туронийлар ўнгу сўл томонига.

Бориб билсин Сўхроб не билан машғул,
Ҳолимиз бўлмасин йиғламоқ нуқул.

Рустамдек жангчидан айрилсак агар,
Сўхробга юзма-юз энди ким чиқар?

Бу аждарга қарши турмаган яхши,
Бу жангтоҳга яқин юрмаган яхши».

Қулоққа бу шов-шув етушгач Сўҳроб
Филтапга пичирлаб қиладур хитоб:

Энди менинг қуним битгандан-битди,
Туропликлар иши чапнага кетди.

Бор меҳрингни тўплаб шундай қилки, шоҳ
Туронийлар сори сурмасин сипоҳ.

Мен уруш қидирдим, улар кетимдан
Мени деб чиқишди она юртимдан.

Мен кўп ваъда қилдим севинчу шодлик,
Ҳар бири истади кўнгил ободлик.

Биз қайдан билардик наҳлавон Рустам
Бўла туриб олар жоним ўз отам!

Йўлда бежавотир етиб олишсиң,
Яхшироқ назар қил, рози қолишсин.

Қалъада Эроннинг бир ботири бор,
Камандимга тушган эди зору зор.

Ундан сўрагандим сенинг нишонинг,
Кўз ўнгимда доим номи рахшонинг.

Адаштирди мени унинг ёлеони,
Ер юзидав ўчсин ному нишони.

Елгон сўзлаб солди бошга монжаро,
Увидим пуч бўлди ёруғ кун қаро.

Ким экан биларсан ўшал арони,
Лек менингчун азоб чекмасин жони.

Онам айтган нишон кўвим ўнгинда
Турса ҳам нишонмай, мана сўнгинда

Фалокат бошимда, шум экан ёниқ,
Отам дастидан мен ажалга овиқ.

Чақиндек келдимү кетдим мисли бод,
У дунёда юзинг кўролсам, дил шод».

Аламдан нафаси бўғилди Рустам,
Дилида дуд-олов, кўзларида нам.

Рахши эгарига қўвди мисли гард,
Дили хун, лабида учар оҳи сард.

Дод солиб лашнарга келди Таҳамтан,
Қилмишидан дардга тўлди Таҳамтан.

Эровликлар уни кўриш биланоқ,
Саждада тупроққа суртдилар яноқ.

Шукрона айтдилар тангрига минг бор,
Жангдан тирик қайтмиш Рустами номдор.

Кейин кўрдиларким, беш-кўзида хок,
Кийимлари пора, сийна чоку чок.

Сўрай бошладилар: «Ким ҳушинг олмиш?
Ким сени бундайин аҳволга солмиш?»

Сўзлаб берди қилган гариб ишни,
Ўзи олганин ўз ўгли ҳушини.

Бутун қўшин шунда хурушга келди.
Рустам ҳушдан кетди ва ҳушга келди.

* * *

Сўнг соҳибдилларга гапирди Рустам:
«Дилим пора бўл кун, эзилди танам,

Турон жангин энди қилмангиз ҳавас,
Мен букун кўрсатган ёвузлигим бас».

Завора филтанга келади яқин,
Яқоסי йиртилган, юзлари сўлгин.

Укасин бу ҳолда кўриб баҳодир,
Сўҳроб сўзин айтиб берди бирма-бир:

«Пушаймонда қолдим ишмидан бул кун,
Мукофоти оғир бўлди, бағрим хун.

Ўғлимни ўлдирдим қариган чоғим,
Илдизин қуритдим, шу юрак доғим.

Тигимдан ўз ўғлим таслим этди жон,
То қиёмат унга йиғлагай осмон!»

Хуммонга юборди пайғом чопқиндан,
«Адоват қиличин чекмасмиз, қиндан!»

Турон лашкарига сен қолдинг сардор,
Хушёр бўл, посбон бўл, туну кун бедор.

Сен-ла жапг пиятим йўқдир, вассалом,
Ортиқчаси ортиқ, гапим ҳам тамом.

Ҳақиқатни ундан бекитиб ёмон
Жонимга ўт солдинг, бағрим тўла қон!»

Сўнг биродарига дер: «Эй паҳлавон,
Буни тез олиб бор, эй оқил инсон.

Дарё лабигача бирга қил шитоб,
Улардан ҳеч кимга айлама итоб».

Завора от чопиб кетди шул замон,
Рустам сўзин ундан эшитди Хуммон.

Унга жавоб берди: Турк паҳлавони
Сўхробимиз бўлди фириб қурбони.

Дилида ёмонлик сақлаган Ҳажир,
Атайлаб айтмади, ёпиқ қолди сир.

У отасин сўрар, бу товларди бош,
Қалбига жоҳиллик, ёмонлик йўлдош.

Ўшанда етишди бизга шум ўлим,
Бошини кесинга ҳозир ўнг қўлим»

Завора Таҳамтан ёнига келиб,
Бир-бир айтар келмиш ҳар неки билиб.

Дили тўла гараз Ҳажирнинг ишин,
Замон орттирганин Сўҳроб ташвишин.

Рустам қаҳри қайнаб мисоли оғу,
Кўз ўнгида ёруғ жаҳон қоронғу.

Ҳажир тепасига келди дилда кин,
Еқасидан олди, қилди ерпарчин.

Чиқорди ёнидан обгун ханжар,
Бир силтаса, бошсиз қолур иввогар.

Қатталар орага тушиб шул замон,
Ўлим чапгалидан олдилар омон.

Яна ул айланиб чўл бўрошига,
Етушди ярадор ўгли ёнига.

Аёнлар ҳам келди у билан боҳам,
Хирадманд Тус, Гударз, ботир Густаҳам.

Сардорлар бергали Рустамга таскин
Кетма-кет едилар тиллар боғичин.

Бу дардинга даво Бєргувчи яздон,
Мушкулнингни ўзи айлагай осон.

Рустам қўлга олди испиҳон пўлот,
Ўз бошин кесмоқчи бўлганди у бот.

Сардору сарбозлар қилиб илтижо,
Туришар кўзда ёш, юраклар бежо.

Гударз унга дейди: «Энди бўлмас суд,
Жаҳонга ўт қўйиб, чиқорсанг-да дуд.

Ўзинга урсанг-да юз тигу ханжар,
Кўз қоранг бўлурми ундан баҳравар.

Сен қанча уримма, ҳеч фойда бермас,
Агар паймонаси тўлган бўлса, бас.

Жаҳондан букун ул йигит йўқолур,
Қани айт, ким бунда абадий қолур.

Барчамизни охир ўлим қилур ов,
Жойимиз хоҳ сарой, хоҳ оддий ўтов.

Куни битгач барча ҳаётдан кетар,
Сўнг не бўлур, ҳеч ким тополмас хабар.

Ҳеч кимни қолдирмас бу ўлим ғами,
Ҳар кимниг бошида бор ўз мотами.

Йўлимиз узоқдир ё бундоқ кўтоҳ,
Борар жойимиз бир, барчамиз ҳамроҳ.

РУСТАМНИНГ КОВУСДАН НУШДОРИ СУРАГАНИ

Гударэга юз буриб, дейди шул замон:
«Эй аскарлар фахри, Гударз наҳлавон,

Ковус шоҳга етказ менинг пайғомим,
Бошимга тушган бу қаро айёмим.

Ўз ўғлимга хашжар урдим афтода,
Узоқ қолмагайман мен ҳам дунёда.

Менинг хизматларим агар этсанг ёд,
Нажоткорим бўлиб, ғамим эт барбод.

Ғазлангда нушдори турар муҳайё,
Ҳар қандай касалга бўладур даво.

Наздимга юборсанг бир коса шароб,
Зора шу даводан кўз очса Сўҳроб.

Агар у даводан очса кўзини,
Тахтинга бағишлар мендек ўзини».

Сипоҳдор келади мисоли шамол,
Ковусга тёнширар пайғомни дарҳол.

Ковус унга деди: «Рустами филтан,
Обрўси наздимда баланд ҳаммадан.

У кўрсатди менга саноқсиз хизмат
Ниятим — тушмасин унга мусибат.

Ва лекин давони унга юборсам,
Ёш ўглин тузатиб, кучайса Рустам,

Сени ҳам бир зумда этадур ҳалок,
Менинг ҳам бағримни этур чоку чок,

Агар менга етса бир дам ёмонлик,
Ундайга не учун берай омонлик.

Қичқирганин кўрдинг: «Ковус ким ўзи?
У шоҳ бўлса недур унда Тус сўзи?»

Сўҳроб бу важоҳат, маҳобатда бас,
Ҳатто бир ўзи кенг дунёга сигмас.

Бу қудрат тахтимга қилурми хизмат,
Хумой соясини қилурми ҳурмат?

Ёсингдами менга берганди дашном,
Шукуҳ, обрў бари бўлганди ҳаром.

Бағримни тўлдирса бундайини ўғил,
Унда шон-шавкатим кул бўлади, кул.

Эй кўпни кўрган мард, эси бут одам,
Хулоса қил, Сўҳроб сўзларидан ҳам,

Демис: «Ҳиргин солиб Эрони зорга,
Ковусин осурман тириклай дорга».

Агар у қўларкан жаҳонда тирик,
Ундай озар тоғар каттаю-кичик.

Ўз ёвин парвариш қилган одам хон,
Жаҳонда чиқорар аҳмоқ деган ном».

Гударз қайтиб кетди, тевлаб қуюндек,
Рустам ҳузурига келди тутундек.

Деди: «Шоҳнинг таъби бир ҳанзал дарахт,
Ҳосили заҳарли мева ҳамма вақт.

Тўнгликда етолмас унга бирор кас,
Мардлар хизматин ҳам қадрига етмас.

Сенинг ўзинг борсанг унишг ёнига,
Бир оз нур тушарми қаро жонига».

**РУСТАМНИНГ СЎҲРОБ ЖАСАДИ
УСТИДА НОЛА ҚИЛГАНИ**

Рустам фармонига биноан чокар,
Тўн келтирди зарбоф авраю астар.

Рустам тўнни ўгли устига ёпиб,
Бормоқ бўлди подшо ёнига чониб.

Узангига оёқ қўйгани замон,
Қулоғига етди дил ўртар фиғон:

«Сўҳроб кўзин юмди бу кенг оламдан,
Даво эмас, тобут қидир, Таҳамтан!»

«Ота» номин айтиб чекди совуқ оҳ,
Бир жовдираб кўзи юмилди, э воҳ!

Рустам ерга сакраб тушаркан титроқ,
Қулоҳсиз бошига сочарди тупроқ.

Лашкар катталари бари зору зор,
Гирён йиғлашар чун абри навбаҳор.

«Эй ёш паҳлавоним,— дер эди Рустам,—
Жувонмард тухмидан эдинг-ку сен ҳам.

Сенингдекни кўрганмас ою офтоб,
На тожу, на тахту, на қалқон, ниқоб.

Бундай иш тушганми ҳеч кимсага, боқ!
Ўз ўғлим ўлдирдим, сочга тушиб оқ.

Ўша машҳур Сомга зурриёт эди,
Она томондан ҳам машҳур зот эди.

Мендекни кўрганми дийдаи жаҳон,
Гўдак тепасида бўлсам зўравон.

Кесилса бўларди ҳар икки қўлим,
Қаро ер сарига йўналса йўлим.

Ер узра бўлиб паст у тик қоматинг,
Жаҳондан ўчарми сенинг шуҳратинг.

Лабинг сутга тўймай бўлиб бенишон,
Сенингдекни қайдан топар бу жаҳон?!

Қўлимдан чиқордим, юрак тўла дард,
Қаёқдан топарман, олийжаноб мард!

Не дерман гар хабар тонса онаси,
Хабар бергали ким бор афтодаси?

Не дерман, нечун у ўлди бегуноҳ,
Нечун қилдим ёруғ айёмим сиёҳ?

Қайси ота қилмиш бундай мудҳиш иш?
Сазоварман қанча олсам сарзаниш.

Қай ота ўлдирмиш жонажон ўглин?
Ақлли, баҳодир, навқирон ўглин?

У тождор бобоси эшитса магар,
Покиза онага не бўлур хабар?

Сом наслига пафрат ёғилур осон.
Дерлар мени бедин, беақду имон.

Ким билибди дейсан, кечаги гўдак,
Букун баланд қомат худди сарвдак.

Ким ўйлабди, тузиб келур деб сипоҳ,
Ким ўйлабди рўзим қилур деб сиёҳ?

Буюрди, ёпдилар шоҳона дебо,
Сўҳробнинг юзига хешу ақрабо.

Орзуси ўлкаю тахту тож-ёқут,
Насибаси бўлди тангу тор тобут.

Тобутни елкага олиб кетишди,
Ота чодирода елкадан тушди.

Сўҳроб чодирига ўт қўйиб шу чоқ,
Навқарлар бошига сочарди тупроқ.

Анвoйи кимхобдан рахт куйдирилди,
Чoдиру аслаҳа, тахт куйдирилди.

Янгради тоғу тош, чўлу толаси,
Ўғил мoтамида сиртлон воласи:

«Разм чоғи сендек мардни бу дунё
Минг йил истаса ҳам тополмас асто!»

Эсиз шунча мардлиқ ва дарёдиллик,
Эсиз девқоматлик ва залварқўллик!»

Онажонинг сендан узоқда, эсиз!
Отангдан дилинг доғ бу ёқда, эсиз!»

Дийдадан қон тўкиб, сочар бошга хок,
Шоҳона кийимин қилди чоғу чоғ.

«Лаънатлагай ўғлин, — дерди, — Золи зар,
Ҳам онам Рудоба шоку пурхунар.

Дерлар бир гўдакка етибдур кучи,
Кўксини тилибдир ханжарин учи,

Бу таънага бoрми оқил бир жавоб,
Ким ишонар, қанча бўлмайин хунoб?»

Шаънимга доғ бу сўз тарқалса нуқул,
Қандай кутар менги ватаним Зобул?»

Нечук хавон этдим бу тоза боғни,
Нечук кўнайтирдим кўнгилда доғни.

Ковус сардорлари ҳаммаси бирдак,
Рустам атрофида бўлиб тўғарак.

Баробар лаб очар, сўзлар панд эди,
Таҳамтан ўз дарди билан банд эди.

Ажаб иш кўрсатар бу чархи баланд,
Бир қўлида тоғу бирида каманд.

Тоғу тахт эгаллаб, қувнаб турган чоғ,
Бирдан келиб тушар бўйнига сиртмоғ.

Бу дунёни ташлаб кетишинг аниқ,
Бунга меҳр қўймоқ печун, кўп ёниқ...

Ўлимни эста ҳам олмайсан, бироқ
Муҳлатинг тугабди, ютадир туңроқ.

Ҳим фалак тпига чўзмоқ экан даст,
Уни оқил дема, унинг ақли даст.

Фалак ишларини билотмас эсанг,
Яхшироқ эмасми кару гуниг бўлсанг?

Агар шундай экан йиғламоқ печун?
Бекордан-бекорга бўлма жигархун...

Сўҳроб ўлимидан хабар топиб шох,
Тезда етиб келди, теграда синоҳ.

Сўз бешлаб Рустамга деди шох Ковус:
«Албруздан оддий ўтгача, афсус.

Барип олиб кетар айланган фалак,
Боғламоқ хатодур дунёга юрак.

Олдинми, кейинми хулмаси калом,
Барча ҳам ўлимдан топур саранжом.

Куйма кўп, тик қара андуҳ кўзига,
Ҳиссинг тий, қулоқ бер ақл сўзига.

Ўкни ерга уриб туя олсанг ҳам,
Бутун жаҳонга ўт қўя олсанг ҳам.

Кетган яна қайтиб келмас ҳеч қачон,
Руҳи ўзга жойда тутмишдир макон.

Мен узоқдан кўрдим важоҳатини,
Қадди-қоматию, салобатини,

Тақдир ўзи уни бу томон сурди,
Ажалин отаси қўлига берди.

Кўксингни этсанг-да агар юз пора
Энди то қиёмат топиламас чора».

Рустам пичирлади: «Энди мен йўқман,
У кенг чўлда ёлғиз қолибдур Хуммон.

Келгиндилар юрти Турон билан Чин,
Уларга кўрсатма адовату кин.

Заворажон борсин уларга ҳамроҳ,
Худо ҳаққи, шундай фармон этсин шоҳ!»

Шоҳ деди: «Тинчлан, эй шуҳратли қўтос,
Фалак ўзи олди улардан қасос.

Келдилар бу юртга ёмонлик истаб,
Эрон ерларидан тутун бурқсаб.

Менинг дилим, сенинг бағринг бўлди хун,
Лек адоватга юз тугмаймиз бул кун».

РУСТАМНИНГ ЗОБУЛИСТОНГА ҚАЙТИШИ

Шоҳ лашкарин Эрон йўлига солди,
Рустам сипоҳи-ла майдонда қолди.

Сипоҳни кузатиб кетган Завора,
Қайтгунича кутди Рустам дилпора.

Азон палла қайтиб келди Завора,
Таҳамтан айлади йўлга ишора.

Тўгри йўл олинди Зобулистонга,
Мудҳиш хабар етди Золу Достонга.

Пешвоз чиқди бирдак Сейстон бутун.
Дилда дарди, оташи оғзида тутун.

Тобути олдида борарди аскар,
Аъёнлар бошига тупроқ сочишар:

Нағора териси шилиб олинган,
Отлар думи кесиб, юлиб олинган.

Суҳроб тобутини кўргани ҳангом,
Заррин жилов отдан ерга тушди Сом.

Енига югурди Рустам бечора,
Либоси, совути, дили минг пора.

Атрофин ўрашиб ботирлар турар,
Бошларида тунроқ, ечилган камар,

Тобутин елкадан қўйдилар ерга,
Диллари ачирди Сўхробдек эрга.

Отаси ёнига келиб кўзда нам,
Тобути ёпқичин олдарди Рустам.

«Буни кўр, мисоли Сомп чавандоз,
Тор тобутда ухлаб ётар шу алфоз».

Қонли ёш оқизиб кўзидан Достон,
Дер эди: «Ё халлоқ, ё одил яздон!»

Таҳамтан носаси қулоққа етар:
«Нечун мен хору зор, печун ул кетар!»

Зол тапг қолиб дерди: «Бу ишлари ажиб,
Шу гўдак келса чўнг гурзи кўтариб!»

Номдорлар ичра бу бўлибди номдор,
Энди бундай ботир тугилмас, зинҳор!»

Киприклари оғир кўз ёши — обдан,
Тили бўшамасди васфи Сўхробдан,

Келтирдилар Рустам кошонасига,
Фалак титрар унинг оҳ-ноласига.

Рудоба кўрди, не аҳволда Сўхроб,
Кўз ёш бўлди ариқ, юраги хуноб.

Зору зор дер эди: «Эй сарафроз Гов,
Бошинг бу сандуқдан чиқоргил бирров!»

Оҳ урса, ҳар ёқни олар совуқ бод,
Набира устида дод соларди, дод:

«Эй паҳлавонзода, нарра шер бола,
Энди тугилмайди сендек эр бола!»

Айт гўдаклик онинг не бўлди сенга,
Хуррамлик замонинг не бўлди сенга?

Ешлик айёмида зиндон бўлибсан,
Еруғ бу саройдан гумдон бўлибсан.

Бир сўз айт, ше қилиши сенга падаринг,
Нечун пора бўлди, гўдак жигаринг?!»

Фигони айвондан диқар осмонга,
Ларза солар бутун жону жаҳонга.

Ичкарига кирди, дилида мотам-дард,
Кўнгил тўла гаму, ёноғида гард.

Рустам аса, ўзиш туталмайди вор,
Икки кўздан оқар қон тўла анҳор.

Кўршан дерди гўё дўшанин қиёмат,
Дилларда шодликдан қолмай асорат.

Яна жам бўлишиб бутун наҳлавон
Тобутни ўртага олдилар шу он.

Тахтасин очдилар, йиртдишар нафсан,
Қуёш чеҳра чиқди ва гулдек бадан.

Номдорлар оҳ чекиб, лол қолди бутун,
Гўёки фалакдан чиққандек тутун.

Унга кўзи тушган эркатми-аёл,
Коксами-ёш бари бўлиб қолди лол,

Барин ранги сариқ, ёқалари чок,
Барин дилида дард, бошларида ҳок.

Гўё тобут эмас шохона сарой,
Бунда наҳлавон шер олиб ётар жёй.

Худди Сом бободек яғриндор, ёлдор.
Дам олиб ётарди урушдан безор.

Анбарин ёндилар, кўзларида нам,
Тобут қонқоғин ҳам ёпишди маҳкам.

Рустам дер: «Қурайлик бир даҳма олтин,
Мушқу анбар ичра хотиржам ётсин,

Аммо мендан кейин олтин сағана
Таланиб кетарми, қолмай бошпана!»

От туёгидек зич қурдилар даҳма,
Мотамдан, кўз ёшдан кўр бўлди ҳамма.

Уд огочин йўниб этдилар тобут,
Завжирип олтиндан айладилар бут.

Жаҳонга тарқалиб кетди бу достон:
«Ўғлин ўлдирмиш... деб буюк паҳлавон».

Бу хабардан тўлди андуҳга олам,
Дили гап бўларди эшитган одам.

Рустамнинг кунлари зиёсиз ўтар,
Дилидан қувноқлик кетгандек бадар.

Охири қилди у кўникмоқ пеша:
Бўлмас-ку мотамда яшаб ҳамиша.

Аслида шундай-ку бу дунё иши,
Фақат азоб чекар келган ҳар киши.

Кимнинг эси бутун бўла дунёда,
Дунё фирибидан бўлмас афтода.

Туронга ҳам етди бу мудҳиш хабар,
Мотамга ўралди диёр сар-басар.

Турон ўлкасига етишиб Хуммон,
Бор гапни подшога айлади баён.

Афросиёб бундай ишдан лол қолди,
Лекин бундан сабоқ чиқора олди.

СУҲРОБ УЛИМИДАН ОНАСИНИНГ ХАБАР ТӨПГАНИ

Афғон кўтарилди бутун Туронда:
«Сўҳроб ҳалок бўлмиш уруш майдонда!»

Самангон шоҳига бундай шум хабар
Етушгач мотамда қолди баҳру бар.

Онасига хабар етди шул замон:
«Ўғлин ўлдирибди Рустами Достон».

Кийимини йиртиб, юзга чанг солди,
Марварид бадани лаълин тус олди.

Отанинг ўглига мудҳиш ишидан,
Оҳ уриб йиқилди, кетди ҳушидан.

Юздап қон аригин оқизиб она,
Гоҳ туриб дод солар, йиқилар яна.

Бошга тупроқ сочиб қўзгайди маҳшар,
Билакларин тишлаб гўшгларин узар.

Ўтли оҳдан бошига отан уфурар,
Ҳамма мушкин мўйин оловга берар.

Дод солар эрди: «Эй, онасин жони,
Не учун тупроққа қорилмиш қони?!

Икки кўзим йўлда дердимки магар,
Рустаму Сўҳробдан стурми хабар?.

Отанини истабсеп бу кун топибсан,
Топибсану яна қайга чопибсан?

Болам, қайдан билай, келур шум хабар,
Ота ханжаридаи тилинур жигар!

Раҳмин қўзгамабди юзларинг гулдак,
Сарвдек навниҳолинг, паҳлавон билак.

Бола қоматинга раҳм этмай, дариг,
Навқирон кўксинга қандай урмиш тиг!

Тананга парвариш бердим, диловар,
Тинимсиз кунлару уйқусиз тунлар.

Бола қоматинга раҳм этмасдан,
Покиза тананинг либоси кафан.

Энди дардлашмоққа чорлагум кимни,
Кимга бўшатурман энди ичимни?

Таву жоним эрдинг, равшан чироғим,
Гўрга кетдинг, бўм-бўш қолдимиз боғим?

Дариғо, сардорим қидириб отанг,
Ажалга рў-барў келдингми, аттанг!

Поумид кўз юмдинг бу дунёдан зор,
Тупроқ ичра қолдинг, ахир зору хор!

Устингда ханжарин ўйпатган дамда,
Жигаринг тилмоққа қилганда ҳамла,

Нечун кўрсатмадинг унга нишонинг
Мен берган тош эрди оройи жонинг.

Берган эдим сенга отангдан нишон.
Нечун эслатмадинг, бўлдинг наришон?

Букун онанг дарду аламга асир,
Дилида андуҳу ёноғи заҳир.

Нечун мен бормадим бирга урушга,
Нечун чек қўймадим бу ёвуз ишга?!

Узоқдан танирди мени Таҳамтан,
Навозиш этарди мени сен билан.

Тигин иргитарди Рустами ёлдор,
Бўлмасди ўғлига отаси хунхор!»

Яна сочларини юла бошлади,
Яна оҳу нола қила бошлади...

Ким эшитса унинг ҳазин поласин,
Тиёлмасди кўздап оққан жоласин.

Хушдан кетди андуҳ жонга қасд этди,
Барчанинг юраги эзилиб кетди.

Ерда ётар эрди мисоли мурда,
Гўё таида қони тўнган, афсурда,

Хушга келгач яна бошлади нола,
Хаёлу фикрида ўлган ёш бола.

Сухроби тожига солганда назар,
Кўз ёшин лаъл этиб, қонига бўяр.

Кўрганда бўш қолган унинг тахтини,
Чорлайди Сўхроби — сарв дарахтини.

Равшан кунда чопган мисоли шамол,
Отни талаб этди, келтирди дарҳол.

От бошини қучоқлаб кўтарди фиғон,
Барча лол ва жимжит, ҳайратда жаҳон.

Гоҳ ўпар ёлидан, гоҳи ёноқдан,
Қонли ёши оқиб тушар туюқдан.

Кўз қонидан хокни бўяб лаълига.
Юзларин суртарди туюқ наълига.

Шоҳона либосин олиб келган чоқ,
Ўглини олгандек очалди қучоқ.

Келтирилди камад, садоғу камон,
Найзаси, қилличи, гуржиси гарон.

Келтирилди эгар, юган ва қалқон,
Қалқонга бош уриб кўтарар фиғон.

Келтирилди арқон нақ саксон қулоч,
Уни кўриб она яна юлар соч.

Дубулга, совутин устига борди,
«Шерим қайдасан?» деб дилларини ёрди.

Сугуриб қинидан Сўхроб қилинин
Кесди от ёли-ю думин ёртисин,

Дарвешларга сўнтра улашди инъом,
Кийим-бош, зар-қумуш, от-умов, анжом.

Сўнгра чикортириб унинг тахтини,
Настга ташлаёттирди ул бадбахтини.

Сарой эшикларин қилдирди қора,
Пештоқу равоқинг бузди минг нора.

Дабдала бузилди базмхонаси,
Шундан жангга кетган эрди боласи.

Сўнг устига кийди шилдек кўк либос,
Бир дамда қол ёшга яна гарқ паққос.

Кеча-кундуз йиғлаб, кетганди путр,
Сўхробдан сўнг бир йил этмади умр.

Фикру ўйи интиқ Сўхроби томон,
Жонин ўгли томон руҳ бўлди равон.

Шундай деган эди ширинсўз Баҳром:
«Мурдалар аламида бўлмагил мудом.

Узинг ҳам қолмассап, кетурсан охир,
Бу абадий йўлга ҳозир тур, ҳозир.

Отанг ўз навбатинг берса ҳам бу гал,
Унинг ҳам навбати етушгай тугал.

Дунё шу, бу сирга топилмас қалит,
Қидириб ўзингни айлама кўп хит.

Берк эшик бу, ҳеч ким очолмас кушод,
Беҳуда этмагил умрингни барбод».

Бундан сўнг Сиёвуш дostonи бошланади. Бу асар «Шоҳнома»нинг энг яхши дostonларидан ҳисобланади. У бундан олдинги китобларга киритилганлиги ва юз минг нусхада нашр этилганлиги назарда тутилди, бу тўнламга киритилмади. (Қаранг: «Шоҳнома», биринчи китоб. Тошкент, 1975, 527-709-бетлар; Фирдавсий Шоҳномасидан, Сиёвуш. Тошкент, 1979).

Афросиёб Сиёвуш ўгли Қайхусравни болаллигидаёқ йўқотмоқчи, шундай қилиб, келажакдаги қасоскордан қутулмоқчи бўлади. Аммо Пирон уни бундай ёвузликдан қайтаради.

Рустам эса Сиёвушнинг ўлимидан хабар тоғач, саройга бостириб киради ва Судобанинг танасини бошидан жудо этади. Сўнг Рустам Туронга юриш қилади, унда катта қирғин уюштириб шаҳарларга ўт қўяди. Афросиёб ўз мамлакати Туронни ташлаб, қочиб кетади. Рустам бир неча йил мамлакатни ўзи бошқаради. Рустам ўз она юртига Эронга жўнайди. Афросиёб Туронга қайтиб ўз тахтини эгаллайди.

Бу вақтда Гударз туш кўриб Туронда Сиёвушнинг ўгли борлигини тушунади. Гударз ўз ўгли Гевни Туронга юборади. Гев кўп саргузаштлардан кейин Сиёвушнинг хотини Фарангисни ўгли билан Эронга отказиб келади. Сиёвуш ўгли Кайхусравни аёну акобир, паҳлавонлар, бутун мамлакат халқи шоҳона қарши олади. Жуда кексайиб қолган подшо Кайковус эса, ўз ўгли Фарибурз қолиб, Кайхусравни тахтга ўтказди.

КАЙХУСРАВ

Олтмиш йил подшолик қилган

Достоннинг бошланиши

Хикоячи бошлаб қадимий дoston,
Ўзга ривоятни айлади баён:

Нечук тахтада даврон сурди Хусрав шоҳ,
Нечук Турон томон сурди у синоҳ.

Дупёни яратган айлаб марҳамат,
Сог қўйса, ҳаётим кўрмаса кулфат.

Қадим помалардан ёзай бир дoston
Жаҳонда қолсин у абад навқирон.

Заминдан юксалса сарв гуркираб,
Шоҳи кўк пештоқин қучади ўраб.

Тобора юксалиб шод ўсгай дарахт,
Бағри яйраб, унга кулиб боқса бахт.

Ҳаёт парваришлаб ўсдирса омон,
Унинг мевасидан баҳраманд жаҳон.

Тоза бўлса агар подшоҳ зоти,
Яхшиликда қолур жаҳонда оти.

Унга уч нимарса бўлади орзу,
Агар учдан ўтса, тўрт бўлади у.

Пок зоту ҳунару пасабинг агар
Бирлашса ажойиб мевалар берар.

Насаб ҳам фойдасиз гар йўқ ҳунари,
Покиза бўлса ҳам зоти — гавҳари.

Ялдон ишвати киши гавҳари,
Емонга йўлмас, қочар у нари.

Ота тухмидандир аслида насаб,
Мева берар ул ҳам тухмига қараб.

Хунар ўрганурсан ҳар хил кишидан,
Қочмасанг меҳнату ранж ташвишидан.

Бунга соҳиб бўлса қайси бир гавҳар,
Зеболик кўркига бўлар муяссар.

Бу учликни топсанг сўнг керак ақл,
Уни паст-баланди ажратувчи бил.

Бу тўрт парса тапда бўлса мужассам,
Тамаъдан қутилгай, тортмас ғам-алам.

Улим ҳақдир, унга топилмас чора,
Ундан зўрроқ офат бўлмайди сира.

Жаҳонжўй бу тўртдан эди бениёз,
Унга толе кулиб, бўлди сарафроз.

УЛУГЛАРИНИНГ КАЙХУСРАВГА ОФАРИН АЙТГАЦЛАРИ

Кайхусрав кўшкмига келгани замон,
Огоҳ бўлди унинг ишидан жаҳон.

Тахтига ўлтирди келиб шаҳаншоҳ,
Бошида ярқирар хусравий кулоҳ.

Жаҳонда адолат, ҳақ барпо қилди,
Ҳақсизлик томирини заминдан юлди.

Насиб эди унга зеб-озодалик,
Худованди тожу ва шаҳзодалик.

Жаҳонда орзуманд шаҳриёр эди,
Шухрати тарқалган, улуғвор эди.

Жаҳонда йўқ эди унга ҳеч бир зот
Тобе бўлмай четда кечирса ҳаёт.

Қаер вайрон бўлса, айлади обод,
Этди ғамгинларни аламдан озод.

Баҳор булутидан қуйди ёмғир-нам,
Кўчди ер юзидан ғам занги, алам.

Ер бўлди биҳиштдай ораста, гўзал,
Адолат инъомдан зар кўчди тугал.

Тўлди яхшилигу тинчликка жаҳон,
Боғланди девларким, шияти ёмон.

Не машҳур зотлардан, не улуслардан
Элчилар келдилар кўп олислардан.

Келди етиб хабар Нимрўз сардорга,
Жаҳонга нур сочган у синоҳдорга.

Келиб ўтирганга тахтига погоҳ,
Буюклик кўкини яратган подноҳ.

Уқтирди синоҳга ҳар жойда доим,
Шоҳга айлангиз деб итоат, таъзим,

Шоҳ томон ўгирди юзин Таҳамтан,
Шодлигин билдириб сидқидилидан.

Наремон Соми Зол ёнида ҳамдам,
Кобул диёрининг буюклари ҳам,

Даштда кўринганга қўнини қораси,
Янгради погора кучли наъраси.

Зол кўшиларини олдинга бошлар,
Бинафша туғ филтан ортида яшнар.

Шоҳнинг қулогига етди бир хабар:
Келар эмиш Рустам у эзгунарвар.

Лашкар бирданига жойдан қўзғолди,
Қутиб олмоқ учун дарҳол йўл олди.

Шоҳ дили муждадан бўлганди шодмон,
Хабарчига деди: «Бўл доим омон!

У эрур отамнинг қудрат-мадори,
Ундадир жаҳонда ҳунарнинг бори».

Буюрди: Гев, Гударз ва Тус якбора
Боришин, олишиб сурнай, погора.

Шоҳ кўнгикидан янграб погора саси,
Бошга кийди кулоҳ мардлар ҳаммаси.

Давра ясаб дарҳол чиқишди пешвоз,
Ҳамманинг қўлида туғ, ноғора, соз.

Учрашув жойгача икки кунлик йўл,
Борарди синоҳлар, мардлар қўл-бақўл,

Таҳамтан байроғи кўрнган замон,
Лашкар чани ўрлар қўшига томон.

Авжга минди янграб погора, сурнай,
Гев, Гударз, Тус пешвоз чиқиб пайдар-пай

Филтан ботир томон чопдилар улар,
Қувонч-ла ҳаммаси филтани қутлар.

Учовин бағрига олишди хунҳол,
Шерзод шаҳриёрдан сўрашди аҳвол.

Келишди Рустамдан Зол томон улар,
Очиқ кўнгил, бари шод чунон улар.

Фаромарз томонга юз ўгиришди,
Унинг дийдоридан хурсанд бўлишди.

У жойдан келишди сўнг шоҳ қошига,
Бир шоҳки, бахт тожин кийган бошига.

Филтан мардга тушгач Хусравнинг кўзи,
Киприкдан ёш томиб, порлайди юзи.

Тахтдан тушиб келиб айтди офарин,
Таҳамтан энгашиб ўпади замин.

Рустамга бундай дер: «Сен, эй паҳлавон,
Ҳамиша бўлгайсан мулкима шодон!

Ўзингсан Сиёвуш бузруквори,
Жаҳонда доною, мардлик мадори».

Кучиб Золи Зарнинг бошини силар,
Меҳр билан унинг отасин эслар.

Баҳодирларга жой кўрсатди ёндан,
Деди: Бахт ёр бўлсин сизга яздондан.

Рустам қарар унинг кийим-бошига,
Ўлтириши, сўзи, ўй, қарашига.

Юзига қон уриб, дил тўлиб дардга,
Сиёвуш ишларин келтирди ёдга.

Жаҳон шоҳига дер: «Сен, эй шаҳриёр,
Отадан жаҳонга қолгансан ёдгор.

Отанга ўхшаш чўнг шухратли, доно
Тождорин жаҳонда кўрмадим асло».

Кейин улар тахтдан тушиб, юришди,
Давра қуриб, кайфу сафо суришди.

Тун ярим бўлса ҳам шоҳ олмай ором,
Ўтмиш нақлларин этарди давом.

КАЙХУСРАВНИНГ МАМЛАКАТНИ АЙЛАНГАНИ

Қуёш тортганида ёлқин шамширин
Қора тун кўтарди ердан чодирин.

Даргоҳдан янгради ноғора шу дам,
Буюклар шоҳ томон қўйдилар қадам.

Юрди Тус, Гударз ҳам Гев — у қўрқмас эр,
Гургину Густаҳму ҳам Руҳҳоми шер.

Шухратли у зотлар келдилар шоҳга,
Келдилар шарафли улкан даргоҳга.

Йиғилди кўп одам айвон-боргоҳга,
Жаҳон шоҳи бундай деди сипоҳга:

«Кўрмоқ истар эдим мулкни саросар,
Қутлуғ Эрон элин барин баробар.

Кейин ов раъйига айлаб иштиёқ,
Утсин шу алфозда вақтимиз қувноқ».

Буюклар бу раъйга қўшилиб яксар,
Жаҳондан баҳраманд бўлишни истар.

Жаҳон шахриёри овга қўзғолди,
Паҳлавон Рустамни ёнига олди.

Лашкарлардан келди шухратли зотлар,
Геву Гударз, Кашвод каби чўнг мардлар.

Қиличбоз баҳодир Шоцуру Баҳром,
Гурғину Бежапу — қашча улуғ ном.

Фарҳоду Зангаю Шоварлар ҳам бор,
Гурозаки, голиб жангчи шиддаткор.

Лашкардан қорайди қуёш билан моҳ,
Барида совуту гурзи-ю кулоҳ.

Овнинг ҳисоби йўқ, юрган йўл эса
Тўлди ўлкаларга жанггоҳдек роса.

Бутун Эрон ерип айланиб кўрди,
Ободу вайрона жойлардан юрди.

Қашча юртлар, абгор, нообод эрди,
Ҳақсизликдан вайрон ва шикаст ерди.

Обод атрак бўлди подшоҳ бериб ганж,
Тухфаю ишъомдан у тортмади ранж.

Ҳар бир юртда яшаб, қурди унда тахт,
Тонсин деди у юрт аҳолиси бахт.

Ҳамён очар эди, шароб ичарди,
Элга дивор сочиб, йўлда кечарди.

Яна йўл оларди ўзга шаҳарга,
Маю тахт, тож билан чиқиб сафарга.

Озарободагон ерига етди,
Буюк зотлар билан мулоқот этди.

Шароб ичиб юрди, от чошиб-елди,
Кейин Озаргушаси уйига келди.

Оташкадада у қилди ибодат,
Тангрининг йўлига хайри саховат.

У жойдан қўзғалиб, юришиб чаққон,
Сўнг етиб келишди Ковусшоҳ томон.

Ўтиришди бирга у билан шодон,
Шодликдан бўшамас эди бир замон.

Бошлар қалқиганда тиниқ гулобдан,
Уйқу ва оромга кетдилар ўбдон.

КАИХУСРАВ БИЛАН КОВУСНИНГ АФРОСИЕБГА ҚАРШИ АХД-ПАЙМОНИ

Дурахшон кун тонгда яшнаб боққан чоқ,
Қора ер ёришди мисоли чароқ.

Насихондор ўтирар, Ковус шаҳриёр,
Сарафроз икки шоҳ бирга, бахтиёр.

Кўриб Рустам Достон етиб келганин,
Сўзлар эди унга Ковус билганин.

Ул Афросиёбдан очганда сўзин,
Қонли ёни билан юварди юзин.

Деди: «Нелар қилди Сиёвушга у,
Эронга келтирди не кулфат, қайғу?»

Қанча пахлавонлар қурбон бўдилар,
Аёлу гўдаклар гирён бўдилар.

Эрон шаҳарларин кўрсанг, кўи хароб,
Хароб этди барин ул Афросиёб.

Яздон ато этгап ҳамма нарсанг бор,
Баҳодир, допосан қўлинг қудратдор.

Толеинг порлаган, улуғ зотдан сен,
Шоҳлардан улугсан куч-қудратда сен.

Истар эдим: сендан бир аҳди паймон,
Кечмагин адолат, ҳақдан ҳеч қачон.

Дилни ўчга тўлдир Афросиёбга,
Сув сепма оташга, келтиргин тобга.

Она қариндошлик сенга ёт бўлсин,
Ҳеч кимдан сўз олма, ўч қанот бўлсин.

Бойликка берилиб, алданма яна,
Паст, баланд дуч келса, чекинма яна.

Гурзию қилличу тахту кулоҳдан,
Сўзлардан ўзгаиб, қайтма сен роҳдан.

Қасос нималигин сўзлай, қулоқ сол,
Қасос — ақлу танга мазмун, билиб ол.

Онг ич қуёш, ойни яратганга сен,
Ҳам муҳру кулоҳга, тожу тахтга сен;

Фаридун нисофи, эзгу одат, роҳ,
Сиевуш қониню жонинг учун, шоҳ.

Яздон бахт юлдузи, эзгулик ҳақи,
Билгайсан яхшидан ёмоннинг фарқин.

Мадаккоринг бўлсин тиг, гурзи қўлда,
Бўлсин кўркем қаддинг, чўнг азминг йўлда».

Еш шаҳриёр тинглаб унинг сўзини,
Оташга ўгирди жону юзини.

Адолатнапоҳга ичди ул қасам,
Ошпоқ кундузга-ю қора тунга ҳам,

Қуёшу ойга ҳам, тахт, кулоҳга ҳам
Муҳру қилличга ҳам, тожи шоҳга ҳам:

«Алданмайман унинг сеҳрига асло,
Хатто тушимда ҳам меҳрига асло!»

Шоҳона дафтарга мушк-ла ниҳояг
Ёздилар шу маҳал паҳлавий бир хат.

Унга гувоҳ бўлди Рустами Достон,
Ҳамма буюклару лашкарлар шу он.

Кейин хатни онту адл, инсоф учун
Сақлагин деб берди Рустамга бутун.

Ундан сўнг ёздилар маю дастурхон,
Сўнг ўзгача суҳбат қуришди шодон.

Бир ҳафта май ичиб, тинглашиб куйлар,
Ковуснинг қасрида қолишди улар.

Саккизинчи кун туриб шаҳриёр
Ювишиб, намозни этди ихтиёр.

Тангрига сизиниб, у қилди дуо,
Яратган ҳақиға ўқиб мадҳ-сапо.

Қаро тун ёришиб чиққунча офтоб,
Оҳ чекиб, ёш тўқди кўздан беҳисоб.

Деди: «Бир ўзингсан, эй одил худо,
Жаҳондору ризқбахш йўлчисан танҳо.

Ёшликда қутқаздинг мени балодан,
Якка бу бошимни у аждаҳодан.

Турон сарлашқари сенга аёндир.
Ғуноҳга ботгандир — ҳоли ёмондир.

Ҳар ерда айтинар нафратлар унга,
Ғуноҳсизлар дили тўлган ўч-хунга.

Бу обод диёрни у вайрон қилди,
Ботирлар юрагин ғамдан қон қилди.

Сийёуш қонини зулукдай сўрди,
Жонимиз гавҳарин кўкка совурди.

Шаҳриёрлар дили ундан ларзада,
Тожидап омон йўқ ҳеч бир марзада.

Бил, уким ёмондап яраллап зурёт,
Ўзи афсулгару асли покас зот».

Қайта-қайта ерга сурди у юзин,
Яратганга айтиб дилдан сўзин.

Кейин қайтди яна тахти томонга,
Шаҳлавонларига, мағрур аёнга —

Дели бундай: «Сиз, ай баҳодирларим,
Ханжаркашларимсиз, жаҳонирларим.

Бу Эрон элидап от миниб ўтдим,
Бупдап Озаргушаси жойига етдим.

Кўрмадим бирорта кимсани дилшоҳ,
Қатто кучлиларким ерлари обод,

Ҳамма Афросиёб дастидан безган,
Дилларга қон тўлиб, кўздан ёш сизган.

Мен ундап жабрдийда бўлганларданмен,
Жону тани ғамга тўлганларданмен».

Шундай деб бобо шоҳ, мўътабар писоҳ,
Дилидан чиқарар ғамли оҳ ҳамон:

«Эрон эли ундан қайғуда, безор,
Горату жангу жўш тўфони кезар.

Чиндап сиз дўстларим бўлсангиз агар,
Менга ачинсангиз дилдан сарбасар,

Отам ўчи учун белим боғлайман,
Эронни кулфатдап халос айлайман.

Агар сиз бирлашиб бошласангиз жанг,
Хужумга ташланинг мисоли паланг.

Мендан чиқса жағни бошлашга садо,
Ботирлар жашидап тоғ бўлар саҳро.

Майдонда тўкилган ҳар томчи қон-чун —
Ким бўлса гуноҳкор, осилар бутун.

Агар сипоҳимдан ким бўлса шаҳид,
Жойи жаннатдадир — шу эзгу умид.

Бунга пима дерсиз? Жавоб қай йўсун?
Уйлаб кўрсин ҳамма яхшилик учун.

Билинг: у қўлини кўтарди аввал,
Тортмоги керакдир жазо мукаммал».

Буюклар жавобга юз ўгирдилар,
Дилдаги дард билан жойдан турдилар.

Сўнг дедилар: «Эй шоҳ, дилингни шод тут,
Машаққатдан уни доим озод тут.

Бу тапу жонимиз измингда бутун,
Ғаму севинчимиз сендандир буқун.

Онадан тугилдик бизлар ўлим-чун,
Гарчи биз озодмиз, қулингмиз бутун».

Шу хил жавоб олди шоҳ анжумандан,
Тусдану Гударздан, ботир филтандан.

Қизил гулдай бўлди шаҳаншоҳ юзи,
Навқирон эди у бахтиёр ўзи.

Уларга кўндан-кўн айтди офарин,
Деди обод бўлсин ботирдан замин.

МАЙХУСРАВНИНГ ПАҲЛАВОИЛАРНИ САНАБ КЎРГАНИ

Сунбула ортидан боққанида кун,
Неча бор айлапти кўк чархи гардун.

Ҳамма муъбадларни ёнга чақирди,
Уларга шоҳ зарур сўзлар гапирди.

Икки ҳафта ёлди қабул эшигини,
Айтди яна янги дафтар тутишини.

Хусрав ҳисобдорга буюрди ипин,
Буюк ва кичиклар номин айтишин.

Ёзди у полвоцлар ичра полвоин,
Уларга лойиғин, чўнг паҳлавонин.

Ковус хешларидан баҳодир, ўктам,
Юзу ўн саркарда қўйишди қадам.

Ковус Фарибурзи олдинда юрди,
У янги подшоҳга амаки эрди.

Нўзар уруғидан у саксон нафар
Танлади гурзидор, жанговар лашкар.

Зарасп саркардадир уларга сардор,
Ҳар ишда гамхўру доим маладкор.

Шоҳлар тожи эди у Тус фарзанди,
Гурзию поғора, қилч тутганди.

Учинчиси Гударз — Кашвод ўгли у,
Раъйи билан лашкар қучди шон, обрў.

Етмиш саккиз ўғил, набираси бор,
Тоғларда ўктаму дашт, чўлда савор.

Кова байроғига шараф-шон элткан.
Шоҳлар тожу бахтин пурафшон этган.

Ғаждаҳам тухмидан олтмиш уч ўктам,
Буюклар танлади, бошлиқ Густаҳам.

Мелод хешларидан юз отлиқ эди,
Гургиндай музаффар, саботлик эди,

Тавоба тухмидан саксон беш нафар,
Жанговар отлиқлар ганжии қўриқлар.

Барта бўлмиш эди уларга посбон,
Жангларда уларга келтирарди шон.

Ўттиз уч жангари Пашанг тухмидан,
Улар чиқмас эди Жўпин ҳукмидан.

Уларга Рев бўлди сезгир нигоҳбон,
У ҳаминша голиб, ўктам паҳлавон.

Жанг куни ногора олдида турди,
Мардлар Тус куёвин қўриқлаб юрди.

Барзин хешларидан етмиш ботир эр,
Майдонда ёвларин енгар мисли шер.

Уларга нигоҳбон Фарҳод бўлмишиди,
Жанггоҳда сандону пўлод бўлмишиди.

Гурога тухмидан юзу беш полвон
Уларнинг олдида бўлди нигоҳбон.

Кулораг полвонлар ичра энг мумтоз,
Дошииманд, буюклар қутлар сарфароз.

Зебу фарли, кўркама помдорлар шу тоб —
Кўшлигидан муъбад йўқотди ҳисоб.

Ҳаммининг номини ёзишди бутун,
Подшоҳ дафтарига жанг-ҳамла учун.

Буюрди шаҳардан чиқсинлар дея,
Даштга етиб, чўнг саф чексинлар дея.

Авжга кирсин, — деди, — бошланганда ой,
Ҳинди қўнғироқлар, беҳисоб карнай.

Ҳамма борсин, — деди, — жангга Туронга,
Ҳамма шодлик билан юрсин у ёнга.

Шоҳ олдида бошлар ерга эгилди,
Лашкар томондан шоҳ табрик этилди.

Дедилар: «Эй зебу фарли шахриёр,
Тоғу камар бўлди сендан ихтиёр.

Ҳаммамиз бандамиз, сен шоҳ эурсан,
Еру кўкда доим паноҳ эурсан!»

КАЙХУСРАВНИНГ ПАҲЛАВОНЛАРГА
ХАЗИНАЛАР ТУРТИҚ ЭТГАНИ

Атрофда турарди отлар бир гала,
Чўпон лашкаргоҳга юрди бир йўла.

Шоҳ буюрди: кимки, ташлашда каманд,
Жанг аро ботиру бўлса метинтан,

Чопагон отларга ташласин каманд,
Бошларига аржон солиб, этсин банд.

Кейин у музаффар жаҳондор турди,
Гурзи билан олтин тахтга ўлтирди.

Ганж, динор эшигин очиб дер хунҳол:
«Буюклардан ганжни беркитмоқ маҳол!

Ғоҳида майдонда қаттиқ жанг борса,
Ганж, динор кўринар кўзга ҳеч нарса.

Мардларга ҳадямдир бор тожу тахтим,
Кўёшга етгай у ҳосил дарахтим.

Нега бу хил талони жаҳонда ҳардам,
Ганж мардлар илкида кўрсатар ёрдам».

Келтирилди юз тоғ Рум матолари,
Безалган гавҳару зар бирла бари.

Келтирилди мўйна, ипак буюмлар,
Шоҳона бир жомда лиммо-лим гавҳар.

Тўқдилар барини шоҳ пойгоҳига,
Жаҳон шоҳи бундай дер синоҳига:

«Бўлар у аждаҳо, жаллод Ҳалогшон,
Бабало бошининг баҳоси чунон.

Уни Афросиёб билмиги паҳлавон,
У бедор чорида дам олар ҳар он.

Бошу тигу олтин ким мисли қуюн,
Келтирар бу ерга жанг бошланган кун!»

Ўқтам Гев Бежани қалқиб оёққа,
Турди аждаҳони чавақламоққа.

Олди у жомани ҳам жоми зарни,
Жом ичра тўлган у қанча гавҳарни.

Сўнгра қуллуқ қилди у шаҳриёрга,
Мангулик тилади улуғ тождорга.

Кейин у жойига келиб ўлтирди,
Гавҳар тўла жомга тикилиб турди.

Ганжурга буюрди кейин шаҳриёр,
Келтир, деб, икки юз жома зарнигор.

Юз той шоҳи, мўйна, ипакли кийим,
Зуннор таққан икки гулюзни кейин.

Бундай деди: «Мен бу тортиқни бергум,
Кейин яна унга қутлуғ билдиргум.

Ким Тажов тожини келтирса менга,
Ёки шуҳрат қучган бу апжуманга,

Тожки, Афросиёб унга кийдирмиш
Ва Тажовни бахтли куёв деб билмиш».

Яна Гев Бежани қўзғолди шу дам,
Жангга ташлангандай жаҳонда илдам,

Тортиқларнинг барин қўлига олди,
Унинг бу ишидан эл ҳайрон қолди.

Шоҳга қутлуғ айтиб, сўнг ўлтирди шод,
Жаҳон Хусрав билан бўлсин деб обод!

Буюрди: камарли ўпта қул шу он,
Зарнигор апкомли ўн от чопагон,

Ой юзи пардали ўн соҳибжамоил
Келтирилсин, дея ганжурга дарҳол.

Бундай деди элга ҳушёр шаҳриёр:
«Отлару бу тенгсиз гўзалларки бор,

Насиб бўлгай кимки, Тажовга томон
Наъра тортиб борса мисоли арслон

Ва этса банд унинг аспрасини,
Ўчириб арслондай чўнг патрасини;

Юзи баҳор каби, бўйи сарв чунон,
Бели қамишдаю товусдек равон.

Ой юзли гўзал ул, исми Иснанўй,
У сумаи пайкару дилбару мушкбўй,

Аммо унга тигни ўқталмоқ маҳол,
Бундай ой юзлига тиг урмоқ увол,

Арқон ташлаб ёки тутиб камарин,
Олиб келмоқ даркор нари пайкарин!

Қўл уриб кўксига Бежани илдам
Келди голиб шоҳнинг ёнига шул дам.

Жаҳон шоҳига у офарин деди,
Тағри саждасига сокин эгилди.

Ундан хурсанд бўлди улуғ шахриёр,
Кейин бундай деди: «Эй буюк помдор.

Сендай паҳлавоннинг душмани бўлмас.
Жони омон бўлгай, ҳеч қачон ўлмас!»

Хазиначига шоҳ кейин бундай дер:
«Хазинадан ўнта зар жомни келтир».

Зар жомга солдилар сўнг мушки анбар,
Ўн ҳовуч кумушу ҳам асил гавҳар.

Бир жом ёқут билан мушкка лиқ тўла,
Бошқа жом фидуздан сочади шуъла.

Ақиқу зумуррад унга тўкилди,
Кейин мушку гулоб унга қўшилди.

- Тайёр бўлди ўн қул, ўн нафар ҳур зот
Ва олтин жабдуқли ўнта асил от.

Дер: «Тажов-ла жаңгда кимки зўр келгай,
Булар бари унга армуғон бўлгай.

Шарт шуки, у ғолиб чиқиб тўдада,
Тажов бошин олиб келсин ўртада».

Гударз Гевн бунга қўл урди шу он,
Қишанланар жангда ўша паҳлавон.

Қошига келтирди дилраболарни,
Зебу зийнат бўлмиш у матоларни.

Кейин шахриёрға айтди офарни,
«Сенсиз бўлмасни деб кулоҳу нигин!»

Сўнг хазиначига шоҳ берди фармон:
«Тахт олдига ёзгин ўн зар дастурхон.

Келтир бизга мушку гавҳару динор,
Кулоҳу камарли ўн парирухсор.

Икки юз мўйнаю шоҳи мато, зар,
Бир шоҳлик тожию ўнта зар камар».

У деди: «Бу тортиқ, ганж шуҳрат учун,
Ранж тортмай сўнг унга етганга бутун.

Бу ердан Косаруд томонга юрсин,
Сибвуш рудига дуо ўқисин.

Чангалдан кўринар сарбаланд бир тоғ,
У тоғ юз арқондан келар балаandroқ.

Уни Афросиёб этмишдир макон,
Унга етар сувдан ўтолган инсон.

Истайди, юрмаса биров у ёнга,
Эрондан ўтмаса киши Туронга.

Эрондан ботирлар унга юрсинлар,
Бутун Косарудни ўтга кўмсинлар.

Агар жанг бошланса у жойда ногоҳ,
Чангал орасида қолмасин сипоҳ».

Ушал Гев дейди: «Бу шикорим эрур,
У тоғни ёндириш қарорим эрур.

Агар лашкар келса, жангдан қўрқмайман,
Жангда калхат билан мен базм қургайман».

Барча хөҳлаганин Гевга бериб шоҳ,
Бундай дер: «Эй сишоҳ марди, бўл огоҳ,

Сенинг тигингсиз тож бўлмайди равшан,
Бўлмаганидек ул бутсиз бираҳман!»

Буюрди ранг-баранг юз хил матопи,
Ганжурга деди у: «Келтир сарпони!»

Истади у ганждап юз дона соф дур,
Тишиқликда гүё беқиёс биллур.

Келтирилди беш қиз, кўшк чўрилари,
Елкага сочилган ипак сочлари.

«Кимнинг пок жонига ақли ҳокимдир,
Бу совға, — деди у, — унга лозимдир.

Ўзи ботир бўлсин, равшан дил, вотиқ,
Шерга голиб келса, унга бу тортиқ.

Афросжёбга ким элтолса дарак,
Қўрқмаса, қалқмаса сийнада юрак,

Уша тоғдан хабар келтирса менга!
Номдор аякумандан ким борар унга?»

Мелод ўғли Гургин ўзин чотлади,
Сўнг йўлга чиқинга белин боғлади.

Олди чўриларин, зарбафт жомастин,
Сўнг шоҳлик тортигин ҳамма, ҳаммасин.

Подшога офарин айтди паҳлавон,
Шоҳ ақли жонини сақласин омон.

Ер бўлмай қоразоғ қаноти сиёҳ,
Тоғлар чўққисидан кўринди чироғ.

Саркарда қайтди сўнг ўз саройига,
Ботирларнинг бари юрди жойига.

КАЙХУСРАВИНИҲ РУСТАМНИ ҲИНД ТУПРОФИГА ЮБОРГАНИ

Қуёшдан тоғ бўлди сарғиш, қаҳрабо,
Хўроз товушидан янгради само.

Подшоҳ яқинига келди Таҳамтан,
Эрондан, тож-тахтдан юритди сухан.

Завора, Фаромарз у билан бирга,
Суҳбат давом этиб, борди бир ерга.

Бундай деди Рустам шоҳи заминга,
«Эй номдор, сазоворсен офаринга.

«Бир шаҳар бор эди Забулистонда,
Баҳраманд эди Тур ўша маконда,

Турклардан қутқарди уни Манучеҳр,
У жой бир ажойиб кўнгиш очар ер.

Кексайиб Ковуснинг кетгач қуввати,
Йўқолгач шавкати, шону шуҳрати.

Олишди шаҳарни у туронийлар,
Қолмади диёрда мард эронийлар.

Элтишар у ернинг божин Туронга,
Боқишмас Эроннинг шоҳи томонга.

У элда кўп эрур филлар билан ганж,
Улардан тортишар гуноҳсизлар ранж,

Босқину ўлдирин ва таламоқдап...
Бош тортмиш Туронга бож тўламоқдап.

Эрон подшоҳлиги сеники букун,
Чангалнинг шер каби, ташиг фил йўсуни.

Энди тузиб бир чўнг қўшиш қудратвор,
Шонли саркардани юбормоқ даркор.

Бу кун келтиргайлар божини шоҳга,
Еки келтиргайлар бошин боргоҳга.

У элни биз агар киритсак қўлга,
Шикаст етказмаймиз у Турон элга».

Рустамга бу хилда жавоб берди шоҳ:
«Омон бўл, тўғридир сен танлаган роҳ.»

Қапча аскар етар бу ишга, қара,
Тахла қўшинимдан, бўлсин мард, сара.

Элинга қўшилган ернинг қиммати,
Қадринга тенгдир у азминг хизмати.

Фаромарзга тошпир сен катта синоҳ,
Баҳодир мардлардан у жангда огоҳ.

Бу ишни бошқариш қўлидан келур,
Чангаги наҳангинг бўғзига етур».

Бу сўздан тер босди наҳлавон юзин,
Подшога айтди у офарин сўзин.

Сарой сардорига буюрди Хусрав:
«Келтиринг таому дастурхон дарров».

Май келди, келдилар қўшиқчилар ҳам,
Жим қолди ҳаттоки булбуллар шу дам.

КАИХУСРАВНИНГ ҲЗ ЛАШКАРИНИ САФАРГА ТАЙЁРЛАГАНИ

Қуёш тоғ устига чиққанда ёрқин,
Хикоячи шунда тўхтатди нақлин.

Янгради ногора шоҳ даргоҳидан,
Аъёнлар жой олди кўшк, боргоҳидан.

Филга боғладилар мис ногорани,
Карнайлар кўтарди шу чоқ наърани.

Филлар сағринига ўрнатишди тахт,
Гўё яшнаб кетди шоҳона дарахт.

Бошига қўндириб гавҳарли кулоҳ —
Кўшкдан чиқиб, филга ўлтирди подшоҳ.

Бўйнида шоҳона безак порлайди,
Хўкизбош гурзиси йўлга чорлайди.

Тожда дурри ёқут беради жило,
Бўйнида бир ҳалқа сочади зиё.

Билакда қўш дастбанд икки ёқут зар,
Жило берар заррин, забаржад камар.

Фил сипоҳ оралаб босарди қадам,
Тиллодан жабдуғи, ёпинчиги ҳам.

Бир мўҳрали жомни шоҳ тутган қўлга,
Етганди сипоҳнинг бонги Зуҳалга.

Тиг, гурзи, ногора, ўрлаб чапг-тўзон,
Ларзада замин уложувард осмон.

Офтоб қайга кетди деб қилманг гумон,
Гўё сув остига бўлди у шўшон.

Равшан кўзларига кўринмас жаҳон,
Кўринмас кўк, юлдуз ҳам пайзасимон.

Гўёки дарёда мавж урди тўлқин:
Гуруҳ-гуруҳ бўлиб қўзғолди қўшин.

Чодирни элтдилар кўшкдан дашт томон,
Тинчлигин йўқотди гавғодан осмон.

Филнинг орқасига ул шоҳи помвар
Жомга муҳра ташлаб, боғлади камар.

Подшоҳ хизматида бошиқа кор йўқдир,
Ўзга машмашага ихтиёр йўқдир.

Ахир ундан ортиқ ҳукмдор йўқдур,
Ғафат ундан фармон, унда ҳуқуқдир.

Филда етиб келди улкан даштга у,
Деди: «Барча сипоҳ турсин рў-барў».

Баҳодир Фарибурз олдда борарди,
Жаҳондор олдида эпчил юрарди.

Барча гурзи, тиглик; олтин ковушда,
Ортида байроги қуёш нақшида.

Ўтирди у отга, бир отки, саман,
Қайиш билан уни айламиш каманд.

Борарди гурур-ла, пурвиқор, сипо,
Қумуш тақинчоғу зарлар сержило.

Унга офаришлар айтди юрт шоҳи:
«Буюклар шавкати бўлсин ҳамроҳинг.

Ҳамма ишда бўлсин бахтинг барқарор,
Кечирган ҳаётинг бўлсин навбаҳор!

Борган жойда бўлгин соғу саломат,
Ортга қайтгин ғолиб, кўрма маломат.

Ортидан боради Гударзи Қашвод,
Қадам босган ери бўлганди обод.

Ортдаги байроқда нақш этилган шер,
Паижасида тутар гурзи ва шамшер.

Гударздан чан ёнда Рухҳом борарди,
Унг ёнида эса Гев гоз юрарди.

Ортида боради Шедуш байроқдор,
Шерона рангдан ер чин бинафиназор.

Ортидан борарди минглаб сарфароз —
Отлиқлар, қўлларда найзалар дароз.

Яна бўри сумбат бир қаро байроқ
Гев ортидан болқар қўлларда порлоқ.

Рухҳом байрогининг белгиси арслон,
Кўтарилган балад булутга томон.

Етмиш саккиз ўғил, набираси бор,
Уларга жой етмай, кепг дашт келди тор.

Ҳар бирин ортида ўзга бир байроқ,
Ҳамма тигли, тайёр, заркавш ялтироқ.

Гударз қўл остида деярдинг жаҳон,
Ботирлар хизматда бўларди ҳар он.

Яқин келганида тахтга, подшоҳга,
Офаринлар айтди тожу боргоҳга.

Гударзга у айтди мадҳу офарин,
Гев лашкарларига қутловлар тайин.

Гударздан орқала Густаҳм борарди,
Хушёр Гаждаҳмга фарзанд бўларди.

Жангда чапгалида найза бор эди,
Камон билан ўткир ўқи ёр эди.

Ёй ўқи қўлидан бўлганда паррон,
Дош бермасди унга на тошу сандон.

Қуроллашган қўниш борарди сиқик,
Ҳамма ёқ бойлигу гураи, ўткир тир.

Бир ой шакли тушган байроқ остида,
Ярқирайди кўкда, боши устида.

Шаҳриёрга айтар эди офарин,
Яширмас шоҳ ундан хурсанд бўлганин.

Густаҳам ортидан Ашкан ҳушёрдир,
Қалби чўпг, зийрагу зўр кучи бёрдир.

Хумой авлодидап улур гурзидор,
Тайинланган жойда бўларди тайёр.

Кўчу Балучлардан эди қўниши,
Жангга болта тутиб, кутарди уни.

Унипг чекинганин ҳеч ким кўрмаган,
Папжаси бирон дам холи турмаган.

Арслон пусха байроқ тутган қўлига,
Чорларди у байроқ зафар йўлига.

Шаҳриёрга айтди офарин такрор,
Этди у тақдирдан шодлигин изҳор.

Фил устидан йўлга Хусрав тикилди,
Қўшин икки милга чўзилган эди.

Унга маъқул бўлиб айтди тасанно,
Деди: бахти кулсин тургунча дунё.

Сипоҳидан мамнун ул жаҳондор шоҳ
Шод эди, тиларди бахтиний огоҳ.

Яна таплагани ботири — Фарҳод,
Ундан эди Хусрав лашкари обод;

Сипоҳ учун эди мураббий, ҳамкор,
Унинг хизматиға ҳар ерда тайёр.

Оҳу сурат байроқ ҳилпирар баланд,
У бошлар устида кўкиш сояванд.

Сипоҳни барида ҳинду тиги бор,
Туркони совуту суғди эгардор.

Қубод уруғидан шаҳзодлар бари,
Уларнинг барида бор яздон фарри.

Чехрада ҳар бири ой каби тобон,
Жанггоҳда қуёшдек бари дурахшон.

Янги тожу тахтни кўргандан кейин,
Янги шоҳга айтди беҳад офарин.

Борар эди улуғ паҳлавон бир эр,
Фарҳод орқасидан мисли нарра шер.

Гуроza, у Гевнинг лойиқ авлоди
Боради интилиб, таиғ эди ёди,

Эгардаги арқон ҳалқалардан шоҳ
Шод эди, буларни хуш кўрар ҳар гоҳ.

Тўнғиз сурат байроқ элтар лашкари,
Арқонда моҳиру ҳарбда жангари.

Шоҳга суворилар, дашт мардумлари
Офарин айтишиб, ўтишди бари.

Тезлаб Ҳумой сурат ортидан шу оц,
Жойидан қўзғалиб борар тоғсимон.

Кейин Занга шоҳни қутлади бутун
Уша қадду кўрку тиг, узук учун.

Ҳар кимки аслида бағдодлик эрди,
Найзадор, қиличи пўлодлик эрди,

Ул Ҳумой остида ўтишди бари,
Шоҳ филда туради жилмай илгари.

Фаромарз турарди шоҳ орқасида,
Шавкату азму кўрк балқиб ҳуснида.

Ногораю филу сипоҳи чунон,
Ҳамма жааг истару ҳамма паҳлавон.

Барча сарфарозлар офтоб йўсун
Кашмиру Кобулу нимрўзлик бутун.

Ботир отасидай бир соҳиб ҳунар,
Киши этолмасди Рустамдан гузар.

Аждаҳо бошидай етти бош, улкан,
Гўёки тушовдан чиқиб қутулган.

Мевали дарахтдай эгилиб, кейин
Шаҳриёрга айтди беҳад офарин.

Фаромарздап шоҳнинг дили бўлди шод,
Унга насиҳатлар айтди у купод.

Унга деди: «Филтан парвариши бу,
Олий анжуманининг оройиши бу,

Сен ҳушёр Рустамнинг ўғлонидурсан,
Найрамдан бўлган Сом дostonидурсан.

Энди сеникидур Ҳиндистон эли,
Каннуждан тортиб то у Сейстон эли.

Қасдинга ҳеч киши тутмасин миён,
Бир иш қилки, ундан келмасин зиён.

Ҳар қайси жойда сен дарвиш ёри бўл,
Қариндошга сахий, мададкори бўл.

Ким сенга дўст бўлса, айла эътибор,
Бил, ким допишмад ва кимдир гамгузор?

Сен ишни қолдирма эртага зинҳор,
Бил буни: Кечиккан ишга ёғар қор.

Сенга бердим мен бу подшоҳликни, тут,
Бекордан бекор жанг қилишни унут.

Ёшликдан бўлмагин ганж кетидан хор,
Озор етказмагин, ким тортса озор.

Афсуслик қасридан бўлма хотиржам,
Бир хилда турмас у, ўзгарар ҳар дам.

Сендан ном қолгуси, қолур баланд ном,
Дилингни боғлама дунёга тамом.

Менинг ҳам, сенинг ҳам кунимиз битар,
Чарх-фалак нафасни ҳисоблаб ўтар.

Дилинг шод бўлсиниу бадапинг соғлом,
Керакли нарсангни ўйлагин мудом.

Жаҳонни яратган сендан шод бўлсин,
Ёмонларнинг дили дудга кўмилсин!»

Насиҳатни тинглаб янги тождордан,
Ўзин ерга қлди учқур тулпордан.

Янги шоҳга айтди офарин бисёр:
Янги ойдек бўлгин жаҳонда пойдор!

Ерни ўпиб, шоҳни дуо айлади,
Олис йўлни кўзлаб, сўнг жадаллади.

Рустам икки фарсанг у билан юрди,
Унинг боришидан фикри жўш урди.

Ўргатган уни жанг, базму ақлга,
Истарди доимо ором ўғлига.

Қўзғалди у ердан дилда дард чунон,
Қайтиб келди даштдан чодирни томон.

Саркарда маст филдан тушиб, турди тик,
Тезюрар отига минди у тетик.

Чодирга келди у кўркида виқор,
Қалбида дард кўпу бошда ўйи бор.

Рустам келгандан сўнг май келтирилди,
Улкап жомга шароб лиқ тўлдирилди.

Деярди: шодмонлик сенга бўлсин ёр,
Эртадан сўз очмас доно зот зинҳор.

Қаерда у Туру Салму Фаридун?
Хаммаси хок бўлди, йўқ бўлди бутун.

Еламиз, ранжиймиз, тўплаб ганжни чўнг,
Дил нима истаса, қопдирамиз сўнг.

У қисмат охири хок бўлмоқ фақат,
Ҳеч киши тақдирни четлолмас ҳеч вақт.

Май ичиб яйрайлик биз қаро тунда,
Тоинг отса, навбатини кун санар шунда.

Тус най навосини диллар англасин,
Сурнаю ноғора, созлар янграсин.

Қарайлик бу чарху фалак қўлига,
Жангда меҳр-ла чўзар кимнинг йўлига.

Иптилармиз, ундан нима фойда бор,
Нима қисмат бўлса, ўша барқарор.

Яхши-ёмон бизда ўтади ҳамон,
Доно киши нега бўлмагай нолон?

Жаҳонни яратган бўлса бизга ёр
Ота қони учун қасос олмоқ бор.

СИЕВУШНИНГ УҒЛИ ФУРУД ДОСТОНИ

Жаҳондор гар бўлса мумтоз, наҳлавон,
Сипоҳни тошпирмас ёвга ҳеч қачон.

Ҳасаддан киприкка ёш қўнса бир он
У ёшга табиб ҳеч тополмас дармон.

Буюклардан бўлса зоти ким агар,
Ортиқликда ўзин тенгсиз ҳис этар.

Истаксиз дил тутқун бўлмоғи бордир,
Мақсадли кишига шон-шараф ёрдир.

Саркарда уни дўст деса ўзига,
Дили эса кирмас ақл сўзига.

Гар фалак кундузни қайтарганда ҳам,
Қўшга офарин айтмайди у дам.

Ушинг-чун яхшилик истамас дилда,
Истаклари кетмай дилдан шу хилда.

Агарки, кишида бўймаса ақл,
Доно уни элга қўшмайди буткул.

Тингласанг гар бутун бу достонни сен,
Биларсан бадфеъллик асосини сен.

ТУСНИНГ ТУРКИСТОНГА САФАР ҚИЛГАНИ

Чўққидан ранг бериб кўк чиройига,
Кўтарилди қуёш баланд жойига.

Кўксига олди у ҳамал буржини,
Еритди бир йўла жаҳон юзини.

Янгради ноғора Тус даргоҳидан,
Ларзага келди дил сурнай оҳидан.

Элдан кўтарилди гавго саросар,
Кўк ҳам авягга минди, ер эса қайнар.

Отлар кишнаши-ю, қўшин чангидан
Еруғлик йўқолди ой, кун рангидан,

Қурол жарангию филлар сасидан,
Жаҳон ранг олгандай Нил нусхасидан.

Кованинг байроғин ярқирашидан,
Кўк, сарғиш, бинафша, қизил пақшида.

Атрофда Гударзнинг суворилари,
Ўртада Коваён туғи юқори.

Сипоҳдор бошида тож, гурзи пай чунон,
Келди шоҳ чодирин даҳлизи томон.

Тус Кова байроғин ёнида бўлди,
Олтин қавшида у жадаллаб келди.

Билагузук таққан тождор улуғлар,
Нўзар уруғидан помдор улуғлар.

Сипоҳнинг олдида боришди улар,
Подшоҳга таъзим қилишди улар.

Фил сурат байроқни тутган қўлида,
Олтин туғин боши булут белида.

Манучеҳр зотидан бўлган ҳар одам,
Дилу жони Тусдан шод эди шу дам.

Қора тоғдек кўчиб боришди бирдан,
Айрилгандай ою қуёш нуридан.

Шоҳ қошига ҳамма шоввозлар келди,
Кулоҳли, байроқдор сарбозлар келди.

Буюрди қўвинида бўлган паҳлавон
Номдорларни элтгин дея шоҳ томон.

Зийрак шоҳ сўнг бундай деди серзарда:
«Қўшин олдидаги туслик саркарда,

Турар Кова туғин тутганча қўлда,
Ҳамма ҳам боради у айтган йўлдан».

Кейин берди муҳрин сипоҳ олдида:
«У бошлиқ, фақат у сизга саркарда».

Кейин деди: «Ўтма паймонимдан сен,
Қўл тортма одату фармонимдан сен.

Озор берма бирор кишига йўлда,
Тоғ — кулоҳ одати эрур шу хилда.

Дехқон бўлса ёки ҳунарманд киши,
Қасдимга бўлмаса унинг хоҳиши,

Эсмаслиги даркор унга офат ел,
Ўзинга тенг билан сен фақат бас кел.

Бечора дуч келса рапжитма асло,
Кишига мангумас бебақо дунё.

Калотдан ўтишни ўйлама ҳеч бир,
Гар унга йўл олсанг, хуш кўрмас тақдир.

Қуёшга айлансин Сиёвуш жони,
У дунёда бўлсин умид макони!

Пирон қизидан бир ўғли бор эди,
Борлиғи отага кўп ўхшар эди.

У менга ўхшаган биродар эди,
Ен эди, тенгдонун шод яшар эди.

Энди Калотда у, она-ла бирга,
У жаҳондор — эга қўшини фарга.

Билмас эронликлар исмин ҳеч бири,
Юборманг у ерга от-уловларин.

Қўшини бор унинг помдор, жангарин,
Йўлда тор дара бор, қийин йўллари.

Ўзи ҳам жанг марди, отлич паҳлавон,
Авлотда буюғу кучда қучган шон.

Биёбон ичидан ўтсангиз маъқул,
Шерлар йўлларида ўтмоқ номақбул».

Кейин бундай деди Тус шахриёрга:
«Қисматимиз олгил сен ихтиёрга,

Борурмиз сен берган фармонга тобе,
Фармонинг бахш этгай бизларга толе».

Саркарда шошилди, шоҳ ортга елди,
Рустам ҳам қўшин-ла саройга келди.

Филтан билан бирга ўтказди йиғин,
Йиғди доно, муъбад хусравлар барин.

Шоҳ апча гапирди Афросиёбдан,
Ўз дарди ва ота берган азобдан,

У ёндан Тус билан қўшин борди, ул
Қаршидан чиққунча токи икки йўл.

Бир томон биёбон, йўқдир қатра нам,
Калот бошқа ёқда, ўзга йўл Чарам.

Қолишди жойида филлару созлар,
Тусдан, сипоҳлардан кутиб овозлар.

Қайси бирин ташлар, икки йўл бордир,
Қайси ўнг ва қайси қийин, почордир.

Улуғларга келди Тус тинч, яқинроқ,
Сувсиз, иссиқ йўлдан сўз очиб шу чоқ,

Гударзга деди: «Бу қақроқ биёбон,
Гар бўлса гард анбар, хоки мушк чунон,

Ўтиш даркор бўлар ўнгайроқ, тезроқ,
Зарурдир бизга сув, тез-тез дам олмоқ.

Маъқулдир қўзғалиб Калот, Чарамга,
Дам олиб, тўхтасак сўнг у Маямга.

Ўнгу сўл ободу сувлари равон,
Саҳрони истасак қийналмасми жон?

Бу йўлдан ўтганман мен ҳам, қўйинг-чи,
Қўшиннинг олдида Гаждаҳам йўлчи.

Олис йўл азобин унда тортмадик,
Бир қадам туюлди ўру тепалик.

Маъқулдир қўшинни элтсак у томон,
Келмасин хаёлга фарсанг, биёбон».

Кейин деди Гударз: «Эй мўътабар шоҳ,
Бошлиқсан, эргашар сенга бу синоҳ.

У айтган йўлдан сен қўшинни юргиз,
Етмагай ҳеч кимга хавф, зиён ҳаргиз.

Подшоҳ айтганидан товламагил бон,
Унда синоҳга ҳам бўлмасин йўлдон».

Кейин унга дер Тус: «Номдор баҳодир,
Бу хилда ўй суриб, олма хавотир.

Чунки шоҳ дилини ғазаб қучмасин,
Юрагинга унда ҳеч ҳам кўчмасин».

Деди-ю буюрди ўтишларини,
Қалоту Чарамга юришларини.

Хусрав фармонларин айламади ёд,
Тўс-тўнолон бўлиб бузилди ҳаёт.

ТУСНИНГ КЕЛИШИДАН ФУРУДНИНГ ХАБАР ТОНГАНИ

Хабар келганида Фурудга томон,
Порлоқ қуёш юзин қоплади тўзон.

Отлар тақасидан, филлар чангидан,
Замин қолнимасди Илнинг рангидан.

Эронзаминлик у оғанг қўшини
Туронга келади, истаб ўчини.

Қалот йўлидадир унинг лашкари,
Билмам қайни босар жанг-жадаллари.

Иш кўрмаган у, ёш, тинглагач бунини,
Татби хира, дили тортди қайғунини.

Бандни халос айлаб тушди қалъадан,
Келиб баланд тоққа боқди дафъатан.

Буюрди яйловни тез бўшатмоқни,
Туями, қўйларми, тез ҳайдамоқни.

Ҳамма подаларни қайтаринг, деди,
Ҳеч нарса доғдаю даштда қолмади.

Ҳаммасини элтди Сипадкўҳ томон,
Тушовлаб, тўдага қўшдилар омон.

Сўнг келиб беркитди қалъа эшигин,
Бир учқур тулпорга минди у кейин.

Янгради ноғора саси Маямдан,
Қора гард ўрлади яқин Чарамдан.

Қалъа тепасидан Жарира кўрди,
Лашкар ўқларидан қалби тез урди.

Жарира — Фуруднинг ғамгин онаси,
Сиёвушдан дилда ёнар ноласи.

Жавон Фуруд келди онаси томон,
Бундай деди: «Эй сен, она меҳрибон,

Эрондан келмишдир қўшин ва филлар,
Буюклар олдида сардор Тус келар,

Нима дейсан, борми бунинг чораси?
Бошланмасин дейман бизга ҳамласи».

Жарира унга дер: «Эй жангчи ботир,
Унга дуч келмайсан, бўлма хавотир.

Эронда янги шоҳ биродаринг бор,
У зийрак Қайхусрав эрур жаҳондор.

Ному авлодингни яхши билар у,
Қондошсиз, бир ота зурёдисиз-кў!

Жаҳонда ботир йўқ Сиёвушсимон,
Мақтовни замонга ёйилган чунон.

Кейин унга берди мени у Пирон,
Туркларга уйланмас эди ҳеч қачон.

Онаю отадан аждодинг бари,
Тождордир, ҳаммасин машхур номлари.

Биродаринг қасос истаса агар,
Сивушнинг руҳи сени шод этар.

Қасос учун олға, жангга борарсан,
Шайлашиб, белнига камар боғларсан,

Боргин чопиб, жангга ўзини чоғлагин,
Қасос камарини белга боғлагин.

Эгинингга кийиб-ол румий либосинг,
Уммондай тўлғонсин дилда қасосинг.

Гар у ўч истаса бобоси учун,
Сен ҳам ўчга ишлат ҳунаринг бутун.

Бу гамдан нолалар айласин паланг,
Дарёдан тўлганиб, отилсин паҳанг.

Хаттоки қушлару сувда булбуллар,
Афросиёбга ўч билан тўлиқлар.

Жаҳонда белини Сивушсенмон
Боғлаган жаҳонбахш бўлмас ҳеч қачон.

Тенги йўқ мардлигу бахту натоқда,
Тахту ҳаққу виқор ҳам маърифатда,

Шундай буюк номдор зот ўғлонисан,
Кабилар наслининг паҳлавонисан.

Ота ўчи учун камар боғлагил,
Нажот йўлига сен ўзини чоғлагил!

Қўшинга қарагин, ким у сардори,
У улуг зотлардан ким у номдори?

У магрур зотларини чорла шод, хапдон,
Маю совгалар-ла безат дастурхон.

Шамшеру қалпоғу совут кийимлар,
Жанговар либосу ҳиндуча ханжар.

Дунёда оғанг бор, сенга ганж эрур,
Гаразчи ётлардан у қасос олур.

Сипоҳ олдиға бор, бу дам маъқул шу:
Сен янги қасоскор, янги шоҳдир у».

Фуруд онасидаң сўради аста:
«Эронликдан мен-ла ким бўлур баҳсада?

Улардан ким бўлгай менга мададкор,
У ботирлардан ким жангда бўлгай ёр?

Улардан ҳеч кимнинг билмам номларин,
Қандай йўллай қутлов; дини каломларин?»

Жарира бундай дер ботирга шу он:
«Агар кўрсанг олис қўшиндан тўзон,

Қарагин сувори, баҳодирларга,
Баҳрому Зангаю ҳам Шоварларга.

Бу икки ботирни айла хабардор,
Мену сендан сирич яширмас зинҳор.

Доим омон бўлгил, доим бахтиёр,
Сиевуш руҳи ҳам бўлсин мададкор!

У иккисидан ҳеч бўлмасди жудо,
Улар саркардаю у эди подшо.

Таҳор билан энди боргин бесипоҳ,
Сўзим дилга оғир ботмасин ногоҳ.

Магрур ботирлардан сўрасанг шу он,
У баҳодир Таҳор айлагай баён.

Каттаю кичикни танир Эронда,
Билади белгини пода, чўпонда».

Ўғил деди: «Она, насиҳатинг соз,
Авлодинг сўзингдан бўлгай сарфароз».

Кузатиш жойидан келди бир дидбон,
Эрон сипоҳидан айлади баён;

Дашту дараю тоғ тўла қўшинга,
Гўё кўз тушгандай парда, тутқинга.

Қалъа эшигидан тош даштга қадар,
Филу байроқлару жапговар лашкар.

ФУРУД БИЛАН ТАҲОРНИНГ ЛАШКАРНИ КЎРИШГА БОРИШГАНИ

Таҳор билан Фуруд чопишиб кетди,
У ёшпи бахт қуши, толе тарк этди.

Баланддан ярқираб кўрипар осмон,
На ҳис, на тезликдан ҳоримас ўғлон.

Ёшликда жон истар баландда учмоқ,
Ноилож қолади у кексайган чоқ.

Юксак тоғ устига чиқишди улар,
Ундан кўринарди эронлик лашкар.

У лашкар, яроғу қуролдан озор —
Тортишиб турдилар Фуруду Таҳор.

Сўзамол Таҳорга уқтирар ўғлон:
«Нима сўрасам сеп сир тутма пинҳон.

Ҳов... у паҳлавон ким, олда байроқдор,
Чўнг гурзи эгаси, олтин кафши бор?

Айт, кўрган бўлсанг сен: оти нимадир?
Эронлик кишининг зоти нимадир?

Дарага тўлибди отлиқлар бари,
Гуруҳ-гуруҳ келган кимнинг лашкари?

Қалпоқлар олтину ҳам олтин сипар,
Гурзилар олтину ҳам олтин табар.

Деярдинг кон ичра қолмади деб зар,
Гўё булут чиқиб, сочарди гавҳар.

Ногора бонгидан икки тоғ ора
Калхатлар юраги бўлганди пора.

Сипоҳдор, қиличбоз ўттиз минг лашкар
Бирлашиб даврада жангга хезланар.

Қўшин ўз сардорин кўргани замоң,
Шаҳзода уларга сўз айтди шу он».

Бундай жавоб берди донишмаңд Таҳор:
«Сенга билганимни айлайман ошкор.

Уларнинг белгиси — филсурат байроқ,
Бинафша шамширлар, отлари ўйноқ.

Сарафроз Туснинг бу орқа қўшини,
Бахт топмас ким жангга чорласа уни.

Унинг орқасида бор бошқа байроқ,
Ундаги суратда қуёш ярқироқ.

Отанг оғаси у, шавкатли боком,
Саркарда Ковуси Фарибурздир ном.

Ортида ойсурат чўнг байроқ турар,
Улар паҳлавонлар, кучли ботирлар.

Уни Гаждаҳм ўгли Густаҳм санагин,
Ундан титрар ҳатто филнинг суяги.

Бўри сурат байроқ сочар зарбофин,
Ўраган жангари лашкар атрофин.

Занга Шовароннинг байрогин тутиб,
Жўмардлар, ботирлар турар жанг кутиб,

Орқасида байроқ кўрки худди ой,
Зулфи қаро мушқу тани лаъл чирой.

Уни Гев Бежани дер эл бус-бутун,
Жангга кирса кўкка шопиради хун.

Йўлбарс сурат байроқ бўлса қаерда
Синдиради шернинг белин у ерда.

Уни ботир Шедун олса қўлига
Ҳамма нарса тобеъ бўлур йўлига.

Тўнгиз сурат байроқ қуйида турар,
Гўёки фалакни тиғи қайчилар.

Гуроза номли у ботир паҳлавон
Шер жангин ўйинчоқ ҳисоблар ҳар он.

Қўтос сурат байроқ остида турар
Энчил суворилар, жангда номдорлар.

Беқиёс паҳлавон, шуҳратли Фарҳод
Бўйи кўкка етар ҳамлада озод.

Бўри сурат байроқ бор жойда ҳар дам
Синоҳдор буюк Гев қўяди қадам.

Улкан шер суратли байроқ баҳайбат,
Гударз Кашвод тўкар пойида савлат.

Уауи сурат эрур қонлонли байроқ,
Олдинда Ревпиздир хушнуд ва қувноқ.

Оҳу сурат байроқ остида турар
Гударз ўгли Настую, ёнида лашкар.

Ёввойи қўй сурат байроқ ҳилпирар,
Кашвод Гударз ўгли Баҳромга қарар.

Апа шерлар, мардлар, отлиқлар — босон,
Уларни санамоқ эмасдир осон».

Хусравлар подшоҳи Фурудга ўғлон
Этди у мардларни бирма-бир баён.

Каттаю кичик у ҳаммага боқди,
Юзи яшнаб, дили завқ ўтин ёқди.

Бундай дер Таҳорга ул жаҳон хони:
«Ота ўчин олмоқ — шу дил армони,

Чину Мочин аро қолмас сувори,
Қаҳримга йўлиқар жанггоҳда бари.

Аждаҳони ишга солганим замон,
Улар бўлажақдир албатта яксон».

Эронилар тоғнинг бағрида ногоҳ
Фуруду Таҳордан бўлдилар огоҳ.

Синоҳдор Тус шунда газабга тўлди,
Соз тиниб, филлар ҳам ҳангу манг бўлди.

Тус деди: «Энг машҳур лашкардан бу дам
Керак менга йўлдош, сувори ҳамдам.

Бу тўда ичра у айласин жавлон,
Чиқсин тоғ устига отида чаққон.

Билсин у: ҳов... икки ботир ким ўзи?
Нима излар бунда уларнинг кўзи?

Гар бизнинг лашкардан бўлсалар шу чоқ
Урилсин бошига икки юз таёқ.

Урушмоқ истаган зот бўлса агар,
Боғлаб келтирингиз бунга муқаррар.

Гар улар жон берса кўмиб юборинг,
Улар қаршисига қўрқмасдан боринг.

Агар улар бўлса сир олар ўғлон,
Синамоқчи бўлса қўшинни нинҳон,

У ерда танини икки бўлингиз,
Сўнг тоғдан бу ерга тушиб келингиз».

БАҲРОМНИНГ ТОҶҚА — ФУРУДНИНГ ЕНИГА КЕЛГАНИ

Гударз ўгли Баҳром бошлиққа деди:
«Бу ишни яширмақ мумкинмас эди.

Тоғ бошига борай — етай жойига,
Нима айтсанг уни элтай жойига».

От чопдириб келди тўда қошига,
Чўнг ўй-ла югурди тоғнинг бошига.

Бундай дер сўнг номдор Таҳорга шу он:
«Ким ўзи бу келган ғазабли ўғлон?

Нега у ўйламас биз ҳақда бу дам,
Юқорига тезлаб қўяди қадам.

Остида ўйноқлар самани учқур,
Қайишда боғлоқлик арқон кўрипур».

Маслаҳатчи дейди Фурудга бу хил:
«Буни тезда санин қийинлигин бил.

Ному нишонларин билмайман зинҳор,
Гударз зоти деган тахминларим бор.

Турондан Эронга келганда Хусрав
Шоҳнинг бир қалпоғин олганди биров.

Балки, ўша қалноқ унинг бошида,
Шоҳона совути норлар тўшида.

Гударз уругидан бўлар аҳтимол,
Қани, ўзига биз берайлик савол».

Баҳром тоғ устига кўтарилган он,
Момақалдиरोқдек ҳайқирди чунон.

«Ҳой, кимсан, — деди у, — тоғдаги ўғлон,
Қарасанг-чи, қўшин беҳисоб, бесон!

Най, ногора бонгин тинглаб яхшироқ,
Улуғ бошлиқ Тусдан, солсанг-чи, қулоқ!»

Фуруд бундай жавоб қилди атайин:
«Тезликин билмайсан, тезлик қилмагин.

Мулойим сўз айт, эй жаҳон кўрган эр,
Совуқ сўзлар учун лаб очма ҳеч бир.

На сен жапғари шер, на мен чўл қулон,
Маъқулмас келмоқлик бу хил биз томон.

Йўқдир мендан ҳеч бир ортиқча жойинг:
На шавкат, на мардлик, на тану пойинг,

Бошу дилу ақлу ҳушу қўл, оёқ,
Сўзловчи бу тилу кўз ҳамда қулоқ,

Боқ менга, ҳаммаси менда муҳайё,
Бор бўлгач, беҳуда уринма асло.

Сендан сўз сўрайман, жавоб берсанг гар,
Эзгу ўғит айтсанг шодман муқаррар».

Унга деди Баҳром: «Тез сўзлагин-да,
Сен бўлсанг ҳам кўкда, мен бу заминда».

Фуруд дарҳол савол берди: «Бошлиқ ким?
Жангда шуҳрат қучган, чўнг бардошлик ким?»

Баҳром жавоб қилди: «Бошлиқ Тус бўлур,
Бирга Кова туғи ноғора урур.

Ботирлардан Гударз, Рухҳом, Гевдек зот,
Шедушу Гургину баҳодир Фарҳод.

Шунингдек, Густаҳму Занга Шоварон,
Гуроza — ботирлар сардори чунон».

Фуруд деди: «Нега Баҳром номини —
Айтмасдан, бошладинг ишнинг хомини?»

Гударз уруғидан биз кўп эдик шод,
Сен уни ақалли айламадинг ёд».

Сўнг унга Баҳром дер: «Эй шермард, айтгил,
Ким сенга Баҳромдан сўз очди бу хил?»

Фуруд бундай жавоб қайтарди унга:
«Бу дostonни онам сўзлаган менга.

У деган: ёв сенга бўлса гар зомин,
Пешвоз чиқу айтгин Баҳромнинг номин.

Яна бир ботир бор — бир марди майдон,
Унинг исми эрур Занга Шоварон.

Отанга эрурлар қардош, қадрдон,
Бориб сен улардан хабар ол, ўғлон».

Сўнг унга Баҳром дер: «Эй, бахт эгаси,
Шоҳона дарахтнинг сенсан меваси.

Сен Фуруд арурсан, эй би шаҳрибур!
Сен мангу борсану доною ҳушёр!

Фуруд леги: «Ҳа мен Фурудман, бу ҳақ,
Инги ниҳол берган қулаган дарахт!»

Сўнг унга Баҳром дер: «Кўрсат елкагни,
Сибвахшдан қолган пишон-белгингни!»

Баҳромга кўрсатди елкасин Фуруд:
Гуллаган анбардек хол унда мавжуд.

Чип паргори билав ўхшатиб чунов
Холли чиволмайдя бунчалик писон.

Қубод авлодидан эканин билди,
Сибвахш тухмидав бўлганини билди.

Унга шараф айтиб, дуолар қилди,
Балад тоғ устига сўнгра витилди.

Отдав тушиб келди ёш подшо шу дам,
Руҳи равшан, тошда олди кейин дам.

Баҳромга делик: «Эй, сарфароз, мард эр,
Жаҳондор жангларда доим ҳушёр шер,

Гар кўзим отамни кўрганيدا соғ,
Бўлмас эдим хурсанд бундан ортиқроқ.

Кўрганимда сени шод руҳи равшан,
Ҳупармапду виёрак, баҳодир, ўктам.

Келган эдим бу тоғ устига мен шу —
Сипоҳларга энди бўлиб рў-барў,

Сўраб билай девдим, ким у сардори,
Жангда жавлон урган ким у номдори?

Уюштирарди бир виёфат чунов,
Хурсанд бўлар эди ундав паҳлавон,

Багишлардим унга кўп совга яксар,
Отлару қиличу гурзи на камар.

Кейин шаҳдам юриб шунда шоҳ томон,
Ҷасос-чун Туронга бўлардим равон.

Бу ўчни олишга мен сазоворман,
Эгарда гулхандай жангда тезкорман.

Сен бориб хабар қил у шаҳлавонга,
Келсин руҳи равшан бу тоғ, довоиға.

Бир ҳафта бу ерда бирга бўлармиз,
Режалар ҳақида ўйлаб кўрармиз.

Ногора боиг урса саккизишчи қун,
Сипоҳдор Тус отга ўлтирар бутун.

Ота қасди учун белни боғлармен,
Дилда дард-ла ўзни жангга чоғлармен.

Шер кўрсатар жангда неларга қодир,
Калхат пари — нишон бунга гувоҳдир.

Буюклардан жангга бундай бир инсон
Жаҳонда боғламас белни ҳеч қачон».

Сўнг унга Баҳром дер: «Сен, эй шаҳриёр
Ешсану билимдон, баҳодир, савор.

Нима деган бўлсанг, айтаман Тусга,
Қўлларин ўпаман, ишонар сўзга.

Ва лекин саркарда эмас довишманд,
Танига ботмайди қанча айтсанг панд.

Билиму бойлигу кўпу аслзод,
Лекин лабин очиб шоҳни этмас ёд.

Фарибурз баҳрию кулоҳи учун
Гев, Гудраз шоҳ билан тортишди бутун.

Дерди доим: Нўзар наслидан зотим,
Жаҳонга шоҳ бўлсам — шудир мақсадим.

Сўзларимдан балки у озор чекар,
Бул ишимдан балки ғазабга келар.

Мендан бошқа сенга ким бўлса вакил,
Бошу қалпоғингни кўрсатмагил — бил!

У бир ўзбилармон, инсофни билмас,
Бошқа киши келса, балки, пок эмас.

Ўша бошқа киши қалби ёт бизга,
Шоҳликни истайди у Фарибурзга.

Менга деди: «Қара, у тоғда ким бор,
Борсанг мақсадини сўрама зинҳор.

Унинг тоғда нега юришлигин бил,
Гурзу хавжар билан муомала қил!»

Хушxabар-ла келгум гар бўлса у ром,
Сени элтгум лашкар қошига шодком.

Мендан ўзга киши келса қўшиндан,
Ҳардам аҳтиёт қил ўзингни ундап.

Сенга бир отликдан ўзга зот келмас,
Номдор бу одатда ўзгасин қилмас.

У келган чоғида яхши ўйлаб кўр,
Қалъани беркитиб, ўз жойингда тур».

Бир фируза даста олгин гурзини,
Фуруд камардан тез ажратди уни.

Унга бериб деди: «Бу мендан ёдгор,
Ёпингда олиб юр, бўй қолар даркор.

Саркарда Тус агар келса бу томон,
Бўлайлик равшан дил ҳам шоду хандон.

Бу тортиқдан ўзга бергум от, жабдуқ,
Сўнг олтин тож билан шоҳона узук».

БАҲРОМНИНГ ТУС ЕНИГА ҚАЙТИБ КЕЛГАНИ

Баҳром Тусга қайтгач, деди шу йўсин:
«Пок жонингга ақлинг йўлдошинг бўлсин.

Билгинки, Фуруднинг отасидир шоҳ,
Сиёвуш сўйлаган эди бегуноҳ.

Зурёд белгисини кўрсатди менга,
Ковус Қайқубоддан қолгандир унга».

Бундай жавоб берди Туси ситамкор:
«Менинг шунча лашкар, гурзи кўсим бор.

Сенга дедим, уни ёнимга келтир,
У-бу тўғрисида сўз очма ҳеч бир.

У шаҳриёр бўлса, мен ахир қимман?
Лашкар билан бунда нега юрибман?

Зог каби қоп-қора туркзода нечун
Тоғда лашкар йўлини тўсади бутун?

Ўзбилармон Гударз зурёддан бу он
Кўргаймиз кўшинга биз улкан зиён.

Сен қўрқдинг уқувсиз бир суворидан,
Ваҳший тоғ шеримас, қўрқма боридан.

Кўшинни кўрди-ю ўтди алдовга,
Нега қўйдинг уни тоғу яйловга?»

Сўнг ботир зотларга бундай таъкидлар:
«Сиз, эй ёвни яксон этувчи мардлар!

Менга керак бир мард, машҳури жаҳон,
Бориши керак тоғ, ўша турк томон.

Бошини танидан айласин жудо,
Ўша ўлжа билан тез бўлсин пайдо!»

Белини боғлади бу ишга Ревниз,
У жангга интилар эди тоқатсиз.

Сўнг унга Баҳром дер: «Сен, эй паҳлавон,
Бекордан бекорга қийнамагин жон.

Кўрққин худованду қуёшу ойдан,
Уялмогинг керак шоҳу саройдан.

У шоҳнинг авлоди, шоҳга биродар,
Номдору сувори, ўктам жанговар:

Агар юз сувори тўдодан чиқиб
У тоғ тепасига борса ошиқиб,

Қўлидан келмайди унга қасд қилмоқ,
Унинг шодмон дилин ғам-ла наст қилмоқ».

Саркарда ғам чекди унинг сўзидан,
Баҳром панди тигдай ўтди кўзидан.

Буюрди бир қанча номдор, паҳловон —
Югуриб борсин деб баланд тоғ томон.

Жуда кўп ботирлар чошиб кетишди,
Тоғда жанг бошлашни орау этишди.

Уларга бундай дер Баҳром паҳлавон:
«Бу ишда камситиб, бўлманг пушаймон.

У тоғда Кайхусрав қариндоши бор,
Юз мардга баробар унда эътибор.

Қимки кўрмоқ бўлса Сиёвуш ювин,
Унга боқса басдир, тиёлмас ўзин».

Фуруд таърифини айтганда Баҳром,
Баҳодирлар ортга қайтдилар тамом.

РЕВИЗИНИНГ ФУРУД ҚУЛИДА ҲАЛОҚ БЎЛГАНИ

Тус кўёви яна қайта келган он
Фалак истехзо-ла илжайди хандон.

Синадкўҳга борди Чарам йўлидан,
Кетмасди дарду ўч, вазаб кўнглидан.

Тоғ устида Фуруд кўргани замон,
Шоҳ ёйин ростлади қўлида камон.

Жангари Таҳорга у бундай деди:
«Тус Баҳром сўзларин нисанд қилмади.

Сувори келди-ю келмади Баҳром,
Дилимда жўш урар тазаб, интиқом.

Қара, эсга ол-чи, унинг ўзи ким,
Нега уст-бошида темирдан кийим?»

Бундай жавоб берди унга сўнг Таҳор:
«Бу ўша Ревниздир, паҳлавон, савор.

Бордир қирқ синглиси, мисли гулбаҳор
Улар ичра ёлғиз ўғил ўзи бор.

Айёр, қув, ҳаёсиз, хавфли, беаёб,
Ешу баҳодиру Тусга у куёв».

У дово киниға Фуруд дер шу он:
«Бу қаттол жангда у қолмайди омон.

Мардлар билан жангда келса рў-барў,
Ухлатгум сингиллар этагида у.

Агар унга ёйим шамоли тегса,
Кор қилмай, соғ қолса мени дўст дема!

Уқимдан от мушкар, йиқилар савор,
Бунга нима дейсан, иш кўрган Таҳор?»

Таҳор деди: «Очгин у мардга бағринг
Шояд сен эритолсанг Туснинг меҳрин.

Балки билмас дилдан йўл берганингни,
У билан ярашга сўнг келганингни.

Ўйламай сен билан агар жанг қилса,
Ажабмас уятдан ҳолинг танг қилса».

Тиг билан яқинроқ келганда Ревниз,
Тортади ёйининг танобини тез.

Тепадан учирди унга ўқ шу чоқ,
Михланди бошига у румий қалпоқ,

Йиқилди, оти ҳам чопиб кетди тез,
Бошини тупроққа қўйганди Ревниз.

Сардор Тус Маямдан боқди тоғ томон,
Кўринмай қолди тоғ кўзига шу он.

Бу ҳақда бир доно айтган бир калом:
Ёмон феълдан тоғ ҳам олар интиқом.

ЗАРАСПНИНГ ФУРУД ҚУЛИДА ҲАЛОҚ БУЛГАНИ

Зараспга наҳлавон кейин бундай дер:
«Озаргушасп каби дилни ўт олдир.

Жанговар мардларни тез қуроллаптир,
Дилинг нима деса — сен шу сўзга кир.

Хоҳласанг ўч олгин у номдор учун,
Бу бўлур менинг ҳам хоҳишим бутун».

Зарасп шиддат билан кийди қалпоғин,
Дилига ўч тўлган, бошда ғурур, кин.

Ўгириб Сипадкўҳ томон юзини
Ғазабли шер сизди Зарасп ўзини.

Ҳайқириб, югуриб, дилда хавф-хатар,
Настликдан юксакка чаққон югурар.

Буни кўрган Фуруд — у ғазабли шер,
Таҳорга: «Қара-чи, у ким экан? — дер.—

Қара ким эрур у эронлик шаввоз,
Тоғ устига шошган, ҳайқирган овоз?»

Таҳор таниди-ю, лабини очди,
Яширмай, сўзларини бирма-бир сочди:

«Бу Тус ўғли эрур, номидир Зарасп,
Жангари филдан у қайтмагувчи асп.

Ревниз синглисининг жуфтидир ўша,
Жаҳонжўй ўқидай келади шоша.

Мўлжалга олади у қалпоғингни,
Катта ёйингни торт, ростга чоғингни.

От устидан қулаб, ерга йиқилсин,
Сўнг тупроқ ичига боши тиқилсин.

Ўлим етганлиги унга бегумон,
Тус дили бўлғуси сўлган баргсимон.

Билгай тентак Тусга тобе сипоҳдор,
Ахир биз бу ерга келмадик бекор.

Яқин кўринганда тоғнинг чўққиси
Эронликлар боқди бақрайиб кўзи.

Ботир Фуруд қўйди отини илдам,
Зараспа ўқ узди, мўлжаллаб белдан.

Совуту эгарга танин босди у,
Жони найзасидан сочди сўнг ёғду.

Йиқилди, оти тез кетди ёнидан.
Пишқириб кишнардн ўтиб жонидан.

ТУСНИНГ ФУРУД БИЛАН ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Гавго тутди Эрон сипоҳларини,
Мардлар бошдан олди кулоҳларини,

Тус дилин қон босди, кўзларида ёш,
Совутин кийди тез, тугади бардош.

Жангари мардларга куйинди чуvon,
Қалтирарди дарахт япрогисимон.

Улкан фил устига буюк тоғ мисол —
Жойлашган эгарга минди бемалол.

Жиловни бурди тез Фуруд томонга,
Тўлди дили ўчга, боши тугёнга.

Сўзлагувчи Таҳор деди шу замон:
Шиддатли тоғ юрди тоғ бағри томон.

Сипоҳдор Тус эрур, келмоқда жангга,
Чидаш беролмайсан кучли наҳангга.

Юр, қалъа эшигини ёпайлик маҳкам,
Юрайлик, бахт бизга нима дер бу дам.

Углию куёвин жангда ўлдирдинг,
Энди базм кутмагил, келолмайсан тенг».

Еш Фуруд қизишиб, Таҳорга деди:
«Гар жангу ҳарб менга дуч келса энди,

Тус нима, фил нима, нимадир арслон,
Нима йўлбарс жанги, нима тўполон?

Ётирга жанг учун берилар юрак,
Ўтви лойга урмоқ, айт, кимга керак?»

Бундай деди унга Таҳор билимдон:
«Шоҳлар маслаҳатга кирмас ҳеч қачон.

Сен бир суворисан, гарчи темирдан,
Кўчирмоқ истайсан тоғ-тошни ердан.

Эропликлар турар — ўттиз минг номдор,
Сен-ла жангга тоққа келишга тайёр.

На қалъа қолуру на тошу тупроқ,
Текисланар ер-ла бирдай ҳамма ёқ.

Агар бундан Тусга етса-чи зарар,
Дардидан шоҳ Хусрав сўнг хафаланар.

Отанг учун ўчинг келтирар зиён,
Сўнг ишни тузатиб бўлмас ҳеч қачон.

Бу иш оқибатин ўйламоқ даркор,
Қалъада бўлгиву жанг қилма бекор».

Шундай деди, аммо бир сирни аён
Қилмасдан дилида, тутди у пинҳон.

Уқувсиз, фойдасиз дастурдан ҳар он
Унга жанг фойдадир, жон эса зиён.

Еш Фуруд қалъаси обод, соз эди,
Унда саксон чўри сарфароз эди.

Қалъа төмига у ой юзлар чиқиб,
Сўзлашиб турарди ҳар ёққа боқиб.

Еш Фуруд ортиса жангдан қайтган
Улардан уялиб, бўлганди мулзам.

Анжомни олдию келди югуриб,
Камонга янги ёй ўрнатди туриб.

Шаҳзодага шунда сўз қотди Таҳор:
«Жанг қилишни агар этсанг ихтиёр.

Номдор Тусга асло отказма зиён,
Отини қулатсанг басдир бегумон.

Шоҳлар асло яёв қилолмайдди жанг,
Отсиз жангга кирса ҳоли бўлар танг.

Бошқа кимки келса, уни шу замон
Яқин келтирмасин қўлингда камон.

Тоғ устига келса саркарда қачон,
Ортидан тўдаси келгай бегумон.

У билан жанг қилсанг ҳолдан кетурсан,
Чимрилган қошига сен нима дерсан?»

Фуруд Таҳордан бу сўзни эшитиб,
Найзали ўқ тиккан камонин тортиб,

Саркарда отига ўқ узди шу он,
Отилди сувори камонисимон.

Тус оти йиқилиб дарҳол берди жон,
Тус дилин ўч қоплаб, бошида туғён.

Лашкаргоҳга қайтди, кифтда тўқмоғи,
Паришон, шибда, чапг ҳамма ёғи.

Унинг орқасидан Фуруд сўз қотар:
«Нима бўлди бу чўнг мардга бу қадар?»

Ёлғиз суворидан чўчиб қолгач у,
Жанг сафига қандай келар рў-барў?»

Чўрилар кўтарди ханда ҳар ёқдан,
Қаҳқаҳалар ўрлаб тошди қирғоқдан,

Бир ёш олдида бир кекса паҳловон,
Ўқдан қўрқиб, тоғдан қулади чунон.

Тоғдан тушиб келди пастга саркарда,
Руҳ деган қолмади ҳамма мардларда.

Лекин, илож борми демай офарин,
Ташвиш қопласа ҳам унинг лашқарин.

Яхшиям жанггоҳдан қайтдинг соғ-омон,—
Дедилар,— доимо бўлгил соябон.

Айниқса қайғурди Гев, шуҳратли зот —
Жанггоҳдан қайтди деб пиёда, беот.

Куйиб деди: «Бундай бўлмаган асло,
Номусни англагай ҳамма бенмо.

Бўлса исиргадор шахриёр агар,
Нега бундай улкан қўшинни четлар.

Ўйига келганини айласа аён,
Рози бўлолмаймиз бунга ҳеч қачон.

Агар Тус қизишиб, ўт олса қалбин,
Фуруд бериб қўйди унинг адабин.

Жопни Сиёвушига фидо айлайлик
Қасосни унутмай, дилда сақлайлик,

Нўзар авлодидан, сувори, полвон,
Аслзода Зараси ундан берди жон.

Ревниз тани қонга ғарқ бўлди бутун,
Ўртиқ яна нима кўрамиз бу кун.

У Жамшид ўғлиню Қобуд мағзидан,
Кўп нодонлик ўтди жангда ўзидан».

ГЕВНИНГ ФУРУД БИЛАН БЕЛЛАШГАНИ

Бу сўзни айтди у совутин кийиб,
Тоққа етиб келди шамолдай елиб.

Сиёвуш Фуруди уни кўрган дам
Қалбини қоплади оғир дардли ғам.

Жангарни лашкарни ўйларди ҳамон:
«Пасту баланд йўлни билмас у томон.

Ҳамма бир-биридан зўрроқ, полвонроқ,
Лашкарлар бошида тожлари порлоқ.

Ва лекин ақл йўқ у баҳодирда,
Ақлсиз бош мисли бўм-бўш тапдир-да.

Туронга шоҳ Хусрав келмаса агар,
Майдонда бўлолмас улар музаффар.

Ота ўчи учун туриб ёнма-ён,
Ёвни муштда туйиб, этайлик яқсон.

Айт-чи, ким, қанақа ботир чавапдоз,
Қўлида тигини этибди эъзоз?»

Баланд тепаликдан қаради Таҳор:
Ўнгир пчкарисни тўла найздор.

У Фурудга деди: «Бу шум аждаҳо
Қушни домга тортар осмондан ҳатто.

Удир бобонг Пирон қўлин боғлаган,
Турон қўшинларин забун айлаган,

Кўп ёш гўдакларни этди бепадар,
Дарё, тоғу чўлдан ўтди бехатар;

Қолди қанча ота ундан ўгилсиз,
Нар шернинг бўйинини эзди у эсиз.

Эронга инингни олиб кетди у,
Жайхундан қайиқсиз кечиб ўтди у.

Уни Гев дейдилар, кучда худди пил,
Даҳшат-ла қутурса гўё тошқин Нил.

Камонга ўқ жойлаб тортганинг билан
Ўқингни ўтказмас у совутли тан.

Сиёвуш қуролин жангда қўллайдди,
У бир бало, бу ҳам уни олмайди.

Камон торин тортиб, ўқ йўлла отга,
Шояд шунда етсанг айни муродга.

Ниёда қолса, у ортига қайтар,
Тус каби тўқмоғин кифтида элтар».

Камонга ўқ жойлаб жангари Фуруд
Торини бор куч-ла кифтга тортди зуд.

Гев отин кўксига ўқ узди шу дам,
Отдан учиб, ортга Гев қўйди қадам.

Синадкўҳ устидан ўрлади ханда,
Қизлар кулгисидан Гев кўп шарманда.

Ботирлар юришди шунда Гев томон:
«Яздонга шарафлар бўлсин, паҳлавон!

От шикаст тондию, сен эса согсап,
Юришга қодирсан, сен бебойлоқсан».

Гев ёнига борди баҳодир Бежан,
Унга жанг ҳақида айтди кўп суҳан:

«Эй шерини енгувчи жасур паҳлавон,
Сенга филнинг кучи етмас ҳеч қачон.

Нега бир сувори кифтингни кўрди,
Ахир, сенинг қўлинг жангда зўр эди?

Отинг шикаст тонди бир турк қўлидан,
Кетдинг шоша-пиша сен жанг йўлидан».

Гев дер унга: «Шикаст топганда отим,
Тайёрман беришга бошу ҳаётим».

У ҳадеб такрорлар пордон сўяни,
Бежан бунни кўриб бурди юзани.

Гев келди газабга унинг кекидан,
Қамчин билан урди бошига бирдан.

Унга дер: «Сен яхши билмоғинг лозим,
Жанг они керакдир андиша доим.

Сенда на мия бор, на ўй, на ақл,
Бундай сўз қасос деб этилар қабул».

Бежан дили ранжиб қаҳрдан шув дам
Қудрати олийга ичади қасам:

«Зараси ўчи учун, то танда жон бор,
От устида доим турарман тайёр».

Густаҳамга ўчи қалбида тошиб
Уша жойдан келди гутақиб, тошиб.

Йилқингда борми от — ўргатилган от,
Тоглардан бемалол ўтиб юрган от?

Бер менга, ёпайин уруш жабдугин,
Баланд олиб борай мен зафар тугин.

Бир турк тоғ устига чиқиб олибди,
Ҳамма унга ҳайрон қараб қолибди;

Ҳаддидан ошгани жонимга тегди,
Унга қарши ўзим борайин энди».

Унга дер Густаҳам: «Бу эмас маъқул,
Ўйламасдан тоққа бундай олма йўл.

Агар бундай жойдан кетмоқчи бўлсанг,
Жаҳонда кўндир тоғ, ўнгир, дашт-яланг.

Икки отим қолган, олишинг ўнғай,
Бири ўлдирилса, сўнг нима бўлғай?

Унга ўхшашини топмасман ҳеч он,
Сағриву рафтори беқиёс чунон.

Жаҳондор Зараспу ҳам ўша Ревниз,
Тус кимдир? Лаънатлар бор олам чексиз.

Отам кимдир? Ёвуз филни йиқитгай,
Чарху фалакка ҳам боқмагай қитдай.

Улар жангдан қайтди, диллар тўла там,
Чиқмаган қирра тош тоққа ҳеч одам.

Етмаган калхат ё хумой қаноти,
Етарми қалъага ҳеч одам зоти?»

Унга деди Бежан: «Эзма дилимни,
Кўтаргайман бошда елка, белимни.

Жаҳону тожу шоҳ яратган жойга,
Мен қаттиқ бир қасам ичдим у ойга.

Агар Зарасп каби жангда ўлмасам,
Тогдан қайтмасликка ичман қасам».

Кейин деди Густаҳам: «Иш бўлмас бу хил,
Бу тезлигингни ҳазм қилолмас ақл».

Кейин деди Бежан: «Зарасп ўчи-чун,
От керакмас, яёв маъқул мен учун».

Унга жавоб берди шунда Густаҳам:
«Тушмасин дейман бир тола сочинг ҳам.

Менда бўлганида юз минг от агар
Ва думи, ёлида шоҳона гавҳар,

Қизғонмас эдим мен сендан мутлақо,
Ганжу тожу оту тиг ҳам бебақо.

Бориб отларни сен бир-бир кўра қол,
Қайси маъқул келса, шуни ола қол».

Буюр, эгарласин сенга маъқулин,
Жангда йиқилса ҳам сен тўсма йўлин».

Қилиғи бўридай бир от бор эди,
Ихчаму новчаю худди нор эди.

Жаҳонжўй ёш ботир хизмати учун
У отни эгарлаб, ясағди бутун.

У сўздан Гев дили чўнг олов олди,
Фуруд қудратини сўнг ўйлаб қолди.

Йўллар Густаҳамни хабар беришга,
Уруш либосини олиб келишга,

Юборди Сиёвуш зирҳли либосин,
Шоҳона қалпоғи — мардлик асосин.

Келтирди Густаҳам либосин шу он,
Уни кийди Бежан ел каби чаққон.

Юзини ўғирди Сипадкўҳ томон,
Дилда ўчи тошиб гўёки уммон.

БЕЖАННИНГ ФУРУД БИЛАН ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Таҳорга бундай дер ул шоҳи жаҳон:
«Янги бир баҳодир келар биз томон.

Қара, уни кўргин, ким экан ўзи,
Унинг-чун кимларнинг ёш тўкар кўзи?»

Синчков Таҳор дейди шоҳга шул онда:
«Топилмас бунга тенг киши Эронда.

Гев фарзанди эрур, баҳодир далер,
Жангларда тенгсиз у мисли эркак шер.

Гевда йўқдир бундан ўзга бир фарзанд,
Ҳаммадан азиз ва дилига пайванд.

Сея унинг отига ўқингни юбор,
Эрон шоҳин дили тортмасин озор.

Устида Гев доим кийган либос бор,
Метин совутига айла эътибор.

Уни олиб бўлмас найза, ёй билан,
Пийёда жанг қилсин, талаб эт ундан.

Жангга кирса, унга бас келиш душвор,
Қўлида олмас бор, бўл доим ҳушёр».

Бежон отига ўқ йўллади Фуруд,
Гўёки от жонин айлади унут.

Учиб кетди Бежан, отдан айрилди,
Тиг тутиб, тоғ томон кейин қайрилди.

Бир наъра тортди: «Эй сувори мард эр,
Билиб қўй, қай хилда жанг қилади шер».

Билиб қўй, қанақа отсиз жанг қилар
Ботирлар қўлига тутганда ханжар.

Кўрарсап, жойингда қололсанг омон,
Жангни четлаб кетгунг сен бошқа томон».

Бежан сўзи ўтди Фуруд жонидан,
У тезда шошилди ўз томонидан,

Евга қараб бир ўқ узди шунда шер,
Қалқон-ла бошини бекитди далер.

Қалқон тешилди-ю зирҳи қолди бут,
Бежан қимирламай қиларди сукут.

У тикроқ чўққига кўтарилган он
Суғурди қиличин қинидан чаққон.

Унга қарти борди Фуруд наҳлавон,
Қалъада бор одам қичқирди шу он.

Бежан четлаб қочди унинг йўлидан,
Қиличин туширмас эди қўлидан.

Жабдуққа тиг уриб этди уни чок,
Улкан от йиқилди, сочилди тупроқ.

Қалъанинг ичига югурди Фуруд,
Мардлар ёпди қалъа эшигини зуд.

Тепадан тўхтовсиз тошлар ёғилди,
У жойда туришлик хавфлигин билди.

Бежай наъра тортди: «Тингла, эй помдор,
Бир яёв кишидан, сендай мард, савор,

Орқага қайтишинг шармандалиқдир,
Фуруд жанги қани, шони қайдадир?»

Қайтди у жанггоҳдан Тус даргоҳига,
Жангни сўзлаб берди ўз подшоҳига.

Бундай бир ботир-ла агар бир дашт шер
Жанг қилса айб эмас, тўқнанса арзир.

Тоғу тошлар унинг жангидан чунон
Сув бўлиб, дарё ҳам оқар тўла қон.

Саркарда бунга ҳеч бўлмасин ҳайрон,
Бундан ортиқ мардлик бўлмас ҳеч қачон,

Саркарда тангрига айлади қасам:
«Қалъа чангин кўкка совургум шу дам.

Қўшин мумтози у Зарасп ўчи-чун,
Жанг ичра мен жавлон ураман буқун.

Бадният турк танин айлайман бежон,
Қонидан тошларни айлайман маржон».

ФУРУДНИНГ ЎЛДИРИЛГАНИ

Кўринмай қолганда порлаб турган кун,
Чиқарди лашкари кўкка қора тун.

Қалъа ботирлари, бир минг паҳлавон —
Сувори келишди Қалотга томон.

Беркитишди қалъа эшигин маҳкам,
Қўнгироқ, занг саси янгради шу дам.

Пирон қизи — Фуруд момоси гирён,
Жони аламдаю дилида туғён,

Фарзандин ёнига келиб ухлади,
Қора тун дарду ғам ичра тўлғанди.

Уйқуда ўт кўрди, қалъадан ўрлар,
Фарзандин бошида ловиллаб гурлар.

Сипадкўҳ бўлибди остип ва устун,
Қалъаю чўрилар куйибди бутун.

Дилига дард тўлиб, уйғониб кетди,
Равжиган танига янги дард етди.

Тепага чиқиб у боқди ҳар томон,
Кўрди тоғни совут, найзада чунон.

Юзига қон уриб, дили бўлди қон,
Югуриб келди у Фуруди томон.

Унга деди: «Ўғлим, уйғон, паҳлавон,
Ёмонлик йўл олди бошимга ёмон.

Ҳамма ёқни душман ўраб олибди,
Тоғ совут, тиг, ханжар билан тўлибди».

Уйғониб, онага деди паҳлавон:
«Ҳамдан нега бўлдинг бундай нотавон?

Агар келган бўлса умримга яқун,
Этолмайсан уни тақдирдан узун.

Отам ўлдирилди ёшлик пайтида,
Бу қисмат бор экан мен — фарзандида.

Гуруй қўлида у айрилди жондан,
Бежан жоним сари чопди у ёндан.

Тириклик охири — умрдан қайтиш,
Тириклик — бу дамни санаш каби иш».

Сипоҳга бор гурзи, совутни берди,
Ўзи чўнг қалноғин бошига кийди.

Румий кийим узра белини боглаб,
Шоҳона камонни қўлида чоглаб,

Тоғ ортидан қуёш кўрсатиб жамол,
Уфқ этаги нурдан бўлгач баркамол,

Ҳар ёндан ўрлади ҳайқириқ сурон,
Ҳайбатли гурзилар тўқнашди чунон.

Карнаю ноғора овози янграб,
Ҳиндича сурнаю, позик най инграб.

Фуруд тушиб келди қалъа устидан,
Ёв ларзага келди турклар дастидан.

Суворилар чанги тўзиди чунон,
Чўққидан қон тошди мисоли уммон.

Қиру ўр жанггоҳга айланди бутун,
Отдан кўриб бўлмас тоғу тош устин.

Бу ёндан, у ёндан ўрлар тўполон,
Жон-жаҳд-ла полвонлар уришар жавлон.

Қўшин олдида Тус боғлаб камарин,
Қўлга тутган ўткир қилич, сипарин.

Яёвлар атрофни ўраб олишди.
Қалъа тепасига қараб қолишди.

Шу йўсун жанг бўлди, ур-йиқит бўлди,
Баҳодир Фуруднинг кучи кам қолди.

Ўру қирдагилар қирилиб битди,
Ёш ботир толеъи орқага кетди.

Унда шер ғазабин кўрмасдан бу он
Эронилар гоят бўлишди ҳайрон.

Фуруд кўрди: жангда ишидир расво,
Кўрдиким, бахт унга боқмади асло,

Турклардан ёнида йўқдир мадаккор,
Ёлғиз жанг қилмоқдан қандай фойда бор.

Жиловини бурдию бир ўзи кетди,
Қалъа тепасидан югуриб ўтди.

Рухҳом билан Бежан пана бўлишди,
Тепа-ю настликдан тез югуришди.

Бежан пастда пайдо бўлган, шу чоғи,
Елдай учиб кетди ул аргумоғи.

Ёш Фуруд Бежаниниг кўргач қалпоғин,
Белидан бўшатди гураи тўқмоғин.

Ғазабли шер каби юрди Бежанга,
Билмасди чарх нима йўллашини унга.

Бошига гураини туширмоқ бўлди,
Бир зарб-ла пачақлаб ўпирмоқ бўлди.

Оҳ чекди Бежан ёш ботир зарбидан,
Гўё кетиб ҳушу жони тавидан.

Рухҳом буни кўриб орқадан келди,
Ғазаб билан ҳинду ханжарин олди,

Фуруднинг кифтига урди беомон,
Бир қўли узалиб чайқалди полвон;

Ёш мард яраланиб елкадан шу хил
Отини чопдириб чекинди дадил.

Унга етди Бежан қалъа ёнида,
Қилич билан чопди отин сонидан.

Яёв қолди Фуруд. Неча мададкор
Душманлар зарбидан йиқилди ночор.

Беркитинди қалъа энигини дарҳол,
Баҳодир Фуруднинг кўнглидир беҳол:

Чўрилари билан келди онаси,
Бағрига олишди уни ҳаммаси.

Уни ётқиздилар филсуяк тахтга,
Фарёд чекиб хазон бўлган ёш бахтга.

Чўрилар онани суяб туришди,
Сочларини юлишиб нола қилишди.

Мумтоз Фуруд шундай берар экан жоң,
Аҳли тахт дод солди, кўтарди фиғон.

Кўзини сал очиб, она оҳ чекди,
Ғамгин чўриларга кўзини тикди,

Лабин қимирлатиб, деди у аста:
«Энди иқболимиз мажруҳ, шикаста.

Энди эронилар қалъага кирар,
Талон-торож билан ҳаммани қирар.

Қалъа, девор, тоғни этишар вайрон,
Чўрилар аспра бўлар бағри қон.

Кимнинг дили менга ўртанса ҳамон,
Жонимдан айтаман: ишлари осон.

Тепадан ўзини ҳамма ташласин,
Шу тариқа жонин бера бошласин.

Ҳеч нарса қолмасин Бежанга бунда,
Ҳеч нарса топмасин бу тоғдан тунда.

Менинг пок жонимдан жудо этди у,
Муроду мақсадга шундай етди у».

Шундай дегач унинг юзи оқарди,
Дарду алам билан жонини берди.

Бу маст чархи фалак доим алдамчи,
Етмиш қўл билан у ўйнатар қамчи.

Гоҳ ел билан ўйнар гоҳ булут билан,
Гоҳ ханжар, тиг билан, гоҳи дуд билан.

Бир разил қўли-ла маккорлик қилар,
Гоҳи осон ишда душворлик қилар.

Тахту тожу кулоҳ берар бир замон,
Ғам-қайғу, кишан, чоҳ йўллар бир замон.

Кишида не бўлса, олар борини,
Тангдаст бўлиб, тортар дил озорини.

Туғилмаганда гар баҳодир, оқил,
У иссиқ-совуқни кўрмасди бу хил.

қийин, ноком умр кўрайлик, келинг,
Биз унга ёш тўкиб юрайлик, келинг.

Охири тупроққа қўйилади бош,
Аянчли бу йўлга берайлик бардош.

ЖАРИРАНИНГ ҲЗИНИ ҲЛДИРГАНИ

Сиёвахш Фуруди бебахту беном —
Бўлди бу жаҳонда улғаймай тамом.

Чўрилар чиқишди қалъа устига,
Ҳзларин ташлашди тоғнинг остига.

Жарира бир улкан гулхан ёқтирди,
Ҳамма бор ганжларни буткул ёндирди.

Ундан бор қўлига бир қилич олди,
Отлар оғилига кейин қулф солди.

Отларни чавақлаб, кесди бошларин,
Юзидан тўкди сўнг қонли ёшларин.

Кейин келди Фуруд бошига она,
Қўйнида ўткир тиг — ёниқ дурдона.

Қўйди икки юзин ўглин юзига,
Жон берди сўнг ханжар уриб ўзига.

Эронилар очди қалъа қонқасин,
Талай бошладилар Фуруд қалъасин.

Қалъа деворига келганда Баҳром
Ҳамдан дили пора бўлганди тамом.

Келди Фаррух Фуруд ёнига шу он,
Кўзига ёш тўлиб, бағри бўлди қон.

Эрониларга дер: «Отамдан кўра
Бу ўлди хору зор бўлиб минг карра.

Сиёвахш бунчалик қатл этилганмас,
Бошида онаси ўлдирилганмас.

Гирдида саройи ёнибди буткул,
Унинг хонумони куйибди буткул.

Ёмонга узундир оламнинг қўли,
Бедодларга эса тушмас меҳр йўли.

Қайхусравдан энди тортмайсиз уят.
Тусга айтди илиқ сўзларни гоят:

Сийвунг ўчи-чун келганмиз бугун,
Сизга берди йўриқ, маслаҳат бутун.

Билса тўкилганин биродар қонин,
Қай йўсин оқлагай номус, виждонин.

Рухҳомдан ҳам тезроқ Бежандан бу дам
Жаҳонга келмагай яхши иш ҳеч ҳам».

Шу асно сипоҳдор Тус етиб келди,
Қолат йўлига сўнг Кўс жўнатилди.

Борди Гударз билан Гевн паҳлавон,
Эрон мардларидан чўнг қўшин шу он.

Саркарда йўл олди Сипадкўх томон,
У етиб келдию, тинчланди шу он.

Келгач ўлдирилган Фуруд ёнига,
Ва она солинган тобут ёнига,

Баҳромни кўрди; у кўзи жиққа ёш,
Бошида ўлтирар, йўқ эди бардош.

Шу ерда турарди Занга Шоварон,
Ёнида турарди қанча паҳлавон.

Дарахтдай ётарди тахтда паҳлавон,
Юзи худди ойдек бўйи сарв чупон.

Зар тахтда ётган у Сийвунг эди,
Совет, гурзи, камар, тиғи порларди.

Гударзу Гев йиғлар тепасида зор,
Йиғларди қанча мард, жангари номдор.

Тус юзи қонталаш жигар қонидан,
Фурудин дардидан, мард ўғлонидан.

Ҳамма кўзда жиқ ёш, дилга тўлган қон,
Юзларин ўғирди бошлиқ Тус томон.

Гударзу Гев деди Тусга бу йўсуи,
Қанча паҳлавонлар, номдорлар учун.

«Тезлик келтиради сенга пушаймон,
Тезлик тухмин элма бўстонга ҳеч он.

Саркарда ишига тезликдир зиён,
Саркарда гар тезлик қилса, бу — ёмон.

Кайлар уругидан бўлса ёш бу хил,
Бўлса бундай шавкат, қадду камар, б

Тезу шитоб билан йўқ этдинг бу дам,
Нўзар уругидан у Зарасини ҳам.

Ҳовлиқишдан Ревниз ҳам ҳалок бўлди,
Қаро бахтдан бошқа унга не қолди.

Шошқин мард дилида ҳунар сермалол,
Занг босиб сўнг ўтмас бўлган тигмисол».

Қанча сўз айтдилар, тўқдилар кўз ёш,
Тус эса ғазабдан ёнди бебардон.

Бундай жавоб берди: «Ёмон бахт ҳар дам
Келтирмай мардумга қаттиқ азоб, ғам».

Буюрди шоҳона дахма қазинга,
Тик тоғда усталар тушдилар ишга.

Кўйдилар остига олтип тахта-зар,
Тахтага совуту тиг, гурзи, камар.

Шу хона пешинга оро бердилар,
Гулу мушку кофур, май келтирдилар.

Фурудининг бошига кофур ёйдилар,
Танини гулобу мушк-ла ювдилар.

Тахтга ётқизишиб, сўнг кўгардилар.
Ботир Тус ёнида туриб қолдилар.

Ревиз билан Зарасп ўктамни бирга —
Кўйдилар шоҳнинг ён томони, ерга.

Саркарда кафургун соқолга шу он
Кўзидан тўкарди ирмоқ каби қон.

Шундай бўлгач, қанча яшамайлик, ер,
Унда қолмас мумтоз на филу на шер.

Тошу сандон дили чўчир ўлимдан,
Дарахту япроқ ҳам қолмас йўлидан.

Фуруд ҳалок бўлгач, турошлар ғалаба қилдилар. Эрон аскарлари ўз юртларига қайтадилар. Кайхусрав Сиёвуш қасосини олмоқ ниятида қўшун тўплаб яна Туронга юриш уюштиради. Аммо эронлилар бу жангда ҳам маглубиятга учрайдилар. Афро-сиёбга унинг қўл остидаги жуда кўп мамлакатлардан қўшинлар келиб мадад беради. Булар орасида ўшал замоннинг энг улкан паҳлавонларидан Комус Кошоний ва Чин Хоқонни ҳам бор эдилар. Эронлилар бир тоғ чўққисинда қамалда қоладилар. Атрофни турошлар ўраган, на сув бор, на емиш, на отларга бирор гиёҳ. Ҳаммаёқ тош. Шундай оғир аҳволда али паҳлавон Рустам Достон етиб келади. У яккама-якка жангда Комус Кошонийни ҳам, Чин Хоқонини ҳам маглубиятга учратади. Турон аскарлари саросимâга тушиб, тумтарақай қочиб кетишади. Рустам бошлиқ Эрон лашкарлари зафар билан Кайхусрав ҳузурига қайтадилар. Кайхусрав Рустамни Ақвон дев билан курашишга чақиради. У Ақвон девни излаб топади ва жангда ўлдириб қайтади.

БЕЖАН ВА МАНИЖА ДОСТОНИ

Достоннинг бошланishi

Юзин қатрон ила тун ювган маҳал,
Кўринмас Мирриху Аторуд Зухал.

Ўзгача кўрсатди кўкда ой юзин,
Азм айлаб пештоққа олди сўнг ўзин.

Бу потинч дунёда қораймишди ой,
Юраги зим-зиё, қадди мисли ёй.

Ой тожининг учдап тўрти лўжувард,
Ҳаво бўлиб учди ундан зангу гард.

Дашту тоғ бағрига ёзди қора тун —
Бир полос, эслатар у зоғ қанотин.

Занглаган пўлатга ўхшарди осмон,
Юзин бўягандек қоп-қора қатрон.

Қора илон каби очиб чўнг даҳан,
Кўрипти ҳар ёқда кўзга ахриман.

Совуқ нафасини уфурди осмон,
Бармоқлари сочди қоп-қора тўзон.

Ариқлар бўйи-ю, боғу роғлар ҳам,
Қора дарё каби мавж урди шу дам.

Чарх-фалак ҳайратда қотганча қолди,
Гўё кун жисмидан мадор йўқолди.

Ер ўша қоп-қора чодир бурчида
Гўёки, мудрарди уйқу ичида.

Бир қўрқув бор эди жаҳон дилида,
Нособлар қўнғироқ чалар қўлида.

На йиртқич ўкирар, па қундан садо,
Ёмону яхшидан гапирмас дунё.

Кўринмас эди ҳеч пасту баландлик,
Дилимни танг этди бу тун гаранглик.

Гам-гуссада туриб жойимдан кетдим,
Уйдаги ёримни ихтиёр этдим.

Мен уни чақирдим, сўрадим чироқ,
Богдан чиқиб келди гўзалим шу чоқ.

Деди менга: «Нечун сенга керак шам,
Қоронғи кечада ётиб олғил дам».

Дедим: «О, санамим! Уйқу ёриммас!
Кундай бир шам келтир, туним ёримас!»

Қаршимга шам қўю, базмни соз айла,
Май тутиб, чапг чалиб дилнавоз айла».

Меҳрибон санамим шамни боғидан,
Келтирди, таралди нур чироғидан.

Келтирди май, апор, беҳи ва лиму,
Шоҳона бир қадаҳ мисоли кўзгу.

Деди: «Тур ўрнингдан, кўнглингни шод эт,
Рухингни қайғудан буткул озод эт.

Тақдирдан зорланма, бағрингни юмшат,
Ҳар хил ташвишлардан дилингни бўшат!»

Оқил эркак учун ярашмас гусса,
Кўрарсан нимаики ёзилган бўлса».

Гоҳи май узатди, гоҳи чапг чалди,
Гўё Ҳорут мени сеҳрига олди.

Бу кўнгул шодликдан тошиб жўш урди,
Қора тун наврўздек яшнаб кўринди.

Мен сарвқоматимга дедим: «Моҳтобон,
Бу кеча сен менга сўзла бир дoston.

Сўзла, юрагимдан ҳасрат йўқолсин,
Қиссангдан осмон ҳам ҳайратда қолсин.

Бисолда тўлганиб совугач қоним,
Менга бундай деди моҳитобоним:

«Май ич, сўзлаб берай сенга бир дoston,
Қадимий нақлни этайин баён.

Бу — меҳру жанг, тадбир, найранг меваси,
Билимдон, аллома мардлар шеvasи».

Дедим: «Майли, сўзла, эй соҳибжамол,
Нақлингдан ишқимиз топгуси камол».

Сўзла одамларнинг сарсонлигидап,
Шум осмон яхшилик, ёмонлигидап.

Фақат, койитмагил ўзингни, жонон,
Эҳтиёт бўлсанг ҳам қийналади жон.

Биздан йўлларини яширар дунё,
Дардини берару бермас у даво».

Деди: «Мендан қисса тинглабон бир оз,
Паҳлавий услубда шеър билан ёз.

Мен сўзлай, шояд сен миннатдор бўлсанг,
Шонд, меҳрибоним, бахтиёр бўлсанг».

ИРМОНИЙЛАРНИНГ ХУСРАВДАН ЕРДАМ СЎРАГАНИ

Кайхусрав истагач ўч ота учун,
Жаҳон истар кўркин безатмоқ бутун.

Шоҳ тожи қуёшга етиб олди жой,
Турондан йўқолди тожу тахт, сарой,

Осмон кулиб боқди Эрон шоҳига,
Эронийлар қонди меҳр-нигоҳига.

Замон бурунгидай кўриб ўзини,
Меҳр суви-ла ювди Хусрав юзини».

Сув оқиб ўтса гар жарликдан яқбор,
Донишманд у ерда мизгимас зинҳор.

Май ичиб кунини ўтказди дилшод,
Лашкар бошлиқларин барин этди ёд.

Гулдор шоҳи билан ясатилди тахт,
Бошига шоҳона тож кийди, хушвақт.

Май тўла ёқут жом тутган қўлида,
Қулоғу дили чанг, оҳанг йўлида,

Буюклар даврада ўлтирар хуррам,
Ковус Фарибурзи, ботир Густаҳам,

Гударз билан Кашвод, Гев билан Фарҳод,
Баҳодир Шопуру Гургин Мелодзод.

Нўзарлар шоҳию туслик ботирлар,
Рухҳом билан Бежан, жанговар шерлар.

Ҳамманинг қўлида шоҳларга хос жом,
Ҳаммаси Хусравга содиқдир мудом.

Яман ҳақиқидай қадаҳларда май,
Ял-ял порлар гуллар, лолалар талай.

Хусрав ёнбошида паричеҳралар,
Зулфларидан суман бўйи таралар.

Базм-ишрат авж олган, йўқ унга қиёс,
Сардор давра кезиб кўрсатар ихлос.

Ичкарига кириб бир нобон секин,
Сардор қаршисида тўхтади кейин.

«Ирмонийлар кутар эшикда, — деди, —
Эрону Турондан келишган эди.

Улар шоҳ қошига киришни истар,
Адолат исташиб келмишдир улар».

Зийрак сардор тинглаб хабарни, турди,
Хусрав қаршисига у чаққон юрди.

Эшитганин айтиб, сўнг кутди фармон,
Келганларни кўшкка бошлади шу он.

Улар шоҳ қошида таъзим этдилар,
Ҳоли-зорларини йиғлаб айтдилар.

Қўллари кўксида, ерда юзлари,
Дилни зирқиратар эди сўзлари:

«Эй ғолиб шахриёр, доим бўл омон,
Ҳаётинг ҳаминша бўлсин жовидон.

Бу одил шаҳарга келдик йироқдан,
Бу ёқда Эрону Турон у ёқда.

Ирмон диёридир юртимизга ном,
Келтирдик у элдан Хусравга салом.

Эй шоҳ, мангу яша, дейди у диёр,
Ёмонларни даф эт, айла хору зор.

Сен етти кишварнинг шахриёрисан,
Хавфдан қўриқлашда эллар ёрисан.

Юртимиздан ўтар Турон сарҳади,
Уларнинг дастидан тоқат қолмади.

Эрон томонида бордир бир ўрмон,
Тортар ўйимизни ўзига томон.

Ичида мавжуддир қанча экинзор,
Бор унда дарахтлар, бари ҳосилдор.

Унда яйловимиз, қуту боримиз,
Эй, Эрон шоҳи, бўл мададкоримиз!

Қобонлар у ерга ёпирилдилар,
Ўрмону яйловни эгалладилар.

Тиғлари филдаини, тоғдай танлари,
Нобуд бўлди Ирмон боғ-бўстонлари.

Чорвамиз топталди, экинзор хароб,
Улар даҳшатидан чекамиз азоб.

Ниҳолларимизни қўпорди улар,
Қобонлар кемириб, дарахтлар қулар.

Тишидан соғ қолмас ҳатто заранг тош,
Толе юз ўгириб, тугади бардош».

Хусрав арзчиларнинг тинглаб сўзини,
Ачиниб, кўп ғамгин сизди ўзини.

Уларга ҳамдардлик билдирди Хусрав,
Мағрур ботирларга сўз қотди дарров:

«Эй менинг шуҳратли паҳлавонларим,
Шоп-шараф қучмоққа борар қани, ким?

Қобонлар емирган жойга ким борар,
Шуҳрат қозонмоқ-чун ким жангга кирар?

Қобонлар бошини ким чошиб келса,
Арзигаъ мендан ганж-гавҳарлар олса».

Буюрди шоҳ заррип дастурхон ёзмоқ,
Уни жавоҳирлар билан тўлгазмоқ.

Унга турли гавҳар тошлар тўқилди,
Тошларки, ҳар бири табассум қилди.

Келтирилди олтин жабдуқли ўн от,
Қовус тамғали-ю бари елқанот.

Румий шоҳилар-ла безаб барини,
Чақирдилар қўшин ботирларини.

Замин шаҳриёри деди уларга:
«Йўлингиз кўмилсин, мардлар, гулларга!

Ким билса ранжимши ўз ранжи дея,
Мен унга ганжимни этайин ҳадя».

Асилзод Бежандан бошқа ҳеч арбоб
Анжумандан унга бермади жавоб.

Ботирлар ичидан олдга ҳатлади,
Олло номи билан шоҳни қутлади:

«Ҳамиша омон бўл, ғолиб, бахтиёр!
Адолат ҳомийси улуғ шаҳриёр!

Доимо қўлингда бўлсин олтин жом,
Кайхусрав шавкати мангудир мудом.

Сен абад, эй шоҳим, жаннатмакон бўл,
Жаҳон иқболига сен соябон бўл.

Жисму жошим билан амрингга бормен.
Сенинг фармонингга доим тайёрмен!»

Бежан шундай дегач, Гев четдан шу чоқ
Боқди-ю, ўзини сизди ўзгарақ.

Аввал шоҳга айтди таҳсин-офариш,
Насиҳатин айтди Бежанга кейин.

Фарзандига деди: «Нечун бу ёнилик?
Эмасми ўз кучин мақтан бебошлик?»

Агар ёш бўлса-да, доно ва машҳур,
Тажрибасиз бўлса, у доғда қолур.

Сипамоқ керақдир яхши-ёмонни,
Аччиқ-чучукни-ю қиммат-арзонни.

Ўтмаган йўлингдан юрмагил асло,
Шоҳ қонига айниб бўлмагил расво».

Навқирон, билимдон, музаффар, ҳушёр
Бежан тортди ота сўзидан озор.

Шоҳга деди: «Тингла, эй мумтоз падар,
Ўйлама суст дея мени бу қадар.

Бу хил сўзларимга ишонч ҳосил қил,
Мени ишда ёшу ақлда кекса бил.

Қўшинга даҳшатман, Гевнинг ўғлиман,
Қобон бошин тандан жудо қилгайман».

Бежан бунн дегач, шоҳ бўлди шодмон,
Офаришлар айтиб, берди у фармон.

Бундай деди Хусрав: «Сен чиндан мардсан,
Ёмонлик дуч келса, қалқон бўларсан.

Сендай жангчиларга соҳиб қўмондон
Душмандан ҳайиқса бўлади подон».

Кейин деди Мелод ўгли Гургинга:
«Бежан Ирмон йўлин билмайди. Сенга

Фармон шу: тўғонга қадар бирга бор,
Унга йўл кўрсатиб, бўлгил мададкор».

БЕЖАНИНГ ҚОБОНЛАРГА ҚАРШИ ЖАНГГА БОРГАНИ

Бежан дарҳол йўлга ҳозирлик кўрди,
Камар боғлаб, бошга кулоҳин кийди.

Мелод ўгли Гургин бўлди йўлдоши,
У Бежанинг дўсти, яқин қўлдоши.

Қасрдан чиқдилар қоплон, сор билан,
Олис йўл ўтилар ов, шикор билан.

Бежан узиб қулон бошларин чаққон,
Лабдан кўпик сочиб борар филсимон.

Қоплонлар чанг солиб, чавақлаб ўтди,
Еввойи қўйларга дашт тўлиб кетди.

Қулонлар бўйнига сиртмоқ ташланган,
Бежан? Йўқ, Таҳмурас девни қилган банд.

Қирговулар тушиб сор чангалига,
Ҳаводан қон томар суман баргига.

Ҳамма йўлни шу хил босиб ўтишди,
Ҳатто даштни боғ деб фараз этишди.

Етганида улар ўша ўрмонга,
Бежанинг юраги келди туғёнга.

Ўрмонга Бежанинг кўзи тушганда,
Ғазабдан бөр қони жўш урди тавда.

Бежан ўз отига ургаида эгар,
Қобонлар ётарди бундан беҳабар.

Мелод Гургинига деди: «Жангга кир,
Гар жангга кирмасанг бир чеккада тур.

Қобонларни этгаи чоғим тигборон,
Ўқивроқ бор апов ҳовузга томон.

Ўрмонда тўполон кўтарилган он,
Кўлга гурзи олиб, сола кет чаққон».

Бежанга бундай дер Гургин паҳлавон:
«Бу хил эмас эди шоҳ-ла аҳд-наймон.

Сен уцдан олгансан гавҳар симу зар,
Бу жангга чоғланиб боғладинг камар.

Энди мендан кутма сен бу хил ёрдам,
Ўзи учун ўзи олишар одам».

Бу сўзни эшитиб Бежан тунд бўлди,
Кўзларининг олди қора тун бўлди.

Югуриб шерсимон кирди ўрмонга,
Ўқини жойлади ботир камонга.

Ҳайқирди навбаҳор гулдуросидай,
Барглардай учирди ўқини пайдар-пай.

Қобонлар изидан маст филдай чопди,
Тўғри келганига у ханжар санчди.

Қобонлар югурди унга ҳамлага,
Тишлари-ла тақир бўлиб дабдала.

Тишларидан учар ҳар ёнга учқун,
Гўё ўт кетарди жаҳонга бутун.

Чопиб келди қобон аҳримансимон,
Бежан совутиши айлади вайрон,

Қобон тиши дарахт пўстлоғин шилар,
Худди тошни пўлат эговдек тилар.

Жанг ўт-алангаси ўрлади чулон
У жойдан ўрлади кўкка чанг-тўзон.

Бежан ханжар тортди қобонга тикка,
Филдек бўлди танин иккй бўлакка.

Шунда шум йиртқичлар тулкидай ҳурқди,
Тигдан яраланиб, ҳамладан қўрқди.

Бошларини Бежан узиб ташлади,
Уларни отига боглай бошлади.

Йўлда қолиб кетар бошсиз тўшлари,
Подшога армуғон бўлар тишлари.

Урушқоқ филларнинг боши узулгай,
Эроний полвонлар кучини кўргай.

Аравага уйди — тоғ бўлди улар,
Хўкизлар тортишдан ҳориб, мункиллар.

ГУРГИННИНГ БЕЖАНГА ФИРИБ БЕРГАНИ

Ёмон ният Гургин уятга қолди,
Чап бериб, ўрмонга аста йўл олди.

Кўк бўлиб кўринди кўзига ўрмон,
Бежанга офарин айтиб у шодмон.

Лекин бу мардликдан у чекар қайғу,
Ўз бадномлигидан чўчир эди у.

Дилини сеҳрлаб қўйини аҳриман,
Бежанга ёмонлик истади шундан.

Лекин ўзгачадир унинг қисмати,
У яратгани ҳеч ёдга олмади.

Киши агар йўлда қазса чуқур чоҳ,
Ўзини у чоҳда кўради ногоҳ.

Ўз шони, шуҳрати йўлида шу чоҳ,
Навқирон йигитга қўйди у тузоҳ.

Бежанга бундай дер: «Тингла, паҳлавон,
Баҳодир дилинг бор, ўйларинг равон.

Сенга яздон кучи, бахтинг ёр бўлди,
Тенгсиз жасоратинг барқарор бўлди.

Энди сенга айтар бошқа сўзим бор,
Мен бунда бўлганман такрор ва такрор.

Рустам, Гев, Густаҳам билан бўлганман,
Тус билан, Гаждаҳам билан бўлганман.

Бунда биз кўрсатган мардлик беҳисоб,
Давру даврон ўтди: ким қилар ҳисоб?

Донгимиз кўкларга етди у замон,
Хусрав ҳузурда тондик шараф-шон.

Шу яқинда бордир гўзал бир бўстон,
Икки кун юрилса, кўринар Турон.

Сен бир дашт кўрарсан, қаҳрабо, гулгун,
Мардлар у маконда шод бўлгай бутун.

Тўрт томон дарахтзор, бор, оби равон,
Паҳлавон сайр этса арзирлик макон.

Ери ипак янглиг, хушбўй ҳавоси,
Ариқ суви гулоб, дардлар давоси.

Тупроғи зар диёр, тоши дурдона,
Мушки анбар чаман мисли афсона.

Боғлар оҳанрабо, гуллар чорлайди,
Мевалар шохларда ёниб порлайди.

Сарвинг шохларида булбул газалкон,
Гулзорда какликлар кезади равон.

Энди бундан кейин ўтмай кўн муддат
У ерлар бўлгуси мисли йўқ жаннат.

Ҳамма дашт, тоғларда гул юзлар бордир,
Тўда-тўда бўлиб кўн бахтиёрдир.

Афросиёб қизи гўзал Манижа
Боғда офтобмисол порлар ҳамиша.

Туроп қизларининг юзи пардали,
Барчаси сарвқомат, хушбўй сочлари.

Юзлари гулгундир, кўзлари хумор,
Ширин лабларида гулоб ҳиди бор.

Агар биз сайлгоҳга истасак бормоқ,
Тез юрсак бир кунлик йўлдир бечарчоқ,

Қанча гул юзларни олиб келармиз,
Хусравга яна ҳам азиз бўлармиз».

Гургин ёш Бежанга сўзлади шу хил,
Паҳлавон бағрида тўлғонди ёш дил.

Гоҳ шуҳрат маст этиб, гоҳ истар сафо,
Ёш эди, ёшликни айлади раво.

БЕЖАННИНГ АФРОСИЁБ ҚИЗИ МАНИЖАНИ КҲРИШГА БОРГАНИ

Иккиси қўзғолди у олис йўлга,
Бири қисмат билан, бири ҳамлага.

Бир кунлик йўл, икки ўрмон ораси,
Отдан тушиб борди лашкар сараси.

Ирмон юртларида икки кун улар
Бургут, този билан ўйнаб-кулдилар.

Гургин билиб қолди келганини қиз
Хўроз кўзи каби данит бўлгач қирмиз.

Ўтган байрамлару шодмонликлардан
Гургин сўзлар эди, тингларди Бежан.

Тинглаб, у Гургинга сўз деди шу чоқ:
«У ерга борганим яхши олди роқ».

Баэм жойларин кўрай бориб олисан,
Хабар олай турклар қурган мажлисан.

Йўнилган найзамни олиб елкага,
Қайтиб келажакман яна орқага.

Кейин биз сен билан кенгаш қурурмиз,
Кўз билан кўрганда яхши билурмиз».

Хазиначиға у буюрди ногоҳ:
«Келтир базм учун менга зар қулоҳ.

Уларнинг мажлиси ярқираб кетсин,
Омадимиз келди, ишимиз битсин.

Келтир Қайхусравнинг гавҳар сирғасин,
Гев билагузугин келтир, порласин».

Қийди у ярқироқ румий либосин,
Тожга ҳумой патин ўрнатди созин.

Қора от устига у дадил чиқиб,
Олди мардлик узук, камарин тақиб.

Оёғини отга қўйгани замон,
Чопиб кетди ўша манзилга томон.

Етиб келди ўша ўрмон ёнига,
Бир ҳаяжон тушиб қайноқ жонига.

Баланд сарв остида туриб қолди у,
Тунмасин деб қулдап ўт пуркар ёғду.

Гулчеҳра чодирини ёнига келди,
Юрагига олов — муҳаббат тўлди.

Даштини туттап энди қўшиқ — кую соз,
Гўё жонини қутлаб этарди эъзоз.

Манижа чодирдан қиё боққан он
Кўринди саркарда, гўзал наҳлавон.

Яман Суҳайлисин кўркидай юзи,
Яноғи бинафина янроғини ўзи.

Бошида наҳлавон қулоғи порлар,
Румий кўйлак яшнар нурда худди зар.

Чодирда юзига парда солган қиз
Кўнгли юмшаб, ёнди мисоли наргиз.

Доясин юборди чопардай дарҳол,
Деди: «Сарвқоматдан дарҳол хабар ол.

Билиб кел, ким экан ой юзли ўғлон?
Сиёвуш тирилиб келди, ё ғулмон?

Сўрагил, бу ерга келмиш не сабаб?
Нега базмга кирмай, туради қараб?

Сўра: Сиёвушми ёки паризод,
Юрагим ишқидан тўлганди, ҳайҳот.

У севги оташин ёқди не учун?
Ёинки, қиёмат бўлдимиз букун?

Кўп йиллар бўлдики мен бу чаманда
Базмлар қураман баҳор келганда.

Бу базмгоҳда кўрмам ўзгани асло,
Кўрганам фақат сен, эй сарви барно!»

Бежан яқинига доя келди-да,
Табриклади таъзим қилиб олдида.

Машика сўзини айтди Бежанга,
Бежан юзи ёнди ўхшаб гулшанга.

Доя саволига берди у жавоб:
«Эй пари элчиси, билсин моҳтоб,

Мен на Сиёвушман ва на паризод,
Мен асилзодаман, эронлик авлод.

Менман Гев Бежани, Эрондап келдим.
Қобонлар жанги-чун югуриб-елдим.

Бошларини кесиб ташладим йўлга,
Тишларини олдим шоҳ учун ўлка.

Бўлгач бу базмгоҳ чамандан огоҳ
Гударз Гевни томон шошмадим ногоҳ.

Бу томонга келдим олис йўл босиб,
Бўлармикан дея чаманзор насиб.

Афросиёб қизин чеҳрасин кўрсам,
Худди тушдагидек бахтиёр бўлсам.

Бунда бир чаманки, дафина кўрдим,
Чин бутхонасидай хазина кўрдим.

Агар менга қилсанг яхшилиқ, мадор,
Берурман олтин тоғ, исирга, камар.

Мени бошла ўша гул юз ёнига,
Жолимни пайванд қил унинг жонига».

Бежанинг сўзини доя эшитди,
Кейин Манижани хабардор этди.

Юзи бундай, бўйи бундай, деди у,
Тангри яратмишдир шундай, деди у.

Манижа тинглади доя сўзини
Ва дарҳол юборди яна ўзини.

Жавоб етказишга ўша ўғлонга:
«Сен буқун етарсан орзу-армонга.

Қошимга келгайсан айлаб хиромон,
Қоронги дилимни этиб чарогон.

Дийдорингдан кўзим равнан бўлғуси,
Бу дашту манзилим гулшан бўлғуси».

Бу жавобдан Бежан дили яшнади,
Қиз чодирини томон юра бошлади.

БЕЖАНИНГ МАНИЖА ЧОДИРИГА КИРГАНИ

Сарв остидан Бежан аста кўзголли,
Қиз чодирини томон ўғлон йўл олди.

Афросиёб қизин чодирини зебо,
Нисёна бормоқнинг гашти бир дунё.

Заррин камар билан белини боғлаб,
Чодирга кирди сарв ўзини чоғлаб.

Манижа яқин келиб уни қучди,
Шоҳона камарин белидан ечди.

Хол-аҳвол сўради йўлдап, жанглардан:
«Ким келди қобонга қарши сен билан?»

Не учун бу қадду ҳусну камолинг
Гурзидан қийналар кетиб мажолинг?»

Мушку гулоб билан ювиб оёгин,
Келтирдилар кейин ширин томогин.

Ёздилар поз-пеъмат тўла дастурхон,
Ҳаддан зиёд эди тотли ошу нон.

Улар куй эшитиб, май сиқардилар,
Кейин ҳамма кетиб, тапҳо қолдилар.

Чодирда чўрилар қолдилар фақат,
Энди чанг, погора, шодликка павбат.

Парчадан ер яшнаб товус ранг эди,
Динору шоҳидан йўлбарс ранг эди.

Ял-ял ёнар эди чодир матодан,
Мушку анбар сочиб, сўзлар сафодан.

Биллур жомга кўҳна май-шароб тўлди,
Бежан-ла Манижа бахтиёр бўлди.

Уч кеча, уч кундуз чўзилди висол,
Манижа шодликдан йиқилди беҳол.

МАНИЖАНИНГ БЕЖАНИНГ ЎЗ САРОНИГА ОЛИБ КЕТГАНИ

Бежан кетмоқ учун чоғлапган замон,
Манижа кўришни истади чунон.

Чўрини чақириб шунда қошига,
Уйқу дори солди йигит ошига.

Маст қилиб, оздириб унинг кўнглини,
Роса ром этдилар Гевнинг ўглини.

Бежанинг уйқуга кетганин кўриб,
Қиз чўриларини йигди чақириб.

Ясагинлар, деди у, тахти-равон,
Унга ётқизилсин анави ўғлон.

Бир тахти-равонки, қўшалоқ хужра:
Ҳам сафо, ҳам уйқу у равон ичра.

Сепинди тўшакка хушбўй кофурлар,
Сандал дарахтида ўйбайди нурлар.

Пойтахтга етганда у тахти-равон,
Ёниб қўйди йигит чодарини жондон.

Сўнг кўшикка нишқоний кирди тунда қиз,
Бегоналарга у очмади оғиз.

Айвонда ухлаш-чун ўрин тўшалди,
Манижа Бежани бағрига олди.

Бежан кўзин очиб келганда хушга,
Сингиб ётар эди юмшоқ оғушга.

Қолиб Афросиёб кўшикида Бежан,
Ётарди ой юзли бир нари билан.

Бежан ўз ҳолига ачишиб жондан,
Аҳриманга деди: «Қутқар яздондан!

Балодан халос эт, эй парвардигор,
Бу ердан кетолмай мен қолсам ночор,

Гургиндан ўчимни олгин, у баттол,
Қаҳримга учрагур этди бемажол».

Манижа унга дер: «Дилни айла шод,
Бўлмаган ишлардан ўзни эт озод.

Мардларга дуч келар турли имтиҳон,
Гоҳи базми жамшид, гоҳи жанг-майдон».

Гул юзлар ҳар ёндан чиқиб келдилар,
Румий кўйлақларда тайёр бўлдилар.

Торни қўлга олиб чалди гўзаллар,
Янгради тарона, байту ғазаллар.

Булар этар экан базмни такрор,
Бундан кўшк посбони бўлди хабардор.

Хушёрликни қўлдан бой берган инсон
Фалокатга дучор бўлади осон.

Ҳамма сирни билди яширин посбон:
Қайси мамлакатдан келган бу ўғлон,

Унинг бу келишдан надир мақсади,
Туронда не қилар Эрон фарзанди.

Билиб, қўрқиб кетди ўз жони учун,
Не даво дардининг дармони учун.

Хабар беришдан йўқ ўзга чораси,
Чодирдан йўқолди унинг қораси.

Турон шоҳига у деди дафъатан:
«Қизингиз эр топмиш эронийлардан».

Ел урган мажнунтол каби қадди дол,
Шоҳ олмони тилга олди бемажол.

У кафтига артиб қонли ёшини,
Ғазаб-ла кўтарди мағрур бошини.

«Қимнингки пардада сақланса қизи,
У тождор бўлса ҳам, бадбахтдир ўзи.

Қимки, ўғил кўрмай қиз кўрар экан,
Бу қизга энг яхши куёвдир кафан».

Манижа ишидан дили қон бўлди,
Қорахон сардорни чақириб олди.

Унга деди: «Нокас қиздандир сўзим,
Сен билан кенгашмай тонай мен тўзим».

Бундай жавоб айтди шоҳга Қорахон:
«Бу ишда этилур ақл имтиҳон.

Воқеа юз бергач, сўзга жой қолмас,
Эшитган-кўрганга баробар бўлмас».

Афросиёб бу хил жавобни тинглаб,
Қорахон сўзидан йўлини тезлаб,

Гарсевазга деди: «Қара булга бир,
Эрондан не кўрдик, не кутар тақдир.

У нега йўллайди бу ёмон бандни,
Ғамга солди Эрон ҳам бу фарзандни?

Хушёр суворийлар билан бора қол,
Кўшқу том, эшикдан қараб, хабар ол.

Боқ, кўшқда сен кимни кўрсанг ҳаммасин,
Банд айлаб бу ерга келтир, қолмасин».

ГАРСЕВАЗНИНГ БЕЖАНИ АФРОСИЁБ ҲУЗУРИГА ОЛИБ БОРГАНИ

Гарсеваз эшикка яқинлашган ол
Кайфу сафо билан янграрди айвон.

Янграр чангу рубоб, дилкаш оҳанги
Афросиёб кўшики қучган жаранги.

Суворийлар шоҳнинг тому айвонини
Ураб, беркитдилар унинг ҳар ёнини.

Гарсеваз эшикдан ҳалқани узди,
Ичкилик базмини дафъатан бузди.

Кўшқда чапак чалди, кирди ичкари,
Унга воқеанинг кўринди бари.

У хона ёнига тез етиб келди,
Унда бетона зот борлигин билди.

Эшикдан Бежаанга ташлади кўзини,
Мен қайнаб, базўр ушлади ўзини.

Уч юз танвоз чўри ўйнар эдилар,
Рубобу тор чалиб куйлар эдилар.

Зеболар ичида ўлтириб Бежан,
Шод эди қирмизи май тотиб жомдан.

Ғарсеваз ғазабдан жўшиб ҳайқирди:
«Ўзини билмаган эй Эрон марди,

Тушибсан ғазабли шер чапгалига,
Энди ким ачинар сенинг ҳолингга?»

Ўзининг ҳолидан қайгурди Бежан:
«Қуролсиз мен жангга қандай кирарман.

У қора тулпорим, учқурим қани,
Қайтдимки мендан кун, умрим равшани?

Қайда Гударз Гевӣ, Қашводлар қайда,
Бошимни бергайман бунда бефойда».

У этик кўнжида доим бир ханжар —
Сақларди, кўп ёрқин мисоли гавҳар.

Қўл чўзиб ханжарини қишдан олди,
Ўзини ташитиб у бундай деди:

«Қашвод набираси Бежан бўламан,
Ботирлар, буюклар бошлиғи менман.

Биров тиг уролмас менга — бу аён,
Боши тандан жудо бўлар бегумон.

Турса-да жаҳонда ур-йиқит, тўфон,
Қочмасман, елкамни кўрмас ҳеч инсон».

Кейин Ғарсевазга деди у бундай:
«Олишсанг, қорайгай иқболнинг тундай.

Биларсан аждодим, улуг шохимни,
Ботирлар ичида пойгоҳимни.

Агар жанг истасанг, жангда кўрарсан,
Қўлимни ёв қони билан юварман.

Туронийлар ичра ким келса қарши,
Шу ханжарим билан кесилар боши.

Борай, элтгин Турон бошлиғи томон,
Айлагил сен унга бирма-бир баён,

Туноҳим кечишни сўрагил ундан,
Бу йўлда яхшилик келсин қўлингдан».

Унинг зўр панжасин кўрган Гарсеваз
Хужумга ўтишни этмади ғараз.

Биларди Бежаннинг тезкор экапин,
Ёв қонин тўкишга тайёр экапин.

Онт ичди бўлишга унга вафодор,
Этди яхшилик-ла насиҳат изҳор.

Онт ичиб, қўлидан ханжарин олди,
Ширин сўзлар билан арқонга солди.

Богланган қоплондек Бежани элтди,
Мардликдан не фойда, гар омад кетди?

Кажрафтор фалакнинг иши шу янглиғ,
Сен кенглик сўрасанг, келади танглик.

Боши яланг, қўли боглиқ паҳлавон,
Келтирилди шоҳнинг ёнига шу он.

Бежан шоҳга деди: «Сенда, шахриёр,
Рост сўзни эшитмоқ бўлса ихтиёр,

Агар тоқат қилиб тингласанг, сўзлай,
Фақат ҳақиқатни нақлимда излай.

Эрондан қобонлар жангига келдим,
Сўнг Турон базмида сарфароз бўлдим.

Йўқолган бир лочин туфайли бутун,
Авлодимга иснод келтирдим бутун.

Қуёшдан беркиниб, салқинланай деб,
Мен бир сарв остида дам олдим ётиб.

Пари келиб, ўраб қанот-парига,
Мени ухлоқ ҳолда олди бағрига.

Отимдан ажратиб, учиб кетди у,
Шоҳ қизи шу ерда келди рўбарў,

У билан чўрилар келган эканлар,
Оромни ихтиёр қилган эканлар.

Суворилар даштга ёйилиб чунон,
Ёнимдан ўтарди кўп тахти равон.

Турон суворилари ўраб ҳар ёқдан,
Бир ҳинди чодир чикди йироқдан,

Ўртада турарди бир тахти равон,
Шамолда ҳилпираб чодир алвон.

Ичида ухларди бир гўзал пайкар,
Болишга қўйилган тожи ярақлар.

Пари аҳриманни ёд олиб шу он
Қуюн каби учди отлиқлар томон.

Мени ўтқазди у тахти равонга,
Сеҳрлар ўқиди ухлоқ жононга.

У гўзал саройга қадар ухлади,
Мен эса, аччиқ ёш тўкиб йигладим.

Заррача гуноҳим йўқ менинг бунда,
Манижа ҳам оппоқ — гуноҳ йўқ унда.

Ҳамма айб парида, — сен бунга ишон,
Парининг сеҳрига қилмайман гумон.

Ҳеч нарса қўшмадим, сўзим ҳақ тамом,
Бу ерда ҳеч кимим йўқдир, вассалом».

Афросиёб унга бундай сўз қотди:
«Шум қисматинг сенга тез келиб етди.

Эронлик бир зотсан, гурзи ва камон
Билан келган эдинг қучмоқ учун шон.

Энди қўли боғлиқ аёлдай нуқул
Маст каби сўзлайсан бўлмагур нақл.

Қуруқ сафсатани вайсаб, келгинди,
Қўлимдан қутулмоқ бўласан энди».

Унга деди Бежан: «Тингла, шаҳриёр,
Тинглагил, донолик сенга бўлсин ёр.

Қобонлар тиш билан, шер панжа билан
Олишиб келади ҳар ерда кўздан.

Ботирлар ишлатиб шамшир, ўқ, камон,
Душманларга қарши уради жавлон.

Бунда бири боғлиқ, ҳимоясиздир,
Бошқаси пўлатдан қуроли тездир.

Дили жангни қанча истаса-да шер,
Панжаси бўлмаса, ҳоли нимадур?

Агар шўҳ бу ерда мендан жасорат
Истаса, десаки, кучингни кўрсат,

Битта от берсинлар ва огир гурзи,
Келсин туркдан мишга бошлиқнинг ўзи.

Қолса ўша мишдан жангда битта сөг,
Атамагин мени ботир деб у чоқ».

Бежандан бу сўзни эшитган замон
Афросиёб кеки ўт олди чунон.

Гарсевазга қараб, ғазаби тошди,
Эронийлар шундай ҳаддидан ошди:

«Кўрмайсанми буни, ёвуз бадкирдор
Нималарни менга айтмоқда беор.

Қилган ёвузлиги ҳам эмиш гўё,
Шухрат қозонишни этар ихтиёр!

Қўл-оёғи боғлиқ ҳолда тез судра,
У дунёга жўнат тўхтамай сира.

Дарвоза олдида тезроқ дор ўрнат,
Йўл устида бўлсин, кўрсин юрт-элат.

Бу бахти қарони ос тириклайин,
Бу ҳақда сен бошқа сўзлама кейин,

То, эронийлардан бу кундан бошлаб
Туронга боқмасин биров кўз ташлаб».

Уни шоҳ ёнидан тортдилар шу дам,
Кўзлари тўла ёш, дилда дарду ғам.

Эшикка хастадил Бежан олгач йўл,
Кўз ёнидан оёқ ости бўлди ҳўл.

Бежан йиғлаб дерди: «Олло, бешафқат,
Бошимга солибди шундай шум қисмат.

Мен дору ўлимдан қўрқмайман асло,
Эрон мардларидан қиламан ҳаё.

Шоҳона ажлодлар токи қиёмат
Мени қўрқоқ дея қилар маломат;

Улар билмасалар, бунда нетарман,
Ҳатто яралапмай, ўлиб кетарман.

Дариго, шод бўлгай менинг душманим,
Кўринса дорда бу нокиза таним.

Афеус, йироқдаман отамдан, йироқ,
Афеус, мардларимдан, ватандан йироқ.

Эрон диёрига эсган, эй шамол,
Буюк шоҳга мендан хабар элта қол.

Бежанга дуч келди фалокат дегин,
Шер чангалида, у ҳалокаат дегин.

Гударзу Кашводга сўзлагин мендан,
Маломатга қўйган маккор Гургиндан.

Балога дуч этди мени у, дунё —
Бу хил ситамгарни кўрмадим асло.

Гургинга айт: эй сен машъум паҳлавон,
У дунёда мендан қолмассан омон».

**БЕЖАНИНГ БИР ҚОШИҚ ҚОНИДАН УТИШНИ
ПИРОН АФРОСИЁБДАН СУРАГАНИ**

Бежан ёшлигига ачинди яздон,
Афросиёбда ҳам туғдирди гумон.

Гўрковлар қазирди дарахт тубини,
Бежанинг бахтига Пирон кўринди.

У жойга етганда Вис ўғли Пирон,
Кўрди бел боғлаган туркларни ҳар ён.

Тиклаиб қўйилган эди баланд дор,
Ундан туширилган йўгон арқон бор.

Турошларга деди: «Нимага бу дор,
Турош шоҳи кимни бу дорга осар?»

Гарсеваз дер унга: «Осилар Бежан,
У Эрондан келган, подшоҳга душман».

От суриб келди у Бежанга яқин,
Дард уни урмишди гўёки чақин.

Икки қўл орқага тошдек боғланган,
Юзидан ранг кетиб, бағри доғланган.

Пирон ҳол сўради: «Ўзи нима гап?
Сени келтирибди ўлимнинг ҳайдаб».

Ҳамма гапни унга сўзлади Бежан,
Маккор дўст туфайли бу ҳолга тушган.

Пирон қулоқ солди Бежан сўзига,
Кўзидан оқизди ёшин юзига.

Буюрди олинг, деб дордан бир муддат,
Кейин деди: «Уни бу ерда тўхтат,

Мен шоҳга аҳволни айлаин баён,
Яхшилик юлдузин айлай намоён».

Отига миндию, чокдирди Пирон,
Юрди Турон шоҳнинг саройи томон.

Содиқ хизматкордай қасрга кирди,
Подшоҳга таъзим бажо келтирди.

У тахт қаршисига тез юриб келди,
Афросиёбга кўн таҳсинлар деди.

Тахт ёпида турди у анча маҳал,
Худди йўлбон, худди дастуриламал.

Пирон мақсадини билди ҳукмдор,
Унинг аҳволига кулди ҳукмдор.

Кулдию сўнг деди: «Айт, тилагингни,
Обрўлик кишим деб билармен сени.

Сенга нима керак: зарми, гавҳарми,
Ҳокимлик керакми ёки лашкарми?

Аямайман сендан бор ганжимни мен,
Аён айла менга дил раижингни сен».

Содиқ Пирон унинг эшитгач сўзин,
Заминни ўпдию, тик тутди ўзин:

«Абадий бор бўлсин ҳаётинг, бахтинг
Ва барқарор бўлсин салтанат тахтинг!

Бу жаҳон шоҳлари сени шарафлар,
Сени табриклаш-чун қуёш ярақлар.

Мендаги бор нарса сенинг бахтингдан,
Лашкару хазинам, қудратим сепдан.

Қариндош-уругим омон, зор эмас,
Фуқаром давлат, асло хор эмас.

Мен подшоҳлигингдан тўкин, маъмурман,
Мартабам балеанду мудом масрурман.

Бузилмасин дейман менинг оромим,
Этмасин ҳеч кимга зиён бу номим.

Илгари ҳар ишда шоҳга кўп муддат
Берганман фойдали анча маслаҳат.

Лекин шоҳ сўзимга солмади қулоқ,
Шундан кейин бўлдим мен ундан йироқ.

Сўйма дедим Ковус ўглини сенга,
Ёв бўларсан Тусга, ботир Рустамга.

Эрон филларидап топталмай замин,
Иттифоқлигимиз бўларди таъмин;

Шоҳларнинг авлоди Сиёвуш бу он
Хизмат қилар эди сенга бегумон.

Лекин сен дорига қўштириб заҳар
Бекорга ўлдирдинг уни, алҳазар.

Унутгандирсан сен у Гевни бу дам,
Ботирлар сардори мард Рустамни ҳам.

Балолар ёгилди эронилардан,
Улар қасос олди туронилардан.

От солди туркларнинг ерига улар,
Ичганимиз бўлди фақат оғулар.

Сом Достонин тиги ҳамон қўлида
Ҳамон кек сақлайди бизга кўнглида.

Рустам у тиг билан бошларин кесар,
Қон мавжи уммондай тошар, алҳазар.

Осуда бир дамда жангни ўйлайсан,
Ўйламай заҳарли гулни ҳидлайсан.

Агар Бежан қонин тўксанг, бил у он
Туронни босажак уруш-ғалаён.

Донишманд шоҳ сену биз сенга тобеъ,
Ақлигини ишлатгил, кетмасин толеъ.

Ўйлаб кўр, ёвлигинг нималар берди?
Эрон шоҳи бизни шунчалар қирди.

Сен ўша ёвликни истайсан ҳамон,
Офат дарахтидан кутасан эҳсон.

Уч икки бўлса ҳам бизда йўқ мадор,
Эй олам паноҳи, одил ҳукмдор!

Айт, Гевни ким сендан яхшироқ билар,
Фалокат наҳанги шу Рустам бўлар.

Кашвод ўгли Гударз кучда ягона,
Набира қасди-чун келар мардона».

У кучли оловга сув сенган замон,
Афросиёб этди жавобин баён:

«Билмассап Бежаннинг нима қилганин,
Эрону Туронда мендан кулганин.

Билмайсанми, налар қилди шум қизим,
Кексайганда ерга қаратди юзим.

Канизакларимнинг шаънида бу дор
Оламда ювизмай туради узоқ.

Бу шармандаликдан энди умрбод
Қишварим, лашкарим қилади испод.

Агар сақлаб қолсам унинг ҳаётин,
Тиллардан тушмайди уятли отим.

Расволикда қолиб, азоб чекармап,
Эзиларман, қонли кўз ёш тўкармап».

Шоҳга ҳамон таҳсин ўқийди Пирон:
«Бахти кулган, ростгўй шоҳ, бўлгил **омон!**

Нима айтган бўлсанг ҳаммаси ҳам рост,
Номусу шарафини ўйлайсан, холос.

Аммо қулоқ солгил ҳақ ниятимга,
Яхшилик тилаган маслаҳатимга.

Увга дор, ўлимдан оғирроқ бўлган
Яна бир жазо бор. Бу жазо — кинан.

Эронилар ундан олсинлар сабоқ,
Қўймасинлар ёмон йўлларга оёқ».

Сенинг зиндонингга тушган гуноҳкор
Хатда тирикликдан ўчади зинҳор.

Пирон тили билан дили ягона,
У айтгандай қилди шоҳ одилона.

Тўғри йўл кўрсатган нокиза дастур
Шоҳ шон-шарафига сочди яна нур.

АФРОСИЕБНИНГ БЕЖАНИН ЗИНДОНГА ТАШЛАТГАНИ

Гарсевазга шу дам фармон берди шоҳ:
Ушга кишан уриб, қаздир чуқур чоҳ.

Қўллари, бўйинини закирбанд этгил,
Эгри румий кишан билан банд этгил.

Қатта михлар билан кишацларни қоқ
Буткул михлаб ташла бошдан то оёқ.

Бошин пастга қилиб сўнг чоҳга тушур,
На қуёш, на ойдан ола билсин нур.

Жаҳонгир денгизнинг тубидан тортган,
Чинмочин даштига келтириб отган.

Акводев тоши ва филларни келтир,
Шулар билан Бежап жазосини бер.

Филлар аравада тошни келтирсин,
Ва Аржанг чоҳининг оғзин беркитсин.

Шундай қилки, чуқур тамом ёпилсин
Гуноҳкор тубида бўғилиб ўлсин.

Кейин осий қизнинг саройига бор,
Жазосини олсин қўлингдан беор.

Суворилар билан бориб торож эт,
У бахти қорани бетахт, бетож эт.

Унга дегил: «Эй сен, лаънати, бадбахт,
Сенга ярашмайди шонли тоғу тахт!

Сен кекса бошимга ёғдирдинг иснод,
Тоғимга доғ солдинг машъума, ҳайҳот!

Қизни бўз қўйлақда чоғга судраб бор,
Кўрсин қандай экан чоғда тоғдор ёр.

Дегил унга: ана сенинг баҳоринг,
Қоронғи зипдонда ошиқ гамхоринг».

Гарсеваз шайланди тезда кетмоққа,
Шоҳнинг фармони адо этмоққа.

Дор тагидан Бежан олиб кетилди,
Шоҳ фармони шундай адо этилди;

Бошдан оёққача темир урилган,
Қўлда кишан, белга запжир ўралган.

Темирчилар пўлат ҳалқалар тақди,
Каттакош михларни кишанга қоқди.

Бошини наст қилиб чоғга солдилар,
Чуқурнинг оғзига харсанг босдилар.

У ердан шоҳ қизин саройи сари
Йўл олди Гарсеваз ва ботирлари.

Қизнинг ганжини торож этишди,
Ҳамёнларни йиғиб, тоғни элтишди.

Манижа қўйлақча ва оёқ яланг,
Бош яланг қалтираб турарди араб.

Уни судраб кетди чоғга Гарсеваз,
Қиз юзу кўзидан ёши тўхтамас.

Гарсеваз дер: «Мана сенинг уйинг, қол,
Маҳбусга умрбод оқсоч бўла қол».

Қиз у чоҳ ёнида қолди бир ўзи,
Икки булоқ бўлди иккала кўзи.

Фарёд чекиб даштда кезди бутун кун,
Зулмат парда ёйиб келди қора тун.

Оҳ чекиб қиз чоҳнинг ёнига келди
Бир қўлин узатиб, настга эгилди,

Қуёш кўкка бошини кўтарган чоқда,
Манижа поп сўраб юрди ҳар ёқда.

Узун кун йўл босиб топиб келди поп,
Интилди сўнг чоҳнинг туйвуги томон.

Бежанга узатиб, фарёдлар чекди,
Шўрликнинг кушлари шу хилда кечди.

ГУРГИНИНИНГ ЭРОНГА ҚАЙТГАНИ ВА БЕЖАН ҲАҚИДА ЕЛҒОН СЎЗЛАР АЙТГАНИ

У ерда бир ҳафта Гургин йўл пойлар,
Жойига қайтмади Бежан, йўқ хабар.

Ахтариб ҳар ёққа урди ўзини,
Қонли ёши билан ювди юзини.

Пушаймон бўларди ўз қилмишига,
У ёмонлик қилди яқин кишига.

Уша базмгоҳга борди у тапҳо,
Гев ўгли Бежанини тонмади асло.

Чангалзорни кезиб, кўрмади бир зот,
Ҳатто қушлар сайраб, ёзмасди қанот.

Майсазорни узоқ айлади, бироқ
У ерда йўқ эди ҳамсафар ўртоқ.

Олисдан Бежанининг отини кўрди,
Уша ўтлоқ томон у йўлин бурди.

Югани узилган, эгари оғган,
Турарди тулпори дардди, толиққан.

Бежан ҳоли ночор эканини билди.
Эронга у етиб боролмас эиди.

Учраб Афросиёб қаҳрига бунда,
Бежан ё дордадир, ё чоҳда бандда.

Арқонни отди у ўғирди юзин,
Кўн надомат чекиб, тополмай дўстин.

Бежанинг отини етаклаб кетди,
Чодирда бир кеча дам олиб ётди.

У ердап от солди Эронга томон,
Туну куп толиқиб беуйқу, бенон.

Гургин қайтганидан хабар топди шоҳ,
Бежан йўқлигидан у бўлди огоҳ.

Шоҳ Гевни бу ҳолдан этди хабардор,
Гургинни сўроқ қил, — деди у, — яқбор.

Гевга етиб келди шундай бир дарак
Унинг ботир ўғли кетмиш бедарак.

Уйндап кўчага чиқди отилиб,
Кўзидан ёш оқиб, дили ситилиб.

«Бежаним қайтмади, — дерди у нолон, —
Ирмонлар юртида қолибди ўғлон».

Тантаналар учун сақланувчи от —
Дарҳол эгарланди тулпори Кашвод —

Ҳаданг эгарини отига урди,
Дилида газаби шердай ҳайқирди.

Оёгин эгарга қўйиб шу маҳал
Қуюндай жойидан қўзғалди жадал.

Гургинга танланди мисоли қуюн:
Бежанга не бўлди, қолди не учун?

Ўзича дерди у: «Гургин маккордир,
Бежанга хиёнат қилган айёрдир.

Бежаним юзини кўрмасам агар,
Айиргум танидан бошин муқаррар».

Лекин Гургин уни кўргани ҳамон,
Эгилиб югурди мисоли илон.

Оёғи остига ташлади ўзин,
Бош яланг судралиб ҳам тирнаб юзин.

Гевга жавоб берди: «Қўшини виқори,
Эрон сипоҳдори ва шоҳ сардори!

Мени йўл устида кўрмоқ бўлибсан,
Кўзингда қопли ёш билан келибсан.

Менга керак эмас бу ширин жоним,
Мени нафратлагил, йўқдир виждоним.

Қай кўз билан қарай сенга, эй сардор,
Кўзларимда қайноқ ёшим шаниқатор.

Қайгурма у ҳақда; жонига зиён —
Етмагин; ҳолини айларман аён».

Ўглининг отини Гургинда кўрди,
Туироққа беланиб, ғамгин турарди.

Гургин сўзларини синчков эшитди,
Отдан ағдарилди, ҳушидан кетди.

Бошини қоплади Гевнинг гард-тўзон,
Либосини йиртиб у ёқавайрон,

Сочу соқолини йиглаб юларди,
Мўйсафид бошини гардга буларди.

Деярди у ҳамон: «Эй парвардигор,
Менга сен бердинг ишқ, ақл, иқтидор.

Агар фарзандимдан айласанг жудо,
Жонимни ола қол, эта қол адо.

Мени аждодларим ёнига чақир,
Сен хабардорсан-ку дардимдан, ахир.

Дунёда биргина ўғлим бор эди,
Кулфатда мадаккор, ғамгузор эди.

Қаро бахт айлади ўғлимдан жудо,
Домига тортади мени аждаҳо».

Сўнг яна Гургиндан сўради падар:
«Не воқеа бўлди шу кунга қадар?»

Тақдир бир ўзгани ортиқ кўрдими,
Ё ўзи кўзингдан ғойиб бўлдими?

Айт, қандай фалокат унга ёпишди?
Фалакдан бошига не ишлар келди?

Ўтлоқда қандай дев дуч келди унга?
Енгган бўлса, нега қолди бу кунга?

Эгасиз бу отни қаердан олдинг,
Ўғлим Бежан билан қайда ажралдинг?»

Унга деди Гургин: «Қўлга ол ўзни,
Қулоқни динг айлаб, тинглагил сўзни.

Сенга воқеани айлай ҳикоят,
Қобонлар жангидан сўзлай ниҳоят,

Шунда, эй паҳлавон, огоҳ бўларсан,
Тожу тахтни мангу нурга кўмарсан.

Қобонлар жангига шу ердан кетдик,
Ирмонлар юртига биз бориб етдик.

Кўрдик биз у ерда тап-тақир ўрмон.
Дарахтлар қирқилиб, майсалар пайҳон.

Ҳар жойда қобонлар қазибди уя,
Ирмопистон яйдоқ, егандай куя.

Қўлга найза олиб ўрмонга кирдик,
Биз жангга чақириб, ўбдон ҳайқирдик.

Қобонлар келарди, тоғдай ҳайбати,
Тўда-тўда бўлиб, мудҳиш савлати.

Уларга шер каби ҳамла қилардик,
Кун ўтиб, биз яна жангни хоҳлардик.

Фил каби уларни ағдарар эдик,
Гурзи-ла тишларин қўпорар эдик.

У ердан биз юрдик Эронга томон,
Йўлларда ов қилиб, борардик шодон.

Чўқди ўтлоқ жойда гўзал бир қулон,
Ундан нафисроғин кўрмаган висон.

Гударз тўригига ўхшар сумбати,
Тумшугидан дейсиз Фарҳоднинг оти.

Обғи кумуш ранг, пўлат туёғи,
Худ Бежанининг оти дум, бош, қулоғи.

Гардани шер каби юганда — шамол,
Рустамнинг раҳидаи зоти бемисол.

Бежанга ташланди йиртқич филсимон,
Бежан эса унга ташлади арқон.

Арқонни тортганча у қочиб қолди,
Қулоннинг ортидан Бежан от солди.

Қочган қулон, қувган отлиқдан тўзон —
Ўтлоқдан ўрлади, мисли дудсимон.

Замин дарё каби тебраниб қолди,
Қулон билан овчи кўздан йўқолди.

Ҳамма данту тоғни ахтардим қараб,
Толди саман отим югуриб, чарчаб.

Ҳеч ердан Бежандан топмадим нишон,
Эгарни судраган отдан ўзга жон.

Унинг қайғусидан дилим ўртади.
Қулон билан жангдан қалбим тўлғанди.

Мен ўша ўтлоқда кўп туриб қолдим,
Дарак топармаи деб хаёлга толдим.

У ердан қайтдим мен ноумид бўлиб,
Қулонни бир ваҳший Оқ дев деб **биялиб»**.

Дено Гев тингларкан нақли бу он,
Гургин ҳақлигига келтирди гумон.

Гургиннинг сўзлари туюлди чалқаш,
Гевга тик боқолмай турарди янқаш.

Гургин турар эди юзи заъфарон,
Сўзлари кўп сохта, юраги ларзон.

Гев билдики, ўгли йўқолиб кетган,
Билди: Гургин ёлгон нақллар айтган.

Шунда йўлдан урди Гевни аҳриман,
Гургинни йўқотиш ўтди кўнглидан.

Азиз ўгли учун олади қасос,
Ўғил кўнгли таскин топажак бир оз.

Кейин ўйлаб кўриб, андиша қилди,
Бунга аниқ жавоб йўқлигин билди.

«Не бўлмай мен уни ўлдирган билан,
Фақат хурсанд бўлар разил аҳриман.

Бундан нима фойда Бежан жонига,
Ўзга йўл тонайлик дил армонига,

Ундан қасос олмоқ қийин иш эмас,
Найзамга ҳеч қандай девор дош бермас».

Аҳволдан мен огоҳ этаман шоҳни,
Англисин у Гургин қилган гуноҳни.

Гургинга даҳшатли ҳайқирди шу дам:
«Эй сен тубан кетган қаллоб, мутаҳам.

Сен йўлдан оздирдинг ой, қуёшимни,
Шоҳимни, сезимли лашкарбошимни.

Сўнгсиз изланишга мени ташладинг,
Жаҳонда тентираш сари бошладинг.

Бу макру фириблик, ёлгондан кейин
Бу замонда ором топишинг қийин.

Агар мен кўролсам шоҳ юзин бир бор,
Бўлмас сенга кейин зарра эътибор.

Жигарбандим учун сен тўлайсан хун,
Бошлаб ўч оламан фарзандим учун».

ГЕВНИНГ ГУРГИНИ ХУСРАВ ҲУЗУРИГА КЕЛТИРГАНИ

Бу ердан у тўғри борди шоҳ томон,
Кўзида қонли ёш, дилда интиқом.

У шоҳга офарин деди: «Шаҳриёр,
Сенга шод-хуррамлик мангу бўлсин ёр.

Мудом барҳаёт бўл, доим бахтиёр!
Энди аҳволимдан этай хабардор.

Жаҳонда бор эди таңҳо ўғлоним,
Усиз қоронгидир менинг жаҳоним.

Ҳаётини ўйлаб мен гирён бўлдим,
Жудолик жабридан дил бирён бўлдим.

Келди, эй шоҳ, Гургин сафардан бу он,
Дили тўла гуноҳ, тилида ёлгон.

Дастуриламалим, шарафим мангу —
Ўғлимдан келтирди ёмон хабар у,

Эгари қийнаган бир оти қолди,
Фақат тушларимда ҳаёти қолди.

Бизларни ажрим қилганда, эй шоҳ,
Сенга бўлсин фақат адолат паноҳ.

Гургиндан қасдимни олгин, шаҳриёр,
Дастидан жаҳонда бўлдим бушдай хор».

Гев дилин дардидан шоҳ чекди қайғу,
Ғазаб-ла бошига тожин кийди у.

Тахтада шоҳнинг юзи оқариб кетди,
Бежавнинг қайғуси жонидан ўтди.

Шоҳ Гевдан сўради: «Не дейди Гургин?
Қаерда қолдириб кетибди дўстин?»

Хусравга Гев Гургин сўзини айтди,
Бежан ҳақидаги нақлга қайтди.

Гевнинг сўзларини Хусрав эшитиб,
Сўнг деди: «Зорланма, қийналма ҳадеб.

Бежан соғ юрипти, ўзни шод айла,
Йўқолган фарзандни кутиб ёд айла.

Донишмадлар мешга очминдилар фол,
Муъбадлар тилайди тахтимга иқбол.

Эронлик отлиқлар билан Туронга,
Жангга йўл олурман, ўша томонга.

Сиёвуш ўчи-чун қўшин тортаман,
Туронни филлар-ла топтаб ўтаман.

У қасос жангида Бежан бўлармиш,
У аҳриман каби жангга кирармиш.

Ғам ема сен ўглинг учун ҳеч қачон,
Етарли, ёпишда турибман омон».

Кетди Гев дилда тўла дарду ғам,
Юзидан қон қочиб, кўзи тўла нам.

Хусрав саройига келганда Гургин,
Кўрмади у ерда шоҳ ботирларин.

Бежанинг дардида ҳамма паҳлавон
Қасрдан Гев билан кетганди у он.

Юзта хазинани йўқотган каби
Аламзада эди бариинг қалби.

Диллар чок, хаёллар паришон бўлди,
Кўз ёшлардан замин бир уммон бўлди.

Гургин кўшк ичидан юрди шоҳ томон,
Қайғули ўйлардан ҳоли паришон.

Кайхусрав олдига келдию, Гургин
Ер ўпиб, сўнг шоҳга айтди офарин.

Қобоннинг қайроқи ўткир тишларин
Тахт олдига қўйди таъзим-ла Гургин.

Деди: «Шоҳ, ҳар ишда келгай омадинг!
Умр бўйи наврўз бўлсин улфатинг!

Ёвларинг бошини кучинг хам қилгай,
Қобонлар бошидай боши қирқилгай!»

Қобон тишларига шоҳ нигоҳ қилди,
Кейин савол берди: «Йўл қалай бўлди?»

Қайда қолди сендан ажралган Бежан,
Не кўйларга солди уни аҳриман?»

Хусрав шундай дегач, Гургин тик туриб,
Жўйида қотди у, забушлик кўриб.

Тили айланмайди, ботиб гуноҳга,
Раиғ ўчиб, қалтираб, қаролмас шоҳга.

У ўрмон, қулону ўтлоқдан айтган
Сўзлари қовушмас, гўё тил қотган.

Унинг гўлдирашини кўриб турган шоҳ
Ғазаб-ла ҳайдади тахтидан ногоҳ.

Бошида ёмон ўй, дили қорадир,
Шоҳ унга шундайин дашном берадир:

«Эшитганмисан, эски мақол бор:
Гударзларга чопган шер бўлур тор-мөр,

Яздон ғазабидан агар қўрқмасам,
Ёмонотлиқ бўлиб қолмайин десам,

Буюрардим, шу он бошингни тандан
Товуқдай шарт узар эди аҳриман».

Хусрав темирчига буюрди бу хил:
«Оғир кишан ясаб, бош учун миҳ қил.

Оёқларга сен дарҳол кишан ур,
Ўзларини мондай очсин бу манфур».

Кейин Гевга деди: «Ўзни ол қўлга,
Ўқидиргил ўглингни, отлангил йўлга.

Мен ҳам отлиқларни йўллаб ҳар ёнга,
Дарак излаб боргум ҳамма томонга,

Бу ишга зудлик-ла киришсак агар
Бежандан албатта тонамиз хабар.

Тезда топмасак ҳам унинг дарагин,
Хушингни йўқотма, эзма юрагин.

Ўт, келгунча баҳор — фарвардин ойи,
Ўлгунча жаҳонда қуёш чиройи;

У чоқким, чаманлар гуллар очганда,
У чоқким, гулларни еллар сочганда,

У чоқким, бахмалга замин ўралур,
Ҳавода гуллардан таралар сурур,

Ҳамма ерда бўлур амримиз вожиб,
Яздониинг каломи бағишлагай зеб.

Жаҳон жомини мен шунда кўтаргум,
Хилватда тик туриб, каромат кўргум.

Жомда етти кишвар акс этар аён,
Ҳаммаси кўзимга бўлур намоён.

Раҳматлар айтарман аждодларимга,
Жаҳонга ҳукумдор авлодларимга.

Етти иқлимни мен жомда кўрарман,
Ўглинг қайдалигини айтиб берарман».

Бу сўзни эшитиб Гев дилшод бўлди,
Фарзанд ташвишидан озод бўлди.

Жилмайиб, Хусравга айтди офарини:
«Шоҳим, сенсиз йўқдир замону элмин!»

Амринг-ла айланар бу чархи фалак
Асло дард кўрмасин сийнаигда юрак!»

Гев Хусрав қасридан чиққани замон
Отлиқ чопарлари кетди ҳар томон.

Бежан изларини қидириб улар
Куррайи заминни кезди тун-кунлар.

Ирмону Туронни роса титишди,
Аммо из тополмай ортга қайтишди.

КАИХУСРАВНИНГ БЕЖАНИ ОИНАИ ЖАҲОНДА КЎРГАНИ

Етиб келганда наврўзи олам,
Шоҳ жаҳон жомини эслади хуррам.

Дидига тўлдириб умид паҳлавон —
Гев ўглини дардида келди нотавон.

Хусрав Гевнинг сўлғин юзини кўрди,
Ғамгин дил, ёш тўла кўзини кўрди.

Шунда у ўралди румий чакмонга
Ибодат қилмоқни ўйлаб яздонга.

Яратгани эслаб кўтарди фарёд,
Кейин у қуёшни анча қилди ёд.

Тангридан меҳр истаб қилди илтижо,
Ёвуз аҳриманга сўраб ҳақ жазо.

У ердан бориб шоҳ тахтга ўтирди.
Бошига тожини шодон қўндирди.

Сўнг жомини қўлига олиб тикилди,
Унда етти кишвар намоён бўлди.

Унда аён эди фалак рафтори,
Ҳамма жумбоқларнинг жавоб изҳори.

Жом ичра балиқдан юлдузга қадаг,
Барча воқеалар кўринар яксар.

Найвону Хурмузу Мирриху ва Шер
Қуёш билан ою, Ноҳид ҳамда Тир.

Мавжудот у жомда бўлди намоён,
Хумдор ҳаммасин кўрарди аён.

Жомга боқди, кейин олдиға қўйди,
Унда кўп фаройиб лавҳалар кўрди.

Етти кишварға у ташлади назар,
Ва лекин Бежандан топмади асар.

Гургсор кишварига юзип ўгирди,
Яздон амри билан Бежанин кўрди.

Бежан чоҳда ётар эди кишанбанд,
Азобда, ўлимға ўта орзуманд.

Шоҳлар авлодидан тенгсиз бир зебо
Унинг хизматини ётарди адо,

Белини оқсочдай боғлаб олганди,
Чиндан ҳам Бежанга оқсоч бўлганди.

Шоҳ юзин ўгирди маънос Гев томон,
Жилмайди, кўшк порлаб кетди чароғон!

Бежанинги тирикдир, дилни шод айла,
Қалбинини қайғудан сеп озод айла.

Ғам ема зиндону кишанда дея,
Ўғлини омон экан, бас, шу кифоя.

Кишанбанд Бежанинги Туронда омон,
Унга хизматдадир асилзод жонон.

У чеккан азоблар, қийноқлар улуг,
Бундан андешаға кўнглим лиқ тўлуқ.

Унинг куни шундай ўтиб турибди,
Оқсочи қон-зардоб ютиб турибди.

Бежан дўст, ёрондан умидин узган,
Янроқки, гирдобда қалтираб сузган.

Кўзлари ёмғирли кўкламга ўхшар,
Ҳаётдан ажални билади афзал.

Уни қутқармоққа ким ўзин чоғлар,
Буни бажармоққа ким белин боғлар?

Аждаҳо домига ким қарши борар,
Уни азобдан айт, ким қутқарар?

Бунга қодир фақат забардаст Рустам,
Денгиздан тортгувчи эчкемарни ҳам.

Белни боглаб, йўл ол сен Нимрўз томон,
На кундуз, на тунда дам олма бир он.

Йўлда оғиз очма ҳеч бир одамга,
Менинг мактубимни етказ Рустамга!

Унга бу ишлардан бергайман хабар
Камайсин дейман, Гев, дардинг бир қадар».

ХУСРАВНИНГ РУСТАМГА НОМА ЕЗГАНИ

Номанависни шоҳ чақирди дарқоёл,
Ёзгувчига баён этилди аҳвол.

У Рустам помига мактуб ёзди,
Шоҳдан мухлисига бу нома ёрди:

Эй мардлар фарзанди, забардаст, ўстам,
Лашкарларга сардор бўлган Таҳамтан!

Сен шоҳлар юраги, тахт таянчисан,
Фармонларга тайёр, шоҳ ишончисан.

Улуғ аجدодлардан сен менга ёдгор,
Ёвлар адабини беришга тайёр.

Осмон сенга йўлбарс қалбини берган,
Сендурсан денгизда наҳангни қирган.

Девларин ҳайладинг Мозандарондан.
Шумларини йўқотдинг ёруғ жаҳондан.

Қанча тождорларни тахтдан қулатдинг,
Тахту кўшкларидан узоққа отдинг.

Қўлингда қанчалар душман берди жон,
Қанча элу юрти айладинг вайрон.

Ботирлар бошлиги, қўшинга сардор,
Сен шоҳлар олдида топдинг эътибор.

Гураинг-ла қанчалар девларни янчдинг,
Шоҳларнинг тожига шоя нурин сочдинг.

Бунда Афросиёб ва хоқон Чинда
Узукка номингни ёзинилар чиндан.

Туккан тугунингга уринган одам
Уни еча олмай, чекади алам.

Сен еча оласан тугунни осон,
Сен — каёнийларга тангридан эҳсон.

Яздон сенга бермиш филлар қудратин,
Қазбу ақл, билиму шону шуҳратин.

Буларни ёзишдан хайрли мурод:
Бежани этасан сен чоҳдан озод.

Бу ишнинг фурсати келди ниҳоят,
Сен у ерга бориб, хизматинг кўрсат.

Гев Гудраз умиди сенгадир бу он.
Чунки сен жаҳонда машхур паҳлавон.

Улар мартабаси сенгадир равшан,
Иккови мен билан бир жону бир тан.

Сен андиша қилиб ўтирма асло,
Айт: қанча мард керак, қанча мол-дунё.

Бу авлод чекмаган ҳеч вақт ранжу ғам.
Улардан зўрроқни билмаган олам.

Гевнинг ундан бошқа фарзанди йўқдир,
Бошқа бир мадәдкор дилбавди йўқдир.

Бобомнинг ҳамкори менга ҳам ҳамкор,
Иззат-ҳурматимга доим сазовор.

Қаердан ахтарсам уни топгайман,
Шодлигу қайғуни бирга тотгайман.

Хатимни олибоқ сен дарҳол қўзғол,
Сен Гевнинг ёнида мен томон йўл ол.

Токи, йиғилишиб ҳаммамиз бирга,
Ақлни пешлайлик улуғ тадбирга.

Мардлару ганжларни мен тайёр этиб
Сенинг келишингни тураман кутиб.

Қадамнинг толебахш, юксак шуҳратинг,
Туропда амалга ошгай ниятинг.

Бежани бандликдан қутқармоқ учун
Қуролу анжомни тайёрла бутун».

ГЕВНИНГ КАЙХУСРАВ ХАТИНИ РУСТАМГА ЕТКАЗГАНИ

Кайхусрав номага муҳр босган он
Гев шоҳни улуглаб, қўзғолди чаққон.

У Сейстон йўлига чиқишдан буруп
Саройга кирди ҳозирлик учун.

Яздоннинг номини олиб у ёдга,
Ҳамма эркакларни ўтқази отга.

Уларни бошлади Хирмандчўл сари,
Учқур отлар билан босиб илгари.

Ёввойи қуш каби дили шошарди,
Ҳар қуни икки қулик йўлни босарди.

Улар тоғ ошдилар, чўлдан ўтдилар,
Муштоқлик дардида излаб кетдилар.

Уни минорадан кўриб нигоҳбон,
Қичқирди зобулла диёри томон:

«Хирмандга отлиқлар елиб келмоқда,
Уларни ботир Гев олиб келмоқда.

Қўшиннинг ортида кумуш ранг байроқ,
Қўлида зобулар қиличи порлоқ».

Нигоҳбон жарини эшитди Достон,
Отини эгарлашни буюрди чаққон.

Отга қамчи босиб чиқди рў-барў,
Келганлар тагин ёв бўлмасин деб у,

Аmmo йўлда ғамгин Гевни у кўрди,
Отда афтодаҳол елиб келарди.

Ичида деди Зол: «Гев келмас бекор,
Демак, шоҳнинг менда муҳим иши бор».

Сипоҳ паҳлавони яқинлашган он
Уни қутладилар ҳар ёндан шодон.

Достон ҳол сўради эронийлардан,
Шоҳдан ва жанг қилган туронийлардан.

Гев айтди улуғлар саломин унга,
Шоҳ ва паҳлавонлар каломин унга.

Достонга очди у кўнгил дардини,
Нақл этди йўқолган азиз мардини.

Деди: «Боқ, қайғудан юзим заъфарон,
Айрилиқдан оққан кўз ёшим уммон».

«Рустам қаерда? — деб сўради ундан. —
Айтгил, қаердадир ҳозир Таҳамтан?»

Достон жавоб берди: «Овдадир Рустам,
Қулон овидан у қайтар кечки дам».

«Овгоҳга бораман, — деди Гев, — Хусрав
Мактубни унга бераман дарров».

Достон унга деди: «Бормак на ҳожат,
Ботир овдан қайтиб келар тез фурсат».

То Рустам келгунча сен уйда дам ол,
Сен букун биз билан яйра бемалол».

Гев йўлдан айвонга бурилар экан,
Жўрди: овдан қайтар эди Таҳамтан.

Гев отидап туниб, у томон келди,
Мақтовини айтиб, дуолар қилди;

Қалбида дарди кўп, юзи заъфарон,
Сел бўлиб оқарди кўз ёши равон.

Гев дил ярасин англади тамом.
Фарзанди туфайли йўқотмиш ором.

Дилидап ўтказди: «Ҳоли кўп ёмон,
Эрону лашкарга терс боқмиш замон»

Уни куча кетди туниб отидан,
Сўради Хусравноҳ аҳволотидан,

Кекса, ёш мардларни сўради бир-бир:
«Гудразу Густаҳам ва Тус қайдадир?»

Шолур, Фарҳод, Бежан омонми, соғми,
Рухдом, Гургинларнинг кайфлари чоғми?»

Бежанинг номини эшитган замош
Гевнинг юрагидан ўрлади фиғон.

Рустамга деди: «Эй мардлик байроги!
Жамъи подишоҳлар суялган тоғи!»

Дийдорингни кўриб бўлдим мен масрур,
Меҳру ҳимматингга минг бор ташаккур.

Сен сўраган жонлар бари соғ, омон,
Сенга йўлладилар салом бир жаҳон.

Фақат мени қисмат шу кўйга солди,
Кечсайган чоғимда оромим олди.

Кўз тегди Гударзлар наслига, ҳайҳот,
Зақдумга айлаиди биз учун ҳайт.

Бор эди жаҳонда ягона ўғлим,
Дастуриамалим, мардона ўғлим.

Мен уни йўқотдим — дунё қоронғу,
Авлодим кўрмаган бу қадар қайғу.

Кўряпсан, эгардан тушмайман ҳамон,
Туну кун чопарман порлоқ кунсимон.

Мен Бежан туфайли тун-кун телбадай,
Уни сўроқлайман ҳар ердап тинмай.

Букув шоҳ кўтариб жаҳон жомини,
Дилда такрорлади тангри номини.

Тангри шарафига қилгач ибодат
Тахтга кўтариydi мамнуи бағоят.

Оташкададан сўнг тахтда ҳукмдор
У жомга тикилди гоят умидвор.

Туронга ишора қилди шаҳриёр:
Унда Бежан бандда, тортарди озор.

Кайхусрав у жомни кўрсатди менга,
Сўнгра шитоб билан юборди сенга.

Дилда умид билан келдим мен бу он
Кўзларим жиққа ёш, юзим заъфарон.

Менга фақат ўзинг танҳо халоскор,
Эй сен, одамларга доим мадакдор!»

Сўзлар, киприклардан кўз ёши оқиб
Оҳ тотар, айрилиқ жигарин ёқиб.

Рустамга топшириб шоҳ номасини,
Сўзлаб берди Гургини ҳангомасини.

Рустам ўқиб чиқди кўзи памланиб,
Шум Афросиёбга қарши шайланиб.

Бежаннинг дардида чекиб оҳ-фиғон,
Рустамнинг кўзидан оқар эди қон.

Ахир у Бежанга уруғ-қариндош,
Ботир қизи эди Гевга ёстиқдош.

Гев синглиси филтан ёри бўлади,
Мард фаромарз ўғли — нори бўлади.

Филтаннынг қизидан зурёддир Бежан,
Уни наҳлавон деб таппир аниқуман.

Рустам Гевга деди: «Чекма бунча ғам,
Эгардан оёғин бўшатмас Рустам,

Тоинки, Бежанни озод этмаса,
Унинг дийдорига омон етмаса!

Мен сенинг дардинга чора қилгайман,
Барча кишанларни пора қилгайман.

Тагри-ю шоҳ амри бўлиб мададкор,
Мардни зулмат — чоҳдан халос этгум бор».

РУСТАМНИНГ ГЕВ ШАРАФИГА ЗИЁФАТ БЕРГАНИ

Рустам айвонига чиқдилар улар,
Йўл тадоригини ўйлаб кўрдилар.

Шоҳнинг мактубини ўқиғач Рустам,
Хусрав сўзларидан чекди ранжу ғам.

Шоҳ анча мақтовлар йўллаган эди,
Кўп наҳлавонларни қўллаган эди.

Рустам Гевга деди: «Хаммаси аён,
Шоҳ амри вожибдир, тайёрман шу он.

Менга аён сенинг тортган заҳматинг,
Барча азобларинг, дарду кулфатинг.

Қалбимда чексиздир сенга эҳтиром,
Сен қанча ёвлардан олдинг интиқом.

Сиёвуш жанглари, Мозандаронда
Бел боғлаб, хўи жавлон урдинг майдонда.

Бу олис йўллардан ўтиш осонмас,
Йўл босиб, манзилга етиш осонмас.

Дийдорингни кўриб мен бўлдим шодон,
Аммо, Бежан учун дилим кўп нолон.

Ўйламаган эдим сени бу қадар
Зобун этмоғин қайғу ва қадар.

Мен шоҳнинг амрини бажармоқ учун
Йўлга ҳозирликни бошлайман бугун.

Аҳволингни кўриб жигархастамен,
Бежан иши учун камарбастамен.

Уни халос этмоқ учун боргаймен,
Мен тангри йўлида жоним бергаймен,

Бежан учун тортгум ҳар қапча ранжни.
Бергум ҳаётиму мардлару ганжни.

Камар боғлай яздон мададкор бўлгай,
Ғолиб шоҳ иқболи менга ёр бўлгай.

Бежани мен чоҳдан халос этгаймен
Ва улуг тахтгоҳга омон элтгаймен.

Менинг уйимда сен уч кун шод бўлгил,
Май ичиб, ғамлардан пок-озод бўлгил.

Сенинг ўз уйингдир менинг уйим ҳам,
Ҳаёту хазинам кўрайлик баҳам.

Уч кун шу масканда биз бўлайлик шод,
Паҳловонлар билан шоҳни этиб ёд.

Тўртинчи кун Эрон сари юрайлик,
Баҳодирлар шоҳи томон борайлик».

Рустам шундай дегач Гев шод қўзғолди,
Паҳловонни севиб бағрига олди.

Қўл, бош, оёғини ўпар экан Гев
Мақтовлар ёғдирди унга бундай деб:

«Сенга минг таваккур, шовли паҳлавон!
Бахтимизга доим бўлгин соғ-омон!

Оша берсин кучинг, шону шавкатинг!
Обруйинг, азмойинг, иқбол, давлатинг!

Азиз-авлиёлар сенга ёр бўлсин.
Филларнинг қудрати сенда бор бўлсин!

Кўнглимни ғубордан айладинг холи,
Доим яхшилик қил, ёр бўлгай толеъ!»

Гев дили тасалли топди шу йўсун,
Рустамда ҳам ишонч чиниқди бутун,

Саройбонга деди: «Дастурхон ёздир!
Мардлар, доноларни базмга чақир!

Завора, Фаромарз, Гев билан Достон,
Рустам мажлисига келдилар шу он.

Меҳмонлар келишди пешайвон сари,
Соқий, созандалар — жам бўлди бари.

Қирмизи май тўла қадаҳлар қўлда,
Чанг янграб, жаранглар жом ўнгу сўлда,

Лоларанг шаробдан қўллар лоларанг,
Уч кув деганда базм тугади арабг.

РУСТАМНИНГ ХУСРАВ ЎЗУРИГА КЕЛГАНИ

Улар ҳушёр тортиб тўртинчи кунда,
Сафар тараддуди бошланди шунда.

«Юкларни бейланг! — деб буюрди Рустам. —
Эрон шеҳи томон қўйилсин қадам».

Кишварининг мағрур суворийлари
Ўзқада сафлашиб турарди бари.

У чиқиб, Рахшига бир сакраб минди,
Камар боглаб, румий совутин кийди.

Эгарга ўнгариб бобо гурзисин,
Ўйлайди урушнинг макру ҳийласин.

Рахшнинг қулоқлари осмон сари динг,
Тоғбахшнинг бошини худди қўёш денг.

Ўзи, Гев ва юз минг зобулик қатор,
Шундай улуғ лашкар жанг учун тайёр.

Саройда ортиқча юк қолди, бироқ
Зол, Фаромарз олиб келар кейинроқ.

Эрон юрти томон йўлга тушдилар,
Диллар қасос билан ёниб жўшдилар.

Эрон диёрига етканда Рустам,
Ботирлар ерига қўйганда қадам,

Осмон уни қутлаб заррин порлади,
Сарин сабо билан севиб чорлади.

Рустам яқинига Гев отда келди,
«Паҳлавон, сен энди тўхтагил! — деди. —

Мен бориб шоҳимга отказай хабар,
Айтай келганини Рахшда музаффар».

Рустам жавоб қилди: «Майли, бора қол,
Шодлигингдан шоҳга хабар бера қол!»

Рустамнинг рухсати билан паҳлавон
Отда йўртиб кетди шоҳ қасри томон.

Кайхусрав ёнига келганда яқин
Гев дуо ўқиди, айтди хўп таҳсин.

Гударз ўгли Гевга деди подишоҳ:
«Рустам қайда қолди, айлагил огоҳ!»

Гев жавобан деди: «Эй шарафли шоҳ,
Иқболнинг туфайли бахт кулди ногоҳ!»

Рустам фармонингдан бош тортгани йўқ,
У онтига содиқ — ишондим тўлуқ.

Мен шоҳлик номангни топширганим он
Юзи, кўзларига суртди паҳлавон.

Мен билан ёнма-ён етиб келди у —
Хусравга содиқлар удумидир бу.

Рустам йўл устида кутар пнтивзор,
Сенинг ҳузурингга киришга тайёр».

Шоҳ яна сўрайди: «Қайдадир Рустам,
Юртимиз тираги, энг содиқ одам?

Энг олий ҳурматга бўлсин сазовор,
Унинг-чун подишоҳ хизматга тайёр».

Буюрди Кайхусрав донишмандларга,
Шарафли зотларга, ғолиб мардларга.

Рустамни лашкари бирла кутинг деб,
Шоҳнинг фармони-ла эъзоз этинг деб.

Нашвод ўгли Гударз билан ёнма-ён
Нўзарлар шоҳи Тус, Фарҳод паҳлавон

Мағрур ботирларидан учдан икки зот
Рустамни кутишга қўзғолди озод.

Улар шайланишди ва саф чекишди,
Ковуслар расмини адо этиниди.

Ҳа, шундай қилдилар гурзидор мардлар,
Ёвларни қиринда шиддаткор мардлар.

Байроқлар яшнади, тиглар порлади.
Жаҳонни долараг тўзон қоплади.

Рустамнинг ёнига етиб келдилар,
Отларидан тушиб, таъзим қилдилар.

Жаҳон паҳлавони отидан тушди,
Айюҳаннос билан мардларни қучди.

Шоҳнинг аҳволини сўради Рустам,
Чархи фалак билан қуёш, ойни ҳам.

Улар озаргушасп — чақнаган ўтга —
Ўхшаб, ярақ-ярақ миндилар отга.

Одил шоҳ кўшкига Рустам кирган он
Таъзимга эгилди, кўтарди ғиғон.

Кейин тахт томонга илдам югурди,
Унда давлатпаноҳ Хусравни кўрди.

Бошини кўтариб, мақтовлар айтди:
«Ҳамиша омон бўл, эй давлат бахти!

Тахтингда Хурмуздай порла умрбод
Тожбон Бахман сени мангу этсин ёд.

Доно Урдибиҳишт посбонинг бўлсин,
Ақлу идроки-ла дарбонинг бўлсин.

Сени улуғ Шаҳриёр мудом қўлласин,
Шавкату ҳунарда тенгинг бўлмасин.

Сипандормиз сақлаб хазина-молинг,
Жонингга мададкор ақлу камолинг.

Дайингу Фарвардинг мададкор бўлсин,
Ёмонлик қопқаси сенга ёпилсин».

«БЕЖАН ВА МАНИЖА» ДОСТОНИДАН

«Озарингдан равшан кундуз каби тун,
Сен шодсану тожнинг порлар мисли кун.

Обонингдан ишинг бехатар бўлсин,
Толезинг қуёни мунаввар бўлсин.

Чорваларинг бутун, безавол бўлсин,
Тану бахтинг доим баркамол бўлсин.

Авлоду аждодинг бўлсин бахтиёр,
Яшнаб кулсин сенга тобеъ юрт, диёр.

Хурдод бўлсин мудом сенинг ҳамкоринг,
Мурод-ла шод бўлгай элу диёринг.

Худлас, шодлик мангу ҳамдаминг бўлмай,
Тожинг шуъласидан бер жаҳон кулгай!»

Рустам офаринлар айтиб бўлган он
Шоҳ уни ўтқазди тахтга ёнма-ён.

Кейин Хусрав деди: «Заб келдинг, ўғлон!
Балолар йўқолсин, доим бўл омон!

Сен — каёнийларнинг паҳлавонисан,
Сир очган, сир ёпган нуқтадонисан.

Каёний лашкарнинг сардори сенсан,
Эроннинг таянчи, мадори сенсан.

Дийдорингни кўриб, бўлдим беҳад шод,
Руҳинг қанот ёзиб турибди озо.

Завора, Фаромарз ва Достон сөгми?
Улар саломатми? Кайфлари чоғми?»

Рустам тахтни ўниб, эгилди ногоҳ:
«Тингла, эй донишманд, бахти кулган шоҳ!

Бахтнингнинг нуридан улар омон, шод,
Боқийдир, кимни шоҳ шундай этса ёд».

КАИХУСРАВИНИНГ ПАҲЛАВОНЛАР БИЛАН БАЗМ ҚИЛГАНИ

Саройбошга берди подишоҳ фармон:
«Йиғилсин Гударз, Тус, жамъи паҳлавон!»

Кўшк сардори очди боғнинг қонқасин,
Шоҳона қандиллар сочди шуъласин.

Шоҳга ўрнатилди тўрда олтин тахт,
Гул сочиб яшнарди хилма-хил дарахт.

Шоҳона матолар тортилган замои
Машъалистон бўлди тенгсиз гулистон.

Тахтнинг нақ ёнида сершоҳ аргусон
Тахтни кун нуридан сақларди омон;

**Тағи өнпөң кумуш, шохи ёқут, зар,
Барлар неда-шода таралган гавҳар;**

**Ҳақиқу забаржад унинг гуллари,
Жажжи исирғаға ўшар дурлари.**

**Лиму, беҳиларнинг ранги нақ тилло,
Бу хушбўй мевалар сочади жiwло.**

**Дарахт ичи худди қамиш мисоли,
Хушбўйи мисоли навбаҳор боли.**

**Кимники сунага таклиф этса шоҳ,
Мушук-анбар сочилар унга бaноғоҳ.**

**Косагуллар қатор кутиб туради,
Нақшин тоғлар каби кулиб туради.**

**Чиний шоҳиларга ўралган соқий
Тахт ошдида турар, бир тахтни, боқий.**

**Соқийлар шу қадар пардоз қилинган,
Маржонлар тақиниб, зирак қилинган.**

**Румий парча каби қип-қизил юзлар,
Хушбўй анқаб янграр чанлару сoзлар.**

**Диллар шу қадар шод, қўлларда қадаҳ,
Аммо маст йўқ, юзга тепади фараҳ.**

**Румий безаклардан юзлар олгач ранг,
Уддан куй жаранглаб, авжга киргач чанг,**

**Давра сардорига тайинлади шоҳ
Тус билан Гударзин этгил деб огоҳ,**

**— Келсин,— деди,— Рустам тахтга яқинроқ,
Дарахт остидаги тахтга чиқиб шоҳ.**

**Рустамга сўнг бундай деди шаҳриёр:
«Яхшилик йўлида тондинг элгибор.**

**Дўстлик, иттифоққа содиқ ўғлонсан,
Иқболи ёр бўлган мард наҳлавонсан.**

Симургдай юксалиб кездинг дунёни,
Сен — бало олдида Эрон қалқони.

Эрон, каёнларга сен камарбаста,
Говларни енгасан қудратли даста.

Хоҳ енгил, огир иш, хоҳ наф, зиёндир,
Гударзлар мардлиги сенга аёндир.

Хизматимга тайёр улар доимо,
Яхшилиқ йўлида менга раҳнамо.

Айниқса, богир Гев менга қадрдон,
Жамъи ёвузликдан у менга қалқон.

Бу авлод бошига энди ёғди ғам,
Ўғилнинг ҳижрони — энг қаттиқ алам.

Бу ишни бажармоқ сенинг бурчингдир,
Шер кучидан зўрроқ сенинг кучингдир.

Бежани қутқариш йўлини ахтар,
Туронда унга дуч келибди хатар.

Нима керак бўлса, ҳаммасини ол:
Паҳлавонлар, отлар, хазина, қурол».

Кайхусрав сўзини эшитгач Рустам
Ер ўпди ва кетди сукутга бир дам.

Кейин шоҳга деди: «Улуғ подишоҳ!
Замин қуёшсан, сен олампаноҳ.

Сендан узоқ бўлсин балою офат!
Душманинг бошига ёғилсин кулфат!

Сен шаҳаншоҳдирсан, шоҳлар сардори,
Бошқа каёнийлар — кафшинг ғубори.

Тахтга ўтирмаган ҳали сендек шоҳ,
Энг порлоқ қуёш сен ва энг нузли моҳ.

Яхшини ёмондан айирган сенсан,
Аждаҳо домини қайирган сенсан.

Каёнийлар кучи, гурзиси билан
Мозандаронда дев қалбин юлганман.

Овам хизматингга туққандир мени,
Асло бахт, шодлик тарк этмасин сени.

Мудом фарздир менга сенинг фармониңг,
Овтени бузмагай содиқ ўғлонинг.

Тожингдан кўзимни узмайман, шоҳим,
Аҳду наймопимни бузмайман, шоҳим.

Гевнинг иши учун жонимдир фидо,
Кўкдан ўт ёғса ҳам қилмайман парво.

Агар санчилса ҳам кўзларимга тиг,
Хусрав фармониңи кўраман ортиқ.

Сенинг иқболингни ўйлаб бораман,
На сардор керак, на лашкар оламан.

У чоҳга макр ила бармоқ керакдир,
На гурзи керак, на тўқмоқ керакдир».

Рустамнинг сўзини эшитиб Гударз,
Гев, Фарҳод, Фарибурз, Шопур бир нафас.

Унинг мардлигига таҳсин дедилар,
Тангри мададкоринг бўлсин, дедилар.

Рустамга шу хилда қилдилар хитоб,
Қўлларга жом олиб, ичдилар шароб.

Баҳорда шодликни этиб ихтиёр,
Улар билан шароб ичди шаҳриёр.

РУСТАМНИНГ ШОҲДАН ГУРГИНИ СЎРАБ ОЛГАНИ

Рустамнинг дараги Гургинга келди,
У дардига чора топганин билди.

Рустамга юборди у шундай хабар:
«Эй сен ханжар қини ва қинга ханжар,

Яъни адолатнинг ўтқир шамшири!
Қадам қутлуғ мард, улуғ тадбири!

Буюклик дарахти, эй вафо ганжи!
Сендан даво топура одамлар ранжи!

Сен мардлик қопқаси бўлиб танилдинг,
Хавфу хатарларни занжирбанд қилдинг!

Сўзимдан келмаса гар сенга малол,
Эътибор қилгин-да, менга қулоқ сол.

Қара у кайрафтор фалак ишига,
Қўймади дилимнинг қувонишига.

Зулматга дуч этди, қуёшим сўнди,
Тақдир шундай экан, ҳа, шундай бўлди.

Шоҳ учун тайёрман ўтга танилашга,
У ижозат берса, тугён бешлашга.

Балки улуғ номим яна тикланар,
Кексайганда чекдим шунчалар кадар.

Сен жаҳон шоҳидан ижозат олгил,
Бирга борай, мени архар деб билгил.

Бежан оёғига йиқилай ётиб,
Висолдан қалбимни мусаффо этиб».

Гургин мактубини ўқигач Рустам
Оҳ чекди, дилини тимдалаб алам.

Эзилди Гургиннинг дард-қайғусидан,
Беҳуда армони ва орзусидан.

Хатчига деди у: «Тезда қайтиб бөр,
Унга де: «Эй аҳмоқ, подон нобакор!»

Сен арслон нақлини билмас экансан!
У чўнг уммондаги ваҳанига деган:

Агар ҳирс зўр келса ақлдан, ишон,
Ҳеч ким топмас унинг ўтидан омон».

У ҳирси устидан голиб донишманд
Мудом бахтиёрдир худди шер монанд.

Унга парравдавинг ҳожати йўқдир,
Йиртқичлар керакмас,— у доим тўқдир.

Сен қари тулжидай мажкорлик қилдинг,
Овчи тузоғини кўрмай илидинг.

Сенинг орзуларинг беҳуда, бекор,
Хусравга номингни айтиш менга ор.

Лек шум иқболингни ҳисобга олиб,
Аянч аҳволингни ҳисобга олиб,

Хусравдан гуноҳинг сўрайман, шояд
Ойинг ойдинлашиб, ёринса зулмат.

Олампаноҳ тангри хоҳиши билан,
Чоҳдан халос бўлса паҳлавон Бежан,

Сен ҳам қутуларсан зиндондан омон,
Ўчидан воз кечар шунда паҳлавон.

Гар ўзга йўл тутса бу чархи фалак,
Умидингни узиб, бўларсан ҳалак.

Яздон қудрати-ю, шоҳ амри билан
Энг аввал мен қасос олгумдир сендан,

Чулки мен олмасам Гударз билан Гев
Сендан ўч олурлар ботир ўғил деб».

Шундан буён ўтди бир кеча-кундуз,
Ва лекин очмади Рустам шоҳга сўз.

Иккинчи кун қуёш жилмайган замон,
Кумуш ёдусидан кулганда жаҳон,

Паҳлавон Таҳамтан бағрини керди,
Қуёшга тенг шоҳнинг қасрига кирди.

Гургиндан сўз очди Таҳамтан шоҳга,
Бир мардки, шу тақдир, ботган гуноҳга.

Шоҳ деди: «Эй, менинг улуғ саркардам!
Кинданларим узиб, сўрайсан ёрдам.

Мен қасам ичганман тожу тахт ҳаққи,
Мирриху Зухрою қуёш, бахт ҳаққи,

Агар Бежан халос бўлмаса банддан,
Гургин ҳам яхшилик кўрмагай мендан.

Бундан бошқа нима хоҳласанг — бергум,
Тахт, муҳр, тож, шамшир олтин ранг — бергум».

Шунда Рустам деди шоҳга жавобан:
«Эй улуғ шаҳриёр, сўрайман сендан,

У ёмон иш қилиб, чекмоқда азоб,
Уни бу аҳволдан қутқармоқ савоб,

Қутқармасанг, мангу бўлар беймон,
У тайёр жонини этмакка қурбон.

Кимки, ўз ақлини бир бор йўқотар,
Ўз қилмишларидан у азоб тортар.

Эсламоқ керакдир хизматларини,
Жангларда матонат, журъатларини.

Авлодларинг билан сафда бел боғлаб,
Жангга кирди ёвлар бағрини доғлаб.

Мен учун кечирсанг уни, подишоҳ,
Балки бахт юлдузи нур сочар ногоҳ».

Ғолиб шоҳ Рустам-чун кечди гуноҳин,
Гургин ташлаб чиқди қоронғи чоҳин.

РУСТАМНИНГ ЎЗ ЛАШКАРИНИ ТЎПЛАГАНИ

Рустамдан сўради кейин шаҳриёр:
«Бу ишга қай йўсин бориш фикринг бор?

Қанча лашкар керак, қанча хазина,
Ёнингга кимларни оласан яна?

Ўўрқаман бадқирдор шум Афросиёб
Бежанга берар деб ортиқча азоб.

Енгилтак бўлса ҳам, ёвуз дев йўсин
Унинг ҳунаридир маккорлик, афеун.

Аҳриман жунбушга келтирса дилин,
Бежан нобуд бўлур, биламан феълин».

Рустам шоҳга деди: «Улуг шахриёр!
Бу ишни яширин таёрлаш даркор.

У чоҳнинг калити ҳийладир фақат,
Бу ишда ур-йиқит келтирар кулфат.

Савдогар тусига кириб борамиз,
Туронда сабр ила кутиб турамиз.

Бу ишда гурзи, тиг, найза на ҳожат,
Бунда аҳтиёткорлик керакдир фақат.

Менга анча гавҳар, кумуш, зар даркор,
Умидим йўлдошим, мен эса ҳушёр.

Гидамлар, либослар даркор бўлади,
Инъом этиш учун тайёр бўлади».

Рустамнинг сўзидан шоҳ бўлиб масрур —
Буюрди, хизматга шайланди ганжур.

Ҳазивани очди: ана кумуш, зар,
Ҳисобсиз динорлар, ҳисобсиз гавҳар.

Таҳамтан кўзидан кечирди бариш,
Танлаб олди фақат йўлга керагин.

Юз туяга динор юкланди шул дам,
Яна юз туяга юкланди дирҳам.

Рустамни тинглади сарой сардори:
«Лашкардан танлагил мингта сувори!»

Уларнинг ичидан бир нечта ботир —
Довм камарбаста, голиб баҳодир,

Гургиву Шоварон ўгли Занга ҳам,
Жанговар паҳлавон ботир Густаҳам.

Тўртламчи, Гуроza сипоҳдор бўлсин,
Тахтбон Фаррухи ҳам тап-тайёр бўлсин.

Рухҳом билан Фарод қаторда бўлсин
Ва улар сафида Ашқаш ҳам юрсин.

Қуроллансин ғолиб етти баҳодир,
Ганж сақлаш ва лашкар бошлашга қодир».

Тожлару бэзаклар олиб ташланди,
Шу хилда гаройиб юриш бошланди.

РУСТАМНИНГ ХУТАН ШАҲРИГА, ПИРОН ЕНИГА ЙЎЛ ОЛГАНИ

Мағрур ботирларга сўнг етди мужда,
У қиличбозларнинг тиги зўр жуда.

Сарайбон қонқонга чиққанда кўрди:
Баҳодирлар белга камар боғларди.

Найзабозлар бари йўлга шайланган,
Беллари роса ҳам тортиб бойланган.

Туяларга найза, ўқлар ортилган,
Йўлга зарур ҳамма юклар ортилган.

Саф сафга уланди пайдар-пай бўлиб,
Қўлларни ювдилар жангга шай бўлиб.

Хўрозлар қичқирган тиниқ субҳидам
Туяга боғланди ногоралар ҳам.

Сарвдай отлик қелди Рустам паҳлавон,
Қўлида гурзиси, эгарда арқон.

Полвонлар олдинда, қолганлар ортда,
Улар тайёрдирлар ёнишга ўтда.

Мақтовлар ўқиғач она диёрга,
Рустам ўз тўни-ла чиқди қаторга.

Турон тупрогига етгани замон,
Сардорларни сафдан ажратди чаққон.

Лашкарга таъкидлаб деди паҳлавон:
«Яхши бнлиб олинг, келди имтиҳон,

Токи олмас экан жонимни танграм,
Сиз асло қўзғолмай, тура беринг жим.

Жангга тайёр бўлиб турингиз доим,
Фафлатда босмасин қиёмат қойим».

Эрон сарҳадида қолди мард лашкар,
У сардорлар билан бошлади сафар.

Камар ечилган, тўнлар рўдапо
Савдогарларга хос тижорий сарпо.

Кумуш камарларин ечган полвошлар
Кийиб олган эди узун чакмонлар.

Қимматли молларни ортиб карвонга,
Шундай йўл олишди шаҳри Туронга.

Етти от борарди тақира-туқур,
Бири Рахш, олтови ел каби учқур.

Юз туяда қиммат хазина — тортиқ
Юз туяга лашкар либоси ортиқ.

Жаранг-журунглари ҳайё-хуй чунон
Янгради Таҳмурас карнайисимон.

Шаҳардан шаҳарга чўзилиб карвон,
Ниҳоят, олдинда кўринди Турон.

Хўтанга етдилар улар дашт она,
Эркак-аёл чиқиб қилди томонна.

Туронда бор эди гўзал бир макон,
Ором олар эди у ерда Пирон.

Вис ўғли Пироннинг олдида қатор
Турон ботирлари турарди тайёр.

Пирон улар билан овдан қайтаркан,
Йўлда кўриб қолди уни Таҳамтан.

Гавҳар тўлдирилган зар жом қўлида,
Рустам турар эди унинг йўлида.

Олтин жомга ҳарир пардани ёлди,
Ва ҳарир пардани оҳишта ўлди.

Кейин ўнта оти тўздан ажратди,
Олтин эгар уриб бошлаб ясадди.

Хизматкорларига ушлатиб жилов,
Ўзи юрди Пирон қасрига дарров.

Пиронга деди у: «Эй помдор Пирон!
Эропу Туронда довруғинг дoston!»

Заминда топишмас сен каби бир зот,
Шону шуҳратингни билар койнот.

Рустам ўзгартирган эди тусини,
Пирон танимади заррача уни.

Пирон сўради: «Айт, қайси элдан сен?
Кимсан, етиб келдинг қайси йўлдап сен?»

Рустам жавоб қилди: «Мен бир хизматкор,
Шаҳринга йўллади ҳақ-нарвардигор.

Эрондан Туронга йўл босиб етдим,
Тижорат йўлида азият чекдим.

Мен ҳам сотувчиман ва ҳам харидор,
Сотаман, оламан ниманки бор.

Дилда умид билан келдим, шаҳриёр,
Мен илтифотинга бўлай сазовор.

Ҳимоянга олсанг, улуғ паҳлавон,
Дурдоналар сотиб, оларман ҳайвон.

Одилсан, ҳеч киши бермади озор,
Марҳаматинг билан қизгай бозор.»

Шу сўзларни айтиб, жомни узатди,
Пирон ботирлари уни кузатди.

Пироннинг олдида тўкди хазина,
Уйга от келтирди — тенгсиз дафина,

Отларки, ҳар бири арабий тулпор,
Уларга ҳатто ел сочимаган губор.

Офаринлар айтиб, берди кўп эҳсон
Рустамнинг ишлари юришди осон.

У жомдан жилгадай оққанда гавҳар,
Пирон ташлар эди юмшоқ бир назар.

Рустамга улуғ шоҳ мақтовлар айтди,
Феруза тахтига сўнг таклиф этди.

Деди: «Сенга очиқ юртим, ўйнаб-кул,
Марҳаматимизга лойиқсан буткул.

Қаршилик кўрсатмас сенга ҳеч кимса,
Хавф-хатар важдан тортмагил русса.

Модингни бемалол олиб-сотабер,
Ҳаридорни ҳар ён юриб топа бер.

Ўғлимнинг уйин қўналга этгил,
Ўзингни қариндош-уруғдай тутгил».

Рустам жавоб қилди: «Улуғ паҳлавон!
Шу ерда қолади биз билан карвон.

Карвонда бўлади турли одамлар,
Мбл-гавҳарларимиз бўлсин беҳатар».

Пирон деди: «Майли, ўзинг жой тахла,
Мен посбон бераман, қолади сен-ла».

Рустам уй танлади, ишга киришди,
Молларни у уйга олиб киришди.

Хабар тарқалдики, олисдан Эрон
Улуғ подшоҳга йўллабди карвон.

Гавҳар сотувчининг довроти етиб,
Қанча харидор келдилар етиб.

Шоҳи, гилам, дурнинг ишқибовлари
Оқди улуғ Нирон саройи сари.

Қуёш кийикни этгач шуъладор,
Карвон тушган уйда қизиди бовор.

МАНИЖАНИНГ РУСТАМ ҲУЗУРИГА КЕЛГАН

Манижага етгач карвондан дарак,
У шаҳарга чопди ютганча юрак.

Афросиёб қизи юнун, бошиланг
Етиб келди карвон қонига аранг.

Шўрли нимяланғоч, яланғош эди,
Толиққан кўзлари жиққа ёш эди.

Евгига артаркан қонли ёшини,
Рустам қаршисида эгди бошини:

«Агар сен нечсанг ҳам жонинг, тавингдан,
Пушаймон бўлмайсан тортган равжингдан.

Фалак орвунг томон айласин дом,
Сени ёмон кўздан асраб худойим.

Сенинг дилингдаги умид ва армон,
Илойим, амалга ошгай тез осоп.

Ақлинг сенинг мангу йўлдошинг бўлсин,
Доволигинг ёринг, қўлдошинг бўлсин.

Эрон мамлакати гўзал диёрдир,
Сен кабилар учун бахтли баҳодир!

Паҳлавонлар шоҳи сирми, соғми?
Гев ва Гударвларнинг кайфлари чогми?

Эронга Бежандан етдими хабар?
Айт, бобоси қандай ҳийла ишлатар?

Гударз авлодидан навқирон-ботир
Чоҳ тубида тун-кун қийналаётир.

Оёқларин эзар чўнг оғир кишан,
Катта миҳлар билан қўли миҳлаяган.

Оғир занжирларга ўраган тани,
Қонидан кўлобдир у чоҳ — маскани.

У паҳловон дея тунларим бедор,
Тун-кун кўзларимда ёшим шашқатор».

Рустамни чўчитди қизнинг сўзлари,
Унга бир бақириб, ҳайдади нари.

Деди: «Йўқол бундан! Хусрав ўзи ким?
Паҳлавонлардан йўқ менинг танишим.

На Гев, на Гударздан хабарим бордир,
Сўзларинг мен учун ётдир, бекордир».

Рустамга қиз маънос тикилди абор,
Яна кўздан ёши оқди шашқатор.

Унга деди: «Эй сен, доно паҳлавон!
Қўпол сўзлаш сенга ярашмас, инон.

Майли, истамасанг сўзлашма, фақат
Мени ҳайдамагил, дил тўла ҳасрат.

«Наҳотки, Эронда шундай одат бор,
Ғамгинлар беҳабар чекади озор?»

Рустам сўради: «Эй хотин, нима ган?
Аҳриман сени зор этдими қийнаб?»

Савдо-сотивимга отказдинг цутур,
Шунинг учун қаттиқ ғанирдим узур.

Менинг сўзларимдан чекмагил озор,
Не қилай, шунақа бўлади бозор.

Билгил, Кайхусравнинг шаҳри менга ёт,
Мен кечирмаганман у ерда ҳаёт.

Мен Геву Гударэни ҳеч кўрмаганман,
Уларнинг юртида ҳеч бўлмаганман».

Рустам, оби-овқат келтиринг, деди,
Бечора аёлни тўйдириг, деди.

Рустам ундан секин сўради: «Аёл,
Нега тақдир сенга келтирди заво?

Нега сўрайсан сен лашкарни, шоҳни,
Эрон ёқдан узмай мунгли нигоҳни?»

Манижа жавоби: «Бу қандай савол?
Нега гам-қайғумдан сўрайсан аҳвол?»

Ушал чоҳ ёнидан, дилим тўла қон,
Елдай учиб келдим сенга, паҳлавон!

Одиллар одили ҳукми сен учун
Наҳотки, беписанд? Қичқирдинг нечун?

Афросиёб қизи Манижа менман,
Юзимни қуёш ҳам очиқ кўрмаган.

Энди дилда қайғу, кўзларим гирён,
Дарбадар юрибман, юзим заъфарон.

Яздода бошимга келди шўр тақдир,
Муҳтожликда увоқ тераман бир-бир.

Гувдан ортиқ яна қандай хўрлик бор?
Жоимни ола қол, ё парвардигор!

Бежап чуқур чоҳда чекади азоб,
Унга кўриқди на ой, на офтоб;

Кишан занжирда у михланиб ётар.
Тангридан ўлимни илтижо этар;

Дардим ошиб борар менинг кун сайин,
Кўзимдан қонли ёш оқар тинмайин.

Мабодо Эронга этсанг сен сафар,
Кашвод Гударзидан ололсанг хабар,

Хусрав саройида Гевни кўролсанг,
Ёки Рустам билан ҳамдам бўлсанг,

Бежан чоҳдалигин уларга сўзла,
Кечиксангиз хароб бўлар, деб бўвла.

Темир уни қийнар, тош босиб ётар,
Улар тез келсинлар, мудҳишдир хатар».

Рустам унга деди: «Эй соҳибжамол!
Топсин муҳаббатинг қуёши камол!

Нега сўрамадинг отангдан ёрдам?
Унга юбормадинг мардларни илдам?

Балки шафқат қилган бўларди падар,
Қайгуриб, бағрида ўртаниб жигар?

Гар отанг олмаса мендан интиқом,
Сенга хазиналар этардим инъом!»

Ошпазга буюрди дастурхон ёзди,
Ошуфта аёлни роса тўйгазди.

Пиширилган товуқ буюрди Рустам
Иссиқ нон ичига ўралган тамтам,

Уни келтирганда ошпаз, паҳлавон
Орасига узук қистирди чаққон.

Жувонга деди: «Тез чоҳга олиб бор,
Сен жабрдийдага бўлгил халоскор».

БЕЖАНИНГ РУСТАМ КЕЛГАНИДАН ХАБАР ТОПГАНИ

Манижа таомни олиб тез турди,
Сўнг ўша чоҳ томон елдай юурди.

Катта тугун билан у чоҳга етди,
Эгилиб барини Бежанга тутди.

Буни кўриб Бежан бўлди кўп ҳайрон,
Кулиб турар эди у моҳитобон.

Деди: «Сен қаердан шамолдай келдинг?
Бу пози неъматчи қаердан олдинг?»

Қайларда тиланиб юрдинг мен учун?
Сен қаччалар авоб кўрдинг мен учун?»

Манижа: «Эролдан келмиш бир карвон,
Унда бир савдогар жуда меҳрибон,

Йўлда кўп машаққат чеккан бўлса ҳам,
Кўп фойда кўришни ўйлар у одам.

Бу яхшилик унинг учун бир савоб,
Унинг дур-гавҳарин кўрдим — беҳисоб.

Унинг уйи худди қаср ёнида,
Бозори — саройнинг кенг майдонида.

Қўлимга дастурхон бериб у одам:
Дуо қилгил, — деди, — хотин мени ҳам.

Буни сен чоҳдаги бандига бергил,
Нима керак бўлса, бемалол олгил».

Иссиқ дастурхонни Бежан ёдида,
Ваҳми ёлиб келди тағри олдида.

Дуо ўқиб, қўлин чўзди таомга,
Шунда кўзи тушди узук — инъомга.

Узук ёзувини ўқиган замон
Қувониб кулди у, бўлиб кўп ҳайрон.

Феруза кўз узра «Рустам» ёзилган,
Наққош қўли билан возик чизилган.

Вафо дарахтининг мевасин кўрди,
Ғам-қайгудан нажот псевасин кўрди.

Шоҳона қаҳқаҳа янгради дилдан —
Фалакка отилди у чоҳ сабилдан.

Қоронги чуқурдан янграган ханда
Ҳайрон Манижага келиб етганда.

Ҳайратда қотганча у туриб қолди,
Девона кулгиси деб фараз қилди.

Шу сабаб сўради: «Нега куласан?
Ахир, сен зулматда тун-кун сўласан?»

Бу қандай сир бўлди, айлагил нәҳор?
Еки кўрсатдим бахт сенга дийдор?»

Бежан унга деди: «Ҳа, қийин аҳвол,
Аммо менга кулиб кўринди иқбол.

Агар сен оят ичиб, сўз берсанг менга,
Агар вафо қилсанг эзгу аҳдинга,

Ва агар паймонинг бўлса астойдил,
Мен сўзлаб бераман сенга батафсил.

Хавф ёмон; лабингни тикмоғинг керак,
Чувки хотинларнинг тили бесуюк».

Бу сўздан Манижа йиглаб дед солди:
«Менинг бошим қандай кулларга қолди!

Эсиз, қўлдан кетган бахтли ҳаётим!
Эсиз, кўз ёшларим, оху фарёдим!

Бежанга дилимни, боримни бердим,
Менга ишонмайди, оҳ, нелар кўрдим.

Унга бердим мулким, дурдона тожам,
Энди нима қилай, надир иложим?

Отам, қариндошлар кечдилар бутун,
Одамлар ичида еларман юшун.

Бежан деб ҳаётда қолдим сурурсиа,
Дунём қоронғию, кўзларим нурсиз.

У мендан сирини тутади шинҳон,
Эй танграм, бу фақат сенгадир аён».

Бежан унга деди: «Тўғри сўзларинг,
Мени деб саргайди гамда юзларинг.

Эй меҳрибон дўстим, доно азизам,
Айтган сўзим учун чекаман алам.

Ақлдан оздирди мени дард-гамим,
Арзийди ҳар ишда бўлсанг ҳамдамим.

Билгил сенга таом берган у инсон,
Ўша гавҳарфуруш, ўша меҳрибон,

На тош, на олтинни у ҳавас қилган;
Мени қутқармоқ-чун Туронга келган!

Яратганнинг юмшаб менга шафқати,
Келгандир ер юзин кўриш фурсати;

Мени азоблардан халос этажак,
Сенинг ҳам сарсонлик, дардинг кетажак.

Бориб, савдогарга сен дегил пинҳон:
«Эй жаҳон шоҳининг марди, паҳлавон!

Ботинда меҳрибон, зоҳирда маккор!
Рахш соҳиби бўлсанг, айлагил иқрор!»

Манижа ел каби чопганча кетди,
Бежандан Рустамга саломлар айтди.

Ой юзли сўзини Рустам эшитди,
Келиш сабабини у идрок этди.

Сарвда ўсган лола — Манижага у
Сирни очмоқ учун келди рўбарў,

Унга шафқат қилди: «Эй соҳибжамол!
Сенга Бежан ишқи кўрмасин завол!

Унга дегил: ҳа, Рахш соҳиби экан!
Сени қутқариш-чун тангри юборган.

Мен Зобулдан Эрон, Эрондан Турон —
Йўл босиб келдим сен бўлгил деб омон.

Унга яна дегил: бизлар сен учун
Ҳамлага тайёрмиз арслондай буқун.

Бу сўзларни айтиб, сирни дилда тут,
Ўзинг ҳар бир сасга қулоқ солиб кут,

Ўрмонга олиб кел етарли ўтин,
Гулхан ёқиб ўтир келганида тун».

Бу сўзлардан бўлди Манижа кўп шод,
Дили ташвишлардан бўлди пок-озод.

Ошиғи азобда ётган чоҳ томон
Яна учиб келди маъшуқа омон.

Деди: «Сўзларингни етказдим унга —
Ўша меҳрибонга, одамохунга. 19,5

У айтди: «Тўғри, мен ўша одамман,
Исимни, белгимни билибди Бежан».

Етар, шунча сарсон бўлдинг, дилинг хун,
Етар, қонли ёшлар тўкмак ёр учун.

Энди сен кўрсатдинг йўл — аниқ нишон,
Қиличим кучини кўрарсан аён.

Гурзим билан ерни пора қилурмен,
Оғир тошни кўкка улоқтирурмен».

Яна деди менга: «Бошланганда тун,
Қуёш яширганда юзини бутун,

Тоғдай баланд гулхан ёқиб қўй, токи
Кўринсин тош билан Бежанинг чоҳи.

Мен ўша чуқурни аён кўрайин,
Гулхан ёруғида етиб борайин».

Бежан унга деди: Майли, бошлаб ёқ!
Биз учун маҳв бўлсин қора тун — фироқ!»

Бошини кўтариб осмонга Бежан,
Тангрига илтижо қилди у дилдан:

«Эй сен, адолатли, шафқатли тангрим!
Мени балолардан халос айлаким,

Ёвим тан-жонини вора-пора қил,
Дарду кулфатимга буткул чора қил!

Менга азоб берган душманни қийрат,
Сен қасос олишда бўлгил бешафқат!

Шояд, она элга мен етсам омон,
Шумлик юлдузини этардим яксон.

Эй сен, шунча жафо чеккан рафиқам,
Фидо этдинг дилинг, бойлигингни ҳам,

Тошинг, хазивангни қурбонлар қилдинг,
Кўрган зиёнингни фойда деб билдинг,

Мен учун сен кечдинг ҳамма самардан,
Қариндош-уруғдан, модар, падардан.

Токи қувватим бор, то мен навқирон,
Аждаҳо комидан қутулсам омон,

Жоним, қўл-оёғим, таним аямай,
Тангри таъзимига эгилган марддай

Хизмат қилар эдим сенга умрбод,
Шоҳлар хизматини ўтагандай шод».

Манижа ўтишга югурди чаққон,
У дарахт шохига чиқди қушсимон.

Қўлтиқда ўтину қуёшда кўзи,
Тоғ ортидан тунни кутади ўзи.

Қуёш кўздан ғойиб бўлдимми, демак,
Кеча тоққа аста ёяди этак.

Бу асно оромга чўмади жаҳон,
Кўринган нарсалар бўлади ниҳон.

Кунга қарши қўшин тортган чоғда тун,
Нурли қуёш боши беркинар бутун.

Манижа гулханга ўт ёқди дарҳол,
Қоронғи тун топди шу йўсин завол.

Мис карнайлар энди янгратар садо,
Пўлат тақали Рахш бўлади пайдо.

РУСТАМНИНГ БЕЖАНИИ ЗИНДОНДАН ЧИҚАРГАНИ

Рустам чакмонини ечиб ташлади,
Кўкрагига совут торта бошлади.

Ўуёш, Ой яратган тангри олдида
Саждага юз тутди, умид қалбида.

Деди: «Ёмонларнинг кўзи кўр бўлсин!
Бежан деб кучимиз ўбдан зўр бўлсин!»

Ботирларга ҳам берди у фармон,
Пўлат совутларни боғланглар дебон.

Жанг қуроолларини олдилар қўлга,
Отларни эгарлаб чиқдилар йўлга.

Таҳамтан тикилиб у гулхан томон,
Олдинда йўл очиб борарди чаққон.

У Аквон тошини аниқ кўрганда,
Ғам-азоб чоҳига етиб келганда

Етти паҳлавонга буюрди Рустам:
«Чоҳ ёнидан ерни ковлайлик илдам!

Кейин кучиянгизни бир ерга тўплаб,
Чоҳ оғзидан тошни сурасиз кўплаб!»

Синоҳ бошлиқлари ишга киришди,
Тошни суриш учун кўп урилишди,

Лекин сурилмади у оғир-зил тош,
Етмади мардларда куч билан бардон.

Ботирлар юзидан оқар эди тер,
Бироқ тош қўзғолмас очилмасди ер.

Шунда отдан тушди нар шер — паҳлавон,
Қалқонни тагига босди у чаққон,

Ҳаётбахш тангрининг номини айтди
Ва тошни кўтариб, ҳавога отди.

У Чин ўрмонини мўлжалга олди,
Зарбидан ер-замин тебраниб қолди.

Рустам фарёд чекиб, деди Бежанга:
«Эҳ, қанча кулфатлар бор экан сенга!

Кўрмишдинг сен фақат бахт айёмини,
Нега қўлга олдинг заҳар жомини?»

Зулмат чоҳдан Бежан қайтарди жавоб:
«Паҳлавон, тортибсан йўлда кўп азоб!

Наърани эшитган ошим, бор заҳар
Менга бўлиб қолди шифобахш шакар.

Кўриб турибсан, бу меннинг маконим,
Темир ер — масканим ва тош — осмоним.

Бевафо дунёдан умидим узиб
Яшадим ҳам, кулфат наҳрида сузиб».

Рустам унга деди: «Тангрига шукур,
Сенга бағишлади омонлик, умр.

Энди, эй оқил мард, танти паҳлавон,
Битта илтимосим бор сенга бу он:

Қалбингдаги нафрат, қасосни унут,
Мен учун Гургининг гуноҳидан ўт!»

Бежан унга деди: «Эй улуг жомий!
Сенга маълум эмас жанглар давоми.

Сен, эй мард паҳлавон, билмайсан уни,
Бошимга солганин у қандай кунни.

Агар уни кўрсам, ўч олиб албат,
Бошига соларман мудҳиш қиёмат».

Рустам унга деди: «Иш бўлса бундоқ,
Терс туриб, сўзимга солмасанг қулоқ,

Чоҳда қолдираман сени кишавбанд,
Раҳишимга ўтириб, бундан кетаман».

Рустам оғзларини эшитган замон
У қоронғи чоҳда кўтарди ғиғон.

Бундай деди: «Негай, шўрдиқ қисматим,
Йироқда дўстларим, қавмим, элатим.

Бошимга Гургиндан келди бу бало,
Бўлгайман мен унга қайта мубтало.

Кўп машаққат чекдим, чорам йўқ энди,
Юрагимда унга нафратим сўнди».

Чуқурга арқонни тушириб Рустам,
Тортди кишандаги Бежани шу дам.

У ялонғоч эди, соч, тирноқ узун,
Азоб чека бериб аҳволи забун.

Занглаган занжирдан абгор, нотавоп,
Бадаши қонталаш, ранги заъфарон.

Темир бориб етган эди суякка,
Рустам кўриб, оҳи етди фалакка;

Қўл бериб, занжирдан уни бўшатди,
Ҳалқаю кишандан сўнг халос этди.

Кетишди уй томон у мудҳиш жойдан,
Бир ёнда Манижа, бир ёнда Бежан.

Таҳамтан Бежанининг бошин ювдирди,
Мажруҳ танга янги либос кийдирди.

Сўнг унинг олдида тиз чўкди Гургин.
Ўздан тавба қилиб, ер ўнди Гургин.

Бвуз иши учун бўлиб пушаймон,
Ў увр сўради, дил тўла армон.

Бежан юрагида гина қолмади,
Гургинни кечирди — қасос олмади.

Совут, қалқонига ўралди Рустам,
Йўлга тайёрланди от, туялар ҳам.

Ботирлар отларга миндилар дарҳол,
Қўлларда яланғоч қиличу қурол.

Рустам жанг чоғидек ботир норларни —
Кузатди қарвону гурзидорларни.

Карвон билан йўлга чиқди қув Ашқаш,
У ёвни кузатиб туради яккаш.

Рустам Бежанга дер: «Бас, сен ҳам кўзғол,
Манижани олиб, Ашқаш-ла йўл ол!»

Бу тун Афросиёб билан бўлар жанг,
Толиқсак ҳам ҳолин этажакмиз танг.

Унинг саройида шундай иш бўлғай,
Эртага устидан ўз эли қулғай.

Бежан унга жавоб берди: «Паҳлавон!
Мен сенинг олдинда боргумдир бу он,

Менинг мардлигимга шоҳид бўлсинлар,
Қани менам қасос олиб кўрсинлар!»

«Шоҳнома»да «Бежан ва Манижа» достонида кейин «Ўн икки жанг» достони берилди. Бу достонда эронийларнинг Туронга яна бир юриши ҳикоя қилинади. Ун икки марта жанг бўлиб, буларда Турон лашкари асосан тор-мор этади. Пирон, Бармон, Ҳумон, Фарширвард ва Туроннинг жуда кўп бошқа паҳлавонлари бу жангларда ҳалок бўладилар.

«Шоҳнома»га тизилган навбатдаги достонда Кайхусравнинг Афросиёбга қарши даҳшатли уруши ҳақида нақл этилади. Кайхусрав бекордан-бекорга ўлдирилган ўз отаси Сийовуш учун қасос олиш мақсадида Афросиёбга қарши юришига шахсан ўзи бошчилик қилади. Узоқ давом этган жангларда Кайхусрав Афросиёбнинг тўдаларини бир неча марта тор-мор этади; Афросиёбнинг ўз укаси Гарсеваз билан бирга горга яшириниб олгани ҳам ёрдам бермайди. Хаум исмли дарвиш Афросиёбни қўлга тушириб, Кайхусрав ҳузурига олиб келади. Кайхусрав Афросиёбни унинг укаси Гарсеваз билан бирга қўшиб жазолайди.

Уз отаси учун қасос олган Қайхусрав Эронга қайтиб келиб, тахтини узоқ қариндоши Лухраспга топширади ва жуда кўп паҳлавонлари билан биргаликда тоққа чиқиб кетади ва унда қорбўронда ғойиб бўлади.

Лухраспнинг Зарир ва Гуштасп исмли ўғиллари ўсиб улга-ядилар. Гуштасп отасининг тахтига ўтирмоқчи бўлади, бироқ отасидан рад жавоби олиб, Эрондан чиқиб кетади. У Румога келиб, кўнгина жасоратлар кўрсатади ва Қайсарнинг қизи Катонга уйланади.

Гуштасп Румодан қайтиб келгач, Лухрасп тахтни унга беради. Бу ерда Фирдавсий шоир Дақиқийни тушда кўрганини айтади ва у ёзиб қолдирган минг байтни «Шоҳнома» таркибига қўшади.

Эронда Гуштасп ҳукмронлик қилган даврда Зардушт исмли пайгамбар пайдо бўлади. Гуштасп ўз фуқаролари билан биргаликда Зардуштнинг янги динини қабул қилади.

Аmmo Туроннинг ҳукмдори Аржасп Гуштаспдан бу янги диндан чиқишни талаб этади ва шуни баҳона қилиб, жанжал чاقиради. Турон билан Эрон ўртасида яна уруш бошланади.

Бу янги урушда Турон паҳлавони Бидарафш бурчақдан пайза отиб, подшоҳ Гуштаспнинг иниси Зарирни ва Эроннинг яна бир энг кучли паҳлавонини ўлдиради. Шундан кейин Эрон лашкарига подшоҳнинг ўғли Исфандиёр бошчилик қилади. У Зарир учун қасос олади ва туронийларни тор-мор келтиради.

Бироқ, Исфандиёрга рашик қилиб юрган эроний паҳлавон Гуразм Гуштаспга ўғли устидан чақимчилик қилади-да, подшоҳ ўғли Исфандиёрни Гунбаданлик қалъасига ҳибс этади.

Исфандиёрнинг кишанбанд этилганидан хабар топган Турон шоҳи Аржасп яна Эронга бостириб киради, шоҳ Гуштаспнинг кекса отаси Лухраспни қўлга тушириб ўлдиради, Гуштаспнинг қизларини олиб кетади.

Гуштасп допишманд Жамаспдан маслаҳат сўраганда, у туронийларни фақат Исфандиёргина енга олишни башорат қилади. Бу маслаҳатга қулоқ солган Гуштасп Жамаспни Гунбаданликга юбориб, Исфандиёрни озод эттиради.

Исфандиёр пойтахтга етиб келганда Гуштасп ундан Аржаспни тор-мор келтиришни на сўнгиллари Хумой билан Беҳофаридни Турон подшоҳи асоратидан озод этишни илтимос қилади. Исфандиёр унга рози бўлади. У Туронга сафар вақтида етти хил жасорат кўрсатади: у икки бўрнини икки шер, аждаҳо, жодугар хотун ва Симруғни ўлдиради ҳамда қаттиқ совуқ ва қорбўрондан омон чиқиб, дарёдан ўтади ва Бўри бошлиқ алвастини бошини олади.

Сўнг Исфандиёр Эронга қайтиб келади ва отаси ваъда қил-

ган тахту тожни ундан талаб этади. Аммо Гуштаеп унга ялги шарт қўйиб, ўглини Зобулистопга жўнатади. Исфандиёр ундан Рустамни банди қилиб олиб келиши керак эди.

Донишманд муъбад Жамасп Лухрасп ўгли Исфандиёرنинг Рустам қўлидан ўлим топишини башорат қилган эди. Лухрасп буни била туриб ўглига шундай шарт қўяди. Зеро, у тахту тожни ўглига ҳам топширгиси келмас эди.

Исфандиёр Зобулга келиб ўз ўгли Баҳманни Рустам ҳузурига юборади ва Рустамни тақдирга тан бериб, бандга рози бўлишга ундайди. Рустам рад жавобини қилади. Рустам қийин аҳволда эди. У шоҳ авлодига қарши қилич кўтариш иншоот эканлигини тан олар, руҳий эзилар эди, аммо занжирбанд бўлишга ҳам эркин руҳи йўл қўймас эди.

Бунда икки ахлоқий йўналиш тўқнашади — Исфандиёرنинг мансабпарастлик, ҳокимиятпарастлиги билан Рустамнинг қудратли озод руҳи. Ниҳоят Рустам билан жангда Исфандиёр ҳалок бўлади.

Рустамнинг ҳам куни битган эди. Тез орада алдов чоҳига тушиб, ул ҳам ҳалок бўлади. Шу билан Шоҳноманинг афсонавий қисми тугайди. Бундан кейинги бобларда Фирдавсий Эрон ва Ўрта Осиё халқлари ҳаётида бўлиб ўтган тарихий воқеаларни тарихчи олимларга хос аниқлик билан, аммо «Шоҳнома» услубига хос бадний бўёқлар таъриф ва тавсиф этиб беради.

Достон араб саркардаси Саъди Воққоснинг араб халифаси Умарнинг амри билан Эронга ҳужуми ва охириги сосоний шоҳи Яздигирдиннинг ўлими билан тугайди.

Бу бўлимдан биз «Искандар» ва Баҳром Гўр ҳақидаги достонларни китобхон эътиборига тақдим этмоқдамиз. Бу қисмдан яна бир сира достонлар ўзбек тилида чоп этилган. (Фирдавсий, Шоҳнома, II, III китоблар, Тошкент 1976-77 йиллар.)

ИСКАНДАРНИНГ ПОДШОҲЛИГИ

Ун тўрт йил давом этди

Достон муқаддимаси

ИСКАНДАРНИНГ ЭРОН ТАХТИГА УТИРГАНИ

Энди дostonимни тилга олурман,
Қадим гуфторларни шеърга солурман.

Искандар ўлтириб тахтга улуғвор,
Деди: «Шоҳ жонига хирад бўлгай ёр.

Дунёда музаффар яздондир фақат,
Жаҳондор ҳам унга бандадир албат.

Шубҳасиз ўтрусини яхшию ёмон,
Замон чапғалидан ким қолгай омон.

Кимки бу боргоҳга қўяркан қадам,
Адолат истагай, шаксиз, у одам.

Ярим тун пайтида келса ҳам агар,
Мақбул жавобига бўлсин муяссар.

Ўша голиб берган бизга бу шонни,
Эҳсон айлагандир бахту давронни.

Баҳра топсин биздан ҳар бир афтода,
Тоғда ҳам, чўлда ҳам, шаҳру дарёда.

Беш йил олмагайимиз жаҳондан хирож,
Барча бизникидир, йўқдир эҳтиёж.

Муҳтожга берурмиз биз молу давлат,
Бойдан керак эмас бизга иноят».

Барча фазилатин айтди Искандар,
Шоҳ қалбин адолат чулғаб сар-басар.

«Офарин!» видоси тутди Эронни,
Мубаракбод этиб шоҳи жаҳонни.

Шундан сўнг тарқалди ушбу издиҳом,
Хослар ила қолди шоҳ — олий мақом.

ИСКАНДАРНИНГ РАВИШАНАК ОПАСИ ДИЛРОЙГА НОМА ЕЗГАНИ

Дабирни сўратди ул шоҳи мумтоз,
Тайёр румий қалам ва чиний қоғоз.

Мирзоки, қўлига тутди хомани,
Дилрой номига битди номани.

«Муродга етказсин сени худойим,
Дардан фориғ бўлсин вужудинг дойим.

Аввалги мактубда ёздиқ бади-банд
Кўпроқ бу галгида пасиҳату панд.

Битган экан жуфти ҳалолнинг куни,
Бир нокас жонидан айирди уни.

Шоҳлар одатича тикдиму кафан,
Мудҳиш аза ичра куйдим дафъатан.

Уриндим: беҳуда тўкилмасин қон,
Аmmo у шаштидан қайтмасди ҳамон.

Солди ўлими ҳам душманга даҳимат,
Самодан руҳига ёрилсин раҳмат.

Лашкалар ёнидан унга жой бўлсин,
Ёмонларнинг ҳоли оҳу вой бўлсин.

Ўлим чапғалидан ким қодур йироқ,
Ўлим — боди хазон, биз эса япроқ.

Жаҳон бошдан-оёқ ҳукмингиздадир,
Доронинг шавкати тамом сиздадир.

Менга Равшанакни этингиз инъом,
Кўзингиз ўнгида топгай аҳтиром.

Уни хизматкор, йўл-йўриқлар билан,
Эроний маҳрамлар, улуғлар билан

Олдимга юборинг кечикмай, дарҳол,
Ёришса қоронғи дилим, аҳтимол:

Хукмингизда бўлсин, майли, Исфаҳон;
Ишни билғувчилар бўлсин ҳукмрон.

Улар одил бўлсин, саховатпеша;
Тутсинлар Дорони ёдда ҳамиша:

У ерки, номақбул бўлса мабодо;
Жами Эрон шаҳри сизгадир ато.

Жаҳонда Дородек ном беринг менга,
Кўнглимдаги янглиг ком бериш менга».

Равшанак номига битилди сўнг хат,
Орзуйи ихтиёр унда қатма-қат.

Таҳсинлар айлади номига изҳор,
Сўнгра шундай леда шоҳи жаҳондор:

«Ул шоҳки, гавҳари покидан фақат
Кўнгли пок кишилар туғилгай албат,

Дилоро бўлғуси ҳаёти, пози,
Оромбахш ўлғуси сўзи, овози:

Отанг менга сени этганидн инъом,
Оламдан ўтди-ю қолдырди нек ном.

Келтиб, шавбистоним ёритсин юзинг,
Менинг истаганим ўзингсап, ўзинг.

Бонулар сардори, тожим зийнати;
Узугим кўзи-ю тахтим шавкати;

Биз онанг номига йўлладик хатни,
Изҳор этиб аҳду ҳам садоқатни:

Қаттиқ тутиб шоҳлар удумин бул кун,
Пешкаш этмоқдамиз Исфаҳон мулкни:

Сенгадир тожимда неки ҳикмат бор,
Сенгадир суту бол эмган бу диёр.

Бизнинг жонимизга нур берсин жонинг,
Бонулар ичида зўр бўлсин шонинг.

Сенинг хоҳишингча айлансин дунё,
Сени ёмон кўздан асрасин худо».

Келди бир файласуф шамолдай шу он,
Шоҳнинг айтганларин айлади баён.

ДИЛОРОЙНИНГ ИСКАНДАР НОМАСИГА ЖАВОБИ

Мактубни ўқигач мажруҳ Дилорой,
Ҳасратли жигардан чекди оҳу вой.

Доронинг ҳажрида андоқ тортди ғам,
Унинг кўз ёшидан замин бўлди нам.

Сирғалиб киприкдан ёноғига қон,
Нома ёзғувчини чорлатди шу он.

Мактубга тезда у ёздирди жавоб,
Маъно дурларини тизиб беҳисоб.

Офаринлар айтиб ул зотга аввал,
Мақсаду матлабин очди галма-гал.

Деди, яздои помин олиб у тилга:
«Жангу сулҳ ва шафқат сендандир элга.

Биз тилдан қўймасдик Доро номини,
Ҳамиша истардик матлаб-комини.

Утиб Доро даврин чек, ниҳояси,
Тобутга айланди тахтин пояси.

Энди сен омаднинг сийпагоҳи бўл,
Шонли бўл, ғолиб бўл, жаҳон шоҳи бўл.

Истагим, бу олам измингда бўлсин,
Барча орзуларим изингда бўлсин.

Эшитдим меҳр ила демиш сўзларинг,
Оламга эзгулик эмиш сўзларинг.

Кимки ўз шоҳининг тўкса қонини,
Ўшал дам чулғагай ажал жонини.

Яна сўз очибсан сен ярашмоқдин,
Ўгитлар қилибсан яқин-йироқдин.

Подшоҳга ярашмас сарафкандалик,
Ҳеч ким талаб қилмас ундан бандалик.

Доронинг ўрнида шаҳаншоҳ ўзинг,
Қуёш сўнган эса, нурли моҳ ўзинг.

Сенинг амринг билан айлансин дунё,
Номинг девонларда бўлсин доимо.

Яна Равшанақни олибсан тилга,
Ажиб бу орзудан шавқ тушди дилга.

У сенга капизак, биз сенга банда,
Амринг вожиб бўлсин не истаганда.

Сенга деб Равшанақ йўллади салом,
Беҳишт бўстонидап позли бир калом.

Замона аҳлига бўлибсанми шоҳ,
Кимдир у сўзингни бўлгувчи бадхоҳ?

Буюрдик улуғ зот, аъёнларга биз,
Номдор паҳлавонлар, боёнларга биз,

Доро амри бўлсин — сенинг фармоинг,
Ҳар кимга вожибдир аҳду наймонинг».

Қосидга кийгазди шоҳона либос
Ва берди мол-дунё улуғларга хос.

У румий Искандар ёнига етди,
Кўрган-эшитганин ҳикоят этди.

Сўзлади у даргоҳ расму русумин,
Барҳаёт кўргандай Доро удумин.

Искандар бу сўздан шод бўлиб жуда,
Гавҳар тожин кийди, бўлиб осуда.

ИСКАНДАРНИНГ РАВШАНАККА УЙЛАШИШИ

Чорлатиб онасин Аммуриядан
Айтди муддаосин ўғил дафъатан.

«Дилорой олдига боргил, — деди у, —
Англаб недир менда матлабу орзу.

Равшанак жамолин албат кўриб қайт,
Номимдан минг қатла офаринлар айт.

Олиб бор ҳалқаю сирғаю хирож,
Гавҳарлар қадалган шоҳона бир тож.

Юз пор кўтаргудек матолар юкла,
Румий бахмал юкла, сийму зар юкла.

Ўттиз мишг олиб бор ганж ила динор,
Бошидан этишга ҳар лаҳза нисор.

Олти юз капизак румийлардан ол,
Яна хоҳишингча, майли, ола қол.

Ҳар бир капизакка тутқизгил қадаҳ,
Улуғ шоҳ шаънига қўнсин шон, фараҳ.

Ўзингга ҳамроҳ эт юзлаб мулозим,
Қил шоҳ русумида не бўлса лозим».

Йўлга тушди она таржимон билан,
Ўнта файласуфи хуш забон билан.

Етгач Исфаҳонга бу азиз меҳмон,
Иззату икром-ла кутди кўн мезбон.

Чиқди йўлларига Дилорой пешвоз,
Улуғлар кўрсатиб ҳурмат ва эъзов.

Меҳмонлар йўлига тапга сочдилар,
Саховат ганжининг кўзин очдилар.

Айвонни тўлдирди аъёну кибор,
Қанча маслаҳатчи ва талай номдор.

Жаҳон бозорининг ҳолин этиб тапг,
Дилорой бисотин ёйди ранго-ранг.

Туялар белида қанча бойлик жам,
Мўл эди олтину нуқраю сийм ҳам.

Оламнинг матоҳи унда бор эди,
Еру кўк рангидан гулузор эди.

Зарриндур тулпорлар эгар-қамчини,
Олтидан мунаққаш шамширлар қипи.

Чўқмору дубулға, совут ва қалқон,
Тиллодан қилинган гурзию гарон.

Кўзни қамаштирар минг тусда кийим,
Бунчасин оламда кўрмаган ҳеч ким.

Чокарлар хизматда бўлиб муҳайё,
Қирқта заррин тахтга беришар оро.

Бир тахтга ходимлар тутди соябон,
Равшанак ўтирди унга шодмон.

Дилорой қасридан йўл ярмигача,
Динору гавҳарлар сочилди қанча.

Йўл олди ул шахри Ситаҳр сари
Равшанак аталмиш дилдор бир пари.

Кирдилар шаҳарга савлат, шон билан,
Лабларда кулгию дилда қон билан.

Дирҳамлар ёғилиб ул соябонга,
Хайру эҳсон оқди ҳар бир инсонга.

Подшоҳнинг кўшкига кирганда ой юз,
Хуснидан Искандар узолмасди кўз.

Чехраси гул эди, қомати баланд,
Меҳру хирад гўё чамбарчас пайванд.

Бошдан оёғи зар, тожу тахти зар,
Жонин садқа қилди унга Искандар.

Бир ҳафта силжимай ёр ёнидан шоҳ,
Жаҳоний сирлардан айларди огоҳ.

Барқ урар ҳуснида улугвор маъно,
Идроку тамкилик, шарм ила ҳаё.

Ёрдан зарра нуқсон тополмасди у,
Меҳридан ёғилиб қалбига ёғду.

Сеп этиб Эрондан келтирмиш ул ёр,
Подшоҳга муносиб гавҳару динор.

Эрону Турону Чин шаҳри — бари
Таҳсинлар йўлларди подшоҳ сари.

Адлу инсоф бўлиб оламда бунёд,
Вайроналар бўлди ҳар жойда обод.

ҚАШНУЧ ПОДШОСИ КАЙДНИНГ ТУШ КЎРГАНИ

Наҳлавий равийси этди қийлу қол,
Бу сўзга инонмас эсанг, эҳтимол.

Ҳиндада бир шоҳ ўтмини, Кайд эди номи,
Хирадмаңд, равшандил, яхшилик коми.

Қалби — меҳру идрок макони эди,
Ўтириб-туриши каёний эди.

Устма-уст ўн кеча кўриб чиқди туш,
У тушпи эсласа бошдан учар ҳуш.

Ҳинд элин жамийки оқил-доносин,
Илму ҳикмат аро неча яктосин

Дарборга чақириб, бир-бир кутдилар,
Донолар подшоҳга қулоқ тутдилар.

Кўрган тушларидан парда очди у,
Кўнглида борини тўкиб-сочди у.

Аmmo ҳеч ким таъбир қила олмади,
Оқиллар бу сирни била олмади.

Бири айтди Кайдга: «Эшит, шахриёр,
Буюклар зотидап эрурсан ёдгор,

Бордир бир донишманд, Меҳрондир исми,
Унга равшан эрур жаҳон тилисми.

Уйқудан, роҳатдан бегонадир у,
Ҳайвонотлар ила ҳамхонадир у.

Тоғдаги гиёҳлар ризқу рўзидир,
Бизни тан олмас у, танҳо — ўзидир.

Алқору кийиклар унинг улфати,
Унга хуш келмайди инсон суҳбати.

Дунёда ҳеч кимдан етмас шикаст, панд,
Ўзи бир бандаю толеи балад».

Кайдшоҳ айтди, уни кўрмоғим даркор,
У билан учрашмай топмасман қарор.

Шундай дея минди учқур отини,
Меҳрон сари қистаб қуш қанотини.

Дарддан йироқ бўлсин, деб, шоҳнинг боши,
Ҳакимлар бўлдилар унинг йўлдоши.

Синаҳсолор элтди манзилга омон,
Қандай топдинг дея сўради Меҳрон.

Кайд деди: «Эшит, эй художўй одам,
Ёнингга еткурди мени шундай гам.

Қулоқ сол, тушимни айтайин бир-бир,
Аввал эшит, сўнгра айлагил таъбир.

Гуноҳдан пок бўлиб, ётдим бир оқшом,
Йироқ эди мендан қўрқув, ҳирс тамом.

Тушда бир уй кўрдим — осмонўпар қаср,
Уйда бир фил кўрдим ҳазин ва асир.

Күзга күринмасди қаср эниги,
Бер эди ёлғиз бир туйнук-тошғи.

Ўтарди тешиқдап ўша ваҳший фил,
Заррача машаққат этмайин ҳосил.

Гавдаси туйнукдан ўтиб бемалол,
Хартуми уй ичра қоларди алҳол.

Яна бир кечаси туш кўрдим: тахтим
Менсиз, холи турар ўшал нек бахтим.

Ўтирди ул тахтга шу пайт бир киши,
Атрофни ёритиб ҳусн-оройини.

Учинчи тушимга тополмасман сўз,
Ўтар күз ўнгимдан бир матоқим — бўғ

Осилиб борарди унга тўрт эркак,
Кўкариб кетганди юзу күз, эшгак.

Аmmo йиртилмасди бўзнинг ҳеч жойи,
Осилганларнинг ҳам йўқди парвойи.

Тўртинчи кеча туш кўрдим, эй номдор,
Бир киши ариқда юрар сувга зор.

Балиқлар ушга сув — инжу сочарди,
Аmmo у ташпалаб одам қочарди.

Қочарди, сув қувлар чошган ҳамона,
Тушимнинг таъбири недир, эй доно?

Бешинчи тушимни нақ саҳар кўрдим,
Сув бўйида гўзал бир шаҳар кўрдим.

У шаҳар аҳлининг кўр эди кўзи,
Бироқ полишлардан йироқдир сўзи.

Бермоғу олмоғи савдо-сотикда,
Кўзи очиқлардан эди ортиқча.

Олтинчи тушим шу бўлди, эй улуғ,
Битта шаҳар эмиш, беморга тўлиқ.

Тани соғ улардан сўраб ҳоли зор,
Ҳамдард эканлигин қилишса изҳор,

Яъни десаларки, шифо топсин жон,
Тананг дард қўлида, қалбинг тўла қон!

Бу сўзни англабон беморлар таҳқир,
Соғломга кўришар чораю тадбир.

Ғалат бир туш кўрдим еттинчи кеча,
Учқур бир от эмиш биёбон ичра.

Жуфт эмиш оёғу огиз, думу ёл,
Ғарчиллатиб ермиш ўтти бемалол.

Икки огиз билан ўтларди ул от,
Тапида ҳеч тешик йўқ эди, ҳайҳот.

Саккизинчи кеча кўрдим учта хум,
Ёнма-ён турарди кўзим тушган зум.

Иккиси тўла сув, биттаси бўм-бўш,
Йиллар оби ҳаёт этмаган эл нўш.

Икки тўла хумдан шу пайт икки мард
Совуқ сув қуярди муздай ложувард.

Шунча қуйган билан суви кам бўлмас,
Сувида қуруқ ер зарра нам бўлмас..

Тўққизинчи тушда бир сигир кўрдим,
Офтобда ётарди — ажиб сир кўрдим.

Ёнида бузоқча турарди якка,
Териси ёпишган бориб суякка.

Сигир эмар эди ўшал бузоқни,
Мадори қолмаган ожиз — ушоқни.

Яна ғалатироқдир ўнинчи тушим,
Илтмос, ранжима, ҳолимни тушун.

Бир булоқ кўрибман бепоён чўлда,
Ҳар ёнга таралиб оқармиш йўлда.

Биёбон сув билан тўлгану бироқ,
Ўз қақроқ лабини нам этмас булоқ.

Агар бу тушларим этолсанг таъбир,
Жаҳоннинг сирларин англардим 'бир-бир».

МЕҲРОНИНГ КАЙДГА БЕРГАН ЖАВОБИ

Тинглаб Кайд сўзларин Меҳрони улуғ,
Деди: «Бу тушлардан кўнглинг бўлсин тўқ.

Бундан кам бўлмагай мўътабар номинг,
Шикаст топмагайдир шоҳлик кироминг.

Мулқингга етгайдир шоҳи Искандар,
Рум ила Эрондан тортиб кўп лашкар.

Агар оқил эсанг, урушма зинҳор,
Ўшанда тонгайсен обрў-эътибор.

Сенда тўрт парса бор ушбу жаҳонда,
Кўрмаган ҳеч кимса ниҳон-аёнда.

Биттаси қизингдир — беҳишт ҳуридир,
Тахтинг шуъласидир, тожнинг пуридир.

Яна бор измингда файласуф устоз,
Олам сирларидан огоҳу мумтоз.

Яна учта улуғ ҳақимингки бор,
Ҳукамолар аро азизу номдор.

Тўртинчиси — жомдир, сув қуйсанг, унда,
Муздай сақланур сув оловли кунда.

Қанча ичсанг ҳамки, суви бўлмас кам,
Ҳамиша тобида тутгайсан маҳкам.

Урушин майл этма, келса Искандар,
Яхшилик билан сен амрини бажар.

Зеро, қўшинига келолмассан бас,
Ганжу иқтидори чегара билмас.

Мен сенинг ишингга омад тилайман,
Энди тушларингни таъбир қилай ман!

Тушингда кўринди бир уй, бир туйнуқ,
Туйнуқдан битта фил чиқарди буюк.

Ул уйни бамисли бир жаҳон деб бил,
Кўрнамак шоҳ эрур аён бўлган фил.

Фитнаю бедодлик маккорнинг иши,
Шоҳликка муносиб эмас қилмиши.

Иккинчи тушингда кўринди бўш тахт,
Ул тахтга бошқа шоҳ ўлтирди бир вақт.

Ақл бу тушингни шу тарзда йўяр,
Тақдир бирни олиб, бошқани қўяр.

Кўнгли ғаразлию жисми нотавон,
Хирс кўкида қанот қоқсам дер осон.

Оқибат оламдан ўтар бир кун,
Лаънат дея эслар халойиқ уни.

Яна бир тушингда кўришибди бўз,
Дили пок тўрт киши унга тиккан кўз.

Тортишдан йиртилмас аммо у мато,
Тортиб, тўртовлон ҳам толиқмас асло.

Мато — дин. У худо эҳсон эрур,
Тортишганлар унинг посбони эрур.

Бир ёни — ўтпараст деҳқон дини ул,
Талай элатларнинг йўл, ойини ул.

Бошқаси Мусоваш — яҳудий дини,
Фақат бизга дерлар яздон таҳсини.

Бир машҳур эмиш юнон элида,
Адолат қўзғормиш шоҳнинг дилида.

Тўртинчи дин эмиш ажибу олий,
Оқиллар манглайн ёритган толе.

Бир-бирла талашиб ётар тўртта дин,
Улардан ҳосилдир ёвлик, нифоқ, кин.

Бундан кейин келур яна бир поргул,
Найзали отлиқлар сафидандир ул.

Иисофли, пок қалбли бўлур ул шахским,
Қилур яздон динин тўрт қисм тақсим.

Сувсаган одамни кўрдинг ариқда,
Қочарди сув сепган печа балиқдап.

Бир замон келур, у покиза шиор,
Ичиб илм сувин, бўлгай хору зор.

Балиқ рафтори-ла кирар дарёга,
Етгай ёмон боши нақ сурайёга.

Сувга даъват этар ким бўлса чанқоқ,
Илмга ташнани учратмас бироқ.

Илмли кишидан қочар оломон,
Оқиллар қавмини англашиб ёмон.

Бенинчи тушингда кўрдинг бир шаҳар,
Кўзингга ташланди гаройиб маъзар.

Авжда савдо-сотиқ, бозор зўр эди,
Аммо шаҳр элининг кўзи кўр эди.

Улар кўришолмас эди бир-бирин,
Ошкора ҳис этмас нуқсону кирип.

Дунё етажакдир шундай замонга,
Қолгайдир дононинг куни нодонга.

Донишманд ҳер бўлур, бўлур наришон,
Авинг фазл дарахти бесамар, бежон.

Нодоннинг шаънига айтур дуолар,
Тиз чўкиб қилгайдир юз илтижолар.

Бу маддеҳлим ёлгон бўлса-да, гарчанд,
Ҳеч ким бера олмас насихату панд.

Олтинчи тушингда соглар ва носор
Ҳол-аҳвол сўрарди, қилди кўп фироқ.

Бир замон келурки, дарвиш хор-зор,
Топгай давлатманддан кўп ранжу озор:

Мулкдор атрофида чарх урар фақир,
Ҳеч нарса ололмай қолгай лол, ахир.

Хизматкор меҳнати кетгай беҳуда,
Банданинг баҳоси паст бўлгай жуда.

Еттинчи кўрганинг икки бошли от,
Ердию чиқармоқ йўли йўқ, ҳайҳот.

Бир замон келурки, бойиб кетар эл,
Бою, қорни тўқмас, шунчалик тор феъл.

На дарвиш топгайдир ундаи бир савоб,
На доно, на номдор бўлгуси комоб.

Фақат ўз пафини ўйлар эрта-кеч,
Бўлақлар фарёдин эшитмайди ҳеч.

Учта хум кўрганинг саккизинчи тун,
Иккиси — тўла сув, бири — бўш бутун.

Икки хумнинг суви ҳеч кам бўлмасди,
Аммо учинчиси ҳеч нам бўлмасди.

Бундан кейин келур шундайин рўзгор,
Бўлур дарвиш гоят бемадору хор.

Ҳатто сувга тўла абри пайсон ҳам,
Унга ёғдирмагай қатрагина нам.

Бир томчи ютмоққа тополмай чора,
Дарвиш қалби бўлур дарддан юз нора.

Бойдадир бир-бирга эъзоз, андиша,
Бир-бирин таърифин айтур ҳамиша.

Дарвиш муяссармас бу хил эҳсонга,
Машаққат-ла улар кечани тонга:

Тўққизинчи тушда кўринди сизир,
Ориқ бир бузоқни эмар, нечук сир?

Тарозу буржига кирганда кайвои,
Билак зўрига бўй эггайдир жаҳон.

Бемор бўлиб қолган дарвинидаи, билки,
Таъмагир бўлармиш давлатманд илки.

Ҳеч қачон очмайди унга гапжипи,
Аммо юклайверар барча ранжини.

Унингчи тушингда бир булоқ кўрдинг,
Ўзи серсув, лабин кўп қақроқ кўрдинг.

На унга қуюлар четдан томчи сув,
На четга чиқарар бир қатра нижу.

Демак, келажакдир шундай бир замои,
Бир ёлғиз подшоҳга бўйсунгай жаҳон.

Илмдан бўлмагай унинг иқболи,
Ва қалби қайғудан бўлмагай холи.

Жаҳон зулмат бўлгай унинг ранжидан,
Бир яхшилик кўрмас улус ганжидан.

Лашкар тузмоқ ила бўлгай овора,
Бу вида номдорлик истар тобора.

Оқибат, на лашкар, на шоҳ тонур от,
Янги қонун тузиб келур бўлак зот.

У пайтда ёмонлик бўлгуси поймол,
Диллар яхшиликдан тонгайдир камол.

Ҳозир салтанатда якто Искандар,
Номдорлар олами ичра у раҳбар.

Келса, тўрт нарсангни бергил қўлига,
Қаноат қилур у, қайтар йўлига.

Севга озор бермас, этсанг шодмон,
Назаркарда одам, доно, билимдон.

Шахриёрлар ичра йўқ ундай салим,
Не-не доноларга бергудек таълим.

Шавкатда, илмда, ҳунарда подир,
Ҳар ишда, ҳар жойда ғолиб, баҳодир».

Меҳрондан тинглабон бу сўзларни **Кайд**,
Дунё равшан тортди кўзига бу пайт.

Бориб ўнди унинг кўзу юзидан,
Сарфароз бўлганди унинг сўзидан.

У доно қошидап йўлга тушди шоҳ,
Дарборгача бўлиб ҳақимлар ҳамроҳ.

ИСКАНДАРНИНГ КАИД ТОМОН ҚУШНИ ТОРТГАНИ

Кўз ташлаб Искандар Эрон элига,
Ҳоқимлик туйғусин солди дилига.

Сўнг қўшини тортди у ҳиндий **Кайд томон**,
Йўли гоҳ сўқмоғу гоҳида равон.

Қаёниким урмасин Искандар қадам,
Шаҳар эшиклари очилди шу дам.

У жойда ҳеч кимга бермай эътибор,
Яна тонг-ла йўлни этди ихтиёр.

Бир улкан шаҳарга етди суриб от,
Бу шаҳар номин **Кайд** атарди Милод.

Қўшинни тўхтатиб шу манзил аро,
Сипоҳни уйма-уй этди жо-бажо.

Искандар қошига чорланди дабир
Ва анинг буйруғин кутди бесабр.

Бир мактуб ёздирди ўқисин деб **Кайд**,
Ўзин арслон деса, **Кайд**ни билиб сайд.

Ғолибдир бу жаҳон ичра Искандар,
Унгадир бу туйғу, бу тожу камар.

Тангровга таҳсиндан бошлади гавжи,
У солмиш дилига илму матлабни.

Деди: «Ишнинг кўзин билгай ҳар оқил
Ва ганжни ранж ила қилгай у ҳосил.

У дилга жо қилиб яздони покни,
Увдан пайдо этар ақлу идрокни.

Билар у бизни тахт соябони деб,
Салтанат тан эса, унинг жони деб.

Бу номада тилга олдик номингни,
Токим равшан этсин қора шомингни.

Уни дабир сенга ўқиган маҳал,
Мазмунин англаю тезда эттил ҳал.

Агар тунда етса, тонгни кутмагил,
Тезда ижро этгил, ортиқ тутмагил.

Ҳар шундай қилмасанг қародир бахтинг,
Ер билан яксондир тож била тахтинг!»

**ҲИНДИЙ КАЙДНИНГ ИСКАНДАР
НОМАСИГА ЖАВОБИ ВА ТУРТА
МУЪЖИЗАДАН ХАБАР ЕТКАЗГАНИ**

Мактуб ҳиндий Кайдга етиб келган пайт,
Подшоҳ элчисини шод қаршилаб Кайд.

Уни кўп сийлади, қилди эҳтиром,
Ўтқазиб ёнига, бошлади калом.

Дедики: «Мамнунман шоҳ фармонидан,
Фармонда битилган аҳд-армөлидан.

Аmmo мен шу тахлит, шу ҳолу аҳвол
Ул зот ўтрусига бермогим маҳол.

Муборак илгоҳга мое келмас бу иш,
Кутлу» естонага кун-қуруқ етиш».

Шу лаҳза буюрди, келди дабири,
Қўлда ҳиндий қалам, чиний ҳарири.

Тез жавоб ёздирди ўшал номага,
Беҳишт сувин бериб ўткир хемага.

Аввал офаринлар деди яздонга,
Ғолиб ва бунёдкор шехи жаҳонга.

Адолат, саховат, паноҳидир ул,
Мардлик ва ҳақиқат даргоҳидир ул.

Деди хатда сўнгра: «Эй номдор подшо,
Хизматингда шайдир бөр аҳли порсо.

Ярашмас, мол-ҳолни гар тутсам дариг,
Сенинг амрингдадир лашкар, тожу тиг.

Менинг бу жаҳонда тўрт нимарсам бор,
Сиррин этолмаган ҳеч кимса ошкор.

Қолгай мевдан сўнг ҳам бу сирлар ниҳон
Бу тўрт нарса сирин билмагай жаҳон.

Амр эгсанг, йўллаин сенга уларин,
Аритиб дилдаги доғ-қайгуларин.

Сўнг майли шаҳриёр қўлини тутай
Ва ўла-ўлгунча йўлини тутай».

**ИСКАНДАРНИНГ УША ТҶУРТА ҒАЛАТИ
НАРСАНИ ТОПМОҚ УЧУН
ЭЛЧИСИНИ ҚАЙТА ЮБОРГАНИ**

Элчи етиб келди шамолдай илдам,
Эшитганин айтиб, берди хатни ҳам.

Искандар элчига буюрди: «Қайтгил,
Бориб ул номдорга талабим айтгил.

Сўрагин не экан бу олам аро
Ғоят махфий бўлган ул тўртта анб.

Кўрдик кўп нарсани ушбу дунёда,
Яздон яратганин этмас зиёда».

Шоҳ ёнидан элчи чиқдию дарров,
Йўлга равон бўлди бамисли олов.

Кайдга шундай деди: «Тўрт нарсанг недир,
Уларнинг номиши шоҳимга билдир.

Улар бор нарсами ё йўқми ўзи,
Кўрса бўлгаймикин инсоннинг кўзи?»

Кайд тинглаб, сўнг холи қилдирди жойни,
Ёнида қолдирди бир раҳнамойни.

Элчини ўтқазиб ўзига яқини,
Иззату икромлар кўрсатди тагини.

Ва деди: «Сўзимга бергил эътибор,
Хонадоним ичра битта қизим бор.

Агар кўрса уни, мунаввар офтоб
Шармдан қораюр беролмасдан тоб.

Тундай қоп-қорадир зулфи — наргиси,
Лабидан ҳар лаҳза келур сут иси.

Адил қоматига сарвлар бада,
Дур сочар, лафз учун лабни очганда.

Дийдорин кўрганда онг ҳайрон қолур,
Ақлу доишидан инсон жон олур.

Буткул хулқ-атвори ҳаё тимсоли,
Бу жаҳон ичида йўқдир мисоли.

Ким кўрмиш бундоқ бир художўй қизни,
Шарм ила йўғрилган мукамал ҳисни.

Яна бир жомим бор, тўлдирсанг бода
Ва ёхуд муздай сув қуйсанг мабода,

Икки кун ичсанг ҳам улфату аҳбоб,
Асло камаймайди жомдаги шароб.

Ул жом ҳам май берур, ҳам зилолий сув,
Кам бўлмас ичганинг билан бу инжу!

Учинчиси — менинг бир ҳакимим бор,
Кўз ёшингдан этур дардингни изҳор.

Бор экан даргоҳда шундоқ доно мард,
Жаҳондор шоҳ билмас не эканин дард.

Тўртинчиси — доно файласуф киши,
Бошида айланур коинот иши.

Воқиф этар олам сиридан шоҳни,
Аён қилур ҳатто қуёшу моҳни».

Элчи изга қайтди шу лаҳза дарҳол
Ва тезкор йўл босди мисоли шамол.

Келиб Искандарни хабардор этди,
Шоҳ дилин шодликдан навбахор этди.

Шоҳ деди: «Бу сўзинг рост бўлса агар,
Ул тўртнинг баҳоси дунё баробар.

Агар Кайд тўртовин этса армуғол,
Қоронғу дилимни этгай чароғол.

Унинг мол-мулкига юқтирмайин гард,
Яхшилик бирла ким қайтмаса — номард».

**ИСКАНДАРНИНГ ТҶҲҲТ ҒАЛАТИ
НАРСАНИ КҶРМОҚ УЧУП ТҶҚҚИЗ
ДОНО МАРДНИ ЮБОРГАНИ**

Румийлардан таппаб бир печа мардин,
Хирадманд, билимдон, покдил жўмардин,

Шаҳриёр ёздирди нома Кайдга деб,
Бериб ширин сўздан ҳар жумлага зеб:

«Яъни йўлладим мен тўққиз номдорни,
Мумтоз жаҳонгашта, доно, ҳушёрни.

Улар ҳар бир ишда моҳир эрурлар,
Билимда, донишда қодир эрурлар.

Уларни қабул эт, етишган фурсат
Ва иозик ишларинг ошқоро кўрсат.

Тўрт парсанг нелигин улар билсинлар,
Барига бирма-бир разм қилсинлар.

То жавоб олганда биз ёронлардан,
Ушам жаҳонгашта қадрдонлардан,

Десинларким, кўрдик тўрт мўжиза биз,
Ҳар бири жаҳонда яктою тенгсиз.

Сўнг шунда сенга бир нома битурмиз,
Кайд ҳинднинг шоҳи деб машҳур этурмиз.

Искандар ёнидан Кайд томон шитоб
Йўл солди тўққизта румий мард арбоб.

Ҳияд шоҳи кўрган чоғ тўққиз сардорни,
Ҳол сўраб, англади барча ахборни.

Сўнг сийлаб муносиб ҳурмат билдирди,
Барига яхши жой тайин қилдирди.

Эртаси осмон бўлганда нуринош
Найзасини самога урганда қуёш,

Шоҳ қизига оро бердилар гоёг,
Гарчанд ойга оро бермоқ на ҳожат?

Уйга ўрнатилиб бир тахти заррин,
Музайян этилди тортиб нақши чин.

Ул тахтга ўтирди офтоб юз гўзал,
Чиройи қошида ожиздир зуҳал.

Саройда эдилар тўққиз доно ҳам,
Тилидан бол томиб, ҳам фикри ўктам.

Уларни йўллади келин томон шоҳ,
Искандар амридан шоҳ эди оғоҳ.

Улар қиз жамолин кўрдилар бир вақт:
Нуридан порларди бу уй, тожу тахт.

Ақдан озгудай улар қолди лол,
Тандан дармон кетиб бўлди бемажол.

У тўққиз румийда қайдадир тоқат,
Худога офарин дердилар фақат.

Бу ҳусн барчасин эди заволи,
Ундан кўз узмоққа йўқ эди ҳоли.

Элчилар ҳаяллаб қолганин сезиб,
Подшоҳ чақиртирди одам киргизиб.

Румийлардан подшоҳ сўради шунда:
«Не учун ҳаяллаб қолдингиз уида?»

Инсон зотидан-ку ўшал барно юз,
Нурини бахш этган кўнгина юлдуз».

Румий жавоб қилди: «Аё шахриёр,
Ҳеч ким кўрмагандир бу янглиг нигор.

Бу чирой мадҳида биз суриб хома,
Шоҳимиз номига йўллаймиз нома...»

Кейин файласуфлар ўйга толдилар,
Қўлга қоғоз билан қалам олдилар.

Ўз фикрин ёзарди ҳар битта мўъбад,
Беш-оёқ таҳсинга тўлар эди хат.

Румийлар ёнидан бир чопар шул дам,
Искандар қошига жўнади илдам.

Ўқиб номаларни жаҳоннинг шоҳи,
Кўксини тўлдирди ҳайрат ва оҳи.

Ҳар битта номада ул чирой мадҳи,
Яъни тимсоли йўқ тўлин ой мадҳи.

Жаҳондор уларга эди жавоб хат,
Деди: «Нўрганнингиз беҳишт ва жаннат.

Ўшал тўрт нарсани этинг муҳайё,
Бундан ортигини тиламанг асло.

Менинг фармонимга этингиз амал,
Ҳарамдан кўч боғлаб, қайтингиз жадал.

Уларга қилмангиз озор, адоват,
Улардан кўрдим мен инсоф, адолат».

**ТУҒҚИЗ ДОПОНИНГ ҲИНД
КАИДИДАН ИСКАНДАРГА, ТўРТ
НАРСАНИ ОЛИБ КЕЛГАНИ**

Ул олис манзилдан қайтгани ҳамон,
Элчи борди румий муъбадлар томон.

Шаҳриёр хатидан не эрур матлаб,
Азият чеккан ул чопардан англаб,

Муъбадлар боргоҳга юрдилар, алҳол,
Шоҳнинг ҳузурига кирдилар дарҳол.

Етказдилар унга подшоҳ каломин,
Худбин жаҳондорнинг аҳду пайғомин.

Ҳинднинг сипоҳдори бундан бўлди шод,
Искандар жабридан бўлдим деб озод.

Ҳиндийлардан сайлаб олди юз мардин,
Оқил, суҳбат оро, ширин сўз мардин.

Очди ганж эшигин хурсанд бўлиб хўб,
Ундан зару зевар танлаб олди кўн.

Қанча гавҳар олди, либосу кимхоб,
Не бўлса шоиста қилди интихоб.

Бунчалик шоҳона жомаю гавҳар,
Уч юз нор туяга юкланди яксар.

Ортди ўн туяга тоза динор ҳам,
Яна ўн туяга юкланди дирҳам.

Яна бир сандиқки удга лиммо-лим,
Ҳар ёни музайян: гавҳар ила сим.

Ўнта фил устига зар тахт қурилди,
Шувдоқ шавкат билан олға юрилди.

Кайд қизи — Фугистон кўздан тўкиб ёш,
Бўлди файласуфу табибга йўлдош.

Бир номдор қадаҳлар улашди пайваст,
Ботирлар ул майдан бўлдилар сармаст.

Қўндириб қора мушк тожни бошига,
Етишди Фугистон шоҳнинг қониға.

Чирмашгандай қизил ва сариқ гуллар,
Моҳрўйда силкинар хушбўй кокуллар.

Сарв узра қўнгандай гўё тўлин ой,
Кўрганни лол этар бу ажиб чирой.

Кўзлари беҳиштдан бир жуфт наргисми,
Нозу истиғнодан йўғрилган жисми.

Искандар боқибон унинг қаддига,
Чехраю зулфию гўзал ҳаддига,

Офарин ўқирди дилдан ниҳона,
Ҳусни — чароғ, дерди, буткул жаҳона.

Эгамга шукрона қилурди беҳад,
Унинг ижодидир бу ҳусну бу қад.

Буюрди Искандар, то ҳар бир оқил,
Ланкари Рум ичра муъбади одил,

Тўплаиб, ул қизнинг раъйин билдилар,
Замона расми-ла ҳамжуфт қилдилар.

Пойига мўл динор тўқдирди подшоҳ,
Динор хирмонидан кўринмасди моҳ.

ИСКАНДАРНИНГ КАИД ЮБОРГАН
ФАЙЛАСУФ, ТАБИБ ВА ЖОМНИ
СИНАГАНИ

Битказиб сарвқад ёр муаммосин,
Тайин этиб унинг манзил-маъвосин,

Файласуф иши-ла шоҳ бўлди машгул,
Синамоқ истади нечук доно ул.

Чўнг жомга мол ёгин обдан тўлатди,
Сўнг жомни файласуф сари йўлатди.

Дедиким: «Бу ёгни суртсин танига,
Сону бел, кифт-кўкрак — бор баданига.

Олгай йўл азобин бу ажиб дори,
Ошгай тафаккури, зеҳн-иқтидори».

Ёгга боқиб деди ўшал донишманд,
«Мени бу йўл билан қилиб бўлмас банд».

Жомга минг игнани ташлаб ўшал кез,
Шаҳриёр ёнига жўнаттирди тез.

Боқиб игналарга ул шоҳи жаҳон,
Барча оҳангарии чорлатди пинҳон.

Буюрди, эритиб игнани бирдап,
Бир муҳра ясагани улар темирдан.

Донога йўллашди муҳрани жадал,
Ул доно темирга бахш этиб сайқал,

Қоп-қора темирдап ёрқин бир кўзгу —
Яратиб, шоҳ сари равон қилди у.

Олди бу ҳадяни оқшом чопи шоҳ,
Бу сирдан елни ҳам этмайни оғоҳ,

Бир намхуш ўринга қўйди кўзгуни,
Боқди, қорайгушча узмай кўзини.

Ойна етишгач темир ҳолига
Яна қайтарди шоҳ доно олдига.

Темирни эритиб, этиб айни об,
Ул доно шоҳ сари қайтарди шитоб.

Унинг таркибига солди бир дору,
Токим нам текканда қораймасин у.

Искандар кўз солиб, чорлатди дарҳол,
Ул доно келганда сўрди ҳол-аҳвол.

Евига ўтқазиб, ёгдан очди гап,
Файласуф ҳунарин билмоқдир матлаб.

Шундай сўз бошлади ул марди оқил:
«Ёғ инсон жисмига таъсир этмас, бил».

Дедингким: «Шаҳр ичра бўлса не олим,
Боридан ортиқдир илму аъмолим».

Бу гапга жавобан айтди: «Эй подшо,
Ҳақиқий донишманд, билимдон, порсо,

Игнадек суякни тешгайдир билсанг,
Ҳатто ёриб ўтгай дуч келса ҳам санг.

Бу сўзим маъноси англагил бир-бир,
Жону дилимдандир бу фикру тадбир.

Доно сўзи қилдан нозик юз бора,
Сенинг дилинг эмас темирдан қора.

Дедингким, неча йил ўтди бу ишга,
Қон бўлдим, тоб бермай бундоқ ташвишга.

Қайдан пайдо бўлур ушбу тийралим,
Нечун бу сўзлардан дилда хиралик?

Осмон билимидан сенга сўзладим,
Дилингни губордан поклаш кўзладим».

Ёгочга сув рангин берур экан ул,
Бу ишни писанд ҳам, этмагай буткул.

Бу сўзлар маъноси ақлин этиб банд,
Бу ишга иштиёқ кўрсатди баланд.

Амр этди, ғазнабон келтирди кўп зар,
Жомаю олтин жом — серпақш, сергуҳар.

Донога бердилар... деди ул доно:
«Ўзимда бир гавҳар бордир бебаҳо.

Ундан ризқ топурман, у менга эзгу,
Ғазнадек аҳриман жуфти эмас у.

Пул деб, посбон турмас тун қучоғида,
Қўрқмасдап ўғридан сафар чоғида!

Билим — тун бағрида посбоним эрур,
Хирад — вужудимга хақоним эрур,

Ҳақиқат қилмоқ-чун, керакдир билим,
Эгрилик — нуқсонга бошлагай дилим.

Билки, шахриёрдан ошқору ниҳон —
Егулик, кийгулик мепда бир жаҳон.

Нечун бойликдан меп бўлайин хурсанд,
Мол-дунё қалбимни нечун этсин банд?

Буларни жойига қўйсинлар, буюр,
Хирад бахш айласин вужудингга нур».

Искандар ҳайратда қолганди ундан,
Ҳаслга чулғаниб бу хил якундан.

Сўнг деди: «Бўлса гар энди гуноҳим,
Кечирсин офтобу ойдек додҳоҳим.

Бу фикру нақдингга ошиқ эрурман,
Ҳар битта сўзингга содиқ эрурман».

ИСКАНДАРНИНГ ҲИНДИСТОН ТАБИБИНИ СИНАГАНИ

Келди шоҳ амри-ла саройга табиб,
Кўз ёшдан биягай у пллатин табиб.

Шоҳ деди: «Не эрур бетоблик боши,
Керакдир дардмандга тўкмоқ кўз ёши?»

Табиб жавоб қилди: «Хаста бўлур ул,
Ким айлар овқатни мўл-кўл танавул.

Таомни ортиқча емоқ зарардир,
Нафсини тийганлар, бил, мўътабардир.

Териб ҳар тарафдан анвойи гиёҳ,
Сенга бир доруни ўргатай, эй шеҳ.

Ундап тапу жонинг доим соғ бўлур,
Юзинг чайиб юрсанг, вақтинг чоғ бўлур.

Орзуларинг амал топгай мукамал,
Неки таом есанг тезда бўлгай ҳал.

Бу яхши ўғит гар бўлса паймонинг,
Илигинг тўқ бўлиб, кўпаюр қонинг.

Бўлгайсан жисмингга ўзинг ҳукмдор,
Қалбингда ҳамиша барқ ургай баҳор.

Раиғу чеҳранг бўлгай тиниқ ва тоза,
Ҳиммат ҳар ишингга бўлур андоза.

Сочинг тушмагай ҳам оқармас сира,
Соч оқи таъбингни айлагай хира».

Искандар дедики: «Кўрмадим, алҳол,
Шоҳлар орасида бу янглиғ бир ҳол.

Бундоқ яхши дору келтирсанг агар,
Мен сени ўзимга айлагум раҳбар.

Харидоринг бўлай мен жону дилдан,
Сақлай ёмон кўзли манфур бахилдан».

Унга ҳадя этиб жомаю либос,
Доно табибларга сайлади устоз.

Тоғ томон йўл олди ул мумтоз табиб,
Олиб ул гуруҳдан бир неча ҳабиб,

Неча билимлардан олганди баҳр,
Унга аён эди тарёку заҳр.

Жамлади тоғдан мўл гиёҳу алаф,
Ташланди ортиги бермас эса наф.

Ундан ҳосил этиб бир печа тарёк,
Қориб, дору қилди ноёб ҳамда нок.

Ушал дору билан шоҳ ювиб танин,
Дарддап фориг этди бори баданин.

Тун бўйи кўзига илинмай уйқу;
Эл билан қилди у шодлик ва кулку.

Юмшоқ бир ўринни истаб шаҳриёр,
Хотинлар оғушин этди ихтиёр.

Шундан сўнг ўзини нохуш сезди шоҳ,
Ҳеч кимни бу сирдан қилмади огоҳ.

Қулардан бир қуни келдию табиб,
Билди кўз ёшидан: шоҳ эди заиф.

Деди: «Хотинга кўп ёндошган ёмон,
Қўшилмоқ — ён жонни этгай ноғавон.

Менимча, билмабсан ором уч кеча,
Ростин баён қилгил, яширмай нича».

Искавдар дедиким: «Дилимдир ёруғ,
Таним ранж-озордан тамоман фориг».

Доно ҳинд табиби мумтозу сарвар,
Лек шоҳнинг ишидан эди беҳабар.

Яна қош қорайгач тайёрлаб дору,
Берди Искавдарга шифо истаб у.

Ушал тун Искавдар ухлади ёлғиз,
Моҳнайнар ёрлардан очмади оғиз.

Саҳар чоғи табиб шоҳ сари етди,
Шоҳни кўз ёшидан имтиҳон этди.

Сўнг тўкиб дорунин бошлади наво,
Қўлда шодон тутиб бир жомин саҳбо.

Шоҳинг амри билан ёзиб дастурхон,
Маю созандани истади ёрон.

Табибга деди шоҳ: «Сен бу доруни
Ранж-ла тондинг, нечун тўқарсан уни?»

Табиб деди: «Кеча шоҳи жаҳоним
Ёрсиз танҳо ётди, садқадир жоним.

Агар ёлғиз ётсанг, аё шаҳриёр,
Сенга дору зоти бўлмагай даркор».

Искандар кулдию бўлди ундаи шод,
Деди: «Ҳиндсиз жаҳон бўлмасин бунёд!»

Табибу мунажжим, олими олам
Аниқ Ҳиндистонда бўлган жамулжам.

Келтиринг, деди шоҳ бир халта динор
Ва олтин жабдуқли бир қора тулнор.

Уларни табибга айлади ҳади,
Яздон адли сенга ёр бўлсин дея.

ИСКАНДАРНИНГ КАЙД ЖОМИНИ СИНАГАНИ

Сўнг подшоҳ амри-ла келтирдилар жом,
Совуқ сув лиммо-лим косайи гулфом.

Азондан тушгунча токи қоронгу,
Ул заррин жомдан эл ичардилар сув.

Қониб ичардилар бўлиб шод-хуррам,
Аммо жомнинг суви бўлмасди ҳеч кам.

Ушал файласуфга кўрсатиб ихлос,
Шоҳ деди: «Жаҳонда Кайдга йўқ қиёс.

Бугундан ҳинд юртин мақтаб атай биз,
Кайди жодустоннинг уйи атаймиз.

Чехраю ҳусндан балки биз устун,
Аммо ҳайратлидир бу банду афсун».

Файласуфга деди яна шоҳ жаҳон:
«Биздан бу амални тутмагил ниҳон.

Нечун ҳеч камаймас бу жомнинг суви,
Бу само илмими ё ҳинд уқуви?»

Шунда жавоб қилди шоҳга донишманд:
«Бу жомнинг қадрини этма нописанд.

Бу жомни яшаш-чун кетди кўп йиллар,
Қанча ранж тортдилар неча оқиллар.

Бўлса қай элдаки номдор мунажжим,
Барча мунажжимга сардор мунажжим,

Кайднинг ҳузурида яшашди жомни,
Фарқ этмай кундузу зимистон шомни.

Юлдузлар сеҳридан ўргандилар фан,
Орому ҳордиқни ҳис этмади тан.

Оҳанрабоинг бу ғаройиб иши,
Оҳанрабони ҳам яратган — киши.

Обкашлик таъбида бўлиб у асил,
Фалакдан ширин сўз олур муттасил.

Тоза сув олур у, бўлса суви кам,
Аmmoки кўз билан кўрмагай одам».

Шоҳга мақбул бўлди дононинг фикри,
Беҳуда эмасди бу фикру зикри.

Милод пешвосига у тилаб омад,
«Кайд билан боғланган адлу мулоқат —

Аҳдин бузмам, деди, баланд иззати,
Барчага фарз эрур унинг хизмати.

Ундан тўрт мўъжиза олдик, бас бизга,
Бундан ортиқ нарса керакмас бизга».

Икки юз туяга мол орттириб шоҳ,
Яна юклаб юзта гавҳарнақш кулоҳ,

Тоққа кўмдирди у ҳар на бориши,
Бебаҳо гавҳару зар динорини.

Ушбу хазинани тоққа кўмган чоғ,
Кўмганлар юзини кўрмади ҳеч зоғ.

Кўздан яширингач ўшал сийму зар,
Жаҳонда ҳеч кимса топмади асар.

Бор ганжин тоғ ичра айлаб у пинҳон,
Олди ўзига у биргина шишон.

ИСКАНДАРНИНГ ҲИНД ФУРГА НОМАСИ

Милоддан Қаннужга худ қуюп мисол,
Лашкар тортди, ушда қолди ганжу мол.

Фурнинг яқинига етиб аскари,
Нома ёздирди шоҳ, таҳдиддир бари:

«Искандар Филқусдан — жаҳон шоҳидан,
Билим ва зулматнинг оташгоҳидан,

Яъни ул Фургаким, синоҳдор Ҳиндда,
Лашкаркашлик номи машҳурдир Синдда.

Яздон мадҳин этдик мактубда аввал,
Чунки у оламни кўргай мукаммал.

Қимгаким берса гар омад ила бахт,
Унга насиб этур мулку тожу тахт.

Қимни хор этса, у чиқмагай гамдан,
Қуёш ҳам юз бургай ундай оламдан.

Огоҳсан албатта яздони покдан,
Не берган бизларга бу қора хокдан?

Айшу иқболдану шодлик ва бахтдан,
Молу дунёдану шоҳлик ва тахтдан.

Қунимиз битган сўнг, қолмас ҳечвақо,
Қўлдан-қўлга ўтиб боргай, бебақо.

Истайман, бу еру бу осмон ичра —
Яхши ном қолдирсак бу жаҳон ичра.

Сенга ушбу нома етишган замон,
Кўксинг адолатга айлагил макон.

Тушиб балад тахтдап, тулпорни мингил,
Саройга маслаҳат солмай, тез ингил.

Омонлик тилаб кел, бўлак йўл тутма,
Чора — яхшиликка элтмас, унутма.

Магар бу фармонни қуруқ сўз билсанг,
Уни меҳсимасдан қайсарлик қилсанг,

Мен суриб лашкарим, кирурман жангга,
Унда ўрин қолмас оҳу аттангга».

Бу сўзлар қогозга ёзилгач бир-бир,
Қаламдан қўл узди ёзгувчи дабир.

Искандар муҳрини мактубга босиб,
Чопар танладилар зийрак, муносиб.

Фурнинг дарборига элчи тез етди,
Жангу базм нақлида гуфторлар этди.

Уни киргиздилар пюҳниг қопиға,
Яқин ўтқаздилар тахт ёлбошита.

ФУРНИНГ ИСКАНДАР НОМАСИГА ЖАВОБИ

Ўқиб номани Фур бўлди ғазабнок,
Ул улуг номдорнинг мақсади понок.

Шу лаҳза терс жавоб ёздирди дарҳол,
Кўйна даштига худ ўтқазди ниҳол.

Ядөн номи билан бошлатиб хатни,
Деди: «Ундан кўргум нек ила бадни.

Бехуда сўзларни айтмагай эрлар,
Лоф урган одамни бечора дерлар.

Олдимга жел дебсан, ҳаё йўқ сенда,
Ақлдан вишона — зиё йўқ сенда.

Филқус ҳам вақтида ёзганди нома,
Тўйни мотам қилгай мудҳини хангома.

Доро ҳам сенчалик бўлмаган гаддор,
Ундан тўйган эди бу чархи даввор.

Биз қавмнинг айбидан кўз юмса толе,
Унда не устознинг панду аъмоли?

Сенга базм бўлди ўшал жанги Кайл,
Ўйлайсан, бор шохлар сенга бўлур сайл?

Бу унвоп, бу хилда сўз билан мутлақ
Бизга бирор кимса хат ёзмаган — ҳақ.

Фур — менинг отимдир, Фур — менга аждод,
Қилмадик ҳеч қандоқ қайсарни биз ёд.

Ёр истаб бизларни кутганда Доро,
Дилу бахтни унга кўрмадик раво.

Мен юбордим ўшал жангий филларни,
Унга кўмак учун боглаб дилларни.

Бир банда қўлида қатл этилгач у,
Бўлди эронийлар бахти қоронгу.

Дородан ер юзи бўлгани-чун нок,
Сенга ўткир заҳар бўлибди тарёк.

У ёмон феълидан тонди жазосин,
Ақлдан озинининг аччиқ сазосин.

Юрини бошлаймап деб кеккайма бунча,
Аввал ўйлаб олгил, то гапиргунча.

Филлар ва сипоҳим чиқса майдонга,
Шамел ҳам йўл тонмас дашту ёбонга.

Ўзингни юқори қўймоқдир ишинг,
Ахримандан мерос ушбу қилмишинг.

Емонлик уруғин сепма жаҳонда
Зиёну зарарин кўрурсан жонда.

Бу хатда яхшилик тиладик сенга,
Рўшнолик солмоқчи бўлдик дилингга».

ИСКАНДАРНИНГ ФУР ЖАНГИГА ҚУШИН ТОРТГАНИ

Жавоб Искандарга бўлганда зоҳир,
Лашкардан тахлади минг-минглаб ботир.

Ҳар бири шойиста, довиорақ ва мард,
Ўзи ёш эса-да, билимда жўмард.

Қўшиқ тортиб борди ҳинд Фури сари,
Дарёдай оқарди шоҳнинг аскари.

Сипоҳ қўшиларди ўнгдан ҳам сўлдан,
Олга силжишарди мингламча йўлдан.

Барча тоғу дара, дарёю сўқмоқ
Жангжў лашкар билан тўлганди бу чоқ.

Сипоҳни толдирди чўлнинг азоби,
Гўр азоби эди — йўлнинг азоби.

Сипоҳ бир манзилга етишган маҳал,
Бир гуруҳ шоҳ сари бордилар жадал.

Дедилар: «Эшитгил, эй қайсари Рум,
Сипоҳнинг дунёни этгудек маҳкум,

Сенга бас келолмас на ҳинднинг Фури,
На Синд солорию на Чин фағфури.

Керакму лашкарни қийнамоқ ортиқ,
Бу яйдоқ саҳрода йўқ зарра ҳордиқ.

Қолмади сипоҳда бирор дуруст от,
То бизга жанг вақти бўлсин у қанот.

Бу жангда орқага гар қайтса сипоҳ,
Отлиқми, яёвми — қийналуру бероҳ.

Зафар қучиб келдик шу пайтгача то
Бадғараз ёвларни енгиб бехато.

Олдимиз сарбасар тоғ, дарё, тақир,
Ҳеч ким ўз жонидан тўймаган, ахир.

Истаймиз, тушмасин номимизга доғ,
Тошу сув била жанг қилур қай посоғ?»

Искандар бу гапдан бўлдию ғамгин,
Жаҳл ила қайтарди уларнинг шаштин.

Деди у: «Ҳеч румий кўрдими зиёп,
Урушиб эроний билан ҳеч замоп?

Доронинг бошига солдик печа ғам,
Лек сиздан ҳеч кимса бўлмади-ку кам.

Сизсиз ҳам бормоқнинг йўлини тутарман,
Аждаҳо дамидан яёв ўтарман.

Кўрурман, ўшанда тобе бўлган Фур
Жангу фароғатда мени ёд қилур.

У ердан Рум сари қўйиб қадамни,
Забт этиб олгумдир буткул оламни.

Менга ёр яздону Эрон лашкари,
Истайман, румийлар шод бўлсин бари».

Бу сўзларни айтиб бўлганида шоҳ,
Кечирим сўрашга лаб очди сипоҳ.

Дедилар: «Барчамиз сенга бандамиа,
Ҳар битта амрингга сарафкандамиз.

Майли, бедов толса ўру қиёда,
Сипоҳ жангга кирар пойи пиёда,

Қонимиздан ерда оқса ҳам дарё,
Танимиздан тоғлиқ бўлса ҳам пайдо,

Асло сиртимизни кўрмагайдир ёв,
Фалак тош ёғдириб этса ҳам синов.

Сен бизниш раҳнамо, соябонимиз,
Сепга садқа бўлсин ширин жонимиз».

Искандар англабон улар кўнглини,
Таплади урушнинг бошқа йўлини.

Сайланди ўттиз мишг эроний ўғлон,
Бари уруш кўрган, бари паҳлавон.

Уларга эрганди румий ботирлар,
Барчаси зирҳ кийган жангда моҳирлар.

Барчаси суворий, уруш арслони,
Қирқ мингга етарди уларнинг сони.

Румийлар кетидан йўл олди тезкор,
Ҳазар жангчилари — ўттиз мишг номдор.

Кўн эди қўшинлар араб аҳлидап,
Шомдану Ҳижоздан, Яман шаҳридан.

Барчаси найзадор, қўшин сарвари,
Ун ёкки мишг эди улар аскарари.

Борарди қўшинлар гуруҳ ва гуруҳ,
Тоғдай баланд эди уларда шукуҳ.

Неча мунажжимлар ва муъбадлардан,
Оқилу жаҳонни кўрган мардлардан.

Олди ўни бирла олтмиш кишини,
Ҳар бири биларди уруш ишини.

Синоҳ етганида огоҳ бўлиб Фур,
Қароргоҳ таплади майдонда мағрур.

Дашт узра қўшинини жамулжам этди,
Ер филлар изидан қабариб кетди.

Тўрт милга саф тортди ҳинд аҳллари,
Орқада — ботирлар, олдда — филлари.

Ҳиндда айроқчилик қилган неча зот,
Искандар қошига етиб шу заҳот,

Арз қилдилар: «Фурда кўп эрур филдан,
Отни хароб қилур нақ икки милдан.

Енига суворий боролмас яқин,
Дамидан уфурар олов ва чақин.

Ҳар бирин хартуми ўйнар ҳавода,
Туташ унга Зухал чархи самода».

Филнинг қиёфасин чизиб батафсил,
Шоҳга кўрсатдилар не эканин фил.

Румий дополарга деди шаҳриёр:
«Мумдан фил жасадиң этингиз тайёр!

Ўйланг аҳли дониш ва аҳли ҳақим,
Бунинг чорасини топа олур ким?»

Дошпимандлар қилиб маслаҳат бир-бир,
Озми-кўп шу хилда топдилар тадбир.

Темирчи аҳлидан сайланди тўда,
Пухтакор, ҳунарманд, билимдон жуда.

Румийдир, миерийдир, япа эроний,
Уч мишга етарди темирчи сони.

Бир от ясадилар — темир бадани,
Устида отлиқнинг темирдан тани.

Мих билан, мис билан кавшарлаб текки,
Сўнг ўтда тоблашди отлиқ ва отиц.

Бу иш Искандарга тушди кўп мақбул,
Оқиллар ақлидан мамнун бўлди ул.

Темирдан ясашиб мишг от шу алфоз,
Мишдирди темирдан мишгта чавандоз.

Тизилди мишг чавқар, тўриқ ва жишроқ,
Бундоқ темир сипоҳ кўрмаган жаҳоқ.

Ишлар тамом бўлди ойнинг бошида,
Тадбирлар шод эди шохнинг қошида.

**Темир қўшин тортди у ғарбдан то шарқ,
Суворий жангидан қилмасди ҳеч фарқ.**

**ИСКАНДАРНИНГ ҲИНДЛАР БИЛАН ЖАНГ
ҚИЛГАНИ ВА УНИНГ ҚУЛИДА
ФУРНИНГ УЛДИРИЛГАНИ**

**Фур томон Искандар яқин борган чоғ,
Синоҳлар бир-бирин кўрди аниқроқ.**

**Бурқсиб жанг тўзони икки тарафдан,
Ботирлар наъравор қўзғолди сафдан.**

**От билан нафтга ўт ёққан эдилар,
Даҳшатга тушдилар барча ҳиндилар.**

**Қора нафт оловдан ёнди гувуллаб
Ва қўзғолди темир синоҳ гуруллаб.**

**Ҳиндлар шовқин-сурон ичра қолдилар,
Ниқталиб филларни жангга солдилар.**

**Олов етганда ҳар фил хартумига,
Филбоннинг тикилди жон халқумига.**

**Барча ҳинд лашкари қочди изига,
Филлар тизгин бермас эга измига.**

**Ғанимнинг қочинин кўриб бу тахлит,
Искандар лашкари ёприлди яхлит.**

**Қувларкан дўшмани мисоли шамол,
Бадғараз қочарди шармандаю лол.**

**Ҳаво касб этгунча токи нилий ранг,
Лашкарга йўқ эди бир манзили жанг.**

**Румийлар олдига бориб шаҳаншоҳ,
Икки тоғ бағрида тўхташди погоҳ.**

**Юборди тўрт ёнга сўнгра кўп соқчи,
Душмандан лашкарин шоҳ асрамоқчи.**

Кўкда қуёш тожи кўринган чоғи,
Биллур жило олди жаҳон қучоғи

Оламни тўлдирди карнай садоси.
Нағора гумбури, сурнай навоси.

Сипоҳ сипоҳ билан бошлади уруш,
То чархи фалакка кўтариб хуруш.

Искандар қўлида бир румий қилич,
Саффи ёриб чиқди, гарчанд эди зич.

Бир чопар юборди Фур ёнига шоҳ,
Фикримдан этсин деб ул Фурни огоҳ.

Чопар сачраб чиқиб ёвга рў-барў:
Сени чорлаётир шоҳим, деди у.

Арзингни эшитиб, айтур деди роз,
Омонлик тиласанг, этгай сарафроз.

Хинд Фури эшитиб чопар сўзини,
Сипоҳнинг олдига олди ўзини,

Искандар дедик: «Аё эй номдор,
Беҳуда бу жангдан не манфаат бор.

Йиртқичга ем бўлиб кетмоқда инсон,
От наъли остида беҳад устихон.

Не керак бемаъно бу қатлу ажал,
Жангдан тирик қайтмоқ эмасму афзал?

Мардмиз иккимиз ҳам, навқирон ва дов,
Нотиғу оқилу ботирмиз икков.

Жанг қилайлик маҳкам боглаб белларни,
Ким енгса, олгай у мулку элларни.

Кимки голиб чиқса у хушбахт бўлсин,
Уники лашкару филу тахт бўлсин».

Румийдан эшитиб бу сўзларни Фур,
Жангни қабул этди хўрсанду масрур.

Ва деди: «Бу таклиф мақбулдир менга,
Лашкарсиз курашни кўрсатгум сенга!»

Шер тахлит ҳис этиб куч-иқтидорин,
Аждаҳодай англаб минган тулпорин,

Наздида Искандар позикдай ғоят,
Отию қуроли ожиз, ниҳоят.

Ханжарин ўйнатиб қўлда икковлон,
Майдонда рўбарў урдилар жавлон.

Кўрди маст фил узра ёвин Искандар,
Гўё тоғ устида мисоли аждар.

Танг қолиб у ҳайрат-ҳаяжонидан,
Кўнглига ғам тўлиб, кечди жопидан.

От суриб, Фур сари сапчиганда шох,
Даҳшатли бир нидо кўтарди синох,

Фур дилин дарднок этди бу садо,
Наҳотки бу жангда бўлғайдир адо?!

Искандар шамолдай елиб майдонда,
Фурни чоғлаб қилич туширган онда,

Бошини шарт кесди бўйнига қадар,
Тани от устидан учди гўё пар.

Солди галаёнга лашкарни бу жанг,
Эрон ботирларин яйрашин қаранг.

Арслон терисидан эди поғора,
Садоси булутни этгудек пора,

Янгради жўр бўлиб карнай овози,
Титради бу чўлнинг еру ҳавоси.

Димоғдор ҳиндулар ғурбат чекдилар,
Уларга чорасиз кўзни тикдилар.

Даштдан нидо чиқди, аё жўмардлар,
Ҳиндистон мулкининг сарвари мардлар,

Тупроққа қорилди ҳинд Фурин боши,
Бир ёнда фил янглиғ гавдаси — лоши.

Не керак сизларга урушмоқ энди,
Шамширлар захмини билмасин ҳинди.

Энди Искандардур сизга раҳнамо,
У сизга бахш этгай фароғат, сафо,

Ҳинднинг лашкаридан кетдию нифоқ,
Бунда қарор тонди дўстлик, иттифоқ.

Кўрдилар Фур бошин тупроқ ичинда,
Шамширдан танаси минг доғ ичинда.

Зорланиб, нидолар чиқариб аскар,
Аслаҳа — қуролин ташлашди яқсар.

Келдилар қайсарнинг ёнига юриб,
Оҳ чекиб, бошларин тупроққа суриб.

Ботирлар яроғин қайтиб бериб шоҳ,
Уларнинг кўнглини этмоқ бўлди чоғ.

Дедиким, ҳинд Фури ўлган эса, бас,
Ғам чекмоқ бу ишдан асло керакмас.

Энди бошингизни ўзим силайман,
Асраб ғам-қўрқувдан, сизни сийлайман.

Даштдан Фур тахтига шоҳ юрди илдам,
Унга дарду мотам, бунга-чи, байрам.

Шул эрур ўткинчи дунёнинг иши,
Ундан шод эса гоҳ, гоҳ ғампоқ киши.

Неки давлат тондинг қилгил истеъмол,
Қолдирма бошқага дунё ила мол.

Икки ой ҳукм этиб бул тахтгоҳга,
Искандар улашди ганжин синоҳга.

Савург деган асия бир мард бөр эди,
Ҳинд ичра ул ўғлон кўн номдор эди.

Савургга топшириб шоҳлик ила тахт,
Дедики, динорни бекитма ҳеч вақт.

Не топсанг, баҳам кўр элу жой билан,
Кеккайма ўткинчи тож-сарой билан.

Гоҳ бунда Искандар бўлур, гоҳи Фур,
Гоҳи дарду ҳашму гоҳи базми сур.

Лашкарга улашди дирҳаму динор,
Мулкнинг ботирларин этди бахтиёр.

**ИСКАНДАРНИНГ ОНАСИГА
ИУЛЛАГАН НОМАСИ ВА ОНАСИНИНГ
НАСИҲАТ. ҚИЛГАНИ**

Ушал кун Бобулда бўлди дардманд,
Билдиким, ажалга бериб бўлмас панд.

Чорлатиб ёнига мирзони дарҳол,
Қилди дилда борни хатга шарҳи ҳол,

Онасин номига хат ёзди дабир,
Ўлимнинг хабарин сақлаб бўлмас сир:

«Шу экан оламдан насибам, она,
Бу индан кўпу кам бўлмас замон.

Ғам ема, сен менинг мотамим ўйлаб,
Ўлмоқ — жаҳон ичра эмас янги гап.

Тугилган ҳар кимса бир кун ўлгайдир,
Хоҳи шаҳриёр, хоҳ чокар бўлгайдир.

Дермен энди Румнинг сардорларига,
Бу мулкдан қайтишгач диёрларига.

Фақат сенинг амринг раво билгайлар,
Ҳар бир фармонингни бажо қилгайлар.

Эроний зотидан бўлса ким агар,
Румийга етказар эди кўп зарар.

Ҳар бир зодагонга бир мулк ҳадия —
Айладим, ул мулкка бош бўлсин дея,

Румга аҳтиёжи тушмасин токим,
Бўлсин ўз юртига ул ўзи ҳоким,

Дипоримдан ҳар йил ажратиб юз минг
Деҳқонлар аҳлига армуғон қилинг.

Мисрнинг хокига қўйинг танимни,
Ерда қолдирмапгиз бу айтганимни.

Магар ўғил ҳадя этса Равшанақ.
Ота номин боқни этгайдир бевнақ.

Рум мулкига фақат ул шох бўлғуси,
Диёр ободидан огоҳ бўлғуси.

Ғам чоғи туғилса ёхуд қиз фарзанд,
Файлақус наслига айлангиз найванд.

У менга фарзанддир, бўлмагай домод,
У билан жаҳонда номим бўлур ёд.

Озор етказмапгиз Қайднинг қизига,
Истаса, борсин у ота измига.

Қузатинг ҳамёну ғуломлар билан,
Тахтиравон узра икромлар билан.

Барча тожу гавҳар, олтин ва кумуш,
Отасин уйдан келтирган улун —

Ўзига берилсин ўшал замони.
Ҳиндистон мулкига юборинг они.

Бу барча пандимга амал қилингиз,
Ҳар битта сўзимни қатъий билдингиз.

Тиллодан қилингиз тобутим маъним,
Анбар ҳидин сочсин тоза қафаним.

Чиний зарбофт эрур танимга лойиқ,
Азамда бор бўлсин жумла халойиқ.

Мум суриг тобутим дарзига бир-бир,
Ишлатипг кофуру мушк ила абир.

Бол солниг тобутим ичига аввал,
Сўнгра ёйиб қўйниг кимхобу купдал.

Шундан сўнг тобутга қўйниг ўзимни,
Гамгин наво бошланг, ёпгач юзимни,

Сен мениг пандимни, мушфиқ онажон,
Эсдап чиқармагил то борича жон:

Не келтирган бўлсам мен Ҳинду Чиндан,
Турону Эроу Микронзаминдан,

Ишлатгил, ортигин айлагин тортиқ,
Гўдак ҳисобидан не бўлса ортиқ.

Сендан бир истагим шул эрур яна,
Зийрак бўл, бардош қил, меҳрибон она.

Раиш ила азобга кўксингни тутма,
Оламда боқийлик йўқдир, унутма.

Замоннинг бошига тушганда маҳшар,
Аминман, жоимиз яна учрашар.

Бардош бу — меҳрдан улуғроқ эрур,
Заифдир, тоқати кимнинг тоқ эрур.

Меҳринг кетмас эди тап ила жондан,
Энди пок руҳимни тила яздондан.

Доим одил бўлгил, яхшилик қилгил,
Кушинга яхшилик ярайдир, билгил.

Боққил, жаҳон ичра кимники кўрсанг,
Ўлимнинг дастидан ҳоли эрур тавг».

Мухрин босган заҳот ушбу хабарга,
Аму фармон этди зийрак чоңарга,

То етсин Бобулдан Румга бу дарак,
Сўндирмоқда шохлик фаррин, деб фалак.

ИСКАНДАРНИНГ БОБУЛДА
ЎЛГАНИ

Лашкар шоҳ дардидан огоҳ бўлган он,
Номдорларга бўлди қоронғу жаҳон.

Улар тахт сарига йўл олди шитоб,
Оламга саросар кетди бу хитоб.

Лашкар етганини эшитган чоғи,
Билди шоҳ, сўнмоқда умрин чароғи.

Буюрди, то тахтин олиб чиқсинлар,
Сахрога элтсинлар, даштда тиксинлар.

Ғамгин бўлди сипоҳ кўриб шоҳ ҳолини,
Юзидан ҳис этмас тақдир малолини.

Оҳ уриб, нолага беролмасдан тоб,
Гўё олов ичра бўлдилар кабоб.

«Не ёмон кундир бу, дерди ҳар бири,
Қолса шахриёрсиз румийлар ери.

Қора тақдир бизни этди ҳайрона,
Мулки Рум бундан сўнг бўлур вайрона.

Муродга етгайдир энди барча ёв,
Кўзлаган манзилни топтаб беаёв.

Энди танг бўлгайдир бизларга жаҳон,
Фигонлар чекурмиз ошқору ниҳон».

Шунда Қайсар деди майин сас билан:
«Яздондан қўрқинглар бу нафас билан.

Жону тан роҳатин истасангиз гар,
Айтган ўғитимга амал қилинглар.

Мендан сўнг сизга ҳам келур ушбу кун,
Қимни бу қисматдан сақлабди очун?!»

Сўзини тугатган чоғ узилди жоғи,
Кўз юмди оламнинг шоҳи жаҳони.

Лашкар фиғонига тўлиб ер-само,
Қулоқни қоматга келтирди садо.

Сочиб бошларидаё эл бари тупроқ,
Мужгон-ла дил қопиб эларди бу чоқ.

Саройга ўт қўйиб аламли чўғдан,
Кесдилар минг отнинг думин қуйруғдан.

Отларга тескари эгар урдилар,
Заминда гўё қоп наҳрин кўрдилар.

Ул заррин сапдиқни элтдилар даштга,
Ноладий само ҳам тушди титрашга.

Мушки гулоб билан ювчию гассол,
Кофуру ноб сенди жасадга дарҳол.

Зарбофтий дебодан тикнишиб кафан,
Шахриёр мотамин тузди аякуман,

Танин бахмал пла ўраб қўйдилар,
Бошдан-оёққача асал қўйдилар.

Сўнг тобут қопқасин ёпдилар бир вақт,
Унда қолди азим соядор дарахт.

Абадий қолмассап фойий саройда,
Тахту ганж гурурин қилмоқ не фойда?

Даштдан лаҳад сари олишганда йўл,
Эл шоҳнинг тобутин этди қўлма-қўл.

Сўзлашиб борарди форсий ва румий,
Хаёт хусусида фикри мавҳумий.

Форсийлар дердики, ўлса шоҳи марл,
Улган заминида дафи этмоқлик шарт.

Бунда шаҳаншоҳлар хоки поки бор,
Тобут-ла жаҳонни кезмоқ на даркор?

Деги: «Румийлардан раҳнамо бир зот,
Шоҳин бунда кўймоқ бизларга уёт.

Гар қулоқ берсангиз бу ишда менга,
Шоҳни дафн этурмиз ўсган заминга».

Шунда форсдан бири сўз олди ногоҳ,
Деди: «Минг уринма, тирилмагай шоҳ».

Сизга кўрсатайин бир маргзорни,
Ўтган подшолардан қолган ёдгорни.

Уни Хурм дерлар — бу кексалар сўзи,
Бор унда жангалзор ичра ҳовузи.

Савол қилсанг, тоғдан жавоб қилур руҳ,
Овозин эшитар бунда ҳар гуруҳ.

Элтинг мен кексани ул ерга ҳозир
Ва тутинг тобутни ҳозир у нозир.

Сўранглар, ул тоғдан жавоб ётгуси,
Сизга тўғри йўлни аён этгуси».

Жадаллаб бордилар буткул оломон.
Ўшал Хурм аталмиш жангалзор томон.

Савол бериб, жавоб олишди шундоқ:
«Нечун шоҳ тобутин элтасиз узоқ?»

Искандарнинг хоки Искандарийда,
У ерда туғилиб, очгандир дийда».

Овозни эшитиб, лашкар йўл олди,
Сандиқни жангалдан қўлма-қўл олди.

ИСКАНДАРГА ҲОКИМЛАРНИНГ НОЛАСИ

Искандарияга етгач Искандар,
Олам ўзга маъно олди саросар.

Даштга қўйишдилар унинг тобутни,
Жаҳон овозага тўлмишди бутун.

Тобутин ёнида бўлди жамулкам
Барча эл — эр-аёл, кекса ҳам, ёш ҳам.

Агар эя ҳисобин олса бирер зот,
Керакдир муҳандие юз миңдан зиёд.

Борар Аристотелис олдинда ғамгин,
Кўзига қон ичра кўриниб замин.

Ўшал тобут ичра энгашиб ногоҳ,
Дедиким, аё эй, яздонпараст шоҳ,

Қаён кетди ҳушинг, идроку ройинг,
Наҳотки, тор тобут бўлмишдир жойинг?

Ешик айёмида, навқирон ғасл,
Нечун ерга кирдинг, ниҳоли асил?

Жамулжам бўлдилар румий ҳақимон,
Бири шундай деди: «Филтап паҳлавон,

Ким тортиб пойингдан, ўрнинг олди ким,
Қайда ўшал Хурму ҳақ тадбир ёким?»

Бири деди: «Пинҳон этдинг шунча зар,
Наҳот бу зар энди тапингни безар?»

Бири деди: «Борлиқ эди-ку қулинг,
Нечун, эй шоҳ, бердинг ўлимга қўлинг?»

Бири деди: «Типчап энди дард-рапждан,
Шоҳлик тапвишию гавгойи гапждан».

Бири деди: «Савол этганда додхоҳ,
Не экапсан, шуни ўрарсан, подшоҳ!»

Бири деди: «Улдир ожиз, нотапон,
Кимки шоҳлар қонни тўкди фаровон!»

Бири деди: «Биз ҳам тезда ўлурмиз,
Сен гавҳар эдинг, биз туфроқ бўлурмиз».

Бири деди: «Кўрса бу ишинг устод,
Билмаганин бундан ўрганурди ёд».

Бири дер: «Огоҳмиз ипсон ҳолидан,
Лозимдир қўл тийсак дунё молидан».

Бири дер: «Э ою офтобдан ортиқ,
Халқдан гўзал чеҳранг не учун ёпиқ?»

Бири дер: «Серҳунар сезса мард ўзин,
Азм этмас зар ила ёпмоққа юзин.

Аё довиорақ мард, яхши ўйлаб кўр,
Сени оёқ ости этган зарру зўр».

Бири дер: «Ёпишиб асил дебони,
Биздан яширибсан ҳусни зебони.

Бошингни кўтарки, ул истар тожни,
Забаржад нигину ҳам тахти ожни».

Бири дер: «Моҳирўй — канизаклардан,
Чинию румийлик хуш безаклардан

Олдинг сен ўзингга неча бир зебо,
Каёний расмин қил, тутма зар-дебо!»

Бири дер: «У ерда этсалар савол,
Ёдингга не жавоб келур баркамол?»

Нечун подшолардан сен тўкдинг қонни,
Урушлар бошладинг аямай жонни?»

Ўлган ўшал шоҳлар бани одамдан,
Фақат яхши ном-ла кетди оламдан».

Бири деди: «Тунга айланди кунинг,
Сўзламоқ бўлсанг ҳам чиқмагай унинг.

Кимки кўрган бўлса тожу тахтингни,
Орзу қилмагайдир шоҳлик бахтингни.

Сенгаки ул вафо қилмади, демак
Салтанат дарахтин экмoқ не керак?»

Бири дер: «Кирдоринг ўтди мисли бод,
Бўлди не-не мардлар дастингдан озод.

Энди кўрарсан сен боргоҳ зўрини,
Худди ажратгандай қўйдан бўрини».

Бирн деди: «Фоний шу дунё учун
Ўзни раиж, кулфатга оддинг не учун?»

Оламда не топдинг тортиб шунча раиж,
Фақат танг тобутдир орттирганинг гаиж.

Энди ошиқмайсан карнай сасига,
Тушдинг-ку савдиқнинг тор қафасига».

Бирн дер: «Лашкариг қайтур кўмибоқ,
Бу тақир саҳрода сен қолурсан тоқ.

Уларнинг ортидан маъюс боқурсан,
Ҳаёт қадрин ўйлаб, дилни ёқурсан».

ИСКАНДАРГА ОНАСИ ВА ХОТИНИ ПОЛА ҚИЛГАНИ

Шундан сўнг онаси етиб қонига,
Юзун сурди йиглаб ўглини бошига.

Қайта-қайта дерди: «Эй помвар шоҳо,
Жаҳондор, толен сарбаланд порсо,

Наҳотки узоқсан бугун мапдан ҳам,
Кишвару лашкару анжумандан ҳам?»

Жоним бўлсин сенинг жонинга қурбон,
Душманинг умрида бўлмасин шодмон!»

Равшанак ўртаниб, уриб келди оҳ,
Дедиким: «Эй жўмард, эй диловар шоҳ,

Қайда ул мислсиз Доробу Доро,
Оламнинг устун ул жаҳон оро?»

Қани ул Хусраву Ашк, Фарёну Фур,
Синднинг мулкдорию ҳукмдори Зур?»

Жанг чоғи яна кўп шаҳрибери мард,
Қуюпдек зарбингдан учдилар гард-гард.

Булутдай гар ҳамла қилсанг наърабор,
Дердимки, ўлим ҳам сепга этмас қор.

Гоҳ танҳо, гоҳида лашкар сурибон,
Жангу қирғин аро тўкмоғингни қон --

Дердим, рухсат этган сенга замона,
Тутарсан элингдан буни ниҳона.

Қирқиб не-не шоҳнинг савлат, ривожин,
Бугун бошдан отдинг ўзинг шоҳ тожин.

Ўтқазган дарахтинг мева қилган чоғ,
Сени марҳум кўрдим хок ичра бундоқ».

Тожин йиғиб олгач қуёш шуъласи,
Тинди сардорларнинг оҳ-гулгуласи.

Тупроққа кўмдилар унинг тобутин,
Фалак бу ташвишдан бепарво бутун.

Елдан келиб яна елга қарамдир,
Бу не ситамкорлик, бу не карамдир?!

Сабабин ахтариб топмасап тақир,
Бу йўлда тенг эрур подшоҳу фақир.

Керакдир яхшилик, одам ободлик,
Жавонмардлик, яна ҳузур ва шодлик.

Хоҳ фақир бўлгину хоҳи шаҳриёр,
Буидан ортиқ баҳра сенга бўлмас ёр.

Агар бунда қолса сендан ёмон ном,
Шаксиз, хуррам беҳишт сенгадир ҳаром.

Бу кўҳна дунёда шул расм ўзи,
Искандар ўтгаю қолгайдир сўзи.

Қўлида жон берди ўттиз олти шоҳ,
Ўзи бу оламдан не олди, э воҳ!

Ўнта бой шаҳристон айлади бунёд,
Энди ул шаҳарлар бўлгуси барбод.

Изади жаҳондан тенгсиз бир ихлос,
Ундан бу оламда сўз қилди, жалос.

Сўз яхшидир, чунким на ёмбир, на қор —
Унинг биносига қила олмай қор.

Искандар саддидан биз энди ўтдик,
Яхшилик, хушбахтлик йўлини тутдик.

Жаҳон шаҳриёри дили шод бўлсин
Ҳам руҳи ғубордан пок, озод бўлсин.

БАҲРОМ ГҮРНИНГ ПОДШОҲЛИГИ

Олтмиш йил давом этган

БАҲРОМНИНГ ТАХТГА ҮТИРГАНИ,
САРДОРЛАРГА НАСИҲАТ ҚИЛГАНИ ВА ҲУКМДОРЛИК
НОМАЛАРИ ЕЗДИРГАНИ

Баҳром Гўр тахтига ўтирган замон,
Ёғдирди бахт нурин бошига осмон.

Таҳсинлар айтилди парвардигорга,
Огоҳу оламбин ул жаҳондорга.

Ўшалким, равнақу бахт худованди,
Ризқу рўз, тож ила тахт худованди.

Сўнг Баҳром дедики: «Бу тахт била тож —
Эгамдан ҳалидир, ундаи — бу ривож.

Ундандир умидим, ундан ташвенишим,
Шарофати учун шукр этмоқ ишим.

Сизлар ҳам сақлангиз унга садоқат,
Садоқат келтиргай, билинг, саодат».

Эронийлар деди: «Сўзинг — дилимиз,
Бўлса не хизматиңг, боғлиқ белимиз.

Подшоҳим, буюрсин сенга тожу тахт,
Ёринг бўлсин мудом бу ривожу бахт!»

Таҳсину эҳтиром этишиб зоҳир,
Сочдилар бошидан дурру жавоҳир.

Баҳром сўз қотдики: «Аё азизлар,
Огоҳсиз кўп яхши-ёмондан сизлар.

Биз эгам бандаси барча халойиқ,
Ёлғиз бир тангريدир саждага лойиқ.

Сизларга ёмонни кўрмасман раво,
Тушмагай ишингиз бадхоҳга асло».

Офаринлар деди эл яна такрор,
Иззату икромни этиб устивор.

Суҳбату анжуман қизиб бобма-боб,
Шомдан давом этди чиққунча офтоб.

Эл-улус тарқалгач, олмоқ-чун ором
Тахт узра осуда ўлтирди Баҳром.

Сўнгра улуғларни тўплаб, айтди панд:
«Сизлар номдорларсиз, толев балаид,

Сигғиниб, бахт-роҳат тиланг яздондан,
Ўтайлик камликни билмай жаҳондан.

Музайян этипгиз қасру айвонни,
Чақирниг элдаги мард, паҳлавонни».

Учинчи кун тахтда ўлтираркан шод,
«Сажда этни расмин, деди, қилинг ёд.

То яздон номини олиб забонга,
Рўшполик солайлик қалб ила жонга.

Беҳишт бор, дўзах бор, бор ҳайт-мамот,
Ихши-ёмонни у этгай ҳисобот.

Ким бу ҳақиқатни агар олмас тап,
Дину доғиш йироқ ундай покасдан».

Тўртинчи кун тахтга чиқди, тахти — ож,
Бошига қўндирди забаржадли тож.

Дедиким: «Мен гашждан этмасмап гурур,
Ўлимнинг шодлиги — мен учун сурур.

Беш куплик дунёга ҳирс қўймоқ печуц,
Орттирмақ учуни гам-андуҳ кучини?

У дунё боқийдир, бул эса фожий,
Тамадан парҳез қил, тама — гам кони».

Бешинчи кун деди: «Биров чекса дард,
Дардига махрамлик эрур менга шарт.

Яхшилик изламоқ мен учун аҳддир,
Яхшилик уруғин эккан хушбахтдир».

Деди олтинчи кун: «Аҳли меҳнатга
Шикаст етказса ким қолур кулфатга.

Лашкарни душмандан сақлай олайлик,
Бадғараз ганимга даҳшат солайлик».

Еттинчи кун деди: «Аё донолар,
Жаҳонгашта, хушёр, ақли расолар,

Хасисга хасисча этайлик жавоб,
Яхшиларга йўлдош бўлмоқ кўн савоб.

Ким бизга қовушмас, этмас мардумлик,
Қилган шумлигидан тонгайдир шумлик.

Амримизга ҳар ким қилса итоат,
Дарду гамдан ариб, тонгай саодат».

Саккизинчи куни подшоҳ буюрди:
Хушхат мирзо келиб, пойида турди.

Деди: «Нома битгил ҳар бир диёрга,
Ҳар бир диёрдаги шоҳи номдорга,

Меҳру адолатга йўғрилсин пайгом,
Ёзгилки, тахтга шод ўтирди Баҳром.

Ростгўйлик, сахийлик — жон-тани, деб ёз,
Эгрилик, бахиллик душмани, деб ёз,

Де: ўзи шавкатли, меҳрли қўли,
Тутган йўли эрур яхшилар йўли.

Кимки бўйинсунса, бахтиёр бўлгай,
Кимки шак келтирса, гуноҳкор бўлгай.

Тахтга чиқдим отам қўлини тутиб,
Одил Таҳмураснинг йўлини тутиб.

Ҳар ким-ла ростликни қилурман пеша,
Мабодо бўлса ҳам ул беандеша.

Аждодлар расмига эҳтиром сақлаб,
Сизни ҳам шу йўлда элтгум ардоқлаб.

Валломат бўлай мен зардушт динига,
Содиқман аждодлар йўл-оинига.

Бу динни муқаддас тутмоқ менга фара,
Валий Иброҳимдан эрур менга дарс.

Ҳар ким ўз уйида мисоли подшоҳ,
Ўз мулку динига бўлгайдир-паноҳ.

Фарзанду аёли унга қарамдир,
Порсою зийрак эр-соҳиб қарамдир.

Мақсад на бойликдир, на тўнламоқ ганж,
Ганждан аҳли дарвеш тортажақдир ранж.

Агар худо берса бизларга ҳаёт,
Чархи кажрафтордан этса эҳтиёт,

Бу мактуб марзидан топурсиз камол,
Обрўю эътибор, бойлик ила мол.

Биздан барча шоҳга саломлар бўлсин,
Меҳри баландларга киромлар бўлсин!

Элчиларга айтиб миннатдорлигини,
Шоҳ босди помалар остига нигини.

Мактубларни бир-бир олишиб қўлга,
Сувори муъбадлар тушдилар йўлга.

**БАҲРОМ ГҲҲНИНГ МАНЗАР ВА НҲҲМОН
БИЛАН ВИДОЛАШГАНИ ВА ЭРОНИЙЛАРНИНГ ҚОЛГАН
БОЖНИ
УЗЛАРИГА БАҒИШЛАГАН**

Эртаси, тонг чоғи юз очиб қуёш,
Тоғлар оғунидан кўтарганда бош,

Манзар ҳузурига келди бир гуруҳ,
Шоҳ қалбига андин етганди андуҳ.

Дедилар: «Сўрагил мард шоҳимиздан,
То кечсин қилмишу гуноҳимиздан.

Яздигирд зугуми бунгадир сабаб,
Қизиққонлик ила бузилди асаб.

Унинг игво сўзи бу кўйга солди,
Бедоду озори шу ўйга солди.

Бизким Яздигирддан кўриб кўп вафо,
Кўрсата олмадик Баҳромга вафо».

Манзар жўнаб кетди шоҳ қасри томон,
Оташин сўзларни такрорлаб чунон.

Кимда қусур топди ва қанча гуноҳ,
Кечди олижаноб, адолатли шоҳ.

Буюрди, безалсин шоҳона айвон,
Донолар, улуглар бўлсин намоён.

Номдорлар олиниб тўрга атайин,
Ҳар кимга махсус жой этилди тайин.

Ҳар ён нозу неъмат дастурхоши хос,
Мажлисга жон берур маю мутриб, соз.

Иккинчи кун яна бир гуруҳ халқ шай,
Яна базму сафо, яна созу май.

Уч кун давом этди зиёфат, байрам,
Шоҳнинг саройидан йироқланди ғам.

Шоҳ дерди: «Икки мард — Нўъмону Манзар
Менинг лутфимдандир озода назар».

Сардорлар айтишди таҳсин ул зотга,
Қасосгир мардларга, дашти ободга.

Сўнгра гапж эшигин очдириб шитоб,
Подшоҳ келтирди динору кимхоб,

Яна туплорларки, кўрган неча жанг,
Ёқуту гавҳарлар яна ранг-баранг —

Барчаси Нўъмони Манзарга тортиқ,
Жавонўй ҳисоблаб топширди ортиқ.

Ким кўрган бу янглиғ совғаю салом?
Саховатда тенгсиз эди шоҳ Баҳром.

Тегди меҳмонларга ҳадялар зиёд,
Барча шоҳ қошидан чиқар эди шод.

Сўнгра келтирилди шоҳона сарпо,
Мардлик жомаси-ю, тулпори танҳо.

Буларни Хусравга инъом айлади,
Толе даргоҳига маҳрам сайлади.

Сўнг Нарси ёнига ўтди оҳиста,
Меҳри ёлқинлашиб, юракда-ҳисда.

Укаси бир сўзли, берё эди,
Номдор йиғит эди, бебаҳо эди.

Шу вайдан осуда бўлсин деб кишвар,
Унга топширилди кўшин ва лашкар.

Нарси сипоҳ суриб ўнгу сўлига,
Алл ила кўн юртин олди кўлига.

Шоҳ Баҳром аямай хазина очди,
Лашкарни шод этиб, динорлар сочди.

Амр этди элсевар подшоҳ, ўша он
Гушаси мирзо бўлди қошида аён.

Зийрак Жавонўй ҳам турар ёнида,
У — ганжур; калитбон динор конида.

Истаб ўз адлининг равиқ, ривожин,
Кечди шоҳ эроний аҳлининг божин.

Кирдилар дабирлар шоҳ девонига,
Бордилар дирам-чун Қайвон ёнига.

Чупки у замоннинг мумтози эди,
Хазина ҳисобин устози эди.

Бождан холи бўлиб Эрон саросар,
Бир-бирин қучарди ҳамма баробар.

Тўқсон уч бор ҳисоб-китоб қилинган,
Юз минглаб дирҳамлар аниқ билинган,

Дирҳамни тарқатиб, ёқди девонни,
Шоҳлик шуъласига чулғаб Эронни.

Бундан огоҳ бўлган ҳар ёшу қари
Шоҳга офаринлар айтарди бари.

Оташкада сари боғлаб маҳкам бел,
Наврӯз эҳромига оқар эди эл.

Оловга сепишиб мушку анбарин,
Баҳромга айтарди барча офарин.

Ҳар ёнга жарчилар йўлланди шу дам,
Токи воқиф бўлсин бу сирдан олам.

Яздигирд зулмидан қочқин оломон
Тўпланиб, бир юртда тутдилар макон.

Фармони олий шон ўқилди яна,
Улуғларга сарой бўлди бошпана.

Ҳар бирига хилъат этилди тортиқ,
Молу мулк берилди помига лойиқ.

Оқилу, муъбаду, доною ҳаким,
Баҳром овозасин эшитган ҳар ким

Шоҳнинг даргоҳига қайтди туну кун,
Кўнгиллар хурраму чехралар гулгун.

Буюрди, арзталаб билса ким ўзин,
Муъбадлар муъбади эшитгай сўзин.

Юрт бўйлаб кезаркан ушбу йўл-йўриқ,
Яна бир жарчига берилди буйруқ:

«Аё шоҳ бандаси бўлган азизлар,
Гувоҳу ғам юзин ҳеч кўрмангизлар,

Бундан сўнг яздонга айтинг офарин,
Унинг адлидандир обод бу замин.

Дувёда яздондир ягона папоҳ,
Кору борингиздан ўшадир огоҳ.

Кимки маъқул қилса ушбу фармонни,
Тутар у биз тутган йўлу паймонни.

Биз унга яхшилик этурмиз фақат,
Кинаю дардларни қувиб бешафқат.

Кимки бу адли этаркан инкор,
Бизнинг жазомизга бўлгай гирифтор.

Агар бизга қудрат ёр этса тақдир,
Олам бўйсунажак — бу муҳаққадир.

Яхшиликни элда зиёд этингиз;
Кўнгилларни яна обод этингиз».

Бу сўзлардан қувнаб Эрон диёри,
Бўлди адл йўлида азм ихтиёри.

Баҳромнинг шоҳлиги кўн довруғ солди,
Шодликлар кўнайиб, ғамлар йўқолди.

Ову чавғон бўлди шоҳнинг қилмини,
Базму, оту майдон — севилган иши.

БАҲРОМ ГҲР ВА ЛАНБАК МЕШКОБЧИ ҚИССАСИ

Шоҳ бир кун, ёнида печа паҳлавон,
Қасдлаб кийик овин ошарди довоц.

Баногоҳ дуч келди асо тутган чол,
Деди: «Яздоншуноё шоҳим, қулоқ сол!

Яшар шаҳримизда инкита инсон,
Бири бой, бириси — ғирт фақир, инсон.

Бироҳомда кўндир олтину гухар,
Фирибгар жуҳуддир, воят бадҳунар.

Ланбакчи, гар ўзи бўлса ҳам мешкоб,
Саховатда эрур кўп олижаноб...»

«Ким улар? — сўради улуғлардан шоҳ, —
Бу кенса сўзида айлангиз огоҳ!»

Шунда жавоб қилди унга бир порсо:
«Эшит, эй номдору покгавҳар подшо,

Ҳожатбарор эрур мешкобчи Ланбак,
Очиқ қўл, ширин сўз, меҳмондўст мардак.

Тушгача мешкоблик банд этса қўли,
Тушдан сўнг пойлайди меҳмоннинг йўли.

Не топса тарқатар, шу кун мукамал,
Бир мири сақламас уйда лоақал.

Мумсику нақасдир жуҳуд Бироҳом,
Бахиллиги билан чиқаргандир ном.

Кўндир дирҳамию, ганижу дигори,
Ҳарир поялдозу моли рўзгори».

Буюрди подшоҳ: «Жарчи солсин жар,
Бозор жойга шундай ёйилсин хабар:

Ланбак мешкобчидан кимки сув ичса,
Ичган суви макруҳ билсин ҳар кимса».

Кўргач ботаётган қуёш рухсорин,
Подшоҳ йўлга тушди тезлаб тулпорин.

Ланбакнинг уйига лаҳзада етди,
Эшик тақиллатиб арзини айтди:

«Эрон сипоҳидан мен бир паҳлавон,
Тунда йўл йўқотиб, бўлдим саргардон.

Бир кеча кулбангдан менга берсанг жой,
Кўп хурсанд бўлардим, соҳиби сарой».

Ланбакни шод этди бу ширин овоз,
Очди эшигини ул меҳмоннавоз.

Деди: «Тезда киргил, эй яхши одам,
Сендан хушнуд бўлсин подшоҳи олам.

Ёнингда бўлсайди яна ўн йўлдош,
Шодликдан осмонга етарди бу бош».

Подшоҳ узангидан олмасдан оёқ,
От жиловин тутди ўша ондаёқ.

Отнинг ёлу думин силаб бирпасда,
Бўйнига арқон ҳам солди ораста.

Баҳром ўтиргач, у елиб-югуриб,
Шатранж ҳам келтирди зумда улгуриб.

Сўнгра овқат учун ушлаб қозонга,
Келтирди хилма-хил таом меҳмонга.

Деди сўнг Баҳромга: «Мўҳраларни қўй,
Бадавлат, мард йигит, таомлардан тўй!»

Меҳмон яхши овқат қилгач танаввул,
Май тўла қадаҳлар ҳозир қилди ул.

Ҳайратга тушганди шоҳ зиёфатдан,
Ширин сўзлардану бу саховатдан.

Туп бўйи шоҳ Баҳром осуда ётди,
Тонгда Ланбак сўзи уни уйғотди.

Баҳром Гўрга Ланбак этди илтижо:
«Узр, этолмадим ҳурматинг бажо.

Бугун бўлгил менга энг азиз меҳмон,
Елгизман десанг гар, чақирай ёрон.

Кўнглинг тортганини муҳайё этай,
Хурсандчиликларни бир дунё этай».

Мешкобчига жавоб этди шаҳриёр:
«Қолсам қола қолай, майли, вақтим бор».

Неча меш сув тортиб эртадан то кеч,
Ланбак харидорга дуч келмади ҳеч.

Ечиб кўйлагини, дил пора-пора,
Мешу жомасини сотди — шу чора.

Яна дасторига харидор топди,
Гўшту сузма олиб уйига чоиди.

Келиб қозон осди, ёқиб манқолин,
Дам-бадам сўради меҳмоннинг ҳошип.

Яна зиёфату яна ичиб май,
Сухбатни қизитди улар пайдар-пай.

Баҳромнинг қўлидан тушмади қадаҳ,
Ланбак соқий эди, кўнглида фараҳ.

Яна уйқу-ором... Тонг отган маҳал
Баҳромнинг ёшига келди у жадал.

Деди у: «Ҳамиша хурраму шод бўл,
Рашику ғам-гуссадан буткул озод бўл.

Бугун ҳам мен билан ҳамдамлик қилгин,
Ўзингни баракат фарруҳи билгин».

«Майли, — деди Баҳром, — учинчи кун ҳам
Сен билан шодликни кўрайин баҳам».

Мешкобчи таҳсинлар айлади изҳор:
«Жўш урсин юрагинг, бўлгин бахтиёр».

Мешу абзал элтди у бозор жойга,
Уларни гаров деб берди бир бойга.

Керакли нарсани тезда олди-да,
Тез қайтди сарфароз Баҳром олдига.

Деди: «Пиширмоқда менга қил ёрдам,
Овқатдан мард киши бўлади бардам».

Баҳром гўштни унинг қўлидан олди,
Олов ёндирдию қозонга солди.

Яна зиёфату яна май-бода,
Шоҳ номига таҳсин бўлди зиёда.

Майдан сўнг ўраниб Баҳром олди дам,
Боши узра Ланбак ёқиб қўйди шам.

Учинчи тун ўтиб, тонг ёйганда нур,
Уйқудан кўз очди подшоҳ Баҳром Гўр.

Келиб мезбон деди: «Эшит, эй номдор,
Ўйин тонг оттирдинг, уйим тангу тор.

Роҳатга бўлмадинг лаҳза муяссар,
Эрон подшосидан қўрқмасанг агар,

Бу бенаво уйда икки ҳафта қол,
Агар маъқул бўлса, илтимосим ол».

Унга офаринлар деди Баҳром шоҳ;
«Янагин дилшоду хуррам, солу моҳ,

Биз ушбу кулбада уч кун бўлдик шод,
Дунё подшоҳларин номин этиб ёд.

Қилурман ҳар жойда сенинг таърифинг,
Мадҳу пурга чулғаб исми шарифинг.

Бундоқ меҳмондўстлик — гошт олий бахт,
Бу йўлда топурсан ҳатто тожу тахт».

Отни агарлади, бориб наҳлавон,
Яна ов сарига бўлди у равон.

Кун бўйи ов аро қилиб таптана,
Тунда аъёнлардан айрилди яна.

БАҲРОМ ГҲР БИЛАН БИРОҲОМ ЖУҲУД ҚИССАСИ

Баҳром лашкаридан ажралган заҳот
Бироҳом уйига жадал сурди от.

Эшик қоқиб деди: «Шоҳ билан бирта
Шикорга чиққандик далаю қирга,

Шом тушиб, йўлимдан адашдим беҳол,
Подшоҳу лашкарни топмоғим маҳол.

Агар қўноқ бўлсам уйингда бир кеч,
Сенга оғирлигим тушмас эди ҳеч».

Бироҳом олдиға бориб хизматкор,
Ул номдор хоҳишип айлади изҳор.

Бироҳом дедик: «Менда жой қайда,
Айтгин, ранжимасин, ранжи бефойда».

Хизматкор келдию эшикка яқин,
Деди: «Жой йўқ экан, ранжима тагин».

Унга Баҳром деди: «Бориб айт яна,
Бундан бўлак менга йўқдир бошнана.

Ёлғиз бир кечалик истайдурман жой,
Менга керак эмас зарра пону чой».

Хизматкор бу сўзни эшитган ҳамон,
Тезда қайтиб борди Бироҳом томон.

Деди: «Бир кечалик қўноқ эмин, рост,
Илтимос устнга қилди илтимос».

Бироҳом дедик: «Тезда яна бор,
Дегилки, жойимиз жуда тангу тор.

Бечора жухуднинг ҳоли хароб де,
Тунда ётар жойи хоку туроб де...»

Баҳром дер: «Бўлмаса бўлмасин ўриц,
Мен талаб этмайман уйининг тўриц,

Дарвоза ёнида ётиб чиқсам бас,
Ортиқ мулозамат асло керакмас».

Бироҳом дедик: «Эй паҳлавон мард,
Кўнглимга тўлдирдинг азоб билан дард.

Ётсангу парсангни тўнаса бирон,
Бошимга тушади кўч раажу синов.

Киргил, майли, олам шунча бўлса танг,
Кўп гапириб, қилдинг бошимни гаранг.

Шарт шуки, сўрама мендан ҳеч парса,
Хатто кафанлигим йўқ, куним битса.

Мабодо саманинг ташласа тезак
Е оғил гиштига дарз берса жиндак.

Уша он ташқари элтгин ахлатин,
Эшигим олдини тоза сақлагин.

Гиштининг синигига тўлайсан товоп,
Ҳаққимни узасан тонг-ла турибон».

«Розимаи,— сўз қотди Баҳром ҳам дарров,—
Кўярман бу йўлда бошимни гаров».

Отидан тушдию тулпорни бойлаб,
Қиличин қинидан олди авайлаб.

Жулни тўшак қилиб, эгарни — ёстиқ,
Баҳром ёнбошлади олмоқ-чун ҳордиқ.

Жухуд уй эшигин уриб илгакка,
Узи овқат еди ёлғизу якка.

Сўнг деди Баҳромга: «Сувори қўноқ,
Бир ҳикмат айтайин, сен солгин қулоқ.

«Истаганини ейди, кимда бор бўлса,
Ғамдан сарғаяди ким ночор бўлса».

Унга Баҳром деди: «Бу кўп эски гап,
Ўтмиш нақллардан билгандим тинглаб.

Неки тинглагандим, кўрдим ўзини,
Сен хўп ошкор этдинг улар сўзини».

Овқатдан сўнг жуҳуд сипқориб бода,
Кайф ила шодлигин этди зиёда.

Жўн уриб айтдики: «Эй ранж тортган мард,
Энди бу дostonни эшитмоғинг шарт.

Дили равшан эрур, кимдаки пул бор,
Қалқон бўлур унга дирҳаму динор.

Кимда пул бўлмаса, қовжираб лаби,
Кечалар дайдийди сен ғариб каби».

Баҳром деди: «Бу гап ростлигин билдим,
Кўрганим барини дилга жо қилдим.

Агар жомдан тонсанг лаззату ором,
Бахтли соқийдурсан, создир маю жом».

Кўтарганда тоғдан найзасини қуёш,
Уйқудан Баҳром Гўр кўтардию бош.

Урди саманга агару жабдуқ,
Ўзи оч, оти оч, охур қуп-қуруқ.

Бироҳом келдию деди: «Эй отлиқ,
Аҳдга бевафолик бўлурми тортиқ?

Отингнинг тезагу ахлатини ҳам
Чиқариб ташлашга ичгандинг қасам.

Қани, супуриб ол, кўзимдан йўқот,
Ноодил меҳмоннинг дастидан минг дод!»

Баҳром деди: «Чақир, келсин хизматкор,
Тезакни супуриб олсин у дастёр

Ва элтиб ташласин уйингдан пари,
Унга ҳадя бўлгай ҳамёним зари».

Бироҳом дедики: «Кўпгилнинг бўлсин тўқ,
Ахлат тозаловчи хизматкорим йўқ.

Сўз бердингми, лафзинг бўлмасин ҳаром,
Йўқса, ситамкор деб этурман бадном».

Бу сўзни эшитгач ундан Баҳром шоҳ,
Бир фавр бошига келди баногоҳ:

Бор-эди қўйнида бир ҳарир-рўмол,
Гоят қимматбаҳо, хушбўй, бемисол.

Шу билан тезакни супуриб-йигиб,
Хандаққа иргитди ташқари чиқиб.

Бироҳом ўзини отди рўмолга,
Ҳайрат-ла боқарди Баҳром бу ҳолга.

Баҳром айтди унга: «Билгил, эй порсо,
Озода таъблигинг эшитса подшо,

Сенга қўп молу мулк этгуси инъом,
Топарсан улуғлар ичра улуг ном».

БАҲРОМ ГҲРНИНГ БИРОҲОМ БОПЛИГИНИ ЛАНБАККА БЕРГАНИ

Бироҳом уйидап қайтди-ю, Баҳром,
Тун бўйи қасрида олди у ором.

Хаёл суриб ётди кўшқда оламгир,
Ўзича кулар-у, аммо бермас сир.

Тонгда тожин кийиб, буюрди подшоҳ,
Майдону қасрга тўлди кўп сипоҳ.

Ланбак мешқобчиши чорлатди, зумда
У ҳам етиб келди ҳурмат-таъзимда.

Яна Бироҳом ҳам келтирилди зуд,
Ўшал беандиша ва бадном жуҳуд.

Улар тахт пойида чўкқанида тиз,
Покдил бир муъбад ҳам ҳозир бўлди тез.

Шоҳ деди: «Бир отни мингил-да шитоб,
Бироҳом уйига етиб бор шу тоб.

Келтиргил уйида бўлса неки мол,
Адолат юзидан иш тутгил ҳалол».

Жўҳуднинг уйида, кўрсаки муъбад,
Олтину кимхоблар тахлапган беҳад.

Беҳисоб матолар унда бор эди,
Жиҳозу безаклар бешумор эди.

Уй эмас, юк тўла зўр карвонсарой,
Мол-дунё қўймоққа мое эди бу жой.

Кўзаю хумчалар тўла ёқут, зар,
Бунча дурру гуҳар қайдан, алҳазар!

Муъбад ҳисобига етолмай қолди
Ва Жаҳрам даштидан минг туя олди.

Шуларга ортди-ю бу бойлик — конни,
Йўлга бошлаб кетди улкан карвонни.

Қўнғироқ садосин эшитгач боргоҳ,
Подшоҳни бу ҳолдан этдилар огоҳ.

Дедилар: «Сенда йўқ бунча ганж, бешак,
Борин ҳам кўтарур икки юз эшак».

Таажубга тушиб подшоҳи Эрон,
Дуённинг зайлидан турарди ҳайрон.

Шунча мол-давлатни йигсаю жухуд,
Хузури бўлмаса — не фойда, не суд?

Карвондан ажратиб юз туя дарҳол,
Сийму зар, безагу жиҳоз — ноёб мол,

Ланбакка жаҳондор айлади тортиқ,
Ланбак жўнаб кетди, шод бўлиб ортиқ.

Сўнгра Бироҳомни чақиртириб шоҳ,
Дедики: «Эй зиқна, покае, хоки роҳ,

Менга найгамбаринг ёшини аён қил,
Давлатга ҳирсингни яна баён қил.

Эшитган эдим мен ҳикоятлардан,
Қадимий дostonу ривоятлардан:

«Истаганин ейди, кимда бор бўлса,
Ғамдан сарғаяди ким ночор бўлса».

Энди кетди тамом қўлингдаги қўр,
Энди мешқобчининг еб-ичмояни кўр».

Ўтган бўлса жуҳуд уйида не сир,
Нокас Бироҳомга эслатди бир-бир.

Тўрт дирҳам берди сўнг: «Моя қил,— деди,
Қандай кун ўтказсанг, ўзинг бил,— деди.—

Бундан ортиғига эмассан лойиқ,
Бойлигинг баҳрасин кўрсин халойиқ».

Фақирларга бўлиб берди мол-мулкин,
Жуҳуд кўтаролмас фарёдлар юкин.

Уйида бор бойлик бўлганди торож,
Унга эга бўлмиш мингларча муҳтож.

БАҲРОМ ГҲР БИЛАН МЕҲРБАНДОД ҚИССАСИ

Етгач този билан ов қилиш чоғи,
Баҳромда қўзгалди ов иштиёқи.

Овчи лочишини қўндириб қўлга,
Учқур отин солди дашт сари йўлга.

Кўринди кўзига сердарахт чаман,
Қандай бахтли элга манзил бу маскан?

Беҳиштдай сабззор, сўлим, хуш ҳаво,
Аммо кўринмасди одам ё чорво.

Деди у: «Бу жойда яшагай шерлар,
Юрак ютиб киргай фақат мард эрлар».

Чакалакзор ичин кезиб чиқди шоҳ,
Бурчак-бурчаккача ташларкан пигоҳ,

Чиқди қаршисидан баногоҳ бир шер,
Деди шоҳ: «Бу шернинг чораси — шамшер».

Наррашерга қарши бир наъра уриб,
Ул мард ёйин тортди, олдинга юриб.

Ўқ шернинг юрагини этганди чок-чок,
Бу ҳолдан мода шер бўлди ғазабшок.

Отилди лаҳзада Баҳромга томон,
Титраб даҳшатидан воҳаю ўрмон.

Сувори тиг билан урди шиддаткор,
Йиқилди қонталаб шер ҳам бемадор.

Бу лавҳани мамнун қузатувчи чол
Чиқди чакалакзор ичидан хушҳол.

Меҳрбандод эди кексанинг номи,
Ҳосил эди Баҳром жангидан коми.

Меҳнаткаш, художўй, мўйсафид доно
Манзил тугганди шу ўрмон аро.

У Баҳром олдига келди сарафроз,
Офарин деб, дуо айлади оғоз.

Сўнгра бундай деди: «Эй улуг помдор,
Бошингдан айлансин бу олам — рўзгор.

Бир мулкдор одамман, эй покиза рой,
Меники бу кишту, бу дашту сарой.

Қўйим бор, эшагим, сигир-молим бор,
Бу ваҳший шерлардан чекардим озор.

Худойим етказди сени мен томон,
Тиг билан мушқулим айладинг осон.

Меҳмон бўл мулкимиз аро бир муддат,
Келтирай қошинга суту май, шарбат.

Агар кўнглинг бўлса мсвага мойил,
Сенгадир боғимда етишган ҳосил».

Отидан тушди-ю, шунда Баҳром шох,
Бу кўркама манзилга ташлади нигоҳ.

Ҳар тараф ям-яшил, сув оқар равоц,
Ботир йиғитларга бўлгудек макон.

Мутрибу помдорлар келди бу ерга,
Азиз меҳмон билан бўлгали бирга.

Меҳмон шарафига қўйлар сўйилди,
Заррин қадаҳларга майлар қуйилди.

Овқатдан сўнг суҳбат қурдилар улар,
Кўзларин эркалар анвойи гуллар.

Май ичар кексанинг қўлидан Баҳром,
Жонга роҳат берар жозибали жом.

Меҳрбандод майдан шод бўлган эди,
Лутфу эъвоз ила Баҳромга деди:

«Шоҳона салобат сенгадир чирой,
Сен ярим кечада худди тўлин ой».

Баҳром жавоб қилди: «Бу сўзинг раво,
Чеҳрамиз тарҳини чизгандир худо.

Ўзи истаганча яратмиш эгам,
На ориқ қилмишдир, на қилмишдир кам.

Агар назарингда мен эрсам подшоҳ,
Сенга ҳадя бўлсин ушбу манзилгоҳ».

Шундай дебон Баҳром ўридан турди,
Гўзал кўшки томон яна от сурди.

Анча вақт бўлди у дўстлар билан шод,
Турфа дostonлардан қилишарди ёд.

БАҲРОМ ГҲР БИЛАН КАБРҲИ ҚИССАСИ ВА УНИНГ МАЙНИ ҲАРОМ ҚИЛГАНИ

Бомдод билан Баҳром хоҳиш этди май,
Лашкар пешволари ҳузурнда шай.

Шу пайт кириб келди мўътабар бир зот,
Қишлоқдан келтирмиш турли ҳосилот:

Неча туя олма, беҳию анор,
Яна гулдасталар шоҳона, рангдор.

Шаҳриёр шод бўлиб, кўрсатди сийлов,
Ботирлар ёнидан жой берди дарров.

Меваю гуллари кўн хушбўй эди,
Номи паҳлавийда мард Кабрўй эди.

Хуррам бўлди шоҳнинг дийдорин кўриб.
Ёнида улуғлар помдорин кўриб.

Кўргач биллур жомда майни лабо-лаб,
Дилида жўш урди орзу ва талаб.

Шаҳаншоҳга этиб беҳад аҳтиром,
Деди: «Бир майхўрман, Кабрўй мента ном».

Бода тўла жомни қўлга олди-да,
Даст кўтариб ичди шоҳнинг олинда.

Яна етти жомни ичди мастона,
Ҳайратга тушганди аҳли майхона.

Олиб шоҳ руҳсатин, чиқди ташқари,
Ким билгай, балки бу кайфнинг асари?

Шаҳардан маст чиқиб, даштга солди йўл,
Кўкени ёнар эди, шароб ичган мўл.

Гуруҳдан ажралиб, елдирди отни,
Даштдан тоққа буриб учқур қанотни.

Бир овлоқ бор эди тоғда сердарахт,
Шунинг соясига чўзилди карахт.

Карахт ётар экан билмай ўзини,
Қузғун ўйиб еди икки кўзини.

Кетидан отлиқлар илдам чондилар,
Унинг ўлигини тоғдан тондилар.

Қузғунга ем бўлиб, сўнмиш ҳайти,
Ёнида турарди эгасиз оти.

Қавм буни кўриб солди дод-фарёд,
Ул жому мажлисдан кўнгиллар барбод.

Баҳром уйқусидан тургани маҳал,
Кириб таъзим қилди бир киши жадал.

Деди: «Кабрўй кўзин ўймиш қузғун-зоғ,
Бадмаст ётар экан макон бўлиб тоғ».

Маънос этиб шоҳни Кабрўйнинг дарди,
Чехраси бу машъум гамдан саргарди.

Шу заҳот саройдан чиқди бир фармон:
«Эшитинг: ақлу ҳуш ёр бўлган инсон!

Жаҳонда барчага ҳаромдир шароб,
Хоҳ ботир бўлсин у, хоҳ косиб, арбоб».

**КАФШДҶЗ УЎЛОН БИЛАН
ШЕР ҚИССАСИ ВА БАҲРОМ ГҶРНИНГ
МАЙНИ ҲАЛОЛ ҚИЛГАНИ**

Шу йўсин ўртадан ўтди нақ бир йил,
Шаробни макруҳ, деб санар эди эл.

Шаҳаншоҳ зиёфат қурганда ҳар вақт
Едига тушарди Кабрўйи бадбахт.

Кунлардан бир кунн кафшдўз бир ўғлон
Хотин олди номдор, молдор, ҳунарвон.

Илк кеча чорасин қилолмай, аммо
Онасин қалбига солди муаммо.

Енига ўғзини чақирди она,
Сақларди бир кўза майни шицҳона.

Дедиким: «Бу майдан ичгил етти жом,
Мақсадинг ҳал бўлиб, тонгайсан ором.

Шояд танг йўлларни бу кеча очсанг,
Намат теша билан ушалмас-ку санг?»

Етти ё саккиз жом ўғлон ичди май,
Бирдан таранг тортди унда пўсту пай.

Йигит майдан бўлиб дадил ва эркин,
Кириб, очиб чиқди уйнинг эшигин.

Эрнинг висолидан бўлиб у маъмур,
Онасин қошига кирди шод, мағрур...

Шерхона занжирин узганча шу он
Кўчага чиққанди бир шери гаррон.

Ҳанузгача кафшдўз майдан эди маст,
Қуввати жўш уриб ҳам марду чаптаст

Ўқирган шерга у иргшлаб илдам,
Қўлоғу бўйнидан зич тутди маҳқам.

Бандин узган шернинг қорин тўқ эди,
Шер минган йигитда қўрқув йўқ эди.

Шербон югурарди, қарамай халққа,
Бир қўлда занжиру бир қўлда ҳалқа.

Кўрдик, шер узра борар кафшдўз,
Эшакка мингандай бемалол, бесўз...

Шербон тезда етди шоҳ айвонига,
Кирди журъат билан подшоҳ ёнига.

Шоҳга айтиб берди бу ажиб ҳолини,
Қўлоқ эшитмаган турфа аҳволни.

Яҳондор бу гапдан бўлиб гоят лол,
Марду муъбадларни чорлатди дарҳол.

Муъбадга буюрди: «Аниқла токим,
Билай кафшдўзнинг асил зоти ким?»

Бу мардлик раводур, бўлса мабодо,
Сен айтган ўл йигит наҳлавоизода».

Онасин топишиб этдилар савол,
Отага тортганми дея, эҳтимол.

Гап роса чувалгач, муштипар она
Шоҳга бу асердан берди нишона:

Шаҳриёр номига айлаб кўп дуо,
Деди: «Шод яшагин борича дунё!»

Камолга етмаган ўғлим, чиройлик
Бир хотин танлади, бўлди уй-жойлик.

Бола сустлик қилди биринчи кеча,
Қиз дебди: «Ўртанма, чиққай патижа...»

Воқиф бўлмагай деб бу сирдан инсон,
Уғлимга уч коса май бердим иннҳон.

Ичгач, юзи ёниб бамисоли лаъл,
Кигиздан устухон чиқди шу маҳал.

Ота-бобоси ҳам кафшдўз асли,
Шу касбдандир бутун пасабу насли.

Уч коса май бўлмиш унга қувват, зеб,
Ким ўйлабди шоҳим хабар топгай деб?»

Кампирнинг сўзидан кулдию подшоҳ,
Қилинсин, деди, эл бу сирдан огоҳ.

Муъбадга буюрди: «Шу бугундан май
Халолдир, майхўрлик гуноҳ бўлмагай.

Шундоқ ичилсинки, шерни минганда,
Майхўрга наррашер бўлолсин банда».

Саройдан таралди шу хилда хабар:
«Аё зар камарли паҳлавон мардлар;

Меъёрдан оширмай майхўрлик қилинг,
Ичганда аввалу охири билдинг.

Бу ишда раҳнамо бўлса гар шайтон,
Қўлдан қўйинг жомни, ҳалок бўлмай жон».

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ МУЪБАДИ
ТОМОНИДАН ҚИШЛОҚНИНГ ВАЙРОН
ВА ҚАЙТАДАН ОБОД ҚИЛИНГАНИ**

Бир куни тонг чоғи ёнида сипоҳ
Ов учун дашт сари чиқди Баҳром шоҳ.

Хурмузд вазир борар унинг чанида,
Бек ният муъбади ўнг тарафида.

Йўл бўйи подшоҳга ҳузур кўзлашар,
Ҳаму Фаридундан дoston сўзлашар.

Товилар олдида, лочинлар қўлда,
Кун бўйи дашт аро бўлдилар йўлда.

Гумбазга чиқса ҳам офтоб-нурфини
Гўрхару оҳудан кўринмас нишон.

Қўён оташидан бўлиб бемадор,
Орқага қайтишга эдилар қарор.

Йўл узра учради бир сўлим макон,
Чорвадор элату талай хонадон.

Қишлоқ аҳли чиқди уларга пенвоз,
Қўшинни кўрмакка, балки, ишқибев.

Ҳаҳондор ҳорғину газабкор эди,
Бир муддат дам олиш фикри бор эди.

Бироқ шоҳ сезмади таҳсину сийлов,
Гўё чиқишган эл барчаси соқов.

Бу қишлоқ аҳлидан дилтанг бўлди шоҳ,
Солмади меҳр ила уларга нигоҳ.

Баҳром шоҳ муъбадга деди: «Бу манзил
Бахти қайтган элдир, шумтале, разил».

Бунда маскан қилсин шер ила оҳу,
Оқсин аригида сув эмас, оғу».

Шоҳ амрини тинглаб, муъбад ўшал дам
Йўлдан қишлоқ сари ташлади қадам.

Уларга дедик: «Ҳойингиз маҳбуб,
Меваси, чорваси, одамлари кўп.

Ёқиб қолди шоҳга бу манзил роят,
Лутфу қарам қилди сизга иноят.

Сизнинг ҳаммангизни арбоб сайлади,
Қишлоқни шаҳр этмоқ пият айлади.

Узича арбобдир гўдагу аёл,
Мутелиқни ҳеч ким этмасин хаёл.

Хожаю хизматчи — барча биродар,
Ҳуқуқу мансабда бўлгай баробар.

Улуғдир гўдагу, аёлу эркак,
Барчангиз арбобсиз, ортиқ не керак?»

Давлатманд қишлоқдан чиқди шод садо,
Барчада арбоблик бўлиб муддао.

Арбобу фуқаро яна тенгу тўш,
Тенг бўлиб аёлу эрда ақлу ҳуш,

Нопоклик забт этди кўп қишлоқ ёшин,
Шарт кесиб кетдилар арбобнинг бошин.

Уртада бошланди низою нифоқ,
Бегуноҳ қон тўқар бу шаккок қишлоқ.

Қиёмат авж олиб бу манзил аро,
Ҳар ён питраб кетди буткул фуқаро.

Қолишди поилож қарию қартанг,
Нобуд бўлди экил, тирикчилик танг.

Қишлоқ бошдан-оёқ вайрон шу тариқ,
Сўлиди дарахтлар, қуриди ариқ.

Дала ҳам вайрону сарой ҳам вайрон,
Тарк этди бу ерни чорваю инсон.

Орадан йил ўтиб, келганда баҳор,
Яна овга чиқди даштга шаҳриёр.

Ушал сўлим жойга подшоҳ етган дам
Кўрмади ободлик нишопасин ҳам.

Бу ҳолдан кўп ғамгин бўлиб Баҳром шоҳ,
Чехраси сарғайиб, тортди мунгли оҳ.

Муъбаду Рӯзбеҳга юзланиб шу он,
Деди: «Хайф, сўлим жой бўлибди вайрон».

Тез бору ганж сарфла, уни обод қил,
Эли ранж тортмасин, бир умр шод қил».

Шаҳаншоҳ олдидан йўл солиб тезда,
Муъбад вайронага етди шу кезда.

Ховлидан-ховлига ўтар экан у,
Ожиз бир кексага келди рўбарў.

Отидан тушдию хуш найғом билан
Ёнига ўтқазди эҳтиром билан.

Деди: «Улуғ ёшли эй муҳтарам зот,
Шундай обод жойини ким этди барбод?»

Жавобан деди у: «Бир куни ногоҳ
Ўтиб қолди бизнинг қишлоқдан подшоҳ».

Бизга йўллади у ёвуз муъбадин,
Фикри бузуқ, нопок совуқ сумбатин.

Келиб деди: «Энди барчангиз арбоб,
Ҳар ким ўзича хон, ўзича жаноб».

Барчангиз қишлоққа ҳомий ва саркор,
Хотинми, эркакми — ҳаммангиз сардор».

Бу сўздан тинч қилшоқ пурғавго бўлди,
Ғорату офату тобутга тўлди.

Муъбад бўлсин худо қаҳрига дучор,
Боши ғамдан чиқмай, бўлсин хору зор».

Бу жойда барча нш қабоҳат эрур,
Йиғла ҳолимизга, бу офат эрур».

Рӯзбеҳни ўртади чол берган жавоб,
Деди: «Айтгил, сизда ким ҳозир арбоб?»

Чол деди: «Қайдаки арбоб агар бор,
Ривож топғусидир элу кишту кор».

Рўзбеҳ деди: «Агар рост бўлса сўзинг,
Ҳар нинга бошу қош ўзинг бўл, ўзинг.

Жаҳондор гавжидан динор талаб қил,
Уруглик, мол-ҳўкиз ва пор талаб қил.

Ишсизга иш беру молсизга мол-ҳол,
Барча тобе сенга, сенсан оқсоқол.

Ул кекса муъбадга қилмагил нафрат,
У биров хоҳишини бажарган фақат.

Агар одам десаиғ, одам берайлик,
Қанча лозим бўлса, ёрдам берайлик».

Мўйсафид бу сўядан беҳад бўлди шод,
Эски дард-ҳасратдан тамоман овод.

Бирма-бир бориб у элнинг уйига,
Барчани тўплади ҳовуз бўйига.

Ободонликка у белни боғлади,
Экин-тикинга ҳам элни чоғлади.

Қўшиялардан олиб эшагу ҳўкиз,
Даштини яшватдилар тўлаю тўкис.

Гайрат-ла киришди деҳқонлар ишга,
Кўчатлар экиншиб боғ-роғ этинга.

Уша қишлоқ яна кўн обод бўлди.
Мардумларин дили яна шод бўлди.

Кимки, кўзларидан оқиб қонли ён,
Бу қишлоқдан олиб кетган бўлса бош,

Эшитиб бу сўлим манзил таърифни
Ва кекса арбобнинг исми шарифни.

Бир-бир қайтишдилар эски манзилга,
Ободонлик шавқин солишиб дилга.

Яна паррандаю, қўю мол, хачир
Овозига тўлиб кетди ўру қир.

Ниҳоллари тутиб, бўлди боғу рог,
Беҳиштга айланди хароба қишлоқ.

Уч йилда шунчалик камолу ҳусн,
Меҳнатдан топдилар улус орзусин.

Вақт ўтиб, келганда хуш баҳра баҳор,
Подшоҳ нахчир овин этди ихтиёр.

Муъбади Рўзбеҳ-ла яна Баҳром шоҳ
Бу қишлоқ ёшидан ўтаркан, ногоҳ.

Кўзига ташланди кўркам бу манзил:
Обод экинзорлар, ҳайвонот хил-хил;

Қомат кўтарибди қанча иморат,
Яйловлар чорваю молдан иборат.

Бу боғу, анҳору бу дону маҳсул,
Даштлари лозазор, бўстони сергул.

Кўй-кўзига тўла ҳатто тоғлари,
Ҳар ёнда қулф урган эрам боғлари.

Подшоҳ деди: «Рўзбеҳ, менга эт аён,
Бу қишлоқни қандай этгандинг вайрон?»

Нега қочиб кетди мардуму жонзод,
Яна қандай қайта айладинг обод?»

Муъбад деди: «Бир сўз бўлиб баҳона,
Бу қадим қишлоқни қучди вайрона.

Яна бир оғиз сўз обод айлади,
Эрон шоҳи қалбин кўп шод айлади.

Шоҳим буюрдик, ишлатиб динор
Бу сўлим қишлоқни этай тор-мор.

Аммо мен худованд қаҳридан кўрқдим,
Яна эл-улуснинг заҳридан кўрқдим.

Билдимки, бир бошда бўлса қўш хаёл,
Бери енгиб, бири топғуси завоя.

Ивчунин, бир жойда икки катхудой
Бўлса, ўша шаҳар аҳволига вой.

Тўплаб бу қишлоқнинг барча уяугин,
Англатдим уларга тенглик ҳуқуқин.

Дедим, эру хотия ва шайху шабоб,
Малайми, сардорми — ҳаммангиз арбоб.

Фуқаро арбоблик даъво этдилар,
Чин арбоб бошини узиб кетдилар.

Бир сўздан бўлди бу қиёмат-қойим,
Гуноҳимни кечсин, дейман, худойим.

Сўнг шафқат қилдингиз, подшоҳи олам,
Яна бу қишлоққа ташладим қадам.

Учради нуктадон, довинманд бир чол,
Мен уни сайладим танҳо оқсоқол.

У этди бу вайрон қишлоқни обод,
Фуқаро дилини яна қилди шод.

Раҳбар битта бўлгач, йўл бўлди равон,
Яхшилик кўшайиб, йўқолди ёмон.

Аввал ёмон йўлга элни йўлладим,
Сўнгра яхши йўлда яна қўлладим.

Ҳар сўз ўз ўрнида ишлатилса-гар,
Унга тенг келолмас ёқуту гавҳар.

Ақл — подшоҳ бўлса, тил — паҳлавондир,
Ким тўғри ишласа, йўли равондир.

Шоҳимизнинг дили доим шод бўлсин,
Равждан холи бўлсин ва обод бўлсин».

Подшоҳ хурсанд бўлиб Рўзбеҳ ишидан,
Деди: «Тоғга лойиқ асли кишисан!»

Пурҳикмат муъбадни сийлабон такрор,
Баҳром ҳади қилди кўп олтин, динор.

Шоҳона либослар кийдириб унга,
Бошини етказди чархи гардунга.

БАҲРОМ ГҮР ВА ТҮРТ ОПА-СИНГИЯ ҚИССАСИ

Муъбадлар, улуғлар билан шахриёр
Яна нахчир овин қилди ихтиёр.

Бир ой нахчир овлаб ҳамроҳлар билан,
Майхўрлик қилди хўп сипоҳлар билан.

Бу — тоғ нахчирю, бу — чўл нахчирю,
Ўлжалар мўлу соз биридан бирип.

Шаҳарга шод бўлиб қайтишган чоғи
Зулматга чўмганди олам қучоғи.

Ўтган подшоҳлардан айтиб нақллар
Ёнма-ён борарди шоҳга яқинлар.

Узоқдан кўриди бехос бир гулхап,
Гўё базм этарди у ерда Бахман.

От суриб шоҳ шуъла кўринган ёққа,
Кирди сипоҳ билан сўлим қишлоққа.

Бир тегирмон кўрди қишлоқ ёнида,
Мардлар давра қурган олд майдонида.

Ажиб базмгоҳнинг бўлиб ардоғи,
Ял-ял ёнар эди қизлар ёноғи.

Бошига гулдан тож кийган барнолар
Соз чалиб, ялгратар дилбар садолар.

Хусрав тимсолини оҳангга қўшиб,
Галма-гал айтарди қизлар шўх қўшиқ.

Барчаси моҳрўю чилвир соч бари,
Хушсухан, муаттар нафасли пари.

Майсалар устига солишиб гилам.
Гавжум бир оломон бўлган эди жам.

Ҳар бирин қўлида бир дастадап гул,
Ўтирар шодлигу шароб-ла машғул.

Базмгоҳдан чиқди бир садо масрур:
«Баҳром шоҳ шаънига таҳсин, таппаккур.

Яъни у шонли мард, нодири даврон,
Уни таянч билгай бу чархи замон.

Юзидан нур томар, лабларидан бол,
Сочидан мушк бўйин таратар шамол.

Ов қилса, сайд бўлур гўрхару шерлар,
Шу боис номини Баҳром Гўр дерлар».

Ҳаҳондор эшитиб улар мақтовини,
Бурди ўша ёнга учқур бедовини.

Муғаллий қизларнинг келиб ёнига,
Кўз солди бу давра оломонига.

Ойларга лиммо-лим эди гўё чўл,
Шаҳарга қайтмоққа тошилмасди йўл.

Подшоҳ буюрди: «Келтиринг, бода,
Эл билан ичайлик ушбу маъвода».

Соқий тўла тутди унга биллур жом,
Бодани қўлига олди шоҳ Баҳром.

Қизлар ўртасида чикди тўрт гўзал,
Гўзалларки, номини эл аро газал.

Бирини Мушкисозу бирини Мушкисинак,
Бирини Нозёб эди, бирини Савсанак.

Гул тутиб шоҳ сарини келди улар шод,
Юзлари баҳору қадлари шамшод.

Дуо қилишдилар улар Баҳромни,
Донишманд подишоҳ — олий мақомини.

У тўртта гўзалга боққан лаҳзада,
Қалби шавққа тўлиб, деди ларзада:

«Кимнинг қизларисиз, тўрт гулруҳ санам,
Надир бу базмдан муддаонгиз ҳам?»

Бири жавоб қилди: «Аё шахриёр,
Саховатпешаю марди бахтиёр!

Отамиз — бир кекса тегирмовчидир,
Шу тоғ этагида овлайди нахчир.

Кеч тушди, ҳозироқ қайтажак ўзи,
Қоронғида яхши кўрмайди кўзи».

Шу пайт келиб қолди тегирмончи чол,
Тоғдан нахчир овлаб қайтганди хушқол.

Баҳромни кўрдию ер ўпиб ул зот,
Таъзиму ҳадик-ла турди эҳтиёт.

«Заррин жом келтиринг! — буюрди Баҳром, —
Кекса ҳориб қайтган, сал олсин ором. —

Сўнгра чолга деди: — Бу тўрт офтоб юз
Нечун эрга чиқмай юрурлар ҳануз?»

Шоҳга таҳсин айтиб мўйсафид деди:
«Қавийди тенгдоши топилса эди...

Улар етук ёшда бўлса-да гарчанд,
Қизлик иффагини тутурлар баланд.

Аммо бебаҳралар сепу давлатдан,
Тиллою нуқрадан — зебу зийпатдан».

Шоҳ деди! «Менга бер тўрт гўзални ҳам,
Уйингда сақлашдан фойда бўлур кам».

Унга жавоб берди мўйсафид шу зайл:
«Эй мард, бу фикрни эта кўрма майл.

Менда на жома бор, на еру на сой,
На нуқра, на эшак, на от, на сарой».

Баҳром деди: «Менга сепи керакмас,
Қизларнинг мол-мулки, зеби керакмас».

Чол деди: «Ола қол, сенга ҳавола
Бағримда етишган бу тўрт қиз бола.

Яхши-ёмонидан ўзинг воқифсан,
Маъқул нигоҳ ила магар боқибсан».

Деди унга Баҳром: «Бу тўрт нигорни —
Қабул этгум, алқаб парвардигорни».

Шундай дебон турди ўрнидан подшоҳ
Наъра тортиб сўнгра қўзғалди синоҳ.

Шоҳ деди: «Амримни бажо этингиз,
Қизларни ҳарамим сари элтингиз!»

Биёбондан келди печа минг аскар,
Даштдан лашкар ўтди то тонгга қадар.

Тегирмончи бундан беҳад бўлиб лол,
Тонг оттирди қуршаб ҳар турли хаёл.

Деди хотинига: «Бу олий номдор,
Шунча шон-шавкату ва давлатга ёр.

Қайдан тунда сурмиш бу ён отини?»
«Гулхани кўрибди,— деди хотини,—

Эшитиб қизларнинг қўшиқ, созин ҳам,
Ўтирди май ичиб, куй тинглаб хуррам».

Айтди хотинига тегирмончи чол:
«Бу иш яқунидан менга очгил фол.

Бунинг оқибати яхшими, ёмон?»
«Бу — саховат,— деди хотини шодон.—

Мулку сеп демади, гоят мард экан,
Саховат бобида марди фард экан.

Ердан излар экан ой юзли гўзал,
Қизиқтирмас динор, шоҳ қизи, амал.

Агар уни кўрса бутпарастни Чин,
Сажда қилмас эди бутга — бу гап чин».

Тун пардасин йиртиб куёш чиққан он
Равшанчароғ бўлди саросар жаҳон.

Эр-хотин нақллар айтди хилма-хил,
Бадхоҳ қарғишланиб, мақталиб покдил.

Кеч маҳал қишлоқдан келди бир улуғ,
Деди: «Аё ботир, бахт бўлсин қутлуғ».

Ўтган кун қоронғу тунда Баҳром шоҳ
Нахчир овлаб даштдан қайтаркан, ногоҳ,

Бу базму гулханга тушибди кўзи,
От бошин шул ёнга бурибди ўзи.

Қизларингни этмиш у жуфти ҳалол,
Энди фароғатда яшарлар хушҳол.

Гўзалдир зулфу юз, етук эс-ақли,
Шоҳга муносиблик қилсалар ҳақли.

Сенинг куёвингдир Баҳроми помдор,
Сени ҳам танигай энди кўп дийр.

Бу мулку, бу ерни сенга бахш этди,
Ғам ема, шодликни сенга нақш этди.

Энди хизматингда бўлур барча эл,
Чокарлик ишига боғлагаймиз бел.

Кўнглинг хоҳишин айт, фармонингдамиз,
Чокармиз, ҳар аҳду паймонингдамиз,

Лол қилишди бундан эр ила хотини,
Тилга олишарди худонинг отини.

Арбоб деди, этиб зулфу юз мадҳин:
«Тўртинчи осмондан топдилар бахтин».

БАҲРОМ ГУРНИНГ ЖАМШИД ГАНЖИНИ ТОПГАНИ

Муъбаду сардорлар билан бир сафда
Яна овга чиқди шоҳ сўнги ҳафта.

Бир дехқон учради улар йўлида.
Елдай югурарди, чўкич қўлида.

Дуч келган одамга арз этиб дарҳол:
«Баҳром шоҳ ким?» — дея қиларди савол.

Унга муъбад деди: «Истаганини айт,
Аммо шоҳни кўрмоқ хаёлидан қайт».

Жавоб қилди: «Шоҳни кўрмай, қайтмасман,
Лекин сипоҳига сирини айтмасман».

Сўнг уни элтдилар шоҳнинг қошига,
Ўзи истаганининг нақ ёнбошига.

Баҳромни кўрдию деди: «Шаҳриёр,
Елғиз бир ўзинга айтур ганим бор».

Баҳром от жиповип буриб парироқ,
Хос бир жой тахлади лашкардан йироқ,

Ул мард сўз бошлади: «Эй жаҳондор шоҳ,
Сўзим мазмунидан этайин огоҳ».

Меҳман бу қишлоққа арбоб, кадхудой,
Меинки бу еру экинзор, сарой.

Бугун сув очгандим экин оримга,
Барака қайтгай деб тўккан теримга.

Ногаҳон бир ўпқон очилиб ердан,
Сувни торта кетди қаърига бирдан.

Ўшқондан чиқарди ғалати бир сас,
Ҳайратдан ичимга ютдим мен нафас.

Сувдан келар эди савжнинг овози,
На савжнинг, балки бир ганжнинг овози».

Бу сўзни эшитиб, Баҳром от бурди,
Серсув ҳам сабзавор бир даштни кўрди.

Шоҳ амр айлади: кетмон ила бел —
Кўтариб, ҳар ёндан этиб келди эл.

Тушди тулпоридан подшоҳи аъзам,
Шу ерга тикдирди ўтовини ҳам.

Кеч кирди, ботирлар ёқдилар машъал,
Гулханлар ёнарди ҳар ерда ял-ял.

Кўтаргач байроғин дарёдан офтоб,
Уфқ чехрасини тутди заррин тоб.

Ҳар томондан етиб ишчи оломон,
Лашкарга тўлгандай бўлди кенг майдон.

Улар ўпқон тагин қовлай бошлашди,
Фордай бир чуқурлик, ўйиб ташлашди.

Баногоҳ дуч келиб харсангдай нарса,
Қазини тўхтатди улар шу лаҳза.

Бир бино кўрдилар қурч пухта гиштдан,
Бамисли бир гўша эди беҳиштдан.

Ўйнинг деворига болта урдилар,
Олисдан бир эшик ўрнин кўрдилар.

Муъбад йўлдош билан олдинма-кетин
Ул бино ичига юрдилар секин.

Бир уй кўрди улар кенг, узун эди,
Деворлари баланд ва мавзун эди.

Икки олтин буқа ҳайкал этилмиш,
Охури тиллодан сайқал этилмиш.

Асил забаржадга лиқ тўла охур,
Забаржад ичида ёқут, жавоҳир.

Ҳўкизлар қорнида хил-хил мева бор
Бу олма, бу беҳи, бу ҳақиқ анор.

Беҳининг ичида дур қатра-қатра,
Дур дема, бамисли нур қатра-қатра.

Ул икки буқанинг ёқутдан кўзи,
Боши-ю, шеҳида замонлар изи.

Атрофин қуршамиш шер ила гўрхар,
Бирин кўзи биллур, бирининг — гухар.

Қирговул, товуслар пари тиллодан,
Кўкрагу кўзлари, бари тиллодан.

Муъбад буни кўриб, бўлиб сарфароз,
Шоҳ сарига жадал юрди у пешвоз.

Подшоҳи жаҳонга бўлиб рўбарў:
«Чексиз бир хазина топдик, — деди у. —

Шундай хазинаким, гавҳар лиммо-лим,
Чархи фалакдадир калити, балким».

Шоҳ деди: «Қимки бу ганжни бекитмиш,
Шубҳасиз, номини унга сабт этмиш.

Бориб, разм солиб, ул номни тошинг,
Қачон кўмганлар, ул айёмни топинг».

Муъбад ҳосил этиб шоҳнинг комини,
Уқиди ул говда Жамшид номини.

Сўнгра шоҳни этди бу сирдан огоҳ,
Деди: «Тилло говда ёзиқ «Жамшид шоҳ».

Шоҳ деди: «Муъбадлар аро аълоси,
Ҳар ишда донолар ичра доноси,

Айтгин, Жамшид қўйган ганжгина юкин —
Қандай хазинамга қўшмоғим мумкин?

Тингу адолат-ла мен ганж топарман,
Бундан ўзгасидан мен ранж топарман.

Ул ганжнинг бор-йўғин пачорларга бер,
Йўқса, иззат-нафсим менинг озор ер.

Агар ном чиқармоқ бўлса муддао,
Адлу шамшир ила ганж топмоқ раво.

Менинг сипоҳимга бу ганж не даркор,
Ҳақиқий мардликка дунё эмас тор.

Боболар расмига садоқат ила
Бу ганжни тарқатинг адолат ила.

Гавҳару, тиллою, нукраю зарин
Беваю етимга тенг бўлинг барин.

Кимки фақир эрур, бенаво, маҳрум,
Мақсаду орзудан ё бўлса маҳрум.

Вайрону ободдан барин йиғингиз,
Жам этиб, бирма-бир санаб чиқингиз.

Улашинг сўнг ганжу дирҳам, дилорин,
Дуо қилишсалар Жамшид помдорин.

Токи жисмим аро жоним бор экан,
Менга Жамшид ганжи не даркор экан?

Ганждан бир ҳиссасин йўлбонга беринг,
Мени излаб топган деҳқонга беринг.

Ҳар кимки Жамшиддан қафаник кутгай,
Олам шодлигидан ноумид ўтгай.

Лашкарим билан мен тортсам ҳамки ранж,
Турону Чиндан мен келтиргумдир ганж.

Токи бу тулпорим, ўткир тигим бор,
Фирибга тушмасман, қочмасман почор».

Сўнгра Баҳром юрди ўз ганжи сари,
Ганжким, ўз кучи-ла топилган бари.

Юртинг ботирларин тўнлаб, этиб яам,
Улашди лашкарга бир йиллик дирҳам.

Бир базмгоҳ қурди фасли навбаҳор,
Ясатди бир қаср чун гавҳарнигор.

Биллур жомда майлар лаъл каби ёниб,
Баҳром Гўр шодликлар қилди қувониб.

Деди ёронларга: «Аё ботирлар,
Улуғлар тахтидан оғоҳ шотирлар».

Бу тахтким, Хушангу Нўвзарни кўрди,
Бунда Офаридун даврини сурди.

Яна Кайқубод ҳам бошга кийиб тож,
Топди бу тахт узра давлату ривож.

Айтинг, ул зотлардан тирик қолди ким?
Алл учун мангулик шуҳрат елди ким?

Бу чархи гардундан ўтди кўп номдор,
Қолди ҳикоятлар улардан ёдгор,

Яхшию ёмон от бўлиб муяссар,
Бири бадном бўлди, бири мўътабар.

Биз ҳам навбат билан бир-бир ўтармиз,
Печуп ёмонликка юзни тутармиз?

Ўтганлар ганжидан менга не фойда?
Динорга ҳирс қўймоқ, билнинг, бефойда.

Бу фоний дунёга дил боғламасман,
Бу тожу, бу ганждан вақт чоғламасман.

Куним шодлик билан ўтса, менга бас,
Оқил кишиларга андуҳ ярашмас.

Қўл остимда бўлган бирорта кимса,
Дехқонми, коргарми, ёнми ё кекса.

Нолиса мабодо меннинг ранжимдан,
Буюрмасин менга тожу ганжимдан!»

Бор эди йиғинда Моҳиёр номли зот,
Юзу олтмиш тўрт йил кечирган ҳаёт.

Бу сўзни эшитиб турди баногоҳ,
Деди: «Адолатли, ҳақиқатгўй шоҳ!

Жаму Фаридундан огоҳ кишиман,
Озми-кўп билгайман улар ишидан.

Аmmo сендай шоҳни кўрмаган жаҳон,
Сен — элнинг умиди ҳам фахри замон.

Дилинг дарё бўлса кенгликда баравж,
Ундан туғён уриб чиққайки бир мавж,

Бу мавждап таралур антиқа бир нур,
Бу нур доноларни ҳайратга солур.

Жаҳонда шундай ганж айладинг пайдо,
Унинг тимсолини кўрмаган дунё.

Жамдан сўзлаганда доною зариф,
Гажи Гавон дея берганлар таъриф.

Ҳеч ким билмас эди қайда ул ганжлар,
Хокдами ё сақлар комида аждар?

Сен уни тоқдингу қиё боқмадинг,
Оринг балавд келди, дилни ёқмадинг.

Бунча дурру гавҳар дарёда ҳам йўқ,
Не дарё, балки ул дунёда ҳам йўқ.

Дарвишларга бердинг гавҳару дурни,
Ул тилло говнию олгин охурни.

Сенга насиб қилсин бу тожу камар,
Ёринг бўлсин мудом бахт ила зафар.

Токи олам бордир, ўчмагай отинг,
Тилдан тилга ўтар мадҳу сифотинг».

БАҲРОМ ГҲР БИЛАН ТОЖИР ВА УНИНГ ШОГИРДИ ҲАҚИДА ҚИССА

Ўқу ўқдон билан сўнги ҳафта ҳам
Нахчир овлади шоҳ ёлғиз ва нурғам.

Офтоб оташидан ёнар эди чўл,
Даштдан маъюс бурди шаҳар сари йўл.

Бир тожир қасрига етди шу замон,
Ҳеч ким кўринмасди, боқмасин қаён.

Тожирга дедики, бизни меҳмон қил,
Виздан раижу озор кўрмагайсан, бил.

Савдогар таклифни айлади қабул,
Уйидан муносиб бир жой берди ул.

Қорин оғриғидан чекиб ранжу гам,
Шоҳ берди мезбонга бир ҳовуч дирҳам.

Дедики: «Келтиргил менга қоқ пишлоқ,
Бодом мағзи пла этиб қовурдоқ».

Мезбон бу таклифни этмади адо,
Уйда бодом мағзи йўқ эди асло.

Аммо уйга кириб у кечга ёвуқ,
Меҳмонга келтирди қоврилган товуқ.

Дастурхон ёзаркан Баҳромга мезбон,
Деди савдогарга Баҳром наҳлавон:

«Мен пишлоқ этувдим сендан илтимос,
Кўнглимга шу овқат ҳозир эди мос.

Шу вайдан сенга мен дирҳам бергандим,
Қорин оғриғидан сўз ҳам дегандим».

Тожир деди: «Аё ношукур меҳмон,
Жонинг ҳузурини билмаган подон,

Қоврилган товуқни келтирдим ҳозир,
Бундан ортигини сўрашинг надир?»

Тожирдан бу сўзини эшитиб Баҳром,
Пिशлоқ орзусидан воз кечди тамом.

Нон еди, пушаймон бўлиб сўзидан,
Умидини узиб ўз орзусидан.

Уйқу голиб келиб, ўринга ётди,
На сирни бой берди, на бир сўз қотди.

Тонг отди, офтоб чиқди зар ёйиб,
Кўздан тун чодраси бўлганда ғойиб,

Шогирдига қилиб дўқу писанда,
Мағрур тожир дерди: «Эй, галварс банда,

Бир дирхам бўлмаган товуқни нега
Қимматга олдингу жавр этдинг менга?

Хуш кўрганда эди таоминг савор,
Қора тунда бунча тортмасдим озор.

Бир тангага олсанг пишлогин агар,
Кечам бўлгай эди шаҳд ила шакар».

Шогирд деди: «Товуқ менинг ҳиссамдан,
Менинг ҳисобимдан, менинг киссамдан.

Иккингииз меҳмоним бўлдингиз бу кеч,
Ортиқча жанжалга ўрин йўқдир ҳеч».

Фароғат уйқудан уйғониб Баҳром,
Бу жойдан кетмоққа айлади мақом,

То чиқиб шаҳр аро кўпку айвонга,
Тождини етказсин баланд Қайвонга.

Баҳром фикрин англаб у шогирд ўгил,
Деди: «Бугун менинг меҳмоним бўлгил!»

Шоҳ бориб ўтирди унинг тахтига,
Ҳайрат-ла термилиб тахту бахтига.

Келтирди ул йигит икки юз тухум,
Яна пазандага буюрди шул зум:

«Келтир бодом мағзин қовуриб чаққон,
Тайёрла қоқ пишлоқ билан иссиқ нон!»

Меҳмоннинг орзуси шу эди оқшом,
Дастурхонлар ёзиб, этгил эҳтиром!»

Баҳромнинг олдига келиб деди у:
«Кеча сен тухумни этгандинг орзу,

Ушбу орзуининг этурмиз бажо,
Хилма-хил таомни қилиб муҳайё».

Шундай дебон кетди у бозор ёққа,
Турфа хил поз-неъмат харид этмоққа:

Олди шакар, бодом, товуқ ва қўзи,
Тўкин бўлсин дея меҳмон ризқ-рўзи.

Сотиб олди шароб ва мушку гулоб,
Кейин қайта қолди уйига шитоб.

Йигит сахий эди ва ақли расо,
Хушхўр таомларни этди жо-бажо.

Овқат ейилгач, у май қуйиб жомга,
Авалло узатди шоҳ Баҳромга.

Яна қайтарилди май тўла қадаҳ,
Сухбатга жон бериб шодлик ва фараҳ.

Мезбонга боқдию деди шахриёр:
«Мени Баҳром истар, қайтмогим даркор.

Айшу нўш ила сен фарағат қилгил,
Сухбатни бузмагил ва роҳат қилгил».

Отин эгарлади, ёл-думни тараб,
Майдан шод, юраркан гулшанга қараб,

Савдогарга деди: «Сал ҳоврингдан туш,
Мол-дунё гадоси, эй арзонфуруни,

Кеча бир чақага сен мени сотдинг,
Шогирдинг кўнига чанг-тунроқ отдинг.

Дедингки, товугинг кўн қимматбаҳо,
Мени ютгай, дединг, коми аждаҳо».

Тожирга шундай деб, йўлга тушди-да,
Жадал етди ўзини шоҳлик кўшига.

Уфқда офтоб кўрсатганда тож,
Тахтига ўтирди, тахти эди ож.

Боргоҳ сипоҳига у этди фармон:
«Савдогарни дарров келтиринг бўйи!»

Кўн ўтмай шу ерда бўлдилар ҳозир.
Шодон шогирд ила ул ғамнок тожир.

Шогирдни қаршилаб подшоҳ хунчирой,
Улуғлар ёнидан тайин этди жой.

Бир ҳамён қўйдилар унинг қошига,
Ой чиққандай бўлди ичу тошига.

Деди тожирга шоҳ: «Жовнинг бор таъда,
Унутма, сен бунга бўларсан банд.

Хар ойда икки бор берурсан маош,
Олтмиш танж дирҳамга ўзи бўлсин бош.

Сенинг молнинг билан меҳмон кутсин у,
Покдиллар кўнглини хандон этсин у».

Муъбадга дедиким: «Бундан сўнг подшоҳ
То олам ишига қилмасдан нигоҳ,

Қайдан билсин элнинг қай бири улуе,
Яхшию ёмонга педир йўл-йўруе?

Бундан сўнг, эй оқил ва доно одам,
Шуви унутмасдан, эсла дамо-дам:

«Агар инсон бўлсанг бахилликдан кеч,
Билки, бахил боғи кўкармагай ҳеч».

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ АЖДАҲОНИ
УЛДИРГАНИ ВА БОҒБОНИНГ ХОТИНИ
ҲАҚИДА ҚИССА**

Кўп вақт бирга бўлиб сардору мумтоз,
Мусаффо май ичиб, тинглаб кую саз,

Баҳорга чиқдилар. Беҳишгдай ҳар ён,
Ерга лола гўё экишида осмон.

Даштларга тўлганди қулоғу оҳу,
Маю сутдай оқар ариқларда сув.

Олқару кийиклар ўйнашур қирда,
Сабза гиламлари ёйиқ ҳар ерда.

Мушкин ҳидга тўлиб оқарди анҳор,
Жумларда май — мисли сиқилган анор.

Мардлар Баҳром Гўрга арзи ҳош этди,
Яъни нахчир овин нақ пайти етди.

Шоҳ деди: «Майлига, анжомни шайланг,
Лашкардан минг ботир йигитни сайланг.

Тайёр этмоқ керак лочину шоҳбоз,
Бургуту қарчиғай бўлсин яна соз.

Турондир ов қилмоқ учун ажиб жой,
Биз нахчир овлайлик у ерда бир ой».

Туронга йўл олди шоҳи нахчиржўй,
Ййрарди оламда минг хил рангу буй.

Қулону, олқару оҳу бунда мўл,
Сардорлар урдилар улкан овга қўл.

Шу зайл икки кун ов этди давом,
Баҳромнинг қўлидан тушмас эди жом.

Учинчи кун қуёш кўрсатди жамол,
Шаҳдидаи қора тун чекинди дарҳол.

Офтоби мунаввар кийди бошга тоғ,
Ер бўлди зумуррад, дарёю тоғ — оғ.

Яна ов ишқида от сураркан шоҳ,
Шердай бир аждаҳо учради ногоҳ.

Бўйви, боши сержун ва ёлдор эди,
Кўкрагида қўша пистон бор эди.

Шоҳ камонин олиб, ўқини солди,
Аждаҳо кўксини мўлжалга олди.

Яна бир ўқ отди бошига шу он,
Жисмидан тирқираб чиқди захру қон.

Отилап тушдию олиб ханжарни,
Чошиб ташлади у ёвуз аждарни.

Бир барно йигитни ютган эди у,
Вужудин емириб захр ила оғу.

Шоҳ ўшал барнога йиғлади зор-зор,
Заҳридан кўзлари тортганди озор.

У ердан шитобан шоҳ тушди йўлга,
Уйқию сув истаб, боқиб ўнг-сўлга.

Қаршисидан чиқди ободгина жой,
Воҳа ўртасида сўлим бир сарой.

Шу пайт кўзали бир аёлни кўрди,
Аёл Баҳром шоҳдан уялиб турди.

Баҳром деди: «Паноҳ берсанг, эй аёл,
Етказмасдим сенга равж ила малол».

Хотив деди: «Аё паҳлавон йигит,
Уйимни уйингдай, майли, қабул эт».

Бу сўздан сўнг отни уйга бурди шоҳ,
Эрипи чақирди хотин хайрихоҳ.

Деди унга: «Отни боқ сомон ила,
Ел-таин тароқ ё жул билан сила».

Меҳмоннинг ётоғин этдию тайин,
Хонаи озода қилди атайин.

Бўйра солди, ёзди кўрнаю гилам,
Баҳром шоҳни этди ёду дуо ҳам.

Сув, ўтти тайёрлаб у аёл мезбон,
Эрипи чақирди меҳмондан пинҳон.

Бу водоп мўйсафид тик қотар жойда,
Бирорта кимсани кўрса саройда.

Бу иш хотинларнинг ишимас гарчанд,
Сипоҳ хизматиға ўзи бўлди банд.

Баҳром шоҳ юз-қўлин ювиб, ўша чоғ
Билдики, аждардан бўлмишди носоғ.

Дастурхон келтириб ёзди ул хотин,
Шай этиб сабза, нон, сут, қандолатин.

Озроқ нон едию шоҳ ётди полиб,
Чиний дасторини юзига солиб.

Уйғониб, шовурни тинглади бирпас,
Хотин дер эрига: «Бандайи нокас,

Бир қўзи сўймоғнинг керак, бу отлик
Кўринур мўтабар, шаҳриёр зотлик.

Келбати шоҳона моҳ таълат юзи,
Балки, шудир пёдшоҳ Баҳромнинг ўзи».

Хотинига қараб ул бенаво эр:
«Бехуда ганларни вайсамагин, — дер,—

Уйда на гўштинг бор, на нону туз бор,
На ин йигирасан, қилгали рўзгор.

Қўзингни сувори еб кетар фақат,
Йўловчидан теккай нима манфаат?

Аёзу бўрон-ла келиб қолса қиш,
Бошимизга тушгай ҳали кўп ташвиш».

Хотин тингламади эрнинг сўзини,
Заковатда ортиқ сезиб ўзини,

Эрига ўтказди ирода кучин,
Қўзини сўйдирди йўловчи учун.

Гўшту сабзавотни этиб омухта
Бир қовон овқатни пиширди пухта.

Шаҳриёр олдига тортилди таом,
Тухуму сабзаю гўшт ила қиём.

Қўзининг бир сонин қўйди у яхлит,
Безаб дастурхонни худди шу тахлит.

Баҳром овқатни еб, қўл ювди шу он,
Тани носоғ эди, номирди ҳамон.

Тун ўтиб, анжуман қурганда офтоб,
Келтирди ул хотин жийдаю шароб.

Деди унга подшоҳ: «Эй, яхши аёл,
Қадим дostonлардан этгил қийлу қол,

Токи, сўзинг тинглаб ичайин бода,
Дилим дарддан бўлса шояд озода.

Сендан илтимосим, арзи ҳолим шу,
Шудир шоҳ дилида муроду орзу».

Хотин жавоб қилди: «Ўкуда яхши гап,
Ҳар иш равишига оллодир сабаб».

«Сўзларинг рост, — деди Баҳром ҳам шу тоб, —
Ҳар ким тилар ундан адл ила инсоф».

Деди ул оқилад: «Эшит, эй покрой,
Бу жойда одам кўп, кўп эрур сарой.

Бу ердан жуда кўп сувори ўтар,
Шоҳнинг синоҳлари гоҳ маъзил тутар.

Бир-бирин ўгри деб аташиб сардор,
Бир-бирин дилига етказар озор.

Беш-олти дирҳам-чун кўтариб жанжал,
Фароғат дамига урулар чавгал.

Ёмонотлиқ қилиб поктап аёлни,
Нобон ишга бураф фикру хаёлни.

Бу хил зиён ишдан пайдо бўлмас ганж,
Подшоҳи жаҳондан шундай етур ранж».

Бу сўздан кўп маҳзуи бўлди шаҳриёр,
Ёмонотлиқ қилди уни хизматкор.

Кўнглидан ўтказди шоҳи мўътабар,
Шу бўлса одиллик ҳурмати агар,

Қилай бир иеча кун ситамгарлик, то
Жабрим элда меҳр айласин пайдо.

Бу нохуш хаёл-ла ётди тун бўйи,
Жабру ситам билан банд бўлиб ўйи.

Тун пардасин йиртиб офтоби тобон,
Нуридан мунаввар бўлганда жаҳон,

Хотин уйдан чиқиб, эрига шу чоқ —
Деди: «Қозон-ўтга унагил тезроқ,

Сувга турли-туман тухумларни бос,
Қозонни қоронғи бир бурчакка ос.

Мен бориб соғайин сигирнинг сутин,
Сенга ҳам осонмас қозону ўтин».

Яйловдан сигирни келтириб аёл,
Олдига ўт-ўлан ташлади дарҳол.

Худо номи билан жуфтлаб дилини,
Нафти билан силаб тортди елинни.

Елиндан келмади бир қатра сут ҳам,
Мезбон аёл кўнглин босди гусса-ғам.

Эрига дедик: «Аё, катхудой,
Шаҳаншоҳ дарғазаб бўлган, ҳойнаҳой.

Шаҳриёр тузгандир ситамкор режа,
Кўнглидан ёмон гап ўтгандир кеча».

Эри деди унга: «Печун бу сўзлар,
Кўнглинг мудом ёмон хаёлни кўзлар».

Хотин деди: «Фикрим эмасдир ғалат,
Сўзларим беҳуда эмасдир, албат.

Ситамкор бўлганда жаҳондор подшоҳ,
Юзин кўрсатмайди ҳатто кўкда моҳ.

Елиндан сут қочиб, бўлгай бесамар,
Атрин йўқотади мушк ила анбар.

Фош бўлур ҳар печук зинову риё,
Юмшоқ дил ҳам бўлур чун санги хоро.

Бўрига ем бўлар дашт аро инсон,
Доно четга қочгай кўринса нодон.

Адолатсизликдан шоҳ этса зуғум,
Палағда бўлгайдир товуқда тухум.

Сигир яйловида ўт-ку кўп эди,
Ему хашаги ҳам созу хўб эди.

Бироқ бир томчи сут йиғмабди жонвор,
На танда мажолу, на рангда ранг бор».

Бу сўзларни тинглаб подшоҳи олам,
Кўп афсуслар ила чекди ғам-алам.

Худога дедики: «Эй парвардигор,
Сенинг амрингдандир бу дунё — рўзғор.

Бош тортса инсофдан мабодо дилим,
Буюрмасин шоҳлик тахти — манзилим»

Покдилу художўй хотин шу лаҳза
Сигирнинг ёнига етишди аста.

Худованд номи-ла, ниятлар тилаб,
Елини ушлади оҳиста силаб.

Сигир вужудидан сут келди шу дам,
Мезбон аёл дерди: «Эй, қодир эгам,

Бедодгар қалбига солдинг адолат,
Йўқса, рўй бермасди ундан бу ҳолат».

Сўнг деди эрига: «Аё катхудо,
Адлу инсоф бўлди яна жо-байжо.

Дилхушу сарфароз бўлурмиз яна,
Жаҳонофариндан ушбу тавтана».

Қозонда мавжланиб пишар экан сут,
Яна эр-хотиннинг кўнгли бўлди буг.

Меҳмонга кўрсатиб иззату икром,
Эр-хотин келтирди хилма-хил таом.

Косада ширгуруч турарди сермой,
Бир томон гўшт бўлса, бир томонда чой.

Ширгуручдан озроқ еди-да подшоҳ,
Фикридан хотинни айлади огоҳ.

Қамчи бериб деди: «Бир даргоҳга ил,
Муқаддас жой бўлсин, гузаргоҳга ил.

Бир шоҳга ялғинким, кўп баланд бўловин,
Шамолу бўронга нописанд бўлсин.

Сўнг кузат қамчидан кўз узмай асло,
Пўловчи феълидан бўлма бенарво».

Шитоб ила борди аёл даргоҳга,
Шоҳнинг қамчисини илди бир шоҳга.

Бир қанча вақт унга айлади нигоҳ,
Шу пайт келиб қолди беҳисоб сипоҳ.

Қамчисини баладда кўрган ҳар одам
Баҳромга офарин айтарди шул дам.

Отдан тушиб, қамчи пойига етиб,
Дастасин ўнарни таъзимлар этиб.

Эр-хотин дейишди: «Бу — шоҳ бегумон,
Чеҳрасида шоҳлик белгиси аён».

Хижолат тортишиб қайтишди икков
Ва шоҳнинг ёнига бордилар дарров.

Дедилар: «Улуғ шоҳ, паҳласон, оқил,
Муъбадлар муъбади, жаҳондор, одил!»

Бу уйнинг эгаси дарвинш бир инсон,
Аёли бепаво, эри полизбон.

Бизнинг тилагимиз — шоҳга бандалик.
Тамагир эмасмиз, бу — шармандалик.

Меҳмон бўлмогингни бу манзил аро
Хаёл ҳам этмовдик, эй шоҳи доно!»

Жавобан уларга Баҳром шундай дер:
«Сизники бу экин, бу ўлка, бу ер.

Фақат мезбонликни айлангиз пеша
Богбонликни энди билманг андеша».

Шундай деб саройдан чиқди у дилшод,
Йўлга равон бўлди яна учқур от.

Бенаво қишлоқдан чиқди шаҳриёр,
Гавҳарнигор қасрин этиб елтиёр.

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ НАХЧИРГОҲГА
БОРГАНИ ВА БАРЗИН ДЕҲҚОН
ҚИЗЛАРИГА СОВЧИ БҮЛГАНИ**

Нахчиргоҳ сарига бошлаб кўн сишоҳ,
Уч қушлик сафарга йўл тутди подшоҳ.

Эрон улугидан уч юз отлиқ мард
Йўлдилар бу йўлда ҳамрозу ҳамлард.

Яна уч юз чоғли хизматкор киши,—
Ов абзалин ташиб бормоқдир иши.

Ўн туя ҳарирдан қилинди зеб бахш,
Узайгиси зардан, тоза дурдан нақш.

Подшоҳ чодирини қурдилар баланд,
Оро топди яна тахти аржиманд.

Етти фил олдинда одимлар шаҳдам,
Устида осмон ранг феруза тахт ҳам.

Тахтнинг поялари зар ила биллур,
Чайқалиб борарди шоҳ Баҳреми Гўр.

Қиличбоз ўттизта гулом ҳамроҳи,
Барчаси заркамар, заррин кулоҳи.

Юз ҳачирда борар мутрибу машшоқ
Гавҳар тож бошида порлар ярқироқ.

Бир юз олтмиш шаҳбоз қушдор қўлида,
Икки юз чарғ шоҳин ўнгу сўлида.

Бордир бир қора қуш шу қушлар аро,
У шоҳнинг кўзида кўп қимматбаҳо.

Чангали қоп-қора, тумшуги сариқ,
Ярқираб турарди нақ юлдуз янглиғ.

Унга Турго дебон берминдилар ном,
Кўзлари бамисли қон тўла қўш жом.

Хоқон ҳадя этмиш шоҳга бож ила,
Шоҳона тахту ҳам ёқут тож ила.

Яна заррин ҳалқа юбормиш бирга,
Қирқта билакузук, иккам қирқ сирға.

Яна уч юз туя чиний қиммат мол
Ва уч юз ёқут кўз узук — ранги ол.

Қушдорлар кетидан ул шоҳи жаҳон
Қўйди юз йиғирма нахчиргир қоплон.

Қоплонлар ҳалқаси гавҳардан эди,
Ҳалқалар занжири соф зардан эди.

Қаршидан жуда кенг дарё чиқди боз,
Сувга юз тутдилар синоҳу сарбоз.

Шу сувга келарди ҳар етти йилда
Шаҳаншоҳ муборак ният-ла дилда.

Лашкар етганида дарёга яқин,
Қушга тўла кўрди шоҳ дарё сатҳин.

Табл урилди, Турго ҳавога учди,
Бетоқат олғир қуш фазони кучди.

Учиб бир турнага урди у чангал,
На турна, йўлбарсга бергудек ажал.

Яна бир бургутни шиддат-ла олди,
Шўнғиб-шўнғиб, охир кўздан йўқолди.

Йўқолди камондан учган ўқ мисол,
Бир қушдор ортидан еларди беҳол.

Унинг парвозидан маюс бўлиб шоҳ,
Занг саси кетидан чопаркан, ногоҳ

Бир боққа дуч келди, нақ гулзор эди,
Боғнинг бурчагида бир кўшк бор эди.

Нахчиргоҳда қолиб подшоҳ лашкари,
Ўзи сишоҳ билан кирди боғ сари.

Боғ беҳад эдию сўлим эди кўн,
Шоҳ кўзида эди ҳам созу, ҳам хўб.

Гулзор ўртасида бир ҳавзи зилол,
Ўй суриб ўтирар лабида бир чол.

Зийнатланган эди бу боғ саросар,
Бир ён гуломлару бур ён сийму зар.

Ёнида уч малак, бадаилар — садаф,
Олмишлар тожига фериуза қадаб,

Ёноқлар баҳору қад — сарви мавзун,
Қошлари камону сочлари узун.

Қўлларида биллур жом тўла бода,
Баҳром Гўр уларга боқди афтода.

Қизлар чехрасидан кўзи қамашди,
Тугро хаёлидан фикри адашди.

Давлатманд кўрдию шоҳни ўша он
Шанбалилдай қотди ранги заъфарон.

Барзин эди доно мўйсафид оти,
Унга орзу эди шоҳ глтифоти.

Барзин шамолдай тез ўрнидан кўпди,
Бориб шоҳ олдига, у ерни ўпди.

Деди унга: «Аё шоҳи офтоб чехр,
Сенга насиб бўлсин гардуни сипеҳр!

Богимга келибсан, раҳмат, омон бўл,
Икки юз сувори билан меҳмон бўл.

Барзин боши ойга етарди қушод,
Бу богдан шаҳаншоҳ агар бўлса шод».

Барзинга деди ул подшоҳи жаҳон:
«Бугун Тугро бўлди кўзлардан виҳон.

Тезчангал бу қушдан дилим бўлди танг,
Тутқич бермай учар, оёғида занг».

Жавоб қилди Барзин деҳқон: «Аё шох,
Бир қуш кўрган эдим қаноти сиёҳ.

Қўнгироғи зардап, тани қон-қора,
Чангали, тумшуги мисли зогора.

Тугро илиминдир бог дарахтига,
Энди қўлга кирар, шоҳим бахтига».

Дарҳол бир гуломга буюрди подшоҳ:
«Қилгил ул дарахтга синчиклаб ниғоҳ!»

Ул гулом тез бориб, келтирди хабар:
«Шод бўлсин подшоҳим, Тугро бехатар.

Тугро илинибди ёнгоққа бехос,
Фақат қушдор уни этгайдир халос».

Келтирдилар қушни, шод сўзлади чол:
«Олам яғонаси, марди безавол,

Кўзимга тўтиё хоки қадами,
Сенга банда бўлсин тождорлар жами!

Энди бу шодлик-чун бир қадаҳ май ич,
Дилинг ором тошди, хижил бўлмай ич».

Мўйсафид сўзлари бўлиб нойишта,
Шоҳ ҳовуз бўйига қўнди охишта.

Етиб келди вазир ёнига шул дам,
Суворилар ила хазинабон ҳам.

Барзин май базмини шод, обод қилди,
Жаҳондор помини аввал ёд қилди.

Сўнг май келтиришиб, биллур жом ила
Тутдилар Баҳромга эҳтиром ила.

Жаҳондор шу лаҳза майни кўриб хуш,
Кўнгли тортганича ушдан қилди нўш.

Бундан Барзин дили шод бўлиб гоят,
Кўза-кўза майлар келди ниҳоят.

Барзин маст бўлибон қизларга деди:
«Санъатчи қизларим, тинглангиз энди:

Келган меҳмон эмас оддий бир сишоҳ,
Ташриф буюрмишдир, балки Баҳром шоҳ,

Эй газалгўй, энди бирор газал айт,
Сен чанг чал, ой юзлим, келди айни пайт».

Бордилар учовдон шоҳнинг қошига,
Гавҳар тожларини кийиб бошига.

Бири — чангзан, бири бўлиб хушхиром,
Бири газал айтиб, шоҳни этди ром.

Уларни мадҳ этиб, боқаркан мафтун,
Бодани сипқариб, шоҳ бўлди мамнун.

«Бу қизлар ким эрур? — деб сўради шоҳ,
Ва бу шодликлардан эт мени огоҳ!»

Барзин деди: «Эшит, аё шаҳриёр,
Сенингсиз ўтмасин бу олам — рўзгор.

Билгилки, бу қизлар — менинг қизларим,
Жону жигариму қолар изларим.

Бири газалхону бири чангнавоз,
Бири нозук адо раққоса мумтоз.

Менинг ҳеч нарсадан йўқ зарра камим,
Етарли боғу ер динор, дирҳамим.

Уч қизим ҳуснда хуррам баҳордир,
Кўриб турибсан-ку, шонли баҳодир!»

Ғазалхонга деди: «Эй моҳрўй гўзал,
Шоҳнинг таърифида айтгип бир ғазал».

Бири қўшиқ бошлаб, бири чертиб соз,
Дилдан ғамни қувиб этди сарафароз.

Ғазалхон қиз буриб сўнг шоҳга юзин,
Деди: «Хусравнишон, эшит дил сўзин!»

Сен кўк юзидаги моҳга ўхшайсан.
Тахтга энг муносиб шоҳга ўхшайсан.

Юзинг худди моҳу қадинг — нақ шамшод,
Бу шоҳлик, тахту тож сен билан обод.

Хушбахтдир, ким юзинг саҳарда кўрса,
Сочинг димогига анбар уфурса.

Келбату қоматинг — йўлбарсу шоҳин,
Гардунгача етсин шавкатинг, шоҳим,

Чехранг бамисоли гулнор япроғи,
Меҳрингдан яшнайти кўнгиллар боғи.

Дилинг дарё эрур, сахий қўлсан, дов,
Камонингга йўлбарс, шерлар бўлур ов.

Қилли тешиб ўтар ўқинг беҳато,
Адлингдан сув сутга айланур ҳатто.

Сипоҳлар кўрганда сенинг камонинг
Ва қувватга тўлган қадду камолинг,

Ҳисобсиз бўлса ҳам лашкарда аскар,
Сенга тенг келолмас шиддатда яксар».

Бу ғазални тинглаб ул шоҳи Баҳром
Сипқарди май тўла яна биллур жом.

Шоҳ Барзинга деди: «Эй сарфароз мард,
Жаҳовда кўп кўрган шодлик, ғаму дард,

Топмагайсан мендан афзал бир куёв,
Мен шоҳлар шоҳиман, шоҳликда Хусрав.

Уч қизинг бахш айла шоҳи жаҳонга,
Тожинг шуъласини етказ Қайвонга».

Барзин жавоб қилди: «Аё шаҳриёр,
Шодлик бўлсин сенга маю майгусор,

Борми бу жаҳонда журъатли бўлган,
Шоҳим, матлабингдан терсга бурилган?

Мени гулом каби, шоҳим, қабул эт,
Тахтингни эъвозлаб, сийловчи қул эт.

Сийлайман мен сенинг тоғу тахтингни,
Шону шавкатингни, тахту бахтингни.

Хизматингда бўлсин уч қизим, майли,
Майли, банданг бўлсин лутфинг туфайли».

Подшоҳ хуш кўрибон бу уч чиройни,
Кўргандек бўлди нақ уч тўлини ойни.

Қадлари сарв эрур, чеҳралари ол,
Тахту тоғ зийнати уч соҳибжамол.

«Кўнглимда неки бор яхшию ёмон,
Сенга изҳор этай, эй шоҳи жаҳон.

Палосу, либосу, зебу заридан,
Емоқлик, ичмоқлик — бари-баридан.

Бешубҳа икки юз туя молим бор,
Балки, бундан ҳам кўн, эҳтимолим бор.

Билагузук, ҳалқа ва тоғу тахтим,
Бари шу қизларга — шулардир бахтим».

Барзин сўзин тинглаб кулдию Баҳром,
Деди: «Бисотингда бор мулку анжом.

Бари жой-жойнда қолсин, мен тегмай,
Сен газал бошлатгил ва келтиргил май».

Унга Барзйн деди: «Ойдаи бу уч қиз
Қаюмарс ва Хушанг йўлида тенгсиз.

Булар сеникидир, хоки роҳингдир,
Севиинг бахшидангдир, ҳалол моҳингдир,

Кенжа қизим номи, бил, Маҳофарид,
Бири Фаронакдир, бири Шанбалид».

Хуш кўрди шаҳаншоҳ бу уч дилдорни,
Қабул этди уччов маҳбуба ёрни.

Буюрди, лашкардан бир улуғ номдор
Тўртта заррин тахтни айлади тайёр.

Маҳмилга ўтирди уч позанин ҳам,
Олтин румий ходим хизматда ҳамдам.

Уларни таърифлаб ширин забонда,
Олиб боришдилар тахти равонда.

Заррин шабистонга кирдилар уч моҳ,
Улар жамолидан маст эди подшоҳ.

Шаҳаншоҳ қамчисин олиб бир гулом
Илди даргоҳ аро, этиб эҳтиром.

Иш қамчидан бошиқа ҳеч қандай нишон
Йўқ эди, синоҳга бергай бунча шон.

Ҳар кимки кўраркан қамчинин, шитоб
Бориб ўпарди-ю, этарди тавоф.

Мастона бўлгунча педи шаҳриёр,
Маҳмилга ўтирди шоду бахтиёр!

Заррин шабистонга етдию Баҳром,
Гавҳарзёб қасрда олди хўб ором.

Бир ҳафта айин этиб, қуриб суҳбатлар,
Улашди инъому, нозу неъматлар.

**БАҲРОМНИНГ ОВДАГИ
ЖАСРАТИ**

Саккизинчи куни овга чиқди шоҳ,
Рўзбеҳу минг сипоҳ ёнида ҳамроҳ.

Тўлганди қулонга дашту биёбон,
Ўйнар шоҳ қўлида каёний камон.

Икки ўткир ўқни ўрнатиб ёйга,
Илтижо қилди у қодир худойга.

Фасли баҳор эди, қулон кўп эди,
Бир-бирин қувлашар, неча тўп эди.

Бир-бирин гажшиб қилардилар жанг,
Бўлганди биёбон қондан ҳақиқ ранг.

Баҳром қарадики, икки нар қулон,
Бир-бирин бўғизлаб, янчур беомон.

Бири голиб келиб бу майдон аро,
Ургочи қулонни босди у танҳо.

Бу ҳолатни кўриб Баҳром бўлиб шод,
Таранг тортиб ёйнинг торини кушод,

Ўқ узди жуфтлашган қўш қулон сарг,
Чамбарчас михланди ургочи, нари.

Бир ўқ-ла иккисин урди бемалол,
Бу аниқ мўлжалдан лашкар эди лол.

Кўриб мерганликнинг бу ажиб баҳсии,
Ҳамма шахрийёрга айтарди таҳсии:

«Ёмон кўздан сепи эгам сақласини,
Ҳар кунинг байрамдай шод чарақласини.

Сен мардлик бобида соҳибқиронсан,
Ҳам шоҳсан, хусравсан, ҳам паҳлавонсан».

**БАҲРОМНИНГ ШЕРЛАРИНИ
УЛДИРГАНИ ВА ГАВҲАРФУРУШНИНГ УЙИГА БОРИБ,
УНИНГ ҚИЗИНИ СУРАГАНИ**

Подшоҳ қамчи босиб шабранг тулпорга,
Йўл қувиб, дуч келди бир тўқайзорга.

Чиқди чангалзордан икки шер ногоҳ,
Камонни мўлжалга аниқ тортди шоҳ.

Бир шернинг кўксини ўқ ёриб кирди,
Токи пойнаккача қўпориб кирди.

Мода шер ёнига бориб бирпасда,
Уни белбоғ билан айлади баста.

Шоҳ деди: «Бу ўқнинг нати йўқ эди,
Ўзи ҳам ўтмасроқ, олдий ўқ эди».

Сипоҳлар айтдилар шоҳга офарин:
«Номинг баланд бўлсин, эй шоҳи замин!»

Токи барпо бўлиб бу тахти олам,
Сендайин подшоҳни кўрмади одам.

Учсиз ўқ биланки қулатдинг шерни,
Тогни ҳам янчунгдир сермаб шампирни».

Чангалзор ичига отни сурдилар,
Содиқ сипоҳлар бирга юрдилар.

Кўрдилар қўй тўла бир сўлим яйлов,
Чўпон кўрққанидан қочарди яёв.

Чўпонлар сардори кўрди Баҳромни,
Шер хавфи олганди ундан оромни.

Баҳром сўради: «Бу даҳшат тўқайда
Кимдир қўй боқувчи ва ўзи қайда?»

Чўпонбоши деди: «Аё, эй номдор,
Елғиз мен бу ишни этдим ихтиёр».

Заргарга қарамдир сен кўрган бу мол,
Тогдан ҳайдаб тушдим кеча бемалол.

Этмас хўжайиним даҳшатни писанд,
Ғоят бадавлатдир, ғоят аржуманд.

Унинг молу мулки, сийму зари кўп,
Ёқуту, биллуру ҳам гавҳари кўп.

Ёлғиз бир қизи бор, чангзан у элда,
Қоп-қора зулфлари ўйнайди белда.

Шу қизин қўлидан ичар фақат май,
Дунё кўрмагандир бир кекса бундай.

Агар бўлмаганда Баҳром шоҳ адли,
Бўлмасди бунчалик номдор, давлатли.

Шаҳаншоҳ интилмас бойлигу зарга,
Шундай ўргатгандир у муъбадларга.

Йиртқични ўлдирган, айтгил, қайси **мард**,
Оллоҳ қўндирмасин кипригига гард!»

Баҳром жавоб қилди: «Бу иккита шер
Бир ботир ўқидан бўлди қаро ер.

Сўнг етти дўстини ёнига олиб,
Қайгадир кетди у сувори, голиб.

Сен бизга заргарнинг уйини кўрсат,
Бекитмасдан, кўча-кўйини кўрсат».

Чўпонбоши деди: «Суринг аргумоқ,
Қаршингиздан чиқар сўлим бир қишлоқ».

Юрт аро машҳурдир у жойнинг номи,
Баҳром шоҳ қасрига етган найгоми.

Ғам сиёҳ ҳаририн ёйган маҳал туи,
У ерда бошланур базми гуногун.

Бориб, яқинроқдан қулоқ сол бирпас,
Базму чанг садоси сени этгай маст».

Бу сўзни эшитиб, отга минди шоҳ,
Шоҳона либослар кийгизди **сиёҳ**.

Ажралди қўшиндан ҳам вазирдан у,
Бошида чарх урар хилма-хил орау.

Рўзбеҳ боқиб аъён ўтирган ёққа,
Деди: «Эрон шоҳи бориб қишлоққа;

Заргар эшигини очар, шубҳасиз.
Дилдаги борини сочар, шубҳасиз.

У заргар қизини сўраши аниқ,
Бошини тож билан ўраши аниқ.

Сўнг заррин ҳарамга гўзални элтар,
Барзин уйида ҳам маишат этар.

Айшу ишратга у асло тўймайди,
Тонггача ёр зулфин қўлдан қўймайди.

Унинг ҳарамлари юздан ҳам ошиқ,
Ёмондир шоҳ бўлса бу тахлит ошиқ.

Ҳозир тўққиз юзу ўттизта барно,
Бошию эғнида шоҳона сарно,

Уларнинг ҳар бири, ходим сўзича,
Подшоҳлик ганжини ютар ўзича.

Бу йўлда бор мулкин этмоқда торож,
Бир ойда йўқ бўлди Румдан тушган бож.

Минг ҳайф, бу қомату, бу ҳусну камол,
Минг ҳайф, мажлис аро бу нурли жамол!

Ким кўрган бу қадар полвону зўрни,
Бир ўқда ургай қўш нахчиру гўрни.

Аёллар айшидан бўлмаса адо,
Бадани суст тартиб, қомати дуто.

Қабоғи салқийди, сарғаяр юзи,
Нурдан жудо бўлгай тобора кўзи.

Хонимлар исидан оқаргайдир соч,
Соч оқи умидсиз этгай, на илож!

Шаҳват ёш қоматни эгиб ташлагай,
Хотин-ла кўп бўлмоқ бало бошлагай.

Яқинлашмоқ керак бир ойда бир бор,
Буздан ошиб кетса етказур озор.

Насл қолдирмоққа яралган бу иш,
Оқил кишиларга ортиги — ташвиш.

Кимки кўп майл этди бу шаҳват томон,
Камайиб боргайдир жисмидаги қон».

Йўлин йўқотгунча осмонда кўён
Шу зайл кетдилар бўлиб суҳбатдош.

Қоронги кечада, ёнда навқари,
Баҳром елиб борар у қишлоқ сари.

Етишди мўл юриб, заргар уйига,
Қулоқ солиб турди чагнинг куйига.

Чаг саси мафтункор янграркан тагин,
Савдогар қасрига шоҳ борди яқин.

Худонинг номини дилда эгиб ёд,
Эшик ҳалқасини қоқди ботма-бот.

«Ким у? — товуш қилди хизматкор аёл, —
Тунда эшик қоқиб юрган бемалол?»

Жавоб шундоқ бўлди: «Шоҳ билан **бирга**
Овга чиққан эдик дашти нахчирга,

Кеч бўлиб, оқсоқлаб қолди бедовим,
Йўлда қолиб кетдим, юришмай овим.

Отим ўғирланур қолсам кўчада,
Олтин жабдуғ кетгай зулмат кечада».

Канизак хўжасин айлади огоҳ:
«Бир йигит сўрайди кечалик паноҳ,

Кўчада қолсам дер, йўқолур отим,
Олтин жабдуғларим, бору бисотим».

Жавоб бўлди: «Очгил эшикни, тез бор,
Меҳмоннавозликка биз доим тайёр».

Капизак эшикни очдию дарҳол,
Баҳромга дедикки, ўғлон кира қол!

Шоҳ кириб, ажойиб бир жойни кўрди,
Хизматкорлар тўла саройни кўрди.

Ҳайратда дедикки: «Ҳодир худойим,
Банданга раҳнамо ўзингсан доим.

Ҳамиша одиллик бўлсин оиним.
Фориғ бўлсин ҳирсу тамадан дилим.

Бўлсин ҳар ишимда адолат қапот,
Фуқаро давримда яшасинлар шод.

Дониншу карамим бўлса зиёда,
Шухратим яшагай ушбу дунёда.

Барча улус худди шу заргар монанд
Чанг чалиб, базм этиб, бўлсинлар хурсанд».

Шаҳаншоҳ чиқаркан баланд айвонга,
Ногоҳ кўзи тушди дилбар жопонга.

Уй эгаси солиб меҳмонга разм,
Ўрнидан қўзгалди қилганча таъзим

Ва деди: «Бу оқшом бахтинг ёр бўлсин,
Барча душманларинг хору зор бўлсин».

Тўшак ёйиб, болиш қўйиб шул заҳот,
Меҳмон дийдоридан мезбон бўлди шод.

Амр этди, ёзилди тўкин дастурхон,
Келтирилди рангин таом: ошу нон.

Буюрди, хизматкор отга қарасин,
Ем солсин, ёл-танин ювиб тарасин.

Алоҳида қилиб навкарнинг жойин,
Овқату емишин этдилар тайин.

Курсини яқинроқ сурдию шоҳга,
Мезбон қамти бўлди олампаҳога.

Беҳад илтифотлар айлаб ул мезбон,
Баҳромга дер эди: «Эй марди майдон,

Мевинг уйимни сен ўз уйингдек бил,
Ушбу таклифимни дилдан қабул қил.

Лозим овқатдан сўнг олмоқ қўлга жом,
Жом бергай уйқуга ҳаловат, ором.

Вақт ҳам алламаҳал, ўглидир бода,
Ухлаб ол, кайфият сезсанг мобода.

Эрталаб уйқудан уйғонган маҳал,
Подшоҳ хизматига жўнарсан жадал.

Баҳром дер: «Бемаҳал кечада, ҳайҳот,
Ким қилур меҳмонга бунча илтифот?

Ташаккурлар бўлсин яздонга минг бор,
Шукр этмаган кимса бўлгусидир хор».

Канизак келтирди обдастада сув,
Меҳмондан кўз олмас, бағоят сулув.

Қўллар ювилгач, сўнг у жом сўради,
Жом билан дилига ором сўради.

Келтирди лолагун майни канизак,
Муаттар гулдаста ёнида безак.

Мезбон майдап ичиб ўзи аввало,
Сўнг жомни гулоб-ла этди мусаффо.

Баҳромга узатиб ул дилором жом,
Сўради: «Не эрур, меҳмон, сенга ном?

Сенга содиқликка паймон этарман,
Баҳром шоҳ номи-ла қасам ичарман».

Бу гаплардан кулиб роса шаҳриёр,
Деди: «Номим Гушасп, ўзим бир сувбур.

Бу ёнга келдим мен чанг сасин тинглаб,
Маю хузур эмас аслида матлаб».

Мезбон деди: «Бу қиз дилпорам эрур,
Юрагим пайванди, кўз қорам эрур.

Ҳам чангзан, ҳам ҳофиз, ҳам суаур бода,
Қалбимни андуҳдан этур озода.

Ушбу дилоромнинг Орзудир номи,
Ҳам гамгусор эрур, ҳам дил ороми».

Деди сарвқадга: «Чангни қўлга ол,
Гушасп ёнига ўт ва шўх куйлар чол!»

Подшоҳнинг ёнига ўтди чангзан қиз,
Ймаи Сухайлидай хушхиром тенгсиз.

Баҳромга дедик: «Эй ботир ўғлон,
Сенда подшоҳликдан кўрурман нишон.

Билгил бу уйни сен ўз хонадонинг,
Отам мезбонингу хазиначонинг.

Қороиғу кечангда кўнглинг чоғ бўлсин,
Бошинг булутлардан баландроғ бўлсин!»

Баҳром қизга деди: «Ўтир, чалгин чанг,
Бир қўшини бошлагил яна хушоҳанг.

Моҳёр қалби қуйдан ёнарса шояд,
Отанг меҳмоннавоз экан бағоят».

Чангзан қиз чалғуни тутиб қўлида,
Созни жараиғлатди «Мугон» йўлида.

Сўзга кирар экан сеҳирли торлар,
Қиздан тараларди хушбўй ифорлар.

Сўнг Моҳёр қўшигини этаркан талқин,
Сарв-санобарга ўхшарди тагин.

Қизил гул оқ гулни чирмаган янглиғ
Сўзи оташ эса, юраги ёниқ:

«Душманинг наест келиб, ортсин шукуҳинг,
Илму дониш ила юксалсин руҳинг.

Озода хулқурсан Фаридун монанд,
Мен — Орзу, бўлайин хизматингга банд.

Жангда лашкарини ғолеб кўрган шоҳ
Янглиғ таширфингдан хурсандман, эй моҳ!»

Шу сўзларни айтиб юрди шоҳ томон,
Куйларди, чангини янгрлатиб ҳамон.

Меҳмонга дер эди: «Эй шоҳ савлатли,
Мунаввар юлдузли, доно, давлатли,

Кимики кўрмаган бўлса Баҳромни,
Ушал олижаноб, мард, дилоромни,

Бир қараса басдир сенинг юзингга,
Уни нақш этгансан гўё ўзингга.

Келбатинг улугғор, сарвдир қаддинг,
Мағрур хиромингга бор чексиз ҳаддинг.

Ўзинг шер юраксан, танинг мисли фил,
Жанг аро шиддатинг юз шерчадир, бил.

Ёнегинг ўхшайди гулнорга буткул,
Балки, айтмоқ мумкин бу лолаю гул.

Кенг елканг нор ўмров қаддингга пайваст,
Бисутун тоғини кўтаргудек даст.

Хоки бойинг эрур Орзунинг тани,
Сенга фидо бўлсин ҳаётим мани!»

Тинглаб бу мақомда созу ширин сўз,
Ул маҳлиқодан шоҳ узолмасди кўз.

Мафтун боқар эди бўлиб мубтало,
Қалбини забт этиб ишқ номли бало.

Баҳром ҳузурида маст бўлгач Моҳёр,
Мезбонга сўз қотди шунда шаҳриёр:

«Дин йўлига тутгилу қизинг бер менга,
Офарин айтурман бу ҳимматингга».

Орзудан шу лаҳза сўради Моҳёр:
«Бу шердилдан қанча истарсен писор?»

Яхшилаб боққил-чи, кўнглингга ёқса,
Не ажабки, бахтинг гар кулиб боқса».

Отасига жавоб айлади Орзу:
«Отажон, ҳар сўзинг мен учун эзгу!»

Дилингда бўлса гар шу яхши ният,
Майли, мен Гушасига ёр бўлай фақат.

Баҳромсифат эрур бу ажиб ўғлон,
Таклифини рад этур қайси бир нодон?»

Қизининг жавобидан ота бўлиб лол,
Баҳромга деди: «Эй марди баркамол,

Сен қизни кузатдинг бошидан-оёқ,
Ақлу донишини энди синаб боқ.

Уни қалбинг ила имтиҳон қилгил,
Фурсатни ўтказмай феълини билгил.

Қизим бадавлат ҳам тенгсиз чиройда,
Ортиқ таърифимдан бормикин фойда?

Моҳёр гавҳарларни ҳисобласа ким,
Шоҳ ганжидан мўлроқ келгайдир балким.

Шошилма, бу кеча олгин тинч ором,
Ҳозирча кўлингга тутгил тўлиқ жом.

Қайфда ҳал қилинмас бундоқ позик иш,
Улуғлар бажаргай ишни осойиш.

Ухлагил, то яна чиққунча офтоб,
Яна тўплангунча муъбаду арбоб.

Тонгда доноларни эгажакмиз жам,
Чорлармиз аллома улуғларни ҳам.

Тундаги режага йўқдир инобат,
Фаридун давридан қолган бу одат.

Кайфда уйланмоқлик кори хайр эмас,
Оқиллар бу ишни инсофдан демас».

Баҳром жавоб қилди: «Бу — оллоҳ қши,
Бу йўлда фол очмас ақли бор киши.

Дилим чангзан қизга мойилдир бу кеч,
Сен турли шубҳанинг баҳридан тез кеч!»

Бузруквор сўради: «Сўзла, эй Орзу,
Сенга эр бўлмоққа арзирмикин у?»

Қиз деди: «Илк бора кўрган чоғимда,
Туғилди унга майл кўнгил боғимда.

Дуо қил, яздонга барча ихтиёр,
Моҳёр қилмишидан бўлмас ғазабкор».

Ота дер: «Сен энди унга ёстиқдош,
Пок пият йўлида, майли, қўшгил бош».

Қизин жуфт айлади Баҳромга ул зот.
Тонг отди... Хизматкор келиб шу заҳот,

Баҳром қамчисини аржиманд қилди,
Моҳёр даргоҳида баландроқ илди,

Орзу ўтаркан ўз хонаси сари,
Ухлаб ётарди уй аҳлининг бари.

Бўлак хоналарни айланиб Моҳёр,
Гушасп ишларида бўлди хабардор,

Сўнгра хизматкорга шу бўлди сўзи:
«Тез келтир сурувдан юмшоқ бир қўзи!»

Дастурхон зийнати бўлгайдир барра,
Барра миқти бўлсин, соғлом ва сара.

Гушасп уйғонганда бўл ундан оғаҳ,
Тез келтир ёнига бўза билан яҳ.

Қофурий жом тўла гулоб элиб қўй,
Ховасин тўлдирсин антиқа хушбўй.

Кечаги майдан мен карахтман ҳамон,
Кекса заргар учун ортиқ кайф — ёмон».

Бу гапларни айтиб, ётди тўшакка,
Уйку, ором билан кетди пинакка.

Мунаввар офтоб кўрсатганда тож,
Замин порлаб кетди, бошланди ривож.

Қамчи сари келар гурросу гуррос —
Қалқон, найза тутган мингларча сарбоз.

Майдонга тўлганди қўшиниу синоҳ,
Чунки бу даргоҳга қўнган эди шоҳ.

Қамчига халойиқ кўзи тушган тоб,
Уни кўзга суриб, этарди тавоф.

Барида найзаю, гурзию қалқон —
Бувчалик қўшиндан ҳайиққан дарбон

Тез кириб, хожасин у бедор қилди,
Майи ноб кайфидан тез хушёр қилди.

Деяки: «Тез чиқиб, ташқарига боқ,
Уйкую ланикликдан борми ёмонроқ?»

Меҳмонинг ўхшайди шоҳи жаҳонга,
Қўпибди бенаво бу хонадонга».

Сергак тортиб гапдан бой гавҳарфуруш,
Қалбида гулгула айлади хуруш.

Сўради: «Не бонс бу гапни қилдинг,
Шаҳриёр эканин қаердан билдинг?»

Шундай деб, ўрнидан турди газабнок,
Ҳамон этолмасди бу сирни идрок.

Ҳайқириб деди у: «Бу гап рост эмас,
Ақли бор донолар бу сўзни демас!»

Хизматкори деди: «Эй жаҳондийда,
Эрон шоҳлигидир сенга насиба.

Даргоҳинг қовида қўшин шунча мўл,
Ёриб чиқмоқликка тополмассан йўл.

Кимки бу даргоҳга келса сарфароз,
Бу эски палосда ўқиғай намоз.

Ҳали шуъласини сочмасдан офтоб,
Навқари хонадан чиқди-ю, шитоб,

Қўлида меҳмоннинг заррин қамчиси,
Яна гавҳар билан рангин қамчиси.

Дарвозанг устига илди баногоҳ,
Муқаддас жой бўлди бизнинг гузаргоҳ.

Энди май кайфини унутгил тамом,
Бекорга эмасдир бунча эҳтиром!»

Дарбоннинг сўзини тинглаб, ўшал дам,
Кекса мард дилини чулғади алам:

«Шаҳаншоҳ олдида нечун бўлдим маст,
Қизимни ҳам этдим яна майшараст».

Сўнг юриб Орзунинг хонаси сари,
Деди: «Озода хулқ, сй юзли пари!

Кеча уйимизга ташриф этган зот
Шаҳаншоҳ Баҳромдир, шубҳасиз, ҳайҳот!

Нахчиргоҳ дантидан қайтар экан шоҳ,
Унга лозим бўлган бизнинг оромгоҳ.

Кийиб чиққил румий шоҳи либосияг,
Бошинга қўндиргил пок тожи хосияг,

Бисотингдан учта қизил ёқут ол,
Шоҳга ҳадя учун, эй соҳибжамол!

Хуршедчеҳра шоҳни кўрганинг зумда
Кўксингга қўл қўйиб, бўлгил таъзимда.

Кўзига тик боқмай, ҳаё билан боқ,
Танмахрамлик ила тутгил яқинроқ.

Меҳр-ла жавоб бер гар этса савол,
Шарму карашмада бўлгил бемисол.

Фақат чорлатса шоҳ, қошига киргум,
Қул ўрнида кўрса, тобе ўлтиргум.

Билмай, ўтирибман кеча ёнма-ён,
Танам пора бўлиб, синсиз устухон!

Бирга май ичибмиз, мен билан ул шоҳ,
Ёшдир ё кексадир — май ичмоқ гуноҳ».

Шу маҳал хизматкор отказди хабар:
«Уйқудан уйғонди шоҳи мўътабар!

Боққа чиқиб тетик, барваста, ҳушёр,
Бош-тавини ювди улуг шаҳриёр.

Қуёшга рўбарў туриб ул сиймо
Яздонга минг қатла айтди тасанно.

Сўнгра ховасига кирди у қайтиб,
Буюрди бир жомда келтиринг май, деб.

Сўнг ланкар ҳолидан бўлди-да огоҳ,
Тайёр турсинлар деб буюрди подшоҳ.

Сўнг айтди ёнимга кирсин деб Орзу,
Орзуни этурман деди у орзу».

Орзу канизак-ла бордилар бирга,
Қўлда маю совга, бошда тож, сирга.

Букилиб, ер ўпиб таъзим айлади,
Шоҳ кулиб, гўзалга разм айлади.

Сўнг деди: «Сўзлагил, бу нечук аҳвол,
Қочмишсан сен мени этиб масту лол?

Бизга етарлидир қўшиқ чангу соз,
Аёллар совгаси этмас сарфароз.

Кеча ов ҳақида айтдинг бир қўшиқ,
Такрор айт, янграсин найза билан тиг!»

Сўнг сўради: «Қани у гавҳарфуруш,
Мен билан маст бўлиб май айлаган нўш?»

Бу гапни эшитиб, отасин дарҳол
Чақиртирди қизи. Кириб келди чол.

Кирди қимтиниброқ, таъзим билан у,
Офтобчеҳра шоҳга бўлди рўбарў

Ва деди: «Доною мардопа шоҳо,
Нодиру баҳодир кишварпаноҳо!

Бу олам ҳамиша амрингда бўлсин,
Тоғинг овозаси дунёга тўлсин.

Беҳушлик дорусин ичган эса ким,
Қошингда тургайдир гуноҳқору жим.

Мен подон ёнингда кўп май ичибман,
Девонаман, ўзин билмай ичибман.

Тилардим, кечсайдинг бу гуноҳимни,
Чарогон этсайдинг офтоб, моҳимни.

Эшигинг олдида қул бўлай мудом,
Менга инсонликни этмагил ҳаром!»

Жавоб шундай бўлди: «Қимки бўлса маст,
Донолар у мастдан ҳеч нарса олмас.

Қимгаки майи ноб келтирса андуҳ,
Майдан изламасин ҳузур ва шукуҳ.

Қайфингда ёмон хулқ сезмадим, аниқ,
Бу сўзни Орузу ҳам этгайдир тасдиқ.

Яхсиси дуо қил, чанган бу гўзал
Лолаю сумандан айтсин бир ғазал.

У қўшиқ куйласин, сўнг ичайлик май,
Нохуш кунлар ғамин бошга келтирмай».

Мўйсафид ер ўшиб, бўлди шодмон,
Муҳайё айлади тўкин дастурхон.

Ташқарида турган кўп улуглар ҳам
Шоҳнинг ҳузурига кирдилар бу дам.

Кўнглига хуш келмай бунча оломон
Орзу юриб кетди хонаси томон.

Ўтирди тун қаро либос ёйгунча,
Ойнинг атрофида юлдуз ёнгунча.

Орзуни чорлатди базмдан сўнг шоҳ,
Олтин курси узра ўлтирди ул моҳ.

Қўлга чангни олиб, бошлади мақом,
Худди шу қўшиқни истарди Баҳром.

Куйларди: «Шаҳриёр, улуг баҳодир,
Номингдан шерларга тушгай хавотир.

Зафарбахш султонсан, ёвнинг заволи,
Чехранг суман аро лола мисоли.

Жаҳонда сен каби шавкатли шоҳ йўқ,
Фалакда сен каби нурафшон моҳ йўқ.

Кулоҳнинг ярқираб жанг қилсанг агар,
Жанг аро шиддатнинг кўрганга лашкар,

Даҳшат ёнинггайдир аклу юракка,
Зер-забун этурсан душманни якка!»

Шу тарз давом этди зиёфату май,
Бодалар қуйилиб жомга пайдар-пай,

Кириб келди Рўзбеҳ вазири шу он,
У қишлоқ четида туггади макон.

Ёнида бор эди қирқ гўзал келиз,
Барчаси моҳрўй, соҳибжамол қиз.

Румий шоҳи янглиқ чехраси софлар,
Хуснидан нурланиб барча атрофлар.

Шоҳнинг ҳарамига йўл олди Орау,
Бошида гавҳар тож сочарди ёғду.

**БАҲРОМ ГҮР БИЛАН УИ ЭҒАСИ
ФАРШЕДВАРД ВА УТИНЧИ
ҚИССАСИ**

Салтанат қасридан чиқди шаҳаншоҳ,
Шод эди, ёнида Рўзбеҳи ҳамроҳ.

От суриб борарди шабистонига,
Ўшал суманбўйли ёрлар ёнига.

Ул кеча ётдию тонг отган маҳал
Нахчир дашти сари йўл солди жадал.

Кўп баланд-настлардан ўтишиб йўлда,
Бир ойча қолдилар нахчирли чўлда.

Қурилди шоҳона чодиру ўтов,
Бароридан келди, расо бунда ов.

Кўзларда уйқу йўқ, қўйилар шароб,
Базмга жон берар чанг ила рубоб.

Гулхан шуъласига тўлган эди чўл,
Ёнарди ўтида қуруқ билан ҳўл.

Шаҳардан келмишди кўпдан-кўп одам,
Дивордан баҳраманд неча тўп одам.

Олиб-сотиб ила эл сурарди гаит,
Кўзга чалинмасди лашкардан ул даит.

Ўнлаб оҳуларни неча мард тужжор
Сотиб олардилар, тўлашиб динор.

Бу чўл нахчири-ю, бу-чи, мурғи об,
Истаганча мумкин қилмоғинг кабоб.

Эшаклар устида юк хуржун-хуржун,
Бола-чақа учун, меҳмонлар учун.

Бир ой нахчиргоҳда этилгач мақом,
Жононлар сафосин қўмсади Баҳром.

Қўзгатди лашкарин бу азим чўлдан,
Бурқсиб кўтарилар эди чанг йўлдан.

Лашкар шитоб ила илдам кўчарди,
Арғумоқлар гўё елдек учарди.

Баногоҳ қаршидан чиқди бир шаҳар,
Ҳовлию кўчаси бозор сарбасар.

Лашкарга буюрди подшоҳ: «Бу оқшом
Шу ерда тунаймиз, олурмиз ором».

Шаҳар оқсоқолин сўроқлатиб сўнг,
Шаҳр аро кездилар гоҳ сўлу, гоҳ ўнг.

Хароб уй қошида тўхташди бир зум,
Уй эгаси чиқиб, айлади таъзим.

Шоҳ деди: «Вайрондир бу хона нечун,
Обод ўртасида вайрона нечун?»

Чол деди: «Меники бу бузуқ сарой,
Толеим шу хилда бўлди раҳнамой».

На говмиш, на кийим ва на отим бор,
На илму, на мардлик, на қувватим бор,

Мени кўрдинг, энди саройимга боқ,
Бу уйга раҳматдан лаънатдир мосроқ».

Отдан тушиб, уйни кўрган замони,
Қуригандай бўлди шоҳнинг дармони.

Қўй қийнга тўлиб кетганди хона,
Билиб бўлмас қайда шифту остона.

Шоҳ деди: «Адо эт мезбонлик бурчин,
Келтир бирор нарса ўлтироқ учун».

Уй эгаси деди: «Аё, эй номдор,
Мезбоннинг устидан кулмоқ на даркор?»

Ерга солмоқ учун бўлганда палос,
Мен бу андишадан бўлардим халос.

На палосим бордир, на ошу ноним,
На бордир кийимим, на дастурхоним.

Яхшиси, бошпана топ бўлак жойда,
Йўқса, бу ишингдан чиқмас ҳеч фойда».

Шоҳ деди: «Ақалли келтир бир болиш,
Қийинми бир лаҳза бунда дам олиш?»

Уй эгаси деди: «Бу қандай талаб,
Қуш сутин сўраш-ла баробар бу гап».

Шоҳ деди: «Келтиргил бир пиёла сут,
Ҳеч бўлмаса менга иссиқроқ нон тут!»

Жавоб бўлди: «Қилгил тасаввур, меҳмон,
Яъни сут ичдим деб ва едим деб нон.

Танда жон бўларди, бўлсайди ноним,
Гарчи азизроқдир пондан бу жоним».

Шоҳ деди: «Бўлмаса қўй-қўзинг агар,
Қайдан келди бунча қийлар, тезаклар?»

Чол деди: «Кеч бўлди, гапни калта қил,
Кўнглимни айнитдинг, борми ҳеч ақл?»

Яхшиси палосли бир уй излагин,
Эгаси жойига қўйсин иззатинг.

Заррача дилхушлик кўрмассан бунда,
Дарахт япрогидир тўнагим тунда.

Заррин узанги-ю зарин тигинг бор,
Ўғрилардан яна етмасин озор.

Мешинг бу вайрона, ғариб саройим
Ўғрию шерларга макон ҳар доим».

Деди шоҳ: «Гар ўғри олса ҳам тигим,
Севга бўлмагайдир ҳеч ёмонлигим».

Бу кеч тунамоққа кўрсатгил бир жой,
Керакмас ҳеч нарсанг менга, ҳойнаҳой».

Деди уй эгаси: «Ранжима, сипоҳ,
Бу уйдан ҳеч кимса топмаган паноҳ».

Шоҳ унга дедик: «Эй хирадманд чол,
Бу нечук хасислик, беандиша ҳол!»

Бир коса совуқ сув келтир, ақалли,
Сахий, мардлигинга мен деяй балли».

Жавоб бўлди: «Икки чақиримча юр,
Қаршингдан бинойи бир ҳовуз чиқур».

Бориб ичгил ундан, қанча истайсан,
Нечун бир ғарибни мунча қистайсан?

Мен эса бир дарвиш, бечора киши,
Мадорим қуритган бу дунё иши».

Баҳром унга деди: «Гар улуг бўлсанг,
Сув учун лашкар-ла бунча қилма жанг».

Деди ул Фаршедвард: «Улуғлик қайда,
Мен — ерсиз, кийимсиз, сувсиз бир банда».

Баҳром дер: «Ақалли ўз нафинг учун
Нон топмоққа ишлат идрокинг кучин?»

Жавобан деди чол: «Ё парвардигор,
Жонимга тегди-ку бу ғариб рўзгор!»

Сендан холи кўрсам бу айвонимни,
Муборакбод этгум мен яздонимни».

Нега кулбам сари қўйдинг сен қадам,
Некликдан бебаҳра бўлгур, эй одам!»

Дея чол ёш тўкиб, йиғлади зор-зор,
Овозидан қочиб чиқди шаҳриёр».

Буни кўриб кулди йиғлаб турган чол...
Шоҳ ортидан сипоҳ борар эди лол».

**УТИНЧИНИНГ УИ ЭГАСИ ФАРШЕДВАРДНИНГ
ХОЛИНИ ФОШ ЭТГАНИ ВА БАХРОМ
УНИНГ МОЛИНИ АРЗОНГА
БЕРГАНИ**

Шахристондан чиқиб бораркан номдор,
Йўлида учради қуюқ янтоқзор.

Утинчи чопарди дасталаб янтоқ,
Лашкардан чиқиб шоҳ, борди яқинроқ.

Ва деди: «Айт менга, ўтинчи, дарҳол,
Кимдир бу шаҳр ичра тапҳо оқсоқол?»

Жавоб бўлди: «Унинг номи Фаршедвард,
Бадҳирсу мумсиклик аро эрур фард.

Қўйларин ҳисоби юз мингдан зиёд,
Бундан ҳам кўпроқдир туя билан от.

Заминга етқулик бордир динори,
Ўзига буюрмас лек шунча бори.

Қорни мудом очу тани яланғоч,
На фарзапд, на хеш бор, яшайди муҳтож.

Чўпонин уйида гўшгу сут қайнар,
Ўзи зоғораю қоқ пишлоқ чайнар.

Бир кўйлаги икки бўлмайди асло,
Жабр этур ўзига ўзи доимо».

Утинчига шундай деди шаҳриёр:
«Чамангда, қўйлардан унда қанча бор?»

Билурсанми, қайда унинг галаси,
Қайда оту туя, ўтлоқ даласи?»

Утинчи деди: «Эй номдор, англагил,
Анинг молу мулкин ҳисобсиз деб бил.

Қайга боқма, унинг туя, моли бор,
Кўнглимда буларнинг кўп малоли бор».

Ўтинчига бериб бир қанча динор,
Шоҳ деди: «Бўлурсан энди бахтиёр».

Буюрди лашкардан чиқиб бир доно
Сафар жабдуғин этди жо-бажо.

Ул дононинг номи мард Бехрўз эди,
Сувори, паҳлавон, дилафрўз эди.

Ишбилармон марди майдонлардан шоҳ
Номдорга қўштирди юз отлиқ сипоҳ.

Топди бир тўғри дил мирзойи одил,
Ҳисобу китобда мумтозу оқил.

Ўтинчига деди: «Борурсан бирга,
Хизматинг чулганур зар-жавоҳирга.

Бўл бу одамларга ҳақиқий сарбон,
Мулкнинг юздан бири сенгадир аҳсон».

Дилафрўз дердилар ўтинчи номин,
Тер тўкиб, ҳалоллаб ер эди нонин.

Унга бир тулпорни бериб, деди шоҳ:
Бу ийўлда хушбахтлик сенгадир ҳамроҳ».

Дилафрўз бошига қўнган эди бахт,
Лутф этди ул мардга шоҳ ер билан тахт.

Лашкарни бошлади ййловга илдам,
Қўйлар саногига етмасди рақам.

Чўлда туялардан ўн карвон эди,
Ҳар карвон бошида бир сарбон эди.

Хўкиз, сигирларни санаб бирма-бир,
Ун икки мингдан ҳам оширди дабир.

Оту туяларнинг ҳисобини олди
Йигирма мингтага бориб тақалди.

Биёбон тўлганди мол тўёғига,
Хумлар лим-лим эди говмиш ёғига.

Уч юз минг туяга юк бӱлгулик мол
Зебу ганж бор эди бунда бемалол.

Дашту тоғ оғуши ӱтлоқ бепоён,
Ҳали эшитмаган таърифин жаҳон.

Бехрӯз мужда хати ёздирди бирдан,
Токи воқиф бӱлсин Баҳром бу сирдан:

«Улуғ яздон, сенга офарин минг бор,
Ўзингсан музаффар, эй парвардигор».

Сўнг шоҳга офарин айтди қатма-қат:
«Ранждан қутқазгувчи ўшадир фақат».

Хатда битди: «Аё подшоҳи жаҳон,
Барча эл лутфингдан хушбахт ва шодмон.

Адолатинг эрур ҳаддан зиёда,
Паришон бӱлмасин ганжинг дунёда.

Яхшидир ҳар ишда бӱлса андоза,
Андозадан бӱлур шоҳ дили тоза.

Мулкингда яшайди Фаршедвард ном зот,
На базму майдонда чиқарган ул от,

На помин эшитган жаҳонда бир кас,
На катта, на кичик кимлигин билмас.

На хусравшунос у, на яздоншупос,
Ношукурлик эрур ул одамга хос.

Оламнинг мол-мулкин тўплаган ўзи,
Аммо кўривипида йўқ ризқу рўзи.

Бунда йўқ кўринур мутлоқ адли шоҳ,
Менинг бу сўзимни санама гуноҳ.

Бир ганжин очмоқ-чун уч йилинг кетар
Ва уч йилга бу ганж бемалол етар.

Дони дабирларни даъват эдик биз,
Бирма-бир бойлигин хатга битдик биз.

Ҳанузгача аниқ эмас ҳисоби,
Ёзмоқдан қолмади дабирнинг тоби.

Дерлар, ер ичра ҳам ганжи — зари мўл,
У ерда бундан ҳам сийм, гавҳари мўл.

Кўзим йўлда эрур, масканимдир тоғ,
Амру фармонингга эрурман муштоқ.

Салом етсин мендан Эрон шоҳига,
Соғ бўлсин бир умр қадамгоҳида».

Подшоҳга етсин деб бу хату хитоб,
Йўлга тушди чопар этганча шитоб.

Баҳром гўр помани ўқиган заҳот,
Даргазаблик ёзди қалбида қанот.

Ғамгин бўлди, оқди кўзларидан ёш,
Камондай тортилди қабоқ узра қош.

Чақирди ёнига, тез келди дабир,
Қўлда румий қалам ва чиний ҳарир.

У тангрига аввал айтди офарин:
«Удир голиб, ундан осмону замин.

Донолик ва шодлик худованди у,
Тоғу тахт ва шоҳлик худованди у,

Езибсан, гар одил бўлганида шоҳ,
Жазосиз қолмасди бунчалик гуноҳ.

Буни ўғрилиқдан жамламаган у,
Буни ёмонликдан ғамламаган у.

Ёмони шундаки, у ношукурдир,
Худодан қўрқмайди, манглайи шўрдир.

Бу мол-мулкка гўё у посбон эрди,
Дили мол ҳирсига бир зиндон эрди.

Бўрими ё қўйми, бўлса ул жойда,
Барчаси бекору бари бефойда.

Тенгдир ер қаърида гавҳар ҳам, тош ҳам,
Унинг манфаатин билмаса одам.

Бу ранждан ганж бунёд этмоқ нораво,
Нечўн кўнгил қўймоқ, ўтар бу дунё.

Жаҳондан ўтди-ку шундоқ Фаридуи,
Эражу Салму Тур кўз юмиб маҳзуи.

Ҳамон шоҳ Кайковус, ҳамон Кайқубод,
Булардан бошқани эл этмагай ёд!

Дардга тўла ўтди отамнинг дили,
Бўлолмай бу жаҳон аҳлини одили.

Улуғлардан тирик қолмади ҳеч ким.
Ва ағамдан полий олмади ҳеч ким.

Жам эт, ҳар на бўлса унда мулку мол,
Элга бахш эт, тама этмасдан хаёл.

Кимки эҳтиёжин тутга олса сир,
Қалбини ёмонлик этолмас асир.

Ушал қарияким, бекор юрганди,
Мулкдорлар кўзида хор-зор юрганди,

Кимки бор-йўғини ичди ва еди,
Дарди бедавога гирифтор эди.

Кимнинг қарзи бору йўқдир динори,
Ҳеч кимса бўломас савлода ёри.

Яна гўдакларки, қотганлар егим,
На бор оталари ва на зарру сийм.

Хотинларки, бева ва бечоралар,
Қўлидан иш келмас ва овералар —

Уларга мол-мулкни айла аргумон,
Токи тавлярида пайдо бўлсин жон.

Яна шаҳар томон қўйганда қадам,
Бу ранждан баҳравор бўлгайсан сен ҳам,

Ўшал қарияки, озурда дил эр,
Унга Фаршедварднинг кўмган мулкин бер.

Фаршедвардда динор, тупроқ ва гавҳар
Барчаси бир хилда ётар бесамар.

Сенинг ёринг бўлсин бу фоний дунё,
Адлу инсоф сенга бўлсин раҳнамо».

Мактубга шоҳ муҳри босилган маҳал,
Чопар қайтди келган йўлига жадал.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ НАХЧИРГОҲГА БОРГАНИ ВА ШЕРЛАРИНИ УЛДИРГАНИ

Буюрди шаҳаншоҳ, гўзал бог аро
Шоҳ тахтин чокарлар қурди жо-бажо.

Баҳор оғушида эди нақшин тахт,
Устида соябахш гулафшон дарахт.

Соқийлар тутарди ҳақиқ майи жом,
Шоҳга ҳамдам эди аъёну аҳком.

Муъбадларга шундай деди шахриёр:
«Улусга хуррамлик келтирсин рўзгор.

Ўлганда, ҳар кимга бир қабр бўлгай,
Шоҳми, гадомидир — бир тақдир бўлгай.

Ўлим вайрон қилур барча девонни,
Ер-ла яксон қилур қасру айвонни.

Шоҳдир ё дарвишдир — ўлгандан кейин
Яхши ё ёмон ном қолмоғи тайин.

Тортган ранжларининг бари бефойда,
Ранж ҳам даф бўлгайдир у ўлган жойда.

Яхши ном қолдирсанг дунёда, басдир,
Бу тожу бу белбоғ абад эмасдир.

Ростгўйлик ва шафқат бўлсин кутганинг
Ош бўлсин тоинки топган-тутганинг.

Ўттиз саккиз эрур менинг ҳам ёшим,
Кўп шодлик кунларни кўрди бу бошим.

Қирққа етганида йигит қадами
Дилга ўрнашадн ўлимнинг гами.

Сочнинг бир толаси оппоқ бўлган чоғ
Яхшидир шодликдан умидни узмоқ.

Оқ соч — бу умрга эмасдир шодлик,
Оқ соч келтирмагай тожга ободлик.

Яна икки йилча сафо сураيين,
Сўнг бошга не келса, майли, кўраيين.

Яздоннинг олдида кийин палос,
Ношукур эмасман, бандаман, холос.

Кўп йиллар яшадим шоду сарбаланд,
Подшоҳлик тожидан бўлиб баҳраманд.

Энди керак менга поз-неъмат боли,
Майдан заррин косам бўлмасин холи.

Нақш олмалар юзга олган фасли қон,
Йўлбарс сағрисидай кўрингай осмон.

Хушбўю серҳосил баҳордир бу дам,
Қизил май худди гамгузордир бу дам.

Ҳаво мўътадилдир, форомдир жуда,
Замин покизаю сувлар осуда.

Ипак либос кийиб кирганида куз,
Нахчиргоҳ овидан ййрагайдир кўз.

Жаз даштида шундоқ бир кор этайлик,
Жаҳонда қолгулик ёдгор этайлик.

Роса етилагандир гўрхарлар унда,
Шер қудратин тўплаб танда, бўгинда.

Тозию, қоплону, чағру шоҳин, боз
Ҳозирдан сафарга бўлсин тахту соз.

Гўрхар даштида биз ўйнатиб камон
Югурайлик ором топмасдан бир он.

Бир биёбон бордир Жазнинг чўлида,
Ҳар бута найзадай ўнгу сўлида.

У ерда ўнгидан келар овимиз,
Тахт бўлур овқатлик ва ўтовимиз».

Сузиб келганида кузнинг булути
Ланкарга тўлди дашт, йўқдир ҳудуди.

Ҳар мулкдан чиқиб бир жангталаб лашкар,
Эрон шоҳи сари елди саросар.

Улардан подшоҳ ажратди танлаб,
Неча мардларники, бари овталаб.

Ланкар етиб келди нахчир даштига,
Тинг келиб чўл ўн минг отлиқ шаштига.

Шоҳона чодирлар қурилди ҳар ён,
От, чорво, охурга тўлди биёбон.

Чокарлар сипоҳнинг олдида бориб,
Қудуқлар қаздилар, сувлар чиқариб,

Баҳраманд бўлсин деб сувидан аскар,
Қудуқларга чигриқ ўрнатиб яксар.

Лашкарнинг ортидан борар эди шоҳ,
Нахчиргоҳни кўзлаб аёёну сипоҳ.

Биёбон кўринди, қулон лиқ тўла,
Шерлар наърасидан ўрмон ғулгула.

Шоҳ деди: «Бу кеча қуринг базми май,
Эртан шер овимиз ўнгидан келгай.

Бу кеч ётмоқ лозим хотиржаму шод,
Тонг-ла шер овини этурмиз обод.

Тонггача май ичмоқ — дил эҳтиёжи,
Нурафшон бўлганда оламнинг тожи,

Тиг билан урармиз биз ўша шерни,
Яъни ишга солиб олмос шамширни.

Жангалзор шерлардан бўлганда холи
Қўлимизда бўлгай қулон заволи».

Ул кеча дам олиб, тонг билан подшоҳ
Жангалзорга борди, ёнида сипоҳ.

Уидан чиқиб келди бир қудратли шер,
Вазмин қадамидан титрагудай ер.

Деди ёронларга Баҳром паҳлавон:
«Қўлимда кучим бор ва тийру камон.

Шер жангига кирай ўткир тиг билан,
Мардга хос шиддату ярашиқ билан».

Эгнига кийиб шоҳ шикорий либос,
Учқур отга минди, қўлда тиг олмос.

Шер уни кўрдию турди ёёққа,
Наъра тортиб чонди шоҳ турган ёёққа.

От бўйнидан олмоқ истади арслон,
Пошна билан тепди уни паҳлавон.

Сўнг шернинг бошига тиг билан солди,
Шернинг жуфти кўриб, гангираб қолди.

Бошдан белигача кесганди шамшир,
Талвасада қулаб тушди наррашер.

Яна бир шер келди унга қасдма-қасд,
Болали ургочи шер ҳам басма-бас.

Бўйнига шоҳ ханжар урган палласи,
Шернинг танасидан учди калласи.

Бир сипоҳ деди: «Эй шоҳи хуршедчеҳр,
Бу махлуқ зотига кўрсат зарра меҳр.

Шеру шербаччага бу тўқай тўла,
Билки, қириб бўлмас бари бир йўла.

Шердан ҳушёр бўлмақ пайти бу, асли,
Чунки ёз фаслидир — болалаш фасли.

Тўқай узунлиги келур уч фарсанг,
Шери ҳеч камаймас йил бўйи қирсанг.

Жаҳон ҳам бўлмагай шерлардан холи,
Бунча ранж азобнинг йўқми малоли?

Аввало, шоҳ тахтга ўтирган замон,
Шер жангин қилмаган эди аҳд-паймон.

Ҳозир сен Эронга шахриёр — мард эр,
Қулонга келгансан, нечун овлаш шер?»

Унга деди подшоҳ: «Эй хирадманд пир,
Не бўлур бу оту бу қулон, бу тир?»

Баҳодир мардларга бу тийри камон,
Шон-шараф бермаган ҳеч вақт, ҳеч замон.

Бермоқчи бўлсак гар мардлик додипи,
Унутмайлик гурзи, шамшир ёдини».

Муъбад деди: «Жангда сен каби сарвар
Унта суворийим бўлсайди агар,

Бўлмасди Рум пла Чинда тожу тахт,
Жаҳон салтанати менга эди нақд.

Емон кўз тегмасин шаънинингга асло,
Бўлсин бахт гулшани сен учун маъво».

Тўқайдан чодир сари қайтур шоҳ,
Евида ҳамроҳдир муъбаду сипоҳ.

Лашкарлар ўқирди унга офарин:
Бўлмасин сенсиз деб бу тожу нигин.

Сўнг кириб хосхона ичра улуг шоҳ,
Ювишиб-гараниб бўлди мисли моҳ.

Меҳрибон чоқари хизматда туриб,
Ҳар ёни мусаффо қилди супуриб.

Ўрнию болиши ёнига шитоб
Келтириб қўйдилар мушк ила гулоб.

Фаровон дастурхон ёзилди роса,
Майга тўлди биллур ва заррин коса.

Барралар гўштики, кўзни этур ром,
Муҳайё этилмиш неча хил таом.

Таомни сиб бўлиб шоҳ Баҳроми Гўр,
Буюрди: «Берилсин бир жоми биллур!»

Паричехра соқий қўлда тутиб жом,
Таъзим-ла узатди, олди шоҳ Баҳром

Ва деди: «Ардашер сурганида тахт,
Даврида кекса ҳам тошди ёшлик, бахт.

У давлатдор эди, биз оддий султон,
Шуни уддалаш ҳам бизга зўр имкон.

Жангу базм, азм ила саховат аро
Жаҳон шаҳриёри ўшалдир танҳо.

Искандар Эронга Румдан келган вақт,
Вайрона бўлганди мулк ҳам тожу тахт.

Борди номардликнинг оғир йўлидан,
Ўттиз олти подшоҳ ўлди қўлидан.

Хусравлар ёғдирур номига нафрат,
Мулкка тўлган эди ундан адоват.

Офарин айтилар Офаридунга,
Фақат кинажўйлар тош отур унга.

Жаҳон ичра мудом кўнгил нақшидек,
Қолса дейман менам фақат яхшилик».

Буюрди шаҳаншоҳ: «Топилсин жарчи,
Бўлсин хушовозу номдор хабарчи.

Қўшинни айлаиб ул даста-даста,
Шу гапни ҳайқирсин баланду настрада.

Десивки, Баркӯху Жаада шу тартиб —
Гавҳару зар дебо, инакдан тортиб

Арзимас хас ёхуд хашакка қадар,
Нимки попок қўлиш чўзаркан агар,

Тескари миндирай уни отига,
Жилонин тутқазай икки ботирга.

Оёқларин отнинг қорнига боғлаб,
Озаргушаси сари элтсин таёғлаб.

То бош эгиб, ундан важот истасин,
Парвардигоримдан ҳаёт истасин.

Кимга аулм этиб ул чулғади гамга,
Моли мулкин берай ўшал одамга.

От билан полизни ким увол этса,
Мевали дарахтга ё завол етса,

Ботиру бебаҳо бўлганида ҳам,
Нақ бир йил зиндонда чеккайдир ситам.

Равж бериб, бу даштдап ким оларкан баҳр,
Унга насиб этмас, билиб қўйсин, шаҳр».

Шаҳар тожирлари — кекса-ён бари
Баркӯх, Жаадап чиқиб келди дашт сари.

Шаҳриёр лашкари тутган дала-дашт
Чин бозори янглиғ бўлганди сергашт.

БАҲРОМНИНГ НАХЧИРГОҲДА ҲУНАР КУРСАТГАНИ

Эртаси, кўрингач қуёшнинг зари,
Жаҳондор йўл тутди нахчиргоҳ сари.

Олдивда борарди камондор сипоҳ,
Ортидан от суриб борар эди шоҳ.

Деди у: «Камонга ким бўлса моҳир,
Мўлжалсиз, мерганлик айлабон зоҳир,

Гўрхар қўйруғига аниқ ўқ тиксин,
То ул ўқ сийнасин ҳам тешиб чиқсин!»

Бир паҳлавон деди: «Аё шахриёр,
Номдор лашкар турур ёнингда тайёр,

Лек ҳеч бир камонлик бунга қодирмас,
Бу позик ҳунарда сендек моҳирмас.

Бу ишда бир сенинг бордин иложинг,
То жаҳон борича порласин тўжинг.

Қоматинг чинору келбатинг нақ шер,
Қўлингга тутганда ўқ билан шамшир,

Журъатинг лашкарга гулгула солур,
Улар ҳам камонни қўлига олур».

Шоҳ деди: «Гар борсак оллоҳ йўлидан,
Бирор иш келар-ку Баҳром қўлидан!»

Шоҳ Баҳром тагида ўйнаб аргумоқ,
Бир нарра гўр томон борди яқинроқ.

Қулай пайт келганда узди бирдан ўқ,
Бир бутун михланди сийнаю қўйруқ.

Ерга гурс қулади ўшал ваҳший зот,
Заркамар ботирлар суриб келди от.

Заҳм изин кўрганлар лол эди андоқ,
Таҳсин ўқинларди шоҳга бесаноқ.

Шундоқ ўқ тортмишди паҳлавон Баҳром,
Ўқ қулон ичига кирганди тамом.

Жангчил суворилар, тенгсиз мерганлар
Шоҳга қайта-қайта таҳсин дерканлар,

Барчанинг мақсади: «Аё шахриёр,
Саодат ҳамиша сенга бўлсин ёр.

Сен — мардсан, биз — сенга ҳамроҳ кишимиз,
Балки, бундан ҳам кам қилар ишимиз».

«Бу — менинг ўқиммас, — деди унга шоҳ, —
Бу — эгам имдоди, ғолибдир оллоҳ.

Кимнингки худойим бўлмас йўлдоши,
Хору зорликдан ҳеч чиқмагай боши».

Шундай деб отига қамчи босди шоҳ,
Хумо янглиғ учди тулпори ногоҳ.

Бир модагўр чиқди йўлидан яна,
Ёнида боласи чопқиллар, ана.

Шаҳаншоҳ белидан тиг солди чунон,
Иккига бўлинди лаҳзада қулон.

Келдилар у жойга барча ботирлар,
Сарфароз қиличбоз, содиқ шотирлар.

Бир хиралманд кўриб этди гуфтугў:
«Шамшир ва билакнинг қудратидир бу.

Ёмон кўздан шоҳни асрасин худой,
Унга тимсол ичра фақат ўхшар ой.

Чокар бўлсин унга жаҳон улуги,
Фалакни банд этгай тиғи, йўриғи».

Сипоҳлар киришиб овга ўшал найт,
Даштдаги бор гўрни айладилар сайд.

Шоҳ дер: «Зар ҳалқалар тайёр этингиз
Ва ҳар бир ҳалқага номим битингиз».

Гўрлар қулоғига ҳалқа осдилар,
Уч юз галасига тамға босдилар.

Қўйиб юбордилар шоҳ номи билан,
Подшоҳнинг шафқагли пайгоми билан.

Қўшинни оралаб жар солди бир мард:
«Эй дашти азимда юргувчи жўмард,

Аҳли тожирларга сотмангиз овни,
Халойиққа қилинг барча сийловни!»

Барқўху Жаз ёқдан келар кўп номдор,
Ипагу кимхоблар айлашди нисор.

Шоҳ кечиб оқиллар келтирган бождан,
Деди: «Баҳра олсин бу бож — хирождан.

Кимки дарвиш бўлса шаҳарлар аро,
Тер тўкиб нон еган жами фуқаро!»

Унинг сийловидан бўлар давлатманд,
Саодатли бўлар, толеи баланд.

Нахчиргоҳдан қайтиб шаҳр ичра Баҳром
Бир ҳафта базм этди қўлларида жом.

Майдонда шоҳ учун ясалди боргоҳ,
Хизматда турди ёнида сипоҳ.

Айланиб ўртада мутриб сўзларди,
Ул хирадманд доно мақсад кўзларди.

Дерди: «Эй адолат истаб юрган эл,
Худони меҳрибон билган банда, кел!

Кимки воқиф бўлса ранжимиздан гар
Ва бебаҳра бўлса ганжимиздан гар,

Қирсин бу майдонга, токи шаҳриёр
Қилур сийловидан уни бахтиёр.

Кимки кекса бўлса, ожиз, шикаста
Ва ёхуд ёш бўлиб — бўлса гар хаста,

Ёки кимнинг бўлса бировда қарзи,
Қарзин узолмасдан бўлса дард-арзи,

Ёки гўдаклар бор етим-есир, оч,
Молдорнинг қўлида бўлсалар муҳтож,

Гўдаскининг онаси ночор бўлса-ю,
Сир тутса ўзининг ночорлигин у,

Е ўлган бўлса бир давлатманд киши,
Қолган бўлса ундаи гўдак ташвиши.

Аммо мол-мулкни олиб бир беёр,
Худойимдан қўрқмай бўлса мансабдор —

Ҳаммасин бирма-бир айланг боз баён,
Токи менга бўлсин барча роз аён.

Давлатманд қилайин марди дарвишини,
Диднатли қилай осий, бадкешни.

Кимнинг дасти қисқа, йўқ қўлида пул,
Хожатин чиқарай, хурсанд бўлсин ул.

Кимки муҳтожликда чекар экан ранж,
Саховат кўрсатиб, анга очгай ганж.

Ким қилиб мансабни сунистеъмом,
Сағирлардан тортиб олар бўлса мол,

Поинсофни тирик осайин дорга,
Шу жазо лойиқдир ўшал гаддорга.

Нахчиргоҳдан қилди сўнг азми Бағдод,
Ёрқин хаёллардан кўнгли бўлиб шоҳ.

Ботирлар бордилар унга бўлиб эш,
Бир бўлиб бегона ақрабою хеш.

Амр этди, орқага қайтсин деб сипоҳ,
Дилорой қасрига таяҳо юрди шоҳ.

Заррин шабистонга берилди оро,
Чокарлар мушку май айлаб муҳайё.

Дилбарлар чанг чертиб, айтдилар газал,
Номаҳрамдан холи базми мукаммал.

Руду май, най ва чанг хўн оҳанг бериб,
Ҳавони тўлдирур хуш жаранг бериб.

Ҳар кеч бир ҳужрада бир гўзал билан,
Тонгни оттирар шоҳ ишқ-газал билан.

Икки ҳафта ўтди худди шу йўсин,
Ғазна эшиклари очиқ туну кун.

Сўнг қайтди шараф-ла Ситаҳр томон
Кайний тож кийиб подшоҳи жаҳон

Ҳаррод шабистонин эшигини очди,
Гўзаллар бошидан дирҳамлар сочди.

Кимгаки қулмаган бўлса элда бахт
Ва насиб этмаган бўлса заррин тахт,

Эрон шоҳи бундан бўлди ғазабнок,
Рўзбеҳга буюрди ул тоза идрок.

Дедики: «Улашгил Рум, Ҳазар божиң,
Қондирмоқлик учун эл аҳтиёжин

Ва тайёр айлагил бир хачир динор,
Исфаҳон, Рай ганжин олсин талабгор.

Шабистон бу хилда бўлса гар хароб,
Эрон шоҳи қалбин босгай изтироб».

Янги бож олдилар ҳар бир кишвардан,
Элга оро бериб дебою зардан.

Ову шароб унга ҳамнафас эди,
Гўзаллар васлидан шоду маст эди.

**ЧИН ХОҚОНИНИНГ ЭҒОНГА ҚУШИНИ
ТОРТГАНИ ВА ЭРОНЛИКЛАРИНИНГ
УНДАН ОМОНЛИК ТИЛАГАНИ**

Кейин хабар етди Ҳинд ила Румга,
Обод Турку, Чину Қорақурумга:

Яъни Баҳром қўнгли ишрат билан банд,
Юрт шаънига асло эмас ҳавасманд.

На бор сарҳадбони, на посбони бор,
На диёр ичра бир паҳлавони бор.

Чин хоқони тинглаб бу хилда хабар,
Чин — Хўтан мулкидан тортди кўп лашкар.

Дирҳам сочиб, сурди Эрон сари от,
Ҳеч ким Баҳром Гўрни қилмас эди ёд.

Румдан хабар етди шунда дафъатан
Босиб келмоқда деб Чин ила Хўтан,

Яъни қўшин суриб, Чиннинг қайсари
Яқинлашиб келар нақ Эрон сари.

Эрондаги пешво, улуғларки бор,
Яъни дунё кўрган доною номдор,

Баҳром Гўр қонига етишиб тезда,
Ташвиш, газабларини айтди шул кезде.

Шоҳга аччиқ сўзлар айтилди дангал,
Ошкоро этилди бўлса не чигал.

«Шоҳ фикри банд бўлгай доим жанг билан,
Сеп-чи банд эурсан базм-оҳанг билан.

Наздингда хор эрур бу ганжу сипоҳ,
Бу Эрон мулкию, бу тахту боргоҳ».

Шунда жавоб қилди шоҳи жаҳондор:
«Аё йўлбошчи-ю, муъбаду сардор,

Билингки, жаҳоннинг одили — эгам
Менга раҳнамодир, тортманг ортиқ ғам.

Куч олиб мен ўшал одил яздондан,
Бўрини ҳайдарман мулки Эрондан.

Бор экан бу бахту, бу қўшин, бу ганж,
Мулкка яқин келгай на дарду, на ранж».

Шу эди подшоҳнинг дўстларга сўзи,
Бундан қонга тўлди ботирлар кўзи.

Бедор эди аммо Баҳром шоҳ дили,
Дилин ўртаб нохуш бу хабар тили,

Лашкар ғамин ерди у хаёлида,
Зафар эди режа ва аъмолида.

Қўрқувга тушганди бор Эрон шаҳри,
Дилларни ёргудай гумоннинг заҳри.

Барча эл подшоҳдан умидин узиб,
Таъна қилишарди, дил ўйин бузиб,

Хабар отказдилар: «Аё Баҳром шоҳ,
Чиндан кириб келди Эронга сипоҳ».

Густаҳми олдига шоҳ даъват этди,
Сўради: «Наҳот Чин лашкари етди?!»

Густаҳм ҳам паҳлавон, ҳам вазир эди,
Уруш майдонида беназир эди.

Келди Меҳрпирўз ва яна Ҳаррод,
Меҳрбарзин келди ва яна Фарҳод.

Кирди музаффар шоҳ қошига шул он
Руҳому Ҳазарвон билан Андимон.

Бири Гелон шоҳи, бири Рой шоҳи,
Уруш майдонида мулкнинг папоҳи.

Додбарзин ботир ҳам ўрдага кирди,
Зобул мулкида у бемисол эрди.

Қораний Бурзмехр буюрди ташриф
Ва Родбарзин келди нурчеҳра, зариф.

Шоҳ бунча лашкарни бир-бир оралаб,
Ўн икки минг мардни олди саралаб.

Укасига бериб тахт ила кулоҳ,
Лашкар ихтиёрин тонширди подшоҳ.

Нарси ҳам мард эди, доною оқил,
Ҳам дин фаҳри эди, хушчеҳра, одил.

Етакда ҳисоблик ботир лашкари
Йўл солди Озарободогон сари.

Ғавво қилиб печа сирдан беҳабар,
Дердилар: кам экан форс ичра аскар.

Дердилар: майдондан қочди Баҳромшоҳ,
Кетди Озаргушасп бўлгай деб паноҳ.

Озаргушасп сари йўл оларкан ул,
Қайсардан шамолдай келди бир расул.

Озгина лашкар-ла манзилгоҳ тутиб,
Нарси қулай пайтни ётарди кутиб.

Эл дер: «Завол бериб Баҳром тахтига
Қаролик келтирди эли бахтига.

Бошқа шоҳлар каби у тўнламас ганж,
Балки, бор ганжини сочади берашж.

Дуч келган жойда у жонбозлик қилар,
На ёшлик қиймати, қадриши билар.

Пароканда эрур шаҳру лашкари,
Овора эрурлар барча хешлари».

Бу сўзлар айтилиб бўлгани ҳамон,
Шундай қарор қилди барча оламён:

«Эрондан тонайлик бир фозил одам,
Чиш хоқони сари етсин у илдам.

Горат, ёмовликни у кам айласин,
Агар хоқон бўлса, карам айласин.

Шояд Эрон мулки жойида қолса,
Катхудойсиз юртга у шафқат солса».

Нарси жавоб қилди: «Чидамас юзим,
Афзал эрур бундан ўлганим ўзим.

Чин шоҳидан паноҳ тиламам элга,
Ерни тўлдиурман лашкару филга.

Бизда қуролу гашиж, мард ботирлар бор,
Халжаридан олов чақновчи девкор.

**Баҳромки, ноумид этган бўлса ҳам,
Камчил синоҳ билан кетган бўлса ҳам,**

**Яхши ният қилинг, етур омонлик,
Ёмон андишанинг таги ёмонлик».**

**Эронликлар тинглаб Нарси сўзин шод,
Янги бир ҳангома қилдилар бунёд:**

**Баҳром шоҳ бу ердан кетган синоҳсиё,
Тутқил бўлса, диллар қолмагай оҳсиз.**

**Жанг бирла кирса гар Эронга хоқон,
Талон-торож бўлур барча ошнён.**

**Нарсининг қўшини гар бўлса ҳалок,
Оёқ ости қилгай ёв бизни бебок.**

**Лозимдир кўрмоқлик бир тадбир — чора,
Юртдан узилмаса пойимиз зора.**

**Бир муъбад бор эди, дердилар Хумой,
Хирадманд, билимдон ва идрокка бой.**

**Эронликлар уни интиҳоб айлаб,
Дедилар: «Чора топ тез, шитоб айлаб».**

**Битдилар бандавор сўнгра бир нома,
Хоқонга эл дардин ёзарди хома.**

**Даставвал ёздилар: «Сенга бандамиз,
Амру матлабингга сарафқандамиз.**

**Эронзаминдан сен ҳар на истасанг
Узру таҳсин ила берайлик бежанг.**

**Совгаю бож-хирож ол, қаҳрингдан кеч,
Турқлар билан жангга тобимиз йўқ ҳеч».**

**Номдор улуғлардан олиб ёнвга,
Хумой етиб келди Чин хоқонига.**

**Пайғомни топширгач хоқонга ул зот,
Турон нуҳи бўлди бу пайғомдан шод.**

Билдики, Эроннинг қопқасин очиб,
Баҳром шоҳ сипоҳ-ла кетмишдир қочиб.

Хабар мазмунидан хурсанд бўлиб ул,
Тани яйраб, қалби очилди гул-гул.

Сўнгра туркларига сўз қотди хоқон,
Яъни: «Таъзим қилди бизларга Эрон.

Жангсиз зафар қучдик бу заминда биз,
Ишимиз ўнг қилди тадбири тамиз!»

Элчига кўпдан-кўп бериб у сийлов,
Дирҳаму динорлар сочтирди дарров.

Хатга бундай жавоб қилди шаҳриёр:
«Оқиллар жонига хирад бўлсин ёр.

Сивга дўст деб билай энди ўзимни,
Чин деб қабул қилинг ҳар бир сўзимни,

Сипоҳ билан Марвга кирганим куни,
Қирговул патидай яшнатай уни.

Инсофу тадбир-ла бахш этайин қут,
Оқтирай ариқда сув ўрнига сут.

Марвда биз кутармиз Эроннинг божи,
Ботирлар мулкининг сийлов-хирожини.

Марвдан у ёғига босмасман қадам,
Раяждан фориғ бўлсин сипоҳларим ҳам».

Шитоб айлаб қайтди Эронга расул,
Кўрган-эшитганин бир-бир айтди ул.

Сипоҳ тортиб Марвга йўл олди хоқон,
Туёқлар чангидан қорайди жаҳон.

Осуда ўтарди бунда ҳаёти,
Ҳеч кимда йўқ эди Баҳромнинг ёди.

Марвда авжга чиқиб суруду чолғу,
Кўзга илинмасди бир лаҳза уйғу.

Даштда ўз майлига қўйилди сипоҳ,
Соқчию галага йўқ эди паноҳ.

Шикору, шаробу, базми, наю чанг,
Йўқ эрди ҳеч кимнинг хаёлида жанг.

Эронийлар божин кутар эдилар,
Ғазабдан ёниб, кўз тутар эдилар.

БАҲРОМ ГУРНИНГ ЧИН ХОҶОНИГА ҲУЖУМ ҚИЛГАНИ

Баҳром ўша ондан қасос кутарди,
Лашкарни душмандан омон тутарди.

Унутиб базму май завқин эрта-кеч,
Унинг жосуслари тинмасдилар ҳеч.

Улар етказдилар Баҳромга хабар:
Хоқон Марвда турар йиғиб мўл аскар.

Озаргушасп сари етди ўшал ёт,
Ҳар бир аскарисида қўша-қўша от.

Кийиб румий кулоҳ, туркона либос,
Елдай учиб борар, солиб айҳаннос.

Тоғдан тушган селдай келаётир тез,
Ўтиб Ардабелдан Омул сари хез —

Этиб, сўнг етдилар шаҳри Гургонга,
Қанча улугларни олганча ёнга.

Гургондан етдилар то шаҳри Нисо,
Раҳнамоси бўлиб борар бир порсо.

Гоҳо тоғ, гоҳида кезиб саҳро, чўл,
Туну кун бетиним босардилар йўл.

Кундуз соқчи қўйиб, кечаси посбон,
Интилар тўхтамай сарҳадга томон.

Тезкор парвоз қилиб қирғовул янглир,
Марвга яқин етиб қолгани аниқ.

Шоҳри огоҳ этиб хоқон ишидан,
Дедилар: «У холи жанг ташвишидан».

Ахрамандир унга певичоии олий,
Кашмеҳон пахчирин овлаш хаёли».

Баҳром бу хабардан шод бўлди гоят,
Фориғ бўлиб барча ранждан ниҳоят.

Бир кун дам олишди ўша манзилда,
Осудалик сезиб шоҳ, сипоҳ дилда.

Төг ортидан қуёш кўз очган чоғи
Кашмеҳонга етди қўшин туёғи.

Табл садосидан қулоқлар батанг,
Кўзни олгудайин байроқдаги ранг.

Чиқди нахчиргоҳдан ажаб гулгула,
Шоҳ, сипоҳ диққатин тортиб бир йўла.

Хатто қар қилгудай шерин бу нола,
Гўёки булутдан ёғарди жола.

Қон билан ювилди лаҳзада майдон,
Гўёки осмондан ёғар эди қон.

Хоқон пахчиргоҳда қўрқиб уйғонди
Ва бўлди хазарбон қўлида бағди.

Чинпинг номдоридан нақ уч юз чоғлик
Отларга тиркалди, қўл-оёқ боғлик.

Кашмеҳондан Марвга томон йўл солиб,
Баҳром шоҳ лашкари еларди қолиб.

Марвда ҳам чинийдан қолмади асар,
Ғавимлар тору мор бўлганди яксар.

Қочиб қутулмоқчи бўлса ҳар бир ёв,
Баҳром шитоб билан етарди дарров.

Ўттиз фарсанг йўлни шундоқ ўтди шоҳ,
Қорон форсий бўлиб ёнида ҳамроҳ.

Қайтиб нахчиргоҳга, тониб иқболи,
Лашкарга улашди чинийлар моли.

Чин жангида Баҳром бўлди сарфаро,
Бу зафар яздодан эҳсону нибз.

Яхшию ёмонга мол берган ўша,
Офтобу ойга ҳам соҳиб ҳамиша.

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ
ЭРОИ ВА ТУРОИ ЧЕГАРАСИГА
ДЕВОР ҚҲРДИРГАНИ**

Отлару қўшинлар олсин деб ором,
Марвда маскан тутиб ётди шоҳ Баҳром.

Жанг-жадал ҳаваси дилда ортарди,
Кўнглини Бухоро завқи тортарди.

Бир кеча-кундузлик манзилдир Ому,
Базм этиб, ҳам овлаб қулоғу оғу,

Сўнгра от сурди у Фороб чўлида,
Қумлоғу сув кечиб олис йўлида.

Офтоб кўк юзини ётганди заррин,
Ложувард либоси соф эди, сарин.

Чанг турди, қанотин ёзгандек қузғун,
Жаҳонгир қўлида Мою Марг бутун.

Яксон этиб унда лапкари турки,
Ёндирдилар манжуд мол ила мулкни.

Юлдузлар уйқуга бўлганда машғул,
Бир-бирин излашиб отаю ўғил,

Туркдаги жамийки саркору сардор,
Кексаю ёш аро доврўғли номдор,

Бош эгиб, қон ютиб пойи пибда,
Келиб шоҳ олдиға хору афтода,

Дедилар: «Эй улуг шоҳи аржиманд,
Паҳлавонлар аро толеи баланд,

Бўлса гар ул хоқон гуноҳдор, осий,
Жаҳондор ҳукмидан эрур савдоси.

Гуноҳсизлар қонин тўкма, илтимос,
Бу қилмиш номдорга бўлмагайдир хос.

Агар бож истасанг, биз берайлик бож,
Номдорлар қатлига борми аҳтиёж?

Барча аёлу эр сенга бандамиз,
Сенга таслиммизу сарафкадамиз».

Уларнинг ҳолига раҳм этди Баҳром,
Қалби шафқат билан бўлиб яна ром.

Қон тўкишидан тийиб мардлар қўлини,
Тутди яздоншунос шафқат йўлини.

Бўлди шоҳнинг кўнгли меҳрга пайванд,
Орому андиша уни этиб банд.

Ҳар йиллик улкан бож ҳисобига ул
Улар илтимосин айлади қабул.

Бу ишдан жаҳонжўй топиб улуг қом,
Турклардан бож, сийлов ундирди Баҳром.

Сўнг Фороб шаҳрига яна қайтди у,
Чехрасида хавда, лабида кулгу.

Бир ҳафта бу ерни тутди мавзилгоҳ,
Чиннинг улуғларин даъват этиб шоҳ.

Бир девор қурдирди тош ила ганчдан,
Ким келса Туркдану ёхуд Халаждан,

Ўтмас Эрон ёққа шоҳдан берухсат,
Жайхундай тургуен абадул-абад.

Лашкарда Шамр отли бир мард бор эди,
Хирадманду оқил ва номдор эди.

Туронзаминга у тайин бўлди шоҳ,
Безаб тахту тожин офтоб ила моҳ.

Шамр кумуш тахтга ўтирди масрур,
Қўлин очиб, айлаб дуо, ташаккур.

Бошига тилло тож қўндирди қушод,
Барча Турон шаҳри ундан бўлди шод.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ УКАСИ НАРСИГА ВА ЭРОНИЙЛАРГА НОМАСИ

Туронзамин иши битиб шу зайил,
Шоҳ дили оромни этганди майл,

Сўнг Нарси номига ёздирди нома,
Туркларнинг жангидан қилиб ҳангома.

Яздону ва ўтган барча улуг зот
Таҳсин-ла номада қилиндилар ёд:

«Зафарлар молу жоҳ худовандига,
Кайвону Баҳром, моҳ худовандига.

Бахт ёр бўлур унинг паймони билан,
Борлиқ яшар унинг фармони билан.

Чин мулкидан Эрон сарига мактуб
Йўлладик, укамиз номига матлуб.

Эроний мардларга етсин бу сўзим,
Номани ёздирдим пар билан ўзим.

Ким хоқон жангини кўрмаган эса,
Эшитсин бу жангдан ҳаққоний қисса.

Сипоҳи жангидан ҳатто кундузи
Қорайиб кетганди осмоннинг юзи.

Бу мулк аро оқди дарё-дарё хун,
Бедодгарнинг бахти бўлди сарнагун.

Уруш балосига у этди дучор,
Олам эли ундан бўлганди безор.

Уви олиб келдим туяга боглаб,
Кўзидан қон оқар жигарин доглаб.

Бўйин эгди менга у саркаш эллар,
Тиллар ширин бўлди, жўш уриб диллар.

Бож бермоқчи бўлди жамъи бадхоҳлар,
Йўл топди адашган барча гумроҳлар.

Номага изма-из борурман етиб,
Мурод-мақсадларни мен ҳосил этиб».

Кўпиклар сачратиб бамисли тўфон,
Кўзголди туялар қарвон ва қарвон.

Нома етиб келди Парси қўлига,
Шодликлар тўлдириб унинг кўнглига.

Муъбадлар муъбади қошида эди,
Ота-инилар ёнбошида эди.

Хуружга келганди шодликдан Эрон,
Бу пайғом тилларда бўлганди дoston.

Номдорлар дилини тиларди бўри,
Узин қилмишидан қуриб ўз шўри.

Улар тўлдирдилар муъбад ҳузурини,
Хирад йўли билан айтмоққа узрини:

«Ёмон андишаю хирад восвоси
Бизни йўлдан уриб, айлади осий.

Биз қилган гумонлар бўлди беҳуда,
Хирад-ла мушкулни у этди удда.

Яхшию ёмондан гар ёзсанг иншо,
Бизнинг узримизни айлагил ифшо.

Ахир, улуглардан ўтди кўп гувоҳ,
Шоядки, кечирса помдор шаҳаншо».

Деди: «Қабул этиб Парси илтимос,
Шоҳ дилиш кинадан этгайдир халос».

Дарҳол жавоб ёзди сўнг у номага,
Яхшию ёмонни олиб хомага.

Деди: «Эронийлар тортиб ситам-ранж,
Қўлдан кетмасин деб фарзанд, мулку ганж,

Пушти паноҳ этиб Чиннинг хоқонин,
Ноумид кўришди шоҳи жаҳонин.

Кина, адоватдан эмасди бу ҳол,
Янги шоҳ тапладан очмагандик фол.

Энди, голиб шоҳим, гуноҳимиз кеч,
Кундуз бўлсин дилга чўккан қора кеч».

Мендан воситалик кутар эдилар,
«Узимиз етказгин шоҳга», дедилар.

Бир муъбад бор эди — Бурзмеҳр доно,
Қўл урди бу ишни этмоққа адо.

Келди шоҳи жаҳон ҳузурига у,
Ифшо этиб дилда бўлса не туйғу.

Унинг сўзларидан шоҳ бўлди хушнуд,
Тез ёнган оловдай шуълавор бедуд.

Жағоний, хатлию балхий азизлар,
Бухорли, ғарчали аҳли тамизлар

Келдилар, қўлларда бож ила хирож,
Оташпараст шоҳга тилашиб ривож.

Ҳар ким тонганини келтирар шоҳга,
Ҳурматлар билдириб олий даргоҳга.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ЭРОНЗАМИНГА ҚАЙТГАНИ

Оташкада иши топиб саранжом,
Наврўз сайиллари бўлганда тамом,

Озарбодогонга йўл солди яна,
Номдор мардлар ила қилиб тантана.

Барча сажда қилиб, қилишиб шукр,
Муъбад ҳузурига келарди бир-бир.

Сажда қилишганлар олади инъом,
Оташкада аҳли топишиб икром.

Хиромон келди сўнг Ситахр шаҳрига,
Чунки лойиқ эди шоҳнинг фаҳрига.

Говмишлар чармини юклаб филларга,
Боришарди қувонч солиб дилларга.

Бир мингу юз олтмиш филу нор эди,
Юки дирҳам эди ва динор эди.

Бунча тилло танга ва бунчалик зеб
Форсийда аталар пайдавосий деб.

Яна дарвишларга беришиб улуш,
Шодлик билан тўкиб солдилар кумуш.

Вайрон бўлган кўприк учраса йўлда,
Ё хароб бир работ кўринса чўлда,

Шоҳ буюрди: этинг обод тўкиб ганж
Ва бу ишда ҳеч ким топмас эди ранж.

Дунёда бўлса гар дарвини, қаландар,
Заҳмат-ла нон топган одам бўлса гар,

Бахш этиб уларга устма-уст дирҳам,
Қалби саховатдан чекмас эди ғам.

Беваю бечора етимларга деб,
Ҳадя этар эди сийму, зару зеб.

Қари-қартаглар ҳам олур улушини,
Хазинанинг дирҳам ила кумушини.

Бешинчиси, кимки бўлса асид зот
Ва тавонгар уни этмаса ҳеч ёд,

Олтинчиси, кимки узоқдан келиб,
Дарвишлигин тутса у пинҳон қилиб,

Ганж инъом этарди уларга подшоҳ,
Сахийликда бўлиб нақ олампапоҳ.

Лашкарга улашиб ўлжаларни у,
Ганж асраш ҳақида чекмасди қайғу.

Шоҳнинг амри билан бир муъбад охир
Чин хоқони тожин айлади ҳозир.

Ундаги озода гуҳар барини
Олиб, оташкада деворларини

Зарру гавҳар билан этди мунаққаш,
Озарий тахтига зеб бериб яккаш.

У ердан йўл олди Тайсафун томон,
Нарси-ю, муъбадлар бўлиб ёнма-ён.

Барча меҳтарларга берарди тортиқ,
Эрон улуғларин эъзолаб ортиқ.

Нарси кўриб шоҳу подшоҳлик тожин,
Дилафрўз байроғу синоҳ ривожин,

Оддан тушиб, таъзим айлади бажо,
Ёнида муъбадлар туриб жо-бажо.

Баҳром амри билан ўрнидан туриб,
Қўлин қўлга олди қошига юриб.

Заррин тахт олдида ўтирмақ шараф,
Заррин камар мардлар ёнида саф-саф.

Муҳтожларга ганику давлатин сочиб,
Тор зиндон эшигин қўйди шоҳ очиб.

Адлу адолатга тўлди замона,
Ғам кетиб, шодликка дил бўлди хона.

Диллардан чекишиб андуҳлар бутун
Базм-сурур бошланди улуғлар учун.

Кимки ул мажлисга бўлди муяссар,
Ҳарир хилъат кийди барча сар-басар.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ САРДОРЛАРИГА ПАНДНОМА ЕЗДИРГАНИ

Бошланди учинчи кун базми кабир,
Бор эди даврада хуш хат бир дабир.

Яшнатгач юзларни май сеҳр билан,
Бир нома ёздирди шоҳ меҳр билан.

Номанинг бошида офарин қат-қат
Хирад бахш айлаган яздонга раҳмат.

Хирад бўлди унинг корин доҳси,
Одамийлик бўлди унинг пояси.

Барча яхшиликни билди худодан,
Хирадни излади марду донодан.

Билди: яхшиликдан келар омонлик,
Ёмонлик эшигин очмоқ — ёмонлик.

«Кимки қўлимдаги саркорларимдан,
Хирадманд, сувори, сардорларимдан

Полиса уларни кутар чоҳу дор,
Ёки йўлда қолар ўлиги хор-зор.

Азм этинг, то ранжни доим кам этинг,
Ғамгинлар дилини шод-беғам этинг.

Ҳеч ким бу дунёга бўлолмас устун,
Адлу озорсизлик изланг туну кун.

Адлимдан нишона бўлгай бу сўзим,
Ростгўйлик йўлида хомийман ўзим.

Қанча синоҳ қилди қатлим учун қасд,
Номдор анжуманим этмоқ бўлиб наст.

Шараф топдим, бешлаб камчил сипоҳни,
Яхши йўлга солдим барча бадхоҳни.

Чиндаيين элатда номдор бир хоқон,
Тоғ-тахтли, муҳрли соҳиби даврон

Асир бўлиб тушди қўлимга букун,
Туркларнинг тахт-тоғи бўлиб сарнагун.

Мени голиб этди ул, яздини пок,
Душманлар бўлдилар йўлимда ҳалок.

Бандалик — дилдаги мақсудимдир соф,
Андишам бўлгайдир адл ила инсоф.

Етти йил олмасман жаҳондан хирож,
Чокарми, черикми, бермагайлар бож.

Паҳлавий тилида битилди калом,
Буни билиб қўйсин сарқору авом.

Тобеларга чўзинг адолат қўлин,
Токи ёмпликка бурмасин йўлин.

Кимки дарвини бўлса ушбу шаҳарда,
Шодликдан бебахра бўлса агарда.

Бизга маълум этинг унинг номини,
Ҳосил қилажакмиз барча комини.

Яна кимки бўлса гар асилзода,
Мол-мулкдан ажраган покдил, озода,

Беринг ганжимиздан ҳадию ниёз,
Ҳунармандни этинг шоду сарфароз.

Улки қарзи бору, аммо моли йўқ,
Пушти папоҳсиздир ва аъмоли йўқ.

Ганждан канда қилинг унинг қарзини,
Эшитинг бечора элнинг арзини.

Яздондан астойдил тиланг, токи ул
Лутф ила дилимиз ёритсин буткул.

Бизнинг давримизда хушвақтлик қилинг,
Ақлу хирад билан хушбахтлик қилинг.

Бандилар илдизин айламанг қанда,
Катта-кичик ҳар ким худога банд.

Кимнингки етарли молу идроки,
Хирадмандга берсин фарзандин, токи

Илм ила дилини мунаввар этсин,
Хирад-ла ўзини муътабар этсин.

Бошқалар молига чўзманг қўлингиз,
Яздонпараст бўлинг, мушфиқ бўлингиз.

Бу аҳду паймони муқаддас тутинг,
Ёмонлик илдизин мутлақ қурутинг.

Аҳду паймон этинг яздонга ҳаргиз,
Дилни гаров қўйинг меҳри учун сиз.

Қўшниларга асло бермангиз озор,
Улуғларни айблаб, этманг бадкирдор.

Кимки почор эди, топди давлат, мол,
Фақирлик сарҳадин онди безавол.

Кимки шукр этмас, билингиз шунини,
Яна фақирликка етказар уни.

Дарвишдан давлатни дариг тутмангиз,
Хожат чиқармоқни ҳеч унутмангиз.

Соф дилга яхшилик қилинг доимо,
Чўқдирманг муҳтожлар кўнглини асло.

Бўлса гар ҳар кимса бевурд, веллсанд,
Хавфу хатар ила бўлгай боши банд.

Кимки азиз тутса инсонлик шонини,
Эгам ёрлақатай унинг жаҳонини».

Ул нафис ҳарирга ёзилди нома,
Ҳотибнинг қўлида мушк бўйли хома.

Номага битилди жаҳондор оти,
Адлу доноликнинг толмас қаноти.

Улки, саховатда эрур беқиёс,
Кучда-адолатда эрур беқиёс.

Огоҳ этмоқ учун ёшу қарини,
Оқилу сардорни, элнинг барини,

Чопарлар, элчилар номани олиб,
Ҳар ёнга жўнашди тезда от солиб.

Нома етган заҳот ҳар бир кишварга,
Ҳар бир номдоргаю ҳар бир меҳтарга,

Дердилар: «Худога минг қатла шукур,
Яздоншуносликда шоҳ танҳо эрур».

Хотинми, эркакми, ёшмидир, қари —
Барча пешвоз чиқиб шаҳардан нари,

Офарин дердилар подшоҳга беҳад,
Одил шахриёрни қилишиб иззат.

Шундан сўнг бошланди базм ила суруд,
Ҳозир бўлди маю мутриб, наю руд.

Ярим кун ноз-неъмат этиб танаввул,
Ярим кун иш билан очишди кўнгил.

Шоҳнинг даргоҳидан ҳар эрта саҳар
Таралиб турарди элга хушхабар,

Яъни еб-едирсин кимда бўлса бор,
Неъмат учун биздан бўлиб миннатдор.

Кимки битирмоқчи бўлса кўст-камин,
Келиб гапжхонадап олсин дирҳамил.

Бодалар мўл эди хушхўру рангин,
Эслатар сафсар гул, аноргул рангин.

Барча хурсандликдан ичар ўткир май,
Майхўрлар садоси лаҳза тўхтамай,

Узгариб бойликнинг нарху навъси,
Икки динор бўлди толнинг баҳоси.

Наргиснинг бир шохи бўлиб бир дирҳам,
Бу савдодан ҳеч ким тортмас эди гам,

Шодликдан барчанинг бағри бўлди бут,
Булоқда оқарди сув ўршига сут.

Барча жаҳондорни айлар эди ёд,
Олам эли ундан бўлганди кўп шод.

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ УКАСИ —
НАРСИНИ ХУРОСОНГА
ЮБОРГАНИ ВА ҚАЙСАР
ҚОСИДИНИ ДАРГОҲИГА ЧАҚИРГАНИ**

Бир куни Нарсига деди улуг шоҳ:
«Йўлга туш, сангадир муҳр ила кулоҳ.

Хуросонни бердим, бергил, обод қил,
Фуқаро дилини ҳаминша шод қил.

Хушёр бўл, одиллик йўлида толма,
Ҳар бир ўткинчига чангалинг солма.

Юз ўғир, ҳар кимки қилса ёмонлик,
Ёмонликдан келмас элга омонлик».

Буюрди, кийдириб шаҳона либос,
Фаровон молу ганж берди хосу мос.

Яна деди: «Яздон бўлсин паноҳинг,
Офтоб тахти бўлсин мудом даргоҳинг».

Ўтмай икки ҳафта орадан, осон
Қўлга кирди кўркам, хушҳол Хуросон.

Нарси кетгандан сўнг бир ҳафта ўтгач,
Қолмай шоҳ дилида андишан кам,

Муъбадлар муъбадин чорлатти подшоҳ,
У келди, донолар ёнида ҳамроҳ.

Шоҳ деди: «Чўзилди Қайсарнинг иши,
Кетмоқ истар хоҳон юборган киши.

Ўзи қагдай одам, дониши печук.
Илму ҳикмат аро шунчами етук?»

Муъбад жавоб қилди: «Не илмки бор,
Барида мумтоздир, яна устивор.

Андиша, ҳаёда некном эрур ул,
Хушфеълу суҳбати фором эрур ул.

Устои бўлмишдир унинг Афлотун,
Хирадманд, донинманд, идрокн бутун.

Румдан келган чоғи сарбаланд эди,
Бу элда ғариблик билан банд энди.

Қишдаги илондай ҳоли эрур тағш,
Жисми сушт, чехраси қаминга ҳамранг.

Барча хизматкори тайёр қонида,
Ов қилса, итлари бор ёнбошида.

Одамни одамча сапамас лекки,
Ёнар нигоҳида хусумат ва кин».

Шунда жавоб қилди муъбадга Баҳром:
«Худо бергай шавкат, тожу қувват, ном.

Жаҳондор этгандир мени музаффар,
Қоронғи тушимни яна мунаввар.

Ўналким, рум элини шаҳавноҳидир,
Диёр ҳукмдори ва паноҳидир.

Улуғдир, Салмдан олган рисожи,
Фаридуи бошига кийдирган тожи.

Ул-ку одамийлик, довозлик қилиб,
Келмишдир бегараз бизга иктилиб,

Уви чақирайлик, этайлик қабул,
Сўзин тинглаб, мағзип чақмоқ кўп мақбул.

Яхшилик бирла сўнг жўнатурмиз боз,
Бундан жаҳон эли бўлмас кўпу оз.

Бири уруш истаб, сипоҳ келтирур,
Бири базму заррин кулоҳ келтирур.

Уларнинг фарқини яхши билурман,
Ўзига муносиб ҳурмат қилурман».

Таҳсин айтди муъбад неча ва неча,
«Хуррам яша, деди, дунё борича.

Фақат яхшиликдан очилур сўзинг,
Улуғлар улуғи ўзингсан, ўзинг!»

**РУМЛИК РАСУЛНИНГ ЭРОП
МУЪБАДЛАРИ БИЛАН ҚИЛГАН
САВОЛ-ЖАВОБЛАРИ**

Тожин кўрсатганда эртаси қуёш,
Осмон этагини қилганда нурфош,

Енига расулни подшоҳ чорлади,
Ож тахти садафдек нурда норлади.

Келди дунё кўрган мўйсафид доно,
Нуктадон устоду илм ичра тапҳо.

Қўли кўксидаю бошини қилиб хам,
Расула тахт қошида турарди бул дам.

Ҳол-аҳвол сўрабон сийлади Баҳром,
Яқинроқ ўтказди қилиб эҳтиром.

Деди: «Мен кутдириб қўйдим сени кўн,
Бу эл дийдорига тўймадинг ҳам хўб.

Сени кўришимни қилди кўп душвор
Хоқоннинг уруши айлаб гирифтор.

Энди ташвишлардан фориғмиз буткул,
Ҳар нарсанинг ҳадди бўлмоғи мақбул.

Мен жавоб қилайин, берсанг не савол,
Ҳар сўзингдан очай бахтим учун фол».

Офаринлар айтди мўйсафид расул,
«Еру кўк сенингсиз бўлмас, — деди ул. —

Шоҳ қалби хирадга бўлса агар банд,
Хирадманд сўзидан бўлур баҳраманд.

Хирадманд яздонга турар яқинроқ,
Бадғараз қалбида ёнмагай чироқ.

Сен ҳам шаҳриёрсан ва ҳам сарварсан,
Олиймақомсану ва элларварсан.

Тилинг тарозудир, сўзларинг гуҳар,
Гуҳаршунос дилин ром этмагай зар.

Сенда илму довиш, тадбир, шукуҳ мўл,
Музаффар подшоҳлар оини бу йўл.

Мақсаднинг покиза, бошингда ҳумой.
Барча оқилларга ўзинг катхудой.

Агарчи Қайсардан расулман ўзим,
Қулинига қул бўлай, англа чин сўзим.

Қабул эт Қайсарнинг саломин подшоҳ,
Пойдор бўлсин доим бу тожу даргоҳ.

Қайсар буюрдикки, доноларингдан
Еттита саволга жавоб олай ман».

Унга подшоҳ деди: «Сўрагин, майли,
Мардлар обрў тонар сўзи туфайли».

Муъбадлар муъбади шоҳ амри-ла тез
Жавобга шай бўлди қилиб рустаҳа.

Сўровчи одамга сиповчан боқиб,
Шоҳ турди бир муддат бағрини ёқиб.

Румий сўрайдирган ул етти нарса —
Не дея, ўйларди подшоҳ шу лаҳза.

Тийглади муъбаду неча дополар,
Тийглашди илмда ақли расолар.

Кўнгил бандин очди қайсарий расул,
Хоқон сўзип айтди муъбадларга ул.

Дедики: «Жавоб қил, аё раҳнамой,
Недур ул нарсаким, ичда тутур жой?»

Яна недур сиртга чиқаргунча то
Номини билмогинг бўлгай муаммо?

Зеру забар нима? Айлагил изҳор!
Нима бепоёндир, нима хору зор?

Ул нимадир номи эрур фаровон
Ва ҳар ерда эрур соҳиби фармон?»

Муъбад жавоб қилди: «Эй фарзона мард,
Шитоб қилмай, сўзим эшитмогинг шарт.

Саволингда бўлса неча пинҳон сир,
Жавобини мендан эшитгил бир-бир.

Биринчиси сўздир, ичда тутур жой,
Ичдан тишга тиқиб тошғуси орой.

Осмон маскан эрур обу ҳавога,
Забар шукуҳ эрур қодир худога.

На эни, на бўйи бор улугъ яздон,
Унга илм билан етгайдир инсон.

Забар беҳишт эса, зер — дўзахдир, бил,
Яздоншуносгаю ёмонга манзил.

Ул нарсаким, номи эрур фаровон,
Ундан орзу-ният ушалгай равон,

Хирад леб аталгай, номи мўл эрур,
Персони мақсадга элтар йўл эрур.

Бири меҳр дейди, бошқаси вафо,
Хирадсиз инсонга ёр дарду жафо.

Хушбаёплар уни санарлар ростлик,
Яна зийраклик-ла этадир мослам.

Гоҳида бовиқор, гоҳида роздор,
Бўлур сўз улар-чун доим устивор.

Фаҳму фаросатдир хираднинг номи,
Ҳисоби чексиэдир, беҳад давоми.

Хираддан афзалроқ йўқдир оламда,
У олий фазилат ҳар бир одамда.

Хирад жаҳон сирин айлар намобн,
Оддий кўзга бўлмас у сирлар аёп.

Ҳимда илму дониш бўлса мукамал,
Ҳар не муаммони осон этур ҳал.

Гардуннинг авжида норлайди юлдуз,
Ҳисобин билмоққа эрурмиз ожиз.

Бир тошлик йўл эмас осмону фалак,
Унга отишни ким майл этур андак,

Кимки кўрса ўқнинг учини олис,
Фаҳмига бўй бергай барча эл қолис.

Билиб бўлмас анжум ададин осон,
Унда қанча гардиш, қабат ва замон.

Доим санай берсанг осмон юлдузип,
Бундан осон ишнинг кўрмассап юзини.

Шу эрур билганим, бошқа хил жавоб
Таклиф этар бўлсанг сўзла, эй арбоб!

Бу жавоб лол этиб Қайсар доносип,
Ер ўпиб, ёғдирди минг тасанюсини.

Сўнг шоҳга деди: «Эй жаҳондор, ҳоч вақт
Худодан тилама буздан ортиқ бахт.

Олам бошдан-оёқ фармонингдадур,
Ботирларнинг боши паймоингдадур.

Сийлабсан фаррухзод жами улугни,
Бу олам кўрмагай бундоқ йўруғни.

Муъбадлар муъбадинг ушбу дунёда
Барча оқиллардан эрур зиёда.

Бари файласуфлар унга бандадир,
Дониши қонида сарафкандадир».

Бу сўзлардан Баҳром кайфи бўлди чоғ,
Кўнгли порлар эди бамисли чароғ.

Талай дирҳам берди муъбадга дарҳол,
Ипъом этди жома, оту сонсиз мол.

Қайсарнинг элчиси бўлган донишман
Шаҳриёр олдида чикди шод-хурсанд.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ҚАЙСАР РАСУЛИ БИЛАН ХАЙР-ХУШ ҚИЛГАНИ

Қўли етказганда фалакка офтоб
Шоҳ чикди тахтига, тахтки, заррин тоб.

Боргоҳга етганди расул ҳам бу дам,
Келганди нурҳунар улуг муъбад ҳам.

Бордилар шаҳанноҳ олдида дилинод
Ўтган-кетганларни бир-бир қилиб ёд.

Расулга юзланиб шоҳнинг муъбади,
Тадбиркор донодан савол сўради:

«Дунёда кўп зиён бергувчи иш не,
Исонни йиғлатур оғир ташвиш не?

Не нарсадан тонур инсон фойда — еуд,
Ки ундан мард бўлур доимо масъуд!»

Расул жавоб қилди: «Ўлки, донодур,
Ҳаминна улугдур ва тавонодур.

Тупроқдан паст эрур нодоннинг жисми,
Некликка сазовор эмасдир исми.

Доною нодондан очдинг ҳикоят,
Ростгўйлар жавобин билгайсан, шод».

Яна деди муъбад: «Ўйла яхшироқ,
Қуруқликка қўйма балиқни, бироқ».

Расул деди: «Аё писандийда мард,
Донолар сўзини эсламоғинг шарт.

Бошқа хил жавобинг бўлса изҳор қил,
Обрўни оширур илм ила оқил».

Унга муъбад деди: «Қилгил андиша,
Андиша сўз шаъни эрур ҳамиша.

Ҳар кимки беозор бўлса дунёда,
Ўлими эл учун ғамдир зиёда.

Емошлар ўлганда шод бўлсанг раво,
Гарчи биз ҳам бир кун бўлурмиз адо.

Бундан фойда бордир, ундан-чи, зарар,
Хирад фарқ этгуси буни сар-басар».

Румий бу жавобни топди кўп маъқул,
Муъбад сўзларида ҳикмат кўрди ул.

Кулиб, шаҳаншоҳга айтиб офарин
Деди: «Муборакдир бу Эронзамин.

Шаҳаншоҳ тахтини кўрар ҳамиша,
Муъбаднинг бахтини кўрар ҳамиша.

Илмда мумтозсан жаҳонда, шоҳо,
Муъбаднинг ҳар қандай донодан доно.

Раводир Қайсардан истар эсанг бож,
Вазираинг хирадда нақ соҳиби тож».

Унинг сўзларидан яйраб шаҳриёр,
Дилида гул ёзди мисоли баҳор.

Чикди шоҳ ёшидан ул расул мамнун,
Қора чодир ёйгач олам узра тун,

Ул мушкбўй пардаси ёйганда олам,
Авбарга бекитди юзини қуёш ҳам.

Яна шитоб айлаб бу чархи гардун,
Фароғат уйқудан уйгонди мамнун,

Яна порлаб кетди офтоб чашмаси,
Ёйилиб оламга нур карашмаси.

Даргоҳ эшигини очганда дарбон,
Заррин тахтга чиқди яна шоҳжаҳон.

Буюрди, хилъатлар тайёр қилдилар,
Расулга ҳурматлар изҳор қилдилар.

Сийму зар, от-абзал берилди шу тоб,
Ҳиндий шамширлару ва заррип гилоф.

Дебову, гавҳару, мушку фом берди,
Расул кўзлагандан кўп инъом берди.

БАҲРОМНИНГ САРДОРЛАРГА АДОЛАТДАН СУЗЛАГАНИ

Етказиб побига шоҳ румий яшини,
Шоҳ ўйлай бошлади синоҳ ташвишини.

Сарой муъбадига у берди буйруқ,
То тузсин анжуман номдору улур,

Марди майдопларга Баҳром ном-баном.
Олам бойликларин айлади инъом.

Улашди динору, тулпору кулоҳ,
Саркорларга берди мулку тож, даргоҳ.

Ростликка тўлдирди олам юзини,
Эл барчаси хушнуд сазди ўзини.

Кимки бедодлардир, жазога маҳкум,
Мулку ширин сўздан қилинди маҳрум.

Шундан сўнг сўз қотди муъбадларга шоҳ.
«Сизлар доноларсиз, пок дилу огоҳ.

Одилу ноодил шоҳлар йўруғин
Сўзлаб, воқиф этинг юртнинг улугин.

Шоҳлар ўтди, ёмон йўлни тутдилар,
Орому роҳатдан йироқ ўтдилар.

Ёвуз жабрин тортди кўн жаҳон эли,
Ғамдан қутулмади яхшилар дили.

Барча ҳаром ишга уриб қўлини,
Ҳеч ким ўйламади худо йўлини.

Девлар чангалида эл полон эли,
Олам подшоҳидан диллар қон эли.

Барча яхшилиғу ёмонлик қўли,
Билим эшигиву оқиллик йўли,

Поклиғу поноклик боғлиқдир шоҳга,
У бошлар ё эгри, ё тўғри роҳга.

Отам бедодликка урган экан даст,
Покдилу художўй ҳеч бўлган эмас.

Унинг қилмишидан бўлмапмиз дилганг,
Кўнгил ойнасин босган эди занг.

Кўринг Жамшид шоҳу ҳамда шоҳ Ковус —
Иблис йўлин тутиб, не топди ёвуз?

Отам ҳам ўшалар йўлпини тутди,
Ақл ила ин тутмоқ дарсин унутди.

Барча тобелари ранж тортиб айвд,
Унинг қўрслигидан чекдилар фарёд,

Қолди оқибатда ундан ёмон ном.
Шаънига офарин демаслар авом.

Маъли, биз айтайлик унга офарин,
Биздан лойиқ эмас кудурату кин.

Ҳозир бизда эрур унинг даргоҳи,
Бегумон осмонга бошлайди роҳи.

Ҳаҳон яратгандан тиларман ҳар он —
Ким қувват бахш этсин ошкору ниҳон.

Фуқаромиз ила этиб мадоро,
Тупроқдан олайлик биз мушк саро.

Таним бўлганида тупроқ билан бир,
Ҳеч кимса бўлмасин мендан домангир.

Сизлар ҳам ростликни айлангиз пеша,
Қолмасин дилларда ёмон андиша.

Ҳар кимнинг бошида бир ўлим бордир,
Ундан бош тортмоқлик, билинг, бекордир.

Шернинг ҳамласи бор ўлим шастида,
Ҳеч ким қутулмагай унинг дастидан.

У шердайн ҳужум қилган чоғида.
Аждаҳо емрилгай ҳар тирноғида.

Шаҳаншоҳлар боши ва тожи қани,
Не-не улуғларнинг иложи қани?

Қайдадир қанчалар суворий ўғлон,
Кўрмасман улардан дунёда нишон.

Қайда паричеҳра, гулгун рухсорлар,
Яхшилар дилини шод этган ёрлар?

Кимнингки чодир-ла ёпарлар юзин,
Тупроқ-ла жуфт бўлган саванглар ўзин.

Поклик, яхшиликка биз урайлик қўл,
Бадкор қилмишига берманг асло йўл.

Яздон поми ила ичурман қасам,
У берди тожу тахт, шавкату бахт ҳам.

Агар бирор сардор бир қисим хокни
Ғараз-ла олса гар, топтаб идрокни,

Куйдирмасам агар ўтда лошини,
Дорнинг ҳалқасида кўрур бошини.

Агар қаро тунда бир ўғри, ифлос,
Ўғирласа дарвиш уйдан палос,

Товонига динор берурман гапжадап,
Ғамгусорлар дилин юварман рапжадан.

Зим-зиё тунда ё бўропли кунда
Қўйин ўғирлатса бир кимса, унда

Товонига учқур бир от берурман,
Шукрона айтса бас, қанот берурман.

Бирор аскаримни жанг-жадал чоғи
Ўртаса, ранж бериб захмнинг доғи,

Бир йиллик ризқи-чун берурман дирҳам,
Билмасин рўзғори недур ғам-алам.

Одил эгамга сиз шукр қилингиз,
Барча яхшилиқни унда билингиз.

Оташпараст мардлар ўтни сақлар пок,
Оловни хор этмас покиза идрок.

Гуноҳдир тўкмоқлик ҳўкизлар қонин,
Ё узоқ саҳрода говмишнинг жонин.

Фақат қариса мол, чиққайдир ишдан,
Эгаси қутулгай шунда ташвишдан.

Йўловчи ҳўкизни ўлдирманг ҳаргиз,
Саҳродан барака йўқолур беиз.

Маслаҳат қилсангиз, топилгай доно,
Ешларнинг кўнглини сиңдирманг асло.

Мастликдан қўл ювинг қариган чоғи,
Қарининг мастлиги — касофат доғи.

Девнинг ниятидан бўлинг узоқда,
Айшга берилмангиз ёв босган чоғда.

Агар тобелардан ундирсам хиром,
Билингки, ҳаромдир унда тахти оим.

Отам Яздигирджим, бадкор ўтди кўн,
Адолат йўлидир бизлар учун хўб.

Худойим гувоҳин кечирса шояд,
Дўзахдан жаннатга ўтса ниҳоят.

Худонинг олдида бўлманг дил хира,
Қарилик қисматин унутманг сира.

Биздан адолатгар шод бўлса, шу бис,
Эртанинг ташвишин қилиш дарқормас.

Бизга тобеларнинг дили шод бўлсин,
Мардлар боши гамдан пок — озод бўлсин.

Эътибор беришиб шоҳнинг сўзига,
Номдорлар меҳр ила боқди юзига.

Кўзлардан тўкилди қатра-қатра ёш,
Зийраку билимдон шоҳдир юртга бош.

Унга офаринлар айтишди минг бор,
Жаҳоннинг шоҳи деб Баҳроми номдор.

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ ҲИНД
НОДШОСИ ШАНГУЛГА НОМА
ЕЗГАНИ**

Ўридан қўзғалиб донишманд вазир,
Деди: «Одил шоҳим, эшит бирма-бир.

Жаҳон бадғараздан қилинди холи,
Мулқдан даф қилинди гурбат малоли.

Фақат ёлғизгина ҳинд шоҳи Шангул,
Ҳамон адолатдан юз ўгирар ул.

Ўғирлик-ла Ҳинддан Чин мулкигача,
Эл тилчин бузмоқда қанчадан-қанча.

Ёвуз қўлин чўзар Эронга доим,
Бундан ташвишлансанг арзийди, шоҳим.

Сен шоҳсану Шангул-пиргоҳон Ҳиндга,
Нечун бож солур у Чин билан Сипдга?

Бунинг бир чорасин топмоқ раводир,
Токи бир фалокат бўлмасин содир».

Шоҳ тинглаб, хаёлга чўмди шул замон,
Қоронғи кўринди кўзига жаҳон.

Сўнг деди: «Бу ишга чораю талбир
Кўрурман пинҳона, фош бўлмасин сир.

Кўрай ўз кўзим-ла унинг сипоҳин,
Ҳам шоҳлик расми-ю, сарой-боргоҳин.

Элчидай боргум Ҳинд шоҳи ёнига,
Бу сир очилмасин ҳеч Эронийга.

Шангулга бир нома битгил, эй муъбад,
Меҳру газаб билан ёзилсин ул хат».

Борди дабир билан ул фаррух вазир,
Адлу фаросатда марди бепазир.

Маслаҳат ганиши пухта қурдилар,
Қоғоз узра мушкин қалам сурдилар.

Битдилар пурҳикмат номайи шариф,
Халқнинг эзгу йўлини қилишиб таъриф.

Худога таҳсинлар айтиб аввало,
Яхшилик таърифни этдилар нишо:

«Узи раҳнамодир икки жаҳонга,
Тақволик нисбатдир ёлғиз яздонга.

Ҳар бир бандасига риқ-рўз берур у,
Хизматқорми ёхуд тождор эрур у.

Хираддан улугроқ йўқдир оламда,
Йўлниг ёратгай у ҳар бир қаламда.

Ким ақлу хирадла бұлса гар тенгсиз,
Бадкирдорга бермас жақонни ҳаргиз.

Ким қилса яхшилик, йўқотмас бахтин,
Ёмонлик билимнинг кеткизар шахтин.

Илмдан даф бўлур ҳар нечук бало,
Балога бўлмасин ҳеч ким мубтало.

Билгилки, хирадманд бўлса ҳар одам,
Ёмонлик йўлига босмагай қадам.

Манманликни асло ёқтирмас ақл,
Хирад кўзи билан оламга боққил.

Хирад шахриёрлар бошида тождир,
Не-не номдорларга бахту ривождир.

Бехабар эурсан баланд-настингдан,
Диллар қон бўлмоқда сенинг дастингдан.

Агар мен тождори замонадурман,
Яхшию ёмонга баҳонадурман.

Сенинг шоҳлигингда ростлик эрур кам,
Қаллоб ишларингдан эи чекади гам.

Шоҳлар расми эмас талону торож,
Ёмонликдан шуҳрат тонмагайдир тож.

Аяқодинг бўйсуниб келган-ку бизга,
Отанг қарам эди шоҳларимизга.

Улардан ҳеч бири бузмасди аҳдин
Ва канда қилмасди божимиз вақтин.

Чиндан келган эди Эронзаминга,
Кўрдинг, не кун тушди хоқони Чинга.

Талон-торож бўлди тўплаган моли,
Ёмон қилмишидап танг бўлиб ҳоли.

Ўшанга ўхшайдир оининг сенинг,
Тутган йўл-йўруғинг ва дининг сенинг.

Ганжим бор, лашкарим турур сафма саф,
Бўлгайми оламда менга ҳеч тараф?

Мардларим жангига етмас бардошинг,
Чунки йўқ мулкингда аўр лашкарбошинг.

Ўчингга ишончинг йўқлиги аниқ,
Мен бир дарё бўлсам, сеп кичик ариқ.

Сен томон йўл олди доно бир расул,
Нуктадон, олимлар ичра моҳир ул.

Ё боқни юборгил, ё бошлагил жанг,
Бўлмас бу жумбоқни энди ечмасанг.

Эгамга таҳсишлар тўлдирди дилни,
Пайваста қилмиш у ақлу адлни.

Ёзилиб, мукаммал бўлганда иншо,
Унга шоҳ номини қайд этди мирзо.

Ёзди унвонига «Олий мақом», деб,
«Ҳаҳондор, ҳудожўй улуг Баҳром» деб,

Баҳромки, Яздигирд тожин сарвари.
Оташкада аҳли олий раҳбари.

Элнинг сипоҳдори, мулкка бахт-ривож,
Суқлобу румлардан олур бож-хирож,

Қаннуждан Синдгача ҳукмрон Шапгул,
Ушал шоҳ қошига йўлланди расул.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ҲИНДИСТОНГА ЎЗ НОМАСИ БИЛАН БОРГАНИ

Мактубга муҳрини босдию Баҳром
Шоҳ овга чиқур, деб ёйилди найгом.

Бу сирдан ҳеч аскар эмасди огоҳ,
Бир неча номдорлар бўлишди ҳамроҳ,

Шундай қилиб, келди Ҳиндистонга у,
Дарё кечиб, етди Ҳодустонга у.

Шапгулнииг қасрига етишган маҳал,
Кўрди бир боргоҳу айвон мукаммал.

Бир қалъа кўтармиш эди бунда қад,
Дарвоза олдида сарбозу сарвад.

Филу отлиқ қўшини турар сафма-саф,
Жаранглаб зангўла, карнай билан даф.

Бу боргоҳни кўриб Баҳром қолди яол,
Дилини забт этиб бир неча хаёл.

Сўнгра дарбонларга айтилди хабар,
То билсин бундаги ходиму аскар,

Музаффар Баҳром шоҳ юбормиш расул,
Шапгул даргоҳида айласин қабул.

Шаҳриёр қошига кириб кетдилар,
Бу хабарни унга маълум этдилар.

Эшиклар очилди амр айлагач шоҳ,
Баҳромга кўринди ичкари даргоҳ.

Бу сарой ичида шоҳ Баҳроми Гўр
Кўрди бир биноки, шифтлари биллур.

Шапгулнииг ёнига кирган вақтида,
Кўрди у тождорни фахр тахтида.

Тахти зар-биллурдан, кўн бебаҳодир,
Унда ўлтирарди шоҳи Баҳодир.

Чехраю сиймоси тамом сийму зар,
Хилъатин энг асил гуҳарлар безар.

Ёнида акаси, ўлтирар ул шоҳ,
Бошда жинлоланиб гавҳарий кулоҳ.

Турар ҳузурда улуғ раҳнамой,
Ўгли ҳам шу ердан олган эди жой.

Кўлида помани тутганча Баҳром,
Таъзим-ла кўрсатди шоҳга эҳтиром.

Деди сўнг: «Бу нома сизгадир матлуб,
Жаҳондор Баҳромдан келтирдим мактуб.

Ҳиндлар шоҳигадир бу хат ҳар қати,
Ҳарирга ёзилган паҳлавий хати».

Шоҳ Баҳром номини эшитгач Шангул,
Зар курси келтиринг, деб буюрди ул.

Заррин курси билан эътиборлашди.
Ина ҳамроҳларин бир-бир чорлашди.

Баҳром сўнг кўнглини айлабон изҳор,
Деди: «Эшитгил, эй улуг шаҳриёр!

Буюрсанг, арзимни айтай изма-из,
Поклигу улуглик бўлмасин сениз».

Шангул деди: «Сўзла арзингни дарҳол,
Арз этганлар топгай оламда камол».

Баҳром деди: «Эшит, эй хусравнажот,
Келмаган оламга Баҳром янглиг зот.

Эрур у мулк аро сардору сарвар,
Адлдан асалга айланур заҳар.

Унга бож тўлайди не улуг эрлар,
У нахчир даштида овлайди шерлар.

Саваш майдонида у тиг тутган он.
Дарё бўлиб оқар сахро узра қоп.

Саховатда эрур абри навбаҳор
Қошида динорлар ганжи эрур хор.

Саломлар битказиб ҳарир шоҳига,
Биз билан йўллади ҳиндлар шоҳига».

ШАНГУЛНИНГ БАҲРОМ НОМАСИГА ЖАВОБ БЕРГАНИ

Шангул огоҳ бўлгач ушбу номадан,
Ҳайратга чулғанди бу ҳангомадан.

Фарруҳ дабир уни ўқиган замон,
Тождорнинг чехраси бўлди заъфарон.

Дердиким: «Тингладим мумтоз сўзингни,
Ортиқ шитоб қилмай, тутгил ўзингни.

Ғазабнок кўринур сенинг подшоҳинг,
Бу йўлда бўлмишдир жаҳл ҳамроҳинг.

Кимки Ҳиндистондан истар экан бож,
Бизга ҳамроз бўлмас ва топмас ривож.

Хоҳ ганждан гапир, хоҳ сипоҳий ишдан,
Хоҳ шаҳру кишварни поймол қилишдан,

Шоҳлар кулангирдир, мен-чи, бир уқоб,
Улар тупроқ эса, мен — дарёи об. 19,5

Юлдуз билан ҳеч ким азми жанг қилмас,
Бундан хорлик топиб, дилин танг қилмас.

Ҳунар манманликдан аълодир минг бор,
Манманлик донолар ичра бўлур хор.

Сизда на мардлик бор, на дониш, на шаҳр,
Шоҳликдан гап сотиб олажаксиз баҳр.

Барча ер меники, ганжим беҳад мўл,
Унга аждодларим урмаганлар қўл.

Уруш анжомидан ганжим бор — шоним,
Қулфин очай деса хазишабоним,

Калит тортмоқ учун керак неча фил,
Фақат энг қудратли фил очгайдир, бил.

Қилич-қалқонимни билмоқчи бўлсанг,
Хатто юлдузлардан кўп эрур, билсанг.

Синоҳим заминга сизмас қадар кўп,
Филларим оламга солгай тало-тўп.

Агар кўнайтирсанг мишларни мингга,
Шунча эл шоҳ дея сифинар менга.

Тоғ, дарё газнаси ўнгу сўлимда,
Жаҳоннинг тақдири менинг қўлимда.

Меники анбар, уд, мушк чашмалари,
Наботот — дов-дарахт меники бари.

Мендадир дардмандлар дору иложи,
Мендан баҳраманддир олам муҳтожи.

Менинг тапжимдадир қанча зар десаиғ,
Сийму ёқут десаиғ ё гавҳар десаиғ.

Саконта зар тожли шоҳу шаҳриёр
Амру фармонимга ҳар лаҳза тайёр.

Шунчалик бойликдан менман баҳраманд,
Унга йўл тополмас ҳеч бир ахриман.

Қаннуждан то Эрон тупроғигача,
Ундан Суқлобу Чин қирғоғигача.

Барча юртлар мени ҳомий билурлар,
Менга таслим бўлиб, хизмат қилурлар.

Ҳинду Чин, Хўтанда не элларки бор,
Бари менинг номим қилурлар такрор.

Ҳаммаси тожимни эъзоэ этурлар,
Чокарлик йўлида ихлос этурлар.

Фағфури Чин қизи шабистонимда,
Офаринлар ўқир ҳар бир ошимда.

Ундан бир ўғлим бор ботир ва шердил,
Тиг уриб, тоғни ҳам айлагай чил-чил.

Ковусдан Кайқубод даврига қадар
Ҳеч ким бу кишварга солмаган хатар.

Лашкарда уч юз минг паҳлавоним бор,
Улар атайдилар мени шаҳриёр.

Бордир минг икки юз қавм-қариндошим.
Ҳар печук бадкордан холидур бошим.

Улар аждод-авлод менга пайваста,
Барчаси қўлимда мард, камарбаста.

Шерлар тўқайзорда қилишганда жанг,
Улар наърасидан кўтарилгай чанг.

Расулни ўлимга этмоқлик маҳкум,
Агар подшоҳликда бўлсайди русум,

Бошингни танангдап жудо қилардим,
Либосинг қон қилиб, бағринг тилардим».

Унга Баҳром деди: «Эшит, эй тождор,
Эмоқ жаҳл уругин шоҳга не даркор?»

Подшоҳим деганди, бориб унга айт,
У шайтон йўлини тутмасин ҳеч пайт.

Даргоҳдан кўрсатсин икки донони,
Доноларки, чақсин сўзда матнони.

Ақлу билимларин қилсин имтиҳон,
Бордир орамизда донои жаҳон.

Могу мулкнинг билан фикрим эмас банд,
Оқиллар сўз қадрин тутгайлар баланд.

Жангчи мардларингдан сайлагил ёки
Чўқмор ўйнатолсин қўлида токи.

Майли, Ҳиндистондан юз сувори мард
Бизнинг бир киши-ла куч синашсин — шарт.

Бу сивовда бизни эта олсанг ром,
Боживгининг баҳридан ўтурмиз тамом».

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ ШАНГУЛ
БОРГОҲИДА КУРАШ ТУШГАНИ
ВА ҲУНАР КЎРСАТГАНИ**

Баҳром гапин тинглаб, сўз қотди Шангул
«Сенинг бу хоҳишинг эмасдир мақбул.

Бирнас ўтиргину дам ол бу жойда,
Ортиқ сўзламоқдан бўлмагай фойда».

Дилрабо бир кўшкка берилди зийнат,
Кўрсатиб меҳмонга ҳурмату иззат.

Баҳром ҳузур қилди то тушга қадар,
Авжга минганида хуршеди ҳовар,

Шоҳнинг амри билаи мажлис қурдилар,
Чокарлар хизматда тайёр турдилар.

Дастурхон ёзилгач, шоҳ берди фармон:
«У, бизнинг меҳмонни келтиринг буён!»

У — элчи. Йўлламиш Эроннинг шоҳи,
Хусравнараст мардлар эмини ҳамроҳи.

Келсин йўлдошларин олиб ёнига,
Ташриф қилсин мардлар дастурхонига».

Баҳром зиёфатга келди-ю шу он,
Тановул айлади бир оз ошу он.

Таомдан сўнг қизиб базму руду най,
Сафо аҳли учун қўйиларди май.

Келур таомлардан мушк-зибар иси,
Солинган тўшақлар зарбоф бариси.

Диллардан ғам-ғусса қилиниб унут,
Сардорлар бодадан бўдилар хушнуд.

Икки девқоматни чорлатди Шангул;
«Курашда бахтингиз синанг!» — деди ул.

Ул марди майдонлар маҳкам бел боғлаб,
Даврага тушдилар курашни чоғлаб.

Чирманиб икки зўр олишардилар,
Бир бирига шердай чапг солишардилар.

Баҳром биллур жомда ичаркан шароб,
Шароб вужудига солди ишқилоб.

Шангулга деди у: «Аё Шаҳриёр,
Буюр, мен курашни этгум ихтиёр.

Майхўрлик қилгунча ушбу айвонда,
Куч синай полвонинг билаи майдонда».

Шангул кулиб деди: «Майли, тура қол,
Гар йиқсанг, қонин тўк ва бошини ол».

Бу сўзни эшитиб тик турди Баҳром,
Гардан эгиб, қилди майдонда хиром.

Худди қулун томон чопган шердай маст,
Бирининг белидан кўтардию даст,

Ерга чунон урди, бўлди чилпора,
Суяги тўкилиб, қон оқди қора.

Шангул ҳайрон эди бу қадар зарбдан,
Қудратга лиммо-лим, қомати алпдан.

Худонинг номини олиб тилига,
Ул мардни шоҳ маҳкам тутди дилига.

Дилкушо шаробдан яйраб кўнгиллар,
Гавҳарнигор кўпикдан чиқинди улар.

Фалак кийгунича то мушки ҳарир,
Зиёфатда бўлди ҳам ёшу, ҳам пир.

Сўнг барча чўзилди олмоқ учун дам,
Подшоҳ ҳам, жангталаб паҳлавонлар ҳам.

Заррин бўлгашида олам либоси,
Ёйилганда қўён тожини иклагоси,

Ўтириб ҳинд шоҳи бир аргумоққа,
Қўлга камон тутди, майдон қурмоққа.

Чавгон, тиру камон қилинди тайёр,
То синовдан ўтсин барчаси яқбор.

Отланди шоҳ амри билан Баҳром ҳам
Каёний камонин тутганча маҳкам.

Деди у Шангулга: «Шаҳриёр, эшит,
Мен билан Эрондан келмиш кўн йигит,

Тир-камонни қилур барчаси орзу
Озода дил шоҳга маъқулмидир бу?»

Шангул жавоб қилди: «Бу тиру камон
Сувори белгиси эрур бегумон.

Хунару кучингни энди кўрсатил,
Ўқни таранг тортиб ёйингни отгил!»

Баҳром шиддат ила арғумоқ суриб,
Қўшқанот устида лочиндай туриб,

Ёйга ўқ қўйди-ю, тортди якбора,
Бир зарбда мўлжални қилди минг **пора**.

Офарин садоси тутди майдонни,
Ҳайрат чулгатади эл-оломонни.

ШАНГУЛНИНГ БАҲРОМДАН ШУБҲА ҚИЛГАНИ ВА ЭРОНГА ҚАЙТИШГА РУХСАТ БЕРМАГАНИ

Баҳром хунарига Шангул боқиб лол:
«Бу не қудрат, — деди, — не авжу **камол**?

Элчига ўхшамас бу келган киши,
Бу на турк, на эрон, на ҳинду иши!»

Ё шоҳга қариндош, ё улуг вазир,
Ё шоҳ биродари саналса арзир».

Жилмайиб Баҳромга сўз қотди ул шоҳ:
«Наслу насабингдан айлагил огоҳ?

Бу азму, бу зўру, бу тиру камон
Шоҳнинг укаси дер сени бегумон.

Каёний келбатинг, шердай кучинг бор,
Эҳтимол, бир жасур эрурсан помдор?»

Унга Баҳром деди: «Эй шоҳи ҳинди,
Ёмонотлиқ бўлиб қолмайин энди.

Яздигирд наслидан эмасман мутлоқ,
Унга биродарман демасман мутлоқ.

Эрон мулкидашман, бир бегонаман,
На допишталабман, на фарзонаман.

Менга рухсат берсанг, бўлгай яхшироқ,
Тезроқ йўлга тушай, манзилим йироқ».

Шоҳ деди: «Тундликнинг эмасдир гали,
Сенга айтар анча гапим бор ҳали.

Яхшимас кетмоққа қилмоғинг шитоб,
Шитобли ишда йўқ ҳеч файзу савоб.

Биз билан бирга бўл, дилга бер ором,
Мева е, май ичгил, тошиб аҳтиром».

Шундан сўнг чорлади вазирини шоҳ,
Баҳром ҳолатидан қилмоқ-чун огоҳ,

Фарзона вазирга дил қилиб изҳор,
Деди: «Сенга айтар хуфя гапим бор.

Гар Баҳром қардоши бўлмаса бу мард,
Мардлари ичинда бўлмаса гар фард,

Неҳуп висон дилин солур ҳайратга,
Қиссасин ёймайлик унинг элатга.

Бу ердан кетмасин, яхшилиқча айт,
Сарлашкар қилурмиз, яна этгил қайд.

Буни ҳийла билан унга етказгил,
Кўнглидан шубҳаю гашни кетказгил.

Бу гапни сен айтсанг бўлур яхшироқ,
Ширин сўзларингни аяма бироқ.

Айтгилким, Ҳинд шоҳи ҳузурда у
Тонгайдур шухрати, савобу обрў...

Енига етганинг пайтида хушҳол,
Унинг мақсадини гезда ашлаб ол.

Айт, олсин нестатан вилоят тоқин,
Синоҳдорликнию ва мулкнинг боқин.

Бу мулкда барқ урар ҳаминна баҳор,
Уфурар гулларнинг атрини анҳор,

Қаншудан дил узмас ким истаса бахт,
Йилда ҳосил берур икки бор дарахт.

Бунда дирҳам бору, гуҳару ганж бор,
Дирҳам бўлган жойда на ғам, на ранж бор.

Кўнсанг, бу мулк шоҳи сийлар ўзингни,
Шод бўлур кўрганда нурли юзингни.

Юзма-юз бўлганда сен расул билан,
Шу хил сўзлар айтгил мишг усул билан

Ва гап асносида помин сўрагил,
Бундан шод бўлгуси кўксим аро дил.

Бизнинг элимизга ром бўлса шояд,
Мулкимиз шавкати ошгайдир гоят.

Уни биз лашкарга сардор қилурмиз,
Не иш лозим бўлса, сўнгра билурмиз».

Келди кўнни кўрган шоҳнинг вазири,
Баҳром асрорининг бир мунтазири.

Сўнг Баҳром помини сўради ул зот,
Айтсанг, жавоб теккай, деди, шул заҳот.

Бу сўз маъносидан Баҳром бўлди лол,
Билмай не дейишин, қолди бемажол.

Ўйлаб-ўйлаб деди: «Эй суҳандон мард,
Рағгим сомон қилиб, дилга солма дард.

Мулки Эрон аро бор менинг ганжим,
Йўлга тушмасам гар, ортгайдир ранжим.

Бундан фориғ эрур бизнинг динимиз,
Бизнинг расму русм ва онимиз.

Кимки юз ўгирса ўз подшосидан,
Шармсор бўлгайдир шум хатосидан.

Сотмас ўзин ганжга ақли бор одам,
Ўтгайдир жаҳондан яхши, ёмон ҳам.

Қани тож сарвари ул Фаридун шоҳ,
У эрди замона аҳлига паноҳ?

Қани хусравнажод неча улуғ зот,
Қайда Қайхисраву қани Қайқубод?

Баҳром Гўрни ўзинг билурсан яна,
Жаҳонжўйликда у қилмиш тантана.

Гар унинг йўлидан товласам бўйин,
Бошимга солгайдир минг турли ўйин.

Талон-тороғ этар Ҳиндистон мулкин,
Жодустон элини айлагай куқун.

Яхшиси, йўлимга қайтмогим даркор,
Музаффар шоҳ билан кўришай дийдор.

Мени Барзўй дебои чорлар шоҳим ҳам,
Отаму онам ҳам — қиблагоҳим ҳам.

Барча жавобимни Шангулга билдир,
Бунда узоқ қолдим, мени тез жилдир».

Баҳром сўзин тинглаб донишманд вазир,
Жавобларин шоҳга етказди бир-бир.

Бу гапдан шоҳ бўлиб маънос, дилхира,
Деди: «Йўл бермангиз кетинга сира.

Топарман мен бугун бир тадбир-чора,
Тан берса бу ланкар яктоси зора».

БАҲРОМНИНГ КАРКИДОН БИЛАН ЖАНГИ ВА КАРКИДОННИ УЛДИРГАНИ

Яшарди бу мулкда ваҳший каркидон,
Шамоллар йўлини тўсиб тоғсимон.

Дамидан шерларга тушарди даҳшат,
Қочарди осмонда қузғуну калхат.

Мулкка ларза тушар тинглаб наърасин,
Наъраси йиртгудай қулоқ пардасин.

Баҳромга деди шоҳ: «Тутдим йўлингдан,
Бир иш бор, келгайми сенинг қўлингдан?»

Шаҳрим яқинида бир жангалзор бор,
Тўлдирур дилга у даҳшат ва озор.

Унда бир каркидон яшар худ наҳанг,
Қўрқар шиддатидан шер ила фаланг.

Даркордир каркидон сари бормоғинг,
Танин галвир қилиб, қонга қормоғинг.

Токи бу мулк эли ундан қутулсин,
Аё мард, шавкатинг юртимга тўлсин.

Унда баланд бўлур мартабанг яна,
Сенга насиб этгай шукуҳ, тантана.

Ҳинду Чин мулкида яшаган ҳар зот
Офаринлар айтиб, номинг қилур ёд».

Баҳром деди: «Хизмат қилайин сенга,
Фақат бир раҳнамой керакдир менга.

Бу йўлда мадаккор бўлса гар яздон,
Махлуқни қилурман ер билан яксон».

Қўшди бир ҳамроҳни Шангул ҳам илдам:
Каркидон жойини билгувчи одам.

Борарди раҳнамой билан у покдил,
Каркидон яшаган жангалга дадил.

Баҳром билди: қай вақт упинг ороми,
Нечукдир жасоди, сирти, андоми.

Йўлчи қайтди, айтиб бормоғин қайга,
Баҳром шитоб билан юрди тўқайга.

Бир неча эроний борди изма-из,
Бу жангда бўлмасин Баҳром деб ёлғиз.

Каркидоннинг кўриб хартумин учин,
Кўнчилик йўқотди ирода кучин.

**Баҳромга дедилар: «Йўлдан қайт, шоҳо,
Гарчи жасоратда эрурсан танҳо.**

**Гарчи голиб келур жанг аро шоҳлар,
Тор билан жангни, лек қайси мард хоҳлар?**

**Шангулга дегилким, бунинг йўли йўқ,
Бу жангга шоҳимнинг муҳри — қўли йўқ.**

**Амринг-ла жанг қилсам, эшитса шоҳим,
Талон-тореж бўлур, дегил, даргоҳим».**

**Баҳром жавоб қилди: «Гар яздони пок
Насиб этган бўлса Ҳиндда қисмиг хок,**

**Бу алдан қочмоғим бўлмай поматқул,
Бундай аядишани кўтармас ақл».**

**Камонни паҳлавон қўлига олиб,
Шайланди жанг аро бўлмоққа голиб.**

**Каркидон ёнига шиддат-ла етди,
Ажалининг кўзига тик қараш этди.**

**Қўлига тез олиб ёйи каённи,
Каркни нишон қилиб, тортди камонни.**

**Ғайдан ёга кетди ўқ мисли жола,
Каркидон бағрини қилиб паргола.**

**Англаб каркидоннинг шакли ажалин,
Қинидан чиқарди Баҳром ханжарин.**

**Каркидон бошини узиб ул жасур,
Деди: «Худойимга минг бор ташаккур!**

**Ундандир мендаги қудрату шитоб,
Унинг амри билан нур сочгай офтоб,**

**Элнинг, деди, бундан говнинг лонини,
Тўқайдан итқитинг каркнинг бошини».**

**Узоқдан каркидон сари солиб разм,
Муҳайё қилдирди Шангул улуғ базм.**

Тахтга ўтирган чоғ ул шоҳи ҳинду,
Ёнига ўтқавди Баҳромни ҳам у.

Ҳиндий сивоҳлару чиний ботирлар
Уни олқишларди печа мард эрлар.

Сардорлар келтириб совгалар бисёр,
Дердилар Баҳромга: «Эшит, эй номдор!

Баробар келолмас сенга ҳеч бир зот,
Даргоҳинг муқаддас бўлғай умрбод».

Бундан Шангул ҳам шод, ҳам маъюс эди,
Гоҳ очиқ чеҳраю гоҳи суст эди.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ АЖДАҲОНИ ЎЛДИРГАНИ

Яшарди сувда гоҳ, қуруқда гоҳо
Юртга даҳшат солиб мудҳиш аждаҳо.

Дамига тортарди ҳаттоки филни,
Жувбушга соларди дарбйи Пилни.

Шангул кўнглин ёрди дўсту ёронга,
Мумтоз фаросатли кўп билимдонга:

«Мени ўйлантйриб қўйди элчи мард,
Бундан гоҳ шодману гоҳ чекурман дард.

Қанотим бўлурди мулкнимда қолса,
Қаннуж лашкарини қўлига олса.

Мабодо Эронга бўлса равона,
Баҳром бу Қаннужни қилур вайропа.

Чокари муноққи, сардори педур?
Бизни ҳаловатдан бебаҳра этур.

Ўйлаб тонига қадар, бўлдим овора,
Хаёлимга келди бўлак бир чора.

Аждаҳо комига йўлларман уни,
Ўшай аждаҳодан битгайдир кунни.

Агар аждарни ҳам этолса мағлуб,
Таъна қилмоқлигим бўлмагай матлуб».

Шундай деб чақирди Баҳромни Шангул,
Мардлар ҳикоятин бир-бир сўзлаб ул,

Деди: «Адолатли эгам амридан
Келмишсан бу ерга Эронзаминдан.

Номдорлар исмидап қилгум илтимос,
Қаннуҷли балодан айлагил халос.

Олдда бир иш кутар сени кўп ранжли,
Аввали ранжлию охири ганжли.

Бу ишни битирсанг, майли, шу заҳот
Йўлигга қайта қол, мен ҳам бўлай шод».

Шангулга жавобан сўзлади Баҳром:
«Бажармай хизматинг топмасман ором.

Қайтармай, буйругинг ижро қилурман,
Фалак гардишидан амринг билурман».

Унга Шангул деди: «Бордир бир бало,
Тушган бонимизга офат — аждаҳо.

Гоҳ қуруқ, гоҳи сув манзилдир унга,
Қутурган наҳанг ҳам ҳазилдир унга.

Шунинг чорасини балки топарсан,
Ҳинд элин қутқариб, бошин чопарсан.

Сўнг элтгил Эронга ҳинд божин, майли,
Қадрдон бўлайлик бу иш туфайли.

Бож билан олурсан неча юз хил мол,
Удмидир, қиличми... не истасанг ол».

Унга Баҳром деди: «Лё, эй подшо,
Сенсан ҳинд мулкида шоҳ-фармонраво.

Сенинг фармониингни дармон этурман,
Аждарни ер била яксон этурман,

Фақат билмагайман қайда макони,
Кўрсатсанг, ушалгай кўнгил армони!»

Баҳромга қўшди шоҳ бир раҳнамойин,
Токи у кўрсатсин аждаҳо жойин.

Баҳром-ла борарди ҳар шига қодир
Ўттиз эроний мард, қиличбоз, моҳир.

Улар шитоб билан дарёга етгач,
Аждар шарпасини яқин ҳис этгач,

Кўрдилар гавдасин, ўтлар пуркишин,
Кўзларин оловдай ёпиб туришин.

Аждар даҳшатидан дилларда қўрқув,
Эроний ботирлар кўтарди ғулув.

Баҳромга дедилар: «Аё шахриёр,
Сен бун каркидон ўйлама зинҳор.

Буни деб мулкимиз этмагил барбод,
Ёвимиз бўлмасин бу манзилда шод».

Шунда жавоб қилди Баҳроми номдор:
«Ҳар кимнинг бошида бир кун ўлмоқ бор.

Ҳар аждар измида бўлса ҳаётим,
Бундан озор топмас мардлик — саботим!»

Камон торин тортиб, ўқини отди,
Заҳар ўқ аждарнинг танига ботди.

Қолди ўқ остида бирдан аждаҳо,
Сувори чапгида замину само.

Огзин тикиб қўйди гўё нўлат ўқ,
Заҳридан тушгудай ўт-ўланга чўғ.

Бошига чўқмор-ла урди сўнг чунон,
Оқди вужудидан сувдек заҳру қон.

Бунчалик даҳшатли зарбдан устма-уст,
Аждар ҳолдан тойиб, тани кетди еуст.

Баҳром қиндан олиб ўткир ханжарни,
Бағрин тилка-тилка қилди аждарни.

Чўрт кесиб болтада махлуқ гардаши,
Туироққа тенг қилди аждаҳо танин.

Шангул сари элтгач аждар бошини шод,
Шоҳ бу хил мардликни кўргани заҳот,

Ҳиндистон таҳсини тутиб ҳар ёнини,
Барча муборақбод этди Эронни.

Эрон ўғлонига ёғилди шараф,
Ўғлонки, аждарни этди бартараф.

Алпта ҳавас билан ҳиндлар қарашур,
Шаҳриёрлик қилса унга ярашур.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ҲИНД
ШОҲИ ҚИЗИНИ ХОТИШЛИККА
ОЛГАНИ

Ҳамма шод, Шангулнинг ортқанди дарди,
Баҳром мардлигидан ранги саргарди.

Келди шоҳ амри-ла тунда фарзона,
Барча қавм-қариқдон, ҳатто бегона.

Шоҳ деди: «Баҳром шоҳ йўллаган вакил
Ҳасоратда эрур танҳою асил.

У муқим қололмас бизнинг замида,
Кўп сишаб, шу фикр тугилди менда.

Кетса ёнимиздан Эронига у,
Етса гар баҳодир шоҳ ёнига у,

Деса: «Ҳинд сипоҳи майдонда заиф,
Ҳиндда тошилмайди полвони зариф».

Унда менинг ёвим сарфароз бўлгай,
Элчи бошини кессам, билинг, саз бўлгай.

Холиминг танг қилди бу иш, азизлар,
Маъқулми бу режа, не дейсиз сизлар?»

Фарзонаси деди: «Аё шаҳриёр,
Бу ишни қилмагил асло ихтиёр.

Элчини ўйдирмоқ — гуноҳи азим,
Бу хилда подонлик сендан не лозим?

Ҳеч ким бундай йўлни тутмаган ҳеч вақт,
Шум ният келтирмас шарафла бахт.

Бу йигит бошини кессанг сен агар,
Мулкка келтиурсан кўп ранжу зарар.

Эшитиб, Эрондан келгайдир сипоҳ,
Сипоҳки, сардори эрур Баҳром шоҳ.

Унда тирик қолмас мулкда бирор зот,
Эрур бу мақсадинг яхшиликка ёт.

Аждардан қутқазди бизни баҳодир,
Наҳотки, бу ранжга ўлим — баҳодир?

Пок этди аждару қарқдан мулк юзин,
Ўлдириш ўрнига умрин эт узун».

Бу сўздан Шангулнинг боши ғовлади,
Доно панди дилин хўб эғовлади.

Тонг отгач, Баҳромнинг қошига Шангул
Йўллади бир қосид — суҳбати мақбул.

Баҳром ўтирарди маъюс ва танҳо,
На вазир ёнида ва на бор доно.

Шоҳ сўзини деди: «Эй диловар мард,
Бою бадавлатсан, мардлик аро фард.

Билки, сўзим билан пайвастдир ишим,
Сенга қизларимни бермоқ — хоҳишим.

Бу ердан кетмагил, ҳузуримда қол,
Аҳдим қатъий эрур, қизларимни ол.

Сени сипоҳ ичра сардор қилурман,
Ҳиндистон мулкига саркор қилурман».

Баҳром ўйга чўмди бу хил саволдан,
Тахту, номусу ор солган аҳволдан.

Ўзича дерди у: «Ҳолим бўлур танг,
Шоҳ бўлса қайнотам, қилолмасман жанг.

Бошқа бир томони — қолурман омон,
Эрондан айрилиқ — ўлимдан ёмон.

Мени узоқ тутиб қолди-ку бу ер,
Илинди тулкининг тузоғига шер».

Сўнг деди: «Амрингда бўлурман, Шангул,
Жон деб фармонингни этурман қабул.

Аммо қизларингдан ташла биттасин,
Токи бир кўришда айтайин таҳсин».

Жавоб хурсанд этиб ҳинду шоҳини,
Ҳарир-ла безатди кўшк-даргоҳини.

Уч қиз келди гўё уч хуррам баҳор,
Хушзебу, хушбўю хушранг уч нигор.

Баҳромга деди шоҳ: «Бирин ушлагил,
Янги жамол билан кўнгил хушлагил».

Баҳром айвон сари шитоб айлади,
Гўзал моҳрўйлардан бирин сайлади.

Нозанин бир гулки, Сапенуд номи,
Мужассам ҳусну ноз, шарм-эҳтироми.

Сапенудни берди Баҳромга Шангул,
Сарви равон эрди, офтоб жамол ул.

Ташлашиб мукаммал бир гапжинани,
Баҳромга берди шоҳ бу хазинани.

Чорлатиб Баҳромнинг ёру йўлдошин,
Хушқомат, сувори неча қўлдошин,

Улашди дирҳаму динор, сийму зар,
Кўпдан-кўп бисоту, кофуру анбар.

Гавҳарнигор кўшкка зеб берилгач хўб,
Қаннуж номдорлари келишиб тўп-тўп,

Чиқдилар боргоҳга хиромон, мағрур,
Бўлиб шоҳ қошида хурсанду масрур.

Бир ҳафта майи ноб ичдилар пайваст,
Шодлигу хуррамлик ичра бўлиб маст.

Қуйгандек лола май биллуриш жомга,
Сапенуд ярашган эди Баҳромга...

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ШАНГУЛ ҚИЗИ БИЛАН ҲИНДИСТОНДАН ҚОЧГАНИ

Етгач Шангул қизин васлига Баҳром,
Кўрди ўшал ёрдан беҳад эҳтиром.

Севинч ашки ила ювганча юзин,
Нурли чеҳрасидан узмасди кўзин.

Бунчалик меҳрдан топаркан асар,
Шангул гумонлари бўлди мухтасар.

Бир кун эру хотини шод ўтирдилар,
Яхшино ёмондан суҳбат қурдилар.

Сапенудга Баҳром сўз қотди шул дам:
«Хайрихоҳ эурсан менга, маликам.

Сенга айтмоқчимаи дилда розимин,
Фақат ошкор этма илтимосимин.

Кетмоқ Ҳиндистондин хаёл қилиб мен,
Бу йўлда бир сени ҳамкор билибмен.

Мен билан Эронга борурсан бирга,
Ҳеч кимни охино этма бу сирга.

Эронда мартабам улуғвор бўлгай,
Жаҳон бунёдкори мададкор бўлгай.

Мен билан кетмоқни этсанг муддао,
Бу йўлда гар хирад бўлса раҳнамо,

Бонулик шарафи бордир бошингда,
Отанг ҳам тиз чўкур тахтинг қошинда».

Сапенуд деди: «Эй бахти балад мард,
Ақлинг буюрганин бажармоғинг шарт.

Жаҳонда хотинга олий андиша
Эрни шод айламоқ эрур ҳамиша.

Йўлингга тикилмиш озода жоним,
Фармонингда бўлмоқ — орзу-армоним».

Баҳром деди: «Йўқса, бир чорасин қил,
Бу сирни ҳеч кимга айта кўрма, бил!»

Сапенуд деди: «Эй арзандаи тахт,
Измингда эрурман ёрим бўлса бахт.

Бу жой яқинида бир сайлгоҳ бор,
Отанга базмгоҳ ўшал тўқайзор.

У ерни ораста тутурлар доим,
Унда гўзал бутлар қўйилмиш қойим.

Йиғирма чақирим келур ул беша,
Бутга сажда қилур улар ҳамиша.

У ерда мўл эрур нахчиру қулон,
Ов қилур қаннужлик неча мард ўғлон.

Шоҳу лашкарадир у ер сайлгоҳ,
Бошқалар бўлмагай бу йўлда ҳамроҳ.

Агар кетмоқ бўлсанг, чора эрур шул:
Сен ҳам мурод топиб, базминг очсин гул.

Бу ердан беш кунга ўша жойга бор,
Офтоб ҳам уфқдан кўрсатгач рухсор,

Шахриёр шаҳардан чиққани заҳот,
Кетмоққа шайлангил, тайёр турсин от».

Баҳром деди: «Пинҳон бўлсин ушбу сир,
Энди иккимизнинг тақдиримиз бир».

Қутдилар боришин сайлгоҳ томон —
Шоҳи Шангул ила печа зодагон.

Дапт сари сафарга Шангул бўлгач шай,
«Барзўй нотоб», — деди Сапенуд атай. —

Маъзур тутсин, — дейди, — мени шахриёр,
Шоҳимнинг дилига етмасин озор.

Хастага муносиб келмас, шоҳим, сайл,
Бемор маишатни этмагайдир майл».

Унга Шангул деди: «Гар бўлса носоғ,
Инсофдан эмасдир йўлга чорламоқ».

Қаниуждап жўнади Шангул саҳарда,
Шитоб қанот эди ушбу сафарда.

Тун бўлгач Баҳромга Сапенуд айтди:
«Етди, умрдошим, жўнамоқ пайти».

Сипоҳий жомасин кийиб турди у,
Бир қўлда каманду, бир қўлда гурзу.

Тезда Сапенудни миндирди отга
Ва яздон помини келтирди ёдга.

Етди от чоптириб дарёга қадар,
Кўринди бир гуруҳ аҳли савдогар.

Барчаси Эроний тожир эдилар,
Дарё-ю, заминда моҳир эдилар.

Бири таниб қолди Баҳромни ноҳос,
Шаҳаншоҳ лаб тишлаб, деди: «Ўзин бос!»

Тавозе этгали бермади имкон,
Чунки тутар эди бу сирни пинҳон.

У деди: «Оғзингни очма, савдогар,
Фойдаю зиёни фарқ этсанг агар.

Бу сир Ҳиндистонда гар ифшо бўлса,
Ажабмас, Эроннинг қони тўкилса.

Гар оғиз очмасанг, келгайдир омад,
Етгаймиз диёрга соғу саломат.

Онт ичинг, то боғлиқ бўлсин тилингиз,
Тахтга етгунимча — шундоқ қилингиз!

Баҳром шоҳ йўлидан, айтинг, қайтмаймиз,
Бу сирни ҳеч кимга ҳеч вақт айтмаймиз!»

Савдогарлар бир-бир ичдилар қасам,
Кетди шоҳ дилидан ташвиш ила ғам.

Тожирларга деди яна шаҳриёр:
«Розимши, ёронлар, зинҳор-базинҳор,

Жоп билан баробар тутингиз дилда,
Сўнг, майли, тожу тахт берайин элда.

Агар тахтга чиқиб ўтирсам ҳозир,
Бўлиб ҳинд ланкари ҳозир у позир,

Бу ерда на тожир қолур ва на шоҳ,
На деҳқон, на лашкар, на тахту кулоҳ».

Шоҳдан бу сўзларни эшитиб улар,
Маънос оқизарди кўздан инжулар.

Дердилар: «Фидойинг бўлсин жонимиз,
Навқирон шоҳликда бўл посбонимиз.

Розинг ганикин очсак, бўлурмиз қурбон,
Билурмиз, кишварда сувдек оқур қон.

Қимки қилур экан бундоқ андиша,
Ақли табар бўлса, юраги — теша».

Шоҳ буни эшитиб, деди: «Офарин!
Номдорлар эурсиз ва покиза дин».

Шитоб билан соҳил сари том ургач,
Барча эронийни уйқуда кўргач,

Бир қайиқ ясатди қирғоқда шинам,
Унга Сапенудни ўтқазди илдам...

Кўринди қуруқлик тонготар маҳал,
Уфққа хуршед ҳам сочар эди ҳал.

ШАНГУЛНИНГ БАҲРОМ КЕТИДАН БОРГАНИ ВА УНИ ТАНИГАНИ

Қаннуждан бир чопар елиб келди, шоҳ
Ушбу ҳодисотдан бўлсин деб огоҳ.

Шангул чопар сўзин эшитиб, дарров
Сайлгоҳдан чиқди мисли ўт-олов.

Етди от чоптириб дарёга яқин,
Кўрди Сапенудни, Баҳромни тагин.

Қийналди дарёдан ўтса-да гарчанд,
Қизига деди ул: «Ноқобил фарзанд,

Фирибгар бу йигит сенга бўлиб эр,
Дарёдан ўтибсан бамисоли шер.

Бормоқчи бўлибсан олис Эронга,
Обод мулкни ташлаб, ўшал вайронга.

Энди кутма мепдан надар раҳмини,
Кўурсан энди сен найзам заҳмиши!»

Деди унга Баҳром: «Эй бадният зот,
Печун телбаларча суриб келдинг от?!

Синадинг кучимни жанг майдонида,
Қаргу аждар билан кураш онда.

Билурсан, ҳиндудан юз минг бўлса ҳам,
Қошимда баҳоси бир сипоҳдан кам.

Ёнимда бўлса бас форсий бир жўмард,
Зирҳли шамшир тутган эроний бир мард.

**Лахта қон қилгайман ҳиндлар кўзини,
Ким омон сақлагай мендан ўзини?!»**

**Шангул англаб етди рост гапнинг кучин,
Мардлик, ботирлигин яширмоқ нечун?**

**Шунда деди: «Сенга бериб қизимни,
Қондош бўлиб, тутсанг девдим изимни.**

**Сени кўз нуримдай эъзоз айладим,
Бошингга тож бериб, ихлос айладим.**

**Барча истагингни келтирдим бажо,
Яхшига ёмонлик бўлгайми раво?**

**Вафо ўрнига бу жафо эмасму,
Вафога жафо — бу жазо эмасму?**

**Не десанг ҳам менга у фарзанд эди,
Менинг ёдим билан хирадманд эди.**

**Бўлибди у энди сенинг билан ёр,
Гўёки, ўзича шоду бахтиёр.**

**Эроний дилида бўлмагай вафо,
Унга ёрдам қилсанг, қайтарур жафо.**

**Шернинг боласи ҳам улгайган замон
Доялар тапидан оқизармиш қон.**

**Ўткир бўлгандан сўнг тирноғи-тиши,
Яздон-ла жанг қилмоқ бўлур хоҳиши».**

**Унга Баҳром деди: «Сен алданарсан,
Нечун билмай мени ёвуз санарсан?**

**Таънага лойиқмас менинг қарорим,
Дилозорлик билан йўқ ихтиёрим.**

**Эрону Туроннинг шаҳаншоҳиман,
Ботирлар сардори ва паноҳиман.**

**Яхшилик қилмоқдир сенга — хоҳишим,
Ёмонлар бошини кесмоқдир ишим.**

Эронда отам бўл отам ўрнига,
Ҳам мулку божингга ўзингсан эга.

Шамъи ҳовар эрур сенинг бул қизинг,
Бонулар бонуси бўлсин гул қизинг».

Шангулни бу сўзлар ҳайратга солди,
Ҳиндий дасторини бошидан олди.

Сипоҳдан ажралиб, суриб чиқди от,
Баҳромдан кечирим сўраб шул заҳот,

Шодон қучоқлади шаҳаншоҳни у,
Деди: «Сўзларимдан тортма ҳеч қайгу!»

Унинг дийдоридан шод бўлиб Баҳром,
Дастурхонлар ёзиб, қўйди олтин жом.

Сўнгра неки солган бўлса кўнгулга,
Барчасин бирма-бир айтди Шангулга.

Гуфтору андиша нелигин айтди,
Бу ишлардап пеша нелигин айтди.

Талай майлар ичиб сўнгра турдилар,
Узру маънилардан гуфтор урдилар.

ШАНГУЛНИНГ ҲИНДГА ВА БАҲРОМНИНГ ЭРОНГА ҚАЙТГАНЛАРИ

Яздоншунос шоҳлар бериб қўлга қўл,
Онт ичиб, тиланиди сидқидил оқ йўл:

«Бундан сўнг нешамиз бўлса адолат,
Илдиздан қуригай кину адолат.

Бўлсин вафо билан дилларимиз банд,
Тинглайлик оқилу донолардан панд».

Ота хайрлашди Сапенуд билан,
Баҳромга вобаста ул хушшуд билан.

Таъналардан холи қилишиб дилни,
Икки шоҳ кўзлади икки манзилни.

Бири қуруқликда, бири дарёда
Шитоб-ла йўл олди ғамдан озода.

ЭРОНИЙЛАРНИНГ ШОҲ БАҲРОМ
ГУРНИ КУТИБ ОЛГАНЛАРИ

Аҳли Эрон бўлди хабардан огоҳ:
Қаннуждан қайтмоқда улуғ Баҳром шоҳ.

Саросар безанди шаҳр ила майдон,
Пайғом қувончидан чехралар шодмон.

Сочилди дирҳамлар, сийму зарлар ҳам,
Сочилди динору мушк-анбарлар ҳам.

Ядигирд эшитиб Баҳром хабарин,
Бир манзилга йиғди тарқоқ лашкарин.

Пешвоз чиқди Нарси сармуъбад билан,
Чиқди хирадмаңдлар кўп ҳурмат билан.

Баҳромни кўргани замоноқ фарзанд
Отдан тушиб ўпди заминни хурсанд.

Бир ёнда муъбаду Нарси бир тараф,
Ёғилар Баҳромга чексиз шон-шараф.

Шу йўсин чиқаркан қаеру айвонга.
Жонин бағишларди улуғ яздонга.

Дам олди, оламга тушгач қоронғу,
Кумуш ой самодан сочарди ёғду.

Туннинг либосини чок айлағач тонг,
Олам чароғбони ургач нурли бонг,

Шаҳаншоҳ ўтирди заррин тахтига,
Боргоҳни келг очиб сарой аҳлига.

Ҳозир бўлшидилар барча сардорлар,
Барча оқиллару дўсту аброрлар.

Жаҳондор тахтида тик тутиб ўзни,
Адолат бобидан бошлади сўзни.

Жаҳонофаринни аввал ёд қилди,
Бўйинини ҳақ қарзидан озод қилди.

Дедики: «Жаҳоннинг бунёдкорини,
Ошкору ниҳоннинг хабардорини

Ҳамиша бош узра муқаддас билинг,
Кечаю кундузлар дуосин қилинг.

У берди бу фатҳу давлату шонни,
Мунаввар қуёшу ойдин жаҳонни.

Дилингизда бўлса гар бехиш маъли,
Ёмонотлиқ бўлмаг, ёмон туфайли.

Қайда саховату, адлу ростлик бор,
Қажлигу камликдан дил чекмас озор.

Бехатар яшасин юртда ҳар одам,
Зардан тоғ, кумушдан ганжи бўлса ҳам.

Даф этинг диллардан қўрқувин буткул,
Яхшилик ишларни этингиз мўл-кўл.

Дехқону заминдор эл орасида
Адолат тенг бўлсин ҳақ борасида.

Ҳар кимга биз тожу ёхуд тахт берсак,
Худо инъоми деб билсинлар бешак.

Яздоннинг хоҳиши бўлмаса агар,
Дил бўлмас толедан равшан, жилвагар.

Яхшилик кўйида бўлай раҳнамун,
Адлимдан эл кўнгли бўлсин шод, мамнун.

Хазина тўплашга бўлмагач сатъим,
Элнинг ношодлигин истамас раъйим.

Адолат ганжини тўплаш — шукҳим,
То ўлгач, шод бўлсин арвоҳу руҳим.

Агар лашкаримдан, сардорларимдан,
Ул жангчи сувори дўст-ёрларимдан

Биров ранж топсаю ошкор этмаса,
Бу ранжнинг сирлари менга етмаса,

Унинг ўз гуноҳи ўзидандир, бас,
Оқил киши бу хил йўлни тапламас.

Унда мен даъвогар бўлгумдир аниқ,
У абр ичра ойни яширган янглиқ.

Феълу атвор ичра фарқ қилур ҳар ким,
Сизда бордир бўлак андиша балким,

Хайиқмай менга сиз сўзлангиз уни,
Шояд янгилатсам эски орузни.

Ҳаммангиз итоат этинг фармонга,
Бу пандларни зийнат этингиз жонга!»

Шундай деб, тахтига шод ўтирди шоҳ,
Қўндириб бошига мунаққаш кулоҳ.

Сардорлар дедилар унга: «Офарин!
Сендан айрилмасин бу тожу нигин.

Шоҳки, доно бўлса, қулгай унга бахт,
Удан ривож топура мулки тожу тахт.

Сенинг донолигинг, мардлик, шавкатинг
Неча салтанатлар умри билан тенг.

Улуғлик, адлу гавж аро бу жаҳон
Қўрмаган сенингдек мумтоз бир султон.

Арзигай минг таҳсин этсак сенга фоти
Ҳаммамиз бир йўла, барча қари-ёш.

Дермиз биз офарин яздон олдида,
Ҳамма яздонпараст мардон олдида.

Эронийлар тахтни зебисан, эй шоҳ,
Адлу ғолибият, молу мулк, дастгоҳ

Муқаддас сўзингдан олгайдир қанот,
Сўзинг ўликка ҳам бағишлар ҳаёт.

Олам бунёдкори сенга ёр бўлсин,
Иқбол оғушингда барқарор бўлсин!»

Некбахт фарзонаю сардору доно
Боргоҳдан чиқдилар бўлиб сержило.

Шу дам отга миниб подшоҳу лашкар
Озаргушаси томон қилдилар сафар.

Зарру гуҳар олди дарвишу муҳтож,
То ортиқ қонгувча ҳамма эҳтиёж.

Зардушт оташига қилиб эҳтиром,
Муҳиб қаршисига борарди Баҳром.

Муҳиб Сапенудга ўргатди дини,
Расму одатнию барча оини.

Тоза сув, хуш диндан диллар бўлиб пок,
Ювилди танлардан чағу губор, хок.

Тангу тор зиндонлар очиб ташланди,
Элга дирҳам бермоқ иши бошланди.

ШАНГУЛНИНГ ЕТТИ ПОДШОҲ БИЛАН БАҲРОМ ГҲР ОЛДИГА КЕЛГАНИ

Хабар топди шоҳнинг ишидан Шангул
Ҳам билди қизининг бонулигин ул.

Сўнг кўрмоқ истади Эрон дийдорип,
Олий ҳиммат шоҳу фарзанд рухсорип.

Бир элчи юборди Ҳинддан Эронга,
Тошшириқлар бериб мард суҳандонга.

Шаҳриёрдан янги наймон истади,
Ёдгор бўлгилик бир армон истади.

Беҳиштдай нурафшон боғ ичра Баҳром
Янги аҳдномани ёзди хушкалом.

Паҳлавий номани олиб қўлига,
Элчи шоду мамнун қайтди йўлига.

Етиб келгач ҳинду элига сафир,
Қаннуж шоҳи хатни ўқиди бир-бир.

Чиний қардошлардан пинҳон тутарак,
Эрон сафаридан берди у дарак.

Баҳром даргоҳига келди етти шоҳ,
Йўлда Шангул билан бўлишиб ҳамроҳ:

Бири Қобул шоҳи, Синд шоҳи бири,
Жўғиён мулкидир бирининг ери.

Бири номдорларнинг шоҳи Сапдалдир,
Бири тенгсиз полвон шоҳдир — Жапдалдир.

Бири Кашмир шоҳи — давлатли, молли,
Бири Мўлитаншоҳ — жоҳу жалолли.

Ҳаммаси номдору ҳаммаси тождор,
Ҳаммаси ботиру, марду бузруквор.

Бари совға қилмиш гавҳар, заридан,
Ҳиндий соябонлар товус паридан.

Дебою зеб билан ясанмиш кўп фил,
Лашкар борар эди босиб неча мил.

Гавҳару, сийму зар айлашур нисор,
Шаҳриёр кўзида динор бўлди хор.

Йўлдош бўлиб Шангул етти шоҳ билан,
Манзил-манзил юрди кўп сипоҳ билан.

Улар тапшифидан шод бўлиб Баҳром
Йўлга пешвоз чиқди қилиб эҳтиром.

Шаҳар бузруклари қалқди оёққа,
Азиз меҳмонларин кутиб олмоққа.

Наҳравонга қадар пешвоз борди шоҳ,
Оқилу ҳушёру мард давлатнаоҳ.

Икки давлатманд шоҳ, тушиб кўзга-кўз,
Бўдилар бир-бири билан юзма-юз.

Яқинлашгач, отдан тушиб, пиёда,
Бир-бирини ҳурмат этди зиёда.

Икки сарфароз шоҳ очишиб қучоқ,
Қадрдонлик билан кўришди шу чоқ.

Икки ёндан лашкар сафма-саф бўлди,
Олам овозаю шодликка тўлди.

Икки кишвар шоҳи кўришиб дийдор,
Турли маъшилардан қилдилар гуфтор.

Сўнг йўлга тушдилар иккиси отда,
Пурҳунар лашкарлар икки қапотда.

Айвонларга заррин тахтлар қўйилди,
Жомларга долагун майлар қуйилди.

Бир ўқ масофага ёзиб дастурхон,
Қўзию қуш гўштин қилдилар хирмон.

Овқатдан сўнг қизиб шоҳона мажлис,
Хилма-хил рангу бўй ёйилди нафис.

Маю мутриб базми дилларга сафо,
Тутди ҳамма ёқни нағмаю наво.

Барча май жомлари биллурдан эди,
Табоқу косалар зар-нурдан эди.

Соқийнинг бошида кулоҳи зардан,
Кийган ковурининг нақни гуҳардан.

Шангулни лол этди бу қасру сайл,
Кўнгли май нимоқни айлади майл.

Эрон беҳиштмидир ёхуд гулдаста,
Дўстлардан мушк ҳиди келур пайваста.

Сўнг Эрон шоҳига очиб у кўнгил,
Қизин кўрмоқликни истади Шангул.

Буюрди Баҳром шоҳ ўз дарбонига:
Отасин қўйишсин ух ой ёнига.

Ходимлар билан шоҳ ичкари юрди,
Яна навбахордай бир сарой кўрди.

Тахт узра ўтирар қизи — тахти ож,
Ярашиб кўркига мундоқ бахту тож.

Ота бориб ўпди унинг бошидан,
Бўсалар олди у кўзу қошидан.

Ота зор йиғлади фарзанд меҳридан,
Қиз ҳам гирён эди соғинч сеҳридан.

Бу қасру айвонда Шангул бўлиб шод,
Қўл очиб, қилди у кўп муборакбод.

Сапенудга деди: «Беҳнитдир бу жой,
Бундадир саодат, бундадир чирой».

Сўнг барча ҳадясин айлади тортиқ,
Чўрими, ҳамёнми — ҳаддидан ортиқ.

Шаҳриёр совғасин қўшиб берди у,
Қасрга тўлгандек баҳору ёғду.

Мўл эди гавҳару тож ила хилъат,
Баҳосин ҳаттоки билолмас муъбад.

Қайтди шоҳ ёнига сўнг яна хурсанд,
Қўмсарди бодани, кўнгли майга банд.

Шод бўлиб шаробдан сардору сипоҳ,
Шангулга тавлашди кўркам оромгоҳ.

Мушкранг чодир ёйиб, тун бўлгач пайдо,
Юлдуздан қоплонсирт бўлганди само.

Майхўрлар уйқуга кетди бир йўли,
Хизматкорлар турар кўксида қўли.

Уфқда кўринди яна заррин жом,
Ул жомга азалдан офтоб эрур ном.

Ложувард чодирни пора қилди нур,
Биёбонга ёзди ҳақиқу биллур.

Ҳиндистон шоҳини этдию ҳамроҳ,
Наҳчиргоҳ овига юрди Баҳром шоҳ.

Даштга учирилди лочину шоҳбоз,
Яна чарғу шоҳин айлади парвоз.

Қулону кийиклар ов қилинди бой,
Дашт аро шу зайл юрдилар бир ой.

Хурсанд ўтказдилар буида ҳар дамни,
Унутиб ов ичра гамни, оламни.

Янги ой чиққанда шаҳар қайтдилар,
Бодаю базмдан сўзлар айтдилар.

Шангул Баҳром билан истироҳатда,
Наҳчиргоҳда бўлди айшу роҳатда.

Майдону мажлисида бўлиб иттифоқ,
Бир кун ҳам Баҳромдан бўлмади йироқ.

ШАНГУЛНИНГ ЭРОНДАН ҲИНДИСТОНГА ҚАЙТГАНИ

Ўтди шу йўсинда кўп шому саҳар,
Ҳиндулар подшоси майл этди сафар.

Наҳчиргоҳ овидан қайтгани ҳамон.
Қизининг қошига кирди шу замон.

Қизидан сўради қаламу қоғоз,
Қора мушкин сиёҳ келтир, деди боз.

Ҳиндий алфозида ёзди бир нома,
Паҳлавий адлидан сурди у хома.

Аввал муборакбод этди яздонни,
Ўнадир қутқарган ғамдан жаҳонни.

«Поклигу ростликни ўша бор этди.
Кажлик, ноҳақликни тору мор этди.

Сапенуд Баҳромга умрдош бўлсин,
Нурли даргоҳ аро мангу ёш бўлсин.

Шаҳаншоҳ яшасин абадул абад,
Хизматкори бўлсин сардору муъбад.

Бу тождор амридан товламаи буйин,
Мурдалар танини ўт ичра қўйинг.

Беринг Баҳром шоҳга ганжу божимни,
Ҳам мулку, ҳам қасру, тахту тожимни».

Ҳарир қоғозга у ҳиндча берди зеб:
Ҳинд мулки тааллуқ Сапенудга деб.

Икки ой Эронда бўлди-да Шангул,
Сўнг шоҳнинг олдига юборди расул.

Тўла адо этиб меҳмонлик бурчин,
Ижозат сўради қайтмоғи учун.

Шангулни бу сўзи топиб инобат,
Ҳиндга қайтмоғига тегди ижозат.

Баҳром муъбадга дер: мулк ичра не бор,
Майли танлаб олсин, айлангиз нисор.

Динору, гавҳару ҳам сийм ила зар,
Ҳам тахту, ҳам тожу, ҳам тийғу камар,

Добову, кимхобу, матою либос
Берилди меҳмонга кўрсатиб ихлос.

Яна Шангул ила ҳамроҳ сардорлар
Олди чиний дебо, учқур тулпорлар.

Шоҳ ўзи шод-масрур уни кузатди,
Уч манзил нарига ўзи узатди.

Кўришиб кўзига шунча инъом кам,
Баҳром берди талай ем-озуқа ҳам.

БАҲРОМ ГҲРИНИНГ ДЕҲҚОНЛАРГА ХИРОЖ БАҲИШЛАГАНИ

Шангулни кузатиб қайтгач шоҳ Баҳром,
Олди пешгоҳ ичра бир лаҳза ором.

Ўлиму ёмон кун хаёлин сурди,
Маъюс бир андиша малолин сурди.

Амр этди, қошига тез етди дабир,
Сарфароз муъбадқи, дердилар вазир.

Билмоқ ганж ҳисобин истар эди шоҳ,
То бўлсин хазина ҳолидан огоҳ.

Мунажжим берганди унга бир дарак,
Ушбу башоратдан эди жонсарак.

Демишди: «Умринг уч йигирма эрур,
Тўртинчи йигирма — мотаминг турур».

Баҳром ўйлади: «Илк йигирма йилни
Шодликда ўтказай яйратиб дилни.

Иккинчи йигирма — бўлгайдир нақшим,
Жаҳонга тўлгайдир адл ила бахшим.

Давримда бир гўша бўлмагай вайрон,
Мендан инсон топрай хайр ила аҳсон.

Учинчи йигирма — яздонга инъом,
Тоат-ибодатда ўтмоқ муддаом».

Умринг олтмиш уч йил, демиш мунажжим,
Лек сўнгги уч йилин сир тутди у, жим.

Мунажжим сўзидан Баҳром чекди рағж,
Бор эди агарчи унда чоксиз ганж.

Поклик билан бўлса агар шаҳриёр,
Ранжу гамдап озод яшар бахтиёр.

Хазина ҳисобин олгач ул вазир,
Келиб шоҳ олдида турди мунтазир,

Деди: «Йигирма уч — қолган умрда
Эҳтиёж нелигин билмассан бирда.

Барча бойликларни этдим сарҳисоб,
Лашкар, дирҳамларни айладим китоб.

Яна дарак бергай бўлак бир расул,
Номдор кишвар аро билимдондир ул.

Ганжинг кўп — кўп йилга етгай бир йўла,
Ганжина сийму зар, матога тўла».

Буни тивглаб, Баҳром дилии шод қилди,
Кўнглин ғаму ғуссадан озод қилди.

Деди у: «Беш кунлик дунё экан бу,
Даврон сурдик, энди керакму қайғу?»

Тун ўтди, эртамиз келмаган ҳали,
Бугун қад букмоқнинг эмасдир гали.

Бўлса молу, мулку, бўлса тахту тож,
Олмайлик буздан сўнг оламдап хирож».

Буюрди: «Бундан сўнг жаҳондин хирож
Олмайлик, чунки йўқ бунга эҳтиёж».

Йўллаб ҳар шаҳарга қосид шаҳриёр
Деди: «Ғофилларни айланг хабардор,

Юрт ичра қолмасин токи ёмонлик,
Ёмонлик келтирмас элга омонлик».

Ганждан керагича олдириб мато
Гиламу, тўшагу, либосу сарпо

Муъбадларга берди бу армуғонини,
Деди: «Сир тутмангиз яхши-ёмонини.

Мени ҳар бир ишдан воқиф қилингиз,
Шоҳидлик хизмагин қутлуғ билингиз.

Токи огоҳ этинг эл аро ишдан
Ҳамда халос этинг мени ташвишдан».

Тарқалди ушбу сўз оламга дарҳол,
Муъбад кўзидадир яхши-ёмон ҳол.

Оқиллар бу ишга тезда чоғланди,
Алоқа кишварлар билан боғланди.

Бу адлу марҳамат, хайру саховат
Эл аро тугдирди кийну адоват.

Жаҳонда авж олди жангу хунрезлик,
Еш-яланг қон тўкиб, қиларди тезлик.

Дунёга ҳирс қўйган эл инсоф билмас,
Муъбаду шоҳдан ҳам андиша қилмас.

Келиб шу мазмунда хатлар пайваста,
Бўлди бу ишлардан шоҳ кўнгли хаста.

Сайлади ҳар жойга биттадан саркор,
Пурадл донишманд, хун хулқли сардор.

Ганждан эди кийим, сзуқа — бари
Ганждан эди эҳсон ҳам тўшаклари.

Маҳкама очибон, олти ой улар
Олди фуқародав дирҳаму пуллар.

Хирож эди ушбу дирҳамнинг номи,
Тождор девончининг қатъий аҳкоми.

Олти ой ундириб, олти ой берди,
Бундан на шод эрди, на ғамгин эрди.

Бир чора топинди, то ҳар бир киши
Бекор қелиб, бадлик бўлмасин иши.

Шоирлар ёздилар, бу тadbирдан сўнг
Оламда адл илми бўлди яна ўнг.

Бирорта дирҳамдор бермаса хирож,
Бонинда ҳукм этиб турар тахту тож.

Бойликдан кайликка босдилар қадам,
Пурозор бўлдилар элда бер одам.

Ўқиди номани шоҳи Баҳром Гўр,
Дилида бу ишдан пайдо бўлди шўр.

Сайлади ҳар мулкдан биттадан ҳоким,
Кўнгли пок, инсофли бўлсин у токим.

Деди: «Қонин тўкинг, кимки тўкса қон,
Ёмонни қўймангиз дунёда омон.

Яздон фармонини ёйинг шу соат,
Барча одам қилсин бунга итоат.

Шоҳнинг бу амридан ўтгач талай вақт,
Яна бир номани шоҳ қилдирди тахт.

Қосидлар илгига етгач бу хабар,
Тутди жаҳон саҳнин яна саросар.

Сўралди: «Жаҳонда недур бефойда
Ва берур шоҳликка зиён ҳар жойда?»

Жавоб ёздиларки, «Шоҳга бериб панд,
Ким расму русмини этмаса писанд,

Ҳам кимнинг майлида бўлса гар озор,
Хароба бўлгайдир боғу экинзор.

Хўкизу, кишту кор бўлиб паришон,
Дашту воҳа бўлгай тамом шип-шийдон».

Шунда жавоб кетди бутун шоҳликка:
«Оламафрўз қуёш бўлгунча тиска,

Ҳамма ер ҳайдашга бўлсинлар машгул,
Дехқончилик бўлсин барчага усул.

Тушдан кейин хобу роҳат қилсинлар,
Еб-ичиб, айшпи ҳар соат қилсинлар.

Кимдаки бўлмаса уруглик ҳам гов,
Сен унга боқмагил хасис, беаёв.

Барчани баҳраманд қилсин бизнинг гавж,
Токи ночорликдан тортмасинлар ранж.

Мабодо тўсқинлик қилса об-ҳаво,
Подшоҳлик бу ишга тонмагай даво.

Қайдаки чигиртка етказиб зарар
Дехқоннинг ризқини топтаса агар,

Ганждан бериңг унинг ҳаққига товоп,
Мулкка эълон қилинг сабабин аён.

Эжилмай қолса гар биронта майдон,
Ундан олинмаса фойдаю эҳсон,

Қимдир, қўл урмади бу ишга, демак,
Шунинг-чун ерида унгандир кесак.

Менинг сўзларимдан бўлманг тамагир,
Меҳнатдир ҳаётга чораю тадбир.

Менинг қарамимда бўлса ҳар киши,
Яздонга садоқат бўлса гар иши,

Ўлса ҳам табаррук тутарман номин,
Яна баланд этай элда мақомин».

Номага шоҳ муҳри босилган кезде,
Қосидлар сафарга чиқдилар тезде.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ҲИДИСТОНДАН ЛУЛИЛАРНИ ДАЪВАТ ЭТГАНИ

Сўнг ҳар бир муъбадга ёздирди нома,
Қайда дарвиш бўлса кийдирди жома.

Савол қилди Баҳром: «Раиҳенсиз эрур ким?
Юрт аро дарвишу раиҳенсиз эрур ким?»

Айтингиз, не эрур раиҳенсиз иши,
Недир эл шодлиги ва юрт таъиниши».

Келди жавоб унга ҳар бир муъбаддан,
Ҳар бир иш бошидан, дошисифатдан,

Яъни: «Замин саҳнин кўрурмиз обод,
Номингни қилурлар эл муборакбод.

Фақат шаҳриёрдан нолигай дарвиш,
Нолийдир тақдирдан тортиб кўн таъиниш.

Дерларни, давлатманд май ичган чоғи
Бошида тож бўлгай гуллар япроғи.

Май ичра муганний навосин тинглаб,
Бизни санашмас ҳеч одамга тенглаб.

Камбағал навосиз, гулсиз ичар май,
Бойлар ўз ҳузурин ўйлар пайдар-пай».

Кулди Баҳром тинглаб бундай хабарни,
Йўлга ҳозирлади битта чопарни.

Шангулга англадиб розу тилагин,
Деди: «Олиҳиммат эй шоҳ, тинглагин,

Ўн минг лўли юбор, бўлсин сарфароз,
Бўлсинлар хушовоз ҳам барбатнавоз».

Лўли етиб келди даргоҳ сари мўл,
Шоҳ амри-ла катта очилганди йўл.

Ҳар бирига хачир ва сигир берди,
Деҳқончилик қилинг дея ер берди.

Бугдойдан минг хирмон берди уларга,
Берди неки керак эди уларга.

Хўкиз, эшак билан то ер ҳайдасин,
Бугдой экиб, олсин ҳосил фойдасин.

Мугавпийлик қилсин дарвин олдида,
Бемузд хизмат қилсин ҳар иш бобида.

Лўлилар бугдою сигирни ошаб,
Янги йилда келди яна қон қақшаб.

Шоҳ деди: «Ер ҳайдаб ва секиб уруғ,
Ҳосил олмоқ сизга бўлмади йўриқ.

Фақат эшак қолди, эгарлаб уни,
Дарбадар кезингиз юртни ҳар кунин».

Шундан бери лўли бўлиб овора,
Олам кезиб юрар, истаб бир чора.

**Ит, бўри ҳамсоя-ҳамроҳи эрур,
Туну кун ўғридай ризқини терур.**

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ
ПАЙМОНАСИ ТУЛГАНИ**

**Ўтди шу алфозда олтмиш уч йил вақт,
Замона кўрмади унингдек хушбахт.**

**Қирди йил бошида ёнига вазир —
Ҳам оқил муъбаду ҳам эрди дабир.**

**Деди: «Тамом бўлди ганжинг, шаҳаншоҳ,
Не фармон берурсан, эт мени огоҳ!»**

**Деди шоҳ: «Истаса ким тахтга ривож,
Тезда олиб келсин бир йиллик хирож!»**

**Жавоб қилди вазир: «Талаб этма кўп,
Бу хил талабдан биз гани бўлдик хўб.**

**Жаҳонфаринга қўй бу жаҳонши,
Удир пайдо қилган чархи гардонви.**

**Замонлар ўтару бир яздон қолур,
Бир у яхшиликка раҳнамо бўлур».**

**Ўтди ул кечаю эрта тонг-сабоҳ,
Келди бу даргоҳга беҳисоб сипоҳ.**

**Керакли гуруҳни шоҳ айлагач жам,
Шоҳ олдига келди Яздгирд — ўгли ҳам.**

**Улуғлар олдида унга берди тож,
Берди бозубандин, берди тахти ож.**

**Сўнг яздон дуосин майл этиб Баҳром,
Тожин бошдан олди, олмоқ-чун ором.**

**Дунё қирдоридан нолишлар этди,
Тун чўккан заҳоти уйқуга кетди.**

**Жамол кўрсатганда уфқдан офтоб,
Муъбад дилин босди бирдан изтироб:**

Нечун шоҳни бунча забт этди уйқу?
Наҳот, бу гўшадан қочмоқ истар у?!

Отасин ёнига Яздигирд чопди,
Уни кўриб, оғзин кафт ила ёлди.

Кўрди ранги ўчган, ёноғин хазон,
Зарбоф тўшагида узилганди жов.

Куйдирма юрагинг ғам-ҳасрат билан,
Азалдан ошномиз шу қисмат билан.

Қўрқгайдир ўлимдан тош-темир ҳатто,
Барчага оқибат ғолибдир қазо.

Истамасанг кўнглинг куйишин бир дам.
Бўлгин беозору, бўлгин чил одам.

Кетди шоҳ Баҳромдай жасуру сарбаст,
Жаҳонда йўқ эди бундоқ қадду баст.

Йўқ эрди, бўлмагай бундоқ улуг шоҳ,
Худоё, раҳм этиб, кечиргил гуноҳ,

Жонини жаннатга равона қилгил,
Аҳли беҳишт ила ҳамхона қилгил.

Мотам тутди қирқ кун отасига шоҳ,
Қораю кўк либос кийди бор сипоҳ.

Ботир ул шаҳаншоҳ етгач даҳмага,
Кўнгиллар тушганди оғир ваҳмага.

Кўрмишди на Ою офтоб бундоқ шоҳ,
На Зухро, на кайвон, на тахту кулоҳ.

Дариғ, ул шукуҳу ул чехраю қад,
Дариғ, ул мунаввар бахту салтанат.

У билан ораста эди тахти ож,
Руму Чиндан олган эди бож-хирож.

ХУСРАВ ПАРВЕЗ ПОДШОҲЛИГИ

Ўттиз саккиз йил давом этган

ДОСТОННИНГ БОШЛАНИШИ

Озаргушасп, Биндуй ҳам Густаҳм бот,
Бир енгил кишига бериб икки от.

Йўлладилар уни шоҳвода томон,
Тез хабар етказ деб: не ҳолда Эрон?

Қаро тунда ўтиб ул янги ойдан,
Чопар етиб келди кўп узоқ жойдан.

Бағдод тала-тўпин сўзлаб берган ол,
Ёш шоҳ юзи бўлди қоқигулсимон.

Деди: «Қимки агар ақл йўлидан
Шошиб, тойиб кетар жаҳли мўлидан,

Унда чарх ишидан қўрқмоқлик қайда,
Дунёда ҳаёти ўтар бефойда.

Бу ёмон хабаринг менга хуш келур,
Еб-ичмоқ, ухламоқ, оташ туш келур.

Падар хунхораника чўзганида қўл,
Эронда турмоққа қидирмадим йўл.

Леҳ унга бул куни қулдекман андоқ,
Не деса сўзига соламан қулоқ».

Синоҳ йиғди дилу жон ўтда ёна,
Алангадек бўлди йўлга равона.

Синоҳ йўллаганди Бардаъ, Ардабил,
Номдорлар келишди, кўпсин хилма-хил.

Армениядан ҳам келди кўп қўшин,
Шамолдек йўл олди тезлаб туну кун.

Унинг юршидан Бағдодда миш-миш,
Улуғлик тахтига харидор келмиш.

Бутун халқ бу гандан оромин тонди,
Бу тинчликдан подшо ўз комин тонди.

Улуғликдан огоҳ кишини кутиб,
Аъёнлар чиқинди савғолар тутиб.

Олдига қўйинди фил тишидан тахт,
Қимматбаҳо тоғу маржонлар ҳам тахт.

Шаҳар ичра кирди Хусрав, дилда дард,
Ота ҳузурига келди ғамнок мард.

Не деяй тез юрар бу чархфалакдан,
Бир зум ором билмас ишчан фалакдан?

Бирин шоҳ этару тож берар шоҳга,
Дарёда бирин ем қилар тимсоҳга.

Бирин яланг оёқ, устда жул чакмон,
На ухлашга жой бор, на ором бир он.

Бирининг овқати шаҳду-шакар, сут,
Кийими атласу шоҳию мовут.

Ҳар иккисин бирдек этади ҳалок,
Охир ором жойи қора тунроқ — хок.

Агар туғилмаса хирадманд киши,
Қураш помус талаш бўлмайдн иши.

Каттами, кичикми бари бир одам,
Жаҳон яхшилигин кўрмаган бир дам.

Эй одам, кичиксан ёки каттасан,
Жаҳон яхшилигин кўрдингни тубдан?

Букун сўз бошлайлик Хусрав раиждан,
Китобхонга қисса бошлаб янгидан.

**ХУСРАВНИНГ ТАХТГА УЛТИРГАНИ ВА АЪЕНЛАРГА
НАСИХАТ ҚИЛГАНИ**

Хусрав шоҳ ўлтирар, тожу тахти зар,
Хузурига келди зукко одамлар.

Юртдан йиғилишди аъёну акбар,
Янги тож устидан сочишди гавҳар.

Муъбадга шоҳ деди: «Бундай тожу тахт,
Насиб этмас эрди гар кулмаса бахт.

Гар мен тўғрилиқдан тойсам бир муддат,
Эғрилиқдан этар бедодлик шиддат.

Фақат яхшилик — бу банда хаёли,
Адолатсизлиқдан дилу бош холи.

Худодан иноят менга — янги тахт,
Мунаввар, мустаҳкам бўлсин янги бахт.

Сиз ҳам энди шоҳнинг фармони қилинг,
Ҳар ишда уч нарса шаймонин қилинг:

Порсо кишиларга озор беришдан,
Подшодан бошингиз товлаб юришдан,

Учинчиси: киши бошига бало
Келиб турса, ундан қочманг мутлақо.

Кишини куйдирманг вақти бемаҳал,
Бошига бесабаб келтирманг ажал.

Буқун бундай ишдан қўл ювингиз, қўл,
Буқундан адолат, ростлик бўлсин йўл.

Мардум билан бошқа не юмуш даркор,
Барчасига ақлу идрок бўлсин ёр.

Аmmo кимки истар узугим, тожим,
Адоватдан ўзга йўқдир иложим.

Това бўлса кимнинг асл гавҳари,
Адолатдан ўзга бўлмас сўзлари.

Барчага омонлик насб этсин халлоқ,
Ахриман йўлидан бўлайлик узоқ».

Ёш подшо сўзларин эшитган ҳар ким
Унга дилдан таҳсин ўқирди муқим.

Шод кетишди равнақ тилаб тахтига,
Ривожу ёруғлик тилаб бахтига.

Шаҳзода ҳам тушди тахтидан дил шод,
Туни бўйи қилди Хурмузд шоҳни ёд.

ХУСРАВНИНГ ОТАСИ ЕНИГА КЕЛГАНИ ВА УЗРХОНЛИК ҚИЛГАНИ

Тун қаро чодирин қабққа кетди,
Хўроз қичқирини қулоққа етди.

Падар ҳузурига келди жаҳонгир,
Жигар-бағри обу ғамгвну дилгир.

Кўрди: шоҳ ибодат қилади нолон,
Бир сўз деблмайини кутди кўн замон.

Деди: «Эй бўлмаган бахт-иқболга ёр,
Эй Нушинравондан қолган ёдгор.

Биласан, бўлсам ҳам сенинг пуштигиндан,
Ҳеч ким бўлолмайди забун дастигиндан.

Фармонингга ҳозир туриб мен бул кун,
Бошингга ғам тушди, менинг дилим хун.

Остонагда фармон кутган қулингман,
Бошинг носибони — қоровулингман.

Менга на тож даркор, на тахту сипоҳ,
Бошим фидо этгум пойингга, эй шоҳ!»

Унга Хурмузд деди: «Эй ақри оқсоқ,
Мушкул кун бошимдан ўтиб борар, боқ!»

Бу ишми қилган ҳам қолмагай узоқ,
У билан ўтади ҳирс, нафсу қийноқ.

Менинг уч истагим бор энди сендан,
Ундан ортигини истамам чиндан.

Бири шулки, ҳар шом ва ҳар кун бомдод
Овозинг қулогим этиб турсин шод;

Яна бири: юбор битта паҳлавон,
Қадимий жанглардан билгувчи нишон.

Менга жанг, урушдан қилсин ҳикоят,
Ов қилсин, юришдан қилсин ҳикоят,

У билан бир кекса билимдон киши —
Қадимий шоҳлардан сўзламоқ иши.

Тарихимиз сўзлаб, ёзсин бир китоб,
Дилга таскин бўлсин, кўзларимга хоб.

Учинчи истагим: сенинг ишингдан,
Сенга кўнгил берган яқин кишингдан...

Илдизин юл, кўзин юмсин оламдан,
Хешлари чиқмасин дарду мотамдан».

Хусрав унга деди: «Аё шаҳриёр,
Дилингни мотам, там босмасин зинҳор.

Ёмонлиқ бўлса-да ҳар ерда ниҳон,
Сейга уни раво кўрмасин жаҳон.

Ақл кўзи билан боқ, эй шаҳриёр,
Баҳром шон-шуҳратли, кўшинга сардор.

Ихтиёридаги ланкаар эмас оз;
Паҳлавон отлиқлар, бари қиличбоз.

Агар Густаҳмга қилсак адоват,
Жаҳонда топмасмиз ором, ҳаловат.

Густаҳмдан кўрма, тақдир шеваси —
Уйламай қилинган ишлар меваси.

Кекса дабир, дединг, билимдон голят,
Қадимий тарихдан қилсин ҳикоят.

Яна, дединг, келсин дунё кезган мард,
Жанглардан сўзласин, токи кетсин дард.

Буларни биттадан юбориб тургум,
Кўнглинг таскин топсин, дардинг бўлсин гум.

Бунга ҳам шукр қил, доим бўл хурсанд,
Сабру тоқат бўлсин дилингга пайванд».

Шундай деб ёш тўкиб, чиқди у йўлга,
Бу сирни мустаҳкам яширди дилга.

Меҳрибонроқ чиқди отадав ўғил,
Бир ҳушёр дер эди: буни дoston қил!

Одобли, меҳрибон, ширинмақол ёш,
Дағал сўз кексага бўла олур бош.

Хунарманду аммо одобсиз кекса,
Ажабмас охири надомат чекса.

**БАҲРОМ ЧУБИНАНИНГ ҲУРМУЗДНИНГ
КҮР ҚИЛИНГАНИДАН ХАБАР ТОПГАНИ ВА ХУСТАВ
ПАРВЕЗГА ҚАРШИ ЛАШКАР ТОРТГАНИ**

Шаҳриёрга пе иш кўрсатди фалак,
Баҳромга бу ҳақда етишди дарак:

Икки кўзига мил чекилганидан,
Бахти боғига гам экилганидан,

Ўгли олганидан унинг тахтини,
Қаро қилганидан равшани бахтини.

Бир дам ҳайратланиб қолди Баҳром ял,
Хаёл сурди ичи ачишиб сағал.

Деди: «Ногоралар тортилсин чўлга,
Шарафли байроқлар олинсин қўлга!»

Сипоҳин сафлади ортида бўна,
Хусрав-ла жангга бел боғлади яна.

Лашкари мисоли тебранувчи тоғ,
Наҳравонга бориб етди ўшал чоғ.

Баҳром кирдикори Хусравга аён
Бўлдию қоронғи кўринди жаҳон.

Айғоқчи юборди, не ҳол билай, деб,
Жаҳон ишларига чора қилай деб.

Айғоқчига деди: «Ишни аввало
Лашкардан бешлагил, билгил: не бало?

Лашкар билан бирми Баҳром хоҳиши,
Узоқ чўзилурми унинг бу иши?

Яна билгил: Баҳром қайда юради,
Лашкар ичида ё айрим туради?

Саройида қандай ўлтирар сардор,
Еки даштга қиларми шикор?»

Айғоқчилар чиқиб кетишди бир-бир,
Лашкардан ҳам қолди яширин бу сир.

Бориб, ҳамма сирдан огоҳ бўлдилар,
Яна ниҳон қайтиб, шоҳга дедилар:

«Баҳром билан лашкар бир тану бир жон
Хоҳи кекса бўлсин, хоҳи навқирон.

Қачон лашкар йўлга тушгани ҳашигом,
Улар орасида борадир Баҳром.

Баъзан ўнг қанотда, баъзида сўлда,
Баъзан бўна томон от чонар йўлда.

Эътибордан қочмас унда ҳеч кини.
Беғонадан йўқдир улар танишини.

Шоҳона ўлтирар тахтда улугвор,
Ҳар замон юз билан қилади шикор.

Енида доимо билимдон одам,
Ҳар онда, ҳар ишда Баҳромга ҳамдам.

Бажо келтирарди шоҳлар одобин,
Ўқитиб эшитар «Димна» китобин».

Хусрав вазирига деди: «Эй иблис,
Вазифамиз оғир, йўлимиз олис.

Агар Баҳром ёвлар томон қўйса от,
Дарёда қилади аждаҳони мот.

Шоҳларнинг удумин, одатин бир-бир
Жаҳоншоҳдан ёдлаб олибди қашқир.

«Калила-Димна»ни ўқиса вазир,
Кимда бор бундақа билимдон дабир?»

Сўнг деди Биндуй билан Густаҳмга:
«Ўйласам тушади дилим ваҳмга».

Маслаҳатга келди ботир Андиён,
Гурдую, Шопуру армани Родмон.

Эрон шоҳи билан ўлтирар бир саф
Фарзона улуғлар, аёёну ашраф.

Катталарга шундай сўз деди Хусрав:
«Эй сарафроз гурдлар, кишварда пешрав.

Қайси бошда ақлу идрок чарогон,
Билимдан тортади танага қалқон.

Кимдаки, билим бор, кимда ақл бор,
Ажалдан ўзга тиг унга қилмас кор.

Кимники, дилида илми серунум,
Қаттиқ пўлат унинг қўлида бир мум.

Букун сиздан анча кичикдир ёшим,
Жаҳондан кетмоқчи эмас ёш бошим.

Гапиринг, бу ишга не бўлур чора,
Айтинг, не илож бор инҳон, ошкора?»

Муъбад унга деди: «Сенсан раҳнамо,
Сенинг фикринг бизга маёқ доимо.

Пайдо бўлганданоқ бу чархи фалак,
Ақлни яратди қилиб тўрт бўлак.

Қоқ ярмиси бўлди шоҳларга бўнак,
Ақлу идрок аввал шуларга керак.

Яна бир бўлаги порсоларга,
Тўртдан бири тегди ақраболарга;

Шоҳи жаҳонга гар бўлсалар яқин,
Ақл улардан қолмас яширин.

Кичик бир бўлаги қолди, алқисса,
Уни деҳқонларга айлади ҳисса.

Ношукр кишига қолмади карам,
Худони танимас кишиларга ҳам.

Агар шунга қилсанг қулоғингни банд,
Буни айтиб ўтмиш қадим донишманд.

Сўзни эшитишда дил бўлса қулоқ,
Ундан ўтгач бўлар дилиннга қуроқ».

Шоҳ деди: «Бу ганга кўнгилини қўйиб,
Ёзиб қўйсақ арзир, тиллога ўйиб.

Муъбадлар сухани гавҳар, маънодор,
Дилимизда букун шундай фикр бор.

Агар икки лашкар жангга дуч келса,
Икки ёқдан гурзи, найза, куч келса,

Тахтдан тушиб борсам, бўлмасми уят,
Аскар орасига кирсам покният.

Қичқириб чақирсам ўшал Баҳромни,
Ўзбошимча сардор, орсиз бадномни.

Навозишлар қилсам, мақтасам қиттак,
Тотув ярашмоққа билдирсам истак.

Агар қабул этса, барча иш яхши,
Яна қасримизнинг бўлур у нақши.

Агар жанг истаса, биз ҳам жанг тараф,
Рӯ-барӯ келади сипоҳлар саф-саф».

Улуғлар офарин, таҳсин дедилар,
Сенсан жаҳоншоҳи замин, дедилар.

Барча ишбилармон, эс-ҳуши бедор
Хусравга бу ишда бўлдилар ҳамкор.

Ҳар бири дер эди: «Аё шахриёр,
Сендан узоқ бўлсин ғам-андух зинҳор».

Ғолиблик, улуғлик, абадий бўлсин,
Шоҳлигу қутлуғлик абадий бўлсин.

Ғалаба-ю, бахтинг абадий бўлсин!
Шоҳлик тожи тахтинг абадий бўлсин!»

Хусрав деди: «Худди шундайин бўлсин,
Барча дилга зафар шодлиги тўлсин».

Қўшинларни сафлаб Бағдоддан юринг,
Чодире тахтимни дашт узра қуринг!»

Икки ёқда икки лашкар беором.
Бир томони Хусрав, бир ёқда Баҳром.

Ерга кирганида жаҳон чироғи,
Қаро кеча зулфин ёйгани чоғи.

Ҳар икки сипоҳдан қўйилди посбон,
Токи юз бермасин бирор иш ёмон.

Қуёш хавжаридан қочганида шаб,
Дилда ваҳму тани титроқ, қуршоқ лаб,

Икки ёқдан келди довул овози,
Қуёш ўзи эди жаҳон жангсози.

Густаҳмига шул чоқ фармон этди шоҳ,
Бошинига кий, деми, оҳанин кулоҳ.

Келишди ёнида ақрабо, аъён,
Наҳравон чашмаси ёнига шул он.

Соқчилар Баҳромга етказди, хабар,
Икки ўқ масофа ганим кўринар.

Баҳром эшитибоқ лашкари сурди,
Иш кўрган мардларни ёнга чақирди.

Човкар минди отга, ёл-думи мушкин,
Туёғи зарбидан титради замин.

Кўлидаги ҳиндий қиличи порлоқ,
Зарварли ва кескир мисоли чақмоқ.

Ярқироқ чақмоқдек суриб кетди аси,
Чап ёнида борар гурд Эзадгушаси.

Ҳамдонгушаси каби Ялонсинадек
Паҳлавонлар борар дили тўла кек.

Ҳоқон алпларидан учта паҳлавон
Баҳром иши учун елади чаққон.

Учовин пияти шоҳнинг юзини —
Узоқдан бўлса ҳам кўрмак ўзини.

Уни ё ўлдириб, ё олиб асир,
Лашкар қаршисига келтириш ахир.

У томонда Хусрав, бунда паҳлавон,
Ўртадан оқарди анҳор Наҳравон.

Лашкар икки ёқдан туришар қараб,
Баҳром дадил юриб борар шоҳ тараф.

ХУСРАВ ПАРВЕЗ ВА БАҲРОМ ЧУБИНАНИНГ УЧРАШГАНЛАРИ

Учрашдилар шунда Баҳром ва Хусрав,
Бири очиқ чехра, бири қўрс, кажрав.

Шаҳриёр остида ошноқ аргумоқ,
Бошидаги тожи зар, ёқут — порлоқ.

Зар билан тўқилган шоҳидан қабо,
Атрофда ботирлар, алп Гурдуй пешво.

Бир томонда Густаҳм, Биндўй баҳодир,
Бир ёқда Ҳарроди Барзин — мард ботир,

Ҳаммаси ёпинган темир, сийму зар,
Ёқуту тиллодан белларда камар.

Шаҳаншоҳ юзини кўрганда Баҳром
Ғазабидан ўзин йўқотди тамом.

Сўнг бебошларига деди хитобан:
«Манов ҳаромзода, Хусрав байталмон,

Наст, тўпориликдан мардликка етмиш,
Қудрат тошиб алплар олдида кетмиш.

Тахти фил тишидан, либоси гулгун.
Гурвию тожин кўр, мисли Фаридун.

Шоҳлар расму русмин аранг олиб ёд,
Ўзини жаҳоншоҳ ҳис қилар бедод.

Лашкарларини ҳам Нушинравондак,
Сурмоқчи бўлади бул қаро юрак.

Аммо қўшинига боқиб бирма-бир
Кўрмадим шуҳратли бирон баҳодир.

Сувори ичра йўқ бирон зўр гушна,
Мен билан баробар урушга ташна.

Букуп мардлар ишин кўрар фақат мард,
От тасир-тусири ва гарди набард;

Гурзи зарбинию ўқ бўронини,
Алплар хурушию тўполонини.

Мабодо қўшиним жойидан жилса,
Оёқ босмоққа жой қолмайди филга.

Зарбимдан тоғ қулаб, тошар денгизлар,
Ваҳший шер қочмоқлик йўлини излар.

Қиличим зарбидан дарёлар забун,
Биёбон саросар бўлар қизил хун», —

Деди-ю, отини сурди паҳлавон,
От ҳам учиб кетди хумо кушсимон.

Таннаб олди битта тангу тор жанггоҳ,
Барча қўшин ҳайрат билан чекди оҳ.

Ундан отин сурди Наҳравон тараф,
Унда эронийлар турар чекиб саф,

Хусрав хизматига боғлаган белин,
Бари ёш подшога бахш этган дилин.

Хусрав дер: «Эй саркаш, эй шўр пошона,
Баҳром Чубинадан борми нишона?»

Гардуй унга деди: «Аё шаҳриёр,
Човкар от устида паҳлавон сардор,

Либоси оппоғу, тасмаси сиёҳ,
Човкар отин сураб кўрмаган сипоҳ».

Ҳаҳоншоҳ кўриши билан Баҳромни,
Тушунди иш бошин ва ҳам анжомни.

«Ановми қорача, бўйи ҳам дароз,
Човкарда ўлтирар мағрур, сарафроз?»

Гардуй деди: «Худди ўшанинг ўзи,
Яхшилик кутмагил, заҳар ҳар сўзи».

Деди: «Не сўз десанг агар букрига,
Қинғир жавоб айтар унинг зикрига.

Ум қобонга кўзинг тушса ҳам гуноҳ,
Кўнгилга ғам тўлар, дилга оҳу воҳ.

Унга қарамоқлик аслида ҳаром,
Аҳриманга дилин тонширмиш Баҳром.

Бошида подшолик фарри кўришмас,
Унга фармонбардор бўлмоқлик абас».

Сўнгра Густаҳм ила Биндуйга демиш:
«Бир сўз бор бу ҳолга берар кушойиш».

Гар эшак келмаса юкка мулойим,
Юкни олиб бориб ортмоқлик лозим.

Дев забт этиб олмиш Баҳромнинг дилин,
У қандай билади подшолар йўлине.

Ким ҳаёсизликни қиттак ор билмас,
Катта-кичик паниди унга кор қилмас.

Жангга киргач сўзни айлагил адоқ,
Сен ишга разм сол бошидан-аёқ.

Ким билади, кимнинг улуши зафар,
Қайси лашкар голиб келар бу сафар.

Лашкар тўзиб турар, қаршимизда ёв,
Жанг қидирган дев у, ваҳший беаёв.

Қутурган қўтос у, қўшинлар шўри,
Аскарин ҳар бири — қутурган бўри.

Агар кўнса уни ҳамкор қилардим,
Бу ишдан на уят, на ор қилардим.

Майли, ундан аввал мен айлай сўроқ,
Жангда суст келгандан яраш яхшироқ.

Гар рисоладаги жавобни олсам,
Адоват тугайди, гуноҳлари ҳам.

Бир ўлкани берай мамлакатимдан,
Шукронага тўлсин бундан қалбу тан.

Тивчликка айланар унда жангимиз,
Ором-тинчлик бўлар куй-оҳангимиз.

Сулҳнинг фойдаси кўп, кишвар бехатар,
Ақл солим бўлса ўлим чекинар.

Уруш эмас, савдо қилса подишо,
Ундан хурсанд бўлар оқилу доно».

Унга Густаҳм дер: «Аё шаҳриёр,
То дувё бор экан, яша бахтиёр.

Сўзларингдан сочдинг фаровон гавҳар,
Донолигинг бутун оламга етар.

Сен оқил, у нодоң, билганингда қил,
Аммо боши тўлиқ ҳаво, буни бил».

Хусрав йўлга тушди бу гаждан кейин,
Етиб келди қўшин олдиға секин.

Узеқдап Баҳромни чорлар шаҳриёр,
Сулҳ истаб сўз бошлар, урушға тайёр.

Баҳромға деди шоҳ: «Эй сарафроз мард,
Ишларинг нечукдир, нечукдир набард?»

Подшолик даргоҳин зийнати сенсан,
Тахту тож таянчи, тийнати сенсан.

Аскарлар қароғи разм чоғида,
Анжуман чароғи базм чоғида.

Жаҳонжўй, паҳлавон, эй яздоннараст,
Худо наноҳида бўлгил ҳар нафас.

Ўйладим мен сенинг ҳаёт-мамотинг,
Кўп андиша қилдим сенинг нажотинг.

Бутун сипоҳинг-ла меҳмон қилайин,
Дийдорингга жоним қурбон қилайин,

Яратган помини дилдан этиб ёд,
Эрон сипоҳдори, қилай сени бот!»

Бу сўзини Хусравдан эшитган ҳангом,
Човкар от жиловини бўшатди Баҳром.

Эгардан тушмайин саломға эгик,
Анча фурсат ўтди, қаддин этмай тик.

Сўнг шундай сўз деди човкарий отлиқ:
«Мен замондан рози, дил тўла шодлик.

Сен эса кўрмассан замондан шодлик.
Дилингда на адл ва па бедолик»

Нечук бўлсин сендек киши шахриёр,
Агар унга бадбахт одам дўсту ёр?

Кўп ўйладим сенга фалакнинг иши,
Тортиб кўрдим умринг камон, тирқишин.

Тезда бир дор қурай баланддан-баланд,
Икки қўл, оёғинг этиб банду банд,

Фақат сен бўлурсан дорга сазовор,
Кўрарсан ҳаётда не аччиқ кун бор!»

Бу сўз бўлди Хусрав дилига наштар,
Гулгун юзи бўлди худди гулсафсар.

Тушундики, Баҳром дилин этмиш ром —
Тахту тож орауси, қайтмайди Баҳром.

Деди: «Эй ношукур, нопок, шарманда,
Бундай демас кимки худога банда,

Хузурингга меҳмон келса узоқдан,
Адоват қўзғатиб турсанг бу ёқдан.

Бу на шахриёрлар удмидан нишон,
Баҳодирлар учун каттакоп нуқсон.

Бундай одат на форс, на арабда бор,
Юз йилдан ҳисоблаб кўрсанг ўттиз бор.

Буни ор билмаса нечук хирадманд,
Ношукурчиликка дилинг этма банд.

Иқбол овозасин келтирар меҳмон,
Яхшилиқ яшнагай, маҳв бўлур ёмон.

Қўрқамен бошингга келур можаре,
Феълинг қилур сарсон, келтирур базо.

Бош товлама бахтинг, ҳам неъматингдан,
Тирик шоҳ — фармондор валламатингдан.

Ношукурлик бўлса тавлаган йўлинг,
Ором топа билмас тану жон, дилин.

Мен эса Алоншоҳ номи-да машҳур,
Тухмим гавҳари пок, шайтон эмас, ҳур.

Менга лойиқмасми подшолик тахти,
Менга ярашмасми тожию бахти?!

Бобом Кисро бўлса, отам Ҳурмуздшоҳ,
Мендан кўра кимга лойиқ бу даргоҳ?!»

Увга Баҳром деди: «Эй баджини киши,
Ақлсизлар каби сўзи, қилмиши!

Аввало меҳмондан сўзлаб очдинг лаб,
Сўзинг — тўни янги, ўзи эски ган.

Шоҳлар сўзи билан нима ишинг бор,
Сен на бир фарзона, на бир жанговор.

Алоншоҳман дейсан, кимга маҳрамсан.
Банданинг бандаси, қулдан ҳам камсан!

Жаҳонда ҳудудсиз гуноҳкор сенсан,
Шоҳлик даъво қилган шум, беор сенсан.

Менга насиб этар шоҳлик ва шухрат,
Қадамингни ердан қуритгум албат.

Яна айтайин, эй юлдузи хира,
Шоҳлик тожи сенга ярашмас сира.

Мен сенга айтай, эй сохта нодино,
Асло бўлолмассан пешрав, раҳнамо.

Сени ёмои кўрар тамоми Эрон,
Илдизингдан юлиб ташланар осон.

Пора-пора қилиб томир, тўшингни,
Итларга ташланар суяк, гўшингни!»

Хусрав жавобида деди: «Эй бадкор,
Мунча қўпол сўзли бўлибсан ғаддор!

Баъзиларга хато, қўполлик одат,
Сенга-чи, дағаллик — асл табиат.

Бошингдан кетибдир ақл ва идрок,
Ақсиз улуғлик истар ҳар нопок.

Замон агар девни кўтарса баланд,
Баландпарвоз сўзга тили бўлур банд.

Истамасдим сендек машҳур паҳлавон
Гуноҳқор бўлсаю мажруҳ, нотавон.

Дилдан газабни сур, шайтонга таскии,
Тезликка хотима бериб ҳам кўргин.

Яратгувчи номин дилингда ёд эт,
Унинг ёди билан ақлинг «бод эт.

Қаршингда бир тоғ бор, ағдармоқ учун
Кучинг етармикан, бу тоғ Бестун?

Агар сендан чиқса Эрон подшоҳи,
Мева берар эди тиканак шоҳи.

Шоҳлик орзусидир дилинғ ташвиши,
Кўрармиз не бўлур худо хоҳиши?

Билмадим, устозинг қай нопок киши,
Ахриман иши — ул ўргатган иши.

Ким сенга бу ишни кўрмиш маслаҳат,
Улиминг истамиш, жонингга офат».

Шундай деб оқ огдан тушди шаҳзода,
Бошдан тожин олиб, бўлиб пиёда.

Кулоҳсиз бошини тутди қуёшга,
Яздонга сиғинди, кўз тўлди ёшга.

Деди: «Эй одилу пок парвардигор,
Умид дарахтига сенсан миришқор!»

Мен кимману у ким, ўзингга маълум,
Тож даввосин қилар букуи ул малъум.

Қабний шоҳликка етса гар завол,
Белинғ боғлаб, жангга кирмай қўя қол.

Оташгоҳга кириб, бўлай хизматкор,
Куним ибодатда, ишим оҳу зор.

Менга тун-кун манзил бўлсин оташгоҳ,
Ичишим сут бўлсин, емишим гвёҳ.

Дунё бойлигидан воз кечайин, воз,
Олиб борай фақат битта жойнамоз.

Агар шоҳлик менинг бўлса насибам,
Ростлик ва адолат дилимга ҳамдам.

Менга ато қилгил ўзинг зафар, бахт,
Насибам бўлмасин қайний тож-тахт.

Агар мақсудимга етсам шул замоң,
От бошини қўяй оташгоҳ томон.

Бўйнимда, қўлимда не бўлса безак:
Зарбоф тўну узук, маржону зирак,

Яна ўн челақда соф олтин динор,
Ибодатхонага айлайин нисор.

Яна порсоларга юз минг соф дирҳам —
Юборай урушдан омон чиққан дам.

Баҳром аскаридан ким тушса асир,
Хузуримга келса қанчаки дастгир,

Оташ хизматкори этай барчасин,
Муълалар сўзидан бири чиқмасин.

Адолатсизликдан шаҳр ўлса вайрон,
Унда изғиб юрса гар ваҳший ҳайвон,

Ободончиликка этармен шитоб,
Бир қарич ер қолмас тиканзор, хароб».

Шундай деб, у яна оёққа қалқди,
Яздога сизғиниб қуёшдек балқди.

Ибодат жойидан келиб шаҳриёр,
Баҳром Чубинага деди: «Эй ғаддор,

Эй ахриман қули, дев арзандаси.
Худонинг ақлдан маҳрум бандаси!

Деву жин қалбингга зап келибди зўр,
Шунинг учун сенинг ақл кўзинг кўр.

Ақл ўрнин олмиш адовату кин,
Сенга фақат девлар ўқир офарин.

Сенга тиканзорни бўстон кўрсатмиш,
Дўзахни гулистон, осон кўрсатмиш.

Кўз ўнгингда ақл чироғи хира,
Дилингга қолмабди равshanлик сира.

Йўлингга учраса жоду ҳам фириб,
Жарликни кўрсатур баландлик қилиб.

Букун сен қўлингни узатган дарахт,
Заҳар мева берар, ҳеч келтирмас бахт.

Тож даъво қилганми бирор аждодинг,
Лаънат ўқимасми сенга авлодинг?

Аждодларинг оддий саркарда Милод,
Гургинлар бўлган-ку, қилмайсанми ёд?

Қисқичбақа маҳрум бургут қанотдан,
Бургут ҳам ўтолмас қуёшдек зотдан.

Эй бадбахт, ўлимга айла тараддуд,
Ҳеч гумон этмагил, бўлурсан нобуд!

Гувоҳим пок яздон, шоҳона кулоҳ,
Мабодо қўлимга тушсанг бесиноҳ,

Агар кўрсам сенга ўлимни раво,
Ўзим ҳам жонимдан ажрай мутлақо.

Неча сўзни менга сўзладинг дағал,
Андиша қилмадинг ҳақдан ҳам сағал.

Мен сулҳу юмшоқлик тарафин олдим,
Ҳақдан паноҳ излаб, худога солдим.

Тахтдан кувса мени фалак газанда,
Худойим қилмасин ўзгача банда»,

Баҳром газаб бидай тишларкан суҳан,
Жавобида дер: «Эй девдан тарқатан,

Отанг не шоҳ эди, жаҳондор порсо,
Ҳеч ким ранжимаган одил подишо.

Шундай одамни ҳам билмадинг, беор,
Тахтидан ағдариб, хор айладинг, хор.

Ул ҳали кўп тетик жаҳондор эди,
Одилу ақлли ва бедор эди.

Сен эса нопоку худо беҳабар,
Борми эзгуликдан дилингда асар?

Мабодо Хурмуздшоҳ бўлганда бедод,
Замону халойиқ қиларди фарёд.

Фарзандсану лойиқ эмассан асло,
Эрону Туронга бўлмоққа подшо.

Сенга ҳаёт, тожу тахт лойиқ эмас,
Икки газлик гўру дахма бўлса бас.

Эрон ичра мевман букун шаҳриёр,
Хурмузд қасосини олмоққа тайёр.

Букун менга ростин сўзла, эй одам,
Тошилуirmi сенга тарихда ҳамдам?

Шоҳ кўзин кўр қилиб, олган тахтини,
Ота кўрлигидан топсин бахтини.

Энди рози бўлким, мен жаҳон шоҳи,
Менга тобе замин қуёши, моҳи!»

Унга Хусрав деди: «Чарх этсин барбод,
Отаси дардидан кимки бўлса шод.

Певюнага нима ёзгани бўлди,
Майли, жаҳон миш-миш гапларга тўлди.

Сен шоҳ ясамоқчи бўлдинг ўзингдан,
Билмайсанки, ўлсанг топилмас кафан.

Остингда арғумоқ, қуллару синоҳ,
Бари бировники, эй неком подшоҳ!

На ер-сув, на аждод ва на ҳонумон —
Билмаган подшони кўрганми жаҳон!

Номинг бўлса сохта, лашкаринг шумшук,
Дараҳшон шоҳ тахтин оласан нечук?

Сендан олдин ўтмиш неча паҳлавон,
Жаҳонни титратмиш гурзиси гарон,

Шоҳлик истамаган, хизматда бўлган,
Тоғ ҳам изламаган, иззатда бўлган.

Сарафроз бўлганлар забт этиб дунё,
Аммо дилда виждон, кўзларда ҳаё.

Замона ғазабга келар ҳар замон,
Дунёда қайнайди ёмонлик, гумон.

Парвардигор шоҳни адолат билан
Яратар ул ўзи саодат билан.

Шоҳлик берар бўлса ким сазоворроқ,
Ким ақллироғу, ким беозорроқ.

Аълошоҳ бўлмишдир менинг падарим,
Сендан озор чекди отам, жигарим.

Бугун менга бермиш шаҳаншоҳликни,
Тахтлиғу бахтлиқни, зар кулоҳликни.

Қабул қилиб олдим буни яздондан,
Ул ўзи хабардор ошкор-ниҳондан.

Хурмуздшоҳ буюрди, улуг шаҳриёр,
Унга отасидан тоғу тахт ёдгор.

Муъбадлар муъбади айлади дуо,
Улутлар, киборлар ҳам марди худо.

Ул динки, аслида мисоли биҳишт,
Жавнатдан келтирмиш уни Зардуҳишт.

Худо пайғомини Лухрасига бермиш,
Қабул қилиб, кейин Гуштасига бермиш.

Ҳар ким бизнинг учун андак чекар ранж
Ва ё кимдан бизга насиб эгар ганж,

Барчага соябон паноҳим менинг,
Дўст-душманга бирдир нигоҳим менинг.

Вайронани боғу бир жаннат қилай,
Дарвешини бою бадавлат қилай.

Ҳамма биёбонни қилай боғу роғ,
Мардуму чорвага тўлсин ҳаммаёқ.

Жаҳонда яхшилик бўлур пойдор,
Ёмонлик йўқолар, киши қилур ор.

Ҳар ким қилганига яраша топар,
Ҳар ишни ўлчапга дилимиз чопар.

Ҳар яхши-ёмонлик кирса юракка,
Шунга яраша куч чиқар билакка.

Адолатда Хурмузд чин устод эди.
Замину замона ундач шод эди.

Ўғли отасидан тахтини топди,
Тожию камари, бахтини топди.

Сенмасми гуноҳкор, рижор, номард,
Хурмузд-ла аввал бор бошлаган набард?

Сендан яхшиликни кимлар кўрибдир,
Барча ишинг ёмон, макру фирибдир.

Худо мадад берса, дея алқасос,
Равшан кунинг қаро қилсам бор асос.

Букун тож талашнинг ижодкори ким?
Мен нолайиқ бўлсам, сазовори ким?»

Унга Баҳром деди: «Эй мард баҳодир,
Тортиб олсам сендан шоҳликни арзир.

Сен Бобак қизидан тарқаган авлод,
Ардашер эмасми сенларга аждод?

Ардавондан тахтин олган Ардашер,
Шоҳлардан тарқаган эмас-ку, у шер?

Букун бундан беш юз йил ўтиб кетди,
Сосон салтанати охирга етди.

Бизникидир шоҳлик, тожу тахт бул кун,
Чечак ота бошлар бизнинг бахт бул кун.

Қачон сенинг тожу тахтингни кўрсам,
Сипоҳинг, чеҳрангу бахтингни кўрсам,

Жанг қилгим келадир Сосонга қарши,
Қачонлардир гушна арслонга қарши.

Китобдан ўчириб ташлай бу номни,
Сосон тахтин йиқиб, тиклай Баҳромни.

Шоҳлик энди лойиқ Анхоний зотга,
Билгич киши шундай демиш шерзодга».

Хусрав шундай қилди бу сўзга жавоб:
«Эй хомтама жаиғчи, ияйти хароб!

Агар шоҳлик тухуми бўлса Каёндан,
Сен кимсану чиқиб қолдинг қаёндан?

Райлилар аслида кимдир ўзлари?
Икки юзлама-ю, риё сўзлари!

Исфандиёр тухмини қуритган одам,
Райдан эмасмиди ўшал ғаддор ҳам.

Искандар Эронга босиб келган кун,
Райданмасми унга қўшилган қўшини?

Румийларга ўзини қурбон этган ким,
Каёний тахтини вайрон этган ким?

Парвардигорга ҳам ёқмади бу иш,
Бошларига тушди саноқсиз ташвиш.

Кай тожин Ардашер бошига ҳамон
Қўйганди барчага ҳукмрон замон.

Қаёний тожга у сазовор эди,
Чунки аждодлари жаҳондор эди.

Буқун ул ҳукамо барчаси ўтди,
Бизнинг сўзларни ҳам ел олиб кетди.

Қани буқун тахтининг сазовори ким,
Бу фониий давроннинг ҳукмдори ким?!»

Унга Баҳром деди: «Жапговар издан
Бориб, Сосон тахтин юлай илдиздан!»

Унга Хусрав деди: «Эскидан қолган
Бир гап эсга тушди, жуда синалган:

«Улуғлик салоҳин бериб гумроҳга,
Паст, нодон ишидан ботма гувоҳга».

Нодонга, болага, яна гумроҳга
Қудрат, қурол берсанг, қолдинг гувоҳга.

Бебошни ҳеч қўлга олиб бўлмайди,
Гумроҳни ҳақ йўлга солиб бўлмайди.

Не хуш сўзлар демиш ул ақли расо:
«Таги пастга амал бермагил асло!»

Бундай иш охири бўлур рапжу дард,
Ношукур киши ҳеч бўлмагай жўмард.

Отам андешали покиза подшоҳ
Сенга амал бериб, қилмиш иштибоҳ.

Улуғ мард кишилар кўп эди унда,
Сен таги пастни у танлади шунда.

Сени ботирларга этди у сардор,
Сен кушанда бўлдинг обрўли вомдор.

Шухратга берилдинг ғалаба ғаслини,
Бузуқ мева берди ярамае аслини.

Кумуш тахту тожу, шоҳга севилинди,
Бошинг айландию эгри иш қалдинди.

Букун Баҳром бўлди Чубина номини,
Кумуш тахтини бўлди ғирибгар домини.

Тахтда ўлтирмоқчи бўлдини мисли моҳ,
Сипоҳдор бўлдини бўлмоқчисан шоҳ.

Донолар бу ишни этмайди маъкул,
Жин домига тушиб, девга бўлдини қул».

Унга Баҳром деди: «Эй бадфеъл киши,
Сенга ярашади жаҳон койини.

Сен худо қовлин сақлаёлмайсан,
Тахту тож шонини оқлаёлмайсан.

Жаҳоншоҳ кўзига сен чектирдини мил,
Бу сир ниҳон эмас, айтар ҳар бир тил.

Дўстларини ҳам энди делини душмани,
Сен-ла сўзлаб туриб ўйлашар маани.

Хоқон ҳам мен билан, у менга ёрдир,
Эрону Чинда кўн лашкари бордир.

Адолат, муҳаббат, тиг бизга найваст
Бўлгач, ҳеч бир ғаним беролмас шикаст.

Улуғликни Форсдан тартиб олур Рай,
Жаҳондан ўчади энди номи Кай.

Бедодлик ўрнини адонат олур,
Номлар ичра энди Милоди қолур.

Мен Ором наслидан чиққан бургутман,
Жанга кирсам ваҳший ёввойи ўтман.

Бобоси жаҳонжўй Гургин мен ўзим,
Тезликда мисоли Барзин мен ўзим.

Эронга нима деб келди Совашоҳ,
На тахти қолур деб, на муҳру кулоҳ.

Яксон бўлур эди оташкадамиз,
На навруз қолар, на жашни садамыз.

Эронлилар бари бўлганда асир,
Белин боғлаб чиққан менман-ку, ахир!

Сен унинг аскарин сонин билмасанг,
Бил: минг бор тўрт юзи келди истаб жанг.

Жанговар филлардан минг икки юзи!
Тўлиб кетмадимиз бутун ер юзи!

Мендек жанговар шер айлагач гезаб,
Тўн-тўн қочмадимиз бари рўзу шаб?

Билиб қўй, бўлмаса кимда бир ҳунар,
У не деб улуғлик тахтини истар?

Менга шоҳ тожини баҳш этар кучим,
Улуғлик тахтини берар қиличим.

Агар сенга душман бўлса бир чибин,
Тахтингдан қулатиб, қилар чилларчин!

Унга Хусрав яна деди: «Шумқадам,
Гургинки ёд этар қай оқил одам?

Жаҳонда ҳеч кини эсламас тахтин,
Унинг ҳаёти-ю, қоп-қаро бахтин.

Номингиз биларми эрди кенг жаҳон,
Аслинг кимлиги ҳам номаълум, ниҳон.

Пайдо бўлиб Меҳронситад паҳлавон
Жаҳонга ёйилди сендан ном-нишон.

Сени кўтардилар қаро балчиқдан,
Сен эсдан чиқардинг, тубансан, тубан!

Сенга бойлик берди, салоҳу синоҳ,
Таҳамтан байроғин сенга берди шоҳ.

Обод Эрон ерин бўлишин хароб,
Яздон хоҳламади, турк бўлди хуноб.

Сенинг урушингда яздон ёр бўлди,
Кулоҳинг осмонда, номинг бор бўлди,

Ер-осмон эгасин хоҳиши бўлди,
Турон подишосин поймони тўлди.

Ўзингга боғлабсан ўзгалар ишин,
Едингга олмайсан худо хоҳишин.

Шоҳликка лойиқдир каёний пасаб,
Нечук сен бел боғлаб, этасан талаб?

Шоҳликларни барбод этмоққа, демак,
Жаҳонда Искандар бўлмоқлик керак.

Сенинг чехранг деу ақлинг ҳали гўр,
Жаҳонда жувонмарг кетгил, ютсин гўр!

Сенинг гаддорлигинг туфайли, гумроҳ,
Еруг куни қаро, кўзсиз қолди шоҳ.

Менинг номим чекиб чиқординг дирҳам,
Дунёдан йўқ қилмоқ бўлдинг мени ҳам.

Емоғлик мояси дунёда сенсан,
Евузлик полси дунёда сенсан.

Дунёда тўкилмиш қанча ноҳақ хун,
Барчасида сенинг қўлинг бор, малъун!

Кундуз тополмаган нарсанг, эй палид,
Тунда топурман деб қилма ҳеч умид.

Сўзимга қулоқ ос, эй бахти қаро,
Умрингни ўтказма эгрилик аро.

Яздон хоҳишини андиша айла,
Оқиллик, ростликни сен пеша айла.

Менга ҳам, сенга ҳам қолмас бу дунё,
Бу чарх қилган эмас ҳеч кимга вафо.

Ким айтди: Ростликдан эгрилик яхши?
Нечун эгриликни қилдинг дил нақши?

Истаган парсангни олақол бежанг,
Кишварнинг бир қисмин олчил истасанг.

Дунёда яшагил ғамсиз, шодмон,
Тананг тинчу сендан узоқ бадгумон.

Беш кунлик дунёда ўтгайсан ҳарчанд,
Лек ҳаракат қилсанг, қайтмоқ йўли банд.

Мумкинми қисматни ортиқ-кам қилмоқ,
Зардушт нелар айтиб, Зандга ёзмиш, боқ!

«Ким худо қаҳрини ўйламас сира,
Дилида поклик йўқ, имони хира.

Ундайга йил бўйи қилсанг насихат,
Фойдаси бўлмайди, қисмати ғафлат.

Кесмоқ лозим ундай қайсар бошини,
Йўлга ташлаш керак малъун лошини.

Ким олам шоҳига бўлса бадгумон,
Ўлдирмоқ лозимдир худди шул замон».

Сенинг қонингни ҳам тўкишар албат,
Қаро бахтинг шундан берар далолат.

То тириксан умринг дардкаш бўлади,
Ўлсанг яна жойинг оташ бўлади.

Агар шоҳу яздон йўлидан тойиб,
Қартайиш насибанг бўлса мунгайиб,

Пушаймон бўлурсан кирдикорингдан,
Бу гуноҳ ўйингдан, наст гуфторингдан.

Сен беморга даво — насихат билдим,
Соғаярсан дея ҳаракат қилдим.

Ғар ҳасаддан кетмиш дилинг мадори,
Бошқа табиб тонай ва бошқа дори.

Табибинг — насихат, ақлдиp даво,
Тожу тахт ҳарсидан бўлгил мосуво!

Зафар ғуруридан айланди бошинг,
Хазина ташвиши дилдаги ғашинг.

Биласан не бўлди ношукур Заҳҳок,
Деву жоду қилди дилини новок.

Улуғлар дилини ул айлагач хун,
Нима қилди охир уни Фаридун?

Аскарларинг бари менга бандадир,
Хоҳи мурда бўлсин, хоҳи зиндадир.

Бир оз бўлиб шуҳрат-шонга сазовор,
Аддан бош тортиб, бўлди гуноҳкор.

Агар мен хазинам ошкор қилсам,
Жангчилар дилви мен шикор қилсам,

Енингда қолмагай улардан бири,
Сейда на бойлик бор, на яздон нури.

Совашоҳ устидан тошбон зафар,
Хушин йўқотдими сипоҳинг аксар?

Биз бўлдик дейдими, энди енгилмас,
Ғалабадан бўлиб бари телба, маст?

Истамасдим бебок баҳодирларинг
Қўлимда маҳв ўлсин али ботирларинг.

Юртимиз посбони — донгдор аскарлар,
Барча баҳодирлар, ғолиб лашкарлар.

Эроним бор экан, бор бўлсин дейман,
Шуҳрату зафарга ёр бўлсин дейман!..

Орош даврида ким шоҳ эди, билсанг,
Ким баҳодир эди, ким қиларди жонг?»

«Синоҳ, тож эгаси! — дер унга Баҳром, —
Манучеҳр эди подшо ул ҳангом».

«Биласанми нима ишлар бўлганин,
Нима ганга ул вақт жаҳон тўлганин!

Билмайсанми, Орош унга хизматкор,
Фармону раъйини бажарди тақрор.

Яна Қайхусравни биз этайлик ёд,
Рустам шоғирд эди, юрт эди обод.

Дунёда ягона Рустам баҳодир,
Тоғу тахт, жаҳонни олишга қодир.

Шоҳлар одатини сақлаб муқаддас,
Кўз олайтирмади тахтга бир нафас».

Баҳром дер: «Адолат билан айтганда,
Сен Сосон тухмидан, аждодинг ганда.

Чўпонзода эди аслида Сосон,
Бобак қилмадими уни ҳам чўпон?»

Хусрав унга деди: «Эй ақли ямоқ,
Сени одам қилган Сосонмасми, боқ!

Сўзларинг ёлғондир, эгри, сар-басар,
Ёлғон сўз бўлмагай ҳеч яхши ҳунар.

Сен ношукур банда, асли паст инсон,
Сосонлар туфайли топмадингми нон?»

Унга Баҳром деди: «Ҳеч вақт, ҳеч замон
Сосон чўпонлиги қолмагай ниҳон».

Унга Хусрав деди: «Улуғ шоҳ Доро —
Тахтни этмадими Сосонга савго?»

Зотидан не фойда бахти гум бўлса?
Адолат чиқмайди сўзи шум бўлса!

Шу ақлу ҳуш билан қистайсан нечук,
Шаҳаншоҳ тахтини истайсан нечук!»

**БАҲРОМ ВА ХУСРАВНИНГ ҶЗ
УРДУЛАРИГА ҚАЙТГАНИ**

Истеҳзо ила шу гапларни айтиб,
Қаҳ-қаҳ уриб, келди ўрдуга қайтиб.

Хоқон лашкаридан анов уч киши,
Йиртқиҷ бўридан ҳам ваҳшийлик иши,

Баҳромга дердилар: «Жанг бўлган замон
Қучмоқни истаймиз шараф ҳамда шон.

Подшоҳ танасин, ўликми, тирик,
Хузурингга олиб келтирамиз тик!»

Улардан биттаси кўп нонок эди,
Тез эди, қиличбоз ҳам бебок эди.

Аргумоқ ўйнатиб келарди чопиб,
Бир қўлига каманд ҳалқасин осиб.

Оқ отга яқинлаб келгани ҳамон,
Қимматбаҳо тожни кўриб паҳлавон.

Шоҳ бошига отди тобланган каманд,
Унинг тождор бошин шундай этди банд.

Густаҳм қиличип солди-ю, чаққон,
Подшоҳнинг боши сақланди омон.

Зудлик-ла камолин тортди қаҳрамон,
Зулматга чулғанди бундан ер-осмон.

Бир ўқ отди яна жойлаб янгисин,
Юзин буриб кетди турон жангчиси.

Туронлика Баҳром дер эди секин:
«Сендек бефаҳмни қаро ер ютсин!

Ким айтди камандинг от деб шоҳ ёққа,
Кўрдинг-ку, навдида турдим оёққа!»

Сўнгра бул ҳам қайтди лашкари томон,
Дилида дард эди, куяр эди жон.

**ГУРДИЯНИНГ ҰЗ АКАСИ БАХРОМГА
НАСИХАТ ҚИЛГАНИ**

Синглиси кўрдик, қайтмиш акаси,
Келди, чиқиб юрак така-пукаси.

Бошидан кулоҳин ташлаб у донгдор,
Деди чодирбонга: «Қани, айт, ким бор?»

Акаси ёнига келди ул чошиб,
Руҳи эзилгани, дили дард тошиб.

Саркаш акасига савол берди зан:
«Айт-чи, Хусрав билан бўлди қандай гап?»

У гар ёшлиқ қилиб, кўрсатса тезлик,
Сен сулҳдан бош тортма, қилма хунрезлик».

Синглисига шундай сўз деди Баҳром:
«Уни шоҳ санама, ҳали жуда хом.

На жангчи суворий, на бахшанда ул,
На доно бошлиқ, на дурахшанда ул.

Донгдорликдан кўра ҳунар кўп афзал,
Шаҳриёр шахси ҳам ҳунардан гўзал».

Бундай деди унга билимдон сингил:
«Эй зийрак, заранг мард, эй ҳушёр кўнгил!

Нечук сўзларимга солмадинг қулоқ,
Гап ишингдан, ишинг сўздан қўполроқ.

Қулқ сол не демиш Балх донишманди,
Аччиқ туюлса-да кексалар панди.

Айбинг юзингга айтган ҳар киши,
Ростликка юз тутмиш, дўстликдир иши.

Вайрона қилмагил шаҳрингни, ака,
Жаҳондан олмишсан баҳрингни, ака.

Бу ҳақда бир киши қилмиш ҳикоят,
Билимли, донишманд эди у ғоят:

«Эшак ҳўкиз шоҳин истаб қилди жанг,
Қулоғидан ажраб, қутулди аранг».

Олам кулгисига қолма, биродар,
Оддий халқдан ҳеч ким бўлмас тожвар.

Агар бўлмаганда бу ёш подишо,
Мен бунча куймасдим қидириб даво.

Отаси тирикдир, ўз жойида тож,
Нечун сен орада сарсон, беилож?

Билмадим охири не бўлур бу иш,
Кўзларим хун тўкаб, дилимда тағвиш.

Бу ишинг охири келтирар нафрат,
Заҳар гулини насаб тоимасеян лаазат.

Не бўлур Чубина бадномли бўлса,
Баҳромга эл сўзи дашномли бўлса?

Шундай бўлса унга яздон ғазаби,
Сенга дучор бўлур дўзах азоби.

Кўзинг оч, ношукур Хурмуздшоҳга боқ,
Борми сенга ҳомий ундан яхшироқ.

Совашоҳ тожини олибон қўлга,
Шошиб, бошга кийиб, тушдинг бу йўлга.

Шундан бу жаҳонда бўлибон донгдор.
Шаҳаншоҳлар тахтин этдинг ихтиёр.

Яздондан келади барча яхшилик,
Тождорликка қилма ношукурчилик.

Қилган жангларида сурма кўп сурур,
Хунар кўрсатдим деб, бўлмагил мағрур.

Дилингга гурурдан дев бўлибди ёр,
Пок яздон олдида бўлдинг гувоҳкор.

Хурмуздни бостанда жаҳлу жаҳолат,
Оингушаси палид қилганда горат,

Уни шундай кўйга сололганида,
Ўғли адоватга йўл олганида,

Сен сабрни қилсанг бўларди пеша,
Нодонлик — тақдирга кўтармак теша.

Ёш шоҳ ҳузурига бормоғинг даркор,
Унинг раъйи билан янги саркор.

Шаҳзода раъйингсиз иш тутмас эди,
Фалак ҳам ишингни унутмас эди.

Хотиржам бўлардинг ҳам уйроқ бахтинг!
Нечун тахт орзусин юракка тақдинг?

Биласен Ардашер шоҳга ким авлод,
Шоҳлик қилар ёшу кекса, бари шод.

Ҳали ҳам қудратли, саноқсиз лашкар,
Сени Эронда ким шоҳ дер, биродар.

Агар шоҳлик келса бойлик сипоҳдан,
Иборат олса бўлур ул Совашоҳдан.

Ундан бойроқ киши бўлмас жаҳонда,
Саноқсиз лашкари қолди Эронда.

Сени юборди-ку покиза яздоп,
Охир шу заминда таслим этди жон.

Жаҳондор дунёни яратган замон,
Устига тўнкарди ложувард осмон.

Сомдек баҳодирни кўрмади олам,
Унинг олдида шер кўймасди қадам.

Нузгар ўз бахтидан шошиб қолганда,
Отаси раъйидан чет йўл олганда,

Феруза тахтин ҳам қилиб муҳайё,
Сомни шоҳ деганда барча акрабо,

Улуғларга деди: «Ҳеч кўрмас ёшу
Сипоҳдор шоҳ тахтин айласа орзу.

Маъучеҳр хоки менинг тахтимдир,
Нувзар оёқ гарди менинг бахтимдир».

Буни шунинг учун айтдим, биродар,
Ҳеч бир паҳлавон тахт истамас магар,

Аждоди бўлмаса шоҳлар наслидан,
Шоҳлик фарри унда аждод, аслидан.

Билолмадим сенга не бўлди нишон,
Ақлу идрокингдан қолмади нишон?»

Унга Баҳром деди: «Гапинг рост, эвоҳ,
Гапинг ростлигига пок яздон гувоҳ.

Аmmo энди қўлдан чиқиб кетди иш,
Бошим ғамга, дилим аламга тўлмиш.

Энди ё музаффар подишо бўлгум
Ёки ҳаммасидан мосуво бўлгум».

Шундан сўнг Хусрав Парвез ўз лашкарбошилари ва муъбад-
лари билан маслаҳатлашди. Бу орада Баҳром кечаси Хусрав ўрда-
сига ҳужум қилади, Хусрав бу қирғиндан Румга қочиб қутулади,
унинг отаси Хурмузд ўлдирилади. Эронликлар Баҳромни подшо
кўтариб тахтга ўтқаздилар. Хусрав Парвез Рум қайсари билан
мактуб ёзишиб, унинг ёрдамини кутади. Рум қайсарига ахднома
ҳам ёзиб юборади. Охири румликлар тилсим ясаб, эронликларни
синаб кўрадилар.

РУМЛИКЛАРИНИНГ ТИЛСИМ ИЖОД ЭТГЕНИ

Айланувчи офтоб рангсиз бўлган чоқ,
Осмон ҳар бурчида ёқилгач чироқ,

Қайсар найрангбозга буюрди дарҳол:
«Узоқ бир ҳикоят тўқисин хаёл,

Бир ажойиб жойда яратсин тилсим,
Ҳеч ким билмайдиган мўъжиза жисм.

Бир тахтда ўлгирсин позанин гўзал,
Кўзларида ҳаё, ҳусни ҳам азал.

У ёқ-бу ёғида хизматкор, чўри,
Қуллар хизматида, уни тахт тўри.

Тахт узра ўлтирсин бир сўз демай жим,
Моҳрўй гўзал кўздан ёш тўкиб юм-юм.

Ҳар замон кўлини кўтариб хаста,
Қиприқлардан ёшин сидирсин аста.

Қим уни узоқдан кўрса баҳузур,
Ажиб гўзал десин, чеҳрасида нур.

Десин Масиҳога йиғлайди зор-зор,
Икки кўзи булут қангоми баҳор».

Тилсим битди, бари бўлди жо-бажо,
Қайсар ҳузурига келди раҳнамо.

Тилсим битганидан топдию хабар,
Уни кўрмоқ учун югурди қайсар.

Бу жодуни кўриб, ҳайратда қолиб,
Густаҳми чақирди, одам юбориб.

Жодугарга берди ҳадя-ю, савфо;
Бойлик, дурру дирҳам ва аъло мато.

Густаҳмга деди: «Қара, эй донгдор,
Танҳо бир қизим бор мисоли баҳор.

Улғайиб, нозланиб етди бўйига,
Барча донгдорларни чорлаб тўйига.

Хешлардан бирининг ўғлига бердим,
Юракда Масиҳо чўғлига бердим.

Йигит саройига юбордим уни,
Аммо йигит вафот этди шул куни.

Йиғлаб ўлтиради дилда мотам-дард,
Куни қаро бўлди, ёноқлари зард.

Насиҳатим олмас ва бир сўз демас,
Дунё ҳам кўзига нурсиз хору хас.

Сепга ранж бўлса ҳам уни бориб кўр,
Донолар сўзидан сўзлаб, ҳолин сўр.

Паҳлавонзотсану гўзал навқирон,
Зора сени кўриб очилса забон».

Унга Густаҳм дер: «Борайини албат,
Ғамгин дилдан зора кетса муҳаббат».

Тилсим ҳузурига келди донгдор, мард,
Тилида ширин сўз, юрагида дард.

Қаршидаги тахтга ўлтирди бир зум.
Қиз ҳам шул тарафга айлади таъзим.

Олижаноб Густаҳм ўтиб юзма-юз,
Азадор хонимга бошлади бир сўз.

Аввалги сўзлари панду насиҳат
Фойдали сўзларни тахлади қат-қат.

Гўзалга деди: «Эй қайсарнажод қиз,
Фалакнинг ишидан бунча куярсиз?»

Ажал сувда балиқ, осмонда бургут,
Чангалзорда шерга солади човут».

Шамолга кетарди не дер паҳлавон,
Қиз қимир этмасди берух, безабон.

Ҳар замон қўлини кўтариб аста,
Кўз ёшин сидириб қўяр оҳиста.

Густаҳм ҳам ҳайрон бўлди, дол қолди,
Қайсар уни шул он чақириб олди.

«Қизимни кўрдингми, деди азадор,
Унинг дарди билан юрак бемадор».

Густаҳм деди: «Қилдим панду насиҳат,
Сўзларимдан фойда чиқмади фақат».

Иккинчи куни Қайсар Болуйга даяр:
«Андиёни олиб бирга, баробар,

Шопур ёнига бор уч киши бўлиб,
Қизим ёнига бор шодланиб, кулиб.

Азадор жувоннинг ёнига боргани,
Шахриёр помидан дилингни ёрниб.

Зора жавоб берса сенга очиб лаб,
Юрагим ўртавар қизимга қараб.

Бу ғамимга агар бўлсанг кўмақдош,
Ул асилзод қизга айт, тўкмасин ёш.

Сенинг насихатинг агар қилса қор,
Демак, аслу наслинг эътибори бор.

Умидвормен, бул кун берар бир жавоб,
Овози жаранглаб, чеҳраси офтоб.

Мен ҳам қутулурман бунинг ғамидан,
Дилим қонга тўлди қиз мотамидан».

Қизнинг ҳузурига бориб уч ботир,
Разму базмлардан сўзлашаётир.

Аммо яна қиздан чиқмади садо,
Тилсиз аёл жимжит ва лол мутлақо.

Қайтишиб келишди Қайсар ёнига,
Оро киришолмай унинг жонига:

«Ҳар қанча гап бўлса дедик-ку зинҳор
Мотам тўла дилга этолмадик қор».

Қайсар деди: «Қандай қасди бор олам,
Бунинг мотамидан дилимда мотам.

Бу донгдорлардан ҳам чиқмади бир иш,
Керак Ҳаррод Барзин томон югуриш».

Ҳарроди Барзинни чақиртириб дер:
«Ардашер авлоди ичра мумтоз эр!

Сен ўзинг азадор қиз томонга бор,
Зора бир сўз деса кўзлари хунбор».

Тилсим томон келди Ҳарроди Барзии,
Азадор ўлтирар қиз йиғлаб сокин.

Ҳаррод яқин келиб, ташлабон назар,
Тоғ-тахти, рангию рўйига қарар.

Шундай хаёлларда Ҳаррод дили ром,
Узоқ турди аёл қилганда салом.

Яна қўл-оёғи, қаддига боқди,
Хизматкорларини ва ҳамма ёқни

Синчиклаб қараркан, деди неча сўз,
Лек жавоб бермади унга оҳу кўз.

Асилзода ўйлаб дилдан ўтказар:
«Аёл-ку азадор, печун чўрилар —

Бирор сўз дейишмас, қизнинг ҳам ёши
Оқаверган билан битмас бардоши.

Чехрасида бирор ўзгарини йўқ,
Кўз ёш оққан билан кўзлар доим лўқ.

Кўз ёши оқади, оёқ, сонига,
Қимир этмайди-ку ўнг-сўл ёнига.

Қўли билан фақат кинрикни артар,
Ўзгасини сезмас, тирикми магар?

Агар бу қоматда бўлганида жоп,
Оёқ-қўлмас, тана бўларди жунбон.

Кўз ёшини артса бир қўл кинриктан,
Юзини артарди бошқа қўл билан...

Танида жони йўқ, йўқ қимирлаши,
Бу тилсим эмасми, фирибгар иши?»

Қайсар ҳузурига қўяркан оёқ,
Кулиб дер: «Ул ойдан ақлу ҳуш йироқ!»

Румийлар ясаган жонсиз тана ул,
Болую Густаҳм тонолмай хижил.

Эроний устидан куимоқ бўлдингиз,
Мени ҳам кўзим кўр қилмоқ бўлдингиз!..»

Шоҳ кула бошлади кетиб ташвиши,
Лаблари очилди, нуқрадек тиши.

ҲАРРОДНИНГ ҲИНДИЛАР ДИНИНИ БАЁН ЭТГАНИ

Ҳарродга Ҳайсар дер: «Яша, баҳодир,
Арзийди шоҳларга бўлсанг сен вазир!

Менда бир хона бор ажабдан ажаб,
Ундан ажойибни топмассан истаб.

Унинг сирин билмас ҳеч кўрган киши:
Бу тилсимми ёки яздоннинг иши?»

Бу сўзни эшитиб Ҳарроди Барзин
Уйга етиб келди мисоли лочин.

Кўрдик, ўртада отлиқ муаллақ,
Ҳайсар томон келар, ўқ тўла садақ.

Деди: «Соф темирдан ясалган отлиқ,
Гумбази гавҳардан, гавҳар ҳам отлиқ,

Унинг отин магнит дейишар албат,
Темир отга ўша берар ҳаракат.

Ҳинду китобларин ўқиган одам
Бу ишдан хабардор бўлар шод-хуррам».

Ҳайсар савол бериб, деди Ҳарродга:
Ҳинду йўли борар қайси иршодга?

Пимага ишонар, динлари нима,
Бутпарастми? Худо-жинлари нима?»

Ҳаррод деди: «Улар йўлидир бежой,
Ерда сигир бўлур ва осмонда ой.

На ўзига меҳри бор на яздонга,
На айланиб турган баланд осмонга.

Хатто Қуёшдан ҳам бурган юзини,
Биздан билимдопроқ билар ўзини.

Ким олов ёқаркан — ўзин ёқади.
Ҳиндулар бизларга шундай боқади.

Бир оловни билар улар ҳавода,
Худо амри билан ёқар самода.

Ҳинд донишмандлари чиройли сўзлар,
Сўзлари нақ юрак торини кўзлар.

Дерларки, ўт ўтга келганда тўқнаш,
Гуноҳни ёндирар бу икки оташ.

Шунинг учун улар ўзларин ёқар,
Шу йўлни энг тўғри йўл дея боқар».

Унга Қайсар деди: «Ҳақ йўл бу эмас,
Исо руҳи бунга гувоҳ бўлса бас.

Нима деган Марям — Исо онаси,
Сирлар тугунини ечар хонаси».

«Кишига охирги либосинг берсанг,
Тезлик қилма ундай ёмонлик кўрсанг,

Агар у юзингга урса шаналоқ,
Бу зарбадан бўлса юз моматалоқ,

Зулм йўлини тутма, айлама газаб,
Юзига гуноҳни солиб очма лаб.

Ёмонликни асло айлама одат,
Озга қафоат қил, очликка тоқат.

Ёмонлик учраса дема ёмонлик,
Ундан безор ўт, тоғил омонлик.

Эй адл йўлидан адашган инсон,
Ақлингига кибру ҳаво ҳукмрон.

Саройлар пештоқи кайвонга етар,
Хазина сонига санаб ким етар?

Яна қўлингизда саноқсиз сипоҳ,
Румий зирихлари темирдан кулоҳ.

Ҳар ёққа тортасиз лашкари хунрез,
На адолат бор, на гуноҳдан парҳез.

Қон чашмалар пайдо бўлади чўлда,
Исо раҳнамолик қилмас бу йўлда.

Бир киши бор эди дарвеш-бенаво,
Ўз нонини ўзи топгучи гадо.

Емиши турупу ичар эди сут,
Бир кун ўтиб қолди буидан бир жуҳуд,

Уни кўриб юсуни, қашшоқ, потавон,
Гирибонидан нақ бўғиб, олди жон.

Ўлдириб, тапасин шунда дор қилди,
Гўёки бу билан динни хор қилди».

Келинмас шоҳларга динфуруш бўлмақ,
Яздон фармонига солишсин қулоқ.

Гавҳару динордан бўлишмасин шод,
Ғақат адолатдан дил бўлсин обод.

Баланд сарой қуриб қилгандан обод
Яхшидир бир ғариб дилин қилсанг шод.

Агар душман қилса ватанга юриш
Ва агар бошланса хунрезлик уруш,

Мардлар сақламоққа ватан тустрогин,
Кияр темир совут, пўлат қалногин.

Кимки тўғрилиқни ўйламас диндан,
Нафратга сазовор ул киши чиндан,

Бу гаплар Қайсарга тушганди маъқул,
Сўзлари фойдали панд эди нуқул.

Унга деди: «Ул ким тузди жаҳонни,
Барчага бош қилди сендек нисонни,

Пок сўзларни сендан эшитмоқ керак,
Сирлар калити бор сўзингда, демак.

Кимки сендек камтар, сўзи бўлса панд,
Боши осмон ойи тожидан баланд».

Келтиринглар, деди динору дирҳам,
Инъом этди унга бир заррин тож ҳам.

Уни мақтаб, ўқиб бисёр офарин,
«Сен-ла обод бўлсин, дер, Эронзамин!»

Иш тинчлик билан ҳал бўлмагач, Баҳром ва Хусрав жанглар
ри бошланди. Уч карра юз берган тўқнашувда гоҳ Баҳромнинг, гоҳ
Хусравнинг қўли баланд келади.

Учинчи жангда Баҳром Хусравдан енгилиб, Чин ҳоқони
ҳимоясига боради. Хусравни эса Рум қайсари табриклайди ва
совғалар юборади. Шу ерда Фирдавсий бевақт вафот этган ўғли
ҳақида марсиёнамо бир парса ёзиб, ўз андуҳини изҳор қилади
ва Баҳром ҳақидаги қиссасини давом эттиради.

ФИРДАВСИЙНИНГ ЎЗ УЎЛИ УЛИМИДАН ФИҒОН ҚИЛГАНИ

Буқун олтмиш бешдан ошганда ёшим,
Хазина кетидан югурмас бошим.

Ўз ишимдан ўзим гар олсам ибрат,
Дилимга ўғлимдан тушди гам-кулфат.

Навбат меникийди, кетди ёш ўғил,
Жонсиз танам қолди, дард тўла кўнгил.

Уни учратмоққа айласам шитоб,
Учратсам, сўзимга бергайман жавоб.

Навбат меникийди, қолдириб доғда,
Нечун ташлаб кетдинг қариган чоғда?

Оғир кунда қўлим тутқувчим, нечун,
Ҳамроҳингни ташлаб кетдинг сен бу кун?

Ё навқирон ҳамроҳ топиб кетдингми,
Мендан улар томон шитоб этдингми?

Ешинг энди ўттиз еттига етиб,
Орзу-умидимни қаро ер этиб...

Менга ёмонликни кўрмасди раво,
Бир йўла айрилдим, мен мотамсаро.

Кетдию дилимда алами қолди,
Юрак хун бўлдию ситами қолди.

Е буюн етишди ёруғ оламга,
Жой тахлаб турай деб шўрлик отамга.

Оҳ шундай бир жойга етиб бордиким,
У ердан қайтмади ҳеч қачон ҳеч ким.

Кутиб ётибдими мени интизор,
Кеч қолдим, дилида гинаси ҳам бор.

Мен олтмиш бешда-ю, ўттиз етти у,
Бу чолдан сўрамай танҳо кетди у.

У шитоб этди, мен ивирсиб қолдим,
Бу дунё ишидан нима ололдим?

Парвардигор этсин руҳинг чароғон,
Жонингга ақлингни айласин қалқон.

Жаҳон қозисидан бир тилагим бор,
Қиёмат кунида пок парваридор.

Бору йўқ гуноҳинг бир йўла ўтсин,
Қоронги маъзилнинг нурланиб кетсин!

«ШОҲНОМА»НИНГ ХОТИМАСИ
ТАРИХИ

Умрим ўтганида олтмишдан беш йил,
Дарду ранж юкидан букилганда бел,

Шоҳлар тарихига урдим қаламни,
Бу ишда унутдим буткул оламни.

Ёзиб кўрмоқ бўлди кўп донолар ҳам,
Аммо эвазига олди кам дирҳам.

Аҳволда улардан хароброқ эдим,
Йўни бой қошида бир қашноқ эдим.

Улардан таҳсинлар эшитсам-да кўп,
Лек захру қаҳридан азоб тортдим хўб.

Улар равшан дилим хаста қилдилар,
Ҳасад тиғи билан бағрим тилдилар.

Камбағаллик эди дардимнинг оти,
Дайламий Алига мошад сифоти.

Мен унинг мададин англадим жонда,
Меҳру шафқат топдим ушбу жаҳонда.

Қутайба ўғлидир, Ҳусайн — номи,
У — менга тақдирнинг улуғ визоми.

Овқатим, либосим, зарим ҳам ундан,
Парвоз қилмоқ эсам, парим ҳам ундан.

У мени қутқарди хирожу бождан,
Қутқарди муҳтожлик ва эҳтиёждан.

Умрим етмиш бирга қўйганда қадим,
Шеърим довуеига тўлди бу олам.

Тортдим ўттиз беш йил бу ишнинг ранжин,
Умид қилиб шохнинг муруват ганжин.

Лек барча умидим қилвди барбод,
Ўттиз беш заҳматин ким қилгуси ёд.

Вақтики, саксонга етганда ёшим,
Қапча заҳматларни кўрди бу бошим.

Исфандармуз ойи, худди ирд куни,
Кўриди асарнинг сўнгги якуни.

Ҳижратдан ўтганда тўрт юзинчи йил,
Сўнг нуқта қўйдим мен бу асарга, бил...

Неча тарихлардан қилдим ҳикоят,
Овозам заминга ёйилди гоят.

Мен асло ўлмасман, мангу яшарман,
Айтган ҳар сўзимда қайта яшварман.

Инсофу эътиқод кимга бўлса ёр,
Менга таҳсин айтиб, этай бахтиёр.